# İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

— TAM METİN —

Hadislerle Kur'an-ı Kerîm Tefsîri

İMAM HAFIZ İBN-İ KESÎR

8

KARINCA POLEN

Scanned with CamScanner

بسم الله الرحمن الرحيم

Scanned with CamScanner

Bütün yayın hakları Karınca & Polen yayınlarına aittir.
İzinsiz olarak basılamaz ve elektronik ortama alınamaz.

Özgün Adı
**Tefsîru'l Kur'ân'il Azîm**

Mütercim
**M. Beşir Eryarsoy**

Tashih
**Polen Yayınları**

Mizanpaj
**Polen Yayınları**

Kapak Tasarımı
**Ehl-i Dizayn**

Baskı
**Milli Basımevi**
Davutpaşa Cad. No: 83 Güven Sanayi. C - blok. No: 201-202
Zeytinburnu / İSTANBUL

Cilt
**Sağlam Mücellit**
Halkalı Cd. 1320 Sk. No:9/A
K. Çekmece / İSTANBUL Tel: 0212 693 19 33

ISBN
978-605-5546-08-3 (Tk)
978-605-4492-48-0 (8.c)

**Nisan 2022**

**KARINCA & POLEN YAYINLARI**
(Karınca & Polen Yayınları "Billbao Tekstil Yayıncılık Sanayi ve Tic. Ltd. Şti" kuruluşudur)

İletişim:
Yakuplu merkez mah. 31. sk. No: 12A Beylikdüzü / İSTANBUL
0212 875 65 14 - 0532 356 4744

www.karincakitap.net
karincakitap@hotmail.com

Scanned with CamScanner

تفسير

القرآن العظيم

[HADİSLERLE KURÂN-I KERÎM TEFSÎRİ]

# İBN-İ KESÎR TEFSÎRİ

*-Tam Metin-*

**İMAM HÂFIZ İBN-İ KESÎR**

Tahkik:
Abdurrezzak el-Mehdi

Tercüme:
M. Beşir Eryarsoy

8. Cilt

Scanned with CamScanner

# BU CİLTTEKİ SÛRELER

HAC SÛRESİ (7. Ciltten Devam) ..... 7
MÜ'MİNÛN SÛRESİ ..... 99
NÛR SÛRESİ ..... 177
FURKÂN SÛRESİ ..... 337
ŞUARÂ SÛRESİ ..... 413
NEML SÛRESİ ..... 499
KASAS SÛRESİ (1-57. Âyetler Arası) ..... 573

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# HAC SÛRESİ

[7. Ciltten Devam]

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾

*17. İman edenler, Yahudiler, sabiiler ve Hıristiyanlar, putperestler ve müşrikler (var ya) muhakkak Allah kıyâmet gününde aralarında hükmedecektir. Muhakkak Allah her şeye şahittir.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, bu çeşitli din mensubu olan mü'minler ile onların dışındaki Yahudi, sabii, Hıristiyan, Mecûsî ve Allah ile başkasına ibadet eden müşriklerin durumu hakkında haber vermektedir. -Daha önce Bakara sûresinde sabiiler ile ilgili tanıtıcı bilgi vermiş ve ilim adamlarının onlar hakkındaki görüş ayrılıklarını kaydetmiş idik.- İşte yüce Allah *"kıyâmet gününde aralarında"* adalet ile *"hükmedecektir."* Kendisine iman edenleri cennete ve kendisini inkâr edip kâfir olanları cehenneme koyacaktır. Çünkü şüphesiz yüce Allah onların yaptıklarına tanıktır, söylediklerini koruyup, tespit edendir, gizlediklerini ve kalplerinde sakladıklarını çok iyi bilendir.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ ۗ وَكَثِيرٌ

Scanned with CamScanner

حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ ۗ وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ ۚ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾

*18. Görmedin mi göklerde ve yerde olan herkes güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanlardan birçoğu Allah'a secde ederler. Birçoğuna da azap hak olmuştur. Allah'ın hor kıldığını yüceltebilecek yoktur. Muhakkak Allah dilediğini yapar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah ibadeti hak edenin bir ve tek ve ortaksız olarak kendisi olduğunu haber vermektedir. Çünkü her şey istese de, istemese de onun azameti önünde secde eder. Her şeyin secdesi ise kendi özelliğine göredir. Yüce Allah'ın: *"Allah'ın yarattığı şeylerin gölgelerinin zilletle ve itaat ediciler olarak durmadan sağa sola dönerek Allah'a secde ettiklerini görmüyorlar mı?"* (Nahl, 48) buyruğu da bunun gibidir. Burada da yüce Allah: *"Görmedin mi göklerde ve yerde olan herkes... Allah'a secde eder"* buyurmaktadır. Yani göklerin köşe bucağında melekler; insan, cin, hayvan, kuş ve benzeri diğer bütün canlılar da her tarafta (Allah'a secde ederler). *"Ve hamdiyle onu tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."* (İsrâ, 44)

*"Güneş, ay ve yıldızlar..."* Yüce Allah'ın bunları özellikle ismen zikretmesi Allah'tan başka bunlara ibadet edilmiş olmasıdır. Böylelikle onların, kendilerini yaratana secde ettiklerini ve Rablerinin emrine boyun eğdiklerini açıklamış olmaktadır. *"Güneşe de secde etmeyin, aya da. Eğer yalnız ona ibadet ediyorsanız, onları yaratan Allah'a secde edin."* (Fussilet, 37)

[4664] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Ebû Zerr (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Bu güneşin nereye gittiğini biliyor musun"* dedi. Ben, Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dedim. Şöyle buyurdu: *"Güneş gider, Arşın altında secde eder, sonra Allah'ın emrini bekler. Ona: Geldiğin yerden dön (batıdan doğ) denileceği zaman uzak değildir."*[1]

[4665] Müsned'de Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin Sünenlerinde güneş tutulması ile ilgili hadiste şöyle buyurulmaktadır: "Şüphesiz ki *güneş ve ay, Allah'ın yarattığı varlıklardan iki tanesidir ve şüphesiz onlar herhangi bir*

1 En'âm sûresi 158. âyetin tefsirinde daha önce geçti.

Scanned with CamScanner

*kimsenin ölümü dolayısıyla da, hayatı dolayısıyla da tutulmazlar. Ama aziz ve celil olan Allah yarattıklarından herhangi birisine tecelli edecek olursa o da ona itaatle boyun eğer."*[2]

Ebu'l-Âliye dedi ki: Güneş, ay ve semadaki bütün yıldızlar, battıkları esnada mutlaka Allah için secdeye kapanır. Sonra kendisine izin verilinceye kadar o secdeden kalkmaz. (İzin verildikten) sonra da doğacağı yere dönünceye kadar sağa doğru devam eder. Dağların ve ağaçların secdeleri ise sağa ve sola dönen gölgeleri ile olur.

[4666] İbn Abbâs'tan dedi ki: Bir adam gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu gece rüyamda kendimi sanki bir ağacın arkasında namaz kılıyor gördüm. Ben secde ettim, benim secdemden dolayı ağaç da secde etti. Ağacın (secde esnasında) şöyle dediğini duydum:

اللهم اكتب لي بها عندك أجرًا وضع عني بها وزرًا، واجعلها لي عندك ذخرًا، وتقبلها مني كما تقبلتها من عبدك داود

"Allah'ım! Bu secde ile bana nezdinde bir ecir yaz. Benden bir günahı kaldır, bunu benim için senin nezdinde bir azık olarak sakla, kulun Dâvûd'dan secdesini kabul ettiğin gibi benden de bunu kabul et."

İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bir secde âyetini okuduktan sonra secdeye vardı ve onun o adamın ağacın secde ederken söylediğini haber verdiği sözlerin aynısını söylediğini duydum.[3] Bunu Tirmizî, İbn Mâce ve Sahih'inde İbn Hibbân rivayet etmişlerdir.

---

2 Nesâî, III, 141; İbn Mâce, 1262. Halid el-Hazza, Ebû Kilabe'den, o en-Numan b. Beşir'den yoluyla merfu bir hadis olarak. Ahmed, IV, 267 Ebû Kilabe bir adamdan, o en-Numan b. Beşir'den merfu olarak rivayet etmiştir ki doğrusu da bunun bir adamdan diye rivayet edildiğidir. Ebû Kilabe ise çokça mürsel rivayet nakleden birisidir. Bu sebeple isnat zayıftır. Ayrıca zayıflık yalnızca son kısmındadır. Aslı ise Buhârî ve Müslim'in Sahih'inde yer almıştır.

3 Tirmizî, 579, 3424; İbn Mâce, 1053; İbn Hibbân, 2768; İbn Huzeyme, 562; Hakim, I, 219, 220; Ukayli, I, 243; Mizzi, Tehzibu'l-Kemal, VI, 314 hepsi de İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Hakim sahih olduğunu söylemiş ve: Ravileri Mekkelidir. Onlardan hiçbirisinin cerh edildiği söylenmemiştir. Hadis sahih hadisin şartlarını taşımaktadır, demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ancak Tirmizî: Gariptir demiştir. Onun bu ifadeşi ise hadisin zayıf olduğuna işaret etmek demektir. Hadis Hasan b. Muhammed b. Ubeydullah etrafında dönüp durmaktadır. Ukayli dedi ki: Hadisinde ona

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Hayvanlar"* buyruğu, hayvanların tamamı ona secde eder, demektir.

[4667] İmam Ahmed'in naklettiği rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bineklerin sırtlarını minber edinmeyi yasaklamıştır. Çünkü nice binek kendi binicisinden daha hayırlı ve Allah'ı daha çok anar.[4]

*"Ve insanlardan birçoğu"* isteyerek, tercih ederek ve bu yolla taabbüd ederek Allah'a secde eder, secde etmeyen, buna karşı büyüklenen ve secde etmeyi reddeden *"birçoğuna da azap hak olmuştur. Allah'ın hor kıldığını yüceltebilecek yoktur. Muhakkak Allah dilediğini yapar."*

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali'ye: Burada bir adam var, meşiet hakkında konuşuyor, denildi. Ali ona: Ey Allah'ın kulu, Allah seni kendisi dilediği gibi mi yarattı, yoksa senin dilediğin gibi mi yarattı, dedi. Adam: Hayır, o dilediği gibi (beni yarattı) dedi. Ali: O dilediği zaman mı sana hastalık verir yoksa sen istediğin zaman mı? Adam: Hayır, o istediği zaman, dedi. Ali: O dilediği zaman mı sana şifa verir yoksa sen istediğin zaman mı, dedi. Adam: Hayır, o istediği zaman, dedi. Ali: Seni istediğin yere mi girdiriyor yoksa o dilediği yere mi (sen giriyorsun), dedi. Adam: Hayır, o dilediği yere (girmemi sağlıyor), dedi. Ali şu cevabı verdi: Allah'a yemin olsun ki şayet başka türlü cevap vermiş olsaydın, kılıçla gözlerinin yer aldığı organını vuracaktım, dedi.

[4668] Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlu secde âyetini okuduğu zaman şeytan uzaklaşıp, ağlar ve: Vay benim halime! Âdemoğluna secde etmesi emredildi, secde etti. Bu sebeple onun için cennet vardır. Bana da secde etmem emri verildi. Ama kabul etmedim. Bundan dolayı da benim için cehennem vardır, der."*[5] Bunu Müslim rivayet etmiştir.

---

mutabaat olunmaz. Zehebî: Bir parça meçhuldür demiş, Muğni'de ise tanınmamaktadır, Kaşif'de ise hüccet değildir, denilmektedir.

Bir uyarı: İbn Huzeyme'nin Sahih'indeki senetten Hasen b. Muhammed düşmüş bulunmaktadır. Bu sebeple muhakkik zahirine bakarak sahih olduğunu belirtmiş, Elbani de ona muvafakat etmiştir. Şeyh Şuayb el-Arnavut'un el-İhsan'daki açıklamalarına bakınız.

4 Ahmed, III, 440 Muaz b. Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmiş ama senedi oldukça zayıftır çünkü senedinde İbn Lehia, Zubal b. Faid'den, o Sehl b. Muaz'dan diye nakletmektedir ki üçü de zayıf ravidir. Ayrıca bunun Vabisa'dan gelen ve Taberânî, II, 144'de yer alan bir şahidi de bulunmaktadır ki bunun da senedinde Mubeşşir b.Ubeyd vardır, zayıf, metruk bir ravidir.

5 Müslim, 81; İbn Mâce, 1052; Ahmed, II, 443; İbn Hibbân, 2759

Scanned with CamScanner

[4669] İmam Ahmed dedi ki: Ukbe b. Âmir dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Hac sûresi Kur'ân'ın sair bölümlerine iki secde ile üstün mü kılındı? dedim. O: *"Evet, o secde âyetlerini okuyup da secdelerini yapmayacak kimse onları okumasın"* buyurdu.[6]

Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî, Abdullah b. Lehia'nın böylece rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiş olup, Tirmizî: "O pek kavi değildir" demiştir. Ancak bu tartışılır. Çünkü İbn Lehia burada sema lafzını açıkça kullanmıştır. Hadis âlimlerinin onu en çok tenkit ettikleri husus ise tedlis yapmasıdır. (Sema lafzını açıkça kullanmış olması tedlis yapmamış olduğunu gösterir.)

[4670] Ebû Dâvûd, el-Merâsîl adlı eserinde şöyle diyor: Halid b. Ma'dan'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Hac sûresi Kur'ân-ı Kerim('in sair sûrelerin)e iki secde ile üstün kılınmıştır."*[7] Sonra Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis ayrıca -bundan başka bir yoldan- müsned olarak (muttasıl senetle) rivayet edilmiş olmakla birlikte sahih değildir.

Hâfız Ebû Bekr el-İsmaili de dedi ki: Ebu'l-Cehm'in rivayet ettiğine göre Ömer Hac sûresinde Cabiye'de bulunuyorken iki secde yaptı ve: Şüphesiz ki bu (sûre) iki secde ile üstün kılındı, dedi.

[4671] Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin de rivayetine göre Amr b. el-Âs'a Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân-ı Kerim'de on beş secde âyeti okuttu. Bunların üçü mufassal bölümlerinde olup, Hac sûresinde de iki secde (ayeti) okuttu.[8]

İşte bunlar biri diğerini güçlendirip, pekiştiren şahitlerdir.

---

6 Ebû Dâvûd, 1402; Tirmizî, 578; Ahmed, IV, 151; Hakim, I, 221; Dârekutnî, I, 408. Senedinde Mişrah vardır ki makbul bir ravidir. Hadisin baştarafları hasen olup, bundan sonraki rivayet ile desteklenmektedir. "Onları okuyup da secdelerini yapmayacak olan o iki âyeti okumasın" lafzını İbn Lehia münferiden rivayet etmiş ve bu (kısmı) vahidir. Ayrıca bk. Kurtubi, 3169, 3170

7 Mürseldir. Ebû Dâvûd, el-Merasil, s. 13; Bundan önceki rivayet lehine şahitlik etmektedir. İster mevkuf, ister merfu olsun bundan sonrakilerle de desteklenmektedir. Buna sebep ise rivayetlerin çıkış yerlerinin farklılığıdır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

8 Ebû Dâvûd, 1401; İbn Mâce, 1057; Hakim, I, 223; Dârekutnî, I, 408; Hâfız İbn Hacer, et-Telhisu'l-Habir, II, 6'da: Münziri ve Nevevi hasen olduğunu söylerken Abdulhakk ve İbnu'l-Kattan zayıf olduğunu söylemiştir. Senette geçen Abdullah b. Huneyn meçhul bir ravidir. Ondan rivayet nakleden kişi de aynı şekilde bilinmemektedir demiştir ama bundan önceki rivayetlerle de desteklenmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

هَٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ
مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي
بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا
أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾

*19. Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar. Kâfir olanlar için ateşten elbiseler biçilir. Başları üzerinden gayet kaynar su dökülür.*

*20. Onunla karınlarında ne varsa eritilir, derileri de.*

*21. Ve onlar için deriden topuzlar da vardır.*

*22. Oradan bir ızdıraptan kurtulmak istedikleri her seferinde oraya geri iade olunurlar ve (melekler onlara): "Yakıcı ateşin azabını tadın" (derler).*

**Tefsiri:**

[4672] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Ebû Zerr yemin ederek dedi ki: *"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar"* âyeti Hamza ile iki arkadaşı ve Utbe ile iki arkadaşı hakkında nazil olmuştur. Bunlar karşılıklı olarak Bedir'de birbirleriyle teke tek çarpışmak üzere çıkmışlardı.[9] Bunun tefsirine dair Buhârî'nin lafzı bu şekildedir.

[4673] Sonra Buhârî dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib dedi ki: Ben kıyâmet gününde davalaşmak için Rahmân'ın önünde diz üstü çöküp oturacak ilk kişiyim. (Rivayeti Ali'den nakleden) Kays dedi ki: İşte *"bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar"* âyeti onlar hakkında inmiştir. Dedi ki: Bunlar ise Bedir günü birbirleriyle teke tek çarpışmak üzere meydana atılanlardır. (Müslümanlar adına) Ali, Hamza ve Ubeyde, (Kureyş tarafından) Şeybe b. Rabî'a, Utbe b. Rabî'a ve Velid b. Utbe (çıkmıştı.)[10] Bunu yalnızca Buhârî rivayet etmiştir.

Said b. Ebî Arûbe, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir:

9 Buhârî, 2743; Müslim, 3033; Nesâî, Tefsir, 361; İbn Mâce, 2835

10 Buhârî, 4744; Nesâî, Tefsir, 362

Scanned with CamScanner

Müslümanlarla kitap ehli birbirleriyle davalaştı. Kitap ehli: Bizim nebîmiz sizin nebînizden öncedir. Bizim kitabımız sizin kitabınızdan öncedir. Bu sebeple biz size göre Allah'a daha yakınız, dediler. Müslümanlar da: Bizim kitabımız diğer bütün kitaplar hakkında hüküm verir. Nebîmiz nebîlerin sonuncusudur. Bu sebeple biz size göre Allah'a daha yakınız, dediler. Allah böylelikle İslam'ı ona karşı tartışanlara muzaffer kıldı ve: *"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar"* buyruğunu indirdi. el-Avfî de İbn Abbâs'tan böylece rivayet etmiştir.

Şu'be, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar"* buyruğunu: Tasdik eden de var, yalanlayan da var, diye açıkladığını nakletmektedir.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den bu âyet-i kerime hakkında, bu ölümden sonra dirilme hakkında tartışan kâfir ile mü'mine verilen bir örnektir, dediği nakletmektedir. Bir rivayete göre de kendisi ve Ata, bu rivayet hakkında, bu *"davalaşanlar"*dan maksat, mü'minlerle kâfirlerdir, dediği belirtilmiştir.

İkrime de: *"Bunlar Rableri hakkında davalaşan iki hasımdırlar"* buyruğu hakkında dedi ki: Burada kasıt cennet ve cehennemdir. Cehennem: (Allah) beni cezalandırmak için yarattı, dedi. Cennet ise: (Allah) beni rahmet için yarattı, dedi.

Mücâhid ile Atâ'nın, bununla kastedilen kâfirlerle mü'minlerdir, şeklindeki açıklamaları bütün görüşleri kapsar ve bunun kapsamına Bedir günü meydana gelen olay da, daha başkaları da girer. Çünkü mü'minler Allah'ın dininin üstün gelmesini isterken, kâfirler de iman nurunu söndürüp, hakkın yenik düşmesini, batılın da üstünlük sağlamasını isterler. İbn Cerîr'in de tercihi budur ve güzel bir tercihtir.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Kâfir olanlar için ateşten elbiseler biçilir."* Yani onlar için ateşten elbiseler kesilip, biçilecektir. Said b. Cubeyr (elbiseleri) bakırdan (biçilecektir). Çünkü ısıtıldığı vakit harareti en fazla yükselen odur, demiştir.

*"Başları üzerinden gayet kaynar su dökülür. Onunla karınlarında ne varsa eritilir, derileri de."* Yani başlarının üzerinden son derece sıcak su olan Hamîm dökülecektir. Said, Hamîm eritilmiş bakırdır, bu bakır da karınlarında bulunan yağları ve bağırsakları eritecektir, demiştir. Bu açıklamayı aynı

Scanned with CamScanner

zamanda İbn Abbâs, Mücâhid, Said b. Cubeyr ve başkaları da yapmıştır. Aynı şekilde derileri de eriyecektir. İbn Abbâs ve Said de, dökülecektir (diye) eklemişlerdir.

[4674] İbn Cerîr dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Hamîm (denilen kaynar su) onların her birinin başının üzerine dökülecek, kafatasının içine nüfuz edecek, karnına kadar varacak. Karnında ne varsa onları eritecek. Nihayet ayaklarına varacak. İşte eritme budur. Sonra tekrar eski haline döndürülecek."*[11] Bunu ayrıca Tirmizî, İbnu'l-Mubarek'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş ve: "Hasen, sahihtir" demiştir.

Bunu böylece İbn Ebî Hâtim de babasından diye rivayet etmiştir. Abdullah b. es-Serî dedi ki: Melek ona kabı, sıcaklığından dolayı iki kanca ile taşıyarak gelir. O kabı yüzüne yaklaştırdığı zaman ondan tiksinir. (Abdullah) dedi ki: Bu sefer beraberinde bulunan bir balyozu kaldırır ve onu başına indirir. Beynini boşaltır, sonra o kabı beyninin bulunduğu yerden boşaltır, o kaynar su oradan karnına kadar ulaşır. İşte yüce Allah'ın: *"Onunla karınlarında ne varsa eritilir, derileri de"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

[4675] *"Ve onlar için demirden topuzlar da vardır"* buyruğuna gelince: İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer demirden bir balyoz yerin üzerine konulacak olursa bütün cinler ve insanlar onu yerinden oynatmak için bir araya gelseler yerden onu hareket ettiremezler."*[12]

[4676] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Eğer dağa demir bir to-*

---

11 Zayıftır. Tirmizî, 2582; Taberî, 24993; Beyhakî, el-Ba's ve'n-Nuşur, 579. Tirmizî: Hasen, sahih, gariptir demiştir. Doğrusu ise bunun Said b. Zeyd'in zayıf oluşu dolayısıyla zayıf olduğudur. Çünkü hadis onun etrafında dönmektedir. Tercih edilen de bunun mevkuf olduğudur.

12 Senedi zayıftır. Ahmed, III, 29; Ebû Ya'la, 1388; Hakim, IV, 600, h. no: 8773 hepsi de Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Ahmed'in senedi zayıftır. İki illeti bulunmaktadır. İbn Lehia ve Durrac ama İbn Lehia'ya Müstedrek'te mutabaat olunmuştur. Bu durumda illeti yalnızca Durrac'dır. O da Ebu'l-Heysem'den rivayeti halinde zayıf bir ravidir. Bu da bu rivayetlerden birisidir. Bununla birlikte Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de buna bir şey dememiştir, ama Zehebî, Müstedrek'te bir yerde Durrac hakkında münker rivayetleri olan birisidir, diye açıklamada bulunmuştur.

Scanned with CamScanner

*puzla bir darbe indirilecek olursa, dağ un ufak olur. Sonra tekrar eski haline döner ve eğer Ğassak (denilen cehennemliklerin irinin)den bir kova dünyaya boşaltılacak olursa pis kokusuyla bütün dünyayı doldurur."*[13]

İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Ve onlar için demirden topuzlar da vardır"* buyruğu hakkında dedi ki: O topuzlarla onlara vurulur. Her bir organ ayrılıp, düşer ve ölüm gel yetiş diye çağırır.

*"Oradan bir ızdıraptan kurtulmak istedikleri her seferinde oraya geri iade olunurlar."* A'meş, Ebû Zabyan'dan, o Selman'dan şöyle dediğini nakletti: Ateş siyah ve karanlıktır. Onun alevi de, kor ateşi de aydınlatmaz. Sonra da: *"Oradan bir ızdıraptan kurtulmak istedikleri her seferinde oraya geri iade olunurlar"* buyruğunu okudu.

Zeyd b. Eslem de: *"Oradan bir ızdıraptan kurtulmak istedikleri her seferinde oraya geri iade olunurlar"* buyruğu hakkında dedi ki: Bana ulaştığına göre cehennemlikler ateşte nefes alıp veremezler.

Fudayl b. Iyâd dedi ki: Allah'a yemin olsun ki oradan çıkmayı ümit edemeyeceklerdir. Çünkü ayaklar, eller zincirlere vurulmuş olacaktır. Cehennemin alevi onları yukarı çıkartacak ama cehennemin topuzları da onları geri iade edecektir.

*"Ve yakıcı ateşin azabını tadın"* buyruğu ise yüce Allah'ın: *"Ve onlara: Yalanladığınız o ateşin azabını tadın, denilir."* (Secde, 20) buyruğuna benzemektedir. Buyruklarda anlatılmak istenen de şudur: Onlar, hem sözlü, hem fiili olarak azaba uğratılmak sûretiyle alçaltılır, küçük düşürülürler.

إِنَّ اللهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾ وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَى صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

13 Senedi zayıftır. Ebû Ya'la, 1377; Ahmed, III, 83 senedinde Durrac ve İbn Lehia vardır. Bir öncekine de bakınız. Ama ilim adamlarının açıkça ifade ettikleri gibi terhîb (korkutma) hadislerinde nispeten esnek davranılır.

Scanned with CamScanner

*23. Muhakkak Allah mü'min olup, salih amel işleyenleri altından ırmaklar akan cennetlere girdirir. Onlar orada altından bileziklerle ve incilerle bezenirler. Orada giyecekleri de ipektir.*

*24. Onlar hem güzel söze hidayet olunurlar, hem de Hamîd olanın yoluna hidayet olunurlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, hallerinden Allah'a sığındığımız cehennemliklerin durumunu onların içinde bulundukları azabı, ibretli cezaları, yakıcı ateşi ve zincirleri, onlar için hazırlamış olduğu ateşten elbiseleri haber verdikten sonra, lütuf ve kereminden bizleri cennete koymasını kendisinden niyaz ettiğimiz Allah, cennet ehlinin durumunu söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak Allah mü'min olup, salih amel işleyenleri altından ırmaklar akan cennetlere girdirir."* Yani bu cennetin etrafından, köşe bucağından, yanlarından, ağaçlarının ve köşklerinin altından ırmaklar fışkırır ve onlar bunları diledikleri zaman, diledikleri şekilde ve diledikleri yerlerde yönlendirip akıtırlar. *"Onlar orada"* süs eşyası olarak ellerinde *"altından bileziklerle ve incilerle bezenirler."*

[4677] Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Buhârî ve Müslim tarafından ittifakla rivayet edilmiş hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Mü'minin giyineceği süs eşyası abdestinin ulaşacağı yere kadar ulaşacaktır."*[14]

Ka'b el-Ahbar dedi ki: Cennette bir melek vardır. Adını vermek istesem verebilirim. Bu melek Allah'ın kendisini yarattığı andan kıyâmet gününe kadar cennetlikler için süs eşyası hazırlıyor. Eğer onun bu yaptıklarından sadece bir tane bilezik ortaya çıkarılırsa güneşin ayın nurunu çevirdiği (göstermediği) gibi o da güneşin ışığını geri çevirir (görünmez olur)."

*"Orada giyecekleri de ipektir."* Elbiseleri ateşten biçilmiş cehennemliklerin tam zıttı olarak bunların elbiseleri incesiyle, kalınıyla ipekten olacaktır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Üzerlerinde ince ve kalın ipekten yeşil elbiseler vardır. Gümüşten bileziklerle süslenmişlerdir ve Rableri onlara son derece temiz bir şarap içirmiştir. İşte bu gerçekten sizin için bir mükâfattır. Yaptıklarınızın karşılığını da fazlası ile görmüşsünüzdür."* (İnsan, 21-22)

14 Daha önce Mâide, 6. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4678] Sahih hadiste de: *"Dünyada ince ve kalın ipek giymeyin. Çünkü dünyada onu giyinen, ahirette giyinmeyecektir."* buyurulmaktadır.[15]

Abdullah b. ez-Zubeyr dedi ki: Ahirette ipek giyinmeyecek kimse ise cennete de giremeyecektir. (Çünkü) yüce Allah: *"Orada giyecekleri de ipektendir"* buyurmaktadır.

*"Onlar hem güzel söze hidayet olunurlar"* buyruğu şu buyruklara benzemektedir: *"İman edip salih ameller işleyenler ise Rablerinin izni ile altlarından ırmaklar akan cennetlere konulacaktır. Orada ebediyen kalacaklardır. Onların orada birbirlerine tahiyyeleri (sağlık temennileri) de selâmdır."* (İbrâhim, 25-26); *"Sabrettiğiniz şeylere karşılık selâm sizlere (dünya) yurdu(nun) ne güzel sonucudur bu (derler)."* (Ra'd, 24); *"Onlar orada ne batıl, ne de günahı gerektiren bir söz işitirler. Selâm selâm diye bir sözden başka."* (Vâkıa, 25-26)

Çünkü onlar güzel ve hoş sözler işitecekleri bir yere iletilmiş, hidayet olunmuşlardır: *"Ve onlar orada esenlik dileği ve selâm ile karşılanacaklardır."* (Furkân, 75) Korkutulacakları ve azarlanacakları sözler ile cehennem ehli gibi küçük düşürülmeyeceklerdir. Çünkü cehennemliklere: *"Yakıcı ateşin azabını tadın"* denilecektir.

*"Hamîd olanın yoluna hidayet olunurlar."* Yani onlar kendilerine ihsanı, nimet bağışlaması ve lütufları sebebiyle Rablerine hamd edecekleri (onu övecekleri) yere hidayet olunurlar.

[4679] Nitekim sahih hadiste: *"Onlara nefes alıp vermek ilham edildiği gibi, subhanallah ve elhamdulillah demek de ilham edilir"*[16] buyurulmuştur.

Bazı müfessirler de yüce Allah'ın: *"Onlar hem güzel söze hidayet olunurlar"* buyruğu hakkında Kur'ân'a hidayet olunurlar diye açıkladığı gibi, La ilahe illallah demeye hidayet olunurlar, şeriatın öngördüğü zikirlere hidayet olunurlar, diye de açıklanmıştır. *"Hem de Hamîd olanın yoluna"* yani dünyada dosdoğru yol olan Sırât-ı müstakime *"hidayet olunurlar"* diye açıklanmıştır. Ancak bütün bu açıklamalar daha önce kaydettiğimiz açıklamalarla çelişmemektedir. Allah en iyi bilendir.

---

15 Buhârî, 5834; Müslim, 2069 h. no: 11; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 9584; Abdullah b. ez-Zubeyr'in, Ömer b. el-Hattab'dan Peygamber efendimize ref ederek naklettiği bir hadis. Orada kalın ipeğin sözü edilmemektedir. Kalın ipekten Huzeyfe b. el-Yeman'ın, Buhârî, 5633; Müslim, 6067'de nakledilen hadisinde geçmektedir.

16 Daha önce Yunus sûresi 10. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

**O Küfredenler:**

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ وَالْبَادِ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

*25. Şüphe yok ki kâfir olanlar insanları Allah'ın yolundan ve insanlar için kendisinde hem yerli olanları, hem de yolcu olanları eşit kıldığımız Mescid-i Haram'dan alıkoyanlar... Kim orada zulüm ile ilhadı isterse biz ona pek acıklı bir azabı tattırırız.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, mü'minlerin Mescid-i Haram'a gitmelerine, ibadetlerini orada eda etmelerine engel olmakla birlikte, Mescid-i Haram'ın gerçek sahiplerinin/en yakınlarının ve koruyucularının kendileri olduğunu ileri süren kâfirlerin yaptıklarını red etmektedir... Çünkü *"onlar ona hizmete layık kimseler değildir. Ona hizmete gerçekten layık olanlar ancak takvâ sahipleridir, fakat onların pek çoğu bilmez"* (Enfâl, 34) buyurmaktadır. Bu âyet-i kerimede Medine'de indiğine bir delil vardır. Bakara sûresinde de şöyle buyurmuştur: *"Sana haram ayı, o ayda savaşmayı sorarlar. De ki: O ayda yapılan savaş (büyük bir günah)dır, ama Allah yolundan alıkoymak, onu inkar etmek, Mescid-i Haram'dan alıkoymak ve ahalisini oradan çıkarmak ise Allah katında daha büyük (bir günah)dır."* (Bakara, 217)

Burada ise yüce Allah: *"Şüphe yok ki kâfir olanlar insanları Allah'ın yolundan alıkoyanlar..."* buyurmaktadır. Bu da onları küfürleriyle birlikte Allah'ın yolundan ve Mescid-i Haram'dan alıkoymak gibi bir niteliğe de sahip bulundukları anlamına gelir. Yani onlar aslında insanlar arasında Mescid-i Haram'a en layık kimseler olan mü'minlerden oraya gitmek isteyenleri alıkoyup engellerler. Âyet-i kerimedeki bu söz dizilişi yüce Allah'ın: *"İman edip de kalpleri Allah'ın zikriyle huzura kavuşanlar... Haberiniz olsun ki kalpler, Allah'ı zikretmekle huzur bulur."* (Ra'd, 28) buyruğuna benzemektedir. Yani onların nitelikleri arasında Allah'ı zikretmekle kalplerinin huzur bulması da vardır.

Scanned with CamScanner

*"(O Mescid-i Haram ki) insanlar için kendisinde hem yerli olanları, hem de yolcuları eşit kılmışız"*dır. Yani müşrikler Mescid-i Haram'a insanları ulaşmaktan alıkoyar, engellerler. Halbuki Allah bunu (herkes için) eşit bir şeriat hükmü olarak ortaya koymuştur. Orada ikamet eden kimse ile, yeri yurdu ordan uzakta olan kimseler arasında hiçbir fark yoktur. Bu eşitlik hükümlerinden birisi de Mekke'nin ev ve meskenlerinde insanların eşit olmasıdır. Nitekim Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Kendisinde hem yerli olanları, hem de yolcuları eşit kıldığımız"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Mekkeliler ve başkaları Mescid-i Haram'da konaklarlar. Mücâhid de: *"Hem yerli olanları, hem de yolcuları eşit kıldığımız"* buyruğu hakkında Mekkeliler ve başkaları konaklamak bakımından birbirlerine eşittirler, demiştir. Ebû Sâlih, Abdurrahman b. Sâbât ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demişlerdir. Abdurrezzak da Ma'mer'den, o Katâde'den: Orada onun ehli (çevresinde ikamet edenler) ile onun ehli olmayanlar birbirlerine eşittirler.

Bu mesele hususunda Şâfiî ve İshâk b. Rahuye, Hayf mescidi hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Ahmed b. Hanbel de onların yanında bulunuyordu. Şâfiî (r.h) Mekke evlerinin mülk edinilip, miras alınacağı ve kiraya verilebileceği kanaatinde idi. Bunun için de Zührî'nin, Ali b. el-Huseyn'den, onun Amr b. Osman'dan, onun Usame b. Zeyd'den diye rivayet ettiği hadisi delil göstermektedir.

[4680] Usame dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Yarın Mekke'deki evinde mi konaklayacaksın? dedim. O: *"Akil bize ev namına bir şey bıraktı mı ki"* dedi. Sonra şöyle buyurdu: *"Kâfir müslümana, Müslüman da kâfire mirasçı olmaz."*[17] Bu Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabittir.

(İmam Şâfiî ayrıca) Ömer b. el-Hattab'ın Mekke'de dört bin dirhem karşılığında Safvân b. Humeyye'den bir ev satın alıp, onu bir tutuk evi yaptığını da delil göstermişti. Tâvûs ile Amr b. Dinar'ın da görüşü budur. İshâk b. Rahuye ise Mekke evlerinin miras bırakılamayacağını, ücretle kiralanamayacağını kabul etmiştir. Bu, seleften bir kesimin de görüşüdür. Mücâhid ve Atâ da bunu açıkça ifade etmişlerdir.

17 Buhârî, 4282, 4283; Müslim, 1351; Ebû Dâvûd, 2910; İbn Mâce, 2730; Ahmed, V, 201; İbn Hibbân, 5149; Beyhakî, VI, 34 lafız Buhârî'ye aittir.

Scanned with CamScanner

[4681] İshâk b. Rahuye de İbn Mâce'nin Ebû Bekr b. Ebî Şeybe yoluyla rivayet ettiği hadisi delil göstermiştir. Alkame b. Nadla dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Ebû Bekir ve Ömer de vefat ettiklerinde Mekke evleri ancak serbest evler olarak bilinirdi. (Mekkeliler arasından) ihtiyaç duyan o evlerde kalır, ihtiyacı olmayan da başkasını o evlerde iskân ederdi.[18]

Abdurrezzak, İbn Mücâhid'den, o babasından, o Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Mekke evlerini satmak da helal değildir, kiraya vermek de. Yine Abdurrezzak İbn Cureyc'den şöyle dediğini naklet-mektedir: Atâ Harem bölgesinde kiraya vermeyi yasaklardı. Bana haber verdiğine göre Ömer b. el-Hattab hacıların bahçe ve boş alanlarına konaklayabilmeleri için etrafı çevrili (bahçesi olan) Mekke evlerinin bahçe duvarlarına kapı yapılmasını yasaklardı. Bu şekildeki bir evine kapı yapan ilk kişi Suheyl b. Amr olmuştu. Ömer b. el-Hattab bu hususta ona haber gönderince, Suheyl: Mü'minlerin emiri, bana mühlet ver. Ben ticaretle uğraşan bir adam idim. Bu sebeple benim bineklerimin kaçmasını önleyecek iki kapı edinmek istedim deyince, Ömer bunun için olabilir, dedi.

Yine Abdurrezzak, Ma'mer'den, o Mansur'dan, onun Mücâhid'den rivayet ettiğine göre Ömer b. el-Hattab: Ey Mekkeliler, bahçe duvarlarınıza kapı yapmayın ki, dışarıdan gelen (hacılar) diledikleri yerde inip konaklayabilsinler, dedi. Devamla dedi ki: Bize Ma'mer de Atâ'dan *"hem yerli olanları, hem de yolcuları eşit kıldığımız"* buyruğu hakkında (dışardan gelenler) diledikleri yerde konaklarlar, dediğini bizzat dinlemiş kimseden bize haber verdi.

Dârekutnî de İbn Ebî Necih'in, Abdullah b. Amr'dan (ona mevkuf) şu rivayetini nakletmektedir: Mekke evlerini kiraya verip de onu (kira bedelini) yiyen, ateş yemiş olur.

İmam Ahmed ise orta bir yol izleyerek şöyle demektedir: Mekke evleri mülk edinilir, miras alınır, ama kiraya verilmez. Böylelikle delilleri telif etmiş olmaktadır. Allah en iyi bilendir.

*"Kim orada zulümle ilhadı isterse biz ona pek acıklı azabı tattırırız."* Arap dilbilgini müfessirlerden birisi, *"zulümle ilhadı"* anlamındaki buyruğun başındaki be edatının zaid (fazladan) gelmiş olduğunu söylemiştir. Yüce Allah'ın: "(تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ) *Yağ veren*" (Mü'minûn, 20) buyruğuna benzemektedir. İşte yüce

18 İbn Mâce, 3107; Busiri, Zevaid'de senedi Müslim'in şartına göre sahihtir demektedir.

Scanned with CamScanner

Allah'ın: *"Kim orada zulümle ilhadı isterse"* buyruğu da böyledir ki, bunun da takdiri (إلحادًا) şeklindedir. A'şâ'nın şu beyitinde olduğu gibi:

ضَمنَتْ برزق عيالنا أرْماحُنا بين المَرَاجِل، والصَّريحَ الأجرد

*Mızraklarımız teminat altına almıştır, çocuklarımızın rızkını*
*Tencereler arasındaki ve ayrıca köpüklü, yağsız sütü de.*

Bir başka şair de şöyle demektedir:

بوَاد يَمانٍ يُنْبتُ الشَّثَّ صَدْرُهُ وَأسْفَله بالمَرْخ والشَّبَهَان

*Ön tarafı hoş kokulu otlar bitiren sağ taraftaki bir vadi*
*Alt tarafı ise çabuk yanan yumuşak ağaçlarla dağ reyhanı yetiştiren bir vadi.*

Daha güzeli burada "istemek" fiiline "(يَهُمّ): arzu etmek, kastetmek" anlamını vermektir. İşte bundan dolayı bu fiilin "be" edatı ile geçiş yapması sağlanarak: "(وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ): Kim orada ilhadı isterse" buyurmaktadır ki, kim orada büyük masiyetlerden birisini işlemek sûretiyle oldukça korkunç, dehşete düşürücü bir işi yapmak isterse, demek olur.

*"Zulümle"* buyruğuna gelince: Tevil ederek, yorumlayarak değil de bilerek, kastederek zulüm işlerse anlamındadır ki, İbn Cureyc, İbn Abbâs'tan, o kasten zulüm işlemek anlamındadır, dediğini nakletmektedir. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Zulümle"* lafzını şirk ile, diye açıkladığını nakletmektedir. Mücâhid ise: Allah'tan başkasına ibadet etmek, diye açıklamıştır. Katâde ve daha başkaları da böyle demiştir. el-Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Zulümle"* buyruğu, Allah'ın sana haram kılmış olduğu dil ile söylemek yahut öldürmek sûretiyle haram olan bir işi helal kabul etmek ve sana zulmetmeyene zulmetmek, seni öldürmeyeni öldürmektir. Eğer böyle bir şey yapacak olursa, artık bunu yapana can yakıcı azap gerekli olur.

Mücâhid *"zulüm ile"* buyruğunu orada kötü amel işlerse diye açıklamaktadır. İşte bir kimse, kararlı bir şekilde Harem bölgesinde bir kötülük işlemeyi niyet etmişse, fiilen onu yapmasa dahi, cezalandırılması Harem'in özelliklerindendir. Nitekim İbn Ebî Hâtim de Tefsir'inde şöyle diyor:

Scanned with CamScanner

[4682] Abdullah b. Mes'ud yüce Allah'ın: *"Kim orada zulümle ilhadı isterse"* buyruğu hakkında dedi ki: Bir adam Aden-i Ebyen'de iken Harem bölgesinde zulümle ilhadda bulunmak isteyecek olursa, Allah ona can yakıcı azabı tattırır. (Ravilerden) Şu'be dedi ki: O (Süddî) bize bunu merfu olarak rivayet etti, ama ben bunu size merfu olarak rivayet etmiyorum. (Bunu Şu'be'den böylece rivayet eden) Yezîd: O bazen bunu merfu olarak rivayet etmiş olabilir, demiştir.[19] Bunu Ahmed de Yezîd b. Harun'dan böylece rivayet etmiştir.

Derim ki: Bu senet Buhârî'nin şartına göre sahihtir, ancak mevkuf rivayeti merfu rivayetine göre daha doğru görünüyor. Bundan dolayı Şu'be, İbn Mes'ud'un mevkuf bir sözü olduğu kararını daha net dile getirmiştir. Nitekim Esbat ve Süfyân es-Sevrî de Süddî'den, o Murre'den, o İbn Mes'ud'dan mevkuf olarak rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Sevrî de Süddî'den, o Murre'den, o Abdullah'tan şöyle dediğini naklet-mektedir: Herhangi bir kimse bir kötülük yapmak isteyecek olursa bu onun aleyhine yazılır, ama bir adam Aden-i Ebyen'de iken bile bu Beytte bir adamı öldürmeyi kararlaştıracak olursa, şüphesiz Allah ona can yakıcı azabı tattırır. Dahhâk b. Müzahim de böyle demiştir.

Süfyân es-Sevrî, Mansur'dan, o Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmek-tedir: Hayır vallahi, evet vallahi demek dahi, orada bir ilhaddır (doğru yol-dan uzaklaşıştır). Mücâhid'den, o Abdullah b. Amr'dan da bunun gibi bir kanaat rivayet edilmiştir. Said b. Cubeyr: Hizmetçiye ağır söz söylemek ve daha yukarısı bir zulümdür, demiştir.

Süfyân es-Sevrî, Abdullah b. Atâ'dan, o Meymun b. Mihran'dan, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Kim orada zulümle ilhadı isterse"* buyruğu hakkın-da: Emir olanın (emretmek ve yönetmek yetkisine sahip olanın) orada ticaret yapmasıdır, dediğini nakletmektedir.

İbn Ömer'den de: Mekke'de yemek (buğday) satmak bir ilhaddır (doğru yoldan sapmadır). Habib b. Sabit de: *"Kim orada zulümle ilhadı isterse"* buyruğunu: Mekke'de karaborsacılık yapan, diye açıklamıştır. Birden çok kişi de böyle demiştir.

---

19 Ahmed, 4071; Ebû Ya'la, 5384; Bezzâr, 2236. Hadisin merfu olarak rivayeti hususundaki yanılma Süddî'ye aittir. Çünkü Süddî hakkında birden çok kişi olumsuz ifadeler kullanmış hatta bazıları zayıf olduğunu dahi söylemiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[4683] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ya'lâ b. Umeyye'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Mekke'de yemek (buğday) karaborsacılığı bir ilhaddır"* buyurdu.[20]

[4684] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Kim orada zulümle ilhadı isterse"* buyruğu hakkında dedi ki: Âyet Abdullah b. Uneys hakkında inmiştir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu biri muhacir, diğeri ensardan olan iki adam ile birlikte göndermişti. Bunlar nesepler hususunda birbirleriyle öğünmeye başladılar. Abdullah b. Uneys kızdı, ensardan olan zatı öldürdü. Sonra da İslam'dan irtidad edip Mekke'ye kaçtı. Onun hakkında: *"Kim orada zulümle ilhadı isterse"* buyruğu nazil oldu. Yani her kim İslam'dan kaymak, sapmak demek olan ilhad ile Harem bölgesine sığınacak olursa.[21]

Bu rivayetler her ne kadar bu gibi davranışların ilhad çeşitlerinden olduğuna delil ise de, ilhad bu sayılanlardan daha geneldir. Hatta âyet-i kerimede bunlardan daha ağır olan işlere bile dikkat çekilmektedir. Bundan dolayı Fil ashabı Beytullah'ı yıkma kararlılığını gösterince Allah onların üzerine sürü sürü kuşlar göndermişti: *"Onlara ateşten pişirilmiş çamurdan taşlar atıyorlardı. Sonunda onları yenmiş ekin yaprağı gibi yapıverdi."* (Fil, 4-5) Yani Allah onları imha etti ve onları bu yüce Eve kötü gözle bakan herkese ibret alınacak bir şekilde cezalandırdı.

[4685] Bundan dolayı hadis-i şerifte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Bir ordu bu Beytin üzerine savaş maksadıyla gelecek. Nihayet bunlar yerin bir düzlüğünde iken ilkleriyle sonlarıyla yerin dibine geçirilecekler."*[22]

---

20 Senedi zayıftır. Ebû Dâvûd, 2020. İki illeti vardır. Birisi Mûsâ b. Bazan, Takrib'de hakkında o meçhuldür demektedir. Zehebî ise Mizan'da: O bilinen birisi değildir demektedir. İkinci illeti ise İmran b. Sevban'dır. Takrib'de mesturdur (hali açık seçik, belirgin değildir) demesidir.

21 Senedi zayıftır. Çünkü senette İbn Lehia vardır. Cumhur zayıf olduğunu söylemiştir. Atâ b. Dinar adındaki zatın nispeti ise el-Huzeli'dir. Ahmed b. Sâlih dedi ki: Onun tefsiri rivayet olunduğuna göre Said b. Cubeyr'den gelen bir sahifedir. Ancak bu sahifede onun bu sahifeyi kendisinden dinlediğine delil olacak hiçbir şey yoktur. Bu aynı zamanda Ebû Hâtim er-Râzî'nin de tercihidir. Bk. Mizan, 5638

22 Buhârî, 2118; İbn Hibbân, 6755

Scanned with CamScanner

[4686] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Ömer[23] Abdullah b. ez-Zubeyr'e gelerek şöyle dedi: Ey Zubeyr'in oğlu Allah'ın Harem bölgesinde ilhada sapmaktan sakın. Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah'ın Harem'inde Kureyş'ten bir adam ilhada sapacaktır. Eğer günahları insanlarla cinlerin günahları ile tartılacak olursa (onunki) ağır basar."*[24]

Dolayısıyla durumunu iyi değerlendir ve bu sen olma.

[4687] Yine Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın Müsnedinde rivayet ettiğine göre Abdullah b. Amr, Abdullah b. ez-Zubeyr'e geldi. Abdullah b. ez-Zubeyr o sırada Kâbe'nin Hicrinde oturuyordu. Abdullah b. Amr: Ey Zubeyr'in oğlu, Harem bölgesinde ilhada sapmaktan sakın. Çünkü ben yemin olsun ki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim dedi: *"Burayı Kureyş'ten bir adam helal kılacak ve (başkası da) onun sebebiyle burayı helal bilecek. Eğer o adamın günahları insanlarla cinlerin günahları ile tartılacak olursa onlara ağır basar."* (Abdullah b. Amr devamla) dedi ki: Dikkat et, bu sen olmayasın.[25] Temel hadis kitapları müelliflerinden herhangi bir kimse bu hadisi bu iki yoldan tahriç etmiş değildir.

**İnsanları Hacca Çağır:**

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ
لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ ﴿٢٦﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ
يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾

23 Müsned ve Mecmau'z-Zevaid'de bu şekildedir ama büyük ilim adamı Ahmed Şakir hadisin İbn Ömer'in değil de Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın rivayeti olmasını tercih etmiştir. Konuyla ilgili açıklamaları için 6220 nolu rivayete bakınız.

24 Ahmed, II, 136; Heysemi, Mecma, III, 285'te hadisi zikretmiş olup, ravileri sikadırlar demiştir.

25 Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur. Ahmed, II, 196, 219. Ravileri Heysemi, Mecma, III, 284-285'te dediği gibi Sahih'in ravileridir. Bu hadiste kastedilen kişinin Haccac olma ihtimali İbn ez-Zubeyr olma ihtimalinden çok daha yüksektir. Çünkü Haccac Kâbe'ye mancınıkla atış yapmakla yetinmediği gibi onbinlerce müslümanı da öldürmüştür. Allah, ellerinin kazandıkları sebebiyle onun cezasını versin.

Scanned with CamScanner

*26. Hani biz İbrâhim'e Beytin yerini tayin etmiş ve şöyle demiştik: "Bana hiçbir şeyi ortak koşma, tavaf edenler, orada ikamet edenler, rükû ve sücud edenler için Beytimi temizle."*

*27. Ve insanlar arasında haccı ilan et. Hem yayan, hem de her uzak yoldan gelecek yorgun argın develer üstünde sana gelsinler.*

**Tefsiri:**

Kurulduğu ilk günden itibaren Allah'ı tevhid etmek, bir ve tek olarak ve ona hiçbir ortak koşmaksızın Allah'a ibadet etmek üzere kurulmuş o mübarek bölgede Kureyşlilerden Allah'tan başkasına ibadet edip, ona ortak koşan kimseler için bu buyruklar bir azardır ve tekdirdir. Yüce Allah, İbrâhim'e Beytin yerini kendisinin gösterdiğini zikretmektedir. Yani Beytin yerini İbrâhim'e irşad ederek gösteren, bunu ona teslim eden ve orada Beyti inşa etme iznini ona veren odur. el-Beytu'l-Atik'i ilk bina edenin İbrâhim (a.s) olduğunu ve ondan önce de hiç bina edilmemiş olduğunu söyleyenlerin pek çoğu bu buyruğu delil göstermişlerdir.

[4688] Nitekim Sahihte Ebû Zerr'den şu rivayet sabit olmuştur: Ey Allah'ın Rasûlü! Hangi mescit daha önce bina edildi? dedim. O: *"Mescid-i Haram"* dedi. Sonra hangisi dedim. O: *"Beytu'l-Makdis"* dedi. Aralarında ne kadar zaman var, dedim. O: *"Kırk yıl"* dedi.[26]

Yüce Allah da: *"Şüphesiz insanlar için ilk kurulan ev Mekke'de bulunan âlemlere mübarek ve hidayet olmak üzere kurulan Evdir. Orada apaçık alâmetler ve İbrâhim'in makamı vardır"* (Âl-i İmran, 96-97) buyurmaktadır. Bir başka yerde de: *"İbrâhim'e ve İsmail'e de: Evimi tavaf edenler, itikâfa girenler, rükû ve secde edenler için titizlikle temizleyin diye emir vermiştik"* (Bakara, 125) buyurmaktadır. Daha önce de Beytin bina edilmesi hususunda vârid olmuş sahih hadisleri ve rivayetleri burada tekrar edilmesine ihtiyaç bırakmayacak şekilde kaydetmiş bulunmaktayız.

Yüce Allah burada: *"Bana hiçbir şeyi ortak koşma."* Yani bu evi yalnız benim adıma inşa et. *"Tavaf edenler, orada ikamet edenler, rükû ve sücud edenler için Beytimi"* Mücâhid ve Katâde'nin dediğine göre, şirkten "temizle" buyurmaktadır. Yani sen benim evimi Allah'a bir ve tek olarak ona hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet eden bu kimseler için, yalnız onlar için yap.

26 Daha önce Bakara sûresi 132. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Beyti tavaf edenin ne demek olduğu bellidir. Tavaf, Beytin yanında yapılan ibadetlerin en özelidir. Onun dışında yeryüzünde herhangi bir yerde bu ibadet yapılmaz.

*"Orada ikamet edenler"*den kasıt namaz kılarak ayakta duranlardır. Bundan dolayı hemen arkasında *"rükû ve sücud edenler"* buyurmaktadır. Buna göre tavafı namaz ile birlikte zikretmiş olmaktadır. Çünkü tavaf ve namaz ancak Beyte özel bir şekilde yapılmaları halinde meşrudurlar. Tavaf, Beytin yanı başında yapılır, namaz ise çoğu hallerde ona dönerek yapılır. Kıblede tereddüt edilmesi, savaş, yolculukta nafile namaz kılınması halleri gibi istisna edilen namazlar hariç. Allah en iyi bilendir.

*"Ve insanlar arasında haccı ilan et."* Yani insanlar arasında onları sana bina etmeni emretmiş olduğumuz bu eve haccetmeleri için çağırmak üzere seslen. Nakledildiğine göre İbrâhim (a.s): Rabbim, ben sesimi insanlara ulaştırmaktan acizim. Onlara bu emri nasıl tebliğ edebileceğim, dedi. Ona: Sen seslen, onlara ulaştırmak bize ait olsun, denildi. Bunun üzerine o da İbrâhim Makamının üzerine çıkıp -Hicrin üzerine, Safa'nın üzerine, Ebû Kubeys'in üzerine çıktığı da söylenmiştir- şöyle dedi: Ey insanlar! Şüphesiz Rabbiniz bir ev yaptırdı, siz de onu haccediniz.

Denildiğine göre dağlar eğildi ve sesi yerin dört bir yanına ulaştı. Rahimlerde ve erkeklerin sulblerinde bulunan herkese sesini duyurdu. Taş, toprak ya da ağaç sesini duyan her bir şey ve kıyâmet gününe kadar haccetmesi takdir edilmiş bulunan herkes: "Lebbeyk Allahumme lebbeyk" diye ona cevap verdi. İşte bu İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr ve seleften daha başkalarından nakledilen rivayetin muhtevasıdır. Allah en iyi bilendir. Bütün bunları İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim uzun uzadıya rivayet etmişlerdir.

*"Hem yayan, hem de her uzak yoldan gelecek yorgun argın zayıf develer üstünde sana gelsinler."* İlim adamları arasında gücü yeten kimselerin yürüyerek haccetmeleri, binek üzerinde haccetmelerinden daha faziletli olduğu kanaatini benimseyenler bu âyet-i kerimeyi delil gösterebilir. Çünkü burada öncelikle onları söz konusu etmiştir. Bu da onların bu hallerinin önemsendiğine, gayretlerinin güçlü, azimlerinin de yüksek olduğuna delildir.

Muhammed b. Ka'b, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Ben keşke yürüyerek haccetmiş olsaydım diye üzüldüğüm ka-

Scanned with CamScanner

dar hiçbir şey için üzülmüyorum. Çünkü yüce Allah: *"Hem yayan... sana gelsinler"* buyurmaktadır. Fakat çoğunluğun kabul ettiği kanaat Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyarak binerek haccetmenin daha faziletli olduğu şeklindedir. Çünkü Allah Rasûlü gücünün mükemmelliğine rağmen binekli olarak haccetmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Hem de her uzak yoldan"* buyruğundaki (فَجٍّ) kelimesi yol demektir. Yüce Allah: *"Dağlar arasından yol açtık"* (Enbiyâ, 31) buyurmaktadır. (عَمِيقٍ) kelimesi ise uzak demektir. Bu açıklamayı Mücâhid, Ata, Süddî, Katâde, Mukâtil b. Hayyân, Sevrî ve başkaları yapmıştır. Bu âyet-i kerime de yüce Allah'ın İbrâhim (a.s)'ın dua ederken söylediği haber verilen şu buyruğuna benzemektedir: *"Artık sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir."* (İbrâhim, 37) Müslüman olup da Kâbe'yi görmeye, etrafında tavaf etmeye özlem duymayan hiçbir kimse yoktur. İnsanlar çeşitli yerlerden, kıtalardan oraya akın akın gelmektedirler.

لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ ۖ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

*28. Ta ki kendileri için menfaatlere tanık olsunlar, belirli günlerde Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan yiyin ve eli dar olan fakire de yedirin.*

*29. Sonra kirlerini gidersinler, adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i atik'i tavaf etsinler.*

**Tefsiri:**

İbn Abbâs: *"Ta ki kendileri için menfaatlere tanık olsunlar"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Dünya ve ahiret menfaatlerine tanık olsunlar. Ahiret menfaatleri Allah'ın razı olmasıdır. Dünya menfaatleri ise develerden sağlanan menfaatler ile kâr ve ticarettir. Mücâhid ve daha başkaları da aynı şekilde bu menfaatler dünya ve ahiret menfaatleridir, demişlerdir. Yüce Allah'ın: *"(Hac aylarında ticaretle) Rabbinizden rızık istemenizde size bir günah yoktur"* (Bakara, 198) buyruğu da buna benzemektedir.

Scanned with CamScanner

*"Belirli günlerde Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar."* Şu'be ve Huşeym, Ebû Bişr'den, o Said'den, o İbn Abbâs'tan, belirli günler Zilhiccenin on günüdür, dediğini nakletmektedir. Buhârî de bu ifadesini ondan kesin bir ifade ile muallâk olarak rivayet etmiştir. Bunun gibi bir rivayet, Ebû Mûsâ el-Eş'ari, Mücâhid, Ata, Said b. Cubeyr, Hasan, Katâde, Dahhâk, Atâ el-Horasânî ve İbrâhim en-Nehâi'den de rivayet edilmiştir. Şâfiî'nin mezhebi ile Ahmed b. Hanbel'den meşhur olan kanaat de budur.

[4689] Buhârî dedi ki: İbn Abbâs Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Amelin bugünlerden daha faziletli olduğu başka günler yoktur."* Ashab: Allah yolunda cihad da mı, dedi. Allah Rasûlü: *"Allah yolunda cihad da. Ancak canını, malını tehlikeye atarak çıkıp da geriye hiçbir şey elde etmeden dönen bir adam müstesna"* buyurdu."[27]

Bunu İmam Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce de rivayet etmiş olup, Tirmizî şöyle demiştir: Hasen, garip, sahih bir hadistir. Bu hususta İbn Ömer'den, Ebû Hureyre'den, Abdullah b. Amr'dan ve Câbir'den de gelmiş hadisler bulunmaktadır.

Derim ki: Ben bu rivayet yollarını tek tek tespit ettim ve bunlar için başlı başına bir cüz telif ettim.

[4690] Bunlardan birisi de İmam Ahmed'in naklettiği şu rivayettir: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bugünlerde yani bu Zilhiccenin on gününde yapılan bir amel kadar Allah'ın büyük gördüğü ve daha çok sevdiği hiçbir amel yoktur. Bu sebeple bugünlerde çokça la ilahe illallah, Allahu ekber ve elhamdulillah deyiniz."*[28]

Bu hadis bir başka yoldan da Mücâhid'den, o İbn Ömer'den buna yakın olarak rivayet edilmiştir. Buhârî dedi ki: İbn Ömer ve Ebû Hureyre Zilhiccenin on gününde çarşıya çıkar, tekbir getirirler, insanlar da onların tekbirlerine uyarak tekbir getirirlerdi.

27 Buhârî, 669; Tirmizî, 757; Ebû Dâvûd, 2438; İbn Mâce, 1727; Ahmed, I, 224

28 Ahmed, II, 75, 131; Beyhakî, Şuab, 3750; Senedi Yezîd'den ötürü kavi değildir ama hadisin kendileri sebebiyle hasen kabul edilebilecek şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[4691] Yine İmam Ahmed, Câbir'den merfu olarak şu hadisi nakletmiştir: *"Şüphesiz ki bu (on gün) yüce Allah'ın: "Andolsun fecre ve on geceye" (Fecr, 1-2) buyruğunda yemin ettiği on gündür."*[29]

Seleften kimisi de yüce Allah'ın: *"Ve bunlara ayrıca on gece daha kattık"* (A'râf, 142) buyruğunda kastedilen günlerin de bugünler olduğunu söylemişlerdir.

[4692] Ebû Dâvûd'un Sünen'indeki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu on günü oruç tutardı.[30] Bu on gün arefe gününü de kapsar. (Yani arefe günü, söz konusu on günün son günü olmalıdır.)

[4693] Müslim'in Sahih'inde Ebû Katâde (radıyallâhu anh)'dan sabit olan da şudur: Ebû Katâde dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e arefe günü oruç tutmaya dair soru soruldu, şöyle buyurdu: *"Ben Allah'ın geçmiş senenin ve gelecek senenin günahlarını (onun vesilesi ile) bağışlayacağını ümit ederim."*[31]

Bu görüşe göre (belirli günler) hacc-ı ekber günü olan kurban bayramı birinci gününü de kapsar. Bir hadiste onun Allah nezdinde en faziletli gün olduğu da rivayet edilmiştir.

Özet olarak söyleyecek olursak, bu on günün yılın en faziletli on günü olduğu söylenmiştir. Hadis-i şerifin de ifade ettiği gibi. Hatta birçok kimse bu on günün ramazanın son on gününden de faziletli olduğunu kabul etmiştir. Çünkü bu on günde ramazanın son on gününde meşru olan oruç tutmak, namaz kılmak, sadaka ve diğer ameller de meşrudur. Ayrıca bu günün haccın farzının eda edilmesi gibi bir ayrıcalığı bulunmaktadır. Bir diğer görüşe göre ise, ramazanın son on günü bin aydan hayırlı olan kadir gecesini de ihtiva ettiğinden ötürü daha faziletlidir. Başkaları da ortalama bir yol izleyerek bu belirli günlerin gündüzleri daha faziletli, ramazanın son on gününün de geceleri daha faziletlidir demişlerdir. Böylelikle deliller bir arada telif edilmiş olmaktadır. Allah en iyi bilendir.

---

29 İleride yüce Allah'ın izniyle Fecr sûresinin tefsirinde gelecektir.

30 Ebû Dâvûd, 2497 senedi hasen olmakla birlikte onun lafzı: "On gün" yerine "zilhiccenin dokuz günü" şeklindedir. Ayrıca bk. Sahih-u Ebî Dâvûd, 2129

31 Müslim, 1162; Ebû Dâvûd, 2425; Tirmizi, 752; İbn Mâce, 1730; İbn Hibbân, 3632

Scanned with CamScanner

Belirli günler ile ilgili *ikinci görüş:* Hakem, Miksem'den, o İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre belirli günler, Nahr (kurban bayramı birinci) günü ile ondan sonraki üç gündür, dediği nakledilmiştir. Bu görüş aynı zamanda İbn Ömer ve İbrâhim en-Nehâi'den de rivayet edilmiştir. Kendisinden nakledilen bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel de bu kanaattedir.

*Üçüncü görüş:* İbn Ebî Hâtim dedi ki: Nafi'in tahdis ettiğine göre İbn Ömer (radıyallâhu anh) şöyle derdi: Belirli günler ile sayılı günlerin tamamı dört gündür. Belirli günler Nahr günü ile ondan sonraki iki gündür. Sayılı günler ise, Nahr gününden sonra üç gündür. Bu İbn Abbâs'a kadar ulaşan sahih bir isnattır. es-Süddî de böyle demiştir. Bu aynı zamanda İmam Mâlik b. Enes'in de görüşüdür. Bu ve bundan önceki görüşü yüce Allah'ın: *"Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar"* buyruğu desteklemektedir. Bununla ise Allah'ın adının bu kurbanlık hayvanlar kesilirken anılmasıdır.

*Dördüncü görüş*: Bu belirli günler arefe günü, nahr günü ve nahr'dan sonraki bir gündür. Bu da Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. İbn Vehb dedi ki: Bana Zeyd b. Eslem babasından şöyle dediğini tahdis etti: Belirli günler arefe günü, nahr günü ve teşrik günleridir.

*"Kendilerine rızık olarak verdiği kurban edilen hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar."* Kastedilen hayvan türleri deve, inek ve koyundur. Tıpkı yüce Allah'ın En'âm sûresinde açıkladığı gibi ve bunlar *"sekiz çifttir..."*[32] (En'âm, 143)

*"Artık onlardan yiyin ve eli dar olan fakire de yedirin."* Kurbanlıklardan yemenin vacip olduğu kanaatini benimseyenler bu âyet-i kerimeyi delil göstermiştir. Ama bu garip bir görüştür. Çoğunluğun kabul ettiği kanaat ise bunun (emrin) ruhsat veya müstehaplık ifade ettiği şeklindedir.

[4694] Nitekim sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurbanlığını kestikten sonra her bir deveden bir parça kesilip, pişirilmesini emir buyurdu ve onların etinden yedi, etin suyundan da içti.[33]

---

32 Sekiz çiftten kasıt ise deve, inek, koyun ve keçi türünün çiftleridir. (Çeviren)

33 Sahihtir. Câbir (radıyallâhu anh)'ın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccediş şekline dair rivayet etmiş olduğu Müslim'in 1218'de rivayet ettiği uzunca hadisin bir kısmıdır.

Scanned with CamScanner

Abdullah b. Vehb dedi ki: Mâlik bana şöyle dedi: Ben (kurban kesen hacının) kurbanından yemesini severim. Çünkü yüce Allah: *"Artık onlardan yiyin"* buyurmaktadır. İbn Vehb dedi ki: Ben Leys'e de sordum, o da bana aynısını söyledi.

Süfyân es-Sevrî, Mansur'dan, o İbrâhim'den: "Artık onlardan yiyin" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Müşrikler kestiklerinden yemezlerdi. Allah bu hususta Müslümanlara ruhsat verdi. Dileyen yer, dileyen yemez. Mücâhid ve Atâ'dan da buna benzer görüş rivayet edilmiştir.

Huşeym, Hüseyin'den, o Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Artık onlardan yiyin"* buyruğunun yüce Allah'ın: *"İhramdan çıktıktan sonra artık avlanın (avlanabilirsiniz anlamında)"* (Mâide, 2) buyruğu ile *"Namaz bittikten sonra yeryüzüne dağılın (dağılabilirsiniz)"* (Cuma, 10) buyruğuna benzemektedir.[34] İbn Cerîr'in tefsirindeki tercihi de budur.

Kurbanlığın yarısının tasadduk edileceğini kabul edenler görüşlerini desteklemek için yüce Allah'ın bu âyet-i kerimedeki: *"Artık onlardan yiyin ve eli dar olan fakire de yedirin"* buyruğunu delil göstermektedir. Çünkü yüce Allah âyet-i kerimede kurbanlığı iki yarıya bölmüştür: Yarısı kurban kesenin, öbür yarısı fakirlerindir.

Diğer görüşe göre ise kurban etleri üçe bölünür. Üçte biri kesene kalır, üçte biri tanıdıklara hediye edilir, üçte birini de tasadduk eder. Buna sebep ise yüce Allah'ın diğer âyet-i kerimede *"etinden yiyin ve ondan dilenen, dilenmeyen fakirlere yedirin"* buyurmuş olmasıdır. Yüce Allah'ın izniyle ileride buna dair açıklama o buyruk ele alınırken gelecektir. Ona güveniriz.

*"Eli dar olan fakir"* buyruğu hakkında İkrime: Bu kişi fakirliği belli olan, çaresiz kimsedir. Sadece fakir ise (muhtaç olmakla beraber) iffetli davranan kişidir. Mücâhid, elini uzatmayan kimsedir, Katâde kötürüm kimsedir, Mukâtil b. Hayyân ise gözleri görmeyen kimsedir, diye açıklamışlardır.

*"Sonra kirlerini gidersinler."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Bu başı tıraş etmek, elbise giyinmek, tırnakları kesmek ve buna benzer yollarla ihramdan çıkmak demektir, dediğini nakletmiştir. Atâ ve Mücâhid de ondan aynı şekilde rivayette bulunmuşlardır. İkrime ile Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de

34 Buradaki emir kipinin de, tefsiri yapılmakta olan âyetteki bu emir kipi gibi bir ruhsat ifade ettiği anlatılmaktadır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

böyle demişlerdir. Ayrıca İkrime, İbn Abbâs'tan: *"Sonra kirlerini gidersinler"* buyruğu hakkında kirden kasıt, hac menasiki (ibadetleri)dir, dediğini naklet-miştir.

*"Adaklarını yerine getirsinler"* buyruğu hakkında Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: Kesmeyi adadığı deveyi keserek adağını yerine getirsinler, diye açıkladığını nakletmektedir. İbn Ebî Necih de Mücâhid'den: *"Adaklarını yerine getirsinler"* buyruğu hakkında: Hac ve hediye kurbanı adağı ile insanın hacda yapılan bir şeyi yapacağına dair adaklarını yerine getirsinler, dediğini nakletmiştir. İbrâhim b. Meysere de Mücâhid'den: *"Adaklarını yerine getir-sinler"* buyruğunu şöyle açıkladığını nakletmektedir: Kasıt haccı adamaktır. Hac için ihrama giren herkese artık bu ihramı esnasında Beyti tavaf etmesi, Safa ile Merve arasında say yapması, Arafat'ta, Müzdelife'de vakfe yapması ve Cemrelere de emrolunduğu şekilde taş atması gibi, bütün amelleri yerine getirmekle yükümlüdür. İmam Mâlik'ten de buna yakın bir rivayet nakledil-miştir.

*"Ve Beyt-i atik'i tavaf etsinler."* Mücâhid kastedilen kurban bayramı bi-rinci günü vacip olan tavaftır. İbn Ebî Hâtim ise dedi ki: Ebû Cemre dedi ki: İbn Abbâs bana Hac sûresini (ezbere) okumasını biliyor musun, dedi. Yüce Allah: *"Ve Beyt-i atik'i tavaf etsinler"* buyurmaktadır. Şüphesiz ki hac mena-sikinin sonuncusu Beytullah'ı tavaf etmektir, dedi. Ben: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de böyle yaptı. O kurban bayramı birinci günü Mina'dan dö-nünce önce cemreye taş atmakla işe başladı ve oraya yedi taş attı, sonra kurbanlığını kesti, başını tıraş etti sonra ifada edip, Beyti tavaf etti.

[4695] Sahih'te İbn Abbâs'tan şöyle dediği rivayet edilmektedir: İnsan-lara son yapacakları işin Beyti tavaf etmek olması emredildi. Ancak o ay hali olan kadından (kaldırılarak yükü) hafifletildi.[35]

*"Beyti atik (kelime anlamıyla eski ev)"* buyruğunda tavaf Hicrin geri-sinden yapılmalıdır, diyenlerin kanaatlerinin lehine bir delil bulunmaktadır. Çünkü Hicr de İbrâhim'in bina ettiği Beytin aslındandır. Her ne kadar Ku-reyşliler masraflarını yetiştiremedikleri için Hicri Beytin dışında tutmuş olsalar bile. Bu sebeple Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hicrin gerisinden tavafını yapmış ve Beytten olduğunu haber vererek iki Şamî rüknü istilam etmemiştir. Çünkü bu iki rükün İbrâhim'in eski temelleri üzerine tamamlanmamıştır.

35 Buhârî, 1755; Müslim, 1328; Beyhakî, V, 161

Scanned with CamScanner

[4696] İşte bundan dolayı İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: İbn Abbâs dedi ki: *"Ve Beyt-i atik'i tavaf etsinler"* buyruğu nazil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun (Hicrin) arkasından tavaf etti.[36]

Katâde, Hasan-ı Basrî'den yüce Allah'ın: *"Ve Beyt-i atik'i tavaf etsinler"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Çünkü o insanlar için bina edilmiş ilk evdir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiştir.

İkrime'den de onun şöyle dediği nakledilmektedir: Ona Beyt-i atik adının veriliş sebebi, Nûh zamanında etrafı su kapladığı vakit onun azad edilmiş olmasıdır. Husayf'da dedi ki: Ona el-Beytu'l-atik (özgür ev) deniliş sebebi, hiçbir zorba kimsenin ona üstünlük sağlamamış olmasından dolayıdır.

İbn Ebî Necih ve Leys, Mücâhid'den: O zorbaların ona musallat kılınmasından yana ıtk edilmiş (kurtarılmış)dır, dediğini nakletmektedir. Katâde de böyle demiştir.

Hammad b. Seleme, Humeyd'den, o Hasan b. Müslim'den, o Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: Çünkü ona kötülük yapmak isteyen herkes mutlaka helâk olmuştur. Abdurrezzak da, Ma'mer'den, o Zührî'den, o İbn ez-Zubeyr'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ona Atik deniliş sebebi, Allah'ın onu zorbalardan kurtarmış (ıtk etmiş) olmasıdır.

[4697] Tirmizî dedi ki: Bize Muhammed b. İsmail ve başkaları tahdis etti. Abdullah b. ez-Zubeyr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ona Beyt-i Atik adının veriliş sebebi, hiçbir zorbanın ona üstünlük sağlamamış olmasıdır."*[37] Bunu İbn Cerîr de bu şekilde Muhammed b. Sehl

36 Senedi zayıftır. Senedinde adı verilmemiş ravi vardır.

37 Zayıftır. Tirmizî, 3170; Hakim, II, 389, h. no: 3465; Taberî, 25117; Hakim hadisin Buhârî'nin şartına göre sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ise bir şey söylememiştir. Tirmizî mürsel olarak da rivayet edilmiştir deyip, senedini kaydetmektedir. Taberî de bunu aynı şekilde 25118'de rivayet etmiştir. Her ikisi de bunu Zührî'den mürsel olarak zikretmişlerdir. Zührî'nin rivayet ettiği mürseller ise biyografi kaynaklarında tespit edildiği üzere vahidir. Muttasıl rivayet ise zayıftır. Çünkü bunu yalnızca Leys'in kâtibi Abdullah b.Sâlih muttasıl olarak rivayet etmiştir. Buhârî her ne kadar onun rivayetini nakletmiş olsa bile, onun bu rivayetleri gençlik dönemindeki rivayetleridir. Daha sonra yaşlanmış ve son zamanlarda da hafızası bozulmuştur. Ebû Hâtim dedi ki: Ömrünün son zamanlarında münker kabul ettiğimiz bir takım hadisler rivayet etmiştir. Bizim kanaatimize göre bu hadisler Halid b. Necih'in uydurduğu hadislerdendir. Ebû Sâlih de ona arkadaşlık eden birisidir. İbn Hibbân dedi ki: O kendisi doğru sözlü birisi idi. Onun rivayet ettiği

Scanned with CamScanner

el-Ğufari'den, o Abdullah b. Sâlih'ten böylece rivayet etmiş ve: Eğer sahih ise, demiştir.[38] Tirmizî dedi ki: Bu hasen, garip bir hadistir. Sonra bunu bir başka yoldan Zührî'den mürsel olarak da rivayet etmiştir.

ذٰلِكَ ۖ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۗ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ ۖ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ﴿٣٠﴾ حُنَفَاءَ لِلَّهِ غَيْرَ مُشْرِكِينَ بِهِ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ ﴿٣١﴾

*30. Bu (böyledir). Kim Allah'ın saygı duyulmasını istediği şeyleri tazim ederse bu Rabbi katında kendisi için daha hayırlıdır. Size davarlar helal kılındı ancak size okunanlar müstesnâ. Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun ve yalan söylemekten de kaçının.*

*31. Yalnız Allah'a yönelenler olarak ve ona şirk koşmaksızın. Kim Allah'a ortak koşarsa o sanki gökyüzünden düşüp, kuşların kaptığı yahut rüzgârın kendisini uzak bir yere attığı kimseye benzer.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Hac ibadetinin eda edilmesi hususunda yerine getirilmesini emretmiş olduğumuz ve bunları yapanlara çokça sevap verilecek olan bu hususlar [ey insanlar! Hac etmeniz halinde size farz olan hususlardır.][39]

---

hadisler arasında münker rivayetler bir komşusundan alınmıştır. İbn Huzeyme de şöyle demektedir: Onun bir komşusu vardı. Ona hadis uydurur ve bu hadisleri onun yazısına benzer bir yazı ile yazar ve onun evine atardı. Sâlih Cezere dedi ki: O bana göre yalan söyleyenlerden birisidir. Mizan'a da bakınız. O halde hadis zayıftır, bunun İbn ez-Zubeyr'e mevkuf olması da yeterlidir.

38 Sair nüshalarda da bu şekildedir. Ancak ibarede bir parça kapalılık vardır. Bunun açıklaması da şöyledir: Taberî, Kâbe'ye Beyt-i Atik adının verilmesi hususunda çeşitli görüşleri zikrettikten sonra: En tercihe değer görüş ise İbn Zeyd'in görüşüdür. Şu kadar var ki İbn ez-Zubeyr'den nakledilen rivayetin -eğer sahih ise- doğru olma ihtimali en yüksek olan görüştür.

39 Köşeli parantez arasındaki ibareler cümleyi tamamlamak maksadıyla Taberî'nin aynı âyetin tefsirinde zikrettiği açıklamalardan aktarılmıştır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

*"Kim Allah'ın saygı duyulmasını istediği şeyleri tazim ederse"* yani kim ona isyan etmekten ve haram kıldığı işleri yapmaktan uzak durursa ve bunları işlemeyi pek büyük bir iş olarak görürse *"bu Rabbi katında kendisi için daha hayırlıdır."* Yani onun için buna karşılık kendisine pek çok hayır ve pek büyük bir mükâfat vardır. İtaatlerin işlenmesi karşılığında çokça sevap ve büyük bir ecir olduğu gibi haramları terk etmenin ve yasaklardan uzak durmanın karşılığında da aynı mükâfat söz konusudur. İbn Cureyc dedi ki: Mücâhid yüce Allah'ın: *"Bu (böyledir). Kim Allah'ın saygı duyulmasını istediği şeyleri tazim ederse"* buyruğu hakkında dedi ki: Saygı duymak (hürmet) Mekke, hac ve umre ile Allah'ın yasaklamış olduğu kendisine masiyet olan bütün hususlardır. İbn Zeyd de böyle demiştir.

*"Size davarlar helal kılındı. Ancak size okunanlar müstesna."* Yani biz sizlere bütün davarları helal kıldık. Allah (bu davarlar arasından) bahire, saibe, vasile ve hâm gibi (haram kabul edilen)leri (haram) kılmamıştır.

*"Ancak size okunanlar müstesna."* Yani meyte (leş), kan, domuz eti, Allah'tan başkasının adı anılarak kesilenler, boğulmuş olanlar, ağır darbe ile öldürülmüş olanlar, yüksek yerden düşerek ölmüş olanlar, bir başkası tarafından boynuzlanarak ölmüş olanlar, yırtıcı hayvanlar tarafından yenilenler -ölmeden önce yetişip de kestikleriniz müstesna- yani bunlar size haram kılınmıştır. Bu açıklamayı İbn Cerîr yapmış olup, bunu Katâde'den diye nakletmiştir.

*"Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun ve yalan söylemekten de kaçının."* Âyetteki "min" cinsin beyanı içindir. Yani pisliğin ta kendisi olan bütün putlardan uzak durun. Yüce Allah ayrıca Allah'a ortak koşmayı, yalan söylemekle birlikte zikretmiş bulunmaktadır. (Bu yönüyle) yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: *"De ki: Rabbim, ancak hayâsızlıkları, onların açık olanını, gizli olanını, bununla beraber günahı, haksız isyanı, Allah'a -hakkında asla bir delil indirmediği- herhangi bir şeyi ortak koşmanızı ve Allah'a bilmediğiniz şeyleri isnad etmenizi haram kılmıştır."* (A'râf, 33) İşte yalan şahitlik de onun bir çeşididir.

[4698] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerindeki rivayete göre Ebû Bekre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere: *"Size en büyük (günah) lerin en büyüklerini bildireyim mi"* buyurdu. Biz: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! dedik. Allah Rasûlü: *"Allah'a ortak koşmak, anne ve babaya karşı gelmek"*

Scanned with CamScanner

-yaslanmışken oturdu- ve: *"Dikkat edin bir de yalan söylemek, dikkat edin, yalan şahitliği yapmak."* Sonra bunu tekrar etmekten başka bir şey söylemedi ve tekrar edip durdu. Öyle ki biz keşke sussa, diye temenni ettik.[40]

[4699] İmam Ahmed dedi ki: Eymen b. Hureym dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbe vermek üzere ayağa kalkıp şöyle buyurdu: *"Ey insanlar yalan şahitlik, Allah'a ortak koşmaya denk görüldü."* -Bu sözünü üç defa tekrarladı.- Sonra da: *"Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun ve yalan söylemekten de kaçının"* buyruğunu okudu.[41] Bunu Tirmizî de bu şekilde Ahmed b. Menî'den, o Mervan b. Muâviye'den bu senetle rivayet etmiş sonra da: Gariptir. Biz bunu ancak Süfyân b. Ziyad'ın rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz, ayrıca bu hadisin rivayeti hususunda ondan (rivayet edenler tarafından) ihtilaf edilmiştir. Hem Eymen b. Hureym'in, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadis dinlediğini de bilmiyoruz, demektedir.

[4700] Yine İmam Ahmed dedi ki: Hureym b. Fâtik el-Esedi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sabah namazını kıldı. Namazı bitirdikten sonra ayağa kalkıp şöyle buyurdu: *"Yalan şahitlik aziz ve celil olan Allah'a ortak koşmaya denk düştü."* Sonra *"Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun ve yalan söylemekten de kaçının. Yalnız Allah'a yönelenler olarak ve ona şirk koşmaksızın (Allah'a itaat ve ibadet edin)"* âyetini okudu.[42]

Süfyân es-Sevrî, Âsım b. Ebi'n-Necûd'dan, o Vâil b. Rabî'a'dan, o İbn Mes'ud'dan: Yalan şahitlik, Allah'a ortak koşmaya denktir, deyip bu âyeti kerimeyi okudu.

---

40 Buhârî, 5976; Müslim, 87; Tirmizî, 1901

41 Tirmizî, 2999; Ahmed, IV, 178 ve 233 bu senetle. Tirmizî gariptir. Biz burada sözü edilen Eymen'in Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den hadis dinlemiş olduğunu bilmiyoruz, diyerek zayıf olduğunu belirtmiştir. Bir sonrakine de bakınız.

42 Ebû Dâvûd, 3599; Tirmizî, 2300; İbn Mâce, 2372; Ahmed, IV, 231. Tirmizî dedi ki: Bu bana göre daha sahihtir. Çünkü Hureym'in sahabiliği vardır.

Bununla birlikte hadis illetlidir. Çünkü bu hadis Ziyad el-Usfuri'nin, Hubeyb b. en-Numan el-Esedi'den diye nakletmiş olduğu bir rivayettir. Hâfız İbn Hacer, Takrib'de bunların her birisi hakkında makbuldür, demekle birlikte Zehebî, Ziyad'ın 2979 nolu biyografisinde: Ziyad'ın kim olduğu bilinmiyor. Kendisinden rivayet naklettiği kişi de aynen onun gibidir. dedikten sonra bu hadisi zikretmektedir. Yani onun hocasının da kim olduğu bilinmemektedir, demek istemiştir. İbn Mes'ud'dan kendi sözü olarak rivayet edilmiş olup, bunu Taberî, 25134; Taberânî, 8569'da rivayet etmiştir. Bu merfu rivayetten daha sahihtir. Ayrıca bk. Daifu Ebî Dâvûd, 773. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

*"Yalnız Allah'a yönelenler olarak"* dini yalnız ona halis kılanlar, hakka yönelmek maksadıyla batıldan uzaklaşanlar olarak demektir. Bundan dolayı da *"ve ona şirk koşmaksızın"* buyurmaktadır.

Daha sonra yüce Allah, dalaletinde, helâk oluşunda ve hidayetten uzak kalışında müşrik kimseye örnek vererek şöyle buyurmaktadır: *"Kim Allah'a ortak koşarsa o sanki gökyüzünden düşüp, kuşların kaptığı"* havada iken kuşların paramparça ettiği *"yahut rüzgârın kendisini uzak bir yere attığı"* düşenin helâk olduğu oldukça uzak bir yere bıraktığı *"kimseye benzer."* İşte bundan dolayı el-Berâ (b. Âzib) tarafından rivayet edilen hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır:

[4701] *"Ölüm melekleri kâfirin ruhunu alıp da o ruhu semaya çıkardıklarında ona semanın kapıları açılmaz, aksine ruhu oradan şiddetli bir şekilde aşağı atılır."* Sonra da bu âyeti okudu.[43] Hadis daha önce İbrâhim sûresinde harfleri, lafızları ve rivayet yollarıyla geçmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah En'âm sûresinde yer alan şu buyruğunda müşrik hakkında bir başka örnek vermiş bulunmaktadır:

*"De ki: Allah'ı bırakıp bize fayda ve zarar vermeyen şeylere mi ibadet edelim? Allah bizi hidayete kavuşturduktan sonra ökçelerimiz üzerine gerisin geriye mi dönelim? Hani arkadaşları: Bize gel, diye hidayete çağırdıkları halde yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşırken şeytanların saptırdıkları kimse gibi mi olalım? De ki: Asıl hidayet Allah'ın gösterdiği doğru yoldur ve biz âlemlerin Rabbine teslim olmakla emrolunduk."* (En'âm, 71)

**Allah'ın Nişaneleri:**

ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ يُعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٣٣﴾

*32. Bu (böyledir). Kim Allah'ın şeairini tazim ederse şüphesiz ki o, kalplerin takvâsındandır.*

*33. Onlarda sizin için belirli bir süreye kadar faydalar vardır. Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atik'tir.*

43 Daha önce musannıfın da belirttiği üzere İbrâhim sûresinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

İşte bu böyledir. *"Kim Allah'ın şeairini"* emirlerini *"tazim ederse şüphesiz ki o kalplerin takvâsındandır."* Hediyelik kurbanlıkları ve kurban edilecek büyükbaş hayvanları tazim etmek bu türdendir. Hakem'in, Miksem'den, onun İbn Abbâs'tan naklettiğine göre bunları tazim etmek, yani onların semiz olanlarını, güzel olanlarını seçmek demektir. İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Mücâhid, İbn Abbâs'tan: *"Bu (böyledir) kim Allah'ın şeairini tazim ederse"* buyruğunu semiz, güzel ve iri yarı olanlarını seçerse diye açıkladığını nakletmektedir. Ebû Ümâme b. Sehl dedi ki: Bizler Medine'de kurbanlıkları şişmanlatırdık. Bütün Müslümanlar da böyle yapardı. Bunu Buhârî rivayet etmiştir.

[4702] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Beyaz tüylü bir kurbanlığın kanını yüce Allah siyah tüylü iki kurbanlığınkinden daha çok sever."*[44]

Bunu Ahmed ve İbn Mâce rivayet etmiştir. İlim adamları dediler ki: Buna göre beyaz tüylü koyunu kurban etmek diğerinden daha faziletlidir. Bununla birlikte tüyü başka renk olanın kurban edilmesi de olur.

[4703] Çünkü Buhârî'nin Sahih'inde Enes'ten sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) siyah beyaz renkli (ama beyazı daha çok) boynuzlu iki koç kurban etti.[45]

[4704] Ebû Said'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) boynuzlu, iri yarı, ağzı siyah, gözlerinin etrafı siyah, ayakları siyah bir koçu kurban etti.[46] Bu hadisi Sünen sahipleri rivayet etmiş olup, Tirmizî sahih ol-

44 Ahmed, II, 417; Hakim, IV, 227'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak: "Bir beyaz tüylünün kanını, iki siyah tüylünün kanından daha çok severim (tercih ederim)" lafzıyla rivayet etmişlerdir. Senedinde Rebâh b. Abdurrahman ve Ebû Sifal vardır ki her ikisi de Takrib'de belirtildiği gibi makbul ravilerdir. Heysemi, Mecma, IV, 18'de: Senedinde Ebû Sifal vardır. Buhârî'nin: Durumu tartışmalıdır, dediğini nakletmektedir. Hadisin ayrıca Taberânî, Kebîr, XXV, 15-16'da Kebîre bint Süfyân'ın rivayet ettiği bir şahidi de bulunmaktadır. Onun senedinde ise Muhammed b. Süleyman vardır. O da zayıf bir ravidir. Ayrıca Taberânî, 11201'de İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir şahidi daha vardır. Onun da senedi zayıftır.

45 Buhârî, 5558; Müslim, 1966; Ebû Dâvûd, 1794; Tirmizî, 1494; Nesâî, VII, 220; İbn Mâce, 3120; Ahmed, III, 170; İbn Hibbân, 5900

46 Senedi ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 2796; Tirmizî, 1496; Nesâî, VII, 221; İbn Mâce, 3128. Senedi Müslim'in şartına göre sahihtir. Hakim de sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî hasen, sahih, gariptir demiştir.

Scanned with CamScanner

duğunu belirtmiştir. Bu hadiste bu koçun belirtilen yerlerde siyah renkli olduğu nüktesi vardır.

[4705] İbn Mâce'nin Süneninde Ebû Rafi'den gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) iri yarı, semiz, boynuzlu, beyaz tüyleri siyahlarından fazla ve hayâları burulmuş iki koç kurban etti.[47]

[4706] Aynı şekilde Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de, Câbir'den Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in boynuzlu, beyaz tüyleri siyahından fazla, burulmuş iki koç kurban ettiğini rivayet etmişlerdir.[48]

[4707] Ali (radıyallâhu anh)'dan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere kulağının ucu kesilmiş, kulağı arka tarafından kopmuş, kulağı yarılmış ve kulağı delinmiş hayvanı kurban etmememizi emir buyurdu.[49] Bunu Ahmed ve Sünen sahipleri rivayet etmiş olup, Tirmizî de sahih olduğunu belirtmektedir.

[4708] Yine sözü geçen kaynakların Ali (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) boynuzu ve kulağı kopuk hayvanı kurban etmemizi yasakladı.[50]

Said b. el-Müseyyeb (boynuz ve kulağın) yarıdan fazlası kesikse diye açıklamıştır. Şâfiî'ye göre kulak ve boynuzunun bir kısmı kopmuş olan bir hayvanı kurban etmek caizdir, ama mekruhtur.

---

47 Ceyyiddir. Hakim, IV, 229; Beyhakî, IX, 268 Ebû Rafi'in rivayet ettiği bir hadis olarak ve "hayaları burulmuş" lafzını zikretmeksizin kaydetmişlerdir. Hadisi İbn Mâce de Ebû Rafi'in rivayet ettiği bir hadis olarak tespit edemedim. Ancak bunu İbn Mâce, 3122'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak yer almıştır. Aynı şekilde Hakim, IV, 227; Beyhakî, IX, 267'de rivayet etmiştir. Câbir'in rivayet ettiği bir şahidi de vardır. Bu da bundan sonra gelecek olan hadistir, senedi de sahihtir.

48 Ebû Dâvûd, 2795; İbn Mâce, 3121; Ebû Ya'la, 1793; Ahmed, III, 375; Ahmed'in senedinde bir beis yoktur. Bunun ayrıca Enes'ten gelen bir şahidi vardır ki bunu Buhârî, 5565; Müslim, 1966'da rivayet etmiş bulunmaktadır.

49 Ahmed, 2804; Tirmizî, 1498; Nesâî, VII, 216; İbn Mâce, 3142; Ahmed, I, 80, 149; Hakim, IV, 224'de sahih olduğunu belirtmiş olup, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî de: Hasen, sahihtir demektedir. Senedi Şureyh b. en-Numan'dan ötürü pek kavi değildir.

50 Ebû Dâvûd, 2805; Nesâî, VII, 217, 218; Tirmizî, 1504; İbn Mâce, 3145; Ahmed, I, 83, 127; İbn Hibbân, 5931; Hakim, IV, 224'de sahih olduğunu belirtmiş olup, Zehebî de ona muvafakat etmiş, Tirmizî de hasen, sahihtir demiştir. Derim ki: Senedi Curey b. Kuleyb'den ötürü kavi değildir.

Scanned with CamScanner

Ahmed, kulağı ve boynu kesik kurbanlık bu hadisten dolayı geçerli olmaz, demiştir. Mâlik: Şayet boynuzdan kan akmakta ise geçerli olmaz, aksi takdirde geçerli olur, demiştir. Allah en iyi bilendir.

[4709] Bera (b. Azib)'den dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şu dört tür hayvanın kurban edilmesi caiz değildir: Körlüğü açıkça belli olan bir gözü kör, hastalığı açıkça anlaşılan hasta, belirgin bir şekilde topallığı fark edilen, kemiğinin iliği kurumuş, mecalsiz kalmış olan."*[51] Bunu Ahmed ve Sünen sahipleri rivayet etmiş, Tirmizî sahih olduğunu belirtmiştir.

Bu kusurlar kurbanlığın etini eksiltir. Çünkü böyle bir kurbanlık zayıftır ve tam anlamıyla otlamaktan acizdir. Buna sebep ise diğer koyunların ondan önce meraya gidebilmeleridir. İşte bu sebepten dolayı Şâfiî'ye göre de, onun dışındaki diğer imamlara göre de bu gibi hayvanların kurban edilmesi sahih değildir. Hadisin zahirinden de anlaşılan budur. Ancak hafif hastanın kurban edilmesi hususunda İmam Şâfiî'den iki farklı görüş nakledilmiştir.

[4710] Ebû Dâvûd da Utbe b. Abd es-Sülemi'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oldukça zayıf düşmüş, kulağı (bir açıklamaya göre de boynuzu) dipten kesilmiş, bir gözü kör, diğer koyunlarla birlikte yürümekten aciz ve topal koyunların kurban edilmesini yasaklamıştır.[52]

İşte bütün bu kusurlar kurbanın kabulüne manidir. Şayet kurbanlık olarak tespit edildikten sonra kusur ortaya çıkacak olursa, Ebû Hanîfe'nin aksine İmam Şâfiî'ye göre bu kusurunun bir zararı olmaz.

[4711] İmam Ahmed de Ebû Said'den şöyle dediğini rivayet etmektedir: Kurban etmek üzere bir koç satın aldım. Kurt hücum edip, onun kuyruğunu kaptı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum. O: *"Onu kurban et"* buyurdu.[53]

[4712] Bundan dolayı hadis-i şerifte: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere gözleri ve kulakları iyice incelememizi emir buyurdu" denilmektedir.[54]

---

51 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 2802; Tirmizî, 1497; Nesâî, VII, 215; İbn Mâce, 3144; Ahmed, IV, 284. Tirmizî hasen, sahihtir demiştir. Senedi sahih olup, ravileri de sikadır.

52 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 2803. Senedinde Ebû Hamid er-Ruayni vardır ve meçhul bir ravidir.

53 Oldukça zayıftır. Ahmed, III, 32, 86. Senedi oldukça zayıftır çünkü senedinde Câbir el-Cufi vardır. Metruk bir ravidir. Hocası Muhammed b. Karaza da meçhul birisidir.

54 Daha önce 4707 numara ile geçti.

Scanned with CamScanner

Bu da hediyelik ya da kurbanlığın güzel ve semiz olması gerektiği anlamına gelir.

[4713] Nitekim İmam Ahmed ve Ebû Dâvûd, Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini rivayet etmektedirler: Ömer çok güzel bir hediye kurbanlık satın almıştı. Ona üç yüz dinara satması teklif edildi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben çok nefis bir hediye kurbanlık almıştım. Karşılığında bana üç yüz dinar teklif edildi. Onu satıp, onun parasıyla bir büyükbaş alayım mı, dedi. Allah Rasûlü: *"Hayır, bizzat onu kes"* buyurdu.[55]

Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Büyükbaş hayvanlar (develer) Allah'ın şeairindendir. Muhammed b. Ebî Mûsâ dedi ki: Müzdelife'de vakfe yapmak, cemreler, cemrelere taş atmak, kurbanlık develer ve (ihramdan çıkış için) tıraş olmak Allah'ın şeairindendir. İbn Ömer de: Şeairin en büyüğü Beytullah'tır, demiştir.

*"Onlarda sizin için belirli bir süreye kadar faydalar vardır."* Yani o kurbanlıkların sütleri, yünleri, tüyleri, kılları sizin için faydalıdır. Onlara binmek sûretiyle de *"belirli bir süreye kadar"* onlardan yararlanırsınız. Miksem, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan yüce Allah'ın bu buyruğunu şöyle açıkladığını nakletmektedir: *"Onlarda"* kendilerine budün denilmeyenlerde (deve ve inek gibi büyükbaş dışındaki davarlarda) *"sizin için belirli bir süreye kadar faydalar vardır."*

Mücâhid de yüce Allah'ın: *"Onlarda sizin için belirli bir süreye kadar faydalar vardır"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: (Bu faydalar) sırtlarına binmek, sütlerini sağmak ve yavrularıyla çoğalmalarıdır. Bunlara bedene (budünün çoğulu) yahut hedy (hediyelik kurban) adı verildiği takdirde, bütün bunların hepsi ortadan kalkar. Ata, Dahhâk, Katâde, Mukâtil, Atâ el-Horasânî ve başkaları da böyle demiştir. Diğerleri de: Hayır, bunların sahipleri bunlara hedy (hediyelik kurban) adını verse dahi, ihtiyaç duyması halinde bunlardan yararlanabilir, demişlerdir.

[4714] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Enes'ten sabit olduğuna göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adamın kurbanlık bir deveyi sürdüğünü görünce: *"Ona bin"* buyurdu. Adam: Ama bu kurbanlık bir devedir,

55 Ebû Dâvûd, 1756. el-Cehm b. Carud meçhul bir ravi olduğundan ötürü senedi zayıftır. Ayrıca bk. Daifu Ebî Dâvûd, 385

Scanned with CamScanner

dedi. Allah Rasûlü -ikinci ya da üçüncü seferinde- *"ne oluyor sana, sana bin dedim ya"* buyurdu.[56]

[4715] Müslim'de yer alan bir rivayete göre Câbir, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Ona binmeye mecbur kaldığın taktirde maruf bir şekilde ona binebilirsin."*[57]

Şu'be'den gelen rivayete göre de Ali (radıyallâhu anh) bir adamın yavrusu ile birlikte bir deveyi sürmekte olduğunu gördü. Ona: Yavrusundan artan dışında onun sütünden sakın içme. Kurban bayramı gelince de onu ve yavrusunu kes, dedi.

*"Sonra onların varacakları yer Beyt-i Atik'dir"* yani hediyelik kurbanın nihayetinde varacağı yer Beyt-i Atik'dir yani Kâbe'dir. Nitekim bir başka yerde: *"Kâbe'ye ulaşacak bir hediyelik kurban"* (Mâide, 95); *"Bekletilen kurbanlıklarınızı yerlerine varmaktan alıkoyanlar"* (Feth, 25) buyurmaktadır. Biraz önce Beyt-i Atik'in anlamı ile ilgili açıklamalar geçmiş bulunmaktadır. Allah'a hamdolsun.

İbn Cureyc, Atâ'dan şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbâs şöyle derdi: Beyti tavaf eden herkes ihramdan çıkmış olur. Çünkü yüce Allah: *"Sonra onların varacakları (bir anlamıyla ihramdan çıkacakları yer) Beyt-i Atik'dir"* buyurmuştur.

**Hayvanları Keserken Allah'ın Adını An:**

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ ﴿٣٤﴾ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣٥﴾

*34. Biz, kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye her ümmete kurban kesmeyi meşru kıldık. İlahınız bir tek ilahtır. O halde ona teslim olun. İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele.*

56 Buhârî, 1690; Müslim, 2323; Tirmizî, 911; Nesâî, V, 176; İbn Mâce, 3104

57 Müslim, 1324; Ebû Dâvûd, 1761; Nesâî, V, 177; Ahmed, III, 324; İbn Hibbân, 4017

Scanned with CamScanner

*35. Onlar ki Allah anılınca kalpleri titrer, kendilerine isabet edenlere karşı sabreder. Namazı dosdoğru kılarlar ve onlara rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz kurban kesmenin ve Allah adına kan akıtmanın bütün dinlerde şer'i bir hüküm olarak öngörülegeldiğini haber vermektedir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Biz her ümmete kurban kesmeyi"* buyruğunu bayram yapmayı diye açıkladığını nakletmektedir. İkrime ise: Buradaki "mensek (kurban kesmek)"i kesmek olarak açıkladığı halde, Zeyd b. Eslem de yüce Allah'ın: *"Biz her ümmete kurban kesmeyi"* buyruğunu (kurban kesme yeri anlamında alarak) şöyle açıklamıştır: Orası Mekke'dir. Allah kesinlikle herhangi bir ümmete Mekke'nin dışında (bayram münasebetiyle) bir kurban kesme yeri tayin etmemiştir.

*"Kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar diye"* buyruğuna gelince:

[4716] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu üzere Enes şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beyaz tüyleri siyahlarından fazla, boynuzlu iki koç getirdi, secde etti, tekbir getirdi, ayağını da onların yan taraflarına koydu (ve kesti).[58]

[4717] İmam Ahmed b. Hanbel dedi ki: Zeyd b. Erkam dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kurbanlıklar nedendir? diye sordum -yahut sordular.- Allah Rasûlü: *"Babanız İbrâhim'in sünnetidir"* buyurdu. Ashab: Onlardan bize ne var, diye sordular. Allah Rasûlü: *"Her bir tüye karşılık bir hasene."* buyurdu. Ashab: Ya yün olursa, diye sordular. Allah Rasûlü: *"Yünün her bir kılı karşılığında bir hasene vardır"* buyurdu.[59]

Bunu İmam Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd b. Mâce Süneninde Sellam b. Miskin'den böylece rivayet etmiştir.

---

58 Buhârî, 5558, 5564; Müslim, 1966. Daha önce 4715 numara ile geçti.

59 Batıldır. İbn Mâce, 3127; Ahmed, IV, 368; İbn Hibbân, el-Mecruhin, III, 55-56; İbn Hibbân: Nufey b. el-Haris, Ebû Dâvûd sika ravilerden yanılarak uydurma hadisler rivayet eden birisi idi demiş. Busiri de Zevaid'de: O metruk bir ravidir ve hadis uydurmakla itham edilmiştir demektedir.

Scanned with CamScanner

*"İlahınız bir tek ilahtır. O halde ona teslim olun."* Yani nebîlerin şeriatları çeşitli olsa dahi, bunların biri diğerini hükümsüz kılsa (nesh etse) bile, sizin mabudunuz bir ve tektir. Çünkü hepsi de bir ve tek ve ortaksız olarak Allah'a ibadete çağırmışlardır: *"Senden önce gönderdiğimiz her bir rasûle mutlaka şunu vahyederdik: Benden başka ilah yoktur, o halde yalnız bana ibadet edin."* (Enbiyâ, 25) Bu sebeple yüce Allah: *"O halde ona teslim olun"* buyurmaktadır. Yani ihlâsla ona ibadet edin, onun hükmüne ve itaatine teslim olun.

*"İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları"* Mücâhid, kalpleri huzur bulmuş olanları, Dahhâk ve Katâde mütevazı olanları, Süddî kalpten korkanları, Amr b. Evs zulmetmeyen ve zulüm edildikleri takdirde de intikam almayanları, diye açıklamışlardır.

Sevrî de: *"İtaatkâr ve alçak gönüllü olanları müjdele"* buyruğunu şöyle açıklamıştır: Allah'ın kaza ve hükmüne razı olan, ona teslim olmuş bulunan, kalpleri huzur bulan.

Buna dair en güzel açıklama daha sonra gelen şu buyruklar ile yapılandır: *"Onlar ki, Allah anılınca kalpleri titrer"* yani ondan kalpleri korkar. *"Kendilerine isabet edenlere"* başlarına gelen musibetlere *"sabreder."* Hasan-ı Basrî: Allah'a yemin olsun ki, ya sabredersiniz yahut helâk edilirsiniz, demiştir.

*"Namazı dosdoğru kılarlar."* Cumhur, bunu isim tamlaması olarak okumuştur. Aşere imamların geri kalanları da böyle okumuştur. İbnu's-Sumeyka' ise: (والمقيمينَ الصلاة) şeklinde nasp ile okumuştur. Hasan-ı Basrî dedi ki: Bu buyrukta nun harfinin hazfedilmesi hafif olsun diyedir. Eğer izafetten ötürü hazfedilmiş olsaydı (الصلاة) kelimesinin kesreli gelmesi gerekirdi. Ama hafif (kolay) okunsun diye öyle okunmuş ve naspedilmiştir. Bu da, Allah'ın farzlarını eda etmek gibi kendilerine farz kıldığı hususlarda Allah'ın hakkını eksiksiz yerine getirirler, demek olur.

*"Ve onlara rızık olarak verdiklerimizden de infak ederler."* Yani Allah'ın kendilerine vermiş olduğu helal rızıktan, aile fertlerine, kölelerine, akrabalarına, fakirlerine, çevrelerindeki muhtaçlarına infak ederler. Allah'ın sınırlarını korumakla birlikte Allah'ın yarattıklarına da ihsan ederler. Bu ise münafıkların niteliklerinin tam aksinedir. Çünkü onlar bütün bu hususlarda -daha önce Tevbe sûresinde tefsiri geçtiği üzere- bunun tam zıttı niteliklere sahiptirler.

Scanned with CamScanner

**Kurbanlık Develer:**

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾

*36. Kurbanlık develeri de size Allah'ın şeâirinden kıldık. Onlarda sizler için hayır vardır. Onlar ayakları üzere iken kendilerine Allah'ın adını anın. Artık yanları üzere düşüp can verince, etinden yiyin ve ondan dilenen, dilenmeyen fakirlere yedirin. Onları şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kullarına kurbanlık develeri yarattığını ve onları Beyt-i Haram'a hediye olarak gönderilen kurbanlıklar kıldığını hatırlatarak lütufta bulunduğunu dile getirmektedir. Hatta bu davarlar gönderilen hediye kurbanlıkların en üstünleridir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: *"Allah'ın şeâirinden haram olan aya, hediye edilen kurbanlıklara, gerdanlıklılara ve Rablerinden hem bir lütuf, hem de bir rıza arayarak Beyt-i Haram'ı kastedip gidenlere saygısızlık etmeyin."* (Mâide, 2)

İbn Cureyc dedi ki: Atâ yüce Allah'ın: *"Kurbanlık develeri de size Allah'ın şeâirinden kıldık"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: İneği ve deveyi kastetmektedir. İbn Ömer, Said b. el-Müseyyeb ve Hasan-ı Basrî'den de böylece rivayet edilmiştir. Mücâhid de: "(Âyette zikredilen) el-budn" sadece develerden olur, demiştir.

Derim ki: Bedene (budnun tekili)nin deve hakkında kullanıldığı ittifakla kabul edilmiş bir husustur. Ama bu kelimenin inek hakkında da kullanılması hususunda farklı iki görüş vardır. Bu görüşlerin sahih olanı hadiste sahih olarak geldiği üzere şer'an inek hakkında da bu tabirin kullanılacağı şeklindedir. Diğer taraftan âlimlerin cumhuru da bedenenin (devenin) de, ineğin de yedi kişi adına kurban edilebileceğini kabul etmektedirler.

[4718] Nitekim bu husus Müslim'de yer alan ve Câbir b. Abdullah'ın rivayet ettiği hadiste sabit olmuştur. O dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve

Scanned with CamScanner

sellem) bizlere kurbanlıklarda ortak olmamızı emir buyurdu, bedene (deve)nin yedi kişi adına, ineğin de yedi kişi adına (kurban edilebileceğini söyledi).[60]

İshâk b. Rahuye ve başkaları da şöyle demektedir: Hayır, inek yedi kişi adına, deve de on kişi adına kesilebilir. Bu hususta İmam Ahmed'in Müsnedinde, Nesâî'nin Süneninde ve başka kaynaklarda da hadis vârid olmuş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

*"Onlarda sizler için hayır vardır."* Yani ahiret yurdunda sevap vardır.

[4719] Süleyman b. Yezîd el-Ka'bî yoluyla gelen rivayete göre Âişe, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Âdemoğlu kurban bayramı birinci (nahr) günü Allah'ın kan akıtmaktan daha çok sevdiği bir amel işlemiş değildir. Onu kıyâmet gününde boynuzlarıyla, ayaklarıyla ve tüyleriyle getirecektir. Kan daha yere düşmeden önce Allah nezdinde müstesna yerine düşer. Bu sebeple onları gönül hoşluğuyla kurban ediniz."*[61] Bunu İbn Mâce ve hasen olduğunu belirterek Tirmizî rivayet etmiştir.

Süfyân es-Sevrî dedi ki: Ebû Hâzim borç alır ve (Kâbe'ye) hediyelik kurbanlıkları gönderirdi. Ona: Sen borç alıp, hediyelik kurban mı gönderiyorsun, dediler. O: Ben yüce Allah'ı: *"Onlarda sizin için hayır vardır"* buyurduğunu gördüm, diye cevap verdi.

[4720] İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gümüş paranı bir bayram gününde bir kurbanlık almak için harcadığından daha faziletli herhangi bir şey için harcamış olamazsın."*[62] Bunu Dârekutnî Sünen'inde rivayet etmiştir.

*"Onlarda sizler için hayır vardır."* Ecir ve menfaatler vardır. İbrâhim en-Nehâi ona ihtiyaç duyması halinde sırtına biner ve sütünü sağar.

*"Onlar ayakları üzere iken üzerlerine Allah'ın adını anın"* buyruğuna gelince:

---

60 Müslim, 1318; Ebû Dâvûd, 2809; Tirmizî, 904; İbn Mâce, 3132; İbn Hibbân, 7006; Beyhakî, V, 168-169

61 Senedi zayıftır. Tirmizî, 1493; İbn Mâce, 3126. Senedinde Süleyman b. Yezîd el-Kabi vardır. Takrib'de belirtildiği gibi zayıf bir ravidir.

62 Zayıftır. Dârekutnî, IV, 282'de bu lafızla İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş olup, senedinde İbrâhim b. Yezîd el-Huzi vardır. O ise rivayet ettiği hadisleri metruk birisidir.

Scanned with CamScanner

[4721] el-Muttalib b. Hantab, Câbir b. Abdullah'tan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte kurban bayramı namazını kıldım. Namazını bitirince ona bir koç getirildi ve onu kesti. Keserken: *"Bismillahi vallahu ekber. Allah'ım! Bu benim adıma ve benim ümmetimden kurban kesmeyenlerin adına olsun"* buyurdu.[63] Bunu Ahmed, Ebû Dâvûd ve Tirmizî rivayet etmişlerdir.

[4722] Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Habib'den, o Ebû Ayyaş'tan, o Câbir'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir (kurban) bayram gününde iki koç kurban etti. Bunları kıbleye çevirdiği vakit: *"Şüphesiz ki ben yüzümü hanif olarak gökleri ve yeri yaratana çevirdim ve ben müşriklerden değilim."* (En'âm, 79); *"Şüphesiz benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur, ben bununla emrolundum ve ben Müslümanların ilkiyim."* (En'âm, 162-163) *Allah'ım! Senden ve sana, Muhammed ve onun ümmeti adına, dedikten sonra Allah'ın adını andı, tekbir getirdi ve kesti."*[64]

[4723] Ali b. el-Huseyn'den, o Ebû Rafi'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurban keseceği zaman semiz, boynuzlu, tüylerinin çoğunluğu beyaz ve bir kısmı siyah olan iki koç satın alırdı. Bayram namazını kıldırıp, insanlara hutbe verdikten sonra namaz kıldırdığı yerde ayakta iken o koçlardan birisi ona getirilir, onu bıçakla bizzat keser sonra: *"Allah'ım! bunu senin bir ve tek olduğuna, benim de dinini tebliğ ettiğime şahitlik eden ümmetimin bütün fertleri adına (kesiyorum)"* derdi. Sonra ikinci koç getirilir, onu da bizzat keser ve sonra: *"Bu da Muhammed'in ve Muhammed'in ailesi adına (olsun)"* buyurur ve onun tamamını yoksullara yedirirdi. Kendisi ve aile halkı da her ikisinden de yerdi.[65] Bunu Ahmed ve İbn Mâce rivayet etmiştir.

---

63 Ebû Dâvûd, 2810; Tirmizî, 1520; Ahmed, III, 362; Hakim, IV, 229; Beyhakî, IV, 285. Tirmizî bu, bu yoldan garip bir hadistir. el-Muttalib b. Hantab'ın, Câbir'den hadis dinlemediği söylenir demektedir. Bu hadis bir başka yoldan da rivayet edilmiş olup, bunu Ebû Dâvûd, 2795'te ve İbn Mâce'de Ebû Ayyaş ez-Zuraki, Câbir'den yoluyla rivayet etmiştir. Hadis hakkında daha etraflı açıklamalar için bk. Ebû Ya'la, Müsned, 1792

64 Senedinde İbn İshâk ve İbn Ebî Habib an lafzını kullanarak rivayette bulunmuşlardır. Her ikisi de tedlis yapan ravilerdir ama bundan önceki ve sonraki hadisler aslının lehine şahitlik etmektedirler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

65 Ahmed, VI, 8, 391-392

Scanned with CamScanner

A'meş, Ebû Zabyan'dan, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Onlar ayakları üzere iken üzerlerine Allah'ın adını anın"* buyruğu hakkında: Sol ön ayağı bağlı olduğu halde üç ayağı üzerinde ayakta durdukları vakit "Bismillahi vallahu ekber Allahumme minke ve lek: Allah'ın adıyla Allah en büyüktür, Allah'ım! Senden ve senin için" diyerek onları keser.

Aynı şekilde Mücâhid, Ali b. Ebî Talha, el-Avfî'de buna yakın rivayette bulunmuşlardır. Leys de, Mücâhid'den naklen: Sol ön ayağı bağlandığı takdirde üç ayağı üzerinde ayakta durur, demiştir. İbn Ebî Necih de ondan buna yakın rivayet nakletmiştir. Dahhâk da: Bir ayak bağlanır ve üç ayağı üzerinde kalır demiştir.

[4724] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde İbn Ömer'den gelen rivayete göre o devesini çöktürüp, kesmekte olan bir adamın yanından geçince, onu kaldır ve bir ayağını bağlayarak Ebu'l-Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünnetine uygun bir şekilde kes, dedi.[66]

[4725] Câbir'den gelen rivayete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı develeri sol ayakları bağlı olarak ve diğer ayakları üzerinde de ayakta durdukları halde keserlerdi.[67] Bunu Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. İbn Lehia dedi ki: Bana Atâ b. Dinar'ın tahdis ettiğine göre Sâlim b. Abdullah, Süleyman b. Abdulmelik'e: Sen onun (kurbanlık devenin) sağ yanında dur ve onu sol yanından boğazla, demiştir.

[4726] Müslim'in Sahih'inde de Câbir'den gelen Veda Haccını anlatan hadisinde şöyle dediği nakledilmiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendi eliyle altmış üç deveyi elindeki harbe ile onları dürterek boğazladı.[68]

Abdurrezzak dedi ki: İbn Mes'ud'un okuyuşunda *"ayakları üzerinde"* anlamındaki lafzı (صوافن) diye okumuştur. Mücâhid'den rivayete göre *"ayakları üzerine"* anlamındaki kelimeyi, bu şekilde okumuş: *"(ayakları) bağlı"* diye anlamıştır. Ama bunu (صَوَافَّ) diye okuyan ise, *"önünde dizilerek"* diye anlamıştır. Tâvûs, Hasan ve başkaları da: "(فاذكروا اسم الله عليها صوافي) *Allah için ihlâslı olarak, Allah'ın adını üzerlerine anınız"* diye okumuşlardır. Yani bun-

66 Buhârî, 1713; Müslim, 1320; Ebû Dâvûd, 1768; Ahmed, II, 3, 86; İbn Hibbân, 5903

67 Ebû Dâvûd, 1767 senedi hasendir. Önceki rivayet de buna şahitlik etmektedir.

68 Müslim, 1218. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haccını anlatan Câbir'in rivayet ettiği uzunca bir hadisin bir bölümüdür.

Scanned with CamScanner

ları aziz ve celil olan Allah için halis bir şekilde, ihlâsla kurban ediniz. Mâlik de Zührî'den böyle rivayette bulunmuştur. Abdurrahman b. Zeyd ise bunu cahiliye dönemi insanlarının putlarını ortak koştukları gibi değil de şirksiz bir halde Allah'ın adını anınız, diye açıklamıştır.

*"Artık yanları üzere düşüp"* İbn Ebî Necih, Mücâhid'den yere düşüp, diye açıklamıştır. Aynı zamanda İbn Abbâs'tan gelen bir rivayettir. Mukâtil b. Hayyân da böyle demiştir. el-Avfî de İbn Abbâs'tan: "Artık yanları üzere düşüp" buyruğunu boğazlandıkları vakit diye açıkladığını nakletmektedir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: *"Artık yanları üzere düşüp can verince"* ölünce diye açıklamıştır. İşte İbn Abbâs'ın ve Mücâhid'in de kastettiği budur. Çünkü boğazlandığı takdirde tam ölmeden ve hareketi kesilmeden deveden yemek caiz olmaz.

[4727] Merfu bir hadiste de: *"Canların çıkması için onları aceleye getirmeyiniz"* buyurulmaktadır.[69] Bunu Sevrî, Cami'inde Eyyûb'dan, o Yahyâ b. Ebî Kesir'den, o Ferafise el-Hanefi'den, o Ömer b. el-Hattab'dan böyle dedi diye nakletmiştir.

[4728] Ayrıca bunu Şeddad b. Evs'in Müslim'in Sahih'inde yer alan şu hadisi de desteklemektedir: *"Şüphesiz Allah her bir şey üzerine ihsanı (güzel yapmayı) yazmıştır. Bu sebeple öldürdüğünüz vakit güzel öldürünüz, kestiğiniz vakit güzel kesiniz. Sizden her kim kesecekse bıçağını bilesin ve keseceği hayvanı rahatlatsın."*[70]

[4729] Ebû Vâkid el-Leysî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir hayvandan canlı iken kesilip koparılan parça meytedir (leştir, yenilmesi haramdır.)"*[71] Bunu Ahmed, Ebû Dâvûd ve sahih olduğunu belirterek Tirmizî rivayet etmiştir.

---

69 Hadisi merfu ve müsned olarak görmedim. Sahih değildir ancak mevkuf bir rivayettir. Bk. Fethu'l-Bari, IX, 641

70 Müslim, 1955; Ebû Dâvûd, 2815; Tirmizî, 1409; Nesâî, VII, 227; İbn Mâce, 1370; İbn Hibbân, 5882; Ahmed, IV, 123

71 Hasen, sahihtir. Ebû Dâvûd, 2858; Tirmizî, 1480; Hakim, IV, 239; Ahmed, V, 218. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca İbn Mâce, 3216; Dârekutnî, IV, 292 İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak; Hakim, IV, 124'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ayrıca bk. el-Udde, 29-30 -benim tahricimle-

Scanned with CamScanner

*"Etinden yiyin ve ondan dilenen, dilenmeyen fakirlere yedirin"* buyruğunda geçen *"etinden yiyin"* buyruğu ile ilgili olarak seleften kimisi bu mubahlık ifade eden bir emirdir, demiştir. Mâlik de bu (etinden yemek) müstehaptır derken, başkaları vaciptir, demektedir. Bu görüş, Şâfiîlerden bazılarının da bir açıklamasıdır.

*"Kani' ve mu'terr (dilenen ve dilenmeyen fakir)"* lafızlarından maksadın ne olduğu hakkında farklı görüşler vardır. Avfî'nin, İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre kani' evinde bulunup da verdiklerinle artık ihtiyaçtan kurtulan kişi, mu'terr ise senin yanına gelen ve senden özellikle istemeksizin kendisine et vermeni bekleyen kişidir, demiştir. Mücâhid ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de böyle demiştir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: Kani' iffetli davranan, mu'terr ise dilenen kimsedir, dediğini nakletmektedir. Bu da Katâde, İbrâhim en-Nehâi ve kendisinden nakledilen bir rivayete göre Mücâhid'in görüşüdür.

İbn Abbâs, Zeyd b. Eslem, İkrime, Hasan-ı Basrî, İbnu'l-Kelbi, Mukâtil b. Hayyân ve Mâlik b. Enes şöyle demişlerdir: Kani' senin yanına gelip senden bir şey istemeyen, mu'terr ise sana gelen, sana niyaz eden ve senden dilenen kimseye denir. Hasan'ın kullandığı ifade de budur. Said b. Cubeyr de: Kani' dilenen kimsedir demiş sonra da: Sen eş-Şemmah'ın şu beyitini hiç dinlemedin mi, demiştir:

لَمَالُ المَرْءِ يُصْلِحُه فَيُغْنِي مَفَاقِرَه، أَعَفُّ مِنَ القُنُوعِ

*Kişinin halini düzeltecek ve fakirlikten onu kurtaracak kadar malı*
*Dilenmekten daha iffetli bir haldir.*

İbn Zeyd de bu anlamı kabul etmiştir.

Zeyd b. Eslem ise: Kani' (dilencilik için) dolaşan yoksul, mu'terr ise arkadaş ve ziyaretine gelen güçsüz kimsedir, demiştir. Aynı zamanda bu oğlu Abdurrahman b. Zeyd'den de gelen bir rivayettir.

Yine Mücâhid'den kani' senin evine gireni gören, muhtaç olmayan komşun, mu'terr ise insanlar arasından senin yanına gelip uğrayan kişidir, demiştir. Ondan gelen bir diğer rivayete göre ise kani' göz dikip bekleyen, tamah eden, mu'terr ise zengin ya da fakir olsun develerle ilgilenmeyen kimsedir.

Scanned with CamScanner

İkrime'den de buna yakın rivayet nakledilmiştir. Yine ondan nakledilen rivayete göre kani' Mekke halkıdır.

İbn Cerîr ise kani'in dilenen kimse olduğunu tercih etmiştir. Çünkü bu kelime dilenmek maksadıyla elini kaldırdığı vakit kullanılan: (أقنع) ifadesinden alınmıştır. Mu'terr ise, et yemek için görünen, kendisini gösteren kişidir.

Kurban etlerinin üçte biri kurban kesene yemek için, üçte birini arkadaşlarına hediye etmek üzere, üçte birini de fakirlere sadaka vermek üzere üç kısma ayrılacağını kabul eden ilim adamları bu âyet-i kerimeyi delil göstermişlerdir. Çünkü yüce Allah: *"Etinden yiyin ve ondan dilenen, dilenmeyen fakirlere yedirin"* buyurmaktadır.

[4730] Sahih hadisteki rivayete göre de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlara şöyle demiştir: *"Ben sizlere üç günden fazla kurbanlık etlerini biriktirip, saklamanızı yasaklamıştım. Artık hem yiyebilirsiniz, hem de uygun gördüğünüz kadarını saklayabilirsiniz."*[72] Bir rivayette ise: *"Yiyin, saklayın ve tasadduk edin."*[73] Bir başka rivayette de: *"Yiyin, yedirin ve tasadduk edin"*[74] diye rivayet edilmiştir.

İkinci görüşe göre ise kurban kesen kişi yarısını yer, öbür yarısını tasadduk eder. Çünkü yüce Allah bundan önce geçen âyet-i kerimede: *"Artık onlardan yiyin ve eli dar olan fakire de yedirin"* (Hac, 28) buyurmaktadır. Hadiste de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Yiyin, saklayın ve tasadduk edin" buyurması da bunu gerektirmektedir. Eğer etin tamamını kendisi yiyecek olursa hiçbir şeyin tazminatını ödemez, denilmiştir. Şâfiîlerden İbn Süreyc bu görüştedir. Bazıları ise misliyle yahut kıymeti ile onun tamamının tazminatını öder, derken yarısının tazminatını öder, üçte birini öder, onun en küçük bir parçasının tazminatını öder, de denilmiştir. Şâfiî mezhebinde meşhur olan görüş de bu son görüştür.

[4731] Kurbanlıkların derilerine gelince, İmam Ahmed'in Müsnedinde Katâde b. en-Numan'dan kurbanlıklar ile ilgili hadis-i şerifte şöyle denildiği

72 Müslim, 1977; Tirmizî, 1510; Nesâî, VII, 234 Bureyde yoluyla gelen bir hadis

73 Müslim, 1971; Ebû Dâvûd, 2812; Nesâî, VII, 235; İbn Hibbân, 5927 Âişe (radıyallâhu anhâ) yoluyla gelen bir hadis

74 Buhârî, 5569; İbn Hibbân, 5929 Seleme b. el-Ekva'ın rivayet ettiği bir hadis olarak ama o rivayette "tasadduk edin" yerine "saklayın" şeklindedir.

Scanned with CamScanner

nakledilmektedir: *"Yiyin, tasadduk edin, derilerinden de yararlanın, ama onları satmayın."*[75]

İlim adamları arasında buna ruhsat verenler olduğu gibi, bazıları satıldıktan sonra bedeli fakirler arasında paylaştırılır, demiştir.

[4732] Bir mesele: Bera b. Azîb dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu günümüzde yapacağımız ilk iş, namaz kılmak olacaktır. Sonra dönüp kurbanımızı keseceğiz. Kim bu şekilde yaparsa bizim sünnetimize uygun hareket etmiş olur. Kim namazdan önce kurbanını kesmeye kalkarsa bu erken davranıp, aile halkına sunduğu bir et olur. Bunun kurban ile hiçbir alakası olmaz."*[76] Bunu Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir.

İşte bundan dolayı Şâfiî ve ilim adamlarından bir topluluk şöyle demişlerdir: Kurban kesmenin ilk vakti kurban bayramı günü güneşin doğuşu ve bayram namazı ve iki hutbe kadar bir sürenin geçmesinden sonra başlar. Ahmed de: Bundan sonra da imamın kurbanını keseceği kadar bir süreyi eklemiştir. Çünkü Müslim'in Sahih'inde:

[4733] *"Ve imam kesmedikçe siz de kesmeyin"* hadisi yer almıştır.[77]

Ebû Hanîfe dedi ki: Köy ve benzeri kırsal kesimde yaşayanların tan yerinin ağarmasından sonra kurbanlarını kesmeleri mümkündür. Çünkü İmam Ebû Hanîfe'ye göre bunlar için bayram namazı yükümlülüğü yoktur. Şehir halkı ise imam bayram namazını kıldırmadan kurban kesemezler.

Şöyle de denilmiştir: Kurban kesmek yalnızca kurban bayramı birinci (nahr) günü meşrudur. Bir diğer görüşe göre nahr günü kurbanlıkları kolaylıkla buldukları için şehir halkı içindir. Köylerde yaşayanlar ise hem nahr günü, hem de ondan sonraki teşrik günlerinde kurban kesebilirler. Said b. Cubeyr böyle demiştir.

Bir diğer görüşe göre nahr günü ve ondan sonraki bir gün herkes için kurban kesilebilecek bir zamandır. Nahrdan sonra iki gün daha, diye de söy-

---

75 Ahmed, IV, 15; Heysemi, Mecma, IV, 26'da zikretmiş ve: Bu senedi sahih mürsel bir rivayettir demiştir.

76 Buhârî, 951, 965, 5545; Müslim, 1961; Ebû Dâvûd, 2801; Tirmizî, 1508; Nesâî, VII, 222; Ahmed, IV, 303; İbn Hibbân, 5906

77 Bu şekliyle gariptir. Müslim, 1964'de "Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kurbanını kesmedikçe siz kesmeyiniz" lafzı ile Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmektedir.

Scanned with CamScanner

lenmiştir. Ahmed bu görüştedir. Nahr günü ile birlikte ondan sonraki üç teşrik günü kurban kesilebilir de denilmiştir. Şâfiî bu görüştedir. Çünkü Cubeyr b. Mut'im'in rivayet ettiği hadise göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

[4734] *"Bütün teşrik günleri kurban kesme günleridir."*[78] Bunu Ahmed ve İbn Hibbân rivayet etmiştir.

Kurban kesme süresinin Zilhiccenin sonuna kadar devam ettiği de söylenmiştir. İbrâhim en-Nehâi ve Ebû Seleme b. Abdurrahman bu görüştedir, ama bu garip bir görüştür.

*"Onları şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık."* Yüce Allah işte bundan dolayı *"onları size musahhar kıldık"* buyurmaktadır. Yani onları sizin emrinizin altına verdik, onların sizlere itaatle boyun eğmelerini sağladık. İsterseniz onlara binerseniz, isterseniz sütlerini sağarsınız, dilerseniz kesersiniz. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Görmezler mi ki biz onların faydasına kendi ellerimizle var ettiğimiz davarlar yarattık. İşte kendileri bunlara sahiptirler. Onları kendilerine boyun eğdirdik. Hem binekleri bunlardandır, hem onlardan yerler ve onlarda kendileri için faydalar ve içecekler vardır. Hala şükretmezler mi?"* (Yâsin, 71-73) Bu âyet-i kerimede de yüce Allah: *"Onları şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık"* buyurmaktadır.

لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلَٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدَاكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

*37. Onların etleri de, kanları da Allah'a asla ulaşmaz. Fakat sizden ona takvâ ulaşır. Bu şekilde o onları (kurbanlıkları) size musahhar kıldı ki, size hidayet verdiği için tekbir getirip, Allah'ı tazim edesiniz. İhsan edenleri müjdele.*

78 Ahmed, IV, 82; Beyhakî, V, 295. Süleyman b. Mûsâ, Cubeyr b. Mut'im yoluyla bundan daha geniş bir rivayet olarak ama senedi munkatıdır. Bunu İbn Hibbân, 3854; Beyhakî, IX, 295-296'da Süleyman, Abdurrahman b. Ebî Huseyn'den, o Cubeyr'den yoluyla. Ancak İbn Hibbân dışında Abdurrahman'ın sika olduğunu söyleyen yoktur. Cubeyr b. Mut'imle de karşılaşmamıştır.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah, o size bu hediyelikleri ve kurbanlıkları kesmenizi, onları keserken kendisini anmanız için meşru kılmıştır, buyurmaktadır. Çünkü yaratan ve rızık veren odur. Yoksa bu kurbanlıkların etlerinden yahut kanlarından ona herhangi bir şey ulaşmaz. O kendisinden başkasına ihtiyacı olmayan, mutlak ganidir.

Araplar cahiliye dönemlerinde ilahlarına kurban kestikleri vakit kurbanlıklarının etlerinden o putlarının üzerine koyar ve kanlarından üzerlerine sürerlerdi. Yüce Allah da: *"Onların etleri de, kanları da Allah'a asla ulaşmaz"* buyurmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Cureyc dedi ki: Cahiliye dönemi insanları Beytullah'a deve etlerini bırakır, kanlarını ona sürerlerdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı: Bu işi yapmaya biz daha bir hak sahibiyiz deyince, yüce Allah da: *"Onların etleri de, kanları da Allah'a asla ulaşmaz, fakat sizden ona takvâ ulaşır"* buyruğunu indirdi. Yani yüce Allah, bunu kabul eder ve mükâfatını verir. Nitekim sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır:

[4735] *"Şüphesiz Allah sizin şekillerinize ve mallarınıza bakmaz. Ama o kalplerinize ve amellerinize bakar."*[79]

[4736] Yine hadis-i şerifte buyurulduğuna göre: *"Verilen bir sadaka dilencinin eline daha düşmeden Rahmân'ın eline düşer ve kan da daha yere düşmeden önce Allah nezdindeki özel yerine düşer."*[80] Daha önce hadiste geçtiği gibi. Bunu da İbn Mâce ve -hasen olduğunu belirterek- Tirmizî Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan merfu olarak rivayet etmiştir. Bunun anlamı da amelini ihlâs ile yapan kimsenin bu amelinin Allah tarafından kabul edildiğinin kesin olarak ifade edilmesidir. Zaten muhakkik ilim adamlarına göre bunun dışında da hatıra gelen bir anlamı da yoktur. Allah en iyi bilendir.

Veki, Yahyâ b. Müslim b. ed-Dahhâk'tan naklettiğine göre şöyle demiştir: Ben Âmir eş-Şa'bî'ye kurbanlıkların derilerine dair soru sordum. O: *"Onların etleri de, kanları da Allah'a asla ulaşmaz."* (Buna göre) dilersen (derilerini) sat, dilersen yanında alıkoy, dilersen de tasadduk et, diye cevap verdi.

79 Daha önce Bakara sûresi 275. âyetin tefsirinde geçti.

80 Daha önce Tevbe sûresi 104. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*"Bu şekilde o, onları size musahhar kıldı."* Yani bunun için Allah sizlere bu kurbanlık develeri musahhar kıldı, emrinize verdi *"ki size hidayet verdiği için tekbir getirip, Allah'ı tazim edesiniz."* Sizi dinine ve şeriatına sevdiği ve razı olduğu şeylere hidayet edip de, hoşlanmadığı ve kabul etmediği şeyleri yapmayı size yasakladığı için onu büyük tanıyasınız diye.

*"İhsan edenleri müjdele"* Yani: Ey Muhammed! Amellerinde ihsan edici olanları Allah'ın hadlerini gereği gibi yerine getirip, kendileri için şeriat buyurduğu hükümlere uyanları, kendilerine tebliğ ettiklerinde ve aziz ve celil olan Rabbinden getirdiklerinde rasûlü tasdik edenleri müjdele.

Ebû Hanîfe, Mâlik ve Sevrî bir nisaba malik olan kimsenin kurban kesmesinin vacip olduğu kanaatindedirler. Ebû Hanîfe ayrıca mukim olmak şartını da eklemiştir.

[4737] Onların bu görüşlerine bütün ravileri sika olan bir senetle Ahmed ve İbn Mâce tarafından rivayet edilmiş bulunan Ebû Hureyre'den gelen şu merfu hadis delil gösterilmiştir: *"Bolluk ve imkân bulup da kurban kesmeyen bir kimse, bizim namazgâhımıza yaklaşmasın."*[81] Bununla birlikte bu hadis, bir dereceye kadar gariptir. Ahmed b. Hanbel de bunu münker kabul etmiştir.

---

81 Ahmed, II, 321; İbn Mâce, 3123; İbn Adiyy, VI, 242; Hakim, II, 389; Dârekutnî, IV, 285 isnadı kavi değildir. Busiri, Zevaid'de şunları söylemektedir: Abdullah b. Ayyaş'tan Müslim rivayet nakletmiş olsa dahi onun rivayetini mutabaat ve şevahid arasında kaydetmiştir. Ebû Dâvûd ve Nesâî de bunu zayıf bulmuş, Ebû Hâtim: Doğru sözlüdür demiştir. Yunus rivayet ettiği hadisleri münkerdir derken, İbn Hibbân da sika olduğunu belirtmektedir. (Busiri'nin dedikleri burada sona ermektedir.) Hadisi Hakim, IV, 231-232'de tekrar etmiş, sahih olduğunu belirtmiş. Yine Ebû Hureyre'den mevkuf olarak bu hadisi tekrar zikredip, İbn Vehb bu hadisi mevkuf olarak rivayet etmiştir. Ancak sika ravinin ziyadesi makbuldür. Ebû Abdurrahman el-Mukri ise sikadan da daha ileridir demektedir. Zeylai de Nasbu'r-Raye, IV, 207'de şöyle diyor: Tenkih'de İbn Mehdi dedi ki: Bunu aynı şekilde Hayve b. Şureyh ve başkaları da Abdullah b. Abbâs'tan merfu olarak rivayet etmişlerdir. Bunu Câfer b. Rabia ile Ubeydullah b. Ebî Câfer de el-Arec'den mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. Doğru olma ihtimali daha yüksek olan budur.

O halde bu hadisin tercih edilen hali mevkuf rivayetidir. Onu merfu olarak rivayet eden yalnızca İbn Ayyaş'dır. Bunu rivayetinde de ızdıraba düşmüş, kimi zaman merfu, kimi zaman mevkuf olarak rivayet etmiş, başkası ise bunu sadece mevkuf olarak rivayet etmiştir. Yüce Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[4738] İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'de ikamet ettiği on yıl boyunca hep kurban kesti.[82] Bu hadisi Tirmizî rivayet etmiş bulunmaktadır.

Şâfiî ve Ahmed: Kurban kesmek vacip değil, aksine müstehaptır demişlerdir.

[4739] Ayrıca hadis-i şerifte: *"Malda zekâtın dışında bir hak yoktur"* buyruğu da (bu görüşlerinin lehine) delil gösterilmiştir.[83] Daha önce de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ümmetinin adına kurban kestiği geçmiş bulunmaktadır. İşte bu da kurbanın onların üzerinden vücubunu kaldırmıştır.

Ebû Seriha dedi ki: Ben Ebû Bekir ve Ömer'e komşu idim. İnsanlar kendilerine uyar korkusuyla kurban kesmezlerdi. Bazıları da şöyle demektedir: Kurban kesmek bir kifaye sünnetidir. Dolayısıyla bir ev yahut bir mahalle halkında ya da bir hanedan halkında tek bir kimse bu sünneti yerine getirecek olursa diğerlerinden düşer. Çünkü maksat böyle bir şiarın açığa vurulmasıdır.

[4740] İmam Ahmed ve sünen sahiplerinin -Tirmizî de hasen olduğunu belirterek- Mihnef b. Suleym'den naklettikleri rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i Arafat'ta şöyle derken dinlemiştir: *"Her yıl her bir aile halkı için bir kurban, bir de atire (denilen kurbanlık) yükümlülüğü vardır. Atirenin ne olduğunu biliyor musunuz? O sizin Recebiye dediğinizdir."*[84] Bu hadisin senedi hakkında bazı tenkitler yapılmıştır.

---

82 Zayıftır. Tirmizî, 1507; Ahmed, II, 38. Senedinde el-Haccac b. Ertae vardır. Doğru sözlü olmakla birlikte çokça hata eden ve tedlis yapan birisidir. Bu hadisi de tek başına o rivayet etmiştir. Bu sebeple zayıftır. Bununla birlikte Tirmizî hasen olduğunu belirtmiştir.

83 Hadis daha önce Bakara sûresi 177. âyetin tefsirinde geçti. Ayrıca bk. Telhisu'l-Habir, II, 160

84 Ebû Dâvûd, 2788; Tirmizî, 1518; Nesâî, VII, 167; İbn Mâce, 3125; Ahmed, IV, 215. Tirmizî: Hasen, gariptir demiştir. Zeylai, Nasbu'r-Raye, IV, 211'de: Abdulhak senedi zayıftır, İbnu'l-Kattan bunun illeti Ebû Remle'nin durumunun meçhul olmasıdır, adı Amir'dir. O ancak bu isimle tanınır. Yine bunu Habib b. Mihnef de rivayet etmiştir ve o da meçhuldür, demektedir. Zeylai devamla der ki: Bu rivayet yolu Abdurrezzak'ın Mûsânnef'inde mevcuttur. Beyhakî, el-Marife'de: Eğer bu sahih ise maksat müstehap olduğudur. Buna delil ise Utfiye ile atire'yi birlikte zikretmiş olmasıdır. Atire ise icma ile vacip değildir. Buna göre hadis kavi değildir. Bunu ikisi de meçhul olan iki ravi münferid olarak rivayet etmiş, metin de gariptir. Atire'nin söz konusu edilmesi ise münkerdir çünkü Kütüb-i Sitte Ebû Hureyre'den merfu olarak: "Fera da yoktur, atire de yoktur" hadisini rivayet etmiş bulunmaktadırlar. Bk. Nasbu'r-Raye, IV, 208

Scanned with CamScanner

[4741] Ebû Eyyûb dedi ki: Kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde hem kendisi adına, hem de aile halkı adına tek bir koyun kurban eder. Ondan kendileri de yer, başkalarına da yedirirlerdi. Ama sonunda insanlar birbirlerine karşı övünmeye koyuldular ve senin gördüğün bu hale geldi.[85] Bunu -sahih olduğunu belirterek- Tirmizî ve İbn Mâce rivayet etmiştir.

Abdullah b. Hişam da bütün aile halkı adına tek bir koyunu kurban keserdi. Bunu da Buhârî rivayet etmiştir.

[4742] Kurbanlığın yaşına gelince, Müslim Câbir'den rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"(Koyun türünden) bir yaşını tamamlamamış olanı kurban olarak kesmeyiniz, ancak bulmakta zorlanacak olursanız o takdirde altı aylıktan büyük olmak şartıyla kesebilirsiniz."*[86]

İşte Zührî buradan hareketle ceza' denilen yaşta olan hayvanın kurban edilemeyeceğini söylerken, Evzâî ise her kurbanlık türünden ceza' denilen yaştaki hayvanın kurban edilebileceğini söylemiştir. Her iki görüş de gariptir.

Cumhur der ki: Deve, inek ve keçi türünden "seni'", koyun türünden ise ceza' yeterlidir. "Seni'" deve türünden beş yaşını bitirip, altıya girmiş olana denilir. İnek türü ise iki yaşını bitirip, üç yaşına girmiş olana denilir. Üç yaşını bitirip, dördüne basmış olana denildiği de söylenmiştir. Keçi türü ise iki yaşında olan için kullanılır. Koyun türünden bir yaşında olana, on aylık olana, sekiz aylık olana, altı aylık olana da ceza' denildiği söylenmiştir. Altı ay, ceza'nın (koyun türünün) yaşı hakkında söylenmiş en asgari yaştır. Bundan küçük olana Hamel (oğlak) denilir. Her ikisi arasındaki farka gelince, oğlağın sırtındaki tüyleri dik iken, ceza'ın sırtındaki tüyleri iki tarafa yatmış olur.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾

*38. Muhakkak Allah mü'minleri savunur. Çünkü Allah hainlik ve nankörlük edenlerin hiçbirisini sevmez.*

85 Tirmizî, 1505; İbn Mâce, 3147 Ebû Eyyûb'un naklettiği bir hadis olarak. Tirmizî hasen, sahihtir demektedir.

86 Müslim, 1963; Ebû Dâvûd, 2797; İbn Mâce, 3141; Ahmed, III, 312; Ebû Ya'la, 2324. Bu hadisi her ne kadar Müslim rivayet etmiş ise de senedinde Ebu'z-Zubeyr'in an lafzını kullanarak rivayeti vardır. Bazıları onun zayıf olduğunu söylemişlerdir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz kendisine tevekkül eden ve kendisine dönen kullarını kötülerin kötülüklerine, günahkârların da hile ve tuzaklarına karşı savunduğunu, onları koruyup, himaye ettiğini, onları desteklediğini haber vermektedir. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Allah kuluna yetmez mi?"* (Zümer, 36); *"Kim Allah'a tevekkül ederse o kendisine yeter. Şüphesiz ki Allah emrini yerine getirendir. Allah her şey için bir kader tayin etmiştir."* (Talâk, 3)

*"Çünkü Allah hainlik ve nankörlük edenlerin hiçbirisini sevmez."* Yani Allah kulları arasından bu niteliklere sahip olanları sevmez. Söz konusu nitelikler ise antlaşma ve yemin ile bağlanılan sözleşmelere hainlik etmek ve söylediklerinin gereğini yerine getirmemektir. Küfür ise nimeti inkâr edip, onu itiraf etmemektir.

**Haksızlığa Uğratılanlar:**

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ۙ
الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا
دَفْعُ اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ
وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ
لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾

*39. Kendileri ile savaşılanlara zulme uğradıkları için izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir.*

*40. Onlar ki yurtlarından haksız yere ve ancak: "Rabbimiz Allah'tır" dedikleri için çıkarıldılar. Eğer Allah insanların bir kısmıyla, diğer bir kısmını savmasaydı elbette manastırlar, kiliseler, havralar ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı mescitler yıkılırdı. Allah kendi (dini) ne yardım edene elbette yardım eder. Muhakkak Allah güçlüdür, Azizdir.*

**Tefsiri:**

el-Avfî'nin, İbn Abbâs'tan naklettiğine göre bu buyruk, Mekke'den çıkıp gittikleri vakit Muhammed ve ashabı hakkında inmiştir. Mücâhid, Dahhâk,

Scanned with CamScanner

Katâde ve başkaları da böyle demiştir. İbn Abbâs, Mücâhid, Urve b. ez-Zubeyr, Zeyd b. Eslem, Mukâtil b. Hayyân ve Katâde ile bunların dışında seleften birtakım kimseler de: Bu, cihad hakkında inen ilk âyet-i kerimedir, demişlerdir. Kimileri de bu âyet-i kerimeyi sûrenin Medine'de indiğine delil göstermiştir.

[4743] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'den çıkınca Ebû Bekir: Bunlar nebîlerini çıkardılar. İnnâ lillah ve innâ ileyhi râciûn, andolsun helâk olacaklardır, dedi. İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah da: *"Kendileri ile savaşılanlara zulme uğradıkları için izin verildi. Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir"* buyruğunu indirdi. Ebû Bekr (radıyallâhu anh): Yakında bir savaş olacağını anladım, dedi. Bunu İmam Ahmed de İshâk b. Yusuf el-Ezrak'dan böylece rivayet etmiş ve ayrıca şunları eklemiştir: İbn Abbâs: Bu savaş hakkında nazil olmuş ilk âyettir dedi.[87] Bunu Tirmizî ve Nesâî de Sünenlerinin tefsir bölümünde rivayet etmişlerdir. İbn Ebî Hâtim de bunu İshâk b. Yusuf'un rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş -Tirmizî: ve Vekî' diye eklemiştir- her ikisi (İshâk ile Vekî') de Süfyân es-Sevrî'den böylece rivayet etmişlerdir. Tirmizî hasen bir hadistir, bunu birden çok kişi Sevrî'den rivayet etmiştir. Ama senedinde İbn Abbâs yoktur, demektedir.

*"Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir."* O savaş olmadan da mü'min kullarına yardım etmeye gücü yetendir. Ama o kullarının kendisine itaat uğrunda çaba ve gayretlerini sınamak ister. Nitekim bir başka yerde: *"İnkâr edenlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Onlardan çokça öldürüp, kahrettiğinizde artık bağı sıkıca bağlayın. Sonra da lutfederek karşılıksız salın yahut fidye alın. Savaş ağırlıklarını bırakıncaya kadar emir budur. Eğer Allah dileseydi elbette onlardan intikam alırdı fakat kiminizi kiminizle sınamak için (cihadı emretti). Allah yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkartmaz. Onları doğruya iletecek, hallerini ıslah edecek ve onları kendilerine tanıttığı cennete girdirecek."* (Muhammed, 4-6); *"Onlarla savaşın ki, Allah ellerinizle onları azaplandırsın. Onları rezil etsin, size onlara karşı zafer versin*

87 Hasendir, Tirmizî, 3170; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11345; Taberî, 25254, 25255 İbn Abbâs'tan diye rivayet etmiştir. Senedi sahihtir. Ravileri Buhârî ve Müslim'in ravileridir. Her ne kadar Tirmizî bunun mürsel olarak rivayet edilmiş olduğunu söylese dahi bu ravilerinin sika olmalarından ötürü merfu olan rivayeti illetli duruma düşürmez. Ayrıca sika ravinin fazlalığı da makbuldür. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

*ve mü'min bir topluluğun gönüllerine şifa versin. Kalplerindeki gazabı gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah hakkıyla bilendir, Hakimdir."* (Tevbe, 14-15); *"Yoksa siz Allah içinizden cihad edenleri, Allah'tan, Rasûlü'nden ve mü'minlerden başkasını dost ve sırdaş edinmeyenleri ayırt etmeksizin bırakılıverileceğinizi mi sandınız? Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* (Tevbe, 16); *"Yoksa siz Allah içinizden cihad edenlerle, sabredenleri belli etmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız?"* (Âl-i İmran, 142); *"Andolsun ki biz sizleri içinizden mücahitleri ve sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve haberlerinizi açıklayıncaya kadar imtihan edeceğiz."* (Muhammed, 31) Bu hususta âyet-i kerimeler pek çoktur. Bundan dolayı İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Allah onlara yardım etmeye elbette kadirdir"* buyruğu ile ilgili olarak dediğini yerine getirmiştir, demiştir.

Yüce Allah cihadı en uygun zamanda teşri buyurdu. Çünkü onlar Mekke'de iken müşrikler sayıca çok fazla idi. Eğer on kişiden az oldukları bir zamanda Müslümanlara diğerleri ile savaşmalarını emretmiş olsaydı, elbette ki bu onlara zor gelirdi.

[4744] İşte bundan dolayı Akabe gecesi Yesrib halkı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bey'at ettikleri vakit -ki seksen küsur kişi idiler- şöyle demişlerdi: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizler bu vadidekilere -Mina gecelerinde Mina'da bulunanları kastetmektedirler- hücum edip, onları öldürmeyelim mi, dediklerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben bununla emrolunmadım"* diye cevap verdi.[88]

Müşrikler haddi aşıp, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i aralarından çıkartıp, onu öldürmek kararını verince, ashab-ı kiramı da etrafa darmadağın edecek şekilde yurtlarından çıkarınca onlardan bir kısmı Habeşistan'a diğerleri de Medine'ye gitti. Medine'de yerleşip, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onların yanına gidip, etrafında toplanıp, ona yardımcı olunca ve artık Medine kendileri için bir İslam yurdu, sığınacakları bir kale halini alınca Allah da düşmanlarla cihad etme hükmünü teşri buyurdu.

İşte bu âyet-i kerime bu hususta ilk inen buyruktur. Yüce Allah: *"Kendileri ile savaşılanlara zulme uğradıkları için izin verildi. Allah onlara yardım*

88 Bunu müsned olarak görmedim. Bunun merfu olan kısmı bir başka hadisin arasında geçmiştir. Bk. Vâhidî, Esbatu'n-Nuzul, 621

Scanned with CamScanner

*etmeye elbette kadirdir. Onlar ki yurtlarından haksız yere ve ancak Rabbimiz Allah'tır dedikleri için çıkartıldılar."*

Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Onlar yani Muhammed ve ashabı Mekke'den Medine'ye haksız yere çıkartıldılar. *"Ancak Rabbimiz Allah'tır, dedikleri için çıkartıldılar."* Yani onların kavimlerine yaptıkları bir kötülük yoktu. Herhangi bir günah da işlemiş değillerdi. Onların bütün yaptıkları Allah'ı birlemekten, ortaksız olarak yalnızca ona ibadet etmekten ibaretti. Bu ("ancak ..." diye başlayan ibare) gerçek Vâkıaya göre munkatı' bir istisnadır ama müşriklere göre bu, günahların en büyüğü idi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye Rasûlü ve sizleri çıkartırlar."* (Mumtehine, 1) Uhdud ashabı kıssasında da yüce Allah: *"Onlardan intikam almalarının (onları cezalandırmalarının) sebebi ancak Aziz ve Hamid olan Allah'a iman etmeleridir."* (Burûc, 8) İşte bundan dolayı Müslümanlar hendeği kazarken recez vezninde şu beyitleri söylüyorlardı:

لا هُمّ لَولا أنتَ ما اهتَدَينا وَلا تَصَدّقْنا وَلا صَلّينَا

فَأنزلَنْ سَكينَةً عَلَينَا وَثَبّتِ الأقْدَامَ إنْ لاقَينَا

إنّ الألَى قد بَغَوا عَلَينَا إذَا أرَادوا فتْنَةً أبَيْنَا

*Allah'ım! Sen olmasaydın eğer hidayet bulmazdık*

*Ne sadaka verir, ne namaz kılardık*

*Sen üzerimize bir huzur ve sükûn indir*

*Düşmanla karşılaşacağımız vakit ayaklarımıza da sebat ver*

*Şüphesiz ki bunlar bize haksızlık ettiler*

*Çünkü onlar bizi fitneye düşürmek istediler (dinimizden çevirmeye kalkıştılar) ama biz kabul etmedik.*

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) da onlarla uyumlu olarak okuyor ve her bir kafiyenin sonunu onlarla birlikte tekrar ediyordu. Onlar: "Bizi fitneye düşürmek istediklerinde biz kabul etmedik" dedikleri vakit Allah Rasûlü de uzatarak "biz kabul etmedik" diye tekrar ediyordu.

Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Allah insanların bir kısmıyla diğer bir kısmını savmasaydı"* yani eğer bir topluluk ile bir diğer

Scanned with CamScanner

topluluğu önlemeseydi bir takım kimselerin başkalarına yapacakları kötülüğü yaratıp, takdir ettiği sebeplerle sona erdirmeseydi yeryüzü bozulur, giderdi, güçlü olan zayıfı yok ederdi.

*"Manastırlar"* rahiplerin küçük mabetleri demektir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, Ebu'l-Âliye, İkrime, Dahhâk ve başkaları yapmıştır. Katâde ise bunların Sabiilere ait mabetler olduğunu söylemiştir. Ondan gelen bir başka rivayet ise bunlardan kasıt Mecûsîlerin manastırlarıdır. Mukâtil b. Hayyân ise bunlar yollar üzerindeki yapılardır, demektedir.

*"Kiliseler"* bunlar manastırlardan daha geniş ve ibadet edenlerin sayısı daha fazla olan mabetlerdir. Bunlar da Hıristiyanlara ait mabetlerdir. Bu açıklamayı Ebu'l-Âliye, Katâde, Dahhâk, Ebû Sahr, Mukâtil b. Hayyân, Husayf ve başkaları yapmıştır. İbn Cubeyr, Mukâtil ve başkalarından ise bunların Yahudilerin kiliseleri (mabetleri)dir dediklerini nakletmetedir. Süddî ise kendisine tahdis edenden, onun da İbn Abbâs'tan naklettiğine göre bunlar Yahudilerin kiliseleridir. Mücâhid ise -yalnızca- bunlar kiliselerdir, demiştir. Allah en iyi bilendir.

*"Havralar"* el-Avfî, İbn Abbâs'tan havralar (salâvât) kiliseler demektir, dediğini nakletmektedir. İkrime, Dahhâk ve Katâde bunlar Yahudilerin kiliseleridir (mabetleridir), demişlerdir. Kendileri de bunlara "salûta" adını verirler. Yine Süddî kendisine tahdis edenden, onun da İbn Abbâs'tan naklettiğine göre bunlar Hıristiyan kiliseleridir, dediğini nakletmektedir. Ebu'l-Âliye ve başkaları "salâvât (havralar)" Sabiilerin mabetleridir, demişlerdir. İbn Ebî Necih de Mücâhid'den "salavât (havralar)" kitap ehline ve Müslümanlara ait yollarda bulunan mescitlerdir. Mescitler ise yalnızca Müslümanlara aittir.

*"Ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı"* buyruğundaki *"içlerinde"* kelimesindeki zamirin mescitlere ait olduğu söylenmiştir. Çünkü bu kelimeye en yakın olarak anılanlar mescitlerdir. Dahhâk dedi ki: Bunların hepsinde Allah'ın adı çokça anılır.

İbn Cerîr dedi ki: Doğrusu şudur: ... Mutlaka rahiplerin manastırları, Hıristiyanların kiliseleri, Yahudilerin havraları ve içlerinde Allah'ın adının çokça anıldığı Müslümanların mescitleri anlamında olduğudur. Çünkü Arapçada bilinen ve kullanılan budur. Kimi ilim adamı da: Bu azdan daha çoğa doğru bir ilerlemedir ve sonunda mescitlere kadar ulaşır. Mescitler ise hem iba-

Scanned with CamScanner

det edenleri itibariyle, hem imar edenleri itibariyle en fazla olanlardır. Doğru maksadın sahipleri de onlar (yani mescitlerde Allah'ın adını ananlar)dır.

*"Allah kendine yardım edene elbette yardım eder."* Bu da yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Ey iman edenler, eğer siz Allah'a yardım ederseniz, o da size yardım eder ve ayaklarınıza sebat verir. Kâfir olanlara gelince, yüzleri üzere düşüp helâk olmak hakkıdır onların, amellerini de boşa çıkartmıştır."* (Muhammed, 7-8)

*"Muhakkak Allah güçlüdür, Azizdir."* Yüce Allah kendi zatını güçlü olmakla, izzet sahibi bulunmakla nitelendirmektedir. O gücüyle her şeyi yarattı ve en ince ölçüleriyle takdir etti. İzzeti sebebiyle de kimse onu yenik düşüremez, onun gücüne karşı koyamaz. Aksine her şey onun önünde zilletle boyun eğer, ona muhtaçtır. Güçlü ve aziz olanın yardımını alan kişi de asıl yardıma mazhar olan, zafer kazanan kişi olur, onun da düşmanı yenik düşen, kahredilen olur. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki peygamber olarak gönderilmiş kullarımıza önceden şu sözümüz verilmiştir: Muhakkak onlar, elbette onlar zafere erdirilenlerdir. Muhakkak bizim ordumuz, elbette onlar galip olanlardır."* (Sâffât, 171-173); *"Allah: Andolsun ki ben ve peygamberlerim mutlaka galip geleceğiz diye yazmıştır. Muhakkak ki Allah yegâne güç sahibidir, emrine karşı konulamayandır (Kavî'dir, Aziz'dir)."* (Mücâdele, 21)

**Mü'minler Başa Geçerlerse:**

اَلَّذِينَ إِنْ مَكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

*41. O kimselere eğer biz yeryüzünde bir iktidar imkânı verirsek onlar namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, marufu emreder, münkerden alıkoyarlar. İşlerin akıbeti Allah'ındır.*

**Tefsiri:**

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Osman b. Affan dedi ki: *"O kimselere eğer biz yeryüzünde bir iktidar imkânı verirsek onlar namazlarını dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler. Marufu emreder, münkerden alıkoyarlar"* âyeti bizim hakkımızda nazil olmuştur. Çünkü biz ancak Rabbimiz Allah'tır dediğimiz için yurdumuzdan haksız yere çıkartıldık. Sonra Allah bize yeryüzünde imkân ve

Scanned with CamScanner

iktidar verdi. Biz de namazı dosdoğru kıldık, zekâtı verdik. İyiliği emredip, kötülükten alıkoyduk. İşlerin akıbeti zaten Allah'a aittir, güzel akıbet benim ve arkadaşlarımındır.

Ebu'l-Âliye dedi ki: Onlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıdır. es-Sabbah b. Sevâde el-Kindi de şöyle demiştir: Ömer b. Abdulaziz'i hutbe verirken: *"O kimselere eğer biz yeryüzünde bir iktidar imkanı verirsek..."* âyetini okuduktan sonra şunları söylediğini dinledim: Şunu bilin ki bu yalnızca yöneticiye ait değildir. Bu hem yöneticiye, hem yönetilene aittir. Ben sizlere sizin bu hususlarda vali (yönetici)ler üzerindeki hakkınızı, yöneticilerinizin de sizin üzerinizdeki hakkını bildireyim mi? Bunlardan sizin yönetici üzerindeki hakkınız Allah'ın sizin üzerinizdeki hakları ile sizleri sorgulaması ve sizden birilerindeki kimilerine ait hakkı alıp, sahibine vermesi, sizleri gücü yettiği kadarıyla da en doğru olana iletmesidir. Bundan dolayı size düşen de baskı altında tutulmaksızın, zorlanmaksızın, iç yüzü dış yüzünden farklı olmaksızın itaat etmenizdir.

Atiyye el-Avfî dedi ki: Bu âyet yüce Allah'ın: *"Allah içinizden iman edip, salih amel işleyenlere... kendilerini muhakkak yeryüzünde halife kılacağını vaat etti"* (Nûr, 55) âyetine benzer.

*"İşlerin akıbeti Allah'ındır" buyruğu da: "(Güzel) akıbet takvâ sahiplerinindir"* (Kasas, 83) buyruğuna benzemektedir. Zeyd b. Eslem dedi ki: *"İşlerin akıbeti Allah'ındır."* Onların yaptıklarının sevap ve mükâfatı Allah'ın yanındadır, diye açıklamıştır.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ
إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ مَدْيَنَ ۚ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ
لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۚ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ
مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ
بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ
الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾

Scanned with CamScanner

*42. Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan önce Nûh'un kavmi, Âd ve Semud kavmi de yalanlamıştı.*

*43. İbrâhim'in kavmi de, Lut'un kavmi de,*

*44. Medyen ashabı da yalanlamıştı, Mûsâ da yalanlandı. Ben de o kâfirlere mühlet verdim. Sonra o kâfirleri yakaladım. Benim cezalandırmam nasılmış?*

*45. (Ahalisi) zalim iken kendilerini helâk ettiğimiz bu yüzden çökmüş çatıları üzerine duvarları yıkılmış, kuyuları sahipsiz, yüksek köşkleri (ıssız) kalmış nice şehirler vardır.*

*46. Acaba onlar yeryüzünde gezmezler mi ki kendileri ile akledecek kalpleri, kendileri ile işitecekleri kulakları olsun. Çünkü gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalpler kör olur.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Nebîsi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kavminden kendisine muhalefet edenlerin yalanlaması sebebiyle teselli ederek şöyle buyurmaktadır: *"Eğer seni yalanlıyorlarsa onlardan önce Nûh'un kavmi, Ad ve Semud kavmi de yalanlamıştı"* diye buyurmakta ve sözü *"Mûsâ da yalanlandı"* deyinceye kadar sürdürmektedir. Yani Mûsâ getirmiş olduğu bunca apaçık mucizeye, apaçık delil ve belgeye rağmen yalanlandı. *"Ben de o kâfirlere mühlet verdim."* Onlara süre tanıdım. *"Sonra onları yakaladım. Benim cezalandırmam nasılmış?"* Benim onların yaptıklarını reddedişim ve onları cezalandırmam nasılmış? Seleften bazılarının naklettiğine göre Firavun'un kavmine: *"Ben sizin en yüce Rabbinizim"* (Nâziât, 24) demesi ile Allah'ın onu helâk etmesi arasında kırk yıllık bir süre geçmiştir.

[4745] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde belirtildiği üzere Ebû Mûsâ, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Şüphesiz ki Allah zalime mühlet verir. Ama onu yakaladı mı da bir daha bırakmaz."* Sonra Allah Rasûlü: *"Rabbin zulüm yapan ülkeleri yakaladığında işte böyle yakalar. Şüphesiz onun yakalayışı pek acıklı, pek şiddetlidir"* (Hûd, 102) buyruğunu okudu.[89]

89 Hadis daha önce Bakara, 126 âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*"Zalim iken"* yani kendilerine gönderilmiş rasûlünü yalanlayan *"kendilerini helâk ettiğimiz, bu yüzden çökmüş çatıları üzerine duvarları yıkılmış"* Dahhâk çatıları yıkılmış yani evleri harap olmuş ve her tarafı atıl kalmış *"kuyuları sahipsiz"* yani kuyularından su çekilmeyen, daha önceleri gidip gelenleri çokken o kuyular etrafında kalabalıklar oluşuyorken artık onlardan su çekilmez olmuş, *"yüksek"* İkrime alçı ile beyaza boyanmış diye açıklamaktadır *"köşkleri (ıssız) kalmış nice şehirler"* helâk ettiğimiz nice şehirler, kasabalar *"vardır."*

Ali b. Ebî Tâlib, Mücâhid, Ata, Said b. Cubeyr, Ebu'l-Muleyh ve Dahhâk'tan da buna yakın (yani köşklerin alçı ile kireçle beyaza boyandığı) açıklama nakledilmiştir. Başkaları ise *"yüksek köşkler"* yükseltilmiş, yukarılara kadar çıkarılmış binalar diye, kimileri yükseltilmiş, koruması sağlam binalar diye açıklamıştır. Bütün bu açıklamalar birbirine yakındır, aralarında bir çelişki yoktur.

Ama bunların güçlü yapıları da, yükseklikleri de, sağlamlıkları da, korumalı olmaları da Allah'ın azabının gelip onları bulmasına engel olamamıştır. Nitekim yüce Allah: *"Nerede olursanız olun ölüm sizi bulacaktır. Yüksek kaleler içinde olsanız bile."* (Nisâ, 78)

*"Acaba onlar"* bedenleriyle ve aynı şekilde düşünceleriyle de *"yeryüzünde gezmezler mi ki?"* Düşünceleriyle de gezmeleri İbn Ebi'd-Dünya'nın Kitabu't-Tefekkür ve'l-İtibar'da dediği gibi yeterli olur. Mâlik b. Dinar dedi ki: Yüce Allah Mûsâ (a.s)'a: Ey Mûsâ, demirden ayakkabılar ve bir asa edin, sonra yeryüzünde dolaş ve eski eserleri ve onlardan çıkartılacak ibretleri ara, ayakkabıların eskiyinceye ve asan kırılıncaya kadar bunu sürdür, diye vahyetti.

İbn Ebi'd-Dünya dedi ki: Kimi hikmet adamı şöyle demiştir: Öğütlerle kalbini canlı tut, düşünceyle onu aydınlat, zühd ile onu öldür, yakin ile onu güçlendir, ölüm ile onu zelil et, fanilikle onu huzura kavuştur. Dünyadaki facialar hususunda basiretli kıl, zamanın hücumundan onu sakındır, günlerin değişip durmasını ona bütün gücüyle göster, geçmişlerin haberlerini ona anlat, kendisinden öncekilerin başına gelen musibetleri ona hatırlat, onların yurtlarında ve eserlerinde dolaş, neler yaptıklarını, nerede yurt edindiklerini ve neyi bırakıp, gittiklerini gör.

Scanned with CamScanner

Buyruk: Gezip, dolaşsınlar da peygamberlerini yalanlayan ümmetlerin başına gelen intikam ve ibretli cezaları görsünler. Böylelikle *"kendileri ile akledecek kalpleri, kendileri ile işitecekleri"* ve böylelikle ibret alacakları *"kulakları olsun. Çünkü gözler kör olmaz, asıl göğüslerdeki kalpler kör olur."* Yani gözlerin kör olması körlük değildir, asıl körlük basiretin körlüğüdür. İsterse görme gücü sağlam olsun, ibret alacak kadar derine nüfuz edemez, haberin mahiyetinin ne olduğunu anlayamaz. Bu anlamda 517 yılında vefat etmiş olan şair Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. Sare el-Endelusi eş-Şenterini'nin şu beyitleri ne kadar güzeldir:

يا مَن يُصيخُ إلى دَاعي الشَّقَاء، وقَد نَادَى به الناعيَان: الشيبُ والكبَرُ

إن كُنتَ لا تَسْمَع الذكْرَى، ففيم تُرَى في رَأسك الوَاعيان: السمعُ والبَصَرُ؟

ليسَ الأصَمّ ولا الأعمَى سوَى رَجُل لم يَهْده الهَاديان: العَينُ والأثَرُ

لا الدّهر يَبْقَى وَلا الدنيا، وَلا الفَلَك الـ أعلى ولا النَّيران: الشَّمْسُ وَالقَمَرُ

لَيَزْحَلَنّ عَن الدنيا، وَإن كَرِها فرَاقها، الثاويان: البَدْو والحَضَرُ

*Ey bedbahtlığın davetçisine kulak kabartan kişi*

*Ölümünün yaklaştığını iki şey kendisine yüksek sesle haber veriyor: Ağaran saçları ve ilerleyen ömür*

*Şayet öğüt ve hatırlatmayı işitmiyorsan sence nedendir*

*Başındaki iki kavrayış aracı olan işitmek ve görmek*

*Sağır da, kör de ancak*

*İki yol gösterici olan gözün ve izin hidayete iletemediği kimsedir*

*Ne zaman kalıcıdır, ne de dünya, ne de en yüksek felek*

*Ne de iki ışık saçan güneşle ay*

*Ayrılmak hoşlarına gitmese dahi dünyadan göçüp gideceklerdir*

*Dünyada yer tutan göçebelerle, şehirlerde yaşayanlar.*

Scanned with CamScanner

**Azabı İsteyenler:**

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللهُ وَعْدَهُ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

*47. Senden azabı çabucak getirmeni isterler. Allah sözünden asla caymaz. Gerçek şu ki, Rabbinin yanında bir gün, sayacağınız bin yıl gibidir.*

*48. Zalim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim nice memleketler vardır. Sonra onları (azap ile) yakaladım, dönüş yalnız banadır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah nebîsine (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Senden azabı çabucak getirmeni isterler"* diye hitap etmektedir. Yani bu inkârcı, Allah'ı, kitabı, rasûlünü ve ahireti yalanlayan, doğru yoldan uzaklaşmış olan kimseler yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği haldedirler: *"Hani bir zaman ey Allah, eğer bu senin katından (indirilmiş) hakkın kendisi ise durma, bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize acıklı bir azap gönder demişlerdi."* (Enfâl 32); *"Ve dediler ki: Rabbimiz, hesap gününden önce (azaptan) payımızı bize çabuk ver."* (Sâd, 16)

*"Allah sözünden asla caymaz."* Yani vaat etmiş olduğu kıyâmetin kopması, düşmanlarından intikam alması, dostlarına ikramda bulunması sözlerinden caymaz.

Asmai dedi ki: Ebû Amr b. el-Alâ'nın yanında idim. Onun yanına Amr b. Ubeyd de gelip: Ey Ebû Amr, Allah hiç sözünden cayar mı, dedi. O, hayır dedi. Bunun üzerine Amr tehdit mahiyetinde bir âyet zikretti. Ebû Amr ona: Sen Arap olmayanlardan mısın yoksa? Gerçek şu ki Araplar verilen sözden dönmeyi adilik sayarlar. Ama yapılan tehdidi gerçekleştirmemeyi de bir lütuf ve bir kerem sayarlar. Şairin şu beyitlerini hiç duymadın mı?

لا يُرْهِبُ ابنَ العم منى سَطْوَتي ولا أُخْتَتِي من سَطْوة المُتَهَدِّد

فإنّي وَإن أوْعَدْتُه أوْ وَعَدْتُه لَمُخْلِفُ إيعَادي ومُنْجزُ مَوْعدي

Scanned with CamScanner

*Benim satvetim amcam oğlunu da, komşumu da korkutmaz*
*Tehdit edenin satvetinden dolayı da yüzünü geri dönüp, caymaz*
*Çünkü ben onu tehdit eder ya da ona vaat edersem*
*O tehdidimi yerine getirmem ama vaadimi gerçekleştiririm.*

*"Gerçek şu ki, Rabbinin yanında bir gün, sayacağınız bin yıl gibidir."* Yani yüce Allah acele etmez. Çünkü onun yarattıkları nezdindeki bin yıllık bir zaman onun hükmüne göre onun değerlendirmesinde bir gün gibidir. Çünkü o intikam almaya muktedir olduğunu, hiçbir şeyin elinden kurtulmayacağını, ona mühlet tanısa da, süre verse de, halini sürdürmesine izin verse de kurtulmayacağını bilir. İşte bundan dolayı yüce Allah daha sonra: *"Zalim oldukları halde kendilerine mühlet verdiğim nice memleketler vardır. Sonra onları yakaladım, dönüş yalnız banadır."* buyurmaktadır.

[4746] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Müslümanların fakirleri cennete beş yüz yıla denk yarım gün erken gireceklerdir."*[90] Bunu Tirmizî ve Nesâî de Sevrî, Muhammed b. Amr'dan bu senetle rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmekte, Tirmizî, hasen, sahihtir demektedir.

Bunu ayrıca İbn Cerîr de Ebû Hureyre'den mevkuf bir rivayet olarak nakletmiş bulunmaktadır. İbn Cerîr dedi ki: Sumeyr b. Nehar dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Fakir Müslümanlar cennete zenginlerden yarım gün kadar bir süre önce gireceklerdir. Ben, yarım gün ne ki, dedim, o: Sen Kur'ân okumuyor musun, dedi. Ben, okuyorum dedim. O: *"Gerçek şu ki Rabbinin yanında bir gün, sayacağınız bin yıl gibidir"* buyruğunu okudu.

[4747] Ebû Dâvûd, Sünen'inin Melahim bölümünün sonlarında dedi ki: Sa'd b. Ebî Vakkas, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ümmetimin (zenginlerini, fakirlerine göre) yarım gün geciktireceği için Rabbimin huzurunda acze düşmeyeceğini (sabırsızlık gösterip, usanmayacağını) ümit ederim."* Sa'd'e: Yarım günün mahiyeti nedir, denildi, o: Beş yüz yıl dedi.[91]

90 Tirmizî, 2353, 2354; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11348; İbn Mâce, 4122; Ahmed, II, 296 ve 451; İbn Hibbân, 676'da Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedi hasendir ve bunun çok sayıda şahidi vardır. Bk. et-Terğib ve't-Terhib, 4655-4660; Müslim, 2279'da ise başka lafızlarla yer almıştır.

91 Ebû Dâvûd, 4350. Senedi sahihtir, ravileri sikadır.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan: "*Gerçek şu ki Rabbinin yanında bir gün, sayacağınız bin yıl gibidir*" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu günler Allah'ın göklerle yeri yarattığı günler türündendir. Bunu İbn Cerîr, İbn Mehdi'den rivayet etmiştir. Mücâhid ve İkrime de böyle demiştir. Ahmed b. Hanbel de er-Reddu ale'l-Cehmiyye adlı eserinde bunu açıkça ifade etmiştir. Mücâhid de: Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: "*O her şeyi gökten yere tedbir eder (idare eder), sonra miktarı sizin saymanıza göre bin yıl olan bir günde ona yükselir.*" (Secde, 5) buyruğuna benzemektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muhammed b. Sirin İslam'a girmiş kitap ehlinden bir adamdan şöyle dediğini nakletmektedir: Şüphesiz Allah göklerle yeri altı günde yaratmıştır. "*Ve gerçek şu ki Rabbinin yanında bir gün sayacağınız bin yıl gibidir.*" Allah dünyanın ecelini de altı gün olarak tespit etmiş, kıyâmeti de yedinci günde takdir buyurmuştur. "*Gerçek şu ki Rabbinin yanında bir gün sayacağınız bin yıl gibidir.*" İşte altı gün geçmiş bulunuyor ve siz şimdi yedinci gündesiniz. Bunun da misali doğum ayına girmiş olan hamileye benzer. Hangi anda doğumunu yaparsa artık hamileliği de tamamlanmış olur.

**Apaçık Bir Uyarıcı:**

قُلْ يَآ أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَآ أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِيٓ ءَايَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰٓئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾

*49. De ki: "Ey insanlar! Ben size apaçık bir korkutucuyum sadece."*

*50. Şu mü'min olup, salih amel işleyenler (var ya) onlar için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır.*

*51. Biri diğerini aciz bırakırcasına âyetlerimizi iptal etmeye çalışanlar ise azgın alevli ateşin arkadaşlarıdırlar.*

**Tefsiri:**

Kafirler Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den azabın gerçekleşmesini isteyip de çabucak gelmesini talep edince yüce Allah nebîsine hitaben buyurdu ki: "De ki: Ey insanlar! Ben size (gönderilmiş) apaçık bir korkutucuyum sadece." Yani Allah beni sizlere ancak oldukça çetin bir azabın öncesinde size

Scanned with CamScanner

bir korkutucu ve uyarıcı olmak üzere gönderdi. Sizin hesabınızı herhangi bir şekilde görmek, benim yapabileceğim bir iş değildir. Sizin işiniz Allah'a aittir. O dilerse size çabucak azabı verir, dilerse azabınızı geciktirir. İsterse tevbe edip kendisine dönenlerin tevbesini kabul eder, dilerse hakkında bedbaht olacağı yazılı olanları da saptırır. O dilediğini yapar, istediğini seçer ve tercih eder. *"Onun hükmüne karşı çıkacak yoktur, o hesabı pek çabuk görendir."* (Ra'd, 41) ve *"Ben size sadece apaçık bir korkutucuyum. Şu mü'min olup, salih amel işleyenler"* yani kalpleri ile iman edip, amelleriyle imanlarını doğrulayanlar var ya *"onlar için mağfiret ve bitmez tükenmez bir rızık vardır."* Yani onların geçmiş günahları mağfiret olunur, az miktardaki iyiliklerine karşı da güzel mükâfatlar verilir. Muhammed b. Ka'b el-Kurazî dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Bitmez tükenmez bir rızık"* buyurduğunu duyarsan bil ki o, cennettir.

*"Biri diğerini aciz bırakırcasına âyetlerimizi iptal etmeye çalışanlar."* Mücâhid dedi ki: İnsanları Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uymaktan vazgeçirmeye çalışanlar demektedir. Abdullah b. ez-Zubeyr de aynı şekilde, alıkoymaya çalışanlar diye açıklamıştır. İbn Abbâs dedi ki: *"Biri diğerini aciz bırakırcasına çalışanlar"* zorla karşı koymaya, vazgeçirmeye çalışanlar demektir.

*"Azgın alevli ateşin arkadaşlarıdırlar."* O (Cahim) sıcak, can yakıcı, azabı ve intikamı şiddetli olan ateş demektir. Allah bizi ondan himaye buyursun. Yüce Allah: *"Kâfir olup da Allah'ın yolundan alıkoyanların biz -çıkarageldikleri fesatlara karşılık- azaplarına azap katarız"* (Nahl, 88) buyurmaktadır.

**Kendilerine İlim Verilenler:**

وَمَآ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ إِلَّآ إِذَا تَمَنَّىٰٓ أَلْقَى الشَّيْطَانُ فِيٓ أُمْنِيَّتِهِۦ فَيَنسَخُ اللَّهُ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللَّهُ ءَايَٰتِهِۦ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِّيَجْعَلَ مَا يُلْقِي الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِّلَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ الظَّٰلِمِينَ لَفِي شِقَاقٍۭ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِن رَّبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهِۦ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ وَإِنَّ اللَّهَ لَهَادِ الَّذِينَ ءَامَنُوٓا إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾

Scanned with CamScanner

*52. Senden önce ne kadar rasûl ve nebî gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir. O şeytanın katacağını Allah iptal eder. Sonra Allah kendi âyetlerini sapasağlam yerleştirir. Allah her şeyi bilendir, hükmünü icra edendir.*

*53. Tâ ki sonunda şeytanın koyacağı şeyi kalplerinde hastalık bulunan ve kalpleri gayet katı olanlar için Allah bir imtihan (sebebi) kılsın. Muhakkak zalimler uzak bir ayrılık içindedirler.*

*54. Ve tâ ki kendilerine ilim verilenler bunun Rabbinden gelen hak olduğunu bilip, ona iman etsinler ve onunla kalpleri rahat ve huzur bulsun. Muhakkak Allah iman edenleri dosdoğru yola iletendir.*

**Tefsiri:**

Birçok müfessir burada Garânîk kıssasını ve Habeşistan'a hicret etmiş olanlardan pek çoğunun, Kureyş müşriklerinin Müslüman olduklarını sanarak geri dönmeleri olayını zikretmiş bulunmaktadır, ama bu kıssa hepsi de mürsel rivayet yollarından gelmiştir. Ben sahih bir yolla bunun müsned olarak (kesintisiz bir senetle) rivayetini göremedim. Allah en iyi bilendir.

[4748] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de iken Necm sûresini okudu. *"Şimdi haber verin Lat ve Uzza'dan ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan"* (Necm, 19-20) buyruğuna varınca, şeytan onun dilinden söylenmiş gibi: "İşte bunlar yüksek heykellerdir ve muhakkak onların şefaatleri ümit olunur" sözlerini söyledi. Müşrikler de: Bugünden önce bizim ilahlarımızı hiç de hayırla yâd etmemişti dediler. Allah Rasûlü de (secde âyeti geldiği için) secde etti, onlar da secde ettiler. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah *"Senden önce ne kadar rasûl ve nebî gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir. O şeytanın katacağını Allah iptal eder, sonra Allah kendi âyetlerini sapasağlam yerleştirir"* buyruğunu indirdi.[92] Bunu İbn Cerîr de Bundar'dan, o Gunder'den, o Şu'be'den bu senetle buna yakın olarak rivayet etmiş olup, o da mürseldir.

92 Taberî, 25331, 25332 Said b. Cubeyr'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Mürsel zayıf hadisin kısımlarındandır, metin de batıldır.

Scanned with CamScanner

[4749] Bunu Bezzâr Müsned'inde Yusuf b. Hammad yoluyla rivayet etmiştir. Said b. Cubeyr, İbn Abbâs'tan zannederim -bu şüphe ifadesi hadis ile alakalıdır- Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'de iken Necm sûresini okudu. Nihayet: *"Gördünüz mü Lat ile Uzza'yı"* âyetini okuyunca... deyip, hadisin geri kalan kısmını zikretti.[93]

Sonra Bezzâr şunları söylemektedir: "Biz bunun muttasıl olarak bu isnad dışında bir yolla rivayet edildiğini bilmiyoruz. Bunu yalnızca Umeyye b. Halid muttasıl olarak rivayet etmiştir. O ise sika ve meşhur bir ravidir. Ancak bu rivayet el-Kelbi yoluyla, o Ebû Sâlih'ten, o İbn Abbâs'tan rivayet edilmiştir."

Sonra bunu İbn Ebî Hâtim, Ebu'l-Âliye'den, o es-Süddî'den mürsel olarak rivayet etmiştir, İbn Cerîr de bunu Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve Muhammed b. Kays'dan yine mürsel olarak rivayet etmiştir.

[4750] Katâde dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Makam-ı İbrâhim'in yanında namaz kılıyordu. Derken uyuklayıverdi, şeytan o söylüyormuş gibi "muhakkak onların şefaatleri ümit edilir ve şüphesiz onlar pek yüksek heykellerle birliktedirler" sözlerini söyleyiverdi. Müşrikler de bunları ezberlediler. Şeytan da onlara Allah'ın nebîsinin bunları okuduğu izlenimini verdi. Onlar da bunu dillerine doladılar. Bu sefer yüce Allah: *"Senden önce ne kadar rasûl ve nebî gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir..."* âyetini indirdi. Böylelikle Allah şeytanı uzaklaştırmış oldu.[94]

[4751] İbn Ebî Hâtim daha sonra der ki: İbn Şihab dedi ki: Necm sûresi indirildiği sırada müşrikler de: Eğer bu adam bizim ilahlarımızdan hayırla

---

93 Batıldır. Bunu mevsul olarak Bezzâr'ın da belirttiği gibi yalnızca Umeyye b. Halid el-Kaysi rivayet etmiştir. Cumhur her ne kadar sika olduğunu söylemiş ise de Zehebî, Mizan, 1029'da Ahmed'den ondan övgüyle söz etmediğini nakletmektedir. Ukayli de bunu Duafa adlı eserinde söz konusu etmiştir. Bu rivayeti ondan (Umeyye b. Halid'den) başkası da Said b. Cubeyr'den diye rivayet etmiş, İbn Abbâs'ı söz konusu etmemiştir. Bezzâr bu hadisin ancak el-Kelbi yoluyla rivayet edildiğini belirtmektedir. el-Kelbi ise Muhammed b. es-Saib olup, hem metruktur, hem de itham edilmiş birisidir. Ayrıca bu Ebu'l-Âliye'den mürsel olarak da gelmiştir. Taberî bunu 25329 ve 25330'da rivayet etmiştir. Aynı rivayet Dahhâk'tan 25334'de Muhammed b. Kabb ile Muhammed b. Kays'dan da 25327'de Taberî tarafından zikredilmiştir. Bunlar da oldukça vahi mürsel rivayetlerdir. Bunlardan hiçbirisinin delil olacak bir tarafı olmadığı gibi, lafızları da ızdıraplıdır.

94 Bu da mürseldir. Mürsel de zayıf hadisin kısımlarındandır.

Scanned with CamScanner

söz etseydi biz onu da, ashabını da kabul ederdik. Ama o bizim ilahlarımızı söz konusu ederken haklarında kullandığı kötü ifadeleri ve sövüp saymaları, dinine muhalefet eden Yahudiler ve Hıristiyanlar için kullanmıyor, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de kendisinin ve ashabının karşı karşıya bulunduğu eziyet ve yalanlamalarından çok sıkılıyor ve sapıklıkta kalmaları kendisini üzüyordu. Bu sebeple hidayet bulmalarını temenni ediyordu. Allah Necm sûresini indirdi. *"Şimdi haber verin Lat ve Uzza'dan ve diğer üçüncüleri olan Menat'tan. Erkekler sizin, dişiler onun mu?"* (Necm, 19-21) buyruklarını okuyunca şeytan hemen burada Allah'ı zikrettiği yerde tağutların adının geçtiği kelimeleri ortalığa atıverip dedi ki: "Ve şüphesiz ki onlar yüksek putlardır ve elbette onların şefaatleri hiç şüphesiz umulan bir şeydir" deyiverdi. Bu sözler ise şeytanın seci'li sözlerinden ve fitnelerindendi. İşte onun söylediği bu iki cümle, Mekke'deki her müşriğin kalbinde yer etti, dilleri bunu tekrarlamaya başladı, bu sözler dolayısıyla birbirlerini müjdeler oldular ve: Şüphesiz Muhammed ilk dinine ve kavminin dinine geri döndü, dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Necm sûresinin sonuna varınca secdeye vardı, onun huzurunda bulunan Müslüman ya da müşrik herkes de secde etti. Velid b. Muğîre secde etmedi. O yaşlı bir ihtiyardı. Bu sebeple avucuna bir avuç toprak alıp, onun üzerine secde etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte secde ettiklerinde her iki grup da kendi cemaatlerinin secde etmelerine hayret etti. Müslümanlar iman ve yakinleri olmadığı halde müşriklerin kendileriyle birlikte secde etmelerine hayret etmişlerdi. Çünkü Müslümanlar şeytanın müşriklerin kulaklarına telkin ettiği sözleri duymamışlardı. Müşrikler ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân okurken şeytanın kendi kulaklarına telkin ettiklerinden ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bunları sûre arasında okuduğunu hissettirdiğinden rahatlamışlar ve ilahlarının tazim edilmesi sebebiyle de secdeye varmışlardı. İşte bu sözler insanlar arasında yayıldı ve şeytan bunları oldukça yaygınlaştırdı. Nihayet bu hal Habeşistan topraklarına ve orada bulunan Müslümanlara kadar ulaştı. Osman b. Maz'un ve ashabına kadar bu haber vardı ve Mekkelilerin hepsinin Müslüman olduklarını konuşmaya başladılar, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte namaz kıldıklarını söylediler. Velid b. Muğîre'nin de avucuna aldığı toprak üzerine secde ettiğini de haber aldılar. Müslümanların artık Mekke'de güven altında yaşadıkları onlara söylendi. Bu sebeple hızlıca geri döndüler. Ama Allah şeytanın o bıraktığı sözleri nesh etti, kendi âyetlerini sağlam bir şekilde

Scanned with CamScanner

yerleştirdi. Allah Kur'ân'ı uydurma sözlere karşı korudu ve şöyle buyurdu: *"Senden önce ne kadar rasûl ve peygamber gönderdiysek o bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir. O şeytanın katacağını Allah iptal eder. Sonra Allah kendi âyetlerini sapasağlam yerleştirir. Allah her şeyi bilendir, hükmünü icra edendir ta ki sonunda şeytanın koyacağı şeyi kalplerinde hastalık bulunan ve kalpleri gayet katı olanlar için Allah bir imtihan (sebebi) kılsın. Muhakkak zalimler uzak bir ayrılık içindedirler."* Yüce Allah hükmünü beyan edip, şeytanın seci'lerinden (kafiyeli sözlerinden) onu uzaklaştırıp, o sözlere karşı himaye ettiğini ortaya çıkarınca müşrikler tekrar sapıklıklarına ve Müslümanlara düşmanlıklarına geri döndüler ve onlara karşı çok katı davranmaya yeniden devam ettiler.[95] Bu da aynı şekilde mürsel bir rivayettir.

İbn Cerîr'in tefsirinde Zührî'den, o Ebû Bekr b. Abdurrahman b. el-Haris b. Hişam'dan da buna yakın bir rivayet yer almıştır. Bunu ayrıca Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî de Delailu'n-Nubuvve adlı eserinde zikretmiş ve senedinde Mûsâ b. Ukbe'den daha ileriye gitmemiştir. Bu rivayeti Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in meğazisinde buna yakın olarak zikretmiş ve biz İbn İshâk'tan bu kıssayı rivayet etmiş bulunuyoruz, demiştir.

Derim ki: Bunu Muhammed b. İshâk da Sîre'sinde buna yakın olarak zikretmiş bulunmaktadır.[96] Bütün bu rivayetler mürsel ve munkatı rivayetlerdir. Allah en iyi bilendir.

---

95 Bu da mürseldir. Zührî'nin mürsel rivayetleri ise vahidir. Çünkü o bu ilim dalının yetkin âlimlerinin tespit ettikleri gibi ancak bir illetten ötürü rivayeti mürsel olarak nakleder. Bu rivayet Taberî, 25335'te muhtasar olarak yer almıştır.

96 Batıldır. İbn Abbâs'tan gelen rivayeti de Taberî, 25333'te kaydetmiş, senedinde de vahi bir ravi olan Atiyye el-Avfî bulunmaktadır. O çok sayıda münker rivayetler nakletmiştir. Ayrıca senette meçhul raviler de vardır. Bundan daha şaşırtıcı olanı da Taberânî, 978'de Urve'den mürsel olarak naklettiği rivayettir. O bu hususta uzunca bir haber zikretmiş ki o haberde: "Habeşistan'a hicret edenlere bu haber ulaştı, onlar da Medine'ye döndü..." denilmektedir. Senedinde de İbn Lehia vardır. Bununla birlikte Heysemi, Mecma, 11186'da: Bunu Taberânî mürsel olarak rivayet etmiş olup, senedinde İbn Lehia vardır. Bunun İbn Lehia'dan gelmiş olma ihtimali yoktur. Yani bir başka ravi bu rivayeti bu şekilde kurgulamıştır.

Hulasa, Ğarânîk ile ilgili haber batıldır, asılsızdır. Göründüğü kadarıyla bu, zındıkların uydurmalarındandır. Onlar tabiinden bazılarına kadar ulaşan birtakım senetler uydurmuşlardır. Hatta bazıları bu senedi İbn Abbâs'a kadar ulaştırmaktadır. Ancak bu rivayet ondan sahih olarak gelmiş değildir. İbn Abbâs'tan bu rivayetin sabit olduğunu varsaysak

Scanned with CamScanner

Bu rivayeti Beğavî de tefsirinde İbn Abbâs'ın ve Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ile başkalarının sözlerinden bir araya getirerek buna yakın bir şekilde kaydetmiş, sonra da burada şu soruyu sormuştur: "Allah tarafından Rasûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) için masumiyeti (vahyin korunmuşluğunu) teminat altına almışken, böyle bir şey nasıl meydana gelmiş olabilir?"

Sonra da insanların bu soruya verdikleri birtakım cevapları nakletmektedir. Bu cevapların en inceliklilerinden birisi de şudur: Şeytan bunu müşriklerin kulaklarına işittirdi. Onlar da bu sözlerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından söylenildiği yanılgısına düştüler. Halbuki gerçek böyle değildi. Olan sadece şeytanın yaptığından ibaretti, rahman olan Allah'ın Rasûlü'nün yaptığı bir iş değildi. Allah en iyi bilendir.

İşte bu şekilde bunun doğru kabul edilmesi halinde bu hususta söz söyleyenlerin verdikleri cevaplar da çeşitlilik arzetmektedir. Kadı İyâz'da (r.h) eş-Şifa adlı kitabında bu hususu ele almış ve şu şekilde özetleyebileceğimiz bir cevap vermiştir...[97]

*"Mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir."* Bu buyrukta Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir teselli vardır. Yani bu sakın seni rahatsız etmesin, tedirgin etmesin. Çünkü senden önceki rasûllere de, nebîlere de buna benzer bir hal isabet etmiş bulunmaktadır.

---

bile o bu hadiseye yetişmemiştir. İbn Kesir'de (r.h): Bütün bu rivayetler mürsel ve munkatı rivayetlerdir demektedir. Ğarânîk kıssasının batıl olduğuna Ebû Bekr İbnu'l-Arabî, Şevkani, Beyhakî, Siîret müellifi İbn İshâk hüküm vermişlerdir. İbn İshâk'a bu kıssa sorulduğu vakit o: Bu zındıkların uydurmalarındandır, demiştir. Bunu da Ebû Hayyân, el-Bahr adlı tefsirinde nakletmektedir. Ebû Mansur el-Maturidi de dedi ki: Bu haber şeytanın zındık dostlarına telkinlerinden birisidir. Risalet böyle bir rivayetten uzaktır. Kadı Iyâd da şöyle demektedir: Sahih rivayetler nakledenlerden birisinin böyle bir hadisi tahriç etmemiş olması, bunu sika bir kimsenin muttasıl ve sağlıklı bir senetle rivayet etmemiş olması, senin için yeterli olmalıdır. Ayrıca büyük ilim adamı Alusi, Ruhu'l-Beyan, XVII, 182'de söylediklerine de bakınız. Alusi der ki: Bunu reddetmek için yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerim'i nitelendirirken: "Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez." (Fussilet, 42) buyurmuş olması yeterlidir. Elbani bu haberin rivayet yollarını toplayıp, bu yollar hakkında gerekli açıklamaları yaptığı bir risale derlemiş olup, buna "Nasbu'l-Mecani fi Nasbi Kısseti'l-Garani" adını vermiş ve ayrıca büyük ilim adamı Ahmed Şakir de bu kıssanın uydurma olduğuna hüküm vermiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

97 Burada bazı asıl nüshalarda bir boşluk bulunmakta, bazı baskılarda da "sabit olduğu için bu böyledir" cümlesi ilave edilmiş bulunmaktadır. Bizler bu sonucun nereden geldiğini bilemiyoruz. Çünkü Kadı İyâz'ın sözlerinin özü onun Ğarânîk kıssasını temelinden sahih kabul etmediğini ifade etmektedir. Bk. eş-Şifa, II, 750 vd.

Scanned with CamScanner

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: *"Onun okumasına"* yani o konuştuğu vakit şeytan onun konuşmasına bir şeyler sokuşturmaya kalkışmıştır ama Allah şeytanın sokuşturmaya kalkıştıklarını iptal eder, çürütür ve kendi âyetlerini sağlamca yerleştirir.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"O bir şey okumak istediği zaman şeytan mutlaka onun okumasına bir şey katmak istemiştir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah'ın bu buyruğu şu demektir: Bir şey konuşacak olursa şeytan onun konuşmasına da bir şeyler katmaya çalışmıştır. Mücâhid de: *"Bir şey okumak istediği zaman"* bir şey söylediği zaman, demektir, demiştir. Bunun *"okumak"* anlamında olduğu da söylenmiştir. *"Temenni ve kuruntu müstesna"* (Bakara, 78) ibaresini de, onlar söylerler, ama yazmazlar diye açıklamıştır. Beğavî: Müfessirlerin çoğunluğu *"bir şey okumak istediği zaman"* buyruğunu Kur'ân'ı ve Allah'ın kitabını okuduğu zaman demektir, diye açıklamışlardır. *"Şeytan mutlaka onun okumasına"* yani onun tilavetine *"bir şey katmak istemiştir."* Şair de öldürülmesi üzerine Osman (radıyallâhu anh) hakkında şöyle demiştir:

تَمَنّى كِتَابَ الله أوّل لَيْلة وآخرَها لاقَى حِمَامَ المَقَادِرِ

*Gecenin ilk vakitlerinde Allah'ın kitabını okudu*

*Son saatlerinde ise takdir edilen ölümle karşılaştı.*

Dahhâk da, (Kur'ân) okuduğu zaman, diye açıklamıştır. İbn Cerîr dedi ki: Bu görüş, sözün tevili açısından en doğru görünenidir.

*"O şeytanın katacağını Allah iptal eder."* Nesh (mealde: iptal)in sözlükteki gerçek anlamı bir şeyi izale etmek, kaldırmak demektir. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Yani şanı yüce Allah şeytanın o bıraktığını iptal eder, çürütür. Dahhâk dedi ki: Cebrâil, Allah'ın emriyle şeytanın katmak istediklerini nesh edip, Allah'ın âyetlerini sağlamca yerleştirmiş (muhkemleştirmiş)tir.

*"Allah her şeyi bilendir."* Meydana gelen olayları, işleri, hadiseleri bilir. Hiçbir gizli ona saklı kalmaz.

*"Hakimdir"* takdirinde, yaratmasında ve emrinde hikmeti tamdır ve eksiksiz hüccet yalnız onundur. Bu sebeple yüce Allah:

Scanned with CamScanner

*"Ta ki sonunda şeytanın koyacağı şeyi kalplerinde hastalık"* yani şüphe, şirk, küfür ve münafıklık *"bulunan"* gerçekten şeytandan geldiği halde müşriklerin buna sevinmeleri ve doğru olduğuna inanmaları halinde olduğu gibi -İbn Cureyc *"kalplerinde hastalık bulunanlar"* münafıklardır, demiştir- ve *"kalpleri gayet katı olanlar"* müşrikler *"için Allah bir imtihan (sebebi) kılsın."* Mukâtil b. Hayyân ise kalpleri katı olanların Yahudiler olduklarını söylemiştir.

*"Muhakkak zalimler uzak bir ayrılık içindedirler."* Yani haktan ve doğrudan yana alabildiğine uzak bir sapıklık, muhalefet ve inat içindedirler.

*"Ve ta ki kendilerine ilim verilenler bunun Rabbinden gelen hak olduğunu bilip, ona iman etsinler."* Yani kendilerine kendisiyle hakkı batıldan ayırt edebildikleri faydalı ilim verilmiş olan Allah'a ve Rasûlü'ne iman edenler şu gerçeği bilsinler: Bizim sana bildirdiğimiz bu vahiy, Rabbinden gelen hakkın kendisidir. Rabbin bunu ilmiyle ve muhafazası altında ona başkasının karışmasına karşı onu koruyarak indirmiştir. O hikmeti sonsuz bir kitaptır. *"Önünden de, arkasından da batıl ona erişemez (Çünkü o) hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiştir."* (Fussilet, 42)

*"Ona iman etsinler"* onu tasdik edip, onun emirlerine itaat edip uysunlar *"ve onunla kalpleri rahat ve huzur bulsun"* huzurla boyun eğsin, onun önünde zilletlerini göstersinler. *"Muhakkak Allah iman edenleri"* dünyada da, ahirette de *"dosdoğru yola iletendir."* Dünyada onlara hakkı gösterir ve ona uymalarını irşad eder. Batıla muhalefet etmek ve uzak durmak başarısını da ihsan eder. Âhirette ise onları cennetin yüksek derecelerine ulaştıran ve kendilerini can yakıcı azaptan ve cehennemin aşağılara doğru alçalan basamaklarından uzaklaştıran Sırât-ı müstakime iletir.

**Âyetlerimizi Yalan Sayanlar:**

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتَّىٰ تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً أَوْ يَأْتِيَهُمْ
عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ لِلَّهِ ۖ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ فَالَّذِينَ آمَنُوا
وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فِي جَنَّاتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا
بِآيَاتِنَا فَأُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥٧﴾

Scanned with CamScanner

*55. Kendilerine ansızın kıyâmet gelinceye dek yahut kendilerine akîm bir günün azabı gelinceye kadar kâfirler ondan yana şüphe içinde kalmaya devam edeceklerdir.*

*56. O gün mülk Allah'ındır. Aralarında o hükmeder. İman edip, salih amel işleyenler ise Naim cennetlerindedirler.*

*57. Kâfir olup, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince, onlar için küçültücü bir azap vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kâfirlerin bu Kur'ân karşısında şüphe ve tereddüt içerisinde kalmaya devam edeceklerini haber vermektedir. Bu açıklamayı İbn Cureyc yapmış olup, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Said b. Cubeyr ile İbn Zeyd *"ondan yana"* buyruğunu şeytanın bıraktıklarından yana diye açıklamışlardır.

*"Kendilerine ansızın kıyâmet gelinceye kadar"* buyruğuna gelince: Katâde: Allah'ın emri onları ansızın yakalayacak, diye açıklamıştır. Allah her bir kavmi mutlaka sarhoşlukları, gafil bulundukları ve nimet içerisinde boğuldukları bir zamanda azap ile ansızın yakalamıştır. Bu sebeple Allah'ın (bu gibi ihsanlarına) aldanmayın. Esasen fasıklar topluluğundan başkası da Allah hakkında aldanışa düşmez.

*"Yahut kendilerine akîm bir günün azabı gelinceye kadar"* Mücâhid dedi ki: Ubeyy b. Ka'b: O Bedir günüdür, demiştir. Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Katâde ve başkaları da böyle demiş olup, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Onlardan gelen bir rivayete göre de İkrime ve Mücâhid: Bu, kıyâmet günüdür. O günün gecesi yoktur, demişlerdir. Dahhâk ve Hasan-ı Basrî de böyle demiştir. Sahih olan görüş de budur. Her ne kadar Bedir günü onlara yapılmış tehditler arasında bulunsa bile, asıl kastedilen bu gün (kıyâmet günü) dür. Bu sebeple yüce Allah: *"O gün mülk Allah'ındır. Aralarında o hükmeder"* buyurmuştur. Bu da yüce Allah'ın: *"Din (kıyâmet) gününün malikidir"* (Fâtiha, 4) buyruğu ile: *"O günde hak mülk (egemenlik) yalnız Rahmân'ındır. O gün kâfirlere çok zordur"* (Furkân, 26) buyruğuna benzemektedir.

*"İman edip salih amel işleyenler"* kalpleri ile iman edip, Allah'ı ve Rasûlü'nü tasdik edenler, bildikleri gereğince amel edenler, kalpleri, sözleri

Scanned with CamScanner

ve amelleri arasında uyum bulunanlar *"Naim cennetlerindedir."* Onlar için bitmeyen, sonu gelmeyen, yok olmayan, kalıcı nimetler vardır.

*"Kâfir olup, âyetlerimizi yalanlayanlara gelince"* kalpleri hakkı inkâr edip, reddeden, onu yalanlayan, rasûllere muhalefet eden ve hakka uymayıp, büyüklük taslayanlara gelince *"onlar için"* büyüklenmelerine ve haktan yüz çevirmelerine karşılık olarak *"küçültücü bir azap vardır."* Yüce Allah'ın: *"Şüphesiz bana ibadeti büyüklüklerine yedirmeyenler, yakında hor ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir"* (Mü'min, 60) buyruğuna benzemektedir.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَٰلِكَ ۚ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

*58. Allah yolunda hicret eden sonra öldürülen yahut ölenleri Allah elbette güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Çünkü rızık verenlerin hayırlısı şüphesiz ki bizzat Allah'tır.*

*59. Onları elbette razı olacakları bir yere (cennete) girdirecektir. Muhakkak ki Allah, çok iyi bilendir, Halîmdir.*

*60. Bu (böyledir.) Kim kendisine yapılan haksızlığı misliyle cezalandırır, sonra yine ona haksızca saldırılırsa, Allah elbette ona yardım eder. Şüphesiz ki Allah çok affedicidir, çok mağfiret edicidir.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, Allah'ın rızasını isteyerek, onun mükâfatlarını arzu ederek, Allah yolunda hicret eden, vatanını, ailesini, dostlarını terk eden, Allah ve Rasûlü için ve Allah'ın dinine yardım etmek üzere yurdundan ayrılan *"sonra"* cihad ederken *"öldürülen yahut"* savaşmaksızın yatakları üzerinde *"ölenleri"* -yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlü'ne hicret maksadıyla evinden çıkan kimseye daha sonra ölüm erişirse onun mükâfatı Allah'a ait olur"* (Nisâ, 100) buyruğunda olduğu gibi- pek büyük mükâfatı ve çok güzel övgüleri kazanmış olduklarından *"Allah elbette güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır."*

Scanned with CamScanner

Yani cennetten gelen rızıklarını gözlerini aydınlatacak şekilde onlara lütfuyla verecektir. *"Çünkü rızık verenlerin hayırlısı şüphesiz ki bizzat Allah'tır. Onları elbette razı olacakları bir yere"* yani cennete *"girdirecektir."* Zaten yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Eğer (ölen) yakınlaştırılmışlardan ise artık rahatlık, güzel kokular ve Naim cenneti vardır (ona)"* (Vâkıa, 88-89) Yüce Allah böylelikle böyle bir kimsenin rahata kavuşacağını, rızıklanacağını ve Naim cennetlerine gireceğini haber vermektedir. Burada da: *"Allah elbette onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır"* buyurmaktadır. Sonra da: *"Onları elbette razı olacakları bir yere girdirecektir. Muhakkak Allah çok iyi bilendir"* buyurmaktadır. Yani yolunda kimlerin hicret ettiğini, kimlerin cihad ettiğini ve kimin bu nimetleri hak ettiğini çok iyi bilendir, *"Halîm'dir"* yani yolunda hicret ettikleri ve kendisine tevekkül ettikleri için günahlarını affedip, bağışlar ve onlara hilmiyle muamele eder. Muhacir olsun yahut olmasın, Allah yolunda öldürülen ise, Rabbinin yanında diridir ve o rızıklanır. Şu buyrukta dile getirildiği gibi: *"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilakis onlar Rableri katında diridirler, rızıklanırlar."* (Âl-i İmran, 169)

Bu hususlaki hadis-i şerifler ise -önceden de geçtiği gibi- pek çoktur. Bu âyet-i kerimeler ile birlikte sahih hadisler de, ister hicret etmiş olsun, ister olmasın, Allah yolunda öldürülen bir kimseye rızkının kesintisiz verileceğini ve Allah'ın ona pek büyük ihsan ve lütuflarda bulunacağını ifade etmektedirler.

[4752] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Şurahbil b. es-Samt dedi ki: Rum diyarındaki bir kale için yaptığımız ribat ve orada kalışımız uzadı. Yanımdan Selman-ı Farisi (radıyallâhu anh) geçerken şöyle dedi: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Ribat yaparken (İslam yurdunun sınır karakollarını yahut İslam ordusunu korurken) ölen bir kimseye Allah da aynı ecri ve aynı rızkı ihsan eder ve kabirdeki iki sorgu meleğinden (yanlış cevap vermekten) yana emin olur. Arzu ederseniz yüce Allah'ın şu buyruklarını okuyunuz: "Allah yolunda hicret eden sonra öldürülen yahut ölenleri Allah elbette güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Çünkü rızık verenlerin hayırlısı şüphesiz ki bizzat Allah'tır. Onları elbette razı olacakları bir yere girdirecektir. Muhakkak Allah çok iyi bilendir, Halimdir."*[98]

98 el-Müseyyeb b. Vadıh dolayısıyla senedi kavi değildir. Bu âyet-i kerimeyi de tek başına o zikretmiştir. Hadisi Müslim, 1913'te İbn Vehb, Abdurrahman b. Şureyh yoluyla böylece âyeti zikretmeksizin rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Yine (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Ebû Kabil ile Rabî'a b. Seyf el-Meafiri dedi ki: Bizler Rodos adasında idik. Bizimle birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabında da Fedale b. Ubeyd el-Ensârî de vardı. Yanımdan birisi maktul, diğeri de vefat etmiş iki cenaze geçirildi. Diğer insanlar maktulün cenazesine doğru gitti. Fedale bunun üzerine şöyle dedi: Neden ben insanların bu cenazeyle gittiklerini, bunu da bıraktıklarını görüyorum. Yanındakiler: Bu yüce Allah yolunda öldürüldü, dediler. Fedale: Allah'a yemin olsun ki, bu ikisinden hangisinin kabir çukurundan diriltilirsem diriltileyim hiç de umurumda değil. Yüce Allah'ın kitabına kulak veriniz: *"Allah yolunda hicret eden sonra öldürülen yahut ölenleri Allah elbette güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Çünkü rızık verenlerin hayırlısı şüphesiz ki bizzat Allah'tır."*

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdurrahman b. Cahdem el-Havlanî tahdis etti: Fedale b. Ubeyd deniz seferinde iki cenazenin yanında bulundu. Birisi mancınıkla yapılan atışla isabet almış, diğeri ise vefat etmiş idi. Fedale b. Ubeyd vefat edenin kabri yanıbaşında oturdu. Ona: Sen şehit olanı bıraktın, onun yanında oturmadın, dediler. O: Bu ikisinden hangisinin kabir çukurundan diriltilirsem diriltileyim hiç umurumda değil. Çünkü Allah: *"Allah yolunda hicret eden sonra öldürülen yahut ölenleri Allah elbette güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Çünkü rızık verenlerin hayırlısı şüphesiz ki bizzat Allah'tır. Onları elbette razı olacakları bir yere girdirecektir"* buyurmaktadır. O halde ey Allah'ın kulu, razı olacağın bir yere girdirilip, sana güzel bir rızık ihsan edildikten sonra, daha ne istersin? Allah'a yemin ederim bu ikisinden hangisinin kabir çukurundan diriltilirsem diriltileyim hiç umurumda değil.

Bunu İbn Cerîr de rivayet etmiştir. Selaman b. Âmir dedi ki: Fedale Rodos'ta birtakım birliklerin komutanı idi. İki adamın cenazesi çıkarıldı. Birisi maktul idi, diğeri vefat etmişti... Sonra da rivayeti az önce geçenlere yakın zikretti.

Yüce Allah'ın: *"Bu (böyledir). Kim kendisine yapılan haksızlığı misliyle cezalandırır sonra yine ona haksızca saldırılırsa Allah elbette ona yardım eder"* buyruğu ile ilgili olarak Mukâtil b. Hayyân ve İbn Cureyc, ashab-ı kiramın bulunduğu bir seriyye hakkında nazil olduğunu söylemişlerdir. Bunlar muharrem ayında müşriklerle karşılaşmıştı. Müslümanlar haram ayında kendileriyle savaşmamaları için onlara çok dil dökmüş oldukları halde, müşrikler onlarla savaşmaktan başka bir şeye razı olmadılar ve onlara haksızlık

Scanned with CamScanner

edip hücum ettiler. Müslümanlar da onlarla savaştı, Allah da onlara karşı Müslümanlara yardım etti, zafer verdi. *"Şüphesiz ki Allah çok affedicidir, çok mağfiret edicidir."*

**Hak ve Hakikat:**

ذٰلِكَ بِأَنَّ اللهَ يُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَأَنَّ اللهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِأَنَّ اللهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾

*61. Bu (böyledir). Çünkü Allah geceyi gündüze ular, gündüzü de geceye ular. Ve çünkü Allah her şeyi işitendir, görendir.*

*62. Bu (böyledir). Çünkü Allah hakkın ta kendisidir. Ondan başka taptıkları ise bizatihi batıldır. Şüphesiz ki Allah Aliyydir, büyüktür.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, kendisinin yarattıklarında dilediği şekilde tasarruf sahibi yaratıcı olduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Ey mülkün sahibi Allah'ım! Sen mülkü kime dilersen ona verirsin, mülkü kimden dilersen ondan alırsın. Kimi dilersen onu aziz edersin, kimi dilersen onu zelil edersin. Hayır yalnız senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye kadirsin. Geceyi gündüzün içine geçirir, gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diriyi çıkarırsın, diriden de ölüyü çıkarırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsin."* (Âl-i İmran, 26-27)

Yüce Allah'ın geceyi gündüze, gündüzü de geceye ulamasının anlamı bundan bir süreyi diğerine, diğerinden bir süreyi öbürüne girdirmesi demektir. Bu sebeple kimi zaman gece uzar, gündüz kısalır -kış mevsiminde olduğu gibi-. Kimi zaman da gündüz uzar, gece kısalır. -yaz mevsiminde olduğu gibi-

*"Ve çünkü Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir."* Kullarının sözlerini çok iyi işitir, onları çok iyi görür. Onların hallerinden, hareketlerinden ve duruşlarından hiçbir şeyleri ona gizli kalmaz. Yüce Allah varlık âleminde tasarruf sahibinin kendisi olduğunu, kimsenin onun hükmüne karşı duramayacağını açıkladıktan sonra *"Çünkü Allah hakkın ta kendisidir"* buyurmaktadır. Yani hak ilah odur, ondan başkasına ibadet edilmemelidir. Çünkü pek büyük

Scanned with CamScanner

egemenliğin sahibi odur. Yalnız onun dilediği olur ve onun dilemediği olmaz. Her şeyin ona ihtiyacı vardır ve her şey onun önünde zelildir.

*"Ondan başka taptıkları ise bizatihi batıldır."* Ondan başka taptıkları putlar, ona denk tuttukları varlıklar, mabutlar, kısacası Allah'ın dışında kendisine ibadet olunan her şey bizzat batıldır. Çünkü bu varlıkların hiçbirisi ne zarar verebilir, ne de bir fayda sağlayabilirler.

*"Şüphesiz ki Allah Aliyydir, Kebîrdir."* Yüce Allah'ın *"o çok yücedir, çok büyüktür"* (Bakara, 255) ve: *"O çok büyüktür, yüceler yücesidir."* (Ra'd, 9) buyruklarına benzemektedir. Her şey onun kahr-u galebesinin, egemenliğinin, azametinin altındadır. Ondan başka hiçbir ilah, onun dışında hiçbir rab yoktur. Çünkü o kendisinden daha büyük olmayan en büyüktür, kendisinden daha yüce olmayan en yücedir, kendisinden daha azametli olmayan azimdir. O yücedir, mukaddestir, her türlü eksiklikten münezzehtir. Zalimlerin ve haddi aşanların söylediklerinden alabildiğine büyüktür ve yücedir.

**Allah'ın Emri:**

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْأَرْضُ مُخْضَرَّةً ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِأَمْرِهِ ۖ وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ أَنْ تَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ إِلَّا بِإِذْنِهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي أَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ ۗ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

*63. Görmedin mi Allah, gökten bir su indirir de yeryüzü yemyeşil oluverir? Muhakkak Allah lutfedicidir, haberdardır.*

*64. Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız onundur. Allah muhtaç olmayandır, kendisine hamd edilendir.*

*65. Görmedin mi Allah yerde olanları da, emriyle denizde akıp giden gemileri de emrinize vermiştir? Onun izni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semayı o tutuyor. Muhakkak Allah insanları çok esirgeyendir, onlara çok merhametlidir.*

Scanned with CamScanner

*66. Sizi dirilten sonra sizi öldürecek olan, sonra da sizi diriltecek olan odur. Şüphesiz ki insan çok nankördür.*

**Tefsiri:**

Bu buyruklarda dile getirilen hususlar da onun kudretine, egemenliğinin azametine delalet eden hususlar arasındadır. O rüzgârları gönderir, o rüzgârlar bir bulut kaldırır. Bulut üzerinde hiçbir bitki olmayan, kupkuru ve dümdüz yerin üzerine yağmur yağdırır. *"Sen yeryüzünü kuru ve ölü görürsün. Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır, kabarır..."* (Hac, 5)

*"Yeryüzü yemyeşil oluverir"* buyruğun başında bulunan "fe", takip içindir. Her şeyin takibi de kendisine göredir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Sonra o nutfeyi alaka olarak yarattık sonra o alakayı bir parça et olarak yarattık ve o bir parça eti kemik olarak yarattık"* (Mü'minûn, 14) buyruğunda olduğu gibi. Burada sözü edilen (insanın anne karnındaki yaratılış merhalelerini ifade eden) her iki şey arasında kırk gün bulunduğu sabittir. Bununla birlikte burada söz konusu edilen aşamalar "fe" harfi ile ardı arkasına zikredilmiş bulunmaktadır. İşte burada da yüce Allah: *"...de yeryüzü yemyeşil oluverir"* buyurmaktadır. Yani yeryüzü kuru ve kurak iken arkasından yeşilleniverir. Bazı Hicazlılardan nakledildiğine göre Hicaz toprakları yağmurun akabinde yemyeşil oluveriyormuş. Allah en iyi bilendir.

*"Muhakkak Allah lutfedicidir, haberdardır."* Yani yeryüzünün dört bir yanında, kıtalarında, arazi parçalarında, pek küçük dahi olsa, meydana gelen taneleri çok iyi bilir. Hiçbir gizli saklı ona gizli kalmaz. Bunların her birisine payına düşen suyu ulaştırır ve o su ile onu yeşertir.

Lokman sûresinde de buyurulduğu gibi: *"Oğulcuğum! Eğer sen bir kaya içinde yahut göklerde ya da yerde olsan ve (yaptığın) hardal tanesi ağırlığınca dahi olsa Allah onu getirir. Muhakkak Allah latiftir, her şeyden haberdardır."* (Lokman, 16); *"Göklerde ve yerde olan gizliyi açığa çıkartan, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye..."* (Neml, 25); *"Bir yaprak düşmeye görsün mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında (düşen) tek bir tane (bile olsa onu bilir). Yaş ve kuru müstesna olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."* (En'âm, 59); *"Yerde olsun, gökte olsun zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü de muhakkak apaçık bir kitaptadır."* (Yunus, 61) İşte bundan dolayı Umeyye b. Ebi's-Salt yahut Zeyd b. Amr b. Nufeyl kasidesinde şöyle demiştir:

Scanned with CamScanner

وَقُولا لَه: مَن يُنْبِتُ الحبَّ في الثَّرى فَيُصبحَ منْهُ البَقْلُ يَهْتَزُّ رَابِيَا؟

ويُخْرِجُ منْهُ حَبَّه في رُؤُوسه فَفي ذَاكَ آيات لمَنْ كَانَ وَاعيا

*Deyin ona, toprağın içerisinden taneyi kim yeşertiyor*

*O taneden gelişmiş olarak sebzeler sallanıveriyor*

*Yine ondan başlarında tanesini çıkartıyor*

*Şüphesiz ki bunda anlayan kimse için âyetler (deliller, belgeler) vardır.*

*"Göklerde olanlar da, yerde olanlar da yalnız onundur. Allah muhtaç olmayandır, kendisine hamd edilendir."* Yani o her şeyin mutlak malikidir. O kendisinin dışındakilerin tümüne muhtaç değildir. Her şey onun kuludur.

*"Görmedin mi Allah yerde olanları"* hayvan, cansız, ekin ve mahsulleri *"... emrinize vermiştir?"* Yüce Allah'ın: *"Göklerde ve yerde bulunanların tümünü kendi (rahmeti)nden size musahhar kılmıştır (emrinize vermiştir)"* (Câsiye, 13) buyruğu da buna benzemektedir. Yani o bunları size kendi ihsanı, lütfu ve size bağışı olmak üzere vermiştir.

*"Denizde akıp giden gemileri de emrinize vermiştir."* Dalgalı ve dalgaları birbirinin ardı sıra gelen denizde gemileri emrinize o vermiştir. Onların orada yol almasını o sağlar. Böylelikle gemiler içindekilerle birlikte hoş bir rüzgârla, yumuşak ve sükûnetle akıp gider. İnsanlar o gemilerde ticaret, mal, eşya ve faydalı neyi dilerlerse bir yerden bir yere, bir kıtadan başka kıtaya taşıyorlar. Daha önceki seferlerinde ise öbürlerinin yanında olup da bunların gerek duydukları, arayıp, istedikleri şeyleri de bunlara taşıyıp getirmişlerdi.

*"Onun izni olmadıkça yerin üzerine düşmesin diye semayı o tutuyor."* Yani eğer dilese semaya izin verir, o da yerin üzerine düşer, yerin üzerindekiler helâk olur, gider. Ama lütfu, rahmeti ve kudreti ile o semayı -izni olmaksızın- yerin üzerine düşmesin diye tutar. Bundan dolayı yüce Allah: *"Muhakkak Allah insanları çok esirgeyendir, onlara çok merhametlidir."* Zalimlikleriyle beraber böyledir, buyurmaktadır.

Zaten bir başka âyet-i kerimede de: *"Doğrusu Rabbin zulümlerine rağmen insanlara yine de mağfiret edendir ve şüphesiz rabbin azabı cidden çetin olandır"* (Rad, 6) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

*"Sizi dirilten, sonra sizi öldürecek olan sonra da sizi diriltecek olan odur. Şüphesiz ki insan çok nankördür."* Bu buyruk, yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Nasıl oluyor da Allah'ı inkâr ediyorsunuz? Halbuki siz daha önce ölüler idiniz de sizi o diriltti, sonra yine sizi o öldürecek sonra sizi tekrar diriltecek ve sonunda yine yalnız ona döndürüleceksiniz."* (Bakara, 28); *"De ki: Allah sizi diriltiyor sonra sizi öldürüyor sonra kendisinde şüphe bulunmayan kıyâmet gününde sizi toplayacaktır."* (Câsiye, 26); *"Derler ki: Rabbimiz bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin."* (Mü'min, 11) buyruğun anlamına gelince: Bağımsız ve tek başına yaratan, rızık veren ve varlık âleminde tasarruf sahibi olan Allah olduğu halde nasıl olur da ona eşler koşuyor, onunla birlikte başkasına ibadet ediyorsunuz?

*"Sizi dirilten"* yani kendisinden söz edilmeye değer bir varlık değilken, sizi yaratıp, var eden *"sonra sizi öldürecek olan, sonra da"* kıyâmet gününde *"sizi diriltecek olan odur. Şüphesiz ki insan çok nankördür"* gerçekleri bile bile inkâr edendir.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ
إِلَى رَبِّكَ ۖ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُسْتَقِيمٍ ﴿٦٧﴾ وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ
أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ
تَخْتَلِفُونَ ﴿٦٩﴾

*67. Her ümmet için bir ibadet yolu tayin ettik ki, ona göre ibadet etsinler. O halde bu hususta seninle asla çekişmesinler ve sen Rabbine çağır. Muhakkak sen hakka götüren, dosdoğru yol üzeresin.*

*68. Yine de seninle tartışırlarsa de ki: "Allah yapmakta olduğunuzu en iyi bilendir."*

*69. Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz hususlara dair kıyâmet gününde Allah aranızda hüküm verecektir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah her bir toplum için bir ibadet yolu (mensek) tayin etmiş olduğunu haber vermektedir. İbn Cerîr dedi ki: Her bir nebînin ümmeti için bir ibadet yolu (mensek) tayin ettiği anlamına gelir. Arapça'da *mensek* kelimesi-

Scanned with CamScanner

nin asıl anlamı insanların alıştıkları ve hayır ya da şer için gidip geldikleri yer demektir. Bundan ötürü hac ibadetlerine *hac menasiki* adı verilmiştir. Çünkü insanlar bunları defalarca tekrar etmekte ve bunu yapmaya devam etmektedirler. Eğer maksat, İbn Cerîr'in dediği gibi *"her bir nebînin ümmeti için bir ibadet yolu (mensek)"* tayin edildiği anlamında ise o takdirde yüce Allah'ın: *"O halde bu hususta seninle asla çekişmesinler"* buyruğunda kastedilenler bu müşrikler olur. Şayet maksat, biz her bir ümmet için kaderde izleyecekleri bir ibadet yolu (mensek) tayin ettik şeklinde ise, yüce Allah'ın: *"Herkesin yüzünü kendisine döndürdüğü bir yönü (kıblesi) vardır"* (Bakara, 148) buyruğu gibi olur. İşte bundan dolayı da burada yüce Allah: *"Ona göre ibadet etsinler"* yani ona göre ibadet ederler buyurmaktadır. Bu durumda buradaki zamir kendileri için çeşitli ibadet, şekil ve yolları bulunan bu kimselere ait olur. Yani onlar bunu ancak Allah'ın kaderi ve iradesine göre yaparlar. Bu sebeple de onların seninle çekişmelerinden asla etkilenme ve bu halleri seni izlemekte olduğun haktan başka tarafa dönmene sebep olmasın. Bundan dolayı da akabinde: *"Ve sen Rabbine çağır. Muhakkak sen hakka götüren, dosdoğru yol üzeresin"* yani maksada ulaştıran dosdoğru, açık bir yol üzeresin, buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Allah'ın âyetleri sana indirildikten sonra sakın seni onlardan alıkoymasınlar ve (insanları) Rabbine davet et."* (Kasas, 87)

*"Yine de seninle tartışırlarsa de ki: Allah yapmakta olduğunuzu en iyi bilendir."* Bu da yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Eğer onlar seni yalanlarsa de ki: Benim yaptığım bana aittir, sizin yaptığınız size aittir. Benim yaptıklarımdan siz uzaksınız, sizin yaptıklarınızdan da ben uzağım."* (Yunus, 41)

Yüce Allah'ın: *"Allah yapmakta olduğunuzu en iyi bilendir"* buyruğu çok ağır bir tehdit ve çok vurgulu bir korkutmadır. Bu yönüyle de yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: *"O sizin onun hakkında ne kadar ileri gittiğinizi en iyi bilendir. Benimle sizin aranızda şahit olarak o yeter."* (Ahkâf, 7)

İşte bu sebeple de yüce Allah daha sonra: *"Hakkında anlaşmazlığa düştüğünüz hususlara dair kıyâmet gününde Allah aranızda hüküm verecektir"* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"İşte bundan dolayı sen buna davet et. Emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların arzularına uyma ve de ki: Ben Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim, aranızda adalet yapmakla emrolundum. Allah bizim de rabbimizdir, sizin de rabbinizdir. Bi-*

Scanned with CamScanner

*zim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz de sizindir. Benimle sizin aranızda artık bir delile gerek yoktur. Allah hepimizi bir araya toplayacaktır ve dönüş yalnız onadır."* (Şûrâ, 15)

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ ۗ إِنَّ ذٰلِكَ فِي كِتَابٍ ۗ إِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

*70. Bilmez misin ki Allah, gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Şüphesiz ki bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu Allah'a çok kolaydır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, mahlûkatı hakkındaki bilgisinin kemal derecesinde olduğunu, göklerde ve yerde bulunan her şeyi bilgisiyle kuşattığını, yerde de, gökte de zerre ağırlığınca hatta ondan küçük ve ondan büyük hiçbir şeyin ona gizli ve saklı kalmadığını, onun bütün var olmuşları ve varlıkları var olmadan önce bildiğini ve bunları Levh-i Mahfuz adındaki kitabında yazmış olduğunu haber vermektedir.

[4753] Nitekim Müslim'in Sahih'inde sabit olduğu üzere Abdullah b. Amr şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah göklerle yeri yaratmadan elli bin yıl önce -ki Arşı su üzerinde idi- bütün yaratılmışların mukadderatını tayin etti."*[99]

[4754] Sünen'de de ashab-ı kiramdan bir topluluğun rivayet ettiği bir hadis-i şerife göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın ilk yarattığı kalemdir. Ona: Yaz, buyurdu. Kalem: Ne yazayım, dedi. Allah: Olacakların hepsini yaz, buyurdu. Kalem kıyâmet gününe kadar olacakların hepsini yazdı."*[100]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Allah Levh-i Mahfuzu yüz yıllık bir mesafe gibi (genişlikte) yarattı ve şanı yüce ve mübarek Rabbimiz Arşın üzerinde olduğu halde mahlûkatı yaratmadan önce Kaleme yaz, dedi. Kalem, neyi yazayım, dedi. Yüce Allah: Kıyametin kopacağı güne kadar benim yarattıklarım hakkındaki ilmimi yaz, buyurdu. İşte yüce Allah'ın: *"Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi bilir"* buy-

99 Daha önce A'râf sûresi 179. âyetin tefsirinde geçti.

100 İleride yüce Allah'ın izniyle Kalem sûresinin tefsirinde gelecektir. Kavi bir hadistir.

Scanned with CamScanner

ruğu bunu dile getirmektedir. Bu ise şanı yüce Allah'ın eşya ile ilgili bilgisinin, eşyayı var etmeden önce eksiksiz olduğunu ve onları takdir ettiğini ve yine bu takdiri yazdığını ortaya koymaktadır. Bu sebeple kulların bütün yaptıklarını şanı yüce Allah, onların yapacakları şekilde yapmadan önce bilendir. O daha yaratmadan önce bu kimsenin kendi tercihiyle itaatkâr olacağını, öbürünün yine kendi tercihiyle isyankâr olacağını bilmiş ve bunu kendi nezdinde yazmış, bilgisiyle her şeyi kuşatmıştır. Bu onun için kolaydır, hiçbir zorluğu yoktur. Bundan ötürü yüce Allah: *"Şüphesiz ki bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu Allah'a çok kolaydır"* buyurmuştur.

**Allah'ı Bırakıpda Putlara Tapanlar:**

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ ۗ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ ﴿٧١﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ تَعْرِفُ فِي وُجُوهِ الَّذِينَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ ۖ يَكَادُونَ يَسْطُونَ بِالَّذِينَ يَتْلُونَ عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۗ قُلْ أَفَأُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِنْ ذَٰلِكُمُ ۗ النَّارُ وَعَدَهَا اللهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٧٢﴾

*71. Onlar Allah'ı bırakıp, O'nun haklarında bir delil indirmediği ve kendilerinin herhangi bir bilgilerinin de bulunmadığı şeylere ibadet ederler. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.*

*72. Onlara âyetlerimiz apaçık okunduğu zaman o kâfirlerin inkârlarını çehrelerinden anlarsın. Nerede ise onlara âyetlerimizi okuyanların üzerine hücum edip çullanacaklar. De ki: "O yaptığınızdan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Ateştir o, Allah onu kâfirlere vaat etmiştir. O ne kötü bir dönüş yeridir!"*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin durumunu söz konusu edip, onların cahilce tutum içerisinde küfre saptıklarını ve Allah'tan başka Allah'ın haklarında herhangi bir delil, bir belge (sultan) indirmemiş olduğu varlıklara ibadet ettiklerini haber vermektedir. Yüce Allah'ın şu buyruğu da bunun gibidir: *"Kim buna dair hiçbir delili bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet ederse onun*

Scanned with CamScanner

*hesabı ancak Rabbinin katındadır. Kâfirler -hiç şüphesiz- kurtuluşa eremezler."* (Mü'minun, 117) İşte bundan dolayı burada yüce Allah: *"O'nun haklarında bir delil indirmediği ve kendilerinin herhangi bir bilgilerinin de bulunmadığı şeylere ibadet ederler"* buyurmaktadır. Yani onların bu uydurup, düzdükleri yalanlar hakkında bir bilgileri yoktur. Bu onların atalarından ve geçmişlerinden delilsiz, belgesiz alıp kabul ettikleri bir hususdur. Bunun asıl menşei ise şeytanın bunu kendilerine süslemiş olması, hoş göstermiş olmasıdır. Bunun için de yüce Allah onları: *"Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur"* buyruğu ile tehdit etmektedir. Yani onlara gelip çatacak olan ibretli ceza ve azaptan Allah'a karşı onlara yardımcı olacak kimseleri var mıdır? Sonra: *"Onlara âyetlerimiz apaçık okunduğu zaman"* buyurmaktadır. Yani onlara Allah'ın tevhidine, ondan başka ilah bulunmadığına, onun göndermiş olduğu şerefli rasûllerinin hak ve doğruyu getirdiklerine dair Kur'ân âyetleri, belgeler ve apaçık deliller hatırlatılacak olursa *"neredeyse onlara âyetlerimizi okuyanların üzerlerine hücum edip, çullanacaklar"* kendilerine Kur'ân-ı Kerim'den doğru ve açık delilleri tartışılmaz bir şekilde ortaya koyanların üzerine -neredeyse- atılarak hücuma kalkışacak, onlara kötülük yapmak maksadıyla ellerini ve dillerini uzatıverecekler.

Ey Muhammed! Sen böylelerine *"de ki: O yaptığınızdan daha kötüsünü size haber vereyim mi? Ateştir, o! Allah onu kâfirlere vaat etmiştir."* Yani ateş, ateşin azabı ve ibretli cezaları, sizin dünya hayatında Allah'ın mü'min dostlarını kendisiyle korkuttuğunuz şeylerden daha çetin, daha zor, daha büyük ve ağır bir musibettir. Sizin bu yaptıklarınıza karşılık size verilecek olan ahiret azabı, kendinizce ve siz istediğiniz için güya onlara bir zarar vermiş olsanız dahi, onlara verdiğiniz zararlardan çok daha büyüktür.

*"O ne kötü bir dönüş yeridir!"* Cehennem ateşi ne kötü bir konaklama, dinlenme, dönüş, varılacak yer ve ikamet edilecek yerdir! *"Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü kalınacak bir yerdir."* (Furkân, 66)

يَآ أَيُّهَا النَّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُۥٓ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوِ اجْتَمَعُوا لَهُۥ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْـًٔا لَّا يَسْتَنقِذُوهُ مِنْهُ ۚ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِۦٓ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِىٌّ عَزِيزٌ ﴿٧٤﴾

Scanned with CamScanner

*73. Ey insanlar! Bir misal verildi. Onu iyice dinleyin. Allah'tan başka kendilerini çağırdığınız putların hepsi -bu iş için bir araya toplansalar dahi- şüphesiz bir sinek bile yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey alsa bunu dahi ondan geri alacak güçleri olmaz. İsteyen de aciz, istenen de.*

*74. Onlar Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar. Muhakkak Allah güçlüdür, Aziz'dir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah putların ne kadar aşağılık olduğuna ve onlara tapınanların da akıllarının ne kadar düşük olduğuna dikkat çekmek üzere şöyle buyuruyor: *"Ey insanlar"* Allah'ı tanımayan, ona ortak koşanların ibadet ettikleri varlıklara dair *"bir misal verildi, onu iyice dinleyin"* kulak verin ve anlayın.

*"Allah'tan başka kendilerini çağırdığınız putların hepsi -bu iş için bir araya toplansalar dahi- şüphesiz bir sinek bile yaratamazlar."* Yani tapındığınız bütün putlar ve Allah'a ortak koştuğunuz bütün varlıklar bir tek sineği yaratabilmek için bir araya gelseler, buna dahi güçleri yetmez. Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir:

[4755] Ebû Hureyre hadisi Allah Rasûlü'ne merfu olarak nispet edip şöyle buyurduğunu nakletti: *"(Allah buyuruyor ki:) Benim yaratmam gibi yaratmaya kalkışandan daha zalim kim olabilir? Haydi, benim yarattığım gibi bir zerre, bir sinek yahut bir tane olsun yaratsınlar."*[101]

[4756] Bunu Buhârî ve Müslim de rivayet etmişlerdir. Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Aziz ve celil olan Allah buyurdu ki: Benim yarattıklarım gibi yaratmaya kalkışandan daha zalim kim olabilir? Haydi, bir zerre yaratıversinler, haydi bir arpa tanesi yaratıversinler."*[102]

Sonra yüce Allah: *"Sinek onlardan bir şey alsa, bunu dahi ondan geri alacak güçleri olmaz"* buyurmaktadır. Yani onlar bir tek sinek dahi yaratmaktan acizdirler. Hatta bundan daha ileri olmak üzere ona karşı duramazlar.

---

101 Sahihtir. Ahmed, II, 391, h. no: 8839. Senedi Şerik dolayısıyla şahitler arasında hasen sayılır, ayrıca ona mutabaatta da bulunulmuştur.

102 Buhârî, 3953, 7559; Müslim, 2111; İbn Hibbân, 5859; Beyhakî, VII, 268

Scanned with CamScanner

Şayet onların üzerlerindeki (mesela) hoş kokudan bir şey kapıp gidecek olsa, sonra bu putlar bunu onun elinden kurtarıp, intikam almak isteseler, buna da güçleri yetmez. Halbuki sinek, Allah'ın yarattıklarının en zayıflarından ve en basitlerindendir. Bu sebeple de: *"İsteyen de aciz, istenen de"* buyurmaktadır. İbn Abbâs dedi ki: İsteyen put, istenen sinektir. İbn Cerîr de bu açıklamayı tercih etmiştir, ifadelerin akışından anlaşılan da budur. Süddî ve başkaları ise: İsteyen putlara ibadet eden, istenen putlardır demiştir.

Sonra yüce Allah: *"Onlar Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar"* buyurmaktadır. Yani onlar Allah ile birlikte zayıf ve aciz oldukları için bir sineğe karşı dahi direnemeyen, Allah'ın dışındaki bu varlıklara ibadet etmek sûretiyle Allah'ı gereği gibi tanıyamadılar, azametini kavrayamadılar. *"Muhakkak Allah güçlüdür, Azizdir."* Kudret ve kuvvetiyle her şeyi yaratan, Kavi (güçlü) odur. *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* (Rûm, 27); *"Şüphe yok ki Rabbinin azapla yakalayıverişi pek çetindir. Çünkü ilkin var eden de, diriltecek olan da yalnız odur."* (Burûc, 12-13); *"Çünkü şüphesiz ki Allah'tır hem rızkı veren, hem pek çetin kudret ve kuvvet sahibi olan."* (Zâriyât, 58)

*"Aziz'dir"* Yani o her şeye galip olup, her şeyi kahredip, emrinin mahkûmu edendir. Hiç kimse ona karşı durmaz, onu yenik düşüremez. Çünkü o azamet ve saltanat sahibidir. O bir ve tek ve Kahhar olandır.

اَللّٰهُ يَصْطَفِي مِنَ الْمَلَآئِكَةِ رُسُلًا وَمِنَ النَّاسِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٧٥﴾
يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ ۚ وَإِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ ﴿٧٦﴾

*75. Allah meleklerden ve insanlardan rasûller seçer. Muhakkak Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir.*

*76. Onların önceden yaptıklarını da, yapacaklarını da bilir. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah şeriat ve kaderinde dilediği gibi meleklerden ve risaletlerini (insanlara) tebliğ edip, ulaştırmaları için de insanlardan rasûller seçtiğini haber vermektedir. *"Muhakkak Allah her şeyi işitendir, her şeyi görendir."*

Scanned with CamScanner

Kullarının sözlerini işitir, onların hallerini görür, aralarından bunu kimin hak ettiğini de çok iyi bilir. Zaten yüce Allah: *"Allah risaletini kime vereceğini çok iyi bilendir"* (En'âm, 124) buyurmaktadır.

*"Onların önceden yaptıklarını da, yapacaklarını da bilir. Bütün işler ancak Allah'a döndürülür."* Yani o rasûllerinin kendilerine vermiş olduğu risalet görevini nasıl yaptıklarını çok iyi bilir. Onların hallerinden hiçbir şey ona gizli, saklı kalmaz. Şu buyruklarda dile getirildiği gibi: *"O gaybı bilendir, o kendi gaybına hiçbir kimseyi muttali kılmaz. Meğer ki beğenip seçtiği bir rasûl ola. Çünkü o onun önünden ve ardından koruyucular gönderir. Ta ki o (rasullerin) Rablerinin gönderdiklerini gereği gibi tebliğ ettiklerini ortaya çıkarsın. O, onların yanında olan her şeyi kuşatmıştır, her şeyi de sayısı ile saymıştır."* (Cin, 26-28) Çünkü şanı yüce Rabbimiz onların gözetleyicisidir, onlara neler söylendiğine tanıktır. Onları korur, onları yardımıyla zafere ulaştırır. *"Ey Rasûl, Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."* (Mâide, 67)

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ
لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ
وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ
الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا
شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ
مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

*77. Ey iman edenler! Rükû edin, secde edin, Rabbinize ibadet edin. Hayır işleyin ki kurtuluşa eresiniz.*

*78. Allah yolunda da hakkıyla cihad edin. Sizi o seçti, dinde size güçlük vermedi. Atanız İbrâhim'in milletine (dinine uyunuz). Önceden de, bunda da sizi Müslümanlar diye O adlandırdı; ta ki Rasûl size şahit olsun, siz de insanlara karşı şahitlik edesiniz. İmdi namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Allah'a güvenin. Mevlanız odur. O ne iyi ve ne güzel mevla, ne iyi ve ne güzel yardımcıdır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

İlim adamları -Allah'ın rahmeti onlara olsun- Hac sûresindeki bu ikinci secde hususunda burada secde etmek meşru mudur, değil midir diye iki farklı görüşe sahiptir.

[4757] Daha önce birinci secdenin geçtiği yerde Ukbe b. Âmir'in Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Hac sûresi iki secde ile (diğer sûrelere) üstün kılınmıştır. Bu iki secdeyi yapmayacak olan bu iki âyeti de okumasın."*[103] hadisini kaydetmiş idik.

*"Allah yolunda da hakkıyla"* mallarınızla, dillerinizle, canlarınızla *"cihad edin."* Yüce Allah bir başka yerde de: *"Allah'a karşı hakkıyla takvâlı olunuz. (Nasıl korkmak gerekiyorsa öylece korkunuz)"* (Âl-i İmran, 102) diye buyurmaktadır.

*"Sizi o seçti"* Yani: Ey bu ümmet! Allah sizi diğer ümmetler arasından seçip onlara üstün kıldı, rasûllerin en kerimi, şeriatların en mükemmeli ile size üstünlük verdi, sizi şereflendirdi, size özel lütufta bulundu. *"Dinde size güçlük vermedi."* Yani gücünüzün yetmediği şeylerle yükümlü tutmadı. Sizi size zor gelecek bir işi yapmakla yükümlü tuttuğu takdirde, mutlaka sizin için ondan bir kurtuluş ve bir çıkış yolu göstermiştir. Mesela, namaz, şahadet kelimesinden sonra İslam rükünlerinin en büyüğüdür. İkamet halinde farz olan dört rekât, yolculukta kısaltılarak iki rekât kılınır. Korku halinde ise bazı imamlar -hadiste zikredildiği gibi- bir rekât olarak kılarlar ve bu namaz hem piyade, hem binekli olarak kılınır. Kıbleye dönerek de kılınabilir, dönmeden de kılınabilir. Aynı şekilde farzın dışındaki nafile namazlar yolculuk halinde kıbleye dönerek de başka tarafa dönerek de kılınabilir. Namazda ayakta durma yükümlülüğü, hastalık mazereti sebebiyle kalkar ve hasta kişi, oturarak namazını kılar. Buna gücü yetmezse yan tarafına yatarak kılar ve bunun dışında sair farz ve vaciplerde daha pek çok ruhsat ve yükümlülüklerin hafifletilmesi söz konusudur.

[4758] Bundan dolayı efendimiz: *"Ben müsamahakâr, haniflik ile gönderildim."*[104] buyurmuştur.

---

103 Daha önce 4669 numara ile kaynakları gösterilmişti. Son kısmı gariptir.

104 Daha önce Bakara, 185. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4759] Muaz ve Ebû Mûsâ'ya da onları Yemen'e iki emir olarak gönderdiğinde şöyle demişti: *"Müjdeleyin, nefret ettirmeyin, kolaylaştırın, zorlaştırmayın."*[105] Bu hususta hadis-i şerifler pek çoktur. Bundan dolayı İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Dinde size güçlük vermedi"* buyruğunu size bir darlık vermedi, diye açıklamıştır.

*"Atanız İbrâhim'in milletine"* İbn Cerîr "(مِلَّةَ): Millet" kelimesi *"o dinde size güçlük vermedi"* yani darlık vermedi, aksine onu size babanız İbrâhim'in milleti (dini) gibi genişletti, takdiri ile nasbedilmiştir, diye açıklamıştır. Yine İbn Cerîr der ki: Bunun: *"Babanız İbrâhim'in milletine (dinine) uyunuz"* takdiri ile nasbedilmiş olma ihtimali de vardır.

Derim ki: Bu âyetin bu şekildeki anlamı, yüce Allah'ın: *"De ki: Hiç şüphesiz Rabbim beni dosdoğru bir yola, dimdik ayakta duran bir dine, muvahhid olan İbrâhim'in dinine iletti"* (En'âm, 161) buyruğuna benzemektedir.

*"Önceden de, bunda da sizi Müslümanlar diye O adlandırdı."* İmam Abdullah b. el-Mubarek, İbn Cureyc'den, o Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Önceden de bu Kur'ân'da sizi Müslümanlar diye O adlandırdı"* buyruğu hakkında adlandıran aziz ve celil olan Allah'tır, dediğini nakletmektedir. Mücâhid, Ata, Dahhâk, Süddî, Katâde ve Mukâtil b. Hayyân da böyle söylemişlerdır, ama Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem: *"Önceden de sizi Müslümanlar diye O adlandırdı"* yani size bu ismi İbrâhim verdi, diye açıklamıştır. Çünkü yüce Allah onun: *"Rabbimiz, ikimizi de sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da yalnız sana teslim olmuş (Müslüman) bir ümmet yarat"* (Bakara, 128) buyurduğunu nakletmektedir. İbn Cerîr dedi ki: Ama bunun haklı bir açıklaması yoktur. Çünkü İbrâhim'in Kur'ân-ı Kerim'de bu ümmete Müslümanlar adını vermediği açıkça bilinen bir hususdur. Çünkü yüce Allah: *"Önceden de, bunda da sizi Müslümanlar diye O adlandırdı"* buyurmaktadır. Mücâhid dedi ki: Önceden daha önce indirmiş olduğu kitaplarda size Müslümanlar adını Allah verdi, zikirde de *"bunda"* yani bu Kur'ân'da da size bu ismi O verdi. Başkaları da aynen böyle demişlerdir.

Derim ki: Doğrusu budur. Çünkü yüce Allah: *"Sizi o seçti, dinde size güçlük vermedi"* buyurduktan sonra onları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerine uymaya, bu getirdiklerinin ataları İbrâhim Halil'in milleti (dini)

105 Aynı şekilde bu da daha önce Bakara sûresinde geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

olduğunu söyleyerek teşvik etmektedir. Daha sonra da yüce Allah bu ümmete şanını yüceltmesi ve hahamlara ve rahiplere okunan önceki peygamberlere verilmiş kitaplarda bu ümmetten övgüyle söz edildiğini hatırlatarak lütfunu ve ihsanını dile getirmekte ve: *"Önceden"* yani bu Kur'ân'dan önce *"de, bunda da sizi Müslümanlar diye O adlandırdı"* buyurmaktadır.

[4760] Nesâî bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: el-Haris el-Eş'ari Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Cahiliye davasını güden bir kimse şüphesiz ki cehennemde diz üstü çökeceklerdendir."* Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Oruç tutsa, namaz kılsa da mı? dedi. Allah Rasûlü *"Evet oruç da tutsa, namaz da kılsa. Bu sebeple sizler, Allah'ın size isim olarak vermiş olduğu Müslümanlar, mü'minler ve Allah'ın kulları, diye çağırın ve davette bulunun."* buyurdu. Biz bu hadisi uzun uzadıya yüce Allah'ın: *"Ey insanlar! Sizi de, sizden öncekileri de yaratan Rabbinize ibadet edin ki takvâ sahibi olasınız"* (Bakara, 21) buyruğunun tefsirini yaparken zikretmiş idik.[106]

*"Ta ki rasûl size şahit olsun, siz de insanlara karşı şahitlik edesiniz."* Yani bizim sizleri bu şekilde vasat, adaletli ve en hayırlı, bütün ümmetler nezdinde adaletli olduğunuza tanık olunan bir ümmet kıldık ki, kıyâmet gününde de *"insanlara karşı şahitlik edesiniz."* Çünkü o gün bütün ümmetler sizin önderliğinizi ve dışınızda kalan bütün ümmetlere üstünlüğünüzü itiraf edeceklerdir. Bundan dolayı da bu ümmetin kıyâmet gününde rasûllerin kendi ümmetlerine Rablerinin risaletini tebliğ ettiğine dair yapacağı şahitliği kabul edilecektir. Rasûl de bu ümmete bunu tebliğ ettiğine dair şahitlik edecektir. Buna dair açıklamalar da daha önce yüce Allah'ın: *"Böylece sizi vasat bir ümmet kıldık. Bütün insanlara karşı şahitler olasınız. Bu peygamber de size karşı şahit olsun diye"* (Bakara, 143) buyruğunu açıklarken geçmişti. Yine orada Nûh (a.s) ve ümmeti ile ilgili hadisi de burada ayrıca tekrara gerek bırakmayacak şekilde zikretmiş idik.

*"İmdi namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin."* Yani bu pek büyük nimete şükrünün gereklerini yerine getirerek karşılık verin, Allah'ın size farz kıldıklarını eda etmek sûretiyle emrettiklerine itaat, haramlarını da terk etmek sûretiyle Allah'ın hakkını eksiksiz yerine getirin. Namazı dosdoğru kılmak,

106 Müellifin de kaydettiği üzere bu hadis daha önce Bakara sûresi 21. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

zekâtı vermek de bunların en önemlilerindendir. Zekât vermek ise Allah'ın zengine farz kıldığı, fakirin hakkını vermek sûretiyle Allah'ın yarattıklarına iyilikte bulunmaktır. Bu da senede malının küçük bir miktarını zayıf ve muhtaçlar için çıkarıp vermektir. Daha önce bunun açıklamaları Tevbe sûresinin zekâta dair âyetinde geçmiş olduğu gibi.

*"Ve Allah'a güvenin."* Allah'tan yardım ve destek isteyin. Onun yardımını isteyip, yalnız ona tevekkül edin ve onun gücüne bağlanın.

*"Mevlanız odur."* Sizi koruyacak, size yardım edecek, düşmanlarınıza karşı size zafer verecek odur.

*"O ne iyi ve ne güzel mevla, ne iyi ve ne güzel yardımcıdır."* O ne iyi ve ne güzel dost ve düşmanlara karşı ne iyi ve ne güzel yardımcıdır.

Vuheyb b. el-Verd dedi ki: Yüce Allah şöyle buyurur: Ey Âdemoğlu! Sen kızdığın zaman beni hatırla ki, ben de kızarsam seni hatırlayayım, seni imha ettiğim kimseler arasında imha etmeyeyim. Zulmedilirsen sabret, benim sana vereceğim yardıma razı ol. Şüphesiz benim sana yapacağım yardım, senin kendi kendine yapacağın yardımdan (alacağın intikamdan) hayırlıdır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Hac sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd yalnız Allah'adır. Lütuf ve minnet duygularımız O'nadır. Bütün güzel övgüler O'na mahsustur. O'na layık olduğu gibi övgülerimizi sayıp dökemeyiz.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# MÜ'MİNÛN SÛRESİ

[118 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**Gerçek Mü'minler:**

قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır.*

*2. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler.*

*3. Onlar boş şeylerden yüz çevirirler.*

*4. Onlar zekâtı edâ ederler.*

*5. Onlar ırzlarını korurlar.*

*6. Eşlerine yahut sağ elleriyle sahip olduklarına karşı müstesnâ. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar.*

Scanned with CamScanner

*7. Artık her kim bundan başkasını isterse işte onlar sınırı aşan kimseler olurlar.*

*8. Onlar emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler.*

*9. Onlar namazlarını muhafaza ederler.*

*10. İşte bu kimseler mirasçılardır.*

*11. Firdevs'e mirasçı olanlardır. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar.*

**Tefsiri:**

[4761] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Abdulkari dedi ki: Ömer b. el-Hattab'ı şöyle derken dinledim: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e vahiy indiği sırada onun yüzünün yakınında arı vızıltısı gibi bir ses işitilirdi. Biz de bir süre beklerdik. (Bir seferinde) kıbleye dönüp ellerini kaldırdı ve şöyle buyurdu: *"Allah'ım! Bize (nimetini) arttır ve eksiltme. Bizi şereflendir, bizi küçük düşürme, bize ver, bizi mahrum bırakma, bizi üstün tut, başkalarını bize üstün tutma. Bizden razı ol ve bizi hoşnut eyle."* Sonra şöyle buyurdu: *"Üzerime öyle bir on âyet indi ki, bunları gereği gibi yerine getiren cennete girer."* Sonra da: *"Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır"* buyruğundan itibaren on âyeti tamamlayıncaya kadar okudu.[107]

Bunu bu şekilde Tirmizî de Tefsir bölümünde, Nesâî Namaz bölümünde Abdurrezzak'ın bu senetle naklettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Nesâî: Münkerdir. Biz bunu Yunus'tan başka rivayet eden bir kimse olduğunu bilmiyoruz, Yunus'u da tanımıyoruz, demiştir.[108]

---

107 Münkerdir. Tirmizî, 3173; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübrâ, 1439; Ahmed, I, 34; Hakim, II, 392, h. no: 3479 senedi zayıftır. Çünkü senedinde Yunus b. Süleym vardır ve o bunu münferid olarak rivayet etmiştir. Takrib'de de belirtildiği üzere meçhul bir ravidir. Bununla birlikte Hakim sahih olduğunu söylemiş, ancak Zehebî: Abdurrezzak'a hocası Yunus b. Suleym hakkında soru sorulunca, o: Onun bir şey olduğunu zannetmiyorum, diye cevap vermiştir, diye Hakim'i eleştirmektedir. Yine Zehebî, Mizan'da: Ondan Abdurrezzak hadis rivayet etmiş ve onun hakkında tenkitlerde bulunmuştur. Rivayet hususunda ona itimat etmemiştir. Ukaylî dedi ki: Rivayet ettiği hadislerinde ona mutabaat olunmamaktır ve ancak bu hadis ile bilinmektedir. Daha sonra Zehebî onun bu rivayet ettiği hadisi zikretmektedir. Ayrıca: Nesâî'nin bu münker bir hadistir, dediğini de nakletmektedir.

108 Sair nüshalarda buradaki "Nesâî" yerine "Tirmizî" kaydedilmiştir ki, bu bir kalem yanılmasıdır. Doğrusu bunun harfi harfine Nesâî'ye ait sözler olduğudur. Tirmizî bu hususta uzunca açıklamalarda bulunmuş olmakla birlikte onun açıklamalarında musannıfın zikretmiş olduğu bu lafızların hiçbiri de yoktur. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[4762] Nesâî (es-Sünenu'l-Kübrâ adlı eserinin) Tefsir bölümünde dedi ki: Yezîd b. Bâbanûs dedi ki: Âişe'ye: Mü'minlerin annesi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı nasıldı, dedik. O: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı Kur'ân idi, dedi ve sonra: *"Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır"* buyruğundan itibaren "onlar namazlarını muhafaza ederler" buyruğuna varıncaya kadar okudu ve: İşte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ahlâkı böyle idi, dedi.

Ka'b el-Ahbar, Mücâhid, Ebu'l-Âliye ve başkalarından şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: Allah Adn cennetini yaratıp (ağaçlarını) eliyle dikince ona baktı ve ona: Konuş, dedi. O da: *"Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır"* dedi. Ka'b el-Ahbar dedi ki: Buna sebep ise Allah'ın o cennette onlar için hazırlamış olduğu pek yüksek ihsan ve ikramlardır, dedi. Ebu'l-Âliye de dedi ki: Nitekim Allah bunu Kitabında indirmiştir. Bu Ebû Said el-Hudri'den merfu olarak da rivayet edilmiş bulunmaktadır.

[4763] Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ebû Said dedi ki: Allah cenneti bir kerpiç altından, bir kerpiç gümüşten olmak üzere yarattı. Ona ağaçlar dikti ve ona, konuş dedi. O da: *"Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır"* dedi. Melekler cennete girip: Ne mutlu sana ey hükümdarların konaklayacakları yer, dedi.[109]

[4764] Yine Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Ebû Said, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah cenneti bir kerpiç altından, bir kerpiç gümüşten yarattı. Harcı da misktir."* (Ebû Bekr el-Bezzâr) dedi ki: Ben bir başka yerde bu hadisin: Cennetin duvarı bir kerpiç altından, bir kerpiç gümüşten olup, onun harcı da misktir. (Allah ona): Konuş deyince, o da: *"Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır"* dedi. Melekler de: Ne mutlu sana, ey hükümdarların konaklayacağı yer, dediler.[110]

---

109 Mevkuftur, bir sonrakine de bakınız.

110 Zayıftır. Bezzâr, 3508; Ebû Nuaym, VI, 204; Sıfatu'l-Cenne, I, 137, 140; Beyhakî, el-Ba's, 236 Ebû Said'in rivayeti olarak. Bezzâr bu hadisin: Biz bunu Adiyy b. el-Fadl dışında merfu olarak rivayet eden olduğunu bilmiyoruz. Kendisi de pek iyi bir hafız değildir, sözleriyle zayıf olduğunu söylemiş olmaktadır. Beyhakî de bunun zayıf olduğunu belirtmiştir. Mizan'da da: Ali b. el-Fadl hakkında İbn Maîn ve Ebû Hâtim, hadisi metrûktur. Yahyâ: Hadisi yazılmaz, başkaları da zayıftır, demişlerdir, denilmektedir. Buna göre bu ravi oldukça zayıftır. Bir sonraki hadise de bakınız.

Scanned with CamScanner

Sonra Bezzâr: Bizler bu hadisi Adiyy b. el-Fadl dışında merfu olarak rivayet eden kimse olduğunu bilmiyoruz ve o pek iyi bir hadis hafızı değildir. Erken dönemde vefat etmiş bir şeyh (bir ravi)dir, dedi.

[4765] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah Adn cennetini yaratınca orada hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir insanın hatırından geçirmediği şeyler yarattı, sonra ona, konuş, dedi. O da: "Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır" dedi."*[111] Bakiyye'nin Hicazlılardan rivayeti zayıftır.

[4766] Taberânî dedi ki: Ebû Sâlih, İbn Abbâs'tan o hadisi (Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nispet edip) merfu olarak şunu nakletti: *"Allah eliyle Adn cennetini yarattıktan, orada (ağaçlarının) meyvelerini sarkıttıktan, ırmakları(nın yataklarını) orada açtıktan sonra ona baktı ve: "Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır" ve "İzzetim ve celalim hakkı için cimri bir kimse sende benim komşum olmayacaktır" buyurdu."*[112]

[4767] Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya da dedi ki: Enes (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah Adn cennetini eliyle*

111 Zayıftır. Bunu Taberânî, 11439; Evsat, 742'de İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Münziri, Terğib, 5468'de şunları söylemektedir: Taberânî bunu Kebîr ve Evsat'ta biri ceyyid, iki ayrı senetle rivayet etmiş bulunmaktadır. Heysemi de Mecma, 18639'da onu takip etmiştir, ama İbn Kesir (r.h) Bakiye'nin Hicazlılardan rivayetinin zayıf olmasını gerekçe göstererek illetli olduğuna değinmiştir. Halbuki bilinen bu niteliği taşıyan kişinin İsmail b. Ayyaş olduğudur. Hadisin illeti ise Bakiye'nin tedlis yapan bir ravi oluşundan ileri gelmektedir ve burada an lafzını kullanmış bulunmaktadır. Ahmed dedi ki: Ben Bakiye'nin münker rivayetleri ancak meçhul ravilerden naklettiği kanaatinde idim. Daha sonra gördüm ki o münker rivayetleri meşhur ravilerden de nakletmektedir. Hadisin bir diğer illeti daha vardır ki o da İbn Cüreyc'in tedlis yapan birisi olduğudur. Burada da an lafzını kullanmıştır, ama bu rivayette Bakiyye'nin tenkit edilmesi daha doğrudur. Allah en iyi bilendir.

*Bir uyarı:* Taberânî'nin Evsat'ında Bakiyye açık bir şekilde tahdis lafzını kullanmış bulunmaktadır, ama bu Taberânî'nin hocasının yahut da Hişam b. Halid'in bir hatasıdır. Çünkü o Bakiyye'nin an lafzını kullanarak naklettiği rivayetleri yanılarak -haddesenâ: bize tahdis etti- diye değiştirirdi. Bu hususta Mizan'a da bakınız.

112 Zayıftır. Taberânî, 12723; Evsat, 5648. İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedi oldukça zayıftır, üç tane illeti vardır. Muhammed b. Osman'ın zayıf olduğunu birden çok kişi söylemiştir. Hammad b. İsa, Mizan'da belirtildiği üzere meçhuldür. Ebû Sâlih'in adı ise Bâzân olup, Buhârî, Muğire, Nesâî ve başkaları da zayıf olduğunu söylemişlerdir. Süddî ise Süddî el-Kebîr diye bilinendir ki, birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

*bir kerpiç beyaz inciden, bir kerpiç kırmızı yakuttan, bir kerpiç yeşil zebercetten olmak üzere yarattı. Onun harcı misk, çakılları inci, otları zaferandır. Sonra ona: Konuş buyurdu, o: "Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır" dedi. Allah da: "İzzetim ve celalim hakkı için sende cimri bir kimse bana komşu olmayacaktır" buyurdu."* Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kim nefsinin cimriliğinden korunursa işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir"* (Haşr, 9) buyruğunu okudu.[113]

*"Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır."* Yani onlar kurtulmuş, mutluluğa kavuşmuş ve felâhı elde etmişlerdir. Bu mü'minler, şu niteliklere sahip olanlardır:

*"Onlar ki namazlarında huşû içindedirler."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan *"huşû içindedirler"* yani korku içinde ve sükûnet sahibidirler, diye açıklamıştır. Mücâhid, Hasen, Katâde ve Zührî'den de böyle rivayet etmiştir. Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) ise: Huşû, kalbin huşûsudur, demiştir. İbrâhim en-Nehâi de böyle demiştir. Hasan-ı Basrî dedi ki: Onların huşûları kalplerinde idi. Bundan dolayı onlar gözlerini (haramdan, lüzumsuz yere etrafa bakınmaktan) korudular ve kanatlarını yerlere indirdiler.

Muhammed b. Sîrîn de dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı namazda iken gözlerini semaya kaldırırlardı. *"Mü'minler gerçekten felâh bulmuşlardır. Onlar ki namazlarında huşû içindedirler"* âyeti nâzil olun-

113 Hadis zayıftır. Bunu Ebû Nuaym, Sıfatu'l-Cenne, III, 1-2'de bu senetle rivayet etmiştir. Senedi zayıftır. Çünkü senedinde Muhammed b. Ziyad el-Kelbi vardır. Yahyâ: -Mizan'da olduğu gibi- bir şey değildir, demiştir. Hocası Yaiş b. Hüseyin'in de biyografisini tespit edemedim. Ebû Nuaym'de ise "Bişr b. Hasan" adıyla geçmektedir. Bunun da biyografisini bir yerde bulamadım. Hadisin bundan daha meşhur bir yolu daha vardır. O da Müstedrek, II, 392; el-Esma ve's-Sıfat, II, 47; İbn Adiyy, 193/ 5, 1837. Hepsi de Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş olup, Hakim sahih olduğunu söylemiştir. Zehebî ise, hayır zayıftır, diye bunu kabul etmemiştir. Mizan, 5873'te bu hadisi Ali b. âsım'ın biyografisini verirken bir başka hadis ile birlikte zikretmiş ve Zehebî, her ikisi de batıldır, demiştir. Bunun illeti ise Ali b. âsım olup, birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiş, Yahyâ onu itham dahi etmiştir. Hata da eder, sonra da hatasında ısrar eder, hatasından dönmezdi. Mizan'a da bakınız.

Hulasa, bu zayıf bir hadistir. Bütün rivayet yolları oldukça zayıftır. Metin de münkerdir. Beyhakî'nin, el-Ba's, 234'de rivayet ettiği üzere daha kuvvetli ihtimal bunun Ka'b el-Ahbar'dan gelen bir rivayet olduğudur. Bazı zayıf ve helak olmuş kimseler de bunu çalıp, ona senetler uydurmuşlar ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir hadis gibi rivayet etmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

ca gözlerini indirip, secde ettikleri yere baktılar. İbn Sîrîn dedi ki: Derlerdi ki: Onun (bir sahabinin) gözü namaz kıldığı yeri aşmaz. Eğer (etrafa) bakınmayı alışkanlık haline getirmiş ise, o takdirde gözlerini kapatsın. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[4768] Sonra İbn Cerîr ondan (İbn Sîrîn'den) ve Atâ b. Ebî Rebâh'tan mürsel olarak rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyet nâzil oluncaya kadar bunu yapardı.[114]

Namazda huşû, kalbini namazın dışındaki şeylerden boşaltıp, başka şeylerle uğraşmayarak yalnızca namazla uğraşan ve namazı başka şeylere tercih eden kimseler için gerçekleşir. İşte o vakit namaz, onun için bir rahat ve bir göz aydınlığı olur.

[4769] Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem), İmam Ahmed ve Nesâî'nin, Enes'ten rivayet ettikleri bir hadise göre şöyle buyurmuştur: *"Bana hoş koku ve kadınlar sevdirildi. Gözümün bebeği de namazdır."*[115]

[4770] İmam Ahmed dedi ki: Eslem'den bir adamın rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Bilal, namaz ile bizi rahatlat"* buyurdu.[116]

[4771] Yine İmam Ahmed dedi ki: Muhammed b. el-Hanefiyye dedi ki: Babamla birlikte ensardan bir sıhrî akrabamızın yanına girdik. Namaz vakti geldi, o akrabamız: Ey cariye, abdest suyumu getir, olur ki namaz kılar ve dinlenirim. Onun bu dediğini bizim tepki ile karşıladığımızı görünce şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i: *"Kalk ey Bilal, namaz ile bizi dinlendir, rahata kavuştur"* buyururken dinledim.[117]

*"Onlar boş şeylerden"* batıldan *"yüz çevirirler."* Bu bazı müfessirlerin de dedikleri gibi şirki de kapsar, diğer bazılarının dediği gibi masiyetleri de kap-

114 Atâ'nın bu mürsel rivayetini Taberî, 25425 numara ile İbn Sirin'in mürsel rivayetini 25414 ve 25416 numara ile bazı hallerde kesinlik bildiren ifade ile mürsel olarak bazı hallerde ise "bana haber verildi" sözüyle temriz (hadisin illetli olduğuna işaret eden tabir) kipi ile bazen de mevkuf olarak rivayet etmektedir. Bunun da İbn Cerîr'deki numarası 25415'tir. Böyle olması doğruya daha yakındır. Allah en iyi bilendir.

115 Daha önce Âl-i İmran sûresi 14. âyetin tefsirinde geçti.

116 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 4985; Ahmed, V, 364. Kavi bir hadistir. Ravisinin adı verilmemiş olmakla birlikte bundan sonraki hadis buna tanıklık etmektedir.

117 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 4986; Ahmed, V, 371; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar, 5549. Senedi hasen, sahihtir. Sahabinin bilinmeyişinin zararı yoktur. Ayrıca bk. Sahihu Ebî Dâvûd, 4171

Scanned with CamScanner

sar. Ayrıca faydasız söz ve davranışları da kapsar. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Lağve (boş ve batıl şeylere) rastladıklarında da şereflice yüz çevirip geçerler."* (Furkân, 72) buyurmaktadır.

Katâde dedi ki: Allah'a yemin olsun ki onlara Allah'ın emrinden kendilerini bundan alıkoyacak şey gelmiş bulunuyor.

*"Onlar zekâtı eda ederler."* Çoğunluk burada "zekât"tan maksadın malların zekâtı olduğu kanaatindedir. Halbuki bu âyet-i kerime Mekki'dir (Mekke'de inmiştir) ve zekât Medine'de hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Göründüğü kadarıyla Medine'de farz kılınan ancak özel nisabları ve miktarları belli olan zekâttır. Yoksa göründüğü kadarıyla zekâtın aslı Mekke'de iken de vacip (farz) idi. Nitekim yüce Allah, yine Mekkî bir sûre olan En'âm sûresinde: *"Biçildiği gün de hakkını (zekâtını) verin"* (En'âm, 141) buyurmaktadır.

Bununla birlikte burada zekâttan maksadın nefsin şirkten ve diğer pisliklerden temizlenmesi anlamında olma ihtimali de vardır. Yüce Allah'ın: *"Onu (nefsini) temizleyen muhakkak felâh bulmuştur. Onu örten kimse de muhakkak ziyana uğramıştır"* (Şems, 9-10) buyruğu ile: *"O müşriklerin vay haline! Onlar ki zekâtı vermezler"* (Fussilet, 6-7) buyruklarında olduğu gibi. Âyetin (ya da buyruktaki zekât tabirinin) tefsiri ile ilgili iki görüşten birisine göre anlamı budur. Her iki hususun kastedilmiş olma ihtimali de vardır. Bu da hem nefislerin zekâtı, hem malların zekâtı anlamına geldiğidir. Çünkü bu nefislerin temizlenmesi (zekâtın) kapsamı içerisindedir. Kâmil mü'min ise hem bunu, hem ötekini yerine getirir. Allah en iyi bilendir.

*"Onlar ırzlarını korurlar. Eşlerine yahut sağ elleriyle sahip olduklarına karşı müstesnâ. Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar."* Yani ırzlarını haramdan koruyarak Allah'ın kendilerine yasaklamış olduğu zinayı ya da Lut kavminin amelini işlemeyenler ve Allah'ın kendilerine helal kılmış olduğu zevceleri ile sağ ellerinin sahip oldukları cariyelerin dışındakilere yaklaşmayanlar böyledir. Allah'ın kendisine helal kıldığını yapanların kınanmaları da, günah kazanmaları da söz konusu değildir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar. Artık kim bundan başkasını isterse"* yani eşlerinden ve cariyelerinden başkasını isterse *"işte onlar sınırı aşan"* yani hakkın sınırlarını aşıp çiğneyen *"kimseler olurlar."*

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Said'in, Katâde'den rivayet ettiğine göre bir kadın kölesi ile beraber yaşamaya başladı ve ben, Allah'ın kitabındaki bir âyeti *"yahut sağ elleri ile sahip oldukları"* buyruğunu tevil ettim, dedi. Bu kadın Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'a getirildi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazı kimseler: Allah'ın kitabından bir âyeti doğru olmayan bir şekilde tevil etti (yorumladı), dediler. (Katâde) dedi ki: Ömer köleyi sürgüne gönderdi ve saçını tıraş ettirdi, kadına da: Artık bu adamdan sonra sen her müslümana haramsın, dedi.[118]

Bu garip ve munkatı eser (sahabiden gelen bir rivayet)dir. Bunu İbn Cerîr Mâide sûresinin başlarında zikretmiştir, ama burada zikredilmesi daha uygundur. Ömer (radıyallâhu anh)'ın o kadının başka erkeklerle evlenmesini yasaklayışının sebebi maksadının zıttı ile onu cezalandırmak içindi. Allah en iyi bilendir.

İmam Şâfiî (r.h) ve el ile istimnânın haram kılınışı hususunda ona uygun kanaat belirtenler: *"Onlar ırzlarını korurlar, eşlerine yahut sağ elleriyle sahip oldukların karşı müstesna"* buyruğunu delil göstermişlerdir. O dedi ki: İşte böyle bir iş, bu iki kısmın dışında kalmaktadır. Yüce Allah ise: *"Artık her kim bundan başkasını isterse işte onlar sınırı aşan kimseler olurlar"* buyurmaktadır.

[4772] Bu kanaatte olanlar İmam Hasen b. Arefe'nin meşhur Cüzünde rivayet etmiş olduğu bir hadisi de kendilerine delil görmüşlerdir. O der ki: Enes b. Mâlik Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Kıyamet gününde Allah yedi türlü kişiye (rahmet nazarıyla) bakmaz, onları amelleri makbul kimselerle birlikte bir araya getirmez ve cehenneme ilk girenlerle birlikte cehenneme sokar. Tevbe etmeleri hali müstesna. Çünkü tevbe edenin Allah da tevbesini kabul eder: Elini nikâhlayan, (Lût kavmi) fiili(ni) işleyen, kendisine o fiilin yapıldığı kişi, şarap içen, imdat isteyecek hale gelinceye kadar anne babasını döven, kendisine lanet edinceye kadar komşularına eziyet eden, komşusunun helali olan kadın ile zina eden."*[119] Bu

118 Mevkuf ve zayıftır. Çünkü Katâde ile Ömer arasında munkatıdır ve uydurmaya benzer münker bir rivayettir.

119 Oldukça zayıftır. Beyhaki, Şuab, 5470, el-Hasen b. Arefe yoluyla bu senet ile Enes'ten merfu olarak rivayet etmiştir. Musannif (İbn Kesir) bunu garip görmüştür. Senedinde ise Mesleme b. Câfer, Hassan b. Humeyd'den diye rivayet etmiştir. Zehebî bunu Mizan, 8518'de bu hadis ile söz konusu etmiş ve kendisi de, hocası da meçhul birer ravidir, demiştir.

Scanned with CamScanner

garip bir hadistir. Senedinde meçhul olduğu için tanınmayan ravi de bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

*"Onlar emanetlerine ve ahitlerine riayet ederler."* Yani onlara emanet verildiği vakit ona hainlik etmezler. Aksine onu tastamam sahiplerine geri verirler. Ahitleştikleri ya da akit yaptıkları vakit gereğini tam olarak yerine getirirler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in haklarında şöyle buyurduğu münafıkların nitelikleri gibi nitelikleri yoktur:

[4773] *"Münafığın alameti üçtür: Konuşursa yalan söyler, söz verirse sözünde durmaz, ona emanet bırakılırsa hainlik eder."*[120]

*"Onlar namazlarını muhafaza ederler."* Yani onu belli vakitlerinde kılmaya özellikle dikkat eder, devam ederler.

[4774] Nitekim İbn Mes'ud şöyle demiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'ın en sevdiği amel hangisidir? dedim. O: *"Vaktinde kılınan namazdır"* buyurdu. Ben: Sonra hangisi? dedim. O: *"Anne babaya iyilik yapmaktır"* buyurdu. Ben: Sonra hangisidir? dedim. O: *"Allah yolunda cihaddır"* buyurdu. Bunu Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.[121] Hakim'in Müstedrek'inde: *"İlk vaktinde kılınan namazdır"* şeklindedir.

İbn Mes'ud ve Mesruk yüce Allah'ın: *"Onlar namazlarını muhafaza ederler"* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: Bundan maksat namaz vakitleridir. Ebu'd-Duhâ, Alkame b. Kays, Said b. Cübeyr ve İkrime de böyle demişlerdir. Katâde: Vakitlerine, rükûlarına ve sücudlarına dikkat ederler diye açıklamışlardır. Yüce Allah (müminlerin) bu övünmeye değer, güzel niteliklerini namaz ile başladığı gibi namaz ile sona erdirdi. Bu da namazın en faziletli bir amel olduğuna delildir.

[4775] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Siz dosdoğru olunuz. Bununla birlikte (bütün amelleri) tamamen yapamazsınız. Şunu da bilin ki amellerinizin en hayırlısı namazdır. Abdeste de ancak mü'min olan bir kimse gerektiği gibi dikkat gösterir."*[122]

---

120 Daha önce Bakara sûresi 177. âyetin tefsirinde geçti.

121 Daha önce Bakara sûresi 83. âyetin tefsirinde geçti.

122 Sahihtir. İbn Mâce, 277; Ahmed, V, 276, 282; Hakim, I, 130; Beyhakî, Sâlim b. Ebi'l-Ca'd, Sevban yoluyla rivayet etmiş. Senedi munkatıdır. Çünkü Sâlim, Sevban'dan

Scanned with CamScanner

Yüce Allah onları bu güzel sıfatlara sahip olmak ve bu doğru fiilleri işlemek ile nitelendirdikten sonra: *"İşte bu kimseler mirasçılardır. Firdevs'e mirasçı olanlardır. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar"* buyurmaktadır.

[4776] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğu üzere Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan dilekte bulunacağınız vakit ondan Firdevs'i isteyiniz. Çünkü Firdevs cennetin en yükseği ve cennetin en ortasıdır. Cennetin ırmakları oradan kaynar ve onun üstünde de Rahmân'ın arşı vardır."*[123]

[4777] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden cennette bir yer, cehennemde bir yer olmak üzere iki yeri olmayanınız hiç yoktur. Eğer ölür de cehenneme girecek olursa cennet ehli onun cennetteki yerine mirasçı olurlar. İşte yüce Allah'ın: 'İşte bu kimseler mirasçılardır' buyruğu bunu anlatmaktadır."*[124]

İbn Cüreyc de Leys'den, o Mücâhid'den: *"İşte bu kimseler mirasçılardır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Biri cennette, biri cehennemde olmak üzere iki yeri bulunmayan hiçbir kul yoktur. Mü'min olan cennetteki evini (köşkünü) bina eder ve cehennem ateşindeki evini yıkar. Kâfir ise cennetteki evini yıkar, cehennemdeki evini ise bina eder.

Said b. Cübeyr'den de buna yakın bir rivayet nakledilmiştir.

Buna göre mü'minler kâfirlerin (cennetteki) meskenlerine mirasçı olurlar. Çünkü onlar da bir ve tek olarak ve ona hiçbir ortak koşmaksızın Allah'a ibadet etmek için yaratılmışlardır, ama mü'minler kendilerine farz olan ibadeti yerine getirir, diğerleri ise kendisi için yaratıldıkları ibadeti terk edince mü'minler kâfirlerin -eğer aziz ve celil olan Rablerine itaat etmiş olsalardı- payına düşecek olan o yerlerini almış olacaklar.

[4778] Yine bundan daha beliğ olan Müslim'in Sahih'inde Ebû Burde b. Ebî Mûsâ'dan, o babasından, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyur-

---

rivayet dinlememiştir. Ayrıca bunu Ahmed, V, 282; İbn Hibbân, 1037'de bir başka yoldan Ebû Kebşe es-Selûlî'den, o Sevban'dan buna yakın olarak rivayet etmiş olup, senedi hasendir. Çok sayıda şahidi bulunmaktadır.

123 Daha önce Ali İmran sûresi 133. âyetin tefsirinde geçti.

124 Senedi hasendir, ravileri sikadır, aslı sahihte yer almıştır.

Scanned with CamScanner

duğuna dair sabit olan hadis-i şeriftir: *"Kıyamet gününde Müslümanlardan dağlar gibi günahlarla gelecek kimseler olacaktır. Allah bu günahlarını onlara bağışlayacak ve günahlarını Yahudilerle Hıristiyanlara yükleyecektir."*[125]

[4779] Yine Müslim'in naklettiği bir rivayetin lafzı da şöyledir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Kıyamet günü geleceği vakit Allah her bir müslümana bir Yahudi ya da bir Hıristiyan teslim edecek ve ona: "Bu senin cehennemden kurtulmanın karşılığında vereceğin fidyendir" denilecek."* Ömer b. Abdulaziz, Ebû Burde'ye üç defa kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan Allah'a yemin ettirerek babasının kendisine bu hadisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den gerçekten nakledip, etmediğini sordu (bunu Ebû Burde'den nakleden ravi) dedi ki: O da ona yemin etti.[126]

Derim ki: Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"İşte kullarımızdan takva sahibi olanlara miras olarak vereceğimiz cennet budur."* (Meryem, 63) buyruğu ile *"İşte bu cennet yapageldiğiniz ameller sebebi ile size miras verilmiştir."* (Zuhruf, 72) buyruklarına benzemektedir.

Mücâhid ve Said b. Cübeyr de: Cennet Rumca'da Firdevs diye anılır demektedir. Seleften bazıları da bir bahçeye Firdevs adı ancak orada üzüm bağı varsa verilir, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

**İnsanın Yaratılışı:**

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً
فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً
فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ
فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَٰلِكَ لَمَيِّتُونَ
﴿١٥﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

*12. Andolsun ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık.*

*13. Sonra onu sağlam bir karargâhta yerleşen bir nutfe kıldık.*

125 Müslim, 2767, h. no: 51

126 Müslim, 2767, h. no: 49 mevkuf olan lafızlar yine Müslim, h. no: 50'de yer almıştır.

Scanned with CamScanner

*14. Sonra o nutfeyi alaka olarak yarattık, sonra o alakayı bir parça et olarak yarattık ve o bir parça eti kemik olarak yarattık. Kemiğe de et giydirdik, sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik. Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!*

*15. Bundan sonra şüphesiz öleceksinizdir.*

*16. Sonra da şüphesiz ki sizler kıyâmet gününde elbette diriltileceksiniz.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, ilk insanın -ki o da Âdem (a.s)'dır- çamurdan yaratılmaya başlandığını haber vererek onu kokmuş bir çamurdan, ses veren bir çamurdan yarattığını bildirmektedir. A'meş de el-Minhal b. Amr'dan, o Ebû Yahyâ'dan, o İbn Abbâs'tan: *"Süzülmüş bir çamurdan"* suyu süzülmüş (çamurdan); Mücâhid de: Âdem'in menisinden süzülmüş, diye açıklamışlardır.

İbn Cerîr dedi ki: Âdem'e *"çamur"* denilmesi onun çamurdan yaratılmış olmasındandır. Katâde de: Âdem çamurdan süzüldü, demiştir ki, bu anlam itibariyle daha açıktır, ifadelerin akışına daha yatkın bir açıklamadır. Çünkü Âdem (a.s) yapışkan bir çamurdan yaratıldı ki, bu da kokmuş çamurdan *salsâl* denilen ses veren çamurdur. Bu ise topraktan yaratılmıştır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Sizi topraktan yaratmış olması, sonra da beşer olup dağılmanız da onun âyetlerindendir."* (Rûm, 20)

[4780] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Mûsâ, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şüphesiz Allah Âdem'i yeryüzünün her yerinden aldığı bir avuç (toprak)tan yarattı. Bundan dolayı Âdemoğulları da yerin durumuna uygun olarak geldiler. Onlardan kimisi kırmızı, kimisi siyah, kimisi beyaz, kimisi de bunlar arasındaki bir renktedir. Kimisi kötü, kimisi hoştur, kimisi de ikisi arası (huylu)dır."*[127] Bunu Ebû Dâvûd ve Tirmizî değişik yollardan Avf el-Arabî'den bu senetle buna yakın lafızlarla rivayet etmişlerdir. Tirmizî, hasen, sahihtir demiştir.

127 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 4693; Tirmizî, 2955; Ahmed, IV, 400, 406; Hakim, II, 261, 262; İbn Hibbân, 6160; Beyhakî, el-Esma ve's-Sıfat, 715. Hakim sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiş, Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Hadisin durumu dedikleri gibidir.

Scanned with CamScanner

*"Sonra onu bir nutfe kıldık."* Bu zamir insan türüne aittir. Bir başka âyet-i kerimedeki yüce Allah'ın şu buyruğuna benzemektedir: *"İnsanı yaratmaya da çamurdan başlamıştır, sonra o onun soyunu bayağı bir sudan meydana gelen bir süzme (nutfe)den kılmıştır."* (Secde, 7-8) Buradaki *"bayağı"* zayıf anlamındadır. Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Biz sizi hakir bir sudan yaratmadık mı? Onu sağlam bir yerde tuttuk."* Bunun için hazırlanmış, bunun için düzenlenmiş rahimde tuttuk *"bilinen bir süreye kadar, gücümüz yeter bizim. Ne güzel güç yetirenleriz biz!"* (Mürselât, 20-23) Yani bilinen bir süreye, belirli bir vadeye kadar; öyle ki sonunda sağlam bir yapıya sahip oldu, bir halden bir başka hale, bir nitelikten bir başka niteliğe geçti. Bu sebeple yüce Rabbimiz burada da: *"Sonra o nutfeyi alaka olarak yarattık"* buyurmaktadır. Yani sonra da erkeğin sulbünden yani sırtından süratle çıkan su ile kadının göğüs kemikleri arasından çıkan suyun oluşturduğu o nutfe uzunlamasına sülük şeklinde kırmızı bir alaka haline geldi. İkrime, o kandır, diye açıklamıştır.

*"Sonra o alakayı bir parça et olarak yarattık."* Bu ise şekilsiz ve çizgileri belirsiz bir et parçası demektir.

*"O bir parça eti kemik olarak yarattık."* Yani biz o bir parça eti artık başı, elleri, ayakları olan kemikleriyle, sinirleriyle, damarlarıyla şekillendirdik. Başkaları ise "(فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عَظْمًا): *Biz bir parça eti bir kemik olarak yarattık"* diye okumuştur. İbn Abbâs, bu kemik omurga kemiğidir, demiştir.

[4781] Sahih'te Ebu'z-Zinad'dan o da A'rec'den, onun Ebû Hureyre'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) buyurdu ki: *"Âdem'in bütün cesedi çürür. Acbu'z-zeneb hariç. Ondan yaratıldı ve ondan (yeniden) terkibi yapılacaktır."*[128]

*"Kemiğe de et giydirdik."* Yani onun üzerine onu örtecek, onun gücünü arttırıp pekiştirecek olan (eti) yarattık.

*"Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik"* yani ona ruhu üfledik. Böylelikle hareket etmeye başladı. İşiten, gören, idrak eden, hareket eden ve kıpırdayan bir başka varlık oldu.

*"Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!"*

128 Buhârî, 4814, 3, 4935; Müslim, 2955; Ebû Dâvûd, 2743; Nesâî, IV, 111-112; İbn Mâce, 4266; Ahmed, II, 322, 428; İbn Hibbân, 3139

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) dedi ki: Nutfenin yaratılışı üzerinden dört ay geçti mi ona melek gönderilir. Melek ona üç karanlık içerisinde ruhu üfler. İşte yüce Allah'ın: *"Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik"* buyruğu bunu anlatmaktadır. Biz ona ruhu üfledik, demektir.

Ebû Said el-Hudri'den de bunun, ruhun üfürülmesi olduğunu söylediği rivayet edilmiştir. İbn Abbâs da: *"Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik"* buyruğunu yani ona ruh üfledik, diye açıklamıştır. Mücâhid, İkrime, Şa'bî, Hasan, Ebu'l-Âliye, Dahhâk, Rabi b. Enes, Süddî ve İbn Zeyd de böyle demişlerdir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Nihayet onu bir halden bir hale naklederiz. Nihayet bir bebek olarak çıkar sonra küçük bir çocuk olur sonra ergenlik çağına varır sonra genç olur sonra olgun olur sonra da koca bir yaşlı.

Katâde ve Dahhâk'tan da buna yakın bir açıklama nakledilmiştir. Açıklamalar arasında bir çelişki yoktur. Çünkü ruhun ona üflenmesinden itibaren o bütün bu aşamalar ve haller arasında geçiş yapıp durur. Allah en iyi bilendir.

[4782] İmam Ahmed, Müsned'inde dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Doğru sözlü ve doğrulanmış Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize tahdis etti: *"Şüphesiz ki her birinizin annesinin karnındaki hilkati kırk gün bir arada tutulur. Sonra bunun kadar bir süre bir alaka olur sonra bunun kadar bir süre bir parça et olur sonra ona melek gönderilir. O melek de ona ruh üfler. Meleğe dört kelime(yi yazması) emredilir: Rızkı, eceli, ameli ve bedbaht mı yoksa mutlu mu olduğu. Kendisinden başka ilah olmayan adına yemin ederim ki, sizden herhangi bir kimse kendisi ile cennet arasında ancak bir arşınlık bir mesafe kalıncaya kadar cennetliklerin ameli ile amel eder. Derken onun aleyhine yazılan hüküm öne geçer ve onun ameli cehennemliklerin ameli ile mühürlenir ve böylece cehenneme girer ve yine bir kimse kendisi ile cehennem arasında bir arşın kadar bir uzaklık kalıncaya kadar cehennemliklerin ameliyle amel eder. Nihayet onun hakkında yazılı takdir onu geçer ve onun ameli cennetliklerin ameliyle son bulup mühürlenir, o da cennete girer."*[129]

129 Daha önce Bakara sûresi 234. âyetin tefsiri ile Râd sûresi 8. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Buhârî ve Müslim bunu Süleyman b. Mihran el-A'meş'in rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Nutfe rahime düştüğü vakit bütün saç ve tırnağın her tarafına uçar, gider. Kırk gün kalır, sonra rahime geri gelir ve bir alaka olur.

[4783] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Bir Yahudi ashabı ile konuşmakta olan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından geçti. Kureyşliler: Ey Yahudi, bu kendisinin bir nebî olduğunu iddia ediyor, dediler. Yahudi: Andolsun ben ona ancak bir nebînin bilebileceği bir husus soracağım, dedi. (Abdullah) dedi ki: Yahudi geldi ve oturdu. Ey Muhammed! İnsan neden yaratılır? dedi. Allah Rasûlü: *"Ey Yahudi. O erkeğin nutfesinden de, kadının nutfesinden de yaratılır. Erkeğin nutfesi katıca bir nutfedir, kemik ve sinirler ondan oluşur. Kadının nutfesi ise ince bir nutfedir, et ve kan ondan oluşur."* buyurdu. Yahudi ayağa kalktı ve: Senden öncekiler de böyle diyordu, dedi.[130]

[4784] İmam Ahmed dedi ki: Huzeyfe b. Esid el-Gıfari dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Nutfe rahimde kırk gün kaldıktan sonra melek yanına girer ve Rabbim, ne olacak bedbaht mı yoksa mutlu mu? Erkek mi yoksa dişi mi diye sorar. Yüce Allah cevabını verir ve bu ikisi yazılır. (Melek) ne olacak erkek mi yoksa dişi mi, der? Yüce Allah buyurur ve bunlar yazılır. Ayrıca ameli, izi, musibeti ve rızkı da yazılır, sonra sahife katlanır, ona ne bir şey eklenir, ne de eksiltilir."*[131] Bunu Müslim de Sahih'inde Süfyân b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan bu senetle buna ya-

130 Zayıf ve münkerdir. Ahmed, 4438; Bezzâr, 2376, 2377; Taberânî, 10360 İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak. Heysemi, Mecma, 13901'de: Bunu Ahmed ve Bezzâr iki senetle rivayet etmiş olup, iki senedinden birisinde Amir b. Müdrik vardır. İbn Hibbân onun sika olduğunu söylediği halde başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir. Geri kalan ravileri sikadır. Cemaatin (çoğunluğun) rivayetinde ise Atâ b. es-Saib vardır ki (son zamanlarda) hafızası karışmıştır demektedir.

İmam Ahmed'in Müsned'inde Atâ'dan rivayeti nakleden kişi Huseyn b. el-Eşkar'dır ve o zayıf bir ravidir. Hadisin Heysemi'nin (r.h) söz konusu ettiği bir illeti vardır ki o da Abdurrahman ile babası Abdullah b. Mes'ud arasındaki inkıta (kopukluk)dır. Diğer taraftan metin bu lafızlarla münkerdir. Bu hususta meşhur olan "adam babasına ya da annesine neden benzer..." şeklindedir ve bu rivayette kemik, sinir, et, kan söz konusu edilmemektedir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

131 Daha önce Hac sûresi 5. âyetin tefsirinde geçmişti.

Scanned with CamScanner

kın olarak rivayet etmiştir. Ayrıca başka yollardan da Ebu't-Tufeyl, Âmir b. Vâsile'den, o Huzeyfe b. Esid Ebû Seriha el-Gıfari'den buna yakın olarak rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

[4785] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Enes'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah bir meleği rahim için görevlendirdi. Melek: Rabbim, nutfe oldu. Rabbim, alaka oldu. Rabbim bir parça et oldu, der. Allah onu yaratmayı murad etmişse, Rabbim erkek mi yoksa dişi mi, bedbaht mı yoksa mutlu mu, rızık ne, ecel ne zaman, der."* (Allah Rasûlü): *"İşte bunlar annesinin karnında iken yazılır."*[132]

Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Hammad b. Zeyd'den böylece rivayet etmişlerdir.

*"Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!"* Yani yüce Allah bu nutfeyi bir halden diğer bir hale, bir şekilden bir diğerine, sûretini, şeklini alıncaya kadar yaratmaktaki kudret ve lütfunu söz konusu etmektedir. Sonunda bu nutfe tastamam, hilkati eksiksiz bir insan oluverir. Bunun için de: *"Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!"* buyurmaktadır.

[4786] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Dört hususta Rabbime (vahyine) uygun düştüm. *"Andolsun ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan yarattık"* âyeti nâzil olunca ben: Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir, dedim. Bunun üzerine *"yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir!"* buyruğu nâzil oldu.[133]

[4787] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Zeyd b. Sabit el-Ensârî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Andolsun ki biz insanı süzülmüş bir çamurdan"* buyruğunu *"sonra onu bambaşka bir hilkat olarak var ettik"* buyruğuna kadar okudu (ben de yazdım). Bu sefer Muaz: Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gülümsedi. Muaz ona: Neden güldün ey Allah'ın Rasûlü? deyince, Allah Rasûlü: *"(Âyet) bu sözlerle yani: "Yaratanların en güzeli olan Allah'ın şanı ne yücedir." buyruklarıyla sona erdi"* buyurdu. [134]

---

132 Buhârî, 6595; Müslim, 2646; Ahmed, III, 148; Acurri, eş-Şeria, 377

133 Senedi zayıftır. Tayalisi, 41. Senedinde Ali b. Zeyd vardır ki o da Takrîb'de belirtildiği üzere zayıftır.

134 Oldukça zayıftır. Bunu Taberânî, Mecma, 11187'de belirtildiği üzere Evsat'ta rivayet

Scanned with CamScanner

Senedinde Câbir b. Yezîd el-Cu'fî vardır ki oldukça zayıf bir ravidir. Onun bu haberi de üstelik ileri derecede münkerdir. Çünkü bu sûre Mekke'de inmiştir. Zeyd b. Sabit ise ancak Medine'de vahiy kâtipliği yapmıştır. Diğer taraftan Muaz b. Cebel de yine Medine'de Müslüman olmuştur. Allah en iyi bilendir.

*"Bundan sonra siz şüphesiz öleceksinizdir."* Yani yokluktan bu ilk var edilişten sonra ölüme gideceksiniz.

*"Sonra da şüphesiz ki sizler kıyâmet gününde elbette diriltileceksiniz."* Kasıt ikinci yaratılıştır. *"Bundan sonra Allah ahiret hayatını tekrar yaratacaktır."* (Ankebût, 20) Bununla ölümden sonra diriliş gününü ve ruhlarla cesetlerin ayağa kalkıp, yaratılmışların hesaba çekilecekleri, amelde bulunmuş olan herkese amelinin hayırsa hayır, şer ise şer olarak karşılığının verileceği kıyâmet gününü kastetmektedir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾

*17. Andolsun ki sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan gâfil değiliz.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, insanı yaratmaktan söz ettikten sonra yedi göğün yaratılmasını söz konusu etmeye geçti. Şanı yüce Allah, çok defa göklerle yerin yaratılışını insanın yaratılışı ile birlikte söz konusu etmiştir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Göklerle yerin yaratılması andolsun ki insanların yaratılışından büyüktür."* (Mü'min, 57)

Aynı şekilde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Cuma günü sabahında okumuş olduğu *"Elif, Lam, Mim"* Secde sûresinin baş tarafında da böyledir. Baş taraflarında göklerle yerin yaratılışı söz konusu edilmekte, sonra da insa-

---

etmiştir. Hadis Ali b. Câbir b. Yezîd el-Cu'fi etrafında dönüp durmaktadır ki o İbn Kesir'in de dediği gibi son derece zayıf bir ravidir. Hatta Ebû Hanîfe (r.h) ve başkaları yalancı olduğunu söylemişlerdir. Diğer taraftan bu sûre merhum musannıfın zikrettiği gibi Mekke'de inmiştir. Bu haber ise Medine'de olmuş bir olay hakkındadır. Çünkü Muaz, Medine'de Müslüman olmuş, Zeyd de yine Medine'de vahiy kâtipliği yapmıştır. O halde bu metin Câbir el-Cu'fi'nin karıştırmalarındandır. Yine de Heysemi: Câbir zayıftır, sika olduğu da söylenmiştir. Geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir, demektedir.

Scanned with CamScanner

nın süzülmüş bir çamurdan yaratıldığı açıklanmaktadır. Aynı şekilde o sûrede ölümden sonra diriliş ve amellerin karşılığının verilmesi ile bundan başka hususlar da söz konusu edilmektedir.

*"Yedi yol"* Mücâhid yedi semayı kastetmektedir, demiştir. Bu da yüce Allah'ın: *"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbih ederler."* (İsrâ, 44); *"Görmez misiniz Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış."* (Nûh, 15); *"Allah yedi gökleri ve yerden de onlar gibisini yaratandır"* buyruğu *"bunlar arasında iner durur. Allah'ın gerçekten her şeye kadir olduğunu ve muhakkak Allah'ın, ilmi ile her şeyi kuşatmış olduğunu kesinlikle bilesiniz diye"* (Talâk, 12) buyruklarına benzemektedir.

İşte yüce Allah burada da aynı şekilde: *"Andolsun ki sizin üstünüzde yedi yol yarattık. Biz yaratmaktan gafil değiliz"* buyurmaktadır. Yani *"o yere gireni de, oraya çıkanı da, gökten ineni de, oraya yükseleni de bilendir. Nerede olursanız O sizinle beraberdir. Allah yaptıklarınızı çok iyi görendir."* (Hadîd, 4)

Hiçbir semâ diğer bir semâyı, hiçbir arz diğerini Şanı yüce Allah'tan perdelemez. Onun sarp yerlerini bilmediği hiçbir dağ, dibini bilmediği hiçbir deniz yoktur. Dağların, tepelerin, kum yığınlarının, denizlerin, kurak yerlerin, ağaçların, içerisinde bulunanların sayısını da çok iyi bilir. *"Bir yaprak düşmeye görsün, mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında (düşen) tek bir tane (bile olsa, onu bilir). Yaş ve kuru müstesna olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."* (En'âm, 59)

**Gökten İnen Su:**

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ
بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ لَكُمْ
فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ
سَيْنَآءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ
لَعِبْرَةً ۖ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ
﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

Scanned with CamScanner

*18. Gökten bir miktar da su indirdik ve o suyu yerde durdurduk. Gerçekten bizim onu gidermeye de gücümüz yeter.*

*19. O su ile sizin için hurma ve üzümden bağlar, bahçeler var ettik. Onlarda sizin için çok (çeşitli) meyveler vardır ve onlardan yersiniz de.*

*20. Ve Tûr-i Sînâ'dan çıkan, yağ veren ve yiyenlere katık olan bir ağaç da yarattık.*

*21. Sizin için davarlarda gerçekten bir ibret vardır. Onların karınlarında olandan size su içiririz. Sizin için onlarda çok faydalar da vardır. Onların etinden de yersiniz.*

*22. Bir de hem onların üzerinde, hem gemilerin üzerinde taşınırsınız.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah belli *"bir miktarda"*, ihtiyaca göre semadan yağmur indirmesi süreti ile kulları üzerinde gerçekleşen sayısız, hesapsız nimetini zikretmektedir. Yeri ve ümranı bozacak kadar da çok miktarda değil, ekinlere ve mahsullere yetmeyecek kadar da az değil. Tam aksine sulamak, içmek ve kendisinden yararlanmak için ihtiyaç kadarıyla iner. Hatta ekildiği için çokça suya ihtiyacı bulunan ve bitki örtüsü üzerine yağmur yağmasına sebep olmayan yerlere Allah başka yerlerden suları sevkeder. Mısır topraklarında olduğu gibi. Öyle ki ona *"kurak yer"* adı verilir. Allah oraya Nil suyunu yağmur yağdığı zamanlarda beraberinde Habeşistan topraklarından sürükleyip getirdiği kırmızı çamurla birlikte akıtır. Su kırmızı çamur taşıyarak gelir, Mısır topraklarını sular ve o çamur da ekin yapsınlar diye onların topraklarında kalır. Çünkü onların toprakları kıraçtır ve çoğunluğu kumdur. Latîf, Habîr, Rahîm ve Ğafûr olan Allah, her türlü eksiklikten münezzehtir.

*"Ve o suyu yerde durdurduk."* Su bulutlardan indikten sonra yerde kalmasını sağladık. Yerde buna elverişli bir kabiliyet yarattık. Yer o suyu içer ve yerin içinde bulunan tane ve tohumlar o su ile beslenir.

*"Gerçekten bizim onu gidermeye de gücümüz yeter."* Yani biz gökten yağmur yağdırmamayı dilesek elbette bunu yaparız. Eğer o yağmuru sizden uzaklaştırıp, kıraç yerlere, çöllere, denizlere, kuru yerlere yağdırmak istesek,

Scanned with CamScanner

bunu da yaparız. Şayet onu dikmek ve sulamak için kendisinden yararlanılamayacak şekilde tuzlu ve acı yapmak istesek elbette yaparız. Yerin içine inmemesini, aksine yerin üzerinden akıp gitmesini isteseydik, bunu da yapardık. Eğer yerin içine girdiği takdirde sizin ona ulaşamayacağınız ve ondan yararlanamayacağınız kadar derine gitmesini isteseydik bunu da yapardık, ama yüce Allah lütuf ve rahmetiyle üzerinize suyu buluttan tatlı, rahat içilir ve içimi güzel bir şekilde indiriyor. Onu yerde durduruyor, yerin kaynaklarına gitmesini sağlıyor. Böylelikle pınarlar, ırmaklar kaynayıp coşuyor, bu su ile ekinleri ve mahsulleri suluyor. Siz de ondan içiyorsunuz, hayvanlarınıza, davarlarınıza içiriyorsunuz, ondan yıkanıyorsunuz, onunla temizleniyor, abdest alıyorsunuz. Hamd yalnız O'nadır, minnet duygularımız yalnız onadır.

*"O su ile sizin için hurma ve üzümden bağlar, bahçeler var ettik."* Yani biz sizin için indirdiğimiz o su *ile "hurma ve üzümden"* yani içinde hurma ağaçları ve üzüm asmaları bulunan *"bahçeler"* göz kamaştırıcı bağlar, bahçeler yani güzel görünümlü bağlar, bahçeler *"var ettik."*

İşte bu, Hicaz bölgesi insanlarının alışmış oldukları bir türdür. Bir şey ile onun benzeri arasında bir fark yoktur. Her farklı iklimin durumu da böyledir. Oranın insanlarının şükrünü yerine getirmekten aciz oldukları, Allah'ın nimeti olan pek çok mahsuller, meyveler bulunur.

*"Onlarda sizin için çok meyveler vardır."* Her türlü meyve vardır. Şu buyruğunda olduğu gibi: *"O su ile sizin için ekin, zeytin, hurmalıklar, üzümler ve meyvelerin her türlüsünden bitiriyor."* (Nahl, 11)

*"Ve onlardan yersiniz de"* Mukadder bir şeye atfedilmiş gibi görünüyor. Takdiri de şöyledir: Onun güzelliğine ve olgunluğuna bakarsınız ve ondan yersiniz.

*"Ve Tûr-u Sînâ'dan çıkan... bir ağaç da (var ettik.)"* Maksat zeytin ağacıdır. Tûr ise dağ demektir. Bazıları da eğer ağacı varsa dağa Tûr adı verilir. Şayet ağaç yoksa ona Tûr değil, cebel (çıplak dağ) adı verilir. Allah en iyi bilendir.

Tûr-u Sînâ ise Tûr-u Sînîn'in kendisidir. Yüce Allah'ın, İmran oğlu Mûsâ (a.s) ile konuştuğu dağ ve onun etrafında bulunan zeytin ağaçlarının bulunduğu diğer dağlara denir.

Scanned with CamScanner

"*Yağ veren*" buyruğu hakkında bazıları şöyle demektedir: (بِالدُّهْنِ): Yağ kelimesinin başındaki be harfi fazladan gelmiştir. Nitekim Araplar (ألقى فلان بيده ): Filan kişi elini uzattı, derler (ve el anlamındaki kelimenin başındaki be harfini fazladan getirirler). Fiilin bu manayı ihtiva ettiğini söyleyenlerin görüşlerine göre bu, (تخرج بالدهن): Yağ çıkartır yahut, ( أو تأتي بالدهن): Yağ verir, nun takdirindedir. Bu sebeple yüce Allah: "*Katık olan*" diye buyurmuştur. Buradaki (وَصِبغ ) kelimesini Katâde, katık diye açıklamıştır. "*Yiyenlere*" buyruğu da yani o ağaçtan yağ ve katık olarak yararlanılır, demektir.

[4788] İmam Mâlik dedi ki: Adı Mâlik b. Rabia es-Sâidî el-Ensârî olan Ebû Esîd (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): "*Zeytinyağını yiyiniz (içiniz) ve onu sürününüz. Çünkü o mübarek bir ağaçtandır*" buyurdu.[135]

[4789] Abd b. Humeyd de Müsned'inde ve Tefsir'inde dedi ki: Ömer, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletmektedir: "*Zeytinyağını katık olarak yiyiniz ve onu vücudunuza sürünüz. Çünkü o mübarek bir ağaçtan çıkar.*"[136]

Bunu Tirmizî ve İbn Mâce de başka yoldan Abdurrezzak'tan diye rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Bu ancak onun rivayet ettiği bir hadis olarak bilinmektedir ama bu hadisi ızdıraplı olarak rivayet ederdi. Bazen senedinde Ömer'i zikreder, bazen zikretmezdi, demiştir.

Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: es-Sa'b b. Hakim b. Şerik b. Nemle babasından, o dedesinden şöyle dediğini nakletti: Bir aşure gecesinde Ömer b. Hattab'a misafir oldum. Bana soğumuş bir deve başından bazı parçalar ile zeytinyağı da ikram edip: İşte bu, yüce Allah'ın, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sözünü ettiği mübarek yağdır, dedi.

---

135 Ahmed, III, 497; Hakim, II, 397 sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Hasen bir hadistir. Bundan sonraki ile desteklenmektedir.

136 Hasendir. Tirmizî, 1851; İbn Mâce, 3319. Ravileri sikadırlar. Ancak Tirmizî'nin de zikrettiği gibi Abdurrezzak bu hadisi rivayetinde ızdıraba düşmüştür. Hadis Ebû Hureyre'den de gelmiş olup, bunu İbn Mâce, 3320; Hakim, II, 398'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de: Abdullah vahidir demiştir. Bûsırî de Zevâid'de: Senedinde Abdullah b. Said el-Makburi vardır ki metruk birisidir demektedir. Ayrıca bk. Mecma, V, 43. Bununla birlikte hadis şahitleriyle hasendir.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Sizin için davarlarda gerçekten bir ibret vardır. Onların karınlarında olandan size içiririz. Sizin için onlarda çok faydalar da vardır, onların etinden yersiniz de. Bir de hem onların üzerinde, hem de gemilerin üzerinde taşınırsınız"* buyruğuna gelince: Yüce Allah bu buyrukta kulları için davarlarda yaratmış olduğu menfaatleri söz konusu etmektedir. Çünkü onlar bu davarların kan ve dışkı arasından çıkan sütlerini içerler, onların yavrularını yerler, onların yünlerini, tüylerini, kıllarını (bunlardan yaptıkları elbiseleri) giyinirler, sırtlarına binerler. Bu hayvanlara kendilerinden uzak ülkelere taşıyacakları ağır yükler yükletirler. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Onlar meşakkat çekerek gideceğiniz memleketlere ağırlıklarınızı yüklenirler. Şüphesiz Rabbiniz çok esirgeyici, çok merhamet edicidir"* (Nahl, 7) buyurduğu gibi, bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Görmezler mi ki biz onların faydasına kendi ellerimizle var ettiğimiz davarlar yarattık. İşte kendileri bunlara sahiptirler. Onları kendilerine boyun eğdirdik. Hem binekleri bunlardandır, hem onlardan yerler ve onlarda kendileri için faydalar ve içecekler vardır. Hala şükretmezler mi?"* (Yâsin, 71-73)

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا نُوحًا إِلَىٰ قَوْمِهِ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ
غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهِ مَا هَٰذَا
إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُرِيدُ أَنْ يَتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَأَنْزَلَ مَلَائِكَةً
مَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٢٤﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ بِهِ جِنَّةٌ
فَتَرَبَّصُوا بِهِ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٢٥﴾

*23. Andolsun ki Nûh'u kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim, Allah'a ibadet edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Hiç korkmaz mısınız?"*

*24. Kavminden kâfir olan, ileri gelenler dediler ki: "Bu ancak sizin gibi bir beşerdir. O size karşı üstünlük sağlamak istiyor. Allah dileseydi elbette melekler indirirdi. Önce gelen atalarımızdan böyle bir şey işitmedik."*

*25. O ancak deliliği olan bir adamdır. O halde bir zamana kadar onu bekleyin.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz, Nûh (a.s)'ı kavmine; onları Allah'ın azabı ve çetin yakalayışı kendisine ortak koşan ve emrine muhalefet edip, rasûllerini yalanlayanlardan intikam alışını hatırlatıp korkutmak üzere gönderdiğini haber vermektedir:

*"Dedi ki: Ey kavmim Allah'a ibadet edin. Sizin ondan başka ilahınız yoktur. Hiç korkmaz mısınız?"* Yani siz Allah'a ortak koştuğunuz için ondan hiç korkmaz mısınız? Mele' denilen onların önde gelenleri ve büyükleri: *"Bu, ancak sizin gibi bir beşerdir. O size karşı üstünlük sağlamak istiyor"* dediler. Yani o size karşı peygamberlik iddiasıyla üstünlük kurmak ve kendisini sizden daha büyük göstermek istiyor. Halbuki o da sizin gibi bir beşerdir. Nasıl olur da hepiniz dururken yalnızca ona vahiy gönderilmiş olabilir?

*"Allah dileseydi elbette melekler indirirdi."* Allah bir nebî göndermek isteseydi kendi nezdinden bir melek gönderir ve bu bir insan olmazdı. *"Önce gelen atalarımızdan öyle bir şey"* bir insanın peygamber gönderildiğini *"işitmedik."* Atalarıyla geçmişlerini, dedelerini ve geçip gitmiş ümmetleri kastetmektedirler.

*"O ancak deliliği olan bir adamdır."* Yani o Allah'ın kendisini size bir peygamber olarak gönderdiğini ileri sürüp, aranızdan özellikle kendisine vahiy geldiğini söylemekle ancak deli olduğunu ortaya koymuş olmaktadır.

*"O halde bir zamana kadar onu bekleyin."* Ölümün gelip onu alıp götürmesini bekleyin ve ondan yana rahata kavuşuncaya kadar bir süre daha sabredin.

قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٢٦﴾ فَأَوْحَيْنَآ إِلَيْهِ أَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ
بِأَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَإِذَا جَآءَ أَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّورُ فَاسْلُكْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ
زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۚ وَلَا تُخَاطِبْنِي
فِي الَّذِينَ ظَلَمُوٓا ۚ إِنَّهُمْ مُغْرَقُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِذَا اسْتَوَيْتَ أَنْتَ وَمَنْ
مَعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي نَجَّانَا مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ
﴿٢٨﴾ وَقُلْ رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٢٩﴾
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ وَإِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِينَ ﴿٣٠﴾

Scanned with CamScanner

*26. "Rabbim, beni yalanladıkları için intikamımı al" dedi.*

*27. Biz de ona şunu vahyettik: "Vahyimizle ve gözetimimiz altında bir gemi yap. Emrimiz geldiğinde ve tandır kaynayıp taşınca o gemiye her hayvandan çifter çifter ve -aralarından aleyhlerine söz geçmiş olanların dışında kalan- aile halkını götür. Zulmedenler hakkında da bana bir şey söyleme! Çünkü onlar suda boğulacaklardır."*

*28. Sen ve beraberinde bulunan mü'minler gemiye bindiğinizde: 'Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun.' de.*

*29. Ve de ki: Rabbim, beni mübarek bir yere indir. Sen indirenlerin en hayırlısısın.*

*30. Bunda gerçekten âyetler vardır. Biz elbette deneyenleriz.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz Nûh (a.s)'ın Rabbine dua edip, kavmine karşı ondan yardım istediğini haber vermektedir. Nitekim bir başka âyet-i kerimede onun: *"Nihayet o Rabbine: Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikamımı al, diye dua etti"* (Kamer, 10) ğini haber vermektedir. Burada da: *"Rabbim beni yalanladıkları için intikamımı al"* dediği buyurulmaktadır. İşte o vakit yüce Allah, kendisine gemiyi sağlam ve oldukça güzel bir şekilde yapmasını, hayvan, bitki, meyve ve bunun dışındaki her türden bir erkek ve bir dişi olmak üzere çifter çifter gemiye yüklemesini emir buyurdu. Ayrıca *"aralarından aleyhlerine (azap) söz(ü) geçmiş olanların dışında kalan"* aile halkını da gemiye yerleştirmesini emretti. Aile halkından Allah tarafından helak edileceklerine dair önceden hüküm verilmiş olanlar ise gemiye alınmayacaktı. Bunlar da onun aile halkından kendisine iman etmeyen kimselerdi. Oğlu ve hanımı gibi. Allah en iyi bilendir.

*"Zulmedenler hakkında da bana bir şey söyleme. Çünkü onlar suda boğulacaklardır."* Yani muazzam yağmurun indirildiğini göreceğin vakit sakın kavmine karşı bir şefkat ve bir merhamet, belki iman ederler diye geciktirileceklerini ümit etmek gibi bir duyguya kapılmayasın. Çünkü ben onlar içinde bulundukları küfür ve azgınlık hallerinin bir cezası olarak suda boğulacaklarına dair hüküm vermiş bulunuyorum.

Bu kıssa geniş açıklamalarıyla ve ayrıca burada tekrarına gerek bırakmayacak şekilde daha önce Hud sûresinde geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

*"Sen ve beraberinde bulunan mü'minler gemiye bindiğinizde: Bizi zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun de."* Başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"O sizin için gemilerden ve hayvanlardan bineceğiniz şeyleri var etmiştir ta ki onların sırtlarına binip kurulasınız. Sonra onların üzerine yerleşince Rabbinizin nimetini hatırlayasınız ve şöyle diyesiniz: 'Bunları bizlere musahhar kılan eksiklikten münezzehtir. Yoksa bizim bunlara gücümüz yetmezdi ve esasen biz muhakkak Rabbimize döneceğiz.'"* (Zuhruf, 12-14)

Nûh (a.s) da: *"Dedi ki: Binin içerisine! Onun akması da, durması da Allah'ın adıyladır"* (Hûd, 41) diyerek yüce Allah'ın bu emrine uydu. Böylelikle yüce Allah'ı hem gemide yolculuğa başladığı vakit, hem de yolculuğu sona erdiği vakit anmış oldu: *"Ve de ki: Rabbim, beni mübarek bir yere indir, sen indirenlerin en hayırlısısın."*

*"Bunda gerçekten âyetler vardır."* Yani bu yapılanlarda mü'minlerin kurtarılıp, kâfirlerin helak edilmesinde, nebîlerin yüce Allah'tan getirdikleri hususunda doğru söylediklerine, yüce Allah'ın dilediğini yapıp, her şeye kadir olduğuna ve her şeyi bildiğine dair apaçık deliller ve belgeler vardır.

*"Biz elbette deneyenleriz."* Yani kulları kendilerine peygamberler göndermekle imtihan ederiz, sınarız.

**Bir Başka Nesil:**

ثُمَّ أَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا آخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَأَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ
أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ
قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْآخِرَةِ وَأَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
مَا هَٰذَا إِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَأْكُلُ مِمَّا تَأْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ
﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ أَطَعْتُمْ بَشَرًا مِثْلَكُمْ إِنَّكُمْ إِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ أَيَعِدُكُمْ
أَنَّكُمْ إِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا أَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾ هَيْهَاتَ
هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ إِنْ هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا
وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا رَجُلٌ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا

Scanned with CamScanner

وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾
قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ
فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

*31. Bunlardan sonra başka bir nesil var ettik.*

*32. Aralarında: "Allah'a ibadet edin. Ondan başka ilahınız yoktur. Acaba korkmaz mısınız?" diyen kendilerinden bir rasûl gönderdik.*

*33. Onun kavminden kâfir olan, ahirete kavuşmayı yalanlayan ve dünya hayatında kendilerine refah ve nimet verdiğimiz ileri gelenler dedi ki: "Bu ancak sizin gibi bir insandır. Sizin yediğinizden yer ve sizin içtiğinizden içer."*

*34. Eğer kendiniz gibi bir insana itaat ederseniz, elbette ziyan edenlerden olursunuz.*

*35. Acaba siz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra muhakkak çıkartılacaksınız, diye sizi tehdit mi ediyor?*

*36. Tehdit olunduğunuz o şey ne kadar da uzak.*

*37. O ancak bu dünya hayatımızdır. Ölür ve yaşarız. Yoksa biz tekrar diriltilecek değiliz.*

*38. Bu ancak Allah'a karşı yalan düzüp, iftira eden bir adamdır. Biz ona inanmayız.*

*39. (Peygamberleri) dedi ki: "Rabbim, beni yalanladıkları için bana yardım et."*

*40. Buyurdu ki: "Az zaman sonra elbette pişman olacaklardır."*

*41. Çığlık onları hak ile aldı, biz de onları süprüntü (gibi) yaptık. Zulmeden topluluklara (rahmetten) uzak kalmak vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Nûh kavminden sonra başka kavimler yarattığını haber vermektedir. Denildiğine göre bunlardan kasıt Âd kavmidir. Çünkü onlar Nûh kavminden sonra yeryüzünde halifeler oldular.

Bunlarla Semud kavminin kastedildiği de söylenmiştir. Çünkü yüce Allah: *"Çığlık onları hak ile aldı"* buyurmaktadır. Yüce Allah da onlar arasında

Scanned with CamScanner

kendilerinden bir rasûl göndermiş, kendilerini bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın yalnızca Allah'a ibadet etmeye davet etmişti. Onlar ise peygamberlerini yalanlayıp, ona muhalefet ettikleri gibi, kendileri gibi bir insan olduğundan ötürü ona uymayı kabul etmememişlerdi. İnsan olan bir rasûle uymaktan yüz çevirip kıyâmet gününde Allah'ın huzuruna çıkmayı yalanlamışlar, cesetlerin ölümden sonra tekrar diriltileceğini de inkâr etmişler ve şöyle demişlerdi: *"Acaba siz ölüp toprak ve kemik olduktan sonra muhakkak çıkartılacaksınız diye sizi tehdit mi ediyor? Tehdit olunduğunuz o şey ne kadarda uzak."* Yani bu, çok çok uzaktır, olmayacak bir ihtimaldir, demişlerdi.

*"Bu"* size getirdiği risaletinde, uyarıp korkutmasında, ölümden sonra dirilişe dair verdiği haberlerinde *"ancak Allah'a karşı yalan düzüp, iftira eden bir adamdır. Biz ona inanmayız. (Peygamberleri) dedi ki: Rabbim beni yalanladıkları için bana yardım et."* Yani onlara gönderilen rasûl, Rabbinden onlara karşı yardım isteyip, aralarında hüküm vermesini niyaz etti.

Yüce Allah, onun duasını kabul buyurarak: *"Buyurdu ki: Az zaman sonra elbette"* sana muhalefet ettikleri ve kendilerine getirdiğin risaletinde sana karşı inatlaştıkları için *"pişman olacaklardır. Çığlık onları hak ile aldı."* Yani küfür ve azgınlıkları sebebiyle onlar Allah'tan gelen bu azabı hak ediyorlardı.

Görüldüğü kadarıyla oldukça soğuk, güçlü ve ıslıklı fırtınalı rüzgâr ile birlikte çığlıkla da helak edilmişlerdi: *"Rabbinin emri ile her şeyi helak eder. Onların meskenlerinden başka bir şey görünmez oluverdi."* (Ahkâf, 25); *"Biz de onları süprüntü yaptık."* Yani sel köpüğü gibi yıkılıp, helak olmuş kıldık. Bu da hiçbir şekilde kendisinden yararlanmayan, yok olup giden oldukça değersiz bir şeydir.

*"Zulmeden topluluklara uzak kalmak vardır."* Bu da yüce Allah'ın: *"Biz onlara zulmetmedik fakat onlar bizzat zalimler idiler"* (Zuhruf, 76) buyruğuna benzemektedir. Yani küfürleri, inatları ve Allah'ın Rasûlü'ne muhalefetleri sebebiyle zalim oldular.

O halde bu buyrukları dinleyenler rasûllerini yalanlamaktan sakınsınlar.

Scanned with CamScanner

ثُمَّ أَنشَأْنَا مِنۢ بَعْدِهِمْ قُرُونًا ءَاخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ أُمَّةٍ أَجَلَهَا وَمَا يَسْتَـْٔخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا ۖ كُلَّ مَا جَآءَ أُمَّةً رَّسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَأَتْبَعْنَا بَعْضَهُم بَعْضًا وَجَعَلْنَـٰهُمْ أَحَادِيثَ ۚ فَبُعْدًا لِّقَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

*42. Sonra onların ardından başka nesiller var ettik.*

*43. Her ümmet ne ecelini öne getirebilir ne de geriye bırakabilir.*

*44. Sonra rasûllerimizi birbiri ardınca gönderdik. Her bir ümmete rasûlleri geldikçe onu yalanladılar. Biz de onları birbirinin arkasına kattık ve onları ibretli hikâyeler kıldık. İman etmeyen bir kavim artık uzak dursun.*

**Tefsiri:**

*"Sonra onların ardından başka nesiller"* başka ümmetler ve başka insanlar yaratıp *"var ettik."*

*"Her ümmet ne ecelini öne getirebilir ne de geri kalabilir."* Aksine her bir ümmet yüce Allah'ın mahfuz kitabında ve onlar var edilmeden önce onlara dair yüce Allah tarafından tayin edilen kadere göre alınıp yakalanırlar. Bu şekilde her bir ümmet diğerinin, her bir nesil ötekinin, her bir dönem bir başkasının arkasından, öncekilerin arkasından sonrakiler gelir, gider.

*"Sonra rasûllerimizi birbiri ardınca gönderdik."* İbn Abbâs, biri diğerinin arkasından gelecek şekilde gönderdik, diye açıklamıştır. Bu yüce Allah'ın: *"Andolsun biz her ümmet arasında: Allah'a ibadet edin ve tağuttan kaçının diye bir rasûl göndermişizdir. Allah içlerinden kimine hidayet verdi, kiminin aleyhine olmak üzere sapıklık hak oldu"* (Nahl, 36) buyruğu gibidir.

*"Her bir ümmete rasûlleri geldikçe onu yalanladılar."* Kasıt onların çoğunlukla böyle yaptıklarıdır. Yüce Allah'ın: *"O kullara yazıklar olsun! Kendilerine ne kadar rasûl geldi ise muhakkak onu alaya alırlardı"* (Yâsin, 30) buyruğu gibidir.

*"Biz de onları birbirinin arkasına kattık."* Helak ettik. *"Nûh'tan sonra nice nesilleri helak ettik"* (İsrâ, 17) buyruğu gibidir.

Scanned with CamScanner

*"Ve onları ibretli hikâyeler kıldık."* İnsanlara anlatılan haberler ve birinden diğerine aktarılan sözlere konu edilen olaylar kıldık. *"Biz de onları anlatılan masallar kıldık ve onları darmadağın ettik. Şüphesiz bunlarda çok sabreden, çok şükreden herkese ibretler vardır"* (Sebe, 19) buyruğunda olduğu gibi.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَارُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

*45. Sonra Mûsâ ve kardeşi Harun'u âyetlerimizle ve apaçık belge(lerimiz) ile gönderdik.*

*46. Firavun'a ve ileri gelenlerine. Ama onlar büyüklük tasladılar. Zaten onlar kendilerini üstün sayan bir topluluktu.*

*47. Onun için dediler ki: "Kavimleri bize kulluk etmekte iken sizin gibi iki insana mı iman edeceğiz?"*

*48. Bu sebeple onları yalanladılar ve sonunda helâk edilenlerden oldular.*

*49. Andolsun biz hidayet bulurlar diye Mûsâ'ya kitabı verdik.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Rasûlü Mûsâ (a.s) ile birlikte kardeşi Harun'u Firavun'a ve ileri gelenlerine karşı konulamaz âyetler (mucizeler) ile delillerle, kesin belgelerle göndermiş olduğunu, Firavun'un ve kavminin ise onlara uymayı, onların emirlerine bağlanmayı -iki insan olmaları sebebiyle- büyüklüklerine yedirmediklerini haber vermektedir. Tıpkı daha önce geçmiş ümmetlerin insanlar arasından peygamberlerin gönderilmesini inkâr ettikleri gibi. Kalpleri bu yönüyle birbirine benzemiş oluyordu. Allah, Firavun'u ve onun etrafındaki ileri gelenleri helak etti ve onların hepsini bir günde suda boğdu. Mûsâ'ya kitabı yani Tevrat'ı indirdi. Tevrat'ta onun hükümleri, emirleri ve yasakları vardı. Tevrat'ın Mûsâ'ya indirilmesi, Allah'ın Firavun'u ve kavmi olan Kıptileri imha etmesinden ve onları gücü her şeye yeten ve kudreti her şeyin üstesinden gelenin yakalayışı ile yakalayışından sonra olmuştu. Allah, Tevrat'ı indirdikten

Scanned with CamScanner

sonra hiçbir ümmeti (iman etmeyenlerini) genel bir azap ve bela ile (dünyada) helak etmemiştir. Aksine Allah mü'minlere kâfirlerle savaşmalarını emir buyurmuştur. Yüce Allah'ın: *"Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara (yollarını aydınlatacak) basiretler, hidayet ve rahmet olmak üzere verdik. Olur ki öğüt alırlar"* (Kasas, 43) buyruğunda olduğu gibi. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

*50. Andolsun ki biz Meryem oğlunu da, anasını da bir(er) âyet kıldık ve onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yerde barındırdık.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, kulu ve Rasûlü Meryem oğlu İsa'dan -ona ve annesine selam olsun- haber vererek her ikisini insanlar için bir âyet yani dilediği her şeye kadir olduğuna, gücünün yettiğine dair kesin bir delil kılmış olduğunu haber vermektedir. Çünkü o Âdem'i babasız ve annesiz, Havva'yı annesiz bir erkekten, İsa'yı erkeksiz bir dişiden, diğer insanları bir erkek ve bir dişiden yaratmıştır.

*"Ve onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yerde barındırdık"* buyruğu hakkında Dahhâk, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Rabve"* yüksekçe bir yer demektir. Böylesi bir yer bitkinin en güzel yetiştiği yerdir. Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr ve Katâde de böyle demiştir.

İbn Abbâs: *"Akarsuyu"* temiz bir suyu bulunan *"rahat bir yer"* de oldukça verimli bir yer, diye açıklamıştır. Mücâhid: *Rabve* düz yer demektir diye açıklamıştır. Said b. Cübeyr de: *"Akarsuyu olan rahat bir yer"* buyruğunu suyun orada belli bir seviyede aktığı yer, diye açıklamıştır. Mücâhid ve Katâde: "Maîn" lafzını akarsu diye açıklamışlardır.

Müfessirler bu yüksek ve rahat yerin yeryüzünün neresinde olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem, bu yüksekçe yer Mısır'dan başka bir yerde değildir, demiştir. Su da bir yerde salınıp, akıtıldığı vakit onun etrafında üzerinde kasabaların kurulduğu yüksek yerler oluşur. Eğer bu yüksek yerler olmasaydı kasabalar boğulurdu. Vehb b. Münebbih'ten de buna yakın bir açıklama rivayet edilmişse de bu oldukça uzak bir ihtimaldir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yerde barındırdık"* buyruğu hakkında orası Dımaşk'tır dediğini nakletmektedir. (İbn Ebî Hâtim) dedi ki: Abdullah b. Selam, Hasan(-ı Basrî), Zeyd b. Eslem ve Halid b. Ma'dan'dan da buna yakın açıklama rivayet edilmiştir.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan: *"Akarsuyu olan rahat bir yer"* buyruğu hakkında bunlar Dımaşk'ın çevresindeki ırmaklardır, dediğini nakletmektedir. Leys b. Ebî Süleym de Mücâhid'den: *"Onları yüksek bir yerde barındırdık"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Meryem oğlu İsa ve annesi Dımaşk'ın sulak yerlerine ve çevresine sığınıp, barındıkları zamanı kastetmektedir. Abdurrezzak da Bişr b. Rafi'den, o Ebû Hureyre'nin amcasının oğlu Ebû Abdullah'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Ebû Hureyre'yi yüce Allah'ın: *"Onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yerde barındırdık"* buyruğu hakkında orası Filistin'deki Remle'dir, dediğini dinledim, demiştir.

[4790] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Murre el-Behzî dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i bir adama: *"Sen rabve'de (yüksekçe bir yerde) öleceksin"* derken dinledim. O adam da Ramle denilen yerde vefat etti.[137] Bu oldukça gariptir.

Bu görüşler arasında bu hususta doğruya en yakın olanı Avfi'nin, İbn Abbâs'tan naklettiği yüce Allah'ın: *"Onları yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yerde barındırdık"* buyruğu hakkında: *Maîn* akarsu demektir. Bu da yüce Allah'ın: *"Rabbin senin altında küçük bir ırmak akattı"* (Meryem, 24) buyruğunda söz ettiği ırmaktır, demiştir. Dahhâk da böyle demiştir.

---

137 Oldukça zayıftır. Bunu Mecma', 11188'de belirtildiği üzere Taberânî, Evsat'ta Murre el-Behzi'den rivayet etmiştir. Mecma'da ise yanlış olarak Murre ez-Zühri yazılmıştır. Heysemi: (Ayrıca) senedinde kendilerini tanımadığım raviler de vardır, demektedir.

Derim ki: Senedinde Revvad b. el-Cerrah vardır. Ahmed: Onda bir sakınca yoktur, ancak o Süfyân'dan münker rivayetler nakletmiştir, derken Yahyâ: Sika birisidir, Nesâî, birden çok münker hadis rivayet etmiştir. Dârekutnî metruktur, Buhârî de zayıf olduğunu söylemiştir, demektedir. Bk. Mizan, 2795.

Onun hocası olan Abbad b. Abbad ise el-Ersûfi nispetlidir. İbn Maîn ve başkaları onun sika olduğunu söylemiş, İbn Hibbân: Bazen yanılarak bir şeyler rivayet ederdi. Öyle ki rivayetleri az olmakla birlikte münker rivayetleri çoktur. Bu sebeple terk edilmeyi hak etmiştir, demektedir. (Mizan, 4124) Taberî bu hadisi bu yoldan müsned olarak 25510 numarada rivayet etmiş ancak konuyla ilgili olayı zikretmemiştir.

Scanned with CamScanner

Katâde ise: *"Yüksek ve akarsuyu olan rahat bir yerde barındırdık"* buyruğunda kastedilen yer Beytu'l-Makdis'tir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır, ama galiba daha kuvvetli görülen görüş bu olmalıdır. Çünkü diğer âyet-i kerimede sözü edilen yer orasıdır. Kur'ân-ı Kerîm'in de bir bölümü, diğer bölümüne açıklama getirir. Tefsir için değerlendirilecek en iyi kaynak da önce odur, sonra sahih hadislerdir, sonra da eserler (ashab ve tabiinden gelen rivayetler)dir.

يَآ أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّى حِينٍ ﴿٥٤﴾ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِي الْخَيْرَاتِ بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

*51. Ey rasûller, temiz olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin. Şüphe yok ki ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim.*

*52. Ve gerçekten sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir. Ben de sizin Rabbinizim. O halde yalnız benden korkun.*

*53. Ama insanlar işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her fırka ellerinde bulunandan memnundur.*

*54. Şimdi sen onları bir süreye kadar gaflet ve bilgisizlikleri içinde bırak.*

*55. Zannederler mi ki biz kendilerine mal ve oğullar vermekle.*

*56. İyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır, onlar farkında değildir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Rasûl olarak gönderdiği kullarına -hepsine salât ve selam olsun- helal yemelerini ve salih ameller işlemelerini emir buyurmaktadır. İşte bu, helalin salih amel için bir yardımcı olduğuna delildir. Nebiler de -hepsine selam olsun- bu buyruğu en mükemmel şekliyle yerine getirdiler. Hem söz, hem amel itibariyle, hem yol göstericilikleri, hem de samimi olarak öğüt

Scanned with CamScanner

vermeleri itibariyle her türlü hayrı bir arada işlemiş oldular. Bu sebeple Allah o nebîleri kulları adına kullarına yaptıkları iyiliklerden ötürü en hayırlı bir şekilde mükâfatlandırsın.

Hasan-ı Basrî yüce Allah'ın: *"Ey rasûller, temiz olan şeylerden yiyin"* buyruğu hakkında dedi ki: Allah'a yemin olsun ki onlara sizin altınlarınızı, mücevherlerinizi toplamaları da, tatlılarınızı, ekşilerinizi yemeleri de emredilmedi, ama (yine de) Allah onlara bunların sadece helal olanlarını yiyin, buyurdu.

Said b. Cübeyr ve Dahhâk: *"Temiz olan şeylerden yiyin"* buyruğundan kasıt helal olan şeylerdir. Ebû İshâk es-Sebîî de Ebû Meysere Amr b. Şurahbil'den: Meryem oğlu İsa annesinin eğirdiği yünün kazancını yerdi, dediğini nakletmiştir.

[4791] Sahih hadiste de şöyle buyurulmuştur: *"Koyun otlatmamış hiçbir nebî yoktur."* Ashab: Sende mi ey Allah'ın Rasûlü? deyince, o: *"Ben Mekkelilere Karârît tepeleri üzerinde koyun otlatırdım"* buyurdu.[138]

[4792] Sahih hadiste de belirtildiği üzere "Dâvûd (a.s) kendi el kazancından yerdi."[139]

[4793] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde şu rivayet kaydedilmektedir: Şüphesiz Allah'ın en sevdiği (nafile) oruç "Dâvûd orucu"dur. Allah'ın en sevdiği kıyam (nafile namaz) da yine Dâvûd'un kıyamıdır. O gecenin yarısına kadar uyur, üçte birinde kalkıp namaz kılar, geri kalan altıda birinde de uyurdu. Ayrıca o bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Düşmanla karşılaştığı vakit de kaçmazdı."[140]

---

138 Buhârî, 2262; İbn Mâce, 2149; İbn Sâd, Tabakat, I, 100'de Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Aynı hususta Câbir'den Buhârî, 3406; Müslim, 6050; Ahmed, III, 326; İbn Hibbân, 5143'te de rivayet edilmiştir. [Hadisin lafzında geçen Karârît kimi ilim adamına göre Mekke'deki Ecyad yakınlarında bazı tepelerin adıdır. Kimilerine göre Karârît dinar veya dirhemin küçük para birimi olan kirât'ın çoğuludur. (Çeviren)]

139 Buhârî, 2073; İbn Hibbân, 6227 Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

140 Buhârî, 3420; Müslim, 1159, h. no: 189; Ebû Dâvûd, 2448; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 1327; İbn Mâce, 1712'de Süfyân b. Uyeyne, Amr b. Dinar'dan, o Amr b. Evs es-Sakafi'den, o Abdullah b. Amr'dan diye rivayet etmiştir. Ancak o rivayette "düşmanla karşılaştığında kaçmazdı" ibaresi yoktur. Bu lafzı Buhârî, 3419; Müslim, 1159 h. no: 187; Nesâî, IV, 214; Ahmed, II, 189'da bir başka yoldan İbn Abbâs'tan, o İbn Amr'dan uzunca rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[4794] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Damra b. Habib'den rivayete göre Şeddad b. Evs'in kızkardeşi Ümmü Abdullah, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in oruçlu olduğu bir gün orucunu açacağı sırada bir kâse süt gönderdi. Oruçlu olduğu o günün gündüzü uzun, sıcağı da fazla idi. Allah Rasûlü kadının gönderdiği zatı Ümmü Abdullah'a geri gönderip: Koyunu nereden buldun, diye sordurdu. Ümmü Abdullah: Onu kendi malımdan satın almıştım, dedi. Allah Rasûlü o sütten içti. Ertesi gün Şeddad'ın kızkardeşi Ümmü Abdullah yanına gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Uzun ve sıcak bir günde oruç tuttuğun için sana acıyıp şefkat ettiğimden ötürü sana bir miktar süt göndermiştim. Sen de ona dair soru sormak üzere o gönderdiğim şahsı bana geri gönderdin. (Sebebi nedir acaba?) Allah Rasûlü ona: *"İşte rasûller bununla emrolundular. Onlar ancak helal ve temiz olanı yemekle ve ancak salih amel işlemekle emrolundular"* cevabını verdi[141]

[4795] Müslim'in Sahih'inde Tirmizî'nin Sünen'inde ve-lafız kendisinin olmak üzere- İmam Ahmed'in Müsned'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey insanlar, muhakkak Allah temizdir, ancak temiz (ve helal) olanı kabul eder. Şüphesiz Allah rasûllere emrettiğinin aynısını mü'minlere de emir buyurmuştur. O: "Ey rasûller temiz olan şeylerden yiyin ve salih amel işleyin çünkü şüphe yok ki ben yaptıklarınızı çok iyi bilenim" buyurmuş* (müminlere hitaben) *de: "Ey iman edenler, size rızık olarak verdiğimiz şeylerin temiz olanlarından yiyin"* (Bakara, 172) *buyurmuştur."* Daha sonra da üstü başı tozlanmış, uzunca yolculuk yapan ama bununla birlikte yediği de haram, içtiği de haram, giydiği de haram olan, haram ile beslenen ve ellerini semaya uzatarak: Rabbim Rabbim diye dua eden bir adamı söz konusu ederek: *"Böylesinin duası nasıl kabul olunabilir?"* buyurdu.[142] Tirmizî: Hasen, gariptir ve biz bunu ancak Fudayl b. Merzuk'un rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz, demektedir.

*"Ve gerçekten sizin bu ümmetiniz tek bir ümmettir."* Yani nebîler topluluğu sizin dininiz tek bir din ve tek bir şeriattır. Bu da bir ve tek olarak ve ortak koşmaksızın Allah'a ibadete davet etmekten ibarettir. Bu sebeple de: *"Ben de sizin Rabbinizim, o halde yalnız benden korkun"* diye buyurmaktadır. Buna

141 Zayıftır. Taberânî, XXV, 174-175; Senedi Ebû Bekr b. Ebî Meryem zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Bk. Mecma, X, 291

142 Hadis daha önce Bakara, 172 numaralı âyetin tefsirinde geçmiş ve kaynakları orada gösterilmiş idi.

Scanned with CamScanner

dair açıklamalar daha önce Enbiyâ sûresinin tefsirinde geçmiş bulunmaktadır. "*Tek bir ümmet*" anlamındaki buyruk hal olarak nasbedilmiştir.

"*Ama insanlar*" kendilerine nebîlerin gönderildiği ümmetler "*işlerini kendi aralarında parça parça ettiler. Her fırka ellerinde bulunandan memnundur.*" Yani içinde bulundukları dalâletten memnundurlar. Çünkü kendilerinin hidayet üzere olduklarını sanırlar. Bu sebeple de yüce Allah onları tehdit edip korkutmak üzere: "*Şimdi sen onları bir süreye kadar*" helak onları gelip buluncaya kadar "*gaflet ve bilgisizlikleri*" azgınlık ve sapıklıkları "*içinde bırak*" buyurmaktadır. Başka yerde de: "*Bu sebeple o kâfirlere mühlet ver. Onlara azıcık bir mühlet ver.*" (Târık, 17); "*Bırak onları yesinler, faydalansınlar. Emel onları oyalayadursun, yakında bileceklerdir.*" (Hicr, 3) buyrukları da bunun gibidir.

"*Zannederler mi ki biz kendilerine mal ve oğullar vermekle, iyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır, onlar farkında değiller.*" Yani bu aldanış içerisinde olanlar kendilerine bunca mal ve evladı bizim için oldukça değerli ve üstün tutulduklarından dolayı verdiğimizi mi sanıyorlar? Asla, durum onların "*Biz malca da, evlatça da daha çokluğuz. Biz azap edilecekler den de değiliz.*" (Sebe, 34) buyruğunda dile getirildiği gibi değildir. Onlar bu hususta gerçekten hata etmişlerdir ve umutları tamamen boşunadır. Aksine biz bunları kendilerine derece derece azaba yaklaştırmak, onlara mühlet vermek, süre tanımak için veriyoruz. Bu sebeple yüce Allah: "*Hayır, onlar farkında değiller*" buyurmaktadır. Başka yerdeki şu buyrukları da bunun gibidir: "*Artık onların malları da, evlatları da seni imrendirmesin. Doğrusu Allah bunlar yüzünden dünya hayatında bunları azaba uğratmayı ve canlarının kâfir olarak güçlükle çıkmasını ister.*" (Tevbe, 55); "*Onlara mühlet vermemiz ancak günahlarını arttırmaları içindir.*" (Âl-i İmrân, 178); "*Artık beni ve bu sözü yalanlayanları baş başa bırak. Biz onları bilmeyecekleri bir yerden derece derece azaba yaklaştıracağız. Ben onlara mühlet veriyorum. Muhakkak benim onlara karşı tedbirim sapasağlamdır.*" (Kalem, 44-45); "*Baş başa bırak beni, tek başına yarattığım, kendisine uzun boylu mal verdiğim ve (yanında) hazır bulunacak oğullar ve kendisine alabildiğine nimet verdiğim kimse ile sonra daha da arttırmamı umar. Asla! Çünkü o âyetlerimize karşı çok inatçıdır.*" (Müddessir, 11-16); "*Sizi bize yaklaştıracak olan mallarınız da değildir, evlatlarınız da değildir. İman edip, salih amel işleyenler müstesna. İşte onların amel-*

Scanned with CamScanner

*lerine karşılık mükâfatları kat kattır. Hem onlar yüksek köşklerde emniyet içindedirler."* (Sebe, 37) Bu hususta âyet-i kerimeler gerçekten çoktur.

Katâde yüce Allah'ın: *"Zannederler mi ki biz kendilerine mal ve oğullar vermekle, iyilikleri kendilerine çabucak ulaştırıyoruz. Hayır, onlar farkında değiller"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Allah'a yemin olsun ki onlara mal ve evlat verilmekle tuzakla karşı karşıya getirilmiş oldular. Ey Âdemoğlu, bu sebeple sakın insanları mal ve evlatlarıyla değerlendirme. Onları iman ve salih amel ile değerlendir.

[4796] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz Allah aranızda rızıklarınızı paylaştırdığı gibi, ahlâkınızı da paylaştırmıştır. Şüphesiz Allah dünyayı sevdiği kimselere de, sevmediği kimselere de verir ama dini ancak sevdiği kimselere verir. Bu sebeple Allah kime dini vermişse onu sevmiş demektir. Nefsim elinde olana yemin ederim ki bir kulun kalbi de, dili de Müslüman olmadığı sürece kendisi Müslüman olmaz. Komşusu da onun zararlarından yana güven altında olmazsa iman etmiş olmaz."* Ashab: Ey Allah'ın Nebîsi! 'Zararlarından' buyururken neyi kastettiniz? dediler. Şöyle buyurdu: *"Aldatması ve zulmü. Bir de şunu bilin ki, bir kul haramdan bir mal kazanıp da ondan herhangi bir harcamada bulunacak olursa onu bereketli kılması, ondan bir sadaka verecek olursa o sadakasını ondan kabul buyurması söz konusu değildir. O malını (ölümünden sonra) arkasında da bırakacak olursa mutlaka bu onu cehenneme götüren bir azığı olur. Şüphesiz Allah kötüyü kötülükle silmez ama kötüyü iyi olanla siler. Hiçbir zaman kötü bir şeyi de kötü bir şeyle silmez."*[143]

**Rabblerindan Korkanlar:**

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾

143 Daha önce Bakara, 267. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*57. Şüphe yok ki Rablerinden korkuları sebebiyle titreyenler,*

*58. Rabblerinin âyetlerine iman edenler.*

*59. Rabblerine ortak koşmayanlar,*

*60. Vermeleri gerekeni verirlerken Rablerinin huzuruna dönecekler diye kalpleri ürperenler.*

*61. İşte bunlar hayırlarda yarışırlar. Onlar bu işlerde ellerini çabuk tutanlardır.*

**Tefsiri:**

*"Şüphe yok ki Rabblerinden korkuları sebebiyle titreyenler"* yani bunlar ihsanlarıyla (Allah'ı görmedikleri halde onu görüyormuşçasına ibadet etmeleriyle), imanlarıyla, salih amelleriyle birlikte Allah'tan korkarlar, titrerler, kendileri farkında olmadan hatalara düşmekten korkup çekinirler. Nitekim Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: Mü'min hem ihsanda bulunur, hem korkar. Kâfir ise hem kötülük işler, hem de kendini güven altında hisseder.

*"Rabblerinin âyetlerine iman edenler"* Allah'ın hem kâinattaki âyetlerine (varlığının ve birliğinin belgelerine), hem şer'i hükümler koyan âyetlerine iman ederler. Nitekim yüce Allah, Meryem'in -selâm ona- durumu hakkında: *"O da Rabbinin kelimelerini de, kitaplarını da tasdik etmişti."* (Tahrîm, 12) buyurmaktadır. Yani o ne olursa mutlaka Allah'ın kaderi ve kazası ile meydana geldiğine kesinlikle inanır. Allah'ın koymuş olduğu şer'i hüküm eğer bir emirse onu sever ve gönül hoşluğuyla kabul eder, eğer bir yasaksa ondan tiksinir, ondan yüz çevirir ve eğer hayırsa o bir haktır diye inanır(dı).

Zaten yüce Allah: *"Rabblerine ortak koşmayanlar"* buyurmuştur ki, onunla birlikte başkasına ibadet etmezler. Aksine onu tevhid ederler, kendisinden başka ilah olmadığına, bir ve tek ve samed olduğuna, hiçbir şekilde bir eş ve bir evlat edinmediğine, eşinin, benzerinin ve denginin bulunmadığına inanırlar.

*"Vermeleri gerekeni verirlerken Rablerinin huzuruna dönecekler diye kalpleri ürperenler.."* Onlar bir şeyler verdikleri vakit bu verdiklerinin kendilerinden kabul edilmeyeceğinden korkarlar, endişe ederler. Çünkü onlar bir şeyler verirken, tasadduk ederken yerine getirilmesi gereken şartlar hususunda kusurlu davranmış olabileceklerinden korkarlar. Bu dikkat, ihtiyat ve titizlik türündendir. Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir:

Scanned with CamScanner

[4797] Bize Yahyâ b. Âdem'in tahdis ettiğine göre Âişe şöyle demiştir: Ey Allah'ın Rasûlü! *"Vermeleri gerekeni verirlerken Rablerinin huzuruna dönecekler diye kalpleri ürperenler"* buyruğunda hırsızlık yapan, zina eden, içki içen ve bunları yaparken yüce Allah'tan korkan kişiler mi kastedilmektedir? (dedim). Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Ey Ebû Bekir'in kızı, ey sıddîkın kızı hayır. Kastedilenler namaz kılıp, oruç tutmak ve sadaka vermekle birlikte yine de (bunlar kabul edilmezler diyerek) yüce Allah'tan korkanlardır."*[144]

Bunu bu şekilde Tirmizî ve İbn Ebî Hâtim de Mâlik b. Miğvel yoluyla bu senetle buna yakın olarak rivayet etmiş ve (o rivayete göre Allah Rasûlü) şöyle buyurmuştur: "Hayır Sıddîkın kızı, ama onlar namaz kılıp, oruç tutan ve sadaka veren, bununla birlikte de amellerinin kabul edilmeyeceğinden korkan kimselerdir. İşte *"onlar bu işlerde ellerini çabuk tutanlardır"* buyurdu. Tirmizî dedi ki: Bu hadis ayrıca Abdurrahman b. Said'in, Ebû Hazim'den, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye buna yakın olarak da rivayet edilmiştir.

İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî ve Hasan-ı Basrî de bu âyetin tefsirinde bu şekilde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Bazı kıraat âlimleri bu âyet-i kerimeyi "(والذين يأتون ما أتوا وقلوبهم وجلة): *yaptıklarını yaparlarken kalpleri korkanlar..."* diye okumuşlardır ki, onlar yaptıklarını korka korka yaparlar, demek olur. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan senetle onun da böyle okuduğu rivayet edilmiştir.

[4798] İmam Ahmed dedi ki: Cumah oğullarının azatlısı Ebû Halef'in tahdis ettiğine göre o Ubeyd b. Umeyr ile birlikte Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın huzuruna girdi. Âişe: Ebû Âsım'a merhaba! Bizi ziyaret etmene engel nedir, dedi. O: Seni usandırmaktan korkarım, dedi. Âişe: Hayır, usandırmazsın, dedi. Ubeyd: Sana yüce Allah'ın kitabında bulunan bir âyeti Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nasıl okuduğunu sormak için geldim dedi. Âişe: Hangi âyet, dedi. O: *"Vermeleri gerekeni verirlerken"* buyruğunu (الَّذِينَ يَأْتُونَ مَا أَتَوْا) diye mi, yoksa: "(والذين يأتون ما أتوا): *Yaptıklarını yaparlarken"* diye mi okurdu? Âişe: Sen hangisini daha çok seversin, dedi. Ben: Nefsim elinde ola-

144 Tirmizî, 3175; Müsned, VI, 159, 205; Senedinde kopukluk vardır. Çünkü Abdurrahman b. Said, Âişe'ye yetişmemiştir ama bundan sonra gelen rivayet muttasıldır. Böylelikle onunla güç kazanır. Allah en iyi bilendir. Bunun Taberî, 25561 ile diğeri 25563'te yer alan bir başka rivayet yolu dahi vardır.

Scanned with CamScanner

na yemin ederim ki, bu ikisinden birisini dünyanın tümünden -ya da dünyadan ve dünyadakilerden- daha çok severim, dedi. Âişe: Bu hangisidir, dedi. O: "Yaptıklarını yaparlarken" şeklidir, dedi. Âişe şu cevabı verdi: "Şehadet ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de böyle okurdu ve böyle indirilmiştir, ama sonradan harflerde değişiklik oldu."[145] Senedinde İsmail b. Müslim el-Mekki vardır ve o zayıf bir ravidir.

Birinci okuyuşa yani yedi kıraat İmamının, cumhurunun ve diğerlerinin okuyuşuna göre mana daha açık-seçik ve belirgindir. Çünkü yüce Allah daha sonra: *"İşte bunlar hayırlarda yarışırlar. Onlar bu işlerde ellerini çabuk tutanlardır"* buyurmakta ve böylelikle onları ileri geçenlerden saymaktadır. Eğer anlam ikinci kıraate göre olsaydı, onların ileri geçenlerden olmama ihtimali olurdu. Bunun yerine ya muktasıt (denilen amelleri orta halli olanlar)dan yahut da amellerinde kusur edenlerden olurlardı. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا
يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ
ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ بِالْعَذَابِ إِذَا
هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾
قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾
مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾

*62. Kimseye gücünden fazlasını da teklif etmeyiz. Nezdimizde hak ile konuşan bir kitap vardır. Onlara zulmedilmez.*

145 Zayıftır. Ahmed, VI, 95, h. no: 24120, 24591, 24592; İbn Kesir de illetli olduğunu belirttiği gibi Heysemi, Mecma, 11189'da İsmail b. el-Mekki sebebiyle zayıf olduğunu söylemiştir. Bunun ikinci bir illeti daha vardır ki o da Ebû Halef el-Mekki'dir. Bunu İbn Ebî Hâtim, el-Cerh ve't-Ta'dil adlı eserinde bu hadis ile birlikte herhangi bir cerh ve tadil ifadesi kullanmaksızın zikretmiştir. Zehebî de Mizan, 11157'de bu hadis ile onu söz konusu etmiş ve: Tanınan birisi değildir, demiştir. Taberî, 25558'de bir başka yoldan Ebû Halef'ten rivayet etmiştir. Ancak o rivayette Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) söz konusu edilmemiştir. Her ikisine Âişe'nin bunu böyle okuttuğu belirtilmektedir. Durum ne olursa olsun Ebû Halef meçhuldür ve bu haberin illeti de budur.

Scanned with CamScanner

*63. Bilakis onların kalpleri bundan habersizdir. Onların bundan başka bizzat işledikleri amelleri de vardır.*

*64. Nihayet onların refah içinde olanlarını azap ile aldığımızda hemen feryadı basıverirler.*

*65. Bugün feryat etmeyin. Çünkü tarafımızdan size yardım olunmaz.*

*66. Âyetlerim size okunuyordu da topuklarınızın üstünde gerisin geri dönüyordunuz.*

*67. Onu ileri sürerek büyüklük taslıyordunuz. Geceleyin onun hakkında hezeyanlar ederdiniz.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz, dünya hayatında kulları için indirmiş olduğu şeriattaki adaletini haber vererek hiçbir nefse gücünün yettiğinden fazlasını yani taşıyabileceğinden ve yerine getirebileceğinden fazlasını yüklemediğini, kıyâmet gününde de kendisinden hiçbir şeyin kaybolmayacağını, satır satır yazılmış kitaptaki amellerine göre onları hesaba çekeceğini haber vermektedir. İşte bundan dolayı da: *"Nezdimizde hak ile konuşan bir kitap"* amellerinin yazılı olduğu kitap *"vardır. Onlara zulmedilmez."* Yani onların hiçbir hayırları eksiltilmez, buyurmaktadır. Kötülüklere gelince, mü'min kullarının yaptıkları kötülüklerin pek çoğunu affedip, bağışlar.

Sonra yüce Allah; Kureyş kâfir ve müşriklerine karşı *"bilakis onların kalpleri bundan"* Allah'ın Rasûlü'ne indirmiş olduğu Kur'ân'dan *"habersizdir"* gaflet içerisindedir ve ondan sapıp uzaklaşmışlardır. *"Onların bundan başka bizzat işledikleri amelleri de vardır."*

el-Hakem b. Eban, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan: *"Onların bundan"* yani şirkten *"başka bizzat işledikleri"* yani işlemeleri kaçınılmaz olan *"amelleri de vardır."* Mücâhid, Hasan ve başkalarından da böylece rivayet edilmiştir.

Başkaları ise: *"Onların bundan başka bizzat işledikleri amelleri de vardır"* buyruğunu şöyle açıklamışlardır: Yani ölmeden önce kaçınılmaz olarak işlenip yazılmış olan amelleri vardır ki, azap sözü onların aleyhine gerçek olsun. Buna benzer bir açıklama, Mukâtil b. Hayyân, Süddî ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'den de rivayet edilmiştir. Bu ise güçlü, açık ve güzel bir açıklamadır.

Scanned with CamScanner

[4799] Daha önce İbn Mes'ud yoluyla gelen hadiste şöyle buyurulduğunu kaydetmiştik: *"Kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayanın adına yemin ederim ki, kişi cennetliklerin ameli ile amel eder, ta ki kendisi ile cennet arasında bir arşın kalmışken kitap onun aleyhine öne geçer ve o da cehennemliklerin amelini işler ve cehenneme girer."*[146]

*"Nihayet onların refah içinde olanlarını azap ile aldığımızda hemen feryadı basıverirler."* Allah'ın azabı ve onlardan alacağı intikam onların dünya hayatındaki mutlu ve nimet içerisinde olanları demek olan *"refah içerisinde olanlarına (mütreflere)"* gelince *"hemen feryadı basıverirler"* feryat eder, yardımlarına koşulması için imdat isterler. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Yalanlayan o nimet sahipleri ile beni baş başa bırak ve onlara azıcık mühlet ver. Çünkü bizim yanımızda (onlar için boyunlarına vurulacak) boyunduruklar ve yakıcı bir ateş var. Boğazı tıkayıp kalan bir yiyecek ve can yakıcı bir azap da vardır."* (Müzzemmil, 11-13); *"Onlardan önce nice nesiller helak ettik. Onlar da feryat ettiler. Halbuki kurtulma vakti değildi."* (Sâd, 3)

*"Bugün feryat etmeyin. Çünkü tarafımızdan size yardım olunmaz."* İster feryat edin, ister susun. Bugün başınıza gelen bu musibetten sizi kurtaramayız. Sizin buradan kurtuluşunuz, kaçışınız yoktur. Bu artık vazgeçilmezdir, azap artık gerekmiştir.

Sonra yüce Allah, onların en büyük günahlarını söz konusu ederek şöyle buyurmaktadır: *"Âyetlerim size okunuyordu da topuklarınızın üstünde gerisin geri dönüyordunuz."* Siz davet edildiğiniz vakit kabul etmiyordunuz, gelmeniz istendiği vakit gelmiyordunuz. *"Bu halinizin sebebi şudur: Bir olarak Allah'a dua edildiği zaman inkâr ediyordunuz. Eğer ona ortak koşulsa inanırdınız. İşte hüküm çok yüce ve büyük olan Allah'ındır."* (Mü'min, 12)

*"Onu ileri sürerek büyüklük taslıyordunuz, geceleyin onun hakkında hezeyanlar ederdiniz."* Bu buyruğun tefsiri hakkında iki görüş vardır: Bu görüşlerden birincisine göre hakka karşı büyüklenip, hakkı ve onu kabul edenleri küçük gördükleri için haktan ökçeleri üzerinde gerisin geri dönüp, ondan yüz çevirdikleri hallerini anlatır. Buna göre *"onu"* zamiri ile ilgili olarak üç görüş söz konusu olur. Bir görüşe göre maksat Mekke'deki Harem bölgesidir. O Harem (saygıdeğer) yerde sürekli boş sözler konuşup durdukları için yeril-

146 Daha önce Bakara sûresi 132. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

mişlerdir. Diğer bir görüşe göre zamir Kur'ân-ı Kerîm'e aittir. Onlar geceleyip oturup konuşurlarken Kur'ân-ı Kerîm'i kötü ve doğru olmayan sözlerle nitelendirip, o bir büyüdür, bir şiirdir, bir kehanettir gibi batıl birtakım sözler söyleyip, sohbet ediyorlardı. Üçüncü görüş ise kasıt Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir; onlar gece sohbetlerinde onu doğru olmayan sözlerle söz konusu ediyor, gerçekle ilgisi olmayan benzetmeler ve örneklemeler yapıyorlar, şair, kahin, sihirbaz, yalancı ya da deli olduğunu söylüyorlardı ki, bunların tümü batıldır. Aksine o Allah'ın kulu ve Rasûlü olup, onu onlara karşı üstün kılmış ve kendilerini o Harem bölgesinde küçülmüşler ve zelil olmuşlar olarak çıkartmıştır.

Bir diğer görüşe göre *"onu ileri sürerek büyüklük taslıyordunuz"* buyruğunda kastedilen Beyt (Kâbe)'dir. Onlar onunla övünüyor ve kendilerinin onun gerçek sahipleri, dostları olduğuna inanıyorlardı. Halbuki onlar buna ehil kimseler değillerdi.

Nitekim Nesâî Sünen(-i Kübrâ'sı)'nın tefsir bölümünde şu rivayeti nakletmektedir: İbn Abbâs dedi ki: *"Onu ileri sürerek büyüklük taslıyordunuz. Geceleyin onun hakkında hezeyanlar ediyordunuz"* âyeti nâzil olunca gece sohbetinin hoş olmadığı anlaşıldı. Yüce Allah: *"Sizler Beytten ötürü büyüklük taslıyordunuz"* diye buyurmaktadır. Çünkü onlar biz bu Beyt'in ehli (sahipleriyiz) diyorlardı. *"Geceleyin... hezeyanlar ederdiniz"* buyruğu hakkında da şunları söylemiştir: Onlar orada geceleyin sohbet eder ve büyüklük taslıyorlar, onu imar etmiyorlar (tavaf etmiyorlar, ona gerektiği gibi bakmıyor)lar ve onu terk edip, ondan uzak duruyorlardı.

Burada İbn Ebî Hâtim, özeti bu olan geniş açıklamalar yapmış bulunmaktadır.

**Geçmiş Atalarına Uyanlar:**

أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ جَاءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ آبَاءَهُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾
أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنْكِرُونَ ﴿٦٩﴾ أَمْ يَقُولُونَ بِهِ جِنَّةٌ
بَلْ جَاءَهُمْ بِالْحَقِّ وَأَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كَارِهُونَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ
أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ

Scanned with CamScanner

بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧١﴾ أَمْ تَسْأَلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ رَبِّكَ خَيْرٌ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّكَ لَتَدْعُوهُمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ ﴿٧٤﴾ وَلَوْ رَحِمْنَاهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِنْ ضُرٍّ لَلَجُّوا فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٥﴾

*68. Onlar söyleneni düşünmediler mi? Yoksa bunlara önce gelip geçen atalarına gelmeyen bir şey mi geldi?*

*69. Yahut onlar rasûllerini tanımıyorlardı da bunun için mi şimdi onu inkâr ediyorlar?*

*70. Yoksa "onda delilik vardır" mı diyorlar? Bilakis o kendilerine hakkı getirmiştir. Halbuki onların çoğunluğu haktan hoşlanmazlar.*

*71. Eğer hak hevalarına uysaydı, gökler, yer ve içinde olanlar fesada uğrardı. Hayır, biz onlara zikirlerini verdik. Onlar ise kendi zikirlerinden yüz çeviricidirler.*

*72. Yoksa sen onlardan ücret mi istersin? Rabbinin verdiği rızık daha hayırlıdır ve o rızık verenlerin en hayırlısıdır.*

*73. Sen onları şüphesiz ki dosdoğru yola davet edersin.*

*74. Muhakkak ki âhirete iman etmeyenler doğru yoldan sapanlardır.*

*75. Eğer biz onlara merhamet edip, içinde bulundukları sıkıntılarını kaldırırsak onlar yine de azgınlıkları içinde şaşkın kalmaya devam ederler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Kur'ân-ı Azimuşşan'ı dinlememekteki ısrarları, onun üzerinde düşünmeyip, ondan yüz çevirişleri dolayısıyla tepki göstermektedir. Halbuki Allah onlara daha mükemmel ve daha şereflisini, hiçbir rasûle indirmemiş olduğu bu kitabı özellikle indirmiş bulunmaktadır. Hele onların cahiliye döneminde ölüp gitmiş ataları; çünkü onlara daha önce herhangi bir kitap ulaşmamış, bir uyarıp korkutan gelmemişti. O halde bunlara yakışan, Allah'ın

Scanned with CamScanner

kendilerine lutfetmiş olduğu bu nimeti güzel bir şekilde kabul edip, ona gerektiği gibi şükredip, onu kavramaya çalışmak, gece vakitlerinde, gündüzün muhtelif zamanlarında gereğince amel etmek sûretiyle güzel bir karşılık vermekti. Tıpkı aralarından Müslüman olup, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e uyan gerçekten asil kimselerin yaptıklarının benzerini yapmaları gerekirdi.

Katâde: *"Onlar söyleneni düşünmediler mi?"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: Eğer onlar bu Kur'ân-ı Kerîm'i iyiden iyiye düşünüp, akledip, kavramış olsalardı andolsun ki onda Allah'a karşı gelmekten onları alıkoyacak özellikler bulacaklardı. Fakat onlar bu Kur'ân-ı Kerîm'i müteşâbih olan yönleriyle ele almak istediler. İşte o vakit helak olup gittiler.

Daha sonra Kureyş kâfirlerinin yaptıklarını reddetmek üzere şöyle buyurmaktadır:

*"Yoksa onlar peygamberlerini tanımıyorlardı da bunun için mi şimdi onu inkâr ediyorlar?"* Yani onlar Muhammed'i, doğruluğunu, güvenilirliğini, aralarında yetişirken gördükleri hakkı koruyan özelliğini tanımıyorlar mı? Bunu inkâr edebilir, bu hususta ona dil uzatıp, iftira edebilirler mi?

Bundan dolayı Câfer b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) Habeşistan hükümdarı Necâşî'ye:

"Ey kral! Allah bize nesebini, doğruluğunu ve güvenilirliğini iyice bildiğimiz bir rasûl gönderdi." demişti.

Muğîre b. Şu'be de kendileriyle tartıştığı sırada Kisra'nın vekiline aynı şeyleri söylemişti. Ebû Süfyân Sahr b. Harb da Bizans hükümdarı Heraklius'a aynı şekilde cevap vermişti. Heraklius ona ve arkadaşlarına Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in niteliklerini, soyunu, doğruluğunu ve güvenilirliğini sormuştu. Onlar ise henüz Müslüman olmamış kâfir kimseler idiler. Bununla birlikte doğruyu söylemekten başka bir çare bulamadılar ve bunu açıkça itiraf ettiler.

*"Yoksa, Onda delilik vardır mı diyorlar?"* Yüce Allah burada müşriklerin Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hakkında onun Kur'ân-ı Kerîm'i kendiliğinden uydurmuş olduğunu yahut onun ne söylediğini bilmeyen bir deli olduğunu söylediklerini aktarmaktadır. Yüce Allah da onların kalplerinin aslında bu söylediklerine inanmadığını, Kur'ân hakkında söylediklerinin batıl olduğu-

Scanned with CamScanner

nu bile bile bunu söylediklerini haber vermektedir. Çünkü onun kendilerine getirdiği, kesinlikle reddolunamayan, karşı konulamayan Allah kelamından ibaretti. Bu Kur'ân hem kendilerine, hem de bütün yeryüzündeki insanlara onun benzerini getirmeleri için meydan okumuştur. Buna güç yetiremedikleri gibi, sonsuza kadar da buna güçleri yetmeyecektir. Bundan dolayı da: *"Bilakis o kendilerine hakkı getirmiştir. Halbuki onların çoğunluğu haktan hoşlanmazlar"* buyurmaktadır. Bunun bir hal cümlesi olma ihtimali vardır. Yani onların çoğunluğu haktan hoşlanmıyorken (kendilerine hakkı getirmiştir), demek olur. Bunun (mealde gösterildiği gibi) yeni bir haber cümlesi olma ihtimali de vardır. Allah en iyi bilendir.

[4800] Katâde dedi ki: Bize nakledildiğine göre Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adam ile karşılaştı ve ona: *"Müslüman ol"* dedi. Adam: Sen beni, benim istemediğim (hoşlanmadığım) bir işe çağırıyorsun, dedi. Allah'ın Nebîsi: *"Bundan hoşlanmasan dahi (yine Müslüman olmanı istiyorum)"* buyurdu.

Yine bize nakledildiğine göre bir adamla karşılaştı ve ona: *"Müslüman ol"* dedi. Bu teklifi ona ağır geldi ve kendisine böyle bir şeyin söylenmemesi gerektiğini düşündü. Allah'ın Nebîsi ona: *"Ne dersin, eğer oldukça engebeli ve zor bir yolda gitsen yüzünü tanıdığın, soyunu bildiğin bir adamla karşılaşsan ve o adam seni geniş ve kolay bir yolu izlemen için çağırsa, onun arkasından gider miydin?"* buyurdu. O adam: Elbette, deyince, Allah Rasûlü şöyle dedi: *"Muhammed'in canı elinde bulunana yemin ederek söylüyorum ki, eğer sen böyle bir yolda bulunsaydın şu anda senin bulunduğun yol ondan çok daha sarp ve çok daha zordur ve şüphesiz ben seni o çağrıldığını varsaydığımız yoldan daha kolay bir yola çağırıyorum."*

Yine bize nakledildiğine göre Allah'ın Nebîsi bir adamla karşılaşmış ve ona: *"Müslüman ol"* demişti. Onun bu teklifi o adama ağır gelmişti. Allah'ın Nebîsi ona şöyle demişti: *"Bana kanaatini söyle, senin iki kölen olsa bunlardan biri seninle konuşunca doğru konuşsa, ona güvenip de bir şey emanet edersen emanetini eksiksiz sana geri verse (ya da: buyurduğun işin gereğini aynen yerine getirse), diğeri ise seninle konuşunca yalan söylese, ona bir şey emanet edecek olursan sana hainlik ederse bunların hangisini daha çok seversin?"* O adam: Elbette ki benimle konuştuğu zaman bana doğru söyleyeni, kendisine bir şey emanet ettiğim vakit onu bana eksiksiz geri vereni daha

Scanned with CamScanner

çok severim, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İşte Rabbinizin yanında siz de böylesiniz"* buyurdu.[147]

*"Eğer hak hevâlarına uysaydı göklerle yer ve içlerinde olanlar fesada uğrardı."* Mücâhid, Ebû Sâlih ve Süddî dedi ki: Hak, aziz ve celil olan Allah'tır. Anlatılmak istenen de şudur: Eğer Allah onların nefislerinin hevalarını yerine getirecek olup da işleri de buna göre düzenleyecek olursa *"göklerle yer ve içlerinde olanlar fesada uğrardı."* Çünkü onların hevaları da bozuk ve farklı farklıdır. Nitekim yüce Allah onların: *"Bu Kur'ân iki kasabanın birindeki büyük bir adama indirilmeli değil miydi?"* dediklerini haber verdikten sonra: *"Rabbinin rahmetini onlar mı paylaştırıyorlar?"* (Zuhruf, 31-32) buyurmaktadır. Bir başka yerde de şöyle buyurmuştur: *"De ki: Eğer siz Rabbimin rahmet hazinelerine sahip olsaydınız o zaman tükenir korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz. Zaten insan çok cimridir."* (İsrâ, 100); *"Yoksa onların mülkten bir payı mı vardır? Böyle olsaydı insanlara hurma çekirdeğinin arkasındaki çukurcuk kadar dahi bir şey vermezlerdi."* (Nisâ, 53)

İşte bütün bu buyruklarda kulların ne kadar aciz, görüş ve hevalarının ne kadar ayrı ayrı ve farklı olduğunu, buna karşılık yüce Allah'ın bütün sıfatlarında, sözlerinde, fiillerinde, şeriatında ve kaderinde kullarının işlerini idare etmekte, çekip çevirmekte mutlak kâmil olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Ondan başka hiçbir ilah yoktur, onun dışında Rabb yoktur.

Sonra da: *"Hayır, biz onlara zikirlerini"* Kur'ân'ı *"verdik. Onlar ise kendi zikirlerinden yüz çeviricidirler."*

*"Yoksa sen onlardan ücret"* Hasan "karşılık" Katâde "mükâfat" diye açıklamışlardır; *"mi istersin? Rabbinin verdiği ücret (rızık) daha hayırlıdır."* Yani sen onlardan ne ücret istersin, ne bir karşılık beklersin, ne de onları hidayete çağırman karşılığında bir şey istersin. Aksine sen buna karşılık olarak Allah'ın yanındaki sevap ve mükâfatı dilersin. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır:

*"De ki: Sizden istediğim herhangi bir ücret varsa o sizin olsun. Benim mükâfatımı vermek ancak Allah'a aittir."* (Sebe, 47); *"De ki: Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben kendimi zorlayarak bir şeyler uyduran-*

147 Bu (rivayetler) mürseldir. Mürsel de zayıf rivayet türlerindendir. Ayrıca bunu (Katâde) temrîd (meçhul) kipiyle rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

*lardan da değilim."* (Sâd, 86); *"De ki: Ben sizden buna karşılık -akrabalıkta sevgiden başka- ücret istemem."* (Şûrâ, 23); *"Derken şehrin uzak bir yerinden bir adam koşarak gelip: Kavmim, elçilere tabi olun, sizden hiçbir ücret istemeyenlere uyun. Hem onlar hidayet bulmuş kimselerdir dedi."* (Yâsin, 20-21)

*"Sen onları şüphesiz ki dosdoğru yola davet edersin. Muhakkak ki ahirete iman etmeyenler doğru yoldan sapanlardır"* buyruğuna gelince:

[4801] İmam Ahmed dedi ki: İbn Abbâs'tan gelen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uykuda iken rüyasında ona iki meleğin geldiğini gördü. Biri ayaklarının ucunda, diğeri başı ucunda oturdu. Ayaklarının ucunda oturan, başı ucunda oturana: Sen buna ve ümmetine bir misal ver, dedi. O da şöyle dedi: Bunun ve ümmetinin misali, yolculukta olan ve dar bir geçidin başına varmış bulunan bir topluluğa benzer, ama onlarla birlikte o dar geçidi kat edip, dönmelerini sağlayacak kadar bir azıkları da bulunmamaktadır. Onlar tam bu halde iken, üzerinde Yemen işi bir elbise bulunan bir adam onlara gelerek şöyle der: Ben sizi alıp da oldukça otlağı bol bahçelere, havuzlara ve su ihtiyacınızı karşılayacak bir yere çıkaracak olursam, benim arkamdan gelir misiniz, der. Onlar, evet derler. O adam da onları alıp, otlakları bol bahçelere, kana kana içecekleri suyu çok havuzlara götürür. Onlar da yerler, içerler ve hatta kilo alırlar.

Bu zat daha sonra onlara şöyle der: Ben sizi o halde bulmuştum değil mi? Eğer sizleri otlağı bol bahçelere, suyu bol havuzlara götürecek olursam bana uyacağınızı söylemiştiniz öyle mi? Onlar, evet derler. Bu sefer bu kişi onlara: Bundan sonra sizin önünüzde bu gördüğünüzden otlağı daha bol bahçeler ve bu gördüğünüzden suları daha bol havuzlar var. Haydi, benim arkamdan geliniz, der. Bunun üzerine onların bir kısmı: Allah'a yemin olsun bu doğru söylemiştir, biz de onun mutlaka peşinden gitmeliyiz derken, bir diğer grup: Bu kadarı bize yeter, biz bu halimiz üzere kalmaya devam edeceğiz, derler.[148]

[4802] Ebû Ya'lâ el-Mevsılî dedi ki: Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben sizi bellerinizden yakalayıp tutmuş, ateşten uzak durun, ateşten uzak durun di(ye çekiştir) iyorum. Sizler ise beni çaresiz bırakıyor ve kelebeklerin, ateş böceklerinin*

148 Ahmed, I, 267; Taberânî, 12940. Senedinde Ali b. Zeyd vardır. O kavi bir ravi değildir ama bunu kendileriyle -inşaallah- hasen mertebesine yükseleceği şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

*(ateşe) düştükleri gibi ardı arkasına düşüp duruyorsunuz. Sizin bellerinizi bırakacağım zaman fazla uzak değildir, ama sizden önce Havzın başına gitmiş olacağım. Sizler bana hep birlikte ve dağınık vaziyette geleceksiniz. Ben sizi simalarınızdan ve isimlerinizle tanıyacağım. Tıpkı bir adamın kendi develeri arasındaki yabancı develeri tanıdığı gibi. Sizler alınıp sağa ve sola götürüleceksiniz. Ben sizin için âlemlerin Rabbine yalvarıp yakaracağım. Rabbim benim kavmim, Rabbim benim ümmetim bunlar, diyeceğim. Şöyle denilecek: Ey Muhammed! Sen bunların senden sonra ne olmadık şeyler çıkardıklarını bilmiyorsun. Onlar senden sonra hep topukları üzere gerisin geri yürüyorlardı. Sizin her birinizi kıyâmet günü, meleyen bir koyunu taşıyıp da: Ey Muhammed, ey Muhammed diye sesleneceği vakit kesinlikle tanıyacağım. Bense: Senin için hiçbir şey yapamam, ben tebliğ ettim, diyeceğim. Yine kıyâmet gününde sizden biriniz böğüren bir deveyi taşıyarak geleceği ve: Ey Muhammed, ey Muhammed (imdadıma yetiş) diyeceği vakit onu da tanıyacağım, bense: Senin için elimden bir şey gelmez, ben tebliğ ettim, diyeceğim. Yine kıyâmet gününde sizden kişneyip duran bir atı taşıyıp, gelecek ve: Ey Muhammed, ey Muhammed diye seslenecek olanınızı da tanıyacağım, bense: Senin için hiçbir şey yapamam, ben tebliğ ettim, diyeceğim. Yine kıyâmet gününde sizden köseleden yapılmış bir su kırbasını taşıyarak gelecek ve: Ey Muhammed, ey Muhammed (bana yardım et) diyeceği vakit de onu tanıyacak ve ben: Senin için elimden bir şey gelmez, ben tebliğ ettim, diyeceğim."*[149]

Ali İbnu'l-Medînî dedi ki: Bu, senedi hasen bir hadistir, ancak Hafs b. Humeyd meçhul bir ravidir. Ben Yakûb b. Abdullah el-Eş'arî el-Kummî dışında ondan hadis rivayet eden bir kimse olduğunu bilmiyorum.

Derim ki: Aksine ondan Eş'as b. İshâk da hadis rivayet etmiş olup, Yahyâ b. Maîn de hakkında: Sâlihtir demiş, Nesâî ve İbn Hibbân da sika olduğunu söylemişlerdir.

*"Muhakkak ki âhirete iman etmeyenler doğru yoldan sapanlardır."* Yani onlar doğru yoldan uzaklaşanlar, ayrılanlar, sapıp gidenlerdir. Araplar yolu bırakıp, başka bir tarafa gittiği vakit, (نكب) fiilini kullanırlar.

149 Mecma, III, 85'te belirtildiği üzere bunu Ebû Ya'la, el-Müsnedu'l-Kebîr'de; Bezzâr, Keşfu'l-Estar, 900 rivayet etmiş olup, Heysemi: Hepsinin ravileri sikadır demiştir. Hadisin ayrıca sahihte yer alan ve bunu güçlendiren şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

*"Eğer biz onlara merhamet edip, içinde bulundukları sıkıntılarını kaldırsak onlar yine de azgınlıkları içinde şaşkın kalmaya devam ederler."* Yüce Allah küfürlerinin ne kadar katı ve katmerli olduğunu haber vermektedir. Öyle ki onların hastalıklarını tamamen giderse (gerekçelerini çürütse) ve Kur'ân'ı kavramalarını sağlasa dahi yine de ona uymayacaklar, küfür ve azgınlıklarını sürdürmeye devam edecekler. Tıpkı şu buyruklarında dile getirdiği gibi:

*"Eğer Allah onlarda bir hayır olduğunu bilseydi elbette onlara işittirirdi. Şayet onlara işittirmiş olsaydı yine onlar muhakkak yüz çevirerek arkalarını döner, giderlerdi."* (Enfâl, 23); *"Onları ateşin başında durdurulup da: Keşke biz geri döndürülseydik, Rabbimizin âyetlerini yalanlamazdık, mü'minlerden olurduk, diyecekleri zaman bir görsen. Hayır, evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıktı. Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler. Çünkü onlar şüphesiz yalancıdırlar. Onlar bu (hayat) ancak dünya hayatımızdır. Biz diriltilecek de değiliz, derler."* (En'âm, 27-29) Bu buyruklarda sözü edilen durum, yüce Allah'ın olmayacakları bildiği, şayet olsaydı nasıl olacağını bildiği hususlardandır. Dahhâk, İbn Abbâs'tan: (Kur'ân-ı Kerîm'de): "(لو): Eğer, şayet" bulunan her bir husus ebediyen olmayacak, gerçekleşmeyecek şeylerdendir, dediğini nakletmektedir.

وَلَقَدْ أَخَذْنَاهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُونَ ﴿٧٦﴾
حَتَّىٰ إِذَا فَتَحْنَا عَلَيْهِم بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيدٍ إِذَا هُمْ فِيهِ مُبْلِسُونَ
﴿٧٧﴾ وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۚ قَلِيلًا مَا
تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ
﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا
تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾ بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَئِذَا مِتْنَا
وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَئِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا نَحْنُ وَآبَاؤُنَا
هَٰذَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾

*76. Andolsun ki onları azap ile aldığımız halde yine de Rablerine itaatle boyun eğmediler. Yalvarıp, yakarmadılar.*

Scanned with CamScanner

*77. Nihayet üzerlerine şiddetli bir azap kapısı açtığımızda o zaman azabın içinde şaşkın ve ümitsiz kalıverirler.*

*78. Size kulak, göz ve kalpler yaratan odur. Ne az şükredersiniz!*

*79. Sizi yeryüzünde yaratıp yayan O'dur. Yalnız onun huzurunda toplanacaksınız.*

*80. Dirilten ve öldüren O'dur. Gece ve gündüzün değişmesi O'nun emriyledir, akletmez misiniz?*

*81. Aksine bunlar da öncekilerin dedikleri gibi dediler.*

*82. Dediler ki: "Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz?"*

*83. Biz ve babalarımız bundan önce bunun ile -andolsun ki- tehdit olunmuş idik. Bu, ancak öncekilerin efsane ve yalanlarıdır.*

**Tefsiri:**

*"Andolsun ki onları azap ile aldığımız"* musibetlerle, darlık ve sıkıntılarla sınadığımız *"halde yine de Rablerine itaatle boyun eğmediler, yalvarıp yakarmadılar."* Bu onların izlemekte oldukları küfür eden ve rasûle aykırı hareket etmekten geri çevirmedi. Aksine dalalet ve azgınlıklarını sürdürüp gittiler.

*"İtaatle boyun eğmediler."* Huşû duymadılar. *"Yalvarıp, yakarmadılar."* Dua etmediler, demektir. Yüce Allah'ın: *"Bari onlara azabımız geldiğinde yalvarsalardı fakat kalpleri katılaşmıştı. Şeytan da yaptıklarını kendilerine süslü göstermişti."* (En'âm, 43) buyruğu gibi.

[4803] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Ebû Süfyân, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: Ey Muhammed! Sana Allah adına ve aramızdaki akrabalık bağının hakkı için söylüyorum. Gerçekten biz (çaresizlikten, açlıktan) deve tüyünü kana bulayarak yedik artık. Bunun üzerine yüce Allah: *"Andolsun ki onları azap ile aldığımız halde yine de Rablerine itaatle boyun eğmediler, yalvarıp yakarmadılar"* buyruğunu indirdi.[150]

150 Nesâî, Tefsir, 372; İbn Hibbân, 967; Taberânî, 12038. Ali, Hüseyin'den bu senetle diye rivayet etmişlerdir. Hakim, II, 394'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Senedi Ali b. el-Hüseyn b. Vakid'den ötürü hasendir. Çünkü Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, VI, 510'da: Doğru sözlüdür ama yanılır, demiştir. Bununla birlikte ona mutabaatta bulunulmuştur. Bu mutabi rivayeti de Taberî, 65633; Beyhakî, Delail, IV, 81'de bir başka yoldan İkrime'den böylece rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Bunu Nesâî bu şekilde Muhammed b. Akîl'den, o Ali b. el-Hüseyn'den, o babasından böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4804] Bu hadisin aslı da Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almıştır. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) isyanda direnmeleri üzerine Kureyş'e beddua edip: *"Allah'ım! Yusuf'un yedi kıtlık yılı gibi bir yedi yılla onlara karşı bana yardımcı ol"* buyurmuştu.[151]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Vehb b. Ömer b. Keysan dedi ki: Vehb b. Münebbih hapse atılmıştı. Arap olmayanların çocuklarından bir adam ona: Ey Abdullah'ın babası, sana bir şiirden bir beyit okuyayım mı? dedi. Vehb: Biz Allah'ın azabından olan bir halde bulunuyoruz. Allah da: *"Andolsun ki onları azap ile aldığımız halde yine de Rablerine itaatle boyun eğmediler, yalvarıp yakarmadılar"* buyurmaktadır, diye cevap verdi. Sonra Vehb arada iftar etmeden kesintisiz üç gün oruç tuttu. Ona: Abdullah'ın babası, bu oruç neyin nesidir? diye sorulunca, o: Bizim karşımıza yeni bir hal çıkardı, biz de daha önce yapılmamış böyle bir iş yaptık, dedi.

Daha fazla bir ibadet ortaya koyduk, demek istedi.

*"Nihayet üzerlerine şiddetli bir azap kapısı açtığımızda o zaman azabın içinde şaşkın ve ümitsiz kalıverirler."* Yani onlara Allah'ın emri ve ansızın kıyâmet gelip de Allah'ın hiç beklemedikleri bir şekilde cezası onları yakalayacak olursa işte o vakit her türlü hayırdan ve rahat görmekten yana ümitleri büsbütün kesilir, her türlü umut ve beklentileri kaybolup, gider.

Daha sonra yüce Allah kulları üzerindeki nimetini hatırlatmaktadır: O kendilerine duyacak kulak, görecek göz, eşyayı kendileriyle idrak edecekleri ve yüce Allah'ın vahdaniyetine, onun dilediğini istediği gibi yaptığına delil teşkil eden kâinattaki sayısız belgeleri görerek ibret almalarını sağlayan akıl ve kavrayış nimetlerini ihsan etmiş olduğunu hatırlatmaktadır.

*"Ne az şükredersiniz"* buyruğu Allah'ın size vermiş olduğu bunca nimete karşı ona ne az şükrediyorsunuz, demek olup: *"Sen ne kadar hırs göstersen de insanların çoğu iman etmezler."* (Yusuf, 103) buyruğuna benzemektedir.

Arkasından yüce Allah, bunca varlığı yaratmasındaki, onları çeşitli cinsleri, türleri ve nitelikleriyle yeryüzünün dört bir yanına yaymasındaki pek

151 Daha önce Yusuf sûresi 99. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

büyük kudretini ve kahredici egemenliğini haber vermektedir. Sonra kıyâmet gününde öncekileriyle, sonrakileriyle onları bilinen bir günün tayin edilmiş olan vaktinde toplayacağını, küçük büyük, erkek dişi, önemli önemsiz hiçbir şeyi bırakmaksızın her şeyi mutlaka ilk yarattığı gibi yeniden iade edeceğini de haber vermektedir. İşte bundan dolayı *"dirilten ve öldüren odur"* yani çürümüş kemikleri o dirilttiği gibi, ümmetleri öldürüp canlarını alan da odur.

*"Gece ve gündüzün değişmesi onun emriyledir."* O emriyle gece ve gündüzü musahhar kılmıştır. Bunların her biri diğerini; arkasından adeta ısrarla kovalayıp durmakta, kesintisiz olarak biri diğerinin arkasından gelmekte, hiçbir zaman birbirlerinden ayrılmamaktadırlar. Tıpkı yüce Allah'ın: *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi gece de gündüzü geride bırakmaz. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* (Yâsin, 40) buyruğunda olduğu gibi.

*"Akletmez misiniz?"* buyruğuna gelince: Sizin her şeyi emri altına alan, her şeye egemen olan ve her şeyin kendisine boyun eğdiği aziz (gücü her şeyin üstünde olan) ve her şeyi bilen Allah'ı (varlığını birliğini) gösterecek akıllarınız yok mudur?

Akabinde yüce Allah kendilerinden önceki yalanlayıcılara benzeyen, ölümden sonra dirilişi inkâr edenlerin durumunu haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Aksine bunlar da öncekilerin dedikleri gibi dediler. Dediler ki: Ölüp toprak ve kemik olduğumuz zaman gerçekten biz tekrar diriltilecek miyiz?"* Bu sözleriyle çürüdükten sonra yeniden var olmalarını uzak bir ihtimal olarak gördüklerini ifade etmektedirler. *"Biz ve babalarımız bundan önce bunun ile -andolsun ki- tehdit olunmuş idik. Bu ancak öncekilerin efsane ve yalanlarıdır."* Onlar ölümden sonra dirilmenin imkânsız olduğunu kastetmektedirler. Ölümden sonra dirilişi ancak öncekilerin kitaplarından ve uydurdukları sözlerinden öğrenmiş olan bir kişi haber verebilir (demek istediler). Onların bu şekildeki inkâr ve yalanlamaları yüce Allah'ın onların durumlarını haber veren şu buyruklarına benzemektedir:

*"Çürümüş, dağılmış kemikler olduktan sonra mı tekrar dirileceğiz? diyorlar. Böyle ise bu ziyanlı bir dönüştür dediler. Halbuki o (ikinci üfürüş) ancak bir tek haykırıştır. Ansızın hepsi toprağın üzerinde dipdiri çıkıverirler."* (Nâziât, 11-14); *"İnsan, hiç bizim kendisini bir nutfeden yarattığımıza bakmaz mı? Böyle iken o apaçık bir hasım olup çıkıyor. Kendi yaratılışını unutarak*

Scanned with CamScanner

*bize bir misal getirip: Çürümüş haldeki kemikleri kim diriltecek? dedi. De ki: Onları ilk defa yaratan kim ise yine O diriltecektir. O her türlü yaratmayı en iyi bilendir."* (Yâsin, 77-79) ve benzeri daha pek çok âyet-i kerime...

**Her Şeyin Hâkimi:**

قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَآ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾ بَلْ أَتَيْنَاهُم بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾

*84. De ki: "Yer ve oradakiler kimindir? Eğer biliyorsanız (söyleyin)."*

*85. Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. Sen de de ki: "O halde siz iyice düşünüp, ibret almaz mısınız?"*

*86. De ki: "Yedi göğün ve büyük Arş'ın Rabbi kimdir?"*

*87. "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "O halde korkmaz mısınız?"*

*88. De ki: "Her şeyin hâkimiyeti elinde bulunan, himaye eden fakat kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan kimdir? Evet, biliyorsanız (cevabını) verin."*

*89. Onlar: "Allah'ındır" diyeceklerdir. De ki: "Öyle ise nasıl olur da aldanıyorsunuz?"*

*90. Hayır, biz onlara hakkı getirdik. Onlar ise muhakkak yalancıdırlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, birliğini, bağımsız olarak tek yaratıcı olduğunu, tasarruf ve mülk sahibi olduğunu, sorduğu sorularla söyletmekte, itiraf ettirmektedir. Böylelikle kendisinden başka hiçbir ilah olmadığı ve ibadetin bir ve tek olarak, ortak koşulmaksızın yalnızca ona yapılması gerektiği gerçeğine muha-

Scanned with CamScanner

tapları irşad etmek istemektedir. Bundan ötürü Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e, Allah'ın ortaksız olarak rububiyetini itiraf eden ama Allah ile birlikte başkasına da ibadet edip, ulûhiyetinde ona başkalarını ortak koşmuş olan ve onunla birlikte başkalarına da ibadet edenlere, kendilerine ibadet ettikleri varlıkların hiçbir şey yaratamadıklarını, hiçbir şeye sahip olamadıklarını, hiçbir şeyin egemeni olamadıklarını da itiraf ettikleri halde, bunların kendilerini Allah'a yakınlaştıracaklarına inandıklarını ve: *"Biz bunlara ancak bizleri Allah'a yaklaştırsınlar diye ibadet ediyoruz"* (Zümer, 3) diyerek yaptıklarına mazeret bulmaya çalıştıklarını bildirmektedir. Buna karşılık yüce Allah buyuruyor ki:

*"De ki: Yer ve oradakiler kimindir?"* Yani onları, onlarda bulunan canlıları, bitkileri, mahsulleri ve diğer türleriyle yaratılmışları varedip, onlara sahip olan kimdir? *"Eğer biliyorsanız? Onlar: Allah'ındır, diyecekler."* Böylelikle bunların yalnızca bir, tek ve ortağı bulunmayan Allah'ın olduğunu sana itiraf edecekler. Durum böyle olduğuna göre: *"Sen de de ki: O halde siz iyice düşünüp ibret almaz mısınız?"* Neden ancak yaratan ve rızık verene ibadetin yapılması gerektiğini, başkasına yapılamayacağını hatırlamıyorsunuz?

*"De ki: Yedi göğün ve büyük arşın Rabbi kimdir?"* İçinde ışık saçan parlak yıldızlar, göklerin çeşitli yerlerinde ve yönlerinde itaatle boyun eğen melekler ile birlikte üst âlemi yaratan kimdir? Pek büyük Arşın yani yaratılmışların tavanı olan Arşın Rabbi kimdir?

[4805] Nitekim Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği bir hadise göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) *"Allah'ın şanı bundan daha da büyüktür. Onun Arşı semavâtın üzerinde bu şekildedir."* buyurarak eli ile çadır gibi bir işaret yaptı.[152]

[4806] Bir başka hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Yedi gök ile yedi yer ve her ikisinde bulunanlarla onların aralarında bulunanların Kürsiye göre durumu ancak dümdüz geniş bir arazide bırakılmış bir halka gibidir. Kürsi de içindekilerle birlikte Arşa nispetle o geniş düzlükte o halka gibidir."*[153]

Bundan dolayı seleften kimisi şöyle demiştir: Bir yandan öbür yanına Arşın uzaklığı elli bin yıllık bir uzaklıktır. Bunun yedinci yerden yüksekliği de elli bin yıl uzaklıktır.

152 Ebû Dâvûd, 2726 Cübeyr b. Mut'im rivayet ettiği bir hadis olarak. Buna dair açıklamalar daha önce Bakara, 255 âyetin tefsirinde geçti.

153 Daha önce Bakara, 255. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Dahhâk, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Arşa yüksekliğinden ötürü bu isim verilmiştir. A'meş de Ka'b el-Ahbar'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Gökler ve yerin Arşa göre durumu gök ile yer arasında asılı bulunan bir kandil gibidir.

Mücâhid de şöyle demiştir: Göklerin ve yerin Arşa göre durumu ancak geniş bir düzlükteki bir halka gibidir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Hiç kimse Arşın ne kadar olduğunu söyleyemez. Bir başka rivayette ise "aziz ve celil olan Allah'tan başka" kaydı da vardır. Seleften kimileri de şöyle demiştir: Arş kırmızı bir yakuttandır. İşte bu sebeple yüce Allah burada: *"Yedi göğün ve büyük Arşın Rabbi"* buyurmaktadır. Sûrenin sonlarında ise: *"Kerim (şanı yüce) arşın Rabbi O'dur"* buyurmaktadır. Burada *kerim* güzel ve göz kamaştırıcı demektir. Buna göre Arş genişlik ve yükseklikte muazzam ve pek büyük ve göz kamaştıracak kadar güzeldir. İşte: O kırmızı bir yakuttandır, diyenler bundan dolayı böyle demişlerdir. İbn Mes'ud dedi ki: Rabbinizin nezdinde gece de yoktur, gündüz de yoktur. Çünkü Arşın nuru O'nun Vech'inin nurundandır.

*"Allah'ındır, diyeceklerdir. De ki: O halde korkmaz mısınız?"* Yani sizler O'nun göklerin ve pek büyük Arşın Rabbi olduğunu kabul ediyorsanız, O'nunla birlikte başkasına ibadet etmeniz ve O'na ortak koşmanız sebebiyle neden O'nun dünyada sizi cezalandırmasından korkmuyor, âhirette sizi azaplandıracağından sakınmıyorsunuz?

[4807] Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. Ebi'd-Dünya el-Kureşî, *et-Tefekkur ve'l-İ'tibar* adlı eserinde şöyle diyor: İbn Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) cahiliye döneminde bir dağın başında yaşayan bir kadından çokça söz ederdi. Bu kadınla birlikte koyun otlatan bir oğlu vardı. Oğlu bir gün: Anneciğim seni kim yarattı dedi. Kadın, Allah dedi. Peki, babamı kim yarattı dedi, yine Allah dedi. Peki, beni kim yarattı dedi. Allah dedi. Peki, gökleri kim yarattı dedi, Allah dedi. Peki, yeri kim yarattı. Kadın yine: Allah, dedi. Dağları kim yarattı dedi, Allah dedi. Bu koyunları kim yarattı dedi, Allah dedi. Çocuk: Ben duyduğum kadarıyla Allah pek yücedir dedi, sonra kendisini dağdan aşağıya attı paramparça oldu. İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bize bu hadisi çokça naklederdi.

Scanned with CamScanner

Abdullah b. Dinar dedi ki: İbn Ömer de bize bu hadisi çokça naklederdi.[154]

Derim ki: Senedinde İmam Ali b. el-Medînî'nin babası olan Abdullah b. Câfer el-Medînî vardır. Hakkında (tenkit edici mahiyette) sözler söylemişlerdir. Allah en iyi bilendir.

*"De ki: Her şeyin hakimiyeti elinde bulunan... kimdir?"* Mülk kimindir, demektir: *"Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin alnından tutan odur."* (Hûd, 56) Yani hepsinde tasarruf sahibi olan odur.

[4808] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki hayır"* diye yemin ederdi.[155]

[4809] Allah Rasûlü yeminini iyice pekiştirmek istediği vakit: *"Kalpleri evirip çeviren hakkı için hayır"* buyururdu.[156]

İşte biricik yaratıcı, mutlak malik ve tasarruf sahibi olan O'dur. *"Himaye eden fakat kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan kimdir? Evet, biliyorsanız (söyleyin)."* Araplar arasında ileri gelen birisi herhangi bir kimseyi himayesine alacak olursa onun o himayesi ihlal edilmezdi. Ondan daha alt mertebede olan bir kimse de onun önüne geçmemek için ona rağmen kimseyi himaye etmezdi. Bundan dolayı yüce Allah: *"Himaye eden fakat kendisine karşı kimsenin himaye altına alınmasına imkân tanımayan"* buyurmaktadır. Yani kendisinden daha büyük bulunmayan, yaratmak da emretmek de kendisinin olan, hükmüne karşı çıkılmayan, hükmü bozulamayan, O'na karşı durulmayan, O'na muhalefet olunmayan

154 Oldukça zayıftır. İbn Adiyy, IV, 178'de bu senetle İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. İlleti Ali el-Medînî'nin babası olan Abdullah b. Câfer'dir. İbn Kesir: İlim adamları onu tenkit etmişlerdir, demektedir. Mizan, 4247'de: Zayıf olduğu ittifakla kabul edilmiştir, demektedir. Yahyâ, o bir şey değildir. İbnu'l-Medînî, babam zayıf birisidir, demiştir. Ebû Hâtim de: Rivayet ettiği hadisleri oldukça münker, birisidir; Nesâî: Metruktur, demiştir. Derim ki: Abdullah b. Dinar sikadır. Aksine o sikadan da daha ileridedir. Eğer bu hadis onun bildiği bir hadis olsaydı, mutlaka İmamlar da onu rivayet ederdi. Durum böyle iken nasıl olur da bunu tek başına Abdullah b. Câfer münferid olarak rivayet ediyor ve İbn Adiyy'in dediği gibi ona mutabaatta bulunulmuyor? İşte bu da bu hadisin batıl olduğuna delildir. Bundan dolayı hadis de oldukça zayıftır.

155 Bu şekilde yemin tevatür derecesine ulaşmış pek çok hadiste geçmiş bulunmaktadır.

156 Buhârî, 6617, 6628; Ebû Dâvûd, 3263; Tirmizî, 1540; Nesâî, VII, 2; Ahmed, II, 25, 67; Ebû Ya'la, 5442 İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

en büyük efendi O'dur. Allah'ın dilediği olur, dilemediği olmaz. *"O işledikleri(nden sorumlu tutulmaz. Halbuki onlara (yaptıkları) sorulur."* (Enbiyâ, 23) Yani azameti, kibriyası, herkesi emri altında tutması (kahrı), galibiyeti, izzeti, hikmeti ve adaleti dolayısıyla yaptıklarından ötürü O'na soru sorulmaz. Halbuki bütün yaratılmışlar yaptıklarından dolayı sorumlu tutulurlar. *"Rabbine andolsun ki onların hepsine elbette soracağız. Yapmakta oldukları şeyleri"* (Hicr, 92-93) buyruğunda olduğu gibi.

*"Onlar Allah'ındır diyeceklerdir."* Yani herkesi himaye altına alan ve kendisine karşı kimsenin kimseyi himaye altına alamadığı en yüce efendinin yüce Allah olduğunu, onun bir ve tek ve ortaksız olduğunu itiraf edeceklerdir. *"De ki: Öyle ise nasıl olur da aldanıyorsunuz?"* Bunu bilip itiraf etmekle birlikte onunla beraber başkalarına ibadet etmek sûretiyle nasıl olur da akıllarınız başlarınızdan gider?

Sonra yüce Allah: *"Hayır, biz onlara hakkı getirdik"* buyurmaktadır. Bu ise Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığının onlara bildirilmesidir. Biz hakkı getirdik ve buna dair apaçık ve kesin doğru delilleri de ortaya koyduk. *"Onlar ise"* Allah ile birlikte başkasına ibadet etmekte *"muhakkak yalancıdırlar"* buna dair onların hiçbir delilleri yoktur.

Zaten sûrenin sonunda da şöyle buyurmaktadır: *"Kim hakkında hiçbir delili bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet ederse bunun hesabı ancak Rabbinin katındadır. Kâfirler -hiç şüphesiz- kurtuluşa eremezler."* (Mü'minûn, 117) Müşrikler ortak koşmayı kendilerini içinde bulundukları bu iftira ve sapıklığa götüren bir delile dayanarak yapmıyorlar. Onlar bunu ancak şaşkın ve cahil atalarının ve geçmişlerinin izinden giderek yaparlar. Yüce Allah onların durumunu: *"Biz atalarımızı bir din üzere bulduk ve muhakkak bizler onların izlerine uyanlarız"* (Zuhruf, 23) diye haber vermektedir.

مَا اتَّخَذَ اللَّهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ إِلٰهٍ إِذًا لَذَهَبَ كُلُّ إِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ
وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ سُبْحَانَ اللَّهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

*91. Allah hiçbir evlat edinmedi. Onunla birlikte herhangi bir ilah da yoktur. Eğer olsaydı bu takdirde her bir ilah yarattığını alır, elbette*

Scanned with CamScanner

*kimisi kimisine üstünlük sağlardı. Allah onların niteleye geldiklerinden münezzehtir.*

*92. O gizliyi de, açığı da bilendir. Ortak koşmalarından yücedir O.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bir evladının olmasından yahut mülkte ortağının bulunmasından kendi zatını tenzih ederek: *"Allah hiçbir evlat edinmedi. Onunla birlikte herhangi bir ilah da yoktur. Eğer böyle olsaydı bu takdirde her bir ilah yarattığını alır, elbette kimisi kimisine üstünlük sağlardı"* buyurmaktadır. Yani eğer ilahların birden çok olduğu varsayılsa o takdirde onların her birisi kendi yarattıklarını tek başına alır, gider ve böylelikle varlık âleminde düzen söz konusu olmazdı. Halbuki görülen ve tanık olunan, varlık âleminin düzenli ve uyumlu olduğudur. Yüce ve alt âlem birbiriyle irtibatlı, bağlantılı ve son derece mükemmeldir. *"Rahmân'ın yaratışında hiçbir düzensizlik göremezsin."* (Mülk, 3) Diğer taraftan O ilahların her birisi diğerini yenik düşürmek ve ona muhalefet etmek isteyecek, böylelikle biri diğerine üstünlük sağlamak isteyecekti. Kelamcılar bu anlamdaki açıklamalarda bulunmuş ve buna *Temânu' delili* adını vermişlerdir. O delil de şöyle açıklanır: Şayet iki ve daha fazla varedici kabul edilecek olsa, biri herhangi bir cismi harekete geçirmek isterken, diğeri durgun kalmasını istese, şayet her ikisinin de maksadı gerçekleşmezse her ikisi de aciz olur. Oysa vacip (varlığı zorunlu olan tek yaratıcı) aciz olamaz. Arada çelişki bulunduğundan ötürü her ikisinin isteğinin bir anda olması da imkânsızdır. Böyle bir imkânsızlık ise yalnızca yaratıcının birden çok olduğunun kabul edilmesinden ötürüdür. O halde bu da (birden çok yaratıcının varlığı da) imkânsızdır. Şayet onlardan birisinin istediği olur, diğerininki olmazsa o takdirde galip gelen vacip (varlığı zorunlu yaratıcı) olur, diğeri ise varlığı mümkün ve yenik düşmüş olan varlık olur. Çünkü varlığı vacip olana yenilgi sıfatı yakışmaz. Bu sebeple yüce Allah: *"Elbette kimisi kimisine üstünlük sağlardı. Allah onların niteleye geldiklerinden münezzehtir"* buyurmaktadır. Yani, zalim ve haddi aşanların onun evladının ya da çocuğunun olduğu şeklindeki iddialarından pek çok yücedir.

*"O gizliyi de, açığı da bilendir."* Yaratılmışlar tarafından görülmediği için gayb olanı da, görüp tanık olduklarını da O bilir. *"Ortak koşmalarından yücedir O."* O, zalim ve inkârcıların söylediklerinden münezzehtir, mukaddestir, pek üstündür. Aziz ve celil olandır.

Scanned with CamScanner

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾ وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ نُرِيَكَ مَا نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ ۚ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

*93. De ki: Rabbim, eğer onların tehdit olundukları şeyi bana göstereceksen;*

*94. Rabbim, o halde beni o zalimler topluluğu arasında kılma!*

*95. Biz onları tehdit edegeldiğimizi sana göstermeye elbette güç yetirenleriz.*

*96. Sen kötülüğü en güzel olan ile sav. Biz onların ne ile nitelendirmekte olduklarını çok iyi biliyoruz.*

*97. Ve de ki: Rabbim, şeytanların vesveselerinden, kışkırtmalarından sana sığınırım.*

*98. Rabbim yanımda hazır olmalarından da sana sığınırım.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Nebîsi Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ilahi azap ve intikamların gelip çatması halinde şu duayı yapmasını emir buyurmaktadır: *"Rabbim, eğer onların tehdit olundukları şeyi bana göstereceksen"* yani eğer benim de tanık olacağım bir şekilde onları cezalandıracak olursan, sen beni aralarında bulundurma.

[4810] Nitekim İmam Ahmed ve sahih olduğunu bildirerek Tirmizî'nin rivayet ettiği hadiste: *"Şayet bir kavim hakkında bir fitne (azap) murad edecek olursan o fitneye uğramamış olarak benim canımı al"* buyurmaktadır.[157]

*"Biz onları tehdit edegeldiğimizi sana göstermeye elbette güç yetirenleriz."* Yani biz dileyecek olursak hiç şüphesiz onların başlarına getireceğimiz intikam, bela ve mihnetleri de sana gösteririz.

157 İleride gelecektir.

Scanned with CamScanner

Daha sonra yüce Allah insanlarla oturup, kalkmak hususunda faydalı şifa yolunu irşad etmektedir ki, o da kötülük yapan kimseye iyilikte bulunmaktır. Böylelikle onun kalbini kazanır, düşmanlığı dostluğa, kini sevgiye dönüşür. Bunun için yüce Allah: *"Sen kötülüğü en güzel olan ile sav"* buyurmaktadır. Nitekim bir başka âyet-i kerimede de şöyle buyurmuştur: *"Sen en güzel olan ile def et. O zaman seninle kendisi arasında düşmanlık olan kimse sanki candan bir dost gibi oluverir. Buna ancak sabredenler kavuşturulur, buna ancak büyük bir pay sahibi olanlar kavuşturulur."* (Fussilet, 35) Yani böyle bir vasiyetin, hasletin ya da niteliğin gereğini yerine getirmek, ancak insanların eziyetlerine sabredenlere ilham edilir. Böylelikle onlar bu gibi kimselerin kötü ve çirkin davranışlarına güzellikle karşılık verirler. *"Buna ancak"* dünya ve ahirette *"büyük pay sahibi olanlar kavuşturulur."* (Fussilet, 35)

Yüce Rabbimiz: *"Ve de ki, Rabbim, şeytanların vesveselerinden, kışkırtmalarından sana sığınırım"* buyruğu ile ona şeytanlardan kendisine sığınmasını emir buyurmaktadır. Çünkü onlara karşı iyilik yapmanın hiçbir faydası olmaz ve onlara iyilik yapmak sûretiyle onlar itaatin sınırları içerisine alınamazlar.

[4811] İstiazeyi açıklarken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Kovulmuş şeytandan, onun dürtmesinden, üflemesinden ve üfürmesinden her şeyi işiten ve her şeyi bilen Allah'a sığınırım"* diye istiazede bulunduğunu kaydetmiş bulunmaktayız.

*"Rabbim yanımda hazır olmalarından"* herhangi bir işimi yaparken yanımda bulunmalarından *"da sana sığınırım."* Allah (c.c) bu sebepten dolayı yerken, cima ederken, hayvan keserken ve buna benzer diğer işlere başlarken -şeytanları kovmak özelliği dolayısıyla- Allah'ın adının anılmasını emretmiş bulunmaktadır.

[4812] Ebû Dâvûd da Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in -bu sebepleduasında şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Allah'ım! İhtiyarlayıp, kocamaktan sana sığınırım. Göçük altında kalmaktan, suda boğulmaktan sana sığınırım. Ölüm esnasında şeytanın beni karışıklığa düşürmesinden de sana sığınırım."*[158]

158 Ebû Dâvûd, 1552 Ebu'l-Yeser'in rivayet ettiği -ama bundan daha uzunca- bir hadistir. Sahihtir.

Scanned with CamScanner

[4813] İmam Ahmed dedi ki: Amr b. Şuayb babasından, o dedesinden şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) uykuda korkmaya karşı kendisinin de söylediği şu sözleri söylemeyi bize öğretiyordu:

بسم الله، أعوذ بكلمات الله التامة من غضبه وعقابه، ومن شر عباده، ومن همزات الشياطين وأن يحضرون

*"Allah'ın adıyla, Allah'ın gazabından, cezalandırmasından, kullarının şerrinden, şeytanların dürtmelerinden ve yanımda hazır bulunmalarından, Allah'ın eksiksiz kelimelerine sığınırım."*

(Şuayb) dedi ki: Abdullah b. Amr da çocuklarından ergenlik yaşına gelmiş olan kimselere uyumadan önce bu sözleri söylemelerini öğretirdi. Onlardan aklı ermediği için ezberleyemeyenler için de bunu yazar ve boyunlarına asardı.[159]

Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de Muhammed b. İshâk'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş olup, Tirmizî hasen, gariptir demiştir.

**Ölüm Gelince:**

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ ٱلْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ٱرْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّيٓ أَعْمَلُ صَٰلِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّآ ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ قَآئِلُهَا ۖ وَمِن وَرَآئِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

*99. Onların her birine ölüm geldiğinde: "Rabbim beni döndürün" der.*

*100. Belki geride bıraktıklarımla salih amel işlerim. Asla, bu onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir. Onların önlerinde de diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır.*

159 Ebû Dâvûd, 3893; Tirmizî, 3538; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 765; İbnu's-Sünni, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 748 Abdullah b. Amr b. el-Âs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak. Tirmizî hasen, gariptir demiştir. Bunun merfu olan bölümü hasendir, onu destekleyen rivayetler de vardır. Ancak Abdullah b. Amr'ın bu şekilde uygulama yaptığı zayıftır. Bk. Daifu Ebî Dâvûd, 840

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz ölümü yaklaşmış kâfirlerin yahut yüce Allah'ın emirleri hususunda kusurlu davranmış olan kimselerin durumunu ve bu halde iken onların neler söyleyip, dünyaya da hayatı süresince yaptığı fenalıkları düzeltmek amacı ile geri döndürülmeyi isteyeceklerini haber vermektedir. Bundan dolayı bu gibi kimseler: *"Rabbim, beni döndürün. Belki geride bıraktıklarımda salih amel işlerim"* diyecek.

Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Herhangi birinize ölüm gelip de: Rabbim beni yakın bir zamana kadar geciktirseydin de sadaka verseydim ve salihlerden olsaydım, diyeceği bir zamanın gelmesinden önce size verdiğimiz rızıktan infak edin. Halbuki eceli geldiğinde Allah hiçbir kimseyi asla geri bırakmaz. Allah yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır."* (Münâfikûn, 10-11); *"Sen insanları kendilerine o azabı geleceği gün ile korkut. (O gün) zalimler şöyle diyecekler: Rabbimiz, bizi yakın bir müddete kadar geciktir de senin çağrını kabul edelim, peygamberlere uyalım. Halbuki daha önce siz kendiniz için hiçbir zeval yoktur diye yemin etmemiş miydiniz?"* (İbrâhim, 44)

*"Onun bildirdiklerinin çıkacağı günde evvelce onu unutanlar: Gerçekten de Rabbimizin peygamberleri bize hakkı getirmişlerdi. Acaba şimdi bizim için şefaat edecek şefaatçiler bulunur mu? Yahut işlediklerimizden farklı ameller işleyelim diye geri (dünyaya) döndürülür müyüz?"* (A'râf, 53); *"Günahkârlar Rablerinin huzurunda başlarını eğip: Rabbimiz gördük, işittik. Artık bizi geri döndür, salih amel işleyelim. Gerçekten biz inandık diyecekleri vakit bir görsen."* (Secde, 12); *"Onları ateşin başında durdurulup da: Keşke biz geri döndürülseydik, Rabbimizin âyetlerini yalanlamazdık, mü'minlerden olurduk, diyecekleri vakit bir görsen. Hayır, evvelce gizledikleri şeyler karşılarına çıktı. Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler. Çünkü onlar şüphesiz yalancıdırlar."* (En'âm, 27-28); *"Azabı gördüklerinde zalimlerin: Acaba geri dönüşün bir yolu var mı dediklerini göreceksin."* (Şûrâ, 44); *"Derler ki: Rabbimiz bizi iki kere öldürdün, iki kere de dirilttin. İşte günahlarımızı itiraf ettik. Artık çıkış için bir yol var mı? Bunun sebebi şudur: Bir olarak Allah'a dua edildiği vakit inkâr ediyordunuz. Eğer ona şirk koşulsa iman ederdiniz. İşte hüküm çok yüce ve büyük olan Allah'ındır."* (Mü'min, 11-12) *"Onlar orada feryat ederler. Rabbimiz bizi çıkar ki önceden işlediğimizden başka türlü salih bir amel işleyelim. (Onlara şöyle denecek): Sizi düşünecek*

Scanned with CamScanner

*kimsenin öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı ve size uyarıcı gelmedi mi? O halde şimdi tadın (azabı) zalimlerin hiçbir yardımcısı yoktur."* (Fâtır, 37)

Böylelikle yüce Allah onların dünyaya geri döndürülmeyi isteyeceklerini haber vermektedir, ama onların bu istekleri ölümlerinin yaklaştığı sırada da, ölümden sonra diriltilecekleri gün de, yüce Allah'ın huzuruna çıkacakları zaman da, cehennemin kendilerine gösterileceği vakit te, cehennem azabı içerisinde olacakları vakitlerde de bu isteklerinin kabul edilmeyeceğini bildirmektedir.

Burada: *"Asla, bu onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir"* buyruğuna gelince: Asla anlamındaki: (كَلَّا), bir azar ve böyle bir işin imkânsızlığını anlatan bir edattır. Yani onun isteğini kabul etmeyeceğiz, onun dileğinin gereğini yerine getirmeyeceğiz.

*"Bu onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir"* buyruğu hakkında Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem şöyle diyor: Yani zalim her bir kimsenin ölümü esnasında bu sözü söylemesi kaçınılmaz bir şeydir, ama bu buyruğun *"asla"* sözünün söyleniş sebebini izah eden bir buyruk olma ihtimali de vardır. Yani onun söylediği bir sözden ibarettir. Bu da onun salih amel işlemek maksadıyla geri döndürülmeyi istemesi soyut bir sözlü ifadedir, beraberinde amel olmayan bir sözden ibarettir. Eğer geri döndürülecek olsa dahi salih amel işlemeyecek ve bu sözünde de yalancı olduğu ortaya çıkacaktır, demektir. Nitekim yüce Allah: *"Eğer geri döndürülürlerse yine kendilerine yasaklanan şeylere geri dönerler"* (En'âm, 28) buyurmaktadır.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî dedi ki: *"Onların her birine ölüm geldiğinde: Rabbim beni döndürün der. Belki geride bıraktıklarımla salih amel işlerim."* (Muhammed b. Ka'b devamla) dedi ki: O cebbar olan Allah: *"Asla, bu onun söylemiş olduğu bir sözden ibarettir"* buyuracaktır.

Gufra'nın azatlısı Ömer b. Abdullah da şöyle demektedir: Yüce Allah'ın: *"Asla"* buyurduğunu duyduğun yerde: O yalan söylemiştir, demek istiyor.

Katâde de yüce Allah'ın: *"Onların her birine ölüm geldiğinde"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Alâ b. Ziyad şöyle derdi: Sizden her biriniz kendisinin ölüm halinde olduğunu, Rabbinden canını almamasını istediğini, onun da bu isteğini kabul ettiğini düşünsün ve artık aziz ve celil olan Allah'a itaat olan ameller işlesin.

Scanned with CamScanner

Katâde de dedi ki: Allah'a yemin olsun o (o halde iken) ailesine de, aşiretine de dönmeyi temenni etmiş olmayacaktır. Aksine geri dönüp, yüce Allah'a itaat olan işler yapmayı temenni edecektir. O halde sizler o kusurlu davranan kâfirin temennisine dikkat edin ve siz onun gereğince amel edin. Bununla birlikte ancak Allah'ın verdiği güç ile itaate imkân bulunabilir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'den de buna yakın bir açıklama nakledilmiştir. Muhammed b. Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Kâfir kabrine bırakıldıktan sonra cehennem ateşindeki yerini görecektir. Rabbim, beni geri döndür, tevbe edeyim ve salih amel işleyeyim, der. Ona şöyle cevap verilecek: Sana yaşadığın süre kadar bir ömür verildi. (Ebû Hureyre) dedi ki: Sonra onun üzerine kabri daraltılıp, sıkıştırılır. O yırtıcı hayvanın dişleriyle ısırılmış gibi olacaktır. Uyuyacak ve korkacak, yerin haşaratı, yılanları ve akrepleri üzerine hücum edecektir.

Yine Muhammed b. İbn Hâtim dedi ki: Âişe dedi ki: Kabirde olanlardan dolayı masiyet işlemiş olanların vay haline! Kabirlerinde üzerlerine siyah yahut siyaha yakın koyu renkli yılanlar girecek. Bir yılan başı ucunda, bir yılan ayaklarının yanı başında bulunacak. Her ikisi de onu kendi tarafından ısırıp duracak ve sonunda ortasında bir araya gelecekler. İşte yüce Allah'ın: *"Onların önünde de diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır"* buyurduğu berzahtaki azap bu olacaktır.

Ebû Sâlih ve başkaları ise yüce Allah'ın: *"Onların* (ayetteki lâfzî manasıyla arkalarında lafzı) *önlerinde"* demektir.

Mücâhid dedi ki: Berzah, dünya ile ahiret arasındaki engeldir. Muhammed b. Ka'b da: Berzah, dünya ile ahiret arasıdır. Ne dünya ehli ile birlikte yer içerler, ne de ahirettekilerle birlikte amellerinin karşılıklarını görürler.

Ebû Sahr da: Berzah, kabirler demektir. Ne dünyadadırlar, ne de ahirette. Onlar orada diriltilecekleri güne kadar kalacaklardır, demiştir.

Yüce Allah'ın: *"Onların önünde de diriltilecekleri güne kadar bir berzah vardır"* buyruğu ile ölüm halindeki bu zalim kimselere berzah azabı tehdidi yapılmaktadır. Yüce Allah'ın: *"Cehennem de önlerindedir"* (Câsiye, 10) buyruğu ile: *"Arkasında da oldukça ağır bir azap gelecek"* (İbrâhim, 17) buyruklarına benzemektedir.

Scanned with CamScanner

*"Diriltilecekleri güne kadar"* buyruğu da o kimselere azap ölümden sonra diriliş gününe kadar devam edecektir, demektir.

[4814] Nitekim hadis-i şerifte: *"Ona orada azap edilip duracaktır"* buyurulmaktadır.[160] Yani yeryüzünde (kabrinde iken) bu azabı sürüp gidecektir demektir.

**Sûr'a Üflendiği Gün:**

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾
فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ
مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ ﴿١٠٣﴾
تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ ﴿١٠٤﴾

*101. Sûra üfürüldüğü o günde, aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar.*

*102. Kimlerin tartıları ağır gelirse işte onlar felâh bulanların ta kendileridir.*

*103. Kimlerin tartıları hafif gelirse işte onlar kendilerine zarar verenlerdir. Cehennemde ebedi kalıcıdırlar.*

*104. Yüzlerini ateş yalar onların; Orada dudakları gerileceğinden, dişleri sırıtıp kalacaktır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah ölümden sonra diriliş için Sur'a üfürüleceği ve insanların kabirlerinden kalkacakları zamanda *"aralarında akrabalık bağı olmayacaktır"* diye haber vermektedir. Yani o gün neseplerin faydası olmaz. Bir baba çocuğu için endişe duyamayacak, ona dönüp bakmayacaktır bile. Yüce Allah: *"Ve gerçek hiçbir dost dostunu sormayacak. Bunlara onlar gösterilir."* (Meâric, 10-11) buyurmaktadır. Yani yakın bir kimse onu gördüğü halde diğer yakınının halini sormayacaktır. İsterse o yakını üzerinde sırtının kaldıramayacağı kadar ağır günah yükleri olsun ve isterse dünyada onun için insanların en değerlisi

160 Hasendir. Tirmizî, 1071'de Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak. Bk. el-Ehadisu's-Sahiha, 1391

Scanned with CamScanner

olsun. Ne ona dönüp bakar, ne bir sivrisinek kanadı ağırlığı kadar onun bir yükünü taşır. İşte yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O gün kişi kardeşinden kaçacak. Annesinden ve babasından, eşinden ve çocuklarından da. O günde, bunlardan her bir kişinin kendine yeter bir işi vardır."* (Abese, 34-37)

İbn Mes'ud dedi ki: Kıyamet gününde Allah öncekileri de, sonrakileri de toplayıp bir araya getirecek, sonra da bir münadi şöyle seslenecektir: Dikkat edin, dinleyin. Her kimin uğradığı bir haksızlık varsa gelsin hakkını alsın. (İbn Mes'ud devamla) dedi ki: Kişi (o gün babasının yahut oğlunun ya da eşinin) üzerinde alacak bir hakkının bulunmasına -küçük dahi olsa- sevinecektir. Bunun doğru olduğunu da yüce Allah'ın kitabındaki: *"Sur'a üfürüldüğü o günde aralarında akrabalık bağı olmayacaktır. Birbirlerine soru da sormazlar"* buyruğudur. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

[4815] İmam Ahmed dedi ki: Misver b. Mahreme (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Fâtıma benden bir parçadır. Onu üzen şey beni de üzer, onu memnun eden bir şey beni de memnun eder. Gerçek şu ki kıyâmet gününde benim nesebim, sebebim ve sıhrî akrabalıklarım dışında bütün nesepler kopacaktır."*[161]

[4816] Bu hadisin Buhârî ve Müslim'de yine Misver'den gelen bir aslı bulunmaktadır. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Fâtıma benden bir parçadır. Onu üzüp rahatsız eden şey beni de üzer ve rahatsız eder. Ona eziyet veren bir şey bana da eziyet verir"* buyurdu.[162]

[4817] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudrî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i minber üzerinde şöyle buyururken dinledim: *"Birtakım insanlara ne oluyor ki Rasûlullah'ın akrabalığının kavmine faydası olmaz, diyorlar. Hayır, Allah'a yemin olsun ki, benim akrabalık bağım dünyada da, âhirette de kopmayacaktır. Ey insanlar, şüphesiz ki ben sizden önce (Havzın başına) varmış olacağım. Siz geleceğiniz vakit bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü!*

161 Ahmed, IV, 323, 332; Taberânî, Kebîr, XX, 25, 27; Heysemi, Mecma, IX, 203'de: Senedinde Ümmü Bekr bnt. el-Misver vardır ki, kimse onu olumsuz olarak tenkit etmediği gibi sika olduğunu söyleyen de olmamıştır. Geri kalan ravilerinin sika oldukları söylenmiştir, denilmektedir. Bu hadisin aslına bundan sonra gelen rivayet de şahitlik etmektedir.

162 Buhârî, 5230; Müslim, 2449; Ebû Dâvûd, 2071; Tirmizî, 3866; İbn Mâce, 1998; Ahmed, IV, 338

Scanned with CamScanner

*ben filan oğlu filanım diyecek, bir diğeri de: Ben filan oğlu filanım diyecek. Ben de: Dediğiniz nesebi (soyu) tanıdım ama sizler benden sonra dinde olmayan şeyler ortaya çıkardınız ve gerisin geri döndünüz, diyeceğim."*[163]

[4818] Mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab'dan gelen, Müsned'inde ondan (radıyallâhu anh)'den gelen bir çok rivayette, Ali b. Ebî Tâlib'in kızı Ümmü Gülsum ile evlendiği zaman şöyle dediğini zikretmiş idik: Ama Allah'a yemin ederim ki benim (evlenmeye ihtiyacım yok), tek sebep Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiş olmamdır: *"Her sebep ve nesep kıyâmet gününde kopmuş olacaktır. Benim sebebim ve nesebim müstesna."*[164]

Bunu Taberânî, Bezzâr, el-Heysem b. Kuleyb, Beyhakî, Hâfız Ziya, el-Muhtare adlı eserinde rivayet etmişlerdir. Yine biz, onun (Ümmü Gülsum'un nesebini) tazim etmek ve ona ikram olmak üzere kırk bin dirhem mehir verdik, dediğini de zikretmiş idik.

[4819] Hâfız İbn Asâkir Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Zeyneb'in kocası Ebu'l-As b. er-Rebî'in biyografisini kaydederken Ebu'l-Kâsım el-Beğavî yoluyla şu rivayeti zikretmektedir: İbn Ömer dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kıyamet gününde her türlü nesep ve sıhrî akrabalık bağları kopacaktır. Benim nesebim ve sıhrî akrabalığım müstesna"* buyurdu.[165]

---

163 Ahmed, III, 18, 39, 62; Ebû Ya'la, 1238; Heysemi, Mecma', X, 364'de: Bunu Ebû Ya'lâ rivayet etmiş olup, Abdullah b. Muhammed b. Akîl dışında geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir. Abdullah'ın sika olduğu da söylenmiştir, demektedir. Yine hadisin senedinde Ebû Said el-Hudri'nin oğlu Hamza da vardır. İbn Hibbân onun sika olduğunu söylemiştir. Bu metinde ayrıca ona mutabaatta da bulunulmuştur. Bunun yine İbn Abbâs'tan gelen bir şahidi de vardır ki, bunu da Taberânî 11621'de rivayet etmiş, Heysemi, 15020'de: Ravileri sikadırlar, demiştir.

164 Hakim, III, 142 Ali b. el-Huseyn'den, Ömer... deyip, rivayeti zikretmekte ve sahih olduğunu belirtmektedir. Hadis mürseldir. Zehebî de illetinin munkatı olmak olduğunu söylemiş, Taberânî, 265'te bunu mevsul olarak rivayet etmiş, Heysemi, IX, 173 h. no: 15019'da: Bunu Taberânî, Kebîr ve Evsat'ta rivayet etmiştir. Her iki rivayetin senetleri el-Hasen b. Sehl dışında Sahih'in ravileridir, o da sika birisidir demiştir.

165 Senedinde İbrâhim b. Yezid vardır. Zayıf bir ravidir ama bundan önceki rivayetler de buna şahitlik etmektedir. Allah en iyi bilendir. Elbani bunu Sahihu'l-Cami, 4563'te zikrederek, İbn Asâkir'in İbn Ömer'den bunu rivayet ettiğini söylemiştir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 236'da bu hadisin şahitlerini de zikretmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

[4820] Yine (İbn Asâkir, Ebu'l-Asım) biyografisinde, Ammar b. Seyf yoluyla Abdullah b. Amr'ın (Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e) ref ederek şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Aziz ve celil olan Rabbimden ümmetim arasından her kimden kız aldımsa ve her kime kız verdimse mutlaka cennette benimle beraber olmasını diledim, o da bana bu dileğimi verdi."*[166]

[4821] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Enes b. Mâlik, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: Allah'ın mizan (amellerin tartılacağı terazi) ile görevli bir meleği vardır. Âdemoğlu getirilir ve mizanın iki kefesi arasında durdurulur. Eğer terazisi ağır basarsa bir melek bütün mahlûkatın duyacağı bir sesle yüksekçe bağırır: Filan kişi öyle bir mutluluğa kavuştu ki, artık bundan sonra ebediyen bedbaht olmayacaktır. Şayet terazisi hafif gelirse yine melek bütün mahlûkatın duyacağı yüksek bir sesle: Filan kişi öyle bir bedbaht oldu ki, artık bundan sonra ebediyen mutlu olmayacaktır, der.[167] Senedi zayıftır. Çünkü Dâvûd b. el-Muhabber metruk bir ravidir.

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Cehennemde ebedi kalıcıdırlar"* buyurmaktadır. Yani orada hep kalacaklar, sürekli kalıp oradan ayrılmamak üzere ikamet edecekler.

*"Yüzlerini ateş yalar onların"* Bu, yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Yüzlerini de ateş kaplayacaktır."* (İbrâhim, 50); *"O kâfirler (azap geleceğinde) ateşi yüzlerinden, sırtlarından geri çeviremeyecekleri, kendilerine de yardım olunmayacağı zamanı bir bilselerdi."* (Enbiyâ, 39)

---

166 Oldukça zayıftır. Çünkü senedinde Ammar b. Seyf vardır ki o ed-Dabbi el-Kufi nispetlidir. Tehzibu't-Tehzib, VII, 352'de özetle şu bilgiler yer almaktadır: İbn Maîn: Onun hadisinin bir kıymeti yoktur ,demiştir. Bir rivayette ise sika olduğu söylenmiştir. Ebû Zur'a zayıftır demiş, Ebû Hâtim salih yaşlı idi, hadisi zayıf ve münker birisi idi. Ebû Dâvûd çokça yanılan birisi idi, el-Iclî sika ve sağlamdır. Darakutnî rivayeti terkedilmiş Kufeli birisidir, demektedir. Hakim de: Sevrî'den ve İsmail b. Ebî Halid'den münker birtakım rivayetler nakleder. Buhârî de: Ona mutabaat olunmaz, hadisi münker ve yok hükmünde birisidir. Aynı şekilde el-Ukayli de zayıf olduğunu söylemiş, İbn Adiyy: Hadisinin zayıf olduğu apaçık ortadadır, demiştir.

Böylelikle cumhurun onun rivayetlerinin oldukça zayıf, naklettiği hadislerin neredeyse uydurma (mevzu) gibi olduğunu ifade etmiş olmaktadırlar.

167 Musannif Dâvûd b. el-Muhabber sebebiyle illetli olduğunu ve ondan dolayı hadisin zayıf olduğunu söylemiştir. Durum dediği gibidir. Hatta bu ravi metruktur, yalancılıkla dahi itham edilmiştir. Aklın faziletine dair hadisleri uyduran da odur. Biyografisi için Mizan'a bakınız. Yine bunun senedinde Sâlih b. Beşir el-Murri vardır ki birden çok kişi zayıf olduğunu belirtmiştir.

Scanned with CamScanner

[4822] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Cehenneme cehennemlikler sürülüp, götürüleceği vakit cehennem alevi onları karşılayacak, sonra o alev onları bir yalayacak, ayaklarının topuklarına düşmedik hiçbir etleri kalmayacaktır."* [168]

[4823] Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Yüzlerini ateş yalar onların"* buyruğu hakkında: *"Onları bir defa yalayacak ve etleri topuklarına akıverecek"* buyurdu.[169]

*"Orada dudakları gerileceğinden, dişleri sırıtıp kalacaktır"* buyruğu hakkında Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Yani suratları çok asık olacaktır. Sevrî, Ebû İshâk'tan, o Ebu'l-Ahvat'tan, o Abdullah b. Mes'ud'dan: *"Orada dudakları gerileceğinden, dişleri sırıtıp kalacaktır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Sen hiç közde tütsülenmiş kelleyi dişleri dışarı çıkmış ve dudakları gerilip, çekilmiş halde iken görmedin mi? (İşte anlatılan budur.)

[4824] İmam Ahmed (r.h) dedi ki: Ebû Said el-Hudrî, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Orada dudakları gerileceğinden dişleri sırıtıp kalacaktır"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: *"Ateş onu yakacak, bundan dolayı üst dudağı kafasının ortasına ulaşıncaya kadar geri çekilecek. Alt dudağı ise göbeğine değinceye kadar gevşeyecek."*[170] Bunu Tirmizî de Su-

168 Senedi zayıftır. Taberânî, Evsat, 280; Beyhakî, Ba's, 561; Ebû Nuaym, IV, 363 Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Hadis Muhammed b. Süleyman b. el-Asbahani etrafında dönüp durmaktadır. Mecma, 18586'da zayıf olduğunu söylemiştir. Münziri, Terğib, 15426'da ise hadisin Ebû Hureyre'ye mevkuf bir rivayet olduğunun doğru olduğunu belirtmiştir.

169 Zayıftır çünkü Sâd b. Ebî Said el-Makburi hadisi leyyin birisidir ama hadisin asıl illeti o değildir. İlleti onun kardeşi Abdullah b. Ebî Said'dir. Zehebî, Mizan, 4363'de onu söz konusu ederek: Yahyâ hiçbir şey değildir demiştir. Bir rivayette de sika değildir demiştir. Fellas hadisi münker ve metruk birisidir. Buhârî onu terk etmişlerdir demiştir. Ondan rivayet eden zatın ise biyografisini kaydedeni bulamadım.

170 Senedi zayıftır. Ebû Ya'lâ, 1367; Ahmed, III, 88; Tirmizî, 2590. Ebû Said'in rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir. Hadis Durrac, Ebu'l-Heysem'den senedi etrafında dönüp durmaktadır. Durrac ise özellikle Ebu'l-Heysem'den rivayetinde zayıf bir ravidir. Bununla birlikte Tirmizî hasen, sahih, gariptir. Hakim de: Sahihtir demiş, Zehebî de bir şey söylememiştir. Zehebî'nin bir şey demeyişinden ve Tirmizî'nin de sahih diye nitelemesinden anlaşıldığı kadarıyla bu cehennemde çeşitli azap şekilleri ile ilgili oluşundan dolayıdır. Selef ise rikak (kalbi yumuşatan) ya da terğib ve terhib hadisleri hakkında kolaylık gösterme yolunu seçmişlerdir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

veyd b. Nasr'dan, o Abdullah b. el-Mübârek'den bu senetle rivayet etmiş ve Tirmizî hasen, gariptir, demiştir.

أَلَمْ تَكُنْ اٰيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ ﴿١٠٧﴾

*105. (Onlara denilir ki): "Âyetlerim size okunmuyor muydu ve siz onları yalanlamıyor muydunuz?"*

*106. "Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galip geldi. Biz doğru yoldan sapmış bir topluluk idik" dediler.*

*107. Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz.*

**Tefsiri:**

Bu, Allah'ın cehennemliklere kendilerini böyle bir helake götüren küfür ve inkârları, işledikleri günahları, çiğnedikleri haramlar ve yaptıkları pek büyük veballeri dolayısıyla bir azarıdır. Yüce Allah bunun için: *"Âyetlerim size okunmuyor muydu ve siz onları yalanlamıyor muydunuz?"* buyuracak. Yani ben sizlere rasûller gönderdim, kitaplar indirdim. Şüphelerinizi ortadan kaldırdım ve sonunda sizin ileri sürebileceğiniz hiçbir deliliniz kalmadı. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Ta ki insanların rasûllerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."* (Nisâ, 165); *"Biz bir rasûl göndermedikçe de azap ediciler değiliz."* (İsrâ, 15); *"İçine her bir grup atıldığında bekçileri onlara: Size uyarıcı bir peygamber gelmedi mi, diye sorarlar. Onlar: Evet, gerçekten bize bir uyarıp, korkutucu geldi, fakat biz yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmemiştir. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz, dedik diye cevap verirler. Yine derler ki: Eğer biz dinleseydik ve aklımızı kullanmış olsaydık cehennemlikler arasında olmazdık. Böylelikle günahlarını itiraf edecekler, Allah'ın rahmeti cehennemliklerden uzak olsun."* (Mülk, 8-11)

İşte bundan dolayı şöyle diyeceklerdir: *"Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galip geldi. Biz doğru yoldan sapmış bir topluluk idik."* Evet, bize karşı delil

Scanned with CamScanner

getirildi, ama bizler o delile boyun eğmeyecek, arkasından gitmeyecek kadar bedbaht kimseler idik. Bundan dolayı da o delile uymak yerine yolumuzu şaşırdık ve bu bize nasip olmadı. Sonra şöyle diyecekler:

*"Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz."* Yani bizi dünyaya geri döndür. Eğer daha önce yaptıklarımızı dönüp yapacak olursak elbette biz zalimler olacağız, cezalandırılmayı hak edenler olacağız. Bu da onların söyleyecekleri şu sözleri gibidir: *"İşte günahlarımızı itiraf ettik. Artık çıkış için bir yol var mı? Sizin bu halinizin sebebi şudur: Bir olarak Allah'a dua edildiği zaman inkâr ediyordunuz. Eğer ona ortak koşulsa iman ederdiniz. İşte hüküm, çok yüce ve büyük olan Allah'ındır."* (Mü'min, 11-12) Yani bu azaptan çıkışın imkânı yoktur. Çünkü sizler Allah'ı tevhid ederken ona ortak koşmuştunuz.

قَالَ اخْسَؤُا فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُ كَانَ فَرِيقٌ مِنْ عِبَادِي
يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٠٩﴾
فَاتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰ أَنْسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ
﴿١١٠﴾ إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا أَنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿١١١﴾

*108. Buyuracak ki: "Yıkılın içerisine, bana da söz söylemeyin."*

*109. Gerçek şu ki kullarımdan: "Rabbimiz, iman ettik, bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen rahmet edenlerin hayırlısısın" diyen bir topluluk vardı.*

*110. Sizse onları alaya aldınız. Nihayet onlar da size beni anmanızı unutturdu. Siz onlara gülüp geçiyordunuz.*

*111. İşte onlar sabrettiklerine karşılık bugün ben de gerçekten onları mükâfatlandırdım. Onlar kurtuluşa erenlerdir.*

**Tefsiri:**

Bu, kâfirler cehennemden çıkmayı ve bu dünyaya geri dönmeyi isteyecekleri vakit, Allah'ın onlara vereceği cevabıdır: *"Yıkılın içerisine"* yani küçülmüşler, hakir düşürülmüşler, zelil edilmişler olarak orada kalınız, *"bana da söz söylemeyiniz"* yani bir daha böyle bir dilekte bulunmayınız, diyecektir. Çünkü sizin bu isteğinize benden alacağınız bir cevabınız yoktur.

Scanned with CamScanner

Avfî, İbn Abbâs'tan: *"Yıkılın içerisine, bana da söz söylemeyin"* buyruğu hakkında, bu Rahmân'ın onlarla konuşmayı keseceği zaman söyleyeceği sözüdür, dediğini nakletmektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Cehennemlikler, (cehennemin sorumlu meleği) Mâlik'e seslenecekler. Kırk yıl süreyle onlara cevap vermeyecek. Sonra onlara: *"Sizler muhakkak böyle kalacaksınız"* (Zuhruf, 77) diye cevap verecek. (Abdullah b. Amr) dedi ki: Allah'a yemin olsun ki onların bu duaları Mâlik için de, Mâlik'in Rabbi için de oldukça değersiz görülecektir. Sonra Rablerine dua ederek şöyle diyecekler: *"Rabbimiz, bedbahtlığımız bize galip geldi. Biz doğru yoldan sapmış bir topluluk idik. Rabbimiz bizi buradan çıkar. Eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz"* diyeceklerdir. (Abdullah b. Amr) dedi ki: Dünya ömrünün iki katı kadar susacak sonra onlara: *"Yıkılın içerisine, bana da söz söylemeyin"* diye cevap verecek. (Abdullah b. Amr) dedi ki: Allah'a yemin olsun artık oradakiler bundan sonra ağızlarını açıp tek bir kelime dahi söylemeyecekler ve sadece cehennem ateşi içerisinde onların hırıltılı ve iniltili nefes alıp verişleri duyulacaktır. (Abdullah b. Amr) dedi ki: Onların solumaları bu şekilde nitelendirilmekle çıkaracakları sesler eşeklerin seslerine benzetilmiştir. Çünkü eşeğin anırmasının başına zefir, bitiş haline de şehîk denilir.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Allah oradan -yani cehennemden- artık kimsenin çıkmamasını dileyeceği vakit onların yüzlerini ve tenlerinin rengini değiştirecektir. Mü'minlerden bir adam gelip, şefaat etmek isteyecek, Rabbim diyecek, o da: Kim tanıdık birisini bulursa onu çıkartsın, diyecek. (Mü'min) adam gelecek, bakacak, hiç kimseyi tanıyamayınca (cehennemlik kişi), ben filanım diyecek, ama o mü'min kişi, ben seni tanımıyorum, diyecek. (Abdullah b. Mes'ud) dedi ki: İşte o vakit (kâfirler): *"Rabbimiz bizi buradan çıkar, eğer bundan sonra bir daha dönersek şüphesiz biz zalim kimseleriz"* diyecek. Bu sefer de *"yıkılın içerisine, bana da söz söylemeyin"* buyuracak. Artık bunu da söyledikten sonra cehennem üzerlerine kapatılacak ve onlardan hiçbir kimse dışarı çıkamayacaktır.

Daha sonra yüce Allah dünyadaki günahlarını ve mü'min kullarıyla, dostlarıyla alay ettiklerini hatırlatarak şöyle buyurmaktadır:

*"Gerçek şu ki kullarımdan: Rabbimiz, iman ettik, bize mağfiret ve rahmet buyur. Sen rahmet edenlerin en hayırlısısın, diyen bir topluluk vardı, sizse*

Scanned with CamScanner

*onları alaya aldınız."* Onların bana dua etmeleri, bana yalvarıp yakarmaları sebebiyle onlarla alay ettiniz. *"Nihayet onlar da size beni anmanızı unutturdu."* Yani sizin onlara olan kininiz benim size nasıl davranacağımı unutturdu. *"Siz onlara gülüp geçiyordunuz."* Onların yaptıklarına ve ibadetlerine gülüyordunuz. Bir başka yerde ise şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki o günahkârlar iman edenlerin bir kısmına gülerlerdi. Yanlarından geçtiklerinde de birbirlerine kaş göz işareti yaparlardı."* (Mutaffifin, 29-30) Onlarla alay ederek birbirleriyle işaretleşiyorlardı, demektir.

Sonra yüce Allah, dostlarına ve salih kullarına verdiği karşılığı dile getirerek şöyle buyurmaktadır: *"İşte onlar"* sizin eziyet ve işkencelerinize, kendileriyle alay etmenize *"sabretmelerine karşılık bugün ben de gerçekten onları mükâfatlandırdım. Onlar kurtuluşa erenlerdir."* Yani mutlulukla, esenlikle, cennetle mükâfatlandırıp onları umduklarını elde edenler ve cehennem ateşinden kurtulanlar kıldım.

**Gerçek Hükümdar:**

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾ فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾

*112. "Siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız" diyecek.*

*113. Onlar: "Bir gün yahut bir günün bir bölümü kadar eğlendik. Haydi sayanlara sor" diyecekler.*

*114. Buyurdu ki: "Siz ancak az bir süre eğlendiniz. Eğer gerçekten bilmiş olsaydınız."*

*115. Acaba siz, bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sizin bize gerçekten döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz?*

*116. Melik ve hak olan Allah'ın şanı yücedir! Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Kerim Arş'ın Rabbi O'dur.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz dünyadaki kısacık ömürleri süresinde ellerinden kaçırdıkları yalnızca Allah'a itaat edip, ona ibadet etmek fırsatına ve eğer dünya hayatının kısacık süresi içerisinde sabretmiş olsalardı takva sahibi gerçek dostlarının kurtuluşa erdikleri gibi, kurtulacaklarına dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: *"Siz yeryüzünde"* dünyada *"kaç yıl kaldınız"* ikamet ettiniz *"diyecek, onlar: Bir gün yahut bir günün bir bölümü kadar eğlendik. Hadi sayanlara"* yani hesabını yapanlara *"sor diyecekler."*

*"Buyurdu ki: Siz ancak az bir süre"* her bakımdan az kabul edilecek bir süre *"eğlendiniz. Eğer gerçekten bilmiş olsaydınız"* geçici olanı, kalıcı olana tercih etmezdiniz. Kendiniz aleyhine bu kötü tasarruflarda bulunmaz, uygulamalar yapmaz, bu kısacık süre içerisinde Allah'ın gazabını hak etmezdiniz. Eğer mü'minlerin yaptıkları gibi Allah'a itaat ve ona ibadet üzerinde sebat göstermiş olsaydınız, onların kurtuldukları gibi siz de kurtulacaktınız.

[4825] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Safvân'ın tahdis ettiğine göre o Eyfa' b. Abd el-Kelâî'yi insanlara hutbe verirken şunları söylediğini dinlemiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki Allah cennetlikleri cennete, cehennemlikleri de cehenneme koyduktan sonra şöyle buyuracak: Ey cennetlikler, yeryüzünde kaç yıl kaldınız. Onlar: Bir gün yahut bir günün bir kısmı, diyecekler. Allah da: Bir gün yahut bir günün bir kısmında yaptığınız ticaret ne güzel oldu. Benim rahmetim(i), rızam(ı) ve cennetim(i kazandınız). Orada ebediler olarak ve ebedi bırakılmak üzere kalınız. Sonra şöyle buyuracak: Ey cehennem halkı, siz yeryüzünde kaç yıl kaldınız, buyuracak. Onlar: Bir gün yahut bir günün bir kısmı kaldık, diyecekler. Allah: Bir gün ya da bir günün kısmında ne kötü bir ticaret yaptınız. Benim cehennem ateşim(i) ve gazabım(ı hak ettiniz). Siz de burada ebediler olarak ve ebedi bırakılanlar olarak kalınız, buyuracak."*[171]

*"Acaba siz bizim sizi boşuna"* maksatsız, sizden herhangi bir şey istemeksizin ve bizim bir hikmetimiz de bulunmaksızın *"yarattığımızı"* yani sizleri de

171 Mürseldir çünkü Eyfa' b. Abd el-Kelâî küçük tabiindendir ve tanınmayan birisidir. İbn Ebî Hâtim onu söz konusu etmiş ama onun hakkında cerh ve tadil edici bir ifade de kullanmamıştır. Sadece onun Raşid b. Sâd'dan rivayette bulunduğunu zikretmektedir ki o da tabiinden birisidir. Kendisinden de Safvân b. Amr rivayette bulunmuştur.
İşte bu kendisinden yalnızca bir kişi rivayet naklettiğinden ötürü meçhul birisi olduğuna delildir.

Scanned with CamScanner

mükâfatı ve cezası olmayacak olan hayvanları yarattığımız gibi anlamsız işler yapmanız ya da oyun oynamanız için yarattığımızı mı sanıyorsunuz? Bizler sizleri ancak ibadet etmek için, aziz ve celil olan Allah'ın emirlerini dosdoğru uygulamak için yarattık *"ve sizin bize döndürülmeyeceğinizi mi"* ahiret yurduna dönmeyeceğinizi mi *"zannettiniz?"* Bu da yüce Allah'ın: *"İnsan kendisinin başıboş bırakılıverileceğini mi zanneder"* (Kıyâmet, 36) buyruğunu anlatmaktadır.

*"Melik ve hak olan Allah'ın şanı yücedir!"* O boşuna maksatsız bir şey yaratmaktan yücedir. O bu şekilde yaratmaktan münezzeh olan melik (her şeyin mutlak egemeni ve sahibi) ve hak olandır.

*"Ondan başka hiçbir ilah yoktur. Kerim Arşın Rabbi O'dur."* Yüce Allah'ın burada Arşı söz konusu etmesinin sebebi, bütün yaratılmışların tavanı oluşundan dolayıdır. Onu *kerim* olmakla nitelendirmiştir ki, bu da görünüşünün güzel, şeklinin göz alıcı olması demektir. Nitekim yüce Allah: *"Orada her türden kerim (güzel, göz alıcı) bitkiler bitirdik."* (Lokman, 10) buyurmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. el-Âs hanedanından bir adam dedi ki: Ömer b. Abdulaziz son hutbesinde Allah'a hamd-u senada bulunduktan sonra şunları söyledi: "Şimdi ey insanlar! Gerçekten siz boşuna yaratılmadınız ve başıboş bırakılmadınız. Sizin ölümden sonra bir dirilişiniz ve dönüşünüz olacaktır. Allah o vakit aranızda hüküm vermek ve haklıyı haksızdan ayırmak için inecektir. Allah'ın rahmeti dışında kalan, zarar etmiş, hüsrana uğramış, eni göklerle yer kadar olan cennetten de mahrum edilmiş olacaktır. Sizler bugünden çekinip, korkan ve peşini kalıcıyı almak karşılığında veren, çoğa mukabil azı veren, güvene karşı da korkuyu verenler dışında yarın hiç kimsenin güven altında olmayacağınızı bilmiyor musunuz? Sizler ölmüş kimselerin soyundan geldiğinizi ve sizden sonrakilerin de kalacağını ve sonunda her şeyi miras alan en hayırlı mirasçıya döndürüleceğinizi bilmiyor musunuz? Hem sonra sizler her gün sabah akşam birilerini aziz ve celil olan Allah'a gönderiyorsunuz. O kişi artık maksadına erişmiş, onun eceli bitmiş oluyor ve nihayet onu yerde açtığınız bir yarığın içerisine gömüp üzerini kapatıyorsunuz. O çukurda ne bir döşek var, ne de bir yastık. O kişi sevdiklerinden ayrılmış, artık toprağa yaslanmış, hesabıyla karşı karşıya gelmiş, amelinin rehini olarak alınmış, geriye bıraktıklarına ihtiyacı kalmamış ama dünyada iken önden gönderdiklerine muhtaç olarak gitmiş olacaktır. İşte ey Allah'ın kulları, artık

Scanned with CamScanner

onun ahd ve misakları bitmeden ve ölüm musibeti gelip sizi bulmadan önce Allah'tan korkun, takvalı olun." Sonra cübbesinin bir kenarını yüzüne örttü, kendisi de ağladı, etrafındakileri de ağlattı.

[4826] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Haneş b. Abdullah'tan rivayete göre bir musibete uğramış bir adam Abdullah b. Mes'ud'un yanından geçti. Abdullah b. Mes'ud onun kulağına *"Acaba siz bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sizin bize gerçekten döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz? Melik ve hak olan Allah'ın şanı yücedir"* âyetini sûreyi bitirinceye kadar okudu ve iyileşti. Bu hal Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e söz konusu edilince Allah Rasûlü: *"Kulağına ne okudun"* dedi. Abdullah b. Mes'ud ona bildirince, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, eğer kesin inanan bir adam bunu bir dağın üzerine okuyacak olsa o dağ yok olur"* buyurdu.[172]

[4727] Ebû Nuaym'ın Halid b. Nizar yoluyla rivayet ettiğine göre İbrâhim b. el-Haris dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi bir askeri birlik ile birlikte gönderdi ve akşam ve sabah olunca: *"Acaba siz bizim sizi boşuna yarattığımızı ve sizin bize gerçekten döndürülmeyeceğinizi mi zannettiniz"* buyruğunu okumamızı emretti. (İbrâhim) dedi ki: Biz de bunu okuduk, hem ganimet aldık, hem sağlık ve afiyetle döndük.[173]

[4828] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Abbâs dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Gemiye bindikleri vakit:*

بسم الله الملك الحق، {وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّماوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ}،

{بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا إِنَّ رَبِّي لَغَفُورٌ رَحِيمٌ}

172 Oldukça zayıftır. Bunu Ebû Ya'lâ, 5045; İbnu's-Sünnî, 631; Ebû Nuaym, I, 70'de rivayet etmiştir. Senedinde İbn Lehia vardır ve o vahidir. Göründüğü kadarıyla bu onun karıştırdığı rivayetlerden birisidir. İmam Ahmed'e bu metin hakkında soru sorulmuş, o: Bu uydurmadır, bu yalan söyleyenlerin ortaya attıkları bir hadistir, demiş; Zehebî, II, 155'de bunu Selam b. Rezin'in biyografisinde zikretmiştir.

173 Hâfız, İsabe, I, 15, 5'te bunu zikretmiş ve İbn Mende'yi kaynak olarak göstererek: Senedinde bir beis yoktur demiştir. suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, V, 34'de ise hasen olduğunu belirtmektedir.

Scanned with CamScanner

*Melik ve hak Allah'ın adıyla 'Onlar Allah'ı gereği gibi takdir edemediler. Halbuki kıyâmet gününde arz bütünü ile onun kabzasındadır. Gökler ise onun sağ eliyle dürülmüş olacaktır. O şirk koştuklarından münezzehtir ve çok yücedir.'* (Zümer, 67); *'Onun akması da, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz Rabbim günahları bağışlayandır, rahimdir.'* (Hûd, 41) *diye dua etmeleri, ümmetim için suda boğulmaya karşı bir teminattır."*[174]

وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ ۚ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

*117. Kim hakkında hiçbir delili bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet ederse onun hesabı ancak Rabbinin katındadır. Kâfirler -hiç şüphesiz- kurtuluşa eremezler.*

*118. Ve de ki: "Rabbim, mağfiret ve rahmet buyur. Zaten sen merhamet edicilerin en hayırlısısın."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, başkasını kendisine ortak koşup, onunla birlikte başkalarına ibadet eden kimseleri tehdit ederek ve Allah'a ortak koşan kimselerin, *"hiçbir delilinin bulunmadığını"* asla delil getiremeyeceğini haber vermektedir.

*"Kim hakkında hiçbir delil bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet ederse"* -(*hakkında hiçbir delili bulunmaksızın* anlamındaki) bu cümle, bir ara cümlesidir. Şartın cevabı da *"onun hesabı ancak Rabbinin katındadır"* buyruğudur. Yani bundan dolayı Allah onu hesaba çekecektir. Sonra: *"Kâfirler hiç şüphesiz kurtuluşa eremezler"* diye haber vermektedir. Yani kıyâmet gününde onun huzurunda kâfirlerin kurtuluşları, umduklarını elde etmeleri söz konusu olmayacaktır.

[4829] Katâde dedi ki: Bize nakledildiğine göre Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama: *"Neye ibadet ediyorsun?"* demiş, adam, Allah'a ve şuna şuna ibadet ediyorum, diyerek birtakım putların adını saymış. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Sana bir sıkıntı gelip çatacak olursa onla-*

174 Hadis oldukça zayıftır. Kaynakları daha önceden gösterilmiştir.

Scanned with CamScanner

*nın hangisine dua ettiğin vakit senin bu sıkıntını açıp giderir?"* diye sordu. O: Aziz ve celil olan Allah, dedi. Allah Rasûlü: *"Bir ihtiyacın olduğu vakit onların hangisine dua ettiğin zaman sana o ihtiyacını verir?"* dedi. Adam: Aziz ve celil olan Allah, dedi. Bu sefer: *"Peki seni onunla birlikte bu diğer putlara da ibadet etmeye iten ne oldu?"* dedi. Adam: Onunla birlikte bunlara da ibadet etmek sûretiyle ona şükretmek istedim. Yoksa sen onun yenik düşürüleceğini mi zannediyorsun? dedi. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Siz hem biliyorsunuz, hem bilmiyorsunuz."* buyurdu. Adam, İslam'a girdikten sonra: Ben bir adamla karşılaştım ve tartışmada o beni yendi, dedi.[175]

Bu, bu yoldan mürsel bir rivayettir. Ebû İsa Tirmizî ise Sünen'inde İmran b. el-Husayn'den, o babasından, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye buna yakın bir rivayeti müsned (muttasıl senet) olarak rivayet etmiştir.

*"Ve de ki: Rabbim mağfiret ve rahmet buyur. Zaten sen merhamet edicilerin en hayırlısısın"* buyruğu ise yüce Allah'ın böyle bir dua yapmaya bir irşadıdır. Çünkü *mağfiret*, mutlak olarak kullanıldığı takdirde, insanların günahlarını silmek ve onu örtmek demektir. *Rahmet* ise Allah'ın kulunu doğrultması ve söz ve fiillerinde ona başarı lütfetmesidir.

Mü'minûn sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

175 Mürsel bir rivayettir fakat müellifin de belirttiği üzere Tirmizî'nin zikrettiği rivayet ile güçlenmektedir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# NÛR SÛRESİ

[64 âyettir. Medine'de inmiştir.]

**Zina Eden Erkek ve Zina Eden Kadın:**

سُورَةٌ أَنْزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنْزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾ اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. (Bu) indirdiğimiz ve farz kıldığımız bir sûredir. Öğüt alasınız diye onda apaçık âyetler de indirdik.*

*2. Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun. Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş kimseler iseniz Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir topluluk da azaplarına tanık olsunlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"(Bu) indirdiğimiz ve farz kıldığımız bir sûredir."* Bu buyrukla bu sûreye gerektiği gibi itina göstermek için dikkat çekilmektedir. Ancak buyruk onun dışındakilerin gerektiği gibi önemsenmeyeceği anlamına da gelmez. Mücâhid ve Katâde *"farz kıldığımız"* buyruğunu: Helali, haramı, emri, yasağı ve hadleri açıkladığımız (bir sûredir), diye açıklamışlardır.

Scanned with CamScanner

Buhârî dedi ki: Bu buyruğu: "(فَرَضْناها): Farz kıldığımız" diye okuyanların kıraatine göre hem size, hem sizden sonrakilere (hükümlerini farz kıldığımız...) demektir.

*"Öğüt alasınız diye onda apaçık"* açıklanmış, açık seçik *"ayetler de indirdik."* Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüzer değnek vurun."* Bu âyet-i kerimede zina edenin haddine dair hüküm yer almaktadır. İlim adamlarının bu hususta geniş açıklamaları ve görüş ayrılıkları vardır. Çünkü zina eden bir kişi ya evlenmemiş yahut muhsan birisidir. *Muhsan* da sahih bir nikâh ile cinsel ilişkide bulunmuş kimseye denir. Ancak nikâhını da hür, baliğ ve akıllı olarak yapmış olmalıdır. Eğer evlenmemiş ise ona uygulanacak had, âyet-i kerimede olduğu üzere yüz celde (değnek)dir. Ayrıca buna Ebû Hanîfe'ye (r.h) muhalif olarak ilim adamlarının çoğunluğuna göre şehrinden bir sene gurbete (sürgüne) göndermek de ilave edilir. Ebû Hanîfe'ye göre ise sürgüne göndermek İmamın görüşüne bırakılmıştır. İsterse gönderir, isterse göndermez.

[4830] Bu hususta cumhurun gösterdiği delil, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Zührî'nin rivayeti ile sabit ve Ebû Hureyre ve Zeyd b. Halid el-Cuheni'nin rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir: Bu hadiste belirtildiği üzere bedevi iki kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek onlardan biri: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim oğlum bunun yanında işçi olarak çalışıyordu. Onun karısıyla zina etti. Oğlumu kurtarmak karşılığında ona yüz koyun ve bir de cariye verdim. Sonra ilim adamı kimselere sordum. Bana oğlumun cezasının yüz değnek ve bir yıl sürgüne gönderilmek, karısının cezasının ise recm edilmek olduğunu bildirdiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, ben aranızda Allah'ın kitabına göre hüküm vereceğim. Cariye ile koyunlar sana geri verilecektir. Senin oğlunun cezası ise yüz değnek ve bir yıl sürgüne gönderilmektir. Şimdi* -Eslem'den bir adama hitap ederek- *ey Uneys, bu adamın karısının yanına git. İtiraf ederse onu recm et."* Uneys onun yanına gitti, kadın itiraf etti. Bunun üzerine de onu recm etti.[176]

176 Buhârî, 2314, 2724, 6633; Müslim, 1697; Ebû Dâvûd, 4445; Tirmizî, 1433; Nesâî, VIII, 240-241; İbn Mâce, 2549; Ahmed, IV, 115, 116; İbn Hibbân, 4437

Scanned with CamScanner

İşte bu hadis-i şerifte zina eden bir kimsenin eğer evlenmemiş ise yüz değnek ile birlikte bir yıl sürgüne gönderileceğine, şayet hür, baliğ ve akıllı olarak sahih bir nikâh ile cinsel ilişkide bulunmuş demek olan muhsan ise, o takdirde recm edileceğine delil vardır.

[4831] Nitekim İmam Mâlik şöyle demiştir: Bana İbn Şihab tahdis etti, bize Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud'un haber verdiğine göre İbn Abbâs kendisine şunu haber vermiştir: Ömer (radıyallâhu anh) (hutbe vermek maksadıyla) ayağa kalktı. Allah'a hamd-u senada bulunduktan sonra şöyle dedi: Şimdi, ey insanlar, şüphesiz ki yüce Allah Muhammed'i hak ile gönderdi. Ona kitabı indirdi, ona indirdiği buyruklar arasında recm âyeti de vardı. Bu âyeti biz hem okuduk, hem de ezberledik. Hem Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (gerektiğinde) recm etti, hem ondan sonra biz de recm ettik. Ben insanların üzerinden uzun bir zaman geçtikten sonra birisinin kalkarak: Biz Allah'ın kitabında recm âyetini görmüyoruz, diyeceğinden ve böylelikle Allah'ın indirmiş olduğu bir farzı terk etmek sûretiyle (haktan) sapıp, uzaklaşacaklarından korkuyorum. Şunu bilin ki recm, Allah'ın kitabının hükmü gereğince erkek olsun, kadın olsun muhsan olmaları şartıyla beyyine (denilen şahitler şahitliklerini yapar) yahut hamilelik ortaya çıkar ya da itirafta bulunulursa zina edenlerin üzerinde Allah'ın kitabı gereğince bir haktır.[177] Buhârî ve Müslim bu hadisi Sahih'lerinde İmam Mâlik'ten uzunca rivayet etmişlerdir. Bu da onun bir bölümüdür. Burada bizim maksadımıza uygun olan bölümünü kaydettik.

[4832] İmam Ahmed'in de Huşeym'den rivayet ettiğine göre Abdurrahman b. Avf, Ömer b. el-Hattab'ın insanlara hutbe verirken şöyle dediğini dinledi: Şunu da bilin ki, bazı kimseler recm de ne oluyor ki? Allah'ın kitabında değnek vurmak cezası vardır, diyorlar. Halbuki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de recm etti, ondan sonra biz de recm ettik. Şayet insanlar, Ömer, Allah'ın kitabına onda olmayan bir şeyi ilave etti, demeyecek ya da öyle konuşmayacak olsalardı, kesinlikle ben onu (recm hükmünü belirten âyeti) indirildiği gibi mushafta tespit eder (yazar)dim.[178] Bunu Nesâî de Ubeydullah b. Abdullah yoluyla böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

177 Buhârî, 6829; Müslim, 1691; Ebû Dâvûd, VIII, 44; Tirmizî, 1432; İbn Mâce, 2553; Ebû Ya'la, 151 İbn Abbâs'ın Ömer'den naklettiği bir hadis olarak; Mâlik, II, 823, h. 8 Zührî yoluyla muhtasar olarak; Buhârî, 6830'da da Zührî yoluyla uzunca rivayet etmişlerdir.

178 Sahihtir. Ahmed, I, 29; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7151. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[4833] Yine İmam Ahmed'in Huşeym'den rivayet ettiğine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattab bir hutbe verdi, recmi söz konusu ederek şöyle dedi: O hususta sakın aldanışa düşmeyesiniz. Çünkü O yüce Allah'ın tayin ettiği hadlerden birisidir. O da recm etti, biz de ondan sonra recm ettik. Eğer birtakım kimseler: Ömer Allah'ın kitabında onda bulunmayan şeyleri ona ilave etti, demeyecek olsalardı, mushafın bir yanında şunu yazardım: "Ve Ömer b. el-Hattab, Abdurrahman b. Avf, filan ve filan kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in recm etmiş olduğuna ve ondan sonra bizim de recm ettiğimize şahitlik etmişlerdir." Şunu biliniz ki, sizden sonra recmi, Deccali, şefaati, kabir azabını ve derileri yanıp kavrulduktan sonra cehennem ateşinden birtakım kimselerin çıkarılacağını yalanlayacak bir topluluk olacaktır.[179]

[4834] Yine Ahmed'in, Yahyâ el-Kattan'dan rivayet ettiğine göre Ömer b. el-Hattab: *"Recm âyetinden uzaklaşarak sakın helake sürüklenmeyin"* dedi.[180]

[4835] Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsılî dedi ki: Muhammed b. Sîrîn dedi ki: Bana Kesir b. es-Salt'ın şöyle dediği haber verildi: Mervan'ın yanında idik. Aramızda Zeyd de vardı. Zeyd b. Sabit: Biz *"yaşlı erkek ve kadın zina ettikleri takdirde onları kesinlikle recm ediniz"* buyruğunu "Kur'ân'ın bir âyeti olarak" okuyorduk, dedi. Mervan: Neden mushafa onu yazmadın? dedi. Zeyd şu cevabı verdi: Biz bunu söz konusu ettik. Aramızda Ömer b. el-Hattab da vardı. Ben bu hususta sizi rahatlatayım, dedim. Biz nasıl olacak? dedik, o şöyle dedi: Bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e geldi ve şunları şunları söz konusu etti, recmi de söz konusu etti. Ey Allah'ın Rasûlü! Recm âyetini bana yazdır dedi. Allah Rasûlü: *"Şu anda bunu yapamam"* buyurdu. Bunu veya buna yakın bir şey söyledi.[181] Bunu Nesâî de Muhammed b. el-Müsenna yoluyla Zeyd b. Sabit'ten böylece rivayet etmiştir.

İşte bütün bunlar birbirini destekleyip, güçlendiren ve recm âyetinin önce tilavet edilip, okunan, sonradan ise tilaveti nesh edilip, hükmü yürürlükte kalan bir âyet olduğuna delil teşkil etmektedirler. Allah en iyi bilendir.

---

179 Ahmed, I, 23; Ebû Ya'la, 146. Senedi Ali b. Zeyd b. Cud'an'ın zayıf oluşu dolayısıyla zayıftır ama aslının şahitleri vardır.

180 Ahmed, I, 36, 43; Tirmizî, 1431 hasen, sahihtir diyerek. Bu hadisi Tirmizî, Said'in Ömer'den naklettiği bir rivayet olarak kaydetmiş ve sahihtir demiştir.

181 Musannif'in de belirttiği üzere bunu Ebû Ya'lâ tahriç etmiştir. Ayrıca Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7145 ve 7148'de rivayet etmiş, Nesâî'nin Kübra'sında Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bunu isteyenin bizzat Ömer (radıyallâhu anh) olduğu belirtilmektedir.

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözü geçen kadının recm edilmesini emretmiş idi. Recm edilmesini emrettiği bu kadın ücretle çalıştırılan işçi ile zina eden o ücretliyi çalıştıran adamın karısı idi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca Mâiz'i ve Ğâmidli kadını da recm etmiştir. Bütün bunlar hakkında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onları recm etmeden önce değnek (celde) ile cezalandırdığı nakledilmemiştir. Sahih olmakla birlikte hem rivayet yolları hem lafızları farklı olan hadislerde onların yalnızca recm edildikleri söz konusu edilmiştir. Bu rivayetlerde ayrıca değnek cezası söz konusu edilmemiştir. Bundan dolayı ilim adamlarının çoğunluğu (cumhur) bu görüşte idi, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şâfii de -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- bu kanaattedirler. İmam Ahmed'de (r.h) zina eden muhsan kimseye âyet sebebiyle değnek cezasının sünnet gereği olarak da recm cezasının birlikte verilmesi gerektiği kanaatindedir. Tıpkı mü'minlerin emiri Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'dan nakledilen rivayete göre kendisine Şurahe adındaki kadın getirilince ona yaptığı uygulama gibi. Söz konusu bu kadın muhsan olduğu halde zina etmişti, Ali (radıyallâhu anh) da Perşembe günü ona değnek cezası vurdu, Cuma günü de onu recm etti. Sonra da: Allah'ın kitabının hükmü gereğince ona değnek cezası uyguladım, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in sünneti gereğince de onu recm ettim, dedi.

[4836] İmam Ahmed dört Sünen sahibi ve Müslim'in rivayet ettiğine göre de Ubâde b. es-Sâmit dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benden öğreniniz, benden öğreniniz. Allah o (zina eden) kadınlara çıkış yolu göstermiş bulunmaktadır: Evlenmemiş olan, bakire ile zina ederse yüz değnek ve bir yıl sürgüne gönderilmek, evli olan ile evli zina ederse yüz değnek ve recm ile cezalandırılacaktır."*[182]

*"Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş kimseler iseniz Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın."* Allah'ın dini, Allah'ın hükmü demektir. Yani Allah'ın şeriatı gereğince onlara acımayın, onlar için üzülüp kederlenmeyin.

Ancak burada yasaklanan tabii şefkat ve merhametin ortaya çıkması değildir. Yasaklanan, hakimin tabii şefkat ve merhametinin haddi uygulamayı terk etmeye itecek hale gelmesidir. Onun böyle bir hale gelmesi caiz değildir.

182 Daha önce Nisâ sûresi 15. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Mücâhid: *"Allah'ın dini hususunda her ikisi de acıyacağınız tutmasın"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: Sultana (yetkiliye) götürüldüğü (dava edildiği) takdirde hadleri uygulamak gerekir. O takdirde hadler uygulanır ve asla uygulanmamaları söz konusu olmaz. Said b. Cübeyr ve Atâ b. Ebî Rebâh'tan da böylece rivayet edilmiştir.

[4837] Hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır: *"Haddi gerektirmeyen hususlarda kendi aranızda birbirinizi affetmenin yollarını arayınız ama haddi gerektiren herhangi bir husus bana ulaşacak olursa artık o(nu uygulamak) vacip olur."*[183]

[4838] Bir diğer hadiste de şöyle buyurulmaktadır: *"Yeryüzünde bir haddin uygulanması, hiç şüphesiz yeryüzündekilere kırk gün sabah yağmur yağdırılmasından daha hayırlıdır."*[184]

Yüce Allah'ın: *"Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın"* buyruğundan maksadın şu olduğu da söylenmiştir: Böyle bir acımanın etkisine kapılarak, haddi günahı işlemekten alıkoyucu niteliğinden uzaklaştıracak şekilde ağır vurmayacak hale gelmeyin. Elbette ki burada vurmaktan kasıt, iz bırakacak şekildeki ağır darbeler değildir.

Âmir eş-Şa'bî dedi ki: *"Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın."* buyruğundan maksat, vurma şiddetindeki acımadır. Ata: İz bırakmadan vurmalıdır, demiştir. Said b. Ebî Arube de Hammad b. Ebî Süleyman'dan şöyle dediğini nakletmiştir: Zina iftirasında bulunan kişiye üzerinde elbiseleri olduğu halde değnek cezası vurulur, ama zina edenin elbiseleri çıkartılır. Hammad daha sonra: *"Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın"* âyetini okudu. Ben: Bu buyruk, hükmü verecek hakim ile ilgilidir, dedim. O: Bu hem hükmü verecek hakim hakkındadır, hem

183 Ebû Dâvûd, 4376; Nesâî, VIII, 70. Amr b. Şuayb babasından, o dedesinden yoluyla rivayet etmiş, Hakim, IV, 383'te sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Senedi Amr b. Şuayb'ın babalarından diye naklettiği rivayette bilinen görüş ayrılığı sebebiyle hasendir. Bu hususta Ebû Ya'la, 5401'de kaydedilen İbn Mes'ud yoluyla gelen bir hadis de vardır. Bunun senedinde ise el-Abbâs b. el-Fadl ile el-Haccac b. Ertae vardır. Her ikisi de zayıftır. Ayrıca Ebû Ya'la, 328'de Ali'nin rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmiş, senedi Ebû Matar'ın meçhul bir ravi oluşundan ötürü de zayıftır. Bk. Mecma, VI, 259

184 Hasen bir hadistir. Şahitleri ve değişik rivayet yolları vardır. Bk. Nesâî, VIII, 76; İbn Hibbân, 4397; Terğib, 3227

Scanned with CamScanner

de değnek cezasının uygulanması hakkındadır, dedi. Bununla had cezasının uygulanmasını ve vurmanın şiddetini kastetmektedir.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den rivayete göre İbn Ömer'in bir cariyesi zina etti. O da ayaklarına vurdu. (Ravilerden) Nafi dedi ki: -Zannederim sırtına da (vurdu) dedi, demiştir.- Ubeydullah dedi ki: Ben: *"Allah'ın dini hususunda her ikisine de acıyacağınız tutmasın"* dedim. O (babam Abdullah b. Ömer) şöyle dedi: Yavrucuğum, benim ona acıdığımı mı sandın? Allah bana onu öldürmemi emretmedi. Başına vurmamı da emretmedi, ama vurduğum yeri acıttım, dedi.

Yüce Allah'ın: *"Allah'a ve ahiret gününe iman etmiş kimseler iseniz"* buyruğuna gelince: Bunu o halde yapınız, demektir. Yani zina edenlere hadleri uygulayın ve iz bırakmamak şartıyla da şiddetli vurun ki, o kişi de, onun gibi yapacak olanlar da bu işten gerektiği gibi sakınsın, vazgeçsin.

[4839] Müsned'de geçtiğine göre ashab-ı kiram'dan birisi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bir koyunu kesiyorum ama yine de ona acıyorum deyince, Allah Rasûlü: *"Bundan dolayı senin için bir ecir vardır"* buyurdu.[185]

*"Mü'minlerden bir topluluk da azaplarına tanık olsunlar."* İnsanların huzurunda zina edenlere değnek vurma cezasının uygulanması zina edenler için ibretli bir ceza mahiyetini taşır. Çünkü böyle bir uygulama, onların böyle bir işe kalkışmaktan vazgeçmelerinde ve onların bu işten uzak durmalarında daha ileri derecede etkili olur. İnsanların huzurunda bu cezanın uygulanmasında bir azarlama ve rüsvay olma hali de söz konusudur.

Hasan-ı Basrî yüce Allah'ın: *"Mü'minlerden bir topluluk da azaplarına tanık olsunlar"* buyruğunu (cezaları) açıkça uygulansın demektir, diye açıklamıştır. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Mü'minlerden bir topluluk da azaplarına tanık olsunlar"* buyruğunda geçen *"topluluk"*dan kasıt bir adam ve daha fazlasıdır, dediğini nakletmektedir. Mücâhid ise *"bir topluluk"* bir ile bin kişi arasıdır, demiştir. İkrime de böyle demiştir. Bundan dolayı İmam Ahmed de: *"Topluluk (taife)"* bir adam ve daha fazlası hakkında kullanılabilir, demiştir.

Atâ b. Ebî Rebâh ise iki kişi demiş, İshâk b. Rahuye de böyle söylemiştir. Aynı şekilde Said b. Cübeyr de: *"Mü'minlerden bir topluluk"* yani iki ve daha fazlasıdır diye, Zührî ise, üç kişi ve daha fazlasıdır diye açıklamıştır.

185 Ahmed, III, 436. Ayrıca bk. Mecma, IV, 32-33

Scanned with CamScanner

Abdurrezzak dedi ki: Bana İbn Vehb, İmam Mâlik'ten yüce Allah'ın: *"Mü'minlerden bir topluluk da azaplarına tanık olsunlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Topluluk (taife) dört ve daha fazlası hakkında kullanılır. Çünkü zinada şahit sayısı en az dört ve yukarısı olmalıdır. Şâfiî de böyle demiştir, Rabia, beş kişidir, Hasan-ı Basrî, on kişidir demiştir. Katâde de: Allah, mü'minlerden bir topluluğun yani Müslümanlardan birkaç kişinin onların azaplarına tanık olmalarını emir buyurmuştur. Böylelikle bu halleri bir öğüt, bir ibret ve etkileyici bir ceza olsun istenmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Nasr b. Alkame yüce Allah'ın: *"Mü'minlerden bir topluluk da azaplarına tanık olsunlar"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bundan maksat, onları rezil rüsvay etmek değildir. Bundan maksat, zina edenler için tevbe etmeleri ve rahmete nail olmaları için Allah'a dua etmektir.

اَلزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَآ إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ ۚ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

*3. Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir. Zina eden kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi, mü'minlere haram kılınmıştır.*

**Tefsiri:**

Bu, yüce Allah tarafından zina eden bir erkeğin ancak zina eden bir kadın ya da müşrik bir kadın ile ilişki kurabileceğine dair verdiği bir haberdir. Yani onun zina maksadına ancak isyankâr, zina eden bir kadın yahut bunun haram olmadığını düşünen müşrik bir kadın boyun eğer. Aynı şekilde *"zina eden kadını da ancak zina eden"* ve zinası ile isyan eden *"ya da"* zinanın haram olduğuna inanmayan *"müşrik bir erkek nikâhlayabilir."*

Süfyân es-Sevrî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan: *"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Buradaki nikahtan kasıt, bildiğimiz nikah değildir. Bundan kasıt, cimadır yani böyle bir kadınla ancak zina eden bir erkek yahut müşrik bir erkek zina eder. Bu İbn Abbâs'tan sahih bir senet ile gelmiştir. Ayrıca bu açıklama, kendisinden başka bir yoldan da rivayet edilmiş

Scanned with CamScanner

bulunmaktadır. Ayrıca Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Urve b. ez-Zubeyr, Dahhâk, Mekhul, Mukâtil b. Hayyân ve daha başkalarından da buna benzer açıklamalar nakledilmiş bulunmaktadır.

*"Böylesi"* yani zina etmek, zina eden kadınlarla evlenmek ya da iffetli kadınları günahkâr erkeklerle evlendirmek *"müminlere haram kılınmıştır."*

Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: İbn Abbâs *"böylesi mü'minlere haram kılınmıştır"* buyruğu hakkında dedi ki: Allah zinayı mü'minlere haram kılmıştır (demektir). -Bu daha önce geçmiş bulunmaktadır.- Bu sebeple yüce Allah: *"Böylesi mü'minlere haram kılınmıştır"* buyurmuştur.

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Zinadan kaçınan, gizli dost edinmeyen, namuslu kadınlar"* (Nisâ, 25) buyruğu ile; *"İffetinizi korumanız, zina etmemeniz ve gizli dost edinmemeniz şartıyla..."* (Mâide, 5) buyruklarına benzemektedir.

Bundan dolayı İmam Ahmed b. Hanbel (r.h) şu hükme varmıştır: İffetli bir erkeğin fuhuş yapan bir kadın ile tevbe etmesi sağlanmadıkça nikâh akdi sahih olmaz. Eğer tevbe ederse onunla yapılacak nikâh akdi sahih olur, değilse sahih değildir. Aynı şekilde iffetli, hür bir kadının, günahkâr ve gizli dost edinen bir erkekle evlendirilmesi de sahih bir şekilde tevbe etmedikçe sahih değildir. Çünkü yüce Allah: *"Böylesi mü'minlere haram kılınmıştır"* buyurmaktadır.

[4840] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Müslümanlardan bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den Ümmü Mehzul adında zina eden ve kendisine (kendisiyle evlenecek erkeğe) masraflarını karşılama şartını koşan bir kadın ile (evlenmek için) izin istedi. Ya bu kişi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin istedi yahut ona durumu aktarıldı. (Abdullah) dedi ki: Bunun üzerine Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Zina eden kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir"* buyruğunu okudu.[186]

[4841] Nesâî dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Adı Ümmü Mehzul olan ve zina eden bir kadın vardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bir adam onunla evlenmek isteyince aziz ve celil olan Allah da: *"Zina*

186 Sahihtir. Ahmed, II, 159. Bundan sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

*eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir. Zina eden kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi mü'minlere haram kılınmıştır."*[187] âyetini indirdi.

[4842] Tirmizî dedi ki: Abdullah b. Amr b. el-Âs dedi ki: Mersed b. Ebî Mersed adında bir adam vardı. Bu kişi Mekke'den esirleri (kaçırıp) taşıyarak Medine'ye getirirdi. Mekke'de de Anak denilen fahişe bir kadın vardı. Bu kadın onun dostu idi. Mersed, Mekke'deki esirlerden bir adam ile onu (Medine'ye) taşımak üzere sözleşmiş idi. (Mersed) dedi ki: Ben de geldim ve nihayet dolunayın olduğu bir gecede Mekke bahçelerinden bir bahçenin gölgesine sığındım. Bu sırada Anak geldi. Duvarın altında bir gölgenin kararttısını gördü. Yanıma yaklaşınca beni tanıdı. Mersed sen misin dedi? Ben, evet Mersed'im dedim. Merhaba, hoş geldin. Haydi gel de bu gece yanımızda kal, dedi. (Mersed) dedi ki: Ben: Ey Anak, Allah zinayı haram kıldı, dedim. Bu sefer Anak: Ey çadırlarında uyuyanlar! Bu adam sizin esirlerinizi (kaçırıp Medine'ye) taşıyıp götürüyor, dedi.

(Mersed) dedi ki: Bunun üzerine sekiz kişi benim peşime takıldı. Ben de (Mekke'de) Handeme denilen dağa girdim ve bir mağaraya vardım. Yahut bir mağaranın içine girdim, dedi. Onlar da gelip başımın üst tarafında dikildiler. Küçük abdestlerini bozdular. Sidikleri başımın üzerine düştü ama Allah beni onlara göstermedi. (Mersed devamla) dedi ki: Sonra onlar dönüp gittiler, ben de o anlaştığım arkadaşımın yanına döndüm ve onu taşıdım. Ağırca bir adamdı. Nihayet izhir otlarının bulunduğu bir yere kadar geldim. Üzerinden bağlarını çözdüm, ben de onu taşımaya başladım. Kendisi de bana yardımcı oluyordu. Nihayet Medine'ye kadar geldim.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna vardım. Ey Allah'ın Rasûlü! Anak'ı nikâhlayayım mı? dedim. Sözümü iki defa tekrarladım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sustu ve bana hiçbir cevap vermedi. Nihayet *"zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir. Zina eden kadını da ancak zina eden yahut müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir. Böylesi mü'minlere haram kılınmıştır"* buyruğu nâzil oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunun üzerine: *"Ey Mersed, zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir, zina eden kadını da ancak*

187 Nesâî, Tefsir, 379; Ahmed, II, 225; Taberî, 25742; Beyhakî, VII, 153; Hakim, II, 193-194'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Heysemi de Mecma, VII, 74'de Ahmed'in ravileri sikadır demektedir.

Scanned with CamScanner

*zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir"* (buyruğunu okudu ve) *"onu nikâhlama"* buyurdu.[188] Sonra Tirmizî: Bu hasen, garip bir hadistir. Biz bunu ancak bu yoldan biliyoruz, demektedir. Bunu Ebû Dâvûd ve Nesâî de Sünenlerinin nikâh bölümünde Ubeydullah b. el-Ahnes'den böylece rivayet etmişlerdir.

[4843] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zina ettiğinden kendisine değnek (celd) vurulmuş bir erkek ancak kendisi gibisini nikâhlayabilir."*[189] Ebû Dâvûd bunu Sünen'inde bu şekilde Müsedded ve Ebû Ma'mer, Abdullah b. Amr'dan, her ikisi de Abdulvâris'ten böylece rivayet etmişlerdir.

[4844] İmam Ahmed dedi ki: İbn Ömer'in azatlısı olan Abdullah b. Yesar dedi ki: Ben şahitlik ederim Sâlim'i şöyle derken dinlemiştim: Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç tür kişi cennete girmeyecek, kıyâmet gününde de Allah onlara bakmayacaktır: Anne babasına kötü davranan evlat, kendisini erkeklere benzeten kadın ve deyyus. Üç tür kişi vardır ki Allah kıyâmet gününde onlara (rahmetle) bakmayacaktır: Anne babasına karşı gelen, içki içen ve verdiklerini başa kakan kimse."*[190] Bunu Nesâî, Amr b. Ali el-Fellâs'tan, o Yezîd b. Zurey'den, o Ömer b. Muhammed el-Umeri'den, o Abdullah b. Yesar'dan böylece rivayet etmiştir.

[4845] Yine İmam Ahmed dedi ki: Sâlim b. Abdullah b. Ömer dedi ki: Bana Abdullah b. Ömer'in tahdis ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah üç tür kimseye cenneti haram kılmıştır: Sürekli içki içen, anne babasına karşı gelen ve aile halkının hayâsızlıklarına ses çıkarmayan deyyus denilen kişi."*[191]

---

188 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 2051; Tirmizî, 3177; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 5338; Beyhakî, VII, 153; Ayrıca Hakim, II, 166'da muhtasar olarak rivayet etmiş, sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Hadis dedikleri gibidir.

189 Ebû Dâvûd, 2052; Ahmed, II, 324; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar, 4548, 4549; Hakim, II, 166'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Senedi kavi, ravileri sikadırlar. Ayrıca bk. Sahih-u Ebî Dâvûd, 1807

190 Sahihtir. Ahmed, II, 134; Nesâî, V, 80; Taberânî, 13180 Ömer b. Muhammed'den gelen çeşitli rivayet yollarıyla nakletmişlerdir. Ayrıca İbn Hibbân, 7340; Beyhakî, VIII, 388 yine Ömer b. Muhammed yoluyla muhtasar olarak rivayet etmiştir. Senedi sahihtir. Şahitleri de vardır.

191 Ahmed, II, 29, 128; Heysemi, Mecma, IV, 327. Senedinde ismi verilmeyen bir ravi bulunmaktadır. Geri kalan ravileri sikadır. Hadisin güçlendirici şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

[4846] Ebû Dâvûd et-Tayalisi Müsned'inde dedi ki: Ammar b. Yasir dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hiçbir deyyus cennete girmez."* buyurdu.[192] Bu hadis bundan önceki diğer hadisler için şahit gösterilir.

[4847] İbn Mâce dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim Allah'ın huzuruna tertemiz ve temizlenmiş olarak çıkmak isterse hür (namuslu ve iffetli) kadınlarla evlensin."*[193] Senedi bir parça zayıftır.

İmam Ebû Nasr İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sıhah fi'l-Luga* adlı eserinde şöyle diyor: Deyyus, kunzu' demek olup, ailesini, namus ve iffetini kıskanmayan kimse demektir.

[4848] İmam Ebû Abdurrahman en-Nesâî'nin Sünen'inin nikâh bölümünde rivayet etmiş olduğu hadise gelince: Bize Muhammed b. İsmail b. Uleyye, Yezîd b. Harun'dan haber verdi. O Hammad b. Seleme'den ve başkalarından (onlar) Harun b. Riad'dan, o Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'den rivayet etti. Ayrıca Abdulkerim de Abdullah b. Ubeydullah b. Umeyr'den rivayet ettiğine göre o İbn Abbâs'tan rivayeti nakletti. -Ancak Abdulkerim hadisi İbn Abbâs'a kadar senedini götürürken Harun, İbn Abbâs'a götürmemiştir.- Her ikisi dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Nikâhımın altında en sevdiğim insanlardan biri olan bir kadın var ama elini uzatıp, dokunmak isteyen hiç kimsenin eline de engel olmuyor, dedi. Allah Rasûlü: *"Onu boşa"* dedi. Adam: Onsuz yapamam dedi. Allah Rasûlü: *"O halde ondan yararlan"* buyurdu.[194]

---

192 Tayalisi, 642. Senedinde ismi zikredilmeyen bir ravi vardır ama musannıf (İbn Kesir) bunu bir önceki rivayet için şahit olmak üzere zikretmiştir.

193 Oldukça zayıftır. İbn Mâce, 1862; İbn Adiyy, III, 311; İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, II, 261. Kesir metruk bir ravidir. Bunu Nesâî söylemiştir. Sellam hakkında da İbn Adiyy, hadisi münkerdir, demiştir diyerek illetli olduğunu ifade etmektedir. Bûsırî ise Zevâid'de, Heysemi de Mecma'da, I, 598'de Kesir ve yine Sellam sebebiyle illetli olduğunu söylemişlerdir.

194 Hasendir. Nesâî, VI, 67; Beyhakî, VII, 154. Nesâî, Harun b. Riab'ın bunu mürsel olarak rivayet ettiğini, onun da Abdulkerim b. Ebi'l-Muharik'den daha sağlam bir ravi olduğunu belirterek illetli olduğunu işaret etmiş ama yine Nesâî, VI, 170'de merhum İbn Kesir'in de zikrettiği üzere Müslim'in şartına uygun bir isnat ile ayrıca tekrar etmiş bulunmaktadır. Nesâî mürsel olduğunu belirterek illetli olduğuna işaret etmiş ve bu hususta en-Nadr b. Şumeyl'in hata etmiş olduğunu ve başkasının bunu mürsel olarak rivayet etmiş olduğunu söylemiş olsa dahi, bunun biraz sonra gelecek bir başka rivayet yolu daha bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Sonra Nesâî şöyle demektedir: Bu sabit olmayan bir hadistir. Abdulkerim pek güçlü bir ravi değildir. Harun ondan daha sağlamdır. Ayrıca hadisi sika olduğu halde mürsel olarak rivayet etmiştir. Onun rivayet ettiği hadisin Abdulkerim'in rivayetine göre doğru olma ihtimali daha yüksektir.

Derim ki: Bu kişi İbn Ebi'l-Muharik el-Basrî el-Müeddeb diye bilinir. Tabiinden olup, hadis rivayeti zayıf birisidir. Harun b. Riâb da ona muhalefet etmiştir. O da Müslim'in ravilerinden sika bir tabiidir. O halde onun mürsel rivayeti Nesâî'nin dediği gibi daha tercih edilir ama Nesâî bu hadisi talak bölümünde İshâk b. İbrâhim b. Rahuye'den, o en-Nadr b. Şumeyl'den, o Hammad b. Seleme'den, o Harun b. Riâb'dan, o Abdullah b. Ubeyd b. Umeyr'den, o İbn Abbâs'tan diye müsned olarak rivayet etmiş ve bu hadisi zikretmiş bulunmaktadır. İşte bu hadis bu isnat ile ravileri Müslim'in şartına uygun olan bir hadistir. Ancak Nesâî bu hadisi rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: "Bu ise bir hatadır, doğru olan mürsel rivayettir. Çünkü en-Nadr'dan başkaları bunu doğru şekliyle rivayet etmiştir."

[4849] Bu hadisi aynı şekilde Nesâî ve Ebû Dâvûd da el-Huseyn b. Hureys'den diye rivayet etmişlerdir. Bize el-Fadl b. Mûsâ haber verdi, bize el-Huseyn b. Vâkıd haber verdi, bize Umare b. Ebî Hafsa, İkrime'den, o İbn Abbâs'tan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diyerek hadisi zikretti.[195]

---

195 Bu hafız İbn Kesir'in de dediği gibi ceyyid bir isnattır. Nesâî bunu VI, 170'de bu isnat ile zikretmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde Beyhakî de VII, 154'de rivayet etmiş, hadis hakkında Nesâî de ayrıca bir şey söylemeyip, öncekiler hakkında mürsel olduğunu söyleyerek illetli olduğunu belirtmemiştir. O halde bu kavi bir hadistir. Bunu Beyhakî, VII, 155; İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, II, 272'de Abdulkerim el-Cezeri'den, o Ebu'z-Zubeyr'den diye rivayet etmiştir. Senedi Telhisu'l-Habir, III, 225'te geçtiği üzere sahihtir. Ayrıca İbnu'l-Cevzî bunun ravilerinden herhangi birisi sebebiyle zayıf olduğunu belirterek illetli olduğunu da söylememiştir. O bu konuda el-Hallal'ın rivayet ettiği üzere İmam Ahmed'in şu sözüne dayanmıştır: Bu hadis Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sabit değildir. Bunun aslı yoktur. Bununla birlikte İbnu'l-Cevzî bu hadisi Ubeyd b. Umeyr ile Hassan b. Atiyye'nin mürsel olarak rivayet ettiklerini de söylemiştir. Bu sebeple hadis hakkında uydurma hükmünü vermek güzel değildir. Çünkü tek başına mürsel bir rivayet zayıf olur. Şayet hasen senetlerle mevsul olarak gelmişse nasıl öyle görünebilir? Telhisu'l-Habir, III, 225'te özetle şöyle denilmektedir: Nevevi bunun sahih olduğunu mutlak bir ifade olarak söylemiştir. Aynı şekilde İbnu'l-Cevzî'de Ahmed'den bunun sabit olmadığını nakletmekte ve İbnu'l-Cevzî buna dayanarak bu hadisi Mevzuat adlı eserinde -bunu sahih bir senetle zikretmiş olmakla birlikte- kaydetmektedir.

Scanned with CamScanner

Bu ceyyid bir isnattır. İlim adamları bu hadisin hükmü hakkında ihtilaf etmişlerdir. Kimisi az önce Nesâî'den nakledildiği gibi zayıf olduğunu söylediği gibi İmam Ahmed gibi, o münker bir hadistir, diyenler de olmuştur. İbn Kuteybe de şöyle demektedir: Bu kişi bu sözleri ile hiçbir dilenciyi boş çevirmeyen, cömert bir kadın olduğunu kastetmiştir. Bunu Nesâî de Süneninde bazı ilim adamlarından nakletmiş ve: "Sürekli veren, cömert bir kadın" diye açıklanmıştır. Ancak böyle bir açıklama şu gerekçe ile reddedilmiştir: Eğer maksat bu olsaydı bir şeyler isteyenin elini geri çevirmez, demesi gerekirdi.

Bir diğer açıklamaya göre maksat, onun karakteri dokunanın elini geri çevirmez, şeklindedir. Yoksa bu fiilen böyle bir şeyi yapıyor, demek istenmiş ve onun hayâsızlık yaptığı kastedilmiş değildir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu niteliğe sahip bir kadın ile birlikteliğe izin veremezdi. Durum böyle olsaydı kocası deyyus olurdu. Halbuki buna dair tehdit de az önce geçmiş bulunmaktadır ama onun karakteri böyle ise herhangi bir kimse onunla yalnız kalacak olup, kendisine yaklaşmak isteyene karşı durmaz, ona muhalefet etmez, demek olur. İşte böyle olduğu için Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kocasına ondan ayrılmasını emretmiştir. Kocası karısını sevdiğini söyleyince de onunla birlikte kalmasına izin vermiş (mübah kılmış) oldu. Çünkü onun karısına olan sevgisi muhakkaktır ama hayâsızlık yapma ihtimali sadece bir ihtimaldir. Dolayısıyla gelecekteki bir zararın düşünülmesinden ötürü erken zarara gidilmez. Şanı yüce Allah en iyi bilendir.

İlim adamları dedi ki: Eğer (zina eden kadının) tevbesi söz konusu olursa artık onunla evlenmek helal olur. Nitekim İmam Ebû Muhammed b. Ebî Hâtim'de (r.h) böyle demiştir. Bize Ebû Said el-Eşec tahdis etti, İbn Abbâs'ın azatlısı dedi ki: Ben İbn Abbâs'a bir adamın: Ben daha önceleri bir kadına gider ve yüce Allah'ın bana haram kılmış olduğu şeyleri onunla yapardım. Sonra yüce Allah bana bundan tevbe etmeyi nasip etti. Onunla evlenmek istedim, bazı kimseler: Zina eden bir erkek, ancak zina eden bir kadın yahut

---

Ayrıca bunun Câbir'den gelen bir başka rivayet yolu da vardır ki, bunu da Beyhakî, VII, 155'de rivayet etmiştir. el-Leâliu'l-Masnûa, II, 171-173'te özetle şöyle denilmektedir: Münziri dedi ki: Senedinde bulunan ravilerin rivayeti sahihte delil olarak gösterilmiştir. İbn Hacer de: Bu hasen, sahih bir hadistir. Bunun mevzu (uydurma) olduğunu söyleyenler isabet etmemişlerdir. Hâfız Zehebî de isnadı sahihtir, demekte ve (suyûtî) genel olarak İbn Hacer'den nakilde bulunarak uzun açıklamalarda bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

müşrik bir kadın ile evlenebilir, dediler demesi üzerine İbn Abbâs'ın kendisine şu cevabı verdiğini dinledim: Bu dediğin buyruk, bu dediğin hal hakkında değildir. Sen onunla nikâhlanabilirsin, günahı varsa boynuma olsun.

Başka bir gurup ilim adamı ise bu âyetin nesh edilmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. el-Müseyyeb'in yanında: *"Zina eden erkek ancak zina eden yahut müşrik olan bir kadını nikâhlayabilir. Zina eden bir kadını da ancak zina eden ya da müşrik olan bir erkek nikâhlayabilir"* âyeti söz konusu edilince şöyle dedi: Bundan sonraki: *"İçlerinizden evli olmayanları... evlendirin"* (Nûr, 32) buyruğunun bunu nesh ettiği söyleniyordu. (Said b. el-Müseyyeb devamla) dedi ki: Bunun için Müslümanlardan evli olmayanlardan, diye açıklanıyordu.

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellam da *en-Nasih ve'l-Mensuh* adlı eserinde Said b. el-Müseyyeb'den bunu böylece rivayet etmiş ve aynı şekilde İmam Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'de (r.h) bunu bu şekilde ifade etmiş bulunmaktadır.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ
ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ۚ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾
إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

*4. Muhsan hanımlara iftira edip sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener celde (değnek) vurun ve şahitliklerini ebediyyen kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir.*

*5. Ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslah olanlar müstesna. Şüphesiz Allah günahları bağışlayandır, rahmet edendir.*

**Tefsiri:**

Bu (dördüncü) âyet-i kerimede muhsan olan bir kadına iftira eden kimseye vurulacak olan celde (değnek) hükmü açıklanmaktadır. *Muhsan kadın* hür, baliğ ve iffetli olan kadın demektir. Eğer iftira yoluyla zina ettiği söylenen şahıs erkek ise, ona iftirada bulunan kişiye de aynı şekilde ceza verilir. Bu

Scanned with CamScanner

hususta ilim adamları arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur ama iftira eden kişi söylediğinin doğruluğunu ortaya koyan delil (beyyine/şahit) ortaya koyması, ona ceza uygulanmasını önler. Bu sebeple yüce Allah: *"Sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener celde vurun ve şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin. Onlar fasıkların ta kendileridir"* buyurmaktadır. Bu buyruğu ile iftira eden kimseye söylediklerinin doğruluğuna dair delil koyamayacak olursa, ona üç hükmün uygulanmasını öngörmektedir. Birincisi seksen celde vurulacak, ikincisi ebediyen şahitliği kabul edilmeyecek, üçüncüsü de hem Allah yanında, hem insanlar yanında adaletli değil fasık olarak değerlendirilecek.

Daha sonra yüce Allah *"ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslah olanlar müstesna. Şüphesiz Allah günahları bağışlayandır, rahmet edendir"* buyurmaktadır. İlim adamları bu istisna hususunda görüş ayrılığı içerisindedirler. Acaba yalnızca son cümle ile ilgili olup, tevbe sadece fasıklığı ortadan kaldırır ama tevbe etse dahi şahitliği ebediyen kabul edilmeyen birisi olarak kalmaya devam eder mi yoksa bu istisna ikinci ve üçüncü cümle ile mi alakalıdır? (Yani tevbe etmesi halinde fasıklığı da ortadan kalkar, şahitliği de kabul edilir mi?) Birincisi olan değnek cezası ise zaten olup bitmiştir. İster tevbe etsin, ister ısrar etsin fark etmez. Artık onun herhangi bir hükmünün kalmayacağı hususunda görüş ayrılığı yoktur.

İmam Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel tevbe ettiği takdirde şahitliğinin kabul edileceği ve onun üzerinden fasıklık hükmünün kalkacağı kanaatindedirler. Tabiûnun efendisi Said b. el-Müseyyeb ile yine seleften bir topluluk bunu açıkça ifade etmişlerdir ama İmam Ebû Hanîfe, istisna sadece son cümle ile alakalıdır. Böylelikle tevbe ile fasıklık ortadan kalkar ama şahitliğinin ebediyen kabul edilmemesi hükmü devam eder, demiştir. Seleften bu kanaate sahip olanlar arasında Kadı Şureyh, İbrâhim Nehâi, Said b. Cübeyr, Mekhul, Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir de vardır. Şa'bî ve Dahhâk: Tevbe etse dahi şahitliği kabul edilmez. Ancak kendi aleyhine itirafta bulunup bunu iftira ederek uydurduğunu söylemesi hali müstesnadır. O takdirde şahitliği kabul edilir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

**Zina İsnâd Edenler:**

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّآ أَنفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ
أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ ۙ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ أَنَّ
لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَأُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ
تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ ۙ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ أَنَّ
غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَآ إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ
وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ۚ ﴿١٠﴾

*6. Eşlerine zina isnad edip kendilerinden başka şahitleri olmayanların her birisinin şahitliği dört defa "kendisi muhakkak doğru söyleyenlerdendir diye" Allah adına şehadet etmesidir.*

*7. Beşincisinde de: "Eğer yalancılardan ise Allah'ın laneti üzerine olsun" diye şehadet eder.*

*8. Kadının: "Billahi o muhakkak yalancılardandır" diye dört defa şahitlik etmesi o zevceden cezayı savar.*

*9. Beşincisinde de: "Eğer o doğru söyleyenlerden ise Allah'ın azabı benim üzerime olsun" der.*

*10. Ya üzerinizde Allah'ın lütfu ve rahmeti ve Allah gerçekten tevbeleri kabul eden Hakîm olmasaydı (haliniz ne olurdu?)*

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerimede, bir kocanın eşi hakkında zina ithamında bulunmakla birlikte, delil ortaya koymakta zorlanıyor ise onun -ve bu durumda olanlar- için bir çıkış, bir kurtuluş yolu vardır. Bu yol, -yüce Allah'ın emrettiği şekilde itham ettiği zevcesi ile lanetleşmesidir. Bunun uygulaması şöyledir: İmamın (İslâm devlet başkanı ya da onun yetkilendirdiği kişi) itham edilen kadının huzura getirilmesini sağlar ve (kocası) ona isnad ettiği suçu onun aleyhine dava eder. Hakim de ona isnad ettiği zina suçunda dört şahide mukabil, ona dört defa Allah adına *"kendisi muhakkak doğru söyleyenlerdendir"* diye yemin etmesini sağlar. *"Beşincisinde de: Eğer yalancılardan ise Allah'ın laneti*

Scanned with CamScanner

*üzerine olsun diye şehadet eder."* Böyle diyecek olursa İmam Şâfiî'ye ve çok sayıda ilim adamına göre bizzat bu lanetleşme ile karısı ondan bâin ve ebediyen ona haram olur; (şayet vermemişse) ona mehrini verir ve o kadına zina haddinin uygulanması söz konusu olur. O kadın da bizzat lanetleşerek Allah adına onun kendisine yaptığı bu isnad ve iftirada yalancılardan olduğuna dair şahitlikte bulunarak *"beşincisinde de: Eğer o doğru söyleyenlerden ise Allah'ın azabı benim üzerime olsun"* diyerek lanetleşmesi halinde bu had ona uygulanmaz. Bundan dolayı yüce Allah: *"Kadının: Billahi o muhakkak yalancılardandır, diye dört defa şahitlik etmesi o zevceden azabı"* yani haddi *"savar. Beşincisinde de: Eğer o doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabı benim üzerime olsun, der."*

Yüce Allah özel olarak böyle bir kadın hakkında gazabı söz konusu etmiştir. Çünkü çoğunlukla görülen şudur: Bir erkek hanımının rezil olmasına sebep olacak bir şekilde yalan yere zina etmekle itham etmez. O, ancak gerçeği açıklamakta mazur sayılacak bir halde iken ve karısı da kocasının kendisine yaptığı bu isnadın doğru olduğunu biliyorsa böyle bir ithamı yapar. Bundan dolayı bu durumdaki kadının kendi hakkındaki beşinci şahitliği, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını istemesi şeklinde olur. Kendisine gazap edilen kişi ise, hakkı bilmekle birlikte ondan yan çizen kimsedir.

Sonra yüce Allah, yarattıklarına olan lütfunu, onlara şefkat ve merhametini, içinde bulundukları darlık ve sıkıntılı hallerden onlar için kurtuluş ve çıkış yolunu şer'i hükümleriyle göstermesini hatırlatarak *"ya üzerinizde Allah'ın lütfu, rahmeti ve Allah'ın gerçekten"* bunca ağır yeminlerden sonra dahi olsa tevbe eden kullarının *"tevbeleri"*ni *"kabul eden"* koyduğu şer'i hükümlerinde, verdiği emirlerinde ve yasaklarında *"Hakîm olmasaydı"* zorluklarla karşılaşacaktınız, bir çok işiniz size pek zor ve ağır gelecekti.

Bu âyet-i kerime gereğince amel etmeye dair ve âyetin nüzul sebebini söz konusu eden ve ashab-ı kiram'dan kimler hakkında indiğini ele alan birtakım hadis-i şerifler gelmiş bulunmaktadır.

[4850] İmam Ahmed dedi ki: Bize Yezîd tahdis etti, bize Abbad b. Mansur, İkrime'den haber verdi. O İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: *"Muhsan hanımlara iftira edip sonradan dört şahit getiremeyenlere seksener celde vurun ve şahitliklerini ebediyen kabul etmeyin"* buyruğu nâzil olunca ensarın

Scanned with CamScanner

efendisi olan Sa'd b. Ubâde: Böyle mi indirildi ey Allah'ın Rasûlü? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey ensar, efendinizin ne dediğini duymuyor musunuz"* buyurdu. Onlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Onu kınama, o çok kıskanç birisidir. Allah'a yemin olsun ki o bakire olmayan bir kadınla evlenmemiş, boşadığı hiçbir kadınla da aşırı kıskançlığından ötürü bizden onunla evlenmeye cesaret eden bir adam çıkmamıştır.

Sa'd bu sefer şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun ki ben gerçekten bunun hak olduğunu ve bunun Allah'tan geldiğini biliyorum ama ben şuna hayret ettim. Eğer adi bir kadının bacakları arasına bir adamın oturduğunu görecek olursam dört tane şahit getirinceye kadar o adamı hiç ürkütmeyecek ve rahatsız etmeyeceğim öyle mi? Allah'a yemin olsun ki ben onları getirinceye kadar o ihtiyacını görmüş olacak.

(İbn Abbâs) dedi ki: Aradan fazla bir zaman geçmeden -tevbeleri kabul edilen üç kişiden birisi olan- Hilal b. Umeyye akşam vakti çalıştığı arazisinden geri döndü. Hanımının yanında bir adam buldu. Gözleriyle (ne yaptığını) gördü ve kulaklarıyla da işitti. Sabah oluncaya kadar da ona bir şey yapmadı. Sabah olunca erkenden Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gitti ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben dün akşam evime gittim, hanımımın yanında bir adam buldum. Gözümle gördüm, kulağımla işittim, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun getirdiği bu haberden hoşlanmadı ve bu hal ona pek ağır geldi.

Ensar toplandı ve: Sa'd b. Ubâde'nin dediği husus ile müptela olduk. Şimdi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hilal b. Umeyye'ye celde cezası verecek ve insanlar arasındaki şahitliğini iptal edecek, dediler. Hilal de: Allah'a yemin ederim, Allah'ın bu halden benim için bir çıkış yolu çıkaracağını ümit ediyorum, dedi. Hilal: Ey Allah'ın Rasûlü! Benim sana getirdiğim haberden dolayı ne kadar çok sıkıldığını biliyorum ama Allah da benim doğru söylediğimi biliyor, dedi.

Allah'a yemin olsun ki tam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), ona değnek vurulmasını emretmek isterken Allah, Rasûlü'nün üzerine (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy indirdi. Ona vahiy nâzil olduğunu yüzünün renginin değişmesinden anlıyorlardı. Yani vahyin inişi tamamlanıncaya kadar Hilâl'e bir şey yapmadılar. *"Eşlerine zina isnad edip, kendilerinden başka şahitleri olma-*

Scanned with CamScanner

*yanların her birisinin şahitliği dört defa: 'Kendisi muhakkak doğru söyleyenlerdendir' diye Allah adına şehadet etmesidir..."* âyeti nâzil oldu. Vahiy hali Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den geçince şöyle buyurdu: Müjde sana ey Hilal, Allah senin için bir kurtuluş ve bir çıkış yolu göstermiştir, buyurdu.

Hilal: Aziz ve celil olan Rabbimden bunu ümit ediyordum, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Kadına birisini gönderip getirin"* buyurdu. Kadına birisini gönderdiler. Kadın gelince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) âyeti her ikisine de okudu, her ikisine de öğüt vererek ahiretteki azabın dünya azabından daha ağır olduğunu bildirdi.

Hilal: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah'a yemin olsun onun hakkında söylediklerim doğrudur, dedi. Kadın: Yalan söylüyor, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"O halde aralarında lanetleşmelerini sağlayınız"* buyurdu. Hilal'e: Haydi, şahitlik et dediler. O da Allah adına kendisinin doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa şehadet (yemin) etti. Beşincisine sıra gelince, ona: Ey Hilal, Allah'tan kork. Çünkü dünya azabı (cezası) ahiret azabından daha hafiftir ve şüphesiz bu yapacağın yemin sana azabı gerektirecek olan yemindir, dediler. Hilal: Allah'a yemin ederim, Allah bundan dolayı bana değnek cezası vurdurmadığı gibi, beni azaplandırmayacaktır da, dedi ve beşinci yeminini, eğer yalan söyleyenlerden isem Allah'ın laneti üzerime olsun, diye yaptı.

Sonra kadına: Sen Allah adına dört defa muhakkak ki o yalancılardandır, diye şahitlik et, dediler. Beşincisine sıra gelince kadına: Allah'tan kork, şüphesiz dünya azabı ahiretin azabından daha hafiftir ve şüphesiz bu yapacağın yemin sana azabı gerektirecek olan yemindir, dediler. Kadın bir süre tereddüt etti, sonra: Allah'a yemin ederim ki kavmimi rezil rüsvay etmem, dedi ve beşincisinde, eğer o (kocası) doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının üzerine olmasını isteyerek şahitliğini (yeminini) etti.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine onları birbirinden ayırdı ve çocuğunun herhangi bir babaya nispet edilmeyeceğine ve çocuğuna (annesi hakkında) zina isnadında bulunulmayacağına, kadını (zina etti diye) yahut çocuğunu (zina çocuğudur diye) itham edene de had vurularak cezalandırılacağına ve kadının (iddetini beklemesi dolayısıyla) eski kocası üzerinde mesken hakkı da, gıda ve temel ihtiyaç hakkı da bulunmadığına hükmetti. Çünkü bu durumda her ikisi birbirinden boşama sebebiyle de, kocasının vefatı sebebiyle de ayrılmış olmuyorlardı.

Scanned with CamScanner

Allah Rasûlü ayrıca şöyle buyurdu: *"Eğer bu kadın kumral, kalçaları küçük, bacakları ince bir çocuk doğurursa o Hilal'dendir. Şayet esmer, kıvırcık saçlı, iri yarı, dolgun bacaklı ve büyük kalçalı bir çocuk doğurursa o takdirde bu çocuk kadının kendisiyle itham edildiği adamdandır. Kadın esmer, saçları dalgalı, iri yarı, dolgun bacaklı, büyük kalçalı bir çocuk doğurdu."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sefer: *"Şayet yapılmış yeminler olmasaydı ben ona ne yapacağımı bilirdim"* buyurdu.

İkrime dedi ki: Bundan sonra o çocuk Mısır'a emir oldu. Annesinin adına nispet edilerek çağrılıyor, herhangi bir babaya nispet edilmiyordu.[196] Bunu Ebû Dâvûd da el-Hasan b. Ali'den, o Yezîd b. Harun'dan böylece buna yakın olarak ve muhtasar olarak rivayet etmiştir. Bu hadisin Sahihlerde de, başka kaynaklarda da birçok yoldan çok sayıda şahidi vardır.

[4851] Bunlardan birisi Buhârî'nin şöyle diyerek naklettiği hadis-i şeriftir: Bize Muhammed b. Beşşar tahdis etti. İbn Abbâs'tan rivayete göre Hilal b. Umeyye, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda hanımını Şerik b. Sahmâ ile itham etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ya delilini getirirsin yahut sırtına had uygulanacak"* buyurdu. Hilal: Ey Allah'ın Rasûlü! Birimiz kendi karısı üzerinde bir adam görecek olursa gidip de beyyine (dört şahit) arayıp bulup mu gelecek? dedi. Yine de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ya beyyine getirirsin yahut da sırtına had vurulacak"* buyurdu. Hilal: Seni hak ile gönderene yemin ederim ki gerçekten ben doğru söylüyorum ve yemin ederek yine söylüyorum ki, Allah benim sırtıma had vurulmasından beni temize çıkaracak vahyi indirecektir, dedi. Gerçekten Cebrâil indi ve Allah Rasûlü'nün üzerine: *"Eşlerine zina isnad edip..."* buyruğunu: *"Eğer o doğru söyleyenlerden ise... der"* buyruğuna kadar indirdi.

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp her ikisine de elçi gönderdi. Hilal gelip şahitlik etti. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Şüphesiz Allah sizden birinizin yalancı olduğunu biliyor. İkinizden tevbe edecek var mı"* buyuruyordu. Sonra kadın ayağa kalktı, o da şahitliğini yaptı. Sıra beşinci şahitliğine gelince, onu durdurdular ve: Bu (haddi ya da yalan söylüyorsan Allah'ın gazabını) gerektirecektir, dediler. İbn Abbâs dedi ki: Kadın yutkundu, tereddüde düştü, geri döner gibi yaptı hatta o (söylediklerinden) vazgeçeceğini zannettik. Sonra da: Bundan sonra ben kavmimi rezil edemem deyip, devam etti.

196 Ahmed, I, 238-239; Ebû Dâvûd, 2256; Ebû Ya'la, 2740. Senedi Abbad b. Mansur'un zayıf olması dolayısıyla zayıftır ama çoğu bölümünün şahitleri vardır.

Scanned with CamScanner

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: *"Onu gözleyiniz, eğer gözleri sürmeli, kalçaları dolgun, bacakları kalın bir çocuk doğuracak olursa o Şerik b. Sahma'dandır."* Gerçekten de kadın bu nitelikte bir çocuk doğurdu. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eğer Allah'ın kitabındaki hükmün gereği olmasaydı ben ona ne yapacağımı bilirdim"* buyurdu.[197] Bunu bu yoldan yalnızca Buhârî rivayet etmiştir. Aynı hadisi başka yollardan İbn Abbâs'tan ve başkalarından da rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4852] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelip hanımını bir adam ile itham etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bundan hoşlanmadı. Adam bu ithamını tekrar edip durdu. Sonunda yüce Allah: *"Eşlerine zina isnad edip kendilerinden başka şahitleri olmayanlar..."* buyruğunu indirdi. (İbn Abbâs) iki âyeti bitirinceye kadar okumaya devam etti. Allah Rasûlü her ikisine de haberci gönderip onları çağırttı ve: *"Aziz ve celil olan Allah durumunuz hakkında vahiy indirmiş bulunuyor"* dedi. Sonra adamı çağırdı, ona inen vahyi okudu. Adam da, "şüphesiz ki o (kendisi) doğru söyleyenlerdendir" diye Allah adına dört defa yemin etti. Daha sonra verdiği emir üzerine ağzı kapatıldı ve Allah Rasûlü ona öğüt vererek: Her ne olursa olsun her şeyin onun için Allah'ın lanetinden daha hafif kalacağını söyledi, sonra onu serbest bırakınca o da: *"Eğer yalancılardan ise Allah'ın laneti üzerine olsun"* dedi. Allah Rasûlü daha sonra kadını çağırdı ona da vahyi okudu. Şüphesiz ki o (kocası) yalan söyleyenlerdendir, diye Allah adına dört defa şahitlik etti. Daha sonra verdiği emir üzerine ağzı kapatıldı, ona öğüt verdi ve: Dikkat et, yazık sana! Her şey Allah'ın gazabına uğramaktan daha hafiftir, buyurdu. Sonra onu serbest bırakınca kadın da: *"Eğer o doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabı benim üzerime olsun"* dedi.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sefer şöyle buyurdu: *"Madem iş buraya kadar geldi, ben de Allah adına yemin ederek söylüyorum ki, aranızda hakkı açık seçik ortaya koyacak bir hüküm vereceğim."* (İbn Abbâs) dedi ki: Sonra kadın doğum yaptı, Medine'de insanların yanına daha fazla girip çıktıkları bir başka yeni doğmuş çocuk görmedim. (Allah Rasûlü) şöyle buyurmuştu: *"Şayet bu kadın çocuğu şu şu nitelikte doğurursa bu çocuk filan*

197 Buhârî, 4747, 5307; Ebû Dâvûd, 2254; Tirmizî, 3179; İbn Mâce, 2067; Tahâvî, Müşkil, 2962

Scanned with CamScanner

*kişidendir. Eğer onu şu şu nitelikte doğurursa çocuk filan kişidendir."* Sonra kadın kendisiyle itham edildiği adama benzeyen bir çocuk doğurdu.[198]

[4853] İmam Ahmed dedi ki: Said b. Cübeyr dedi ki: İbn ez-Zubeyr'in (Mekke) emirliği sırasında, bana birbirleriyle lanetleşen karı kocanın birbirlerinden ayrılmalarına hüküm verilip verilmeyeceğine dair soru soruldu, ne diyeceğimi bilemedim. Hemen yerimden kalkıp İbn Ömer'in evine gittim. Ona: Abdurrahman'ın babası, birbirleriyle lanetleşen karı ve kocanın birbirlerinden ayrılacaklarına hüküm verilir mi, dedim. O şu cevabı verdi: Subhanallah, gerçekten bunu ilk soran kişi filan oğlu filan kişidir. O: Ey Allah'ın Rasûlü! Bana karısının fuhuş işlediğini gören bir adamın durumunun ne olacağını söyler misin? Çünkü konuşacak olursa pek büyük bir şeyi dile getirmiş olacak. Şayet susarsa yine aynı şekilde büyük bir şeyi söylemeden susacak, demişti.

Allah Rasûlü sustu ve ona cevap vermedi. Daha sonra aynı adam gelerek: Sana hakkında soru sorduğum husus ile şimdi ben sınanmış oldum, dedi. Aziz ve celil olan Allah da Nûr sûresindeki: *"Eşlerine zina isnad edip"* diye başlayan buyruğu *"eğer o doğru söyleyenlerden ise..."* buyruğuna kadar indirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü, önce adamdan başlayarak ona öğüt verip hatırlattı, dünya azabının ahiret azabından daha hafif olduğunu ona bildirdi. Adam: Seni hak ile gönderene yemin ederim ki, ben sana yalan söylemedim, dedi. İkinci olarak kadınla konuştu, ona da öğüt verdi, hatırlattı, dünya azabının, ahiret azabından daha hafif olduğunu haber verdi. Kadın da: Seni hak ile gönderene yemin ederek söylüyorum ki o gerçekten yalan söylüyor, dedi. (İbn Ömer) dedi ki: Allah Rasûlü önce adamdan başladı. Adam da gerçekten doğru söyleyenlerden olduğuna dair dört defa Allah adına şahitlik etti, beşincisinde de eğer yalancılardan ise Allah'ın lanetinin üzerine olmasını diledi. Sonra kadın da, gerçekten o (kocası) yalan söyleyenlerdendir, diye Allah adına dört defa şahitlik etti, beşincisinde de eğer kocası doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını istedi. Sonra da (Allah Rasûlü) onları birbirinden ayırdı.[199] Bunu Nesâî Tefsir'de Abdulmelik b. Ebî Süleyman'dan böylece rivayet ettiği gibi, Buhârî ve Müslim de bunu Sahih'lerinde Said b. Cübeyr'in, İbn Abbâs'tan naklettiği bir rivayet olarak kaydetmişlerdir.

198 Senedi hasendir, ravileri sikadır.

199 Müslim, 1493 h. no: 4; Tirmizî, 1202; Nesâî, Tefsir, 377; Ahmed, II, 19, 42

Scanned with CamScanner

[4854] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Bir Cuma akşamı mescitte oturuyorduk. Ensardan bir adam şöyle dedi: Bizden birisi hanımı ile birlikte bir adam görür de onu öldürecek olursa siz de onu öldürürsünüz, konuşursa ona celde (sopa, değnek) cezası verirsiniz, susarsa da öfkesini yutarak susacaktır. Allah'a yemin ederim ki, eğer sağlık ve afiyetle sabaha kavuşursam andolsun bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e soracağım. (Abdullah) dedi ki: Adam Allah Rasûlü'ne o hususu sorarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden birisi hanımı ile birlikte bir adam görecek olup da onu öldürürse, siz de onu öldürürsünüz. Konuşursa ona celde vurursunuz, susarsa da büyük bir öfkeye rağmen susacaktır. Allah'ım! Hüküm ver, dedi. (Abdullah) dedi ki: Bunun üzerine lanetleşme âyeti nâzil oldu. Böyle bir hal ile ilk sınanan kişi de o adam oldu.[200] Bunu tek başına Müslim değişik yollardan Süleyman b. Mihran el-A'meş'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4855] Yine İmam Ahmed dedi ki: Sehl b. Sa'd dedi ki: Uveymir, Âsım b. Adiyy'in yanına gelerek şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şunu sor: Karısı ile birlikte yabancı bir adam görüp de onu öldüren kişinin durumu hakkında ne dersin? Ona karşılık o da öldürülür mü yoksa bu adam ne yapsın? Âsım, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu soruyu sordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (bu türden) sorular sormasını güzel görmedi. (Sehl) dedi ki: Sonra Uveymir, Âsım ile karşılaştı ve: Ne yaptın dedi, o ne mi yaptım sen bana hayır diye bir şey getirmedin ki? Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e sordum, o da (bu tür) sorular sorulmasını ayıpladı, dedi. Bu sefer Uveymir: Allah'a yemin olsun bizzat kendim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gidecek ve ona bunu soracağım, dedi. Uveymir Allah Rasûlü'nün yanına vardığında bu gibi iki kişi hakkında onun üzerine vahiy indirilmiş olduğunu gördü. (Sehl) dedi ki: Allah Rasûlü, bu iki kişiyi çağırdı ve aralarında lanetleşme yaptırdı. Uveymir dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! Eğer ben (bu lanetleşmeden sonra da) bu kadını alıp gidersem gerçekten ona yalan söylemiş olurum, dedi. (Sehl) dedi ki: Sonra Uveymir daha Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine emir vermeden önce o kadından ayrıldı. Bu da lanetleşen çiftler hakkında bir sünnet (uygulanan hüküm) oluverdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: *"Onu takip ediniz; eğer bu kadın*

200 Müslim, 1495; Ebû Dâvûd, 2253; Beyhakî, VII, 405; İbn Hibbân, 4281; Ahmed, I, 421

Scanned with CamScanner

*siyah tenli, siyah gözlü, kalçaları büyük bir çocuk doğurursa kanaatimce o (Uveymir) doğru söylemiş olmalıdır. Şayet bir kertenkeleyi andırırcasına kırmızımtrak bir tende doğuracak olursa, kanaatimce yalan söylemiş olmalıdır. Kadın o hoşlanılmayan nitelikte o çocuğu doğurdu."*[201] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmiş olmanın yanında ayrıca Tirmizî dışında geri kalan Kütüb-i Sitte müellifleri de rivayet etmiştir. Yine Buhârî bunu değişik yollardan Zührî'den böylece rivayet etmiş ve şöyle demiştir:

[4856] Sehl b. Sa'd'dan rivayete göre bir adam Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Karısıyla bir başka adamı gören bir kimse hakkında ne dersin? Eğer o adamı öldürürse siz de onu öldürür müsünüz, yoksa o adam ne yapsın, dedi. Bunun üzerine yüce Allah bu durumdaki kişiler hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de sözünü ettiği lanetleşme hükmünü indirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona: *"Senin ve karının hakkında hüküm verilmiş bulunuyor"* dedi.

(Sehl) dedi ki: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda bulunuyorken birbirleriyle lanetleştiler. Sonra adam karısından ayrıldı. Böylelikle lanetleşen karı kocanın birbirlerinden ayrılması sünnet oldu. Kadın hamile idi. Kocası onun hamileliğinin kendisinden olduğunu kabul etmedi. Bu sebeple sonraları oğlu annesine nispetle çağırılır oldu. Bundan sonra da miras hususunda (bu durumdaki) çocuğun annesine mirasçı olması, annesinin de ondan Allah'ın kendisine farz kıldığı (tayin ettiği) miktarı miras olarak alması şeklinde sünnet uygulanageldi.[202]

[4857] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr da dedi ki: Huzeyfe (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ebû Bekir'e: *"Şayet (zevce) Ümmü Rûmân ile birlikte bir adam görseydin ona ne yapardın"* dedi. Ebû Bekr: Allah'a yemin olsun ki mutlaka ona bir kötülük yapardım, dedi. Allah Rasûlü: *"Peki, ey Ömer ya sen"* dedi. Ömer: Allah'a yemin olsun onu öldürür ve: Allah daha aciz olana lanet etsin, derdim. Çünkü o çok kötü birisi demek-

201 Sahihtir. Ahmed, V, 334; Buhârî, 4745; Müslim, 1492, h. no: 2 ve 3; Ebû Dâvûd, 2247, 2248; İbn Mâce, 2066; İbn Hibbân, 4285 çeşitli yollardan Zührî'den böylece rivayet etmiştir.

202 Buhârî, 423, 4746; Müslim, 1492; Ebû Dâvûd, 2245; Nesâî, VI, 143-144; İbn Mâce, 2066; Ahmed, V, 336-337; İbn Hibbân, 4285. Değişik yollardan Zührî'den böylece rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

tir. (Huzeyfe) dedi ki: Bunun üzerine yüce Allah: *"Eşlerine zina isnad edip, kendilerinden başka şahitleri olmayanların her birisinin şahitliği..."* buyruğunu indirdi.[203] Sonra (Bezzâr) dedi ki: Biz, en-Nadr b. Şumeyl, Yunus b. Ebî İshâk'tan diye bunu müsned olarak rivayet eden başka bir ravi olduğunu bilmiyoruz. Sonra Bezzâr bunu Sevrî'nin Ebû İshâk'tan, o Zeyd b. Yusey'den mürsel olarak naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

[4858] Hâfız Ebû Ya'la da dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'dan dedi ki: İslam'da ilk lanetleşme Hilal b. Umeyye'nin, Şerik b. Sahma'yı karısı ile itham etmesi dolayısıyla gerçekleşti. Onun bu davası Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e açılınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ya dört şahit getirirsin yahut sırtına had vurulacaktır."* Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Gerçekten Allah benim doğru söylediğimi biliyor ve şüphesiz Allah senin üzerine benim sırtımı had vurulmasından kurtaracak vahiy indirecektir, dedi. Sonra yüce Allah, liân âyeti diye bilinen *"eşlerine zina isnad edip, kendilerinden başka şahitleri olmayanların..."* âyetini sonuna kadar indirdi. (Enes) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine onu çağırarak: *"Hanımına yaptığın zina ithamı hususunda gerçekten sen doğru söyleyenlerden olduğuna dair Allah adına şehadet et"* dedi. O da bu şekilde dört defa şehadet etti. Beşincisinde ona: *"Eğer ona isnad ettiğin zina ithamında sen yalancılardan isen Allah'ın laneti senin üzerine olsun (de)"* dedi. O da denileni yaptı.

Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadını çağırarak ona: *"Kalk ve onun sana yaptığı zina ithamı hususunda gerçekten yalancılardan olduğuna dair Allah adına şahitlik et"* dedi. Kadın da bu şekilde dört defa şahitlik ettikten sonra beşincisinde ona: *"Sana yapmış olduğu zina ithamında eğer o doğru söyleyenlerden ise Allah'ın gazabı senin üzerine olsun (de)"* buyurdu. Kadın da aynısını söyledi. Dördüncüsünde ya da beşincisinde bir süre sustu, öyle ki onun itiraf edeceğini zannettiler. Sonra: Artık bundan sonra kavmimi (yakınlarımı, akrabamı) rezil etmem, diyerek devam etti ve söylemesi gerekenleri söyledi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de o karı kocayı birbirinden ayırdı ve şöyle dedi: *"Doğuracağı çocuğa bakınız. Eğer kıvırcık saçlı, ince*

203 Bezzâr, 2237; Heysemi, Mecma, VII, 74 ravileri sikadırlar diyerek. Derim ki: Senedinde tedlis yapan bir ravi olan İbn İshâk "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Tercih edilen bunun mürsel olduğudur.

Scanned with CamScanner

*bacaklı bir çocuk doğurursa o Şerik b. Sahma'dandır. Şayet beyaz tenli, düzgün saçlı, uzun kirpikli ve fazla iri olmayan gözlü bir çocuk doğurursa o da Hilal b. Umeyye'den demektir."* Kadın esmer, kıvırcık saçlı, ince bacaklı bir çocuk doğurdu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunun üzerine: *"Şayet Allah'ın kitabında bu ikisi hakkında indirilmiş hükümler olmasaydı ben ona ne yapacağımı bilirdim"* buyurdu.[204]

**Mü'minlerin Annesi Hz. Âişe'ye İftira:**

إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾

*11. O olmadık iftirada bulunanlar sizden bir topluluktur. Siz bunu kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Bilakis o sizin için hayırlıdır. Onlardan her birisinin kazandığı günah kendisinindir. Aralarından sözün en büyüğünü söyleyene ise çok büyük bir azap vardır.*

**Tefsiri:**

Bu (buyruktan itibaren) on âyetin tamamı mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında nâzil olmuştur. İfk hadisesine katılıp, ona iftirada bulunan münafıklar ortaya attıkları katıksız yalan ve iftira sebebiyle inmiş bulunmaktadır. Yüce Allah Âişe (radıyallâhu anhâ) ve Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) adına gayrete gelmiş ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in namusunu korumak üzere onun bu iftiradan uzak olduğuna dair: *"O olmadık iftirada bulunanlar sizden bir topluluktur"* diyerek bu buyrukları indirdi. Yani bu iftirayı yapan bir, iki kişi değil bir topluluktur. Bu lanetlik işin öncülüğünü münafıkların başı Abdullah b. Ubeyy b. Selul yapmıştı. O buna dair haberleri toplayıp, insanların kulaklarına fısıldıyordu. Nihayet bu, bazı Müslümanların kafalarına girdi ve onlar da bunu dilleriyle ifade etti. Onlardan diğer başkaları da böyle bir şeyi mümkün gördü. İş bu hal üzere Kur'ân'ın hükmü nâzil oluncaya kadar yaklaşık bir ay devam etti. Bu hususta olup bitenler sahih hadislerde anlatılmış bulunmaktadır.

204 Sahihtir. Ebû Ya'la, 2824; Nesâî, VI, 172-173. İsnadı sahihtir. Müslim, 1496; Nesâî, VI, 171; Beyhakî, VII, 406. Hişam yoluyla böylece rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

[4859] İmam Ahmed dedi ki: Bize Abdurrezzak tahdis etti, bize Ma'mer Zührî'den şöyle dediğini tahdis etti: Bana Said b. el-Müseyyeb, Urve b. ez-Zubeyr, Alkame b. Vakkas, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşi Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın hakkında o iftiracı topluluğun söylediklerini söyleyip de yüce Allah'ın da onu temize çıkarması ile ilgili bana haber verdiler. Onların her biri bu olay ile ilgili hadisin bir kısmını nakletti. Onlardan kimileri diğerine göre onunla ilgili bu hadisi daha iyi bellemiş, olayı anlatışı daha sağlam idi. Ben de onların her birisinden bana hadisi naklettiği şekliyle iyice belledim. Onların hadisi nakledişlerinin bir kısmı diğerinin doğru olduğunu ortaya koyuyor. Zikrettiklerine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşi Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle dedi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir sefere çıkmak istediği vakit hanımları arasında kura çekerdi. Kura hangisine çıkarsa Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) o hanımını birlikte götürürdü. Âişe dedi ki: Çıkacağı bir gaza için aramızda kura çekti, o kurada benim adım çıktı. Ben de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sefere çıktım. Bu hadise hicabın indirilmesinden sonra olmuştu. Ben yolculuğumuz boyunca deve üzerindeki hevdecimde yolculuk yapıyor, konakladığımız vakit içinde kalıyordum. Nihayet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gazasını bitirip, geri dönünce Medine'ye yaklaşmış iken bir gece yola koyulacağımızı ilan etti. Yola koyulacağımız ilanını yaptıklarını görünce ben de kalkıp, yürüdüm ve karargâhtan uzaklaştım. İhtiyacımı karşıladıktan sonra hevdecimin yanına geri döndüm. Elimi göğsüme değdirince Yemen'in zifar boncuğundan yapılmış bir gerdanlığımın kopmuş olduğunu gördüm. Hemen geri dönüp, gerdanlığımı aradım. Onu arayınca geç kaldım. Bu sırada benim yolculuğum hususunda görevli olanlar gelip hevdecimi kaldırıp, üzerine bindiğim devemin üzerine yerleştirdiler. Beni de hevdecin içinde sanıyorlardı.

Âişe dedi ki: O sırada kadınlar zayıftı. Etlenip kilo almamış, ağırlaşmamışlardı. Çok az yemek yerlerdi. Bu sebeple hevdeci taşıyanlar hevdeci kaldırıp, deveye yüklediklerinde ağır olmayışını pek fark etmediler. Ben de yaşı küçük bir kadındım. Deveyi yürüttüler, onlar da yürüdüler.- Ordu yoluna devam ettikten sonra ben de gerdanlığımı bulmuştum. Onların konakladıkları yere geldiğim vakit orada ses seda kalmamıştı. Konaklamış olduğum yere gittim ve benim yokluğumu fark edip, yanıma geri döneceklerini düşündüm. Ben olduğum yerde otururken uykum bastırdı ve uyudum.

Scanned with CamScanner

Safvân b. el-Muattal es-Sülemî -sonra da- ez-Zekvânî diye bilinen şahıs ordunun arkasında kalmış, geceyi orada geçirmişti. Sabah aydınlanınca benim bulunduğum yere geldi. Uyuyan bir insanın karartısını gördü, yanıma geldiğinde beni görüp tanıdı. Çünkü henüz bana hicap emri uygulanmadan önce beni görmüştü. Beni tanıyınca innâ lillâh ve innâ ilehyi râciûn diyerek istircâ sesi üzerine uyandım. Hemen cilbabımla yüzümü örttüm. Allah'a yemin ederim, bana tek bir kelime dahi söylemedi ve istircâı dışında ondan başka bir söz de duymadım. Derken devesini çöktürdü, o da devenin ön bacağı üzerine eğildi, ben de deveye bindim. O deveyi yularından çekerek yola koyuldu. Nihayet onlar öğlene doğru bir yerde konaklamış olduktan sonra ordunun karargâhına vardık. İşte o vakit benim hakkımda helâk olanlar helâk oldu. Bu hususta sözün en büyüğünü söyleyen kişi Abdullah b. Ubeyy b. Selul oldu.

Medine'ye geldikten kısa bir süre sonra bir ay süreyle hasta yattım. İnsanlar ise o iftirayı uyduranların sözlerinde dalıp gitmişlerdi. Benimse bunların hiçbirisinden haberim yoktu ama beni kuşkulandıran bu hastalığım sırasında daha önce hastalandığım vakit Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den görmeye alıştığım ince ve güzel hareketlerini göremeyişimdi. Sadece Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bulunduğum yere giriyor, selam veriyor sonra da: *"Sizin bu kızınız nasıldır"* demekle yetiniveriyordu. Bu beni kuşkulandırıyor ama asıl kötülüğün hiç farkında değildim. Nihayet nekahet (iyileşme) dönemimden sonra dışarı çıktım. Benimle birlikte Ümmü Mistah da bizim ihtiyacımızı karşıladığımız yer olan Menâsı' denilen yere doğru çıktı. İhtiyacımızı karşılamak için ancak geceden geceye çıkıyorduk. Bu, evlerimize yakın yerlerde helâlar yapmadan önce böyle idi. Çünkü bu gibi ihtiyaçlarımızı karşılamak hususunda ilk Arapların hali ile aynı durumda idik ve biz evlerimizde helâlar yaptırmaktan da rahatsız oluyorduk.

Ümmü Mistah ile çıktık. Ümmü Mistah, Ebû Ruhm b. el-Muttalib b. Abdi Menaf'ın kızı idi. Onun annesi ise Sahr b. Âmir'in kızı ve Ebû Bekr es-Sıddîk'ın teyzesidir. Oğlu Mistah b. Usâse b. Abbâd b. el-Muttalib'dir. Nihayet ben ve Ebû Ruhm'un kızı (yani Ümmü Mistah) ile işimizi bitirdikten sonra evime doğru dönerken Ümmü Mistah eteğine basarak tökezledi ve: Kahrolası Mistah, dedi. Ben ona: Ne kötü bir söz o, sen Bedir'de bulunmuş bir kişiye ağır söz söyledin, dedim.

Scanned with CamScanner

O: Bak kızım, sen onun neler söylediğini duymadın mı, dedi. Ben: Ne dedi ki, dedim. O da bana ifk ehli denilen o iftiracıların neler söylediklerini bildirdi. Bu sefer hastalığım daha da arttı. Evime geri döndüğüm vakit Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma girdi, selam verdi, sonra da: *"Bu kızınız nasıl"* dedi. Ben: Annemin babamın yanına gitmeme izin veriyor musun, dedim.

-Âişe dedi ki: O vakit ben bu yolla bu haberin ne derece gerçek olduğunu onlardan öğrenip emin olmak istemiştim.- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana izin verdi, ben de annemin babamın yanına gittim. Anneme: Anacığım, insanlar dillerine neyi dolamış konuşuyorlar, dedim. O bana şöyle dedi: Kızcağızım rahat ol, kendine acı. Allah'a yemin olsun ki güzel, kendisini seven bir kocası olan, kumaları bulunan bir kadının kumalarının, onun aleyhine çok şeyler yapmamaları oldukça az görülen bir haldir.

(Âişe) dedi ki: Subhanallah gerçekten insanlar bunları dillerine dolayıp konuştular mı, dedim. (Âişe devamla) dedi ki: O gece sabaha kadar ağlayıp durdum. Ne gözyaşım dindi, ne de gözüme uyku girdi. Ağlayarak sabahı ettim.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahyin gelmesi gecikince, Ali ile Usame b. Zeyd'i hanımından ayrılmak hususunda onlara danışmak üzere çağırdı. (Âişe) dedi ki: Usame b. Zeyd Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hanımının (benim) temizliğini ve onun kalbinden eşine duyduğu sevgi ve muhabbete dair bilgisine uygun olarak görüşünü belirtti ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar senin eş(ler)indir ve biz hayırdan başka bir şey bilmiyoruz, dedi.

Ali b. Ebî Tâlib ise: Allah senin aleyhine işi daraltmış değildir. Hem onun dışında kadınlar çoktur. Şayet cariyeye (durumu) soracak olursan sana haberi doğru olarak verecektir, dedi.

(Âişe) dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de Berîre'yi çağırdı. *"Ey Berîre. Sen Âişe'den seni şüphelendirecek herhangi bir şey gördün mü?"* dedi.

Berîre, ona şu cevabı verdi: Seni hak ile gönderene yemin ederek söylüyorum. Onda görmüş olduğun hiçbir (olumsuz) hali senden örtbas edecek değilim. Benim onda gördüğüm en olumsuz hali şundan ibarettir: O yaşı küçük bir kızdır. Evi için hamur yoğururken evdeki hayvancağız gelir onu yer. (Bunun dışında onun olumsuz bir halini bilmiyorum.)

Scanned with CamScanner

Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kalkıp, Abdullah b. Ubeyy b. Selul'un yaptıklarının (nasıl olur da) mazur görülebileceğini dile getirdi.

(Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) minber üzerinde şunları söyledi: *"Ey Müslümanlar topluluğu, beni aile halkım hakkında rahatsız edecek kadar ileri giden bir adamdan kim kurtarabilir (onun kötülüğünü benden uzaklaştırabilir)? Halbuki Allah'a yemin ederek söylüyorum ben aile halkımdan (söz konusu edilen eşimden) hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu iftirayı dillerine dolayanlar da, hakkında hayırdan başka hiçbir şey bilmediğim bir adamın adını söylüyorlar. Halbuki o kişi benimle olmadıkça hiçbir zaman zevcemin yanına girmiyordu."* Bunun üzerine ensardan Sa'd b. Muâz ayağa kalkarak: Ey Allah'ın Rasûlü! Ondan ben seni kurtarırım. Eğer Evs kabilesinden ise onun boynunu vururuz. Şayet kardeşlerimiz olan Hazreclilerden ise bize emir verirsin ne emredersen onu yaparız, dedi.

(Âişe devamla) dedi ki: Bu sefer Hazreclilerin efendisi olan ve salih bir adam olan ama (Sa'd b. Muaz'ın söylediklerinden ötürü) gayrete gelen Sa'd b. Ubâde, Sa'd b. Muaz'a şu cevabı verdi: Allah adına yemin ederek söylüyorum, onu sen öldüremeyeceksin, onu öldürmeye de gücün yetmez. Bu sefer Sa'd b. Muaz'ın amcasının oğlu Useyd b. Hudayr ayağa kalkarak Sa'd b. Ubâde'ye: Yalan söyledin. Allah'a yemin ederim ki onu öldürürüz ve sen münafıklar adına tartışan münafık bir kimsesin, dedi.

Sonunda Evs kabilesinden olanlar da, Hazreclilerden olanlar da galeyana geldi ve hatta birbirleriyle çarpışacak noktaya kadar geldiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ise minberin üzerinde ayakta duruyor ve onları teskin etmeye uğraşıyordu. Nihayet sustular. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de sustu.

(Âişe devamla) dedi ki: O günümü de ağlayarak geçirdim. Ne gözyaşlarım diniyor, ne de gözüme uyku giriyordu, sonra bir sonraki gece de ağladım yine gözyaşım dinmiyor, gözüme uyku girmiyordu. Annem babam ise ağlamaktan ciğerimin patlayacağını düşünüyorlardı. Onlar yanımda oturuyorlarken ben de ağlıyordum. Derken ensardan bir kadın yanıma girmek için izin istedi, ben de ona izin verdim. Geldi, oturup benimle beraber ağlamaya başladı. Biz bu halde iken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımıza girdi, selam verdi, sonra oturdu.

Scanned with CamScanner

Âişe dedi ki: Halbuki benim hakkımda o söylentiler dilden dile dolaşmaya başladığından beri yanımda oturmamıştı. Bir ay geçmiş ve benim durumum ile ilgili olarak ona hiçbir vahiy gelmemişti. (Âişe devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oturunca kelime-i şehadet getirdi, sonra şöyle buyurdu: *"Şimdi ey Âişe! Senin hakkında bana şunlar şunlar ulaştı. Eğer sen bunlardan uzaksan Allah senin uzak olduğunu bildirecektir, eğer bir günah işlediysen Allah'tan mağfiret dile, sonra ona tevbe et. Çünkü bir kul eğer bir günahını itiraf eder, sonra da tevbe ederse Allah da onun tevbesini kabul eder."*

(Âişe devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sözlerini bitirince gözyaşlarım dindi. Onun bir damlasını dahi hissetmez oldum. Babama: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e benim adıma sen cevap ver, dedim. Babam: Allah'a yemin ederim, Allah'ın Rasûlü'ne ne diyeceğimi bilemiyorum, dedi. Anneme: Rasûlullah'a sen benim adıma cevap ver, dedim. O da: Allah'a yemin ederim ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi.

(Âişe) dedi ki: Bu sefer ben -ki o sırada yaşı küçük bir kız idim, Kur'ân-ı Kerîm'den de fazla bir şey bilmiyordum- şöyle dedim: Allah'a yemin olsun ki ben sizin bu söylentiyi artık içinizde iyice yer edecek şekilde dinleyip, duyduğunuzu biliyorum. Ben size suçsuzum diyecek olsam -ki Allah benim suçsuz olduğumu çok iyi biliyor- siz bu hususta benim doğru söylediğime inanmayacaksınız. Eğer size -yüce Allah'ın kendisinden uzak olduğumu bildiği- bir suçu işlediğimi itiraf edecek olursam bu sefer benim doğru söylediğime inanacaksınız. Allah'a yemin ederek söylüyorum ki, sizin durumunuz ile benim durumumu Yusuf'un babasının söylemiş olduğu: *"Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin bu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak Allah'tır."* (Yusuf, 18) sözünden daha güzel anlatacak başka bir söz bulamıyorum.

(Âişe devamla) dedi ki: Sonra başka tarafa döndüm ve yatağıma yattım. (Âişe) dedi ki: O vakit ben de Allah'a yemin olsun ki suçsuz, günahsız olduğumu biliyor ve Allah'ın da suçsuz ve günahsız olduğum için beni temize çıkaracağını da biliyor, inanıyordum ama, Allah'a yemin olsun ki benim hakkımda Kur'ân-ı Kerîm'de tilavet olunacak bir vahyin nâzil olacağını hiç düşünmemiştim. Çünkü ben kendimi Allah'ın benim hakkımda buyruk indirmeye değmeyecek kadar küçük görmekle birlikte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi

Scanned with CamScanner

ve sellem)'e Allah'ın kendisi ile beni temize çıkartıp, suçsuzluğumu göstereceği bir rüya göreceğimi ümit ediyordum.

(Âişe) dedi ki: Allah'a yemin ederim ki, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yerinden kıpırdamamışken, evde bulunanlardan da hiç kimse dışarı çıkmamışken Allah, Nebîsine vahiy indirdi. Vahyin geldiği esnada onda görülen ağır ve zor hal onu yakalayıverdi. Bu hali öyle zor gelirdi ki, ona indirilen sözün ağırlığından ötürü kış gününde bile inci tanelerini andıran ter damlaları dökülürdü.

(Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gülerek üzerinden vahiy hali geçti ve ilk söylediği söz de: *"Müjdeler olsun sana ey Âişe, Allah senin tertemiz olduğunu bildirdi"* dedi. Annem bana: Kalk, onun yanına git (ona teşekkür et), dedi. Ben: Allah'a yemin olsun ki, onun için kalkmam. Aziz ve celil olan Allah'tan başkasına da hamd etmem. Çünkü benim tertemiz olduğuma dair buyrukları indiren O'dur. Aziz ve celil olan Allah da: *"O olmadık iftirada bulunanlar sizden bir topluluktur"* buyruğundan itibaren on âyet-i kerime indirdi. Allah bu âyet-i kerimeleri benim günahsızlığıma dair indirmişti.

(Âişe devamla) dedi ki: Bu sefer Ebû Bekr (radıyallâhu anh) fakir bir akrabası olduğundan ötürü Mistah'a infakta bulunuyordu. Allah'a yemin ederim Âişe için söylediklerinden sonra ebediyen ona hiçbir infakta bulunmayacağım, dedi. Bunun üzerine aziz ve celil olan Allah da: *"Sizden fazilet ve imkân sahipleri yemin etmesinler... Allah'ın size mağfiret etmesini sevmez misiniz?"* (Nûr, 22) buyruğuna kadar indirdi. Bu sefer Ebû Bekr: Allah'a yemin ederim ben Allah'ın bana mağfiret buyurmasını çok severim, dedi ve daha önce Mistah'a yaptığı infakı aynen vermeye devam etti ve ebediyen de bunu ondan kesmeyeceğim, dedi.

Âişe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) zevcesi Cahş kızı Zeyneb'e durumuma dair sormuş, o: *"Ne biliyorsun yahut ne gördün ya da sana ne ulaştı"* demiş. O da: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kulağımı, gözümü koruyan birisiyim. Allah'a yemin ederim hayırdan başka bir şey de bilmiyorum, dedi. Âişe dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri arasında benimle boy ölçüşebilecek kadın da oydu. Yüce Allah onu günahtan sakınması sayesinde korudu ama kızkardeşi Cahş kızı Hamne ise onun aksine savaşa koyulmuştu, o da helak olanlar arasında helak oldu.

Scanned with CamScanner

İbn Şihab dedi ki: İşte bu, bize bu(nlar) topluluğun durumu ile ilgili olarak ulaşan bilgilerdir.[205]

Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Zührî'den gelen bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. İbn İshâk da bunu Zührî'den böylece rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Bana Yahyâ b. Abd b. Abdullah b. ez-Zubeyr babasından tahdis etti. O Âişe'den tahdis etti. Yine bana Abdullah b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm el-Ensârî, Amre'den, o Âişe'den tahdis etti (deyip) az önce geçenlere yakın olarak rivayeti kaydetti. Allah en iyi bilendir.

[4860] Sonra Buhârî dedi ki: Ebû Usame de Hişam b. Urve'den şöyle dediğini nakletti: Bana babam Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini haber verdi: Benim hakkımda ve benim bilgim olmayan şeyler söylenince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim ile ilgili olarak kalkıp bir hutbe verdi. Kelime-i şehadet getirdi, Allah'a ona yakışır şekilde hamd-u senada bulundu sonra şöyle buyurdu: *"Şimdi benim eşim hakkında olmadık şeyler söyleyen kimseler hususunda nasıl davranmam gerektiğini bana söyleyiniz. Allah'a yemin olsun ki ben eşim hakkında kötülük namına bir şey bilmiyorum. Onların itham ettikleri kişi ise yine Allah'a yemin ederek söylüyorum ki asla hakkında hiçbir kötülük bilmediğim bir kişidir ve bu kişi benim evime kesinlikle ben yokken girmemiş birisidir. Gittiğim her bir yolculukta, çıktığım her bir seferde o da mutlaka benimle gelmiştir."*

Bunun üzerine ensardan Sa'd b. Muaz ayağa kalkıp şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Boyunlarını vurmamıza izin ver. Hazreclilerden bir adam ayağa kalktı -ki Hassan b. Sabit'in annesi o adamın aşiretindendi- şöyle dedi: Yalan söyledin, Allah'a yemin olsun ki eğer bu kişiler Evslilerden olsaydı, onların boyunlarının vurulmasını isteyerek cevap vermezdin.

Neredeyse mescitte Evslilerle Hazrecliler arasında kötü şeyler olacaktı. Bense bunları bilmiyordum. O günün akşamı olunca beraberimde Mistah'ın annesi de bulunduğu halde ihtiyacımı görmek üzere dışarı çıktım. Mistah'ın annesi tökezleyince, kahrolası Mistah dedi. Ben: Anacığım, sen oğluna mı sövüyorsun, dedim. Mistah'ın annesi sustu, sonra bir defa tökezledi, yine kahrolası Mistah, dedi. Ben ona, anacağım sen oğluna mı sövüyorsun, dedim. Arkasından üçüncü bir defa daha tökezledi, yine kahrolası Mistah, dedi. Ben bu sefer ona azarlayarak tepki verince, o: Allah'a yemin ederim, ancak

205 Buhârî, 2661, 4750; Müslim, 2770; Nesâî, Tefsir, 380; Ahmed, VI, 194

Scanned with CamScanner

senden dolayı ona ağır sözler söylüyorum, dedi. Ben: Benimle ne ilgisi var, dedim. (Âişe) dedi ki: Bu sefer bana olanları anlattı. Ben: Bunlar gerçekten oldu mu, dedim. O: Allah'a yemin ederim ki evet, dedi.

Derhal evime geri döndüm. Dışarıya çıkmama sebep olan halin az ya da çok hiçbir etkisini -adeta- hissetmez oldum ve sıtmaya tutuldum. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Beni babamın evine gönder, dedim. O da benimle kölesini gönderdi, eve girdim. Ümmü Rûmân'ı alt katta, Ebû Bekir'i de evin üst tarafında Kur'ân okurken buldum. Annem bana: Kızcağızım, gelmene sebep ne, dedi. Ben de ona sebebini söyledim ve olanları ona anlattım. Onun benim bu anlatılanlardan etkilendiğim kadar etkilenmediğini gördüm. Bana: Kızcağızım, kendini o kadar perişan etme. Çünkü Allah'a yemin olsun ki kumaları bulunan ve kendisini seven bir adamın yanında bulunan güzel bir kadının kumaları tarafından kıskanılmadığı ve hakkında (olumsuz) şeyler söylenmediği çok az görülmüştür, dedi.

Ben: Peki, babam bunu biliyor mu, dedim. O, evet dedi. Ben: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de biliyor mu, dedim. O, evet Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de (biliyor), dedi. Gözyaşlarımı tutamadım ve ağladım.

Ebû Bekr benim sesimi evin üst tarafında Kur'ân okurken duydu, aşağı indi ve anneme: Bunun nesi var, dedi. Annem: Hakkında söylenenler onun kulağına varmış dedi. Onun da gözleri yaşla doldu ve şöyle dedi: Kızım, Allah adına sana and veriyorum, evine dön. Ben de döndüm. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de evime gelmiş, benim hizmetçime benim halimi sormuş, o da şöyle demişti: Ey Allah'ın Rasûlü! Hayır, Allah'a yemin ederek söylüyorum ki onun hiçbir kusurunu bilmiyorum. Şu kadar var ki o uykuya dalar, koyun gelir, onun mayaladığı şeyi yahut hamurunu yerdi.

Arkadaşlarından birisi yüksek sesle ona: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e doğru söyle, dedi ve nihayet bu hususta onun istemediği sözleri ağzından kaçırmasına sebep oldu. Hizmetçi şöyle dedi: Subhanallah! Allah'a yemin olsun ki ben onun aleyhinde bir şey bilmiyorum. Bütün bildiklerim bir kuyumcunun kırmızı külçe altın üzerinde bildiklerinden ibarettir.

Bu anlatılanlar itham edilen adamın kulağına da ulaşınca o da: Subhanallah! Allah'a yemin ederim ki ben hiçbir kadının örtüsünü dahi kaldırmış değilim, dedi.

Scanned with CamScanner

Âişe: Sonra o Allah yolunda şehit olarak öldürüldü, dedi.

(Devamla) dedi ki: Sabah olunca babam, annem yanıma geldi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ikindi namazını kıldıktan sonra yanıma gelinceye kadar yanımdan ayrılmadılar. O yanıma girdiğinde annem, babam sağımda ve solumda duruyorlardı. Allah Rasûlü yüce Allah'a hamd-u senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Şimdi, ey Âişe eğer bir kötülük işlemiş yahut bir zulüm yaptıysan Allah'a tevbe et. Şüphesiz Allah kullarının tevbesini kabul eder."*

(Âişe) dedi ki: Ensardan da bir kadın geldi. O kapıda oturuyorken ben: Bu gibi şeyler söylemekten dolayı bu kadından utanmıyor musun, dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) öğüt verdi. Ben de babama dönerek: Ona cevap ver, dedim. O, ne diyebilirim ki, dedi. Bu sefer anneme dönerek: Sen ona cevap ver, dedim. O da: Ne diyebilirim ki, dedi.

Her ikisi ona cevap vermeyince, bu sefer ben kelime-i şehadet getirdim, Allah'a layık olduğu vechiyle hamd ve senada bulunduktan sonra şunları söyledim: Şimdi, Allah'a yemin ederim ki eğer ben size hayır, yapmadım diyecek olursam -ki aziz ve celil olan Allah benim doğru söylediğime tanıktır- bunun sizin nazarınızda bana bir fayda sağlamayacağını biliyorum. Çünkü siz artık bunları söyleyip durdunuz ve kalplerinizde bu iyiden iyiye yer etti. Eğer size ben bunu yaptım, desem -ki Allah böyle bir şeyi yapmadığımı çok iyi biliyor- bu sefer de: Şüphesiz ki bu kendi aleyhine böyle bir iş işledi, diyeceksiniz. Allah'a yemin ederim ki sizin ve benim için en güzel örnek olarak ancak: *"Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin bu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak Allah'tır"* (Yusuf, 18) diyen -bu arada Yakup adını hatırlamak istedim, bir türlü hatırlayamadığımdan- Yusuf'un babasından başkasını bulamıyorum, dedim.

Allah da anında Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) vahiy indiriverdi. Hepimiz sustuk. Üzerinden vahiy hali kaldırıldığında yüzünde sevincini okudum. Alnını silerek: Müjde sana ey Âişe! Allah senin günahsız olduğuna dair vahiy indirdi, dedi.

(Âişe) dedi ki: Ben ise ileri derecede kızgındım. Babam, annem: Kalk, yanına git (ona teşekkür et), dediler. Ben: Hayır, Allah'a yemin ederim ki ne kalkıp onun yanına gider, ne ona, ne de ikinizden birine teşekkür ederim, ama benim günahsızlığımı indiren Allah'a hamd olsun, derim. Çünkü siz

Scanned with CamScanner

böyle bir şeyi duyduğunuz zaman ne ona karşı çıktınız, ne de değiştirmeye kalkıştınız.

Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle derdi: Amma, Cahş kızı Zeyneb'i Allah dinine bağlılığı sayesinde korudu. O hayırdan başka bir şey söylemedi. Kızkardeşi Cahş kızı Hamne'ye gelince, o helak olanlar arasında (bunu diline dolayıp da dolayısıyla cezalandırılanlar arasında) helak oldu.

Bu hususta konuşanlara gelince, bunlar Mistah ile Hassan b. Sabit idi. Münafıklardan olan Abdullah b. Ubeyy b. Selul ise bu dedikoduyu yayan ve bilgileri toplayan kişi idi. Aralarında bu sözün en büyüğünü söyleyen kişi o ve Hamne idi.

(Âişe) dedi ki: Ebû Bekir ise artık hiçbir zaman Mistah'a en ufak bir iyilik yapmayacağına dair yemin etti, bunun üzerine yüce Allah: *"Sizden fazilet ve imkân sahipleri"* yani Ebû Bekir *"yakınlara, fakirlere ve Allah yolunda hicret edenlere"* yani Mistah'a *"infak etmeye yemin etmesinler"* buyruğunu *"Allah'ın size mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah çok bağışlayandır, bol bol rahmet edicidir"* buyruğuna kadar indirdi.

Bu sefer Ebû Bekir: Evet, ey Rabbimiz, Allah'a yemin ederiz ki bize mağfiret etmeni (günahlarımızı bağışlamanı) elbette severiz, dedi ve daha önce yaptığı iyilikleri aynen yapmaya devam etti.[206]

Bunu Buhârî bu şekilde bu yoldan kesinlik ifade eden lafız ile sika İmamlardan birisi olan Ebû Usame Hammad b. Usame'den muallâk olarak rivayet etmiştir. Ayrıca bunu İbn Cerîr Tefsir'inde Süfyân b. Veki'den, o Ebû Usame'den böylece hem uzun olarak, hem onun gibi ya da buna yakın olarak zikretti. İbn Ebî Hâtim de Ebû Said el-Eşec'den, o Usame'den kısmen rivayet etmiştir.

[4861] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Semadan benim günahsızlığıma dair buyruklar nâzil olunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanıma gelip, bana bunu haber verdi. Ben de: Bunun için Allah'a hamd ederim, sana teşekkür edecek değilim, dedim.[207]

206 Buhârî, 4757'de kesinlik ifade eden kip ile muallâk olarak rivayet etmiş, bunu musannıfın da belirteceği üzere Taberî de 25857'de mevsul bir senetle rivayet etmiştir.

207 Ahmed, VI, 30; İbn Hibbân, 7102 senedi hasendir.

Scanned with CamScanner

[4862] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Benim günahsızlığıma dair buyruklar nâzil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) (hutbe okumak üzere) kalktı ve bunu dile getirerek (inen) Kur'ân âyetlerini okudu. Minberden indikten sonra da verdiği emir üzerine iki erkek ile bir kadına hadleri uygulandı.[208]

Bunu dört sünen sahibi rivayet etmiş, Tirmizî: Bu hasen bir hadistir ,demiştir. Ebû Dâvûd ise bunların şöylece isimlerini vermektedir: Hassan b. Sabit, Mistah b. Usase ve Cahş kızı Zeyneb.[209]

İşte bunlar mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen ve müsnedlerde, sahihlerde, sünenlerde ve diğer kaynaklarda yer alan değişik rivayet yollarıdır.

[4863] Annesi Ümmü Rûmân (radıyallâhu anhâ)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak da nakledilmiş bulunmaktadır. İmam Ahmed dedi ki: Ümmü Rûmân dedi ki: Ben Âişe'nin yanında iken bulunduğumuz yere ensardan bir kadın geldi ve: Allah, oğluna şunu şunu yapsın de(yip kendi oğluna beddua et)di. Bu sefer Âişe: Neden böyle diyorsun deyince, kadın: O, o sözleri söyleyenler arasında idi, dedi. Âişe: Hangi sözleri, dedi. Kadın: Şunları şunları, dedi. Âişe: Peki bunlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ulaştı mı, dedi. Kadın: Evet, dedi. Bu sefer: Ya Ebû Bekir'e ulaştı mı, dedi. Kadın yine: Evet, dedi. (Ümmü Rûmân) dedi ki: Bu sefer Âişe (radıyallâhu anhâ) derhal baygın yere düştü. Tir tir titreyerek bir hummaya yakalanıncaya kadar da ayılmadı.

(Ümmü Rûmân) dedi ki: Ben de kalkıp onu iyice örttüm. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de geldi. Bunun hali ne böyle, dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! O titreten bir hummaya yakalandı, dedim. Allah Rasûlü: Muhtemelen kendisine anlatılan birtakım sözlerden ötürü olmuştur, dedi. (Ümmü Rûmân) dedi ki: Âişe kalkıp, oturdu ve şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki, size yemin edecek olsam benim doğru söylediğime inanmayacaksınız. Sizden özür dileyecek olsam, beni mazur görmeyeceksiniz. Benim misalimle sizin misaliniz

208 Ahmed, VI, 35; Ebû Dâvûd, 4474; Tirmizî, 3180; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 7351; İbn Mâce, 2567; Beyhakî, VIII, 250. Senedinde İbn İshâk vardır, tedlis yapan bir ravidir. Burada "an" lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in onlara had uyguladığı sabit değildir.

209 Ebû Dâvûd, 4475 Muhammed b. İshâk'tan mürsel olarak rivayet etmiştir. Ayrıca Ebû Ya'la'da 4932'de Urve'den mürsel olarak rivayet etmiştir.

Scanned with CamScanner

Yakup ve onun oğullarının misaline benzer. Bana düşen güzel bir şekilde sabretmektir. *"Sizin şu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak da Allah'tır."* (Yusuf, 18)

(Ümmü Rûmân devamla) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı, Allah da onun günahsız olduğuna dair buyruklarını indirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Bekir ile geri döndü, içeri girdi ve: *"Ey Âişe, şüphesiz yüce Allah senin günahsız olduğuna dair buyruklar indirdi"* dedi. Bu sefer Âişe: Allah'a hamd olsun, onun lütfudur bu, senin lütfun değil, dedi. Ebû Bekr ona: Sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e mi böyle diyorsun deyince, Âişe: Evet, dedi.

(Ümmü Rûmân) dedi ki: Bu sözleri diline dolayanlar arasında Ebû Bekir'in nafakasını karşıladığı bir adam da vardı. Bundan dolayı Ebû Bekir artık onun akrabalık bağına riayet etmeyeceğine dair yemin etti, bu sefer Allah: *"Sizden fazilet ve imkân sahipleri... yemin etmesinler"* âyetini sonuna kadar indirdi. Ebû Bekir: Elbette (Allah'ın bana mağfiret etmesini, günahlarımı bağışlamasını severim) deyip, onun akrabalık bağını gözetmeye devam etti.[210]

Bu hadisi Buhârî, Husayn yoluyla rivayet etmiş, Müslim rivayet etmemiştir. Yine Buhârî bunu Mûsâ b. İsmail'den, o Ebû Avane'den diye; (başka bir yerde de:) Muhammed b. Selam'dan, o Muhammed b. Fudayl'dan, her ikisi (yani Ebû Avane ve Muhammed b. Fudayl) de Husayn'dan bu yolla rivayet etmiştir. Ebû Avane yoluyla gelen lafızda: "Bana Ümmü Rûmân tahdis etti" denilmektedir. Bu da Mesruk'un bu rivayeti ondan dinlemiş olduğu hususunda açık bir ifadedir.

Ancak hafız muhaddislerden bir topluluk bunu kabul etmemektedir. Hatib Bağdâdî bunlardan birisidir. Buna sebep ise tarih bilginlerinin Ümmü Rûmân'ın Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zamanında vefat ettiğine dair zikrettikleri rivayettir. Hatib dedi ki: "Mesruk bu hadisi mürsel olarak rivayet eder ve: Ümmü Rûmân'a soruldu, diyerek hadisi naklederdi." Muhtemelen kimisi "soruldu" anlamındaki fiili elif ile yazmış, bu rivayeti nakleden de bunun "sordum" şeklinde olduğuna inanmış ve böylelikle rivayeti muttasıl sanmış olmalıdır. Hatib dedi ki: "Ve bunu Buhârî de böylece rivayet etmiş ve bura-

210 Buhârî, 3388, 4143; Tayalisi, 1665; Ahmed, VI, 367-368; İbn Hibbân, 7103

Scanned with CamScanner

daki illetin farkına varmamıştır" demiştir. Evet, böyle demiştir. Allah en iyi bilendir. Kimi ravi de bunu Mesruk'tan, o Abdullah b. Mes'ud'dan, o Ümmü Rûmân'dan diye rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

*"O olmadık iftirada"* yalan, buhtan ve iftirada *"bulunanlar sizden bir topluluktur"* aranızdan bir grup kimsedir. *"Siz bunu"* ey Ebû Bekr ailesi *"kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Bilakis o sizin için"* dünyada ve ahirette *"hayırlıdır."* Dünyada doğru söylediğinizin belgesidir, ahirette de yüksek mevkilere yükselmeniz için bir sebeptir. Ayrıca bu buyruk, yüce Allah'ın mü'minlerin annesi Âişe'ye ne kadar değer verdiğini ortaya koyması sûretiyle şan ve şereflerini de açığa çıkartmış olmaktadır. Çünkü yüce Allah: *"Önünden de, arkasından da batılın asla kendisine erişemediği hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiş"* (Fussilet, 42) bulunan Kur'ân-ı Azimuşşanında temiz ve günahsız olduğuna dair buyruklarını indirmiştir. Bu sebeple İbn Abbâs (radıyallâhu anh) ölümüne yakın onun yanına girdiğinde ona şöyle demişti: Sana müjdeler olsun ki, sen Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesisin ve o seni seviyordu, senden başka bakire birisi ile evlenmemişti ve senin günahsızlığın semadan (indirilen Kur'ân âyetleriyle) nâzil olmuştu.

İbn Cerîr Tefsir'inde dedi ki: Muhammed b. Abdullah b. Cahş dedi ki: Âişe ve Zeyneb -Allah ikisinden de razı olsun- karşılıklı olarak öğündüler. Zeyneb: Ben (nebi ile) evlendirilmesine dair hüküm semadan inmiş olan kadınım, dedi. Âişe de: İbnu'l-Muattal beni deveye bindirip, taşıdığı zaman Allah'ın kitabında günahsız olduğuma dair buyrukları hakkında nâzil olduğu kadınım, dedi. Bunun üzerine Zeyneb ona: Ey Âişe, sen o deveye bindiğin vakit ne demiştin, dedi. Âişe: Hasbiyallah ve ni'me'l-vekil: Allah bana yeter ve o ne güzel vekildir, dedim, dedi. Zeyneb: Sen mü'minlerin (bu gibi hallerde söylemesi gereken) sözünü söylemişsin, dedi.

*"Onlardan her birisinin kazandığı günah kendisinindir."* Yani bu hususta konuşup da mü'minlerin annesi Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya hayâsızlık isnadında ve iftirasında bulunan herkesin azaptan pek büyük bir payı vardır.

*"Aralarından sözün en büyüğünü söyleyene"* ilk olarak onu başlatana diye açıklandığı gibi, bu hususta söylentileri derleyip, bunları gizlice yayan, yaygınlaştıran ve yayılmasını sağlayana -diye de açıklanmıştır- bu yaptıklarına karşılık *"çok büyük bir azap vardır."*

Scanned with CamScanner

Çoğunluk bu buyrukla kastedilen kişinin Abdullah b. Ubeyy b. Selul -Allah onu kahretsin, onu lanetlesin- olduğunu söylenmiştir. Hadis-i şerifte daha önce kendisinden söz edilen kişi de odur. Bunu Mücâhid ve başkaları da söylemiştir. Hayır, bununla kastedilen Hassan b. Sabittir, de denilmiştir ama bu garip bir görüştür. Şayet Sahih-i Buhârî'de buna delil olabilecek rivayet bulunmamış olsaydı bunu kaydetmenin pek bir faydası olmazdı. Çünkü o gerçekten pek çok faziletleri, menkıbeleri ve övünülecek konumları olan ashab-ı kiram'dan birisidir. Onun en güzel tarafı ise Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şiiri ile savunması ve korumasıdır.

[4864] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendisine: *"Onları (müşrikleri) hicvet, Cebrâil de seninle birliktedir"* dediği kişi odur.[211]

[4865] A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan, o Mesruk'tan şöyle dediğini nakletti: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanında idim. İçeriye Hassan b. Sabit girdi. Âişe'nin emri üzerine ona bir yastık getirildi. Dışarı çıkınca Âişe'ye: Buna niye böyle davranıyorsun, o senin yanına (nasıl olur da) girebiliyor, dedim. Bir başka rivayete göre ona: Sen bunun yanına girmesine izin mi veriyorsun? Halbuki yüce Allah: *"Aralarından sözün en büyüğünü söyleyene ise çok büyük bir azap vardır"* buyurmuş bulunmaktadır. Âişe şöyle dedi: Kör olmaktan daha ağır hangi azap olabilir ki? -O sırada Hassan'ın gözleri kör olmuştu.- Umulur ki Allah bunu söz konusu edilen çok büyük azap kılar. Sonra şunları ekledi: O Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i savunan birisi idi.

Bir rivayette yer aldığına göre Hassan, yanına girdiği zaman ona kendisini övdüğü bir şiirini okumuştu:

حَصَانٌ رَزَانٌ ما تُزَنّ بريبة وتُصْبح غَرْثَى من لُحوم الغَوَافل

*İffetlidir o, hem vakarlıdır. Bir şüphe ile onun hayâsızlık ettiği söylenemez*

*Ve o hiçbir şeyden haberi olmayan kadınların etlerinden yana acıkmış olarak sabahlar (yani kimsenin şeref ve haysiyetinden kötülükle söz etmez)"*

Âişe de: Ama sen böyle değilsin, diye cevap vermişti. Bir başka rivayette ise (başka lafızlarla aynı anlamda sözler söyledi).[212]

211 Bakara sûresi 87. âyetin tefsirinde geçti.

212 Buhârî, 4755, 4756 A'meş yoluyla böylece rivayet etmiştir. Ayrıca bk. Ebû Ya'la, Müsned, 4931

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr dedi ki: Âmir, Âişe'den şöyle dediğini rivayet etti: Ben Hassan'ın şiirlerinden daha güzel bir şey dinlemedim. Onun (yeri geldikçe) şiirini okuduğum her seferinde mutlaka onun için cenneti ümit etmişimdir. Sözünü ettiğim bu şiiri Ebû Süfyân b. el-Haris b. Abdulmuttalib hakkında söylediği şu beyitlerdir:

هَجَوتَ مُحَمَّدا فَأجبتُ عنه وَعندَ الله في ذاكَ الجزاءُ

فَإنَ أبي وَوَالده وعِرْضي لعرْضِ مُحَمَّد منكم وقاءُ

أَتَشْتُمُه، ولستَ لَه بكُفء؟ فَشَرُّكُمَا لخَيْركُمَا الفدَاءُ

لِسَانِي صَارِمٌ لا عَيْبَ فِيه وَبَحْرِي لا تُكَدِّرُه الدِّلاءُ

*Muhammed'i hicvettin, ben de onun adına cevap veriyorum*

*Bu hususta mükâfatım Allah nezdindedir*

*Şüphesiz benim babam, annem, şeref ve haysiyetim*

*Muhammed'in şeref ve haysiyetini size karşı korumak içindir*

*Sen ona denk olmadığın halde ona nasıl ağır söz söylersin*

*Sizin kötü olanınız kimse hayırlı olanınıza feda olsun*

*Dilim keskin bir kılıçtır onda hiçbir kusur yoktur*

*Benim deryamı ise bulandıramaz kovalar.*

Ey mü'minlerin annesi, bu boş (lağv) bir söz değil mi, dediler. Âişe şu cevabı verdi: Hayır, boş söz kadınlar önünde (onlar için) söylenen sözdür, dedi. Bu sefer: Peki, Allah: *"Aralarından sözün en büyüğünü söyleyene ise çok büyük bir azap vardır"* buyurmuyor mu, denilince şöyle dedi: Ona isabet eden, büyük (bir azap) değil mi? O gözlerini kaybetti ve kılıçla da zelil edildi. Bununla Hassan'ın bu hususta ileri geri konuştuğunu haber aldığı zaman Safvân b. el-Muattal'ın ona indirdiği kılıç darbesini kastediyor. Kılıç ile üzerine gitmiş ve az kalsın onu öldürecekti.

Scanned with CamScanner

لَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَٰذَآ إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾ لَّوْلَا جَآءُوا عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَآءَ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا بِالشُّهَدَآءِ فَأُولَٰٓئِكَ عِندَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾

*12. Onu işittiğinizde mü'min erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulunup: "Bu apaçık bir iftiradır" demeli değil miydi?*

*13. Buna dair dört şahit getirmeli değil miydiler? Şahitleri getiremediklerine göre onlar Allah katında yalancıların ta kendileridir.*

**Tefsiri:**

Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında bazı kimselerin kötü sözleri ve iftira olarak söylenenleri dillerine dolaması üzerine yüce Allah mü'minlere bu buyruklarla edep ve terbiye öğretmekte ve şöyle buyurmaktadır: *"Bunu"* yani mü'minlerin annesi (radıyallâhu anhâ)'ya iftira olarak söylenen bu sözleri *"işittiğinizde mü'min erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulunmalı değil miydi?"* Yani o sözü niçin kendileri hakkında söylenmiş gibi ölçüp biçmediler, değerlendirmediler? Eğer kendilerine böyle bir şey yakışmıyorsa mü'minlerin annesinin öncelikle ve daha yerinde olmak üzere bu iftiradan uzak olması gerekir.

Denildiğine göre, bu âyet Ebû Eyyûb Halid b. Zeyd el-Ensârî ile onun hanımı -Allah ikisinden de razı olsun- hakkında inmiştir. Nitekim İmam Muhammed b. İshâk b. Yesar babasından, onun Neccar oğullarına mensup bir adamdan rivayet ettiğine göre Ebû Eyyûb Halid b. Zeyd'e hanımı Ümmü Eyyûb şöyle demişti: Ey Ebû Eyyûb, sen insanların Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında söylediklerini duymadın mı? O, evet duydum ve şüphesiz ki o sözler yalandır. Söyle bana ey Ümmü Eyyûb, sen olsan böyle bir şey yapar mıydın, dedi. Hayır, Allah'a yemin ederim, böyle bir şey yapmazdım, deyince, Ebû Eyyûb: Allah'a yemin ederim ki Âişe senden hayırlıdır, dedi.

Bunun için Kur'ân-ı Kerîm nâzil oldu ve aziz ve celil olan Allah iftirada bulunan kimselerin o hayâsızca söyledikleri sözleri söz konusu etti ve: *"O olmadık iftirada bulunanlar sizden bir topluluktu"* buyurdu.

Scanned with CamScanner

Bu buyruk ise, bu hususta o sözleri söyleyen Hassan ve arkadaşları hakkındadır. Bundan sonra da: *"Onu işittiğinizde mü'min erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel zanda bulunmalı değil miydi?"* âyetini indirdi. Yani Ebû Eyyûb'un ve hanımının söylediği sözlere benzer söylemeli değil miydi?

Muhammed b. Ömer el-Vâkidî dedi ki: Ebû Eyyûb'un azatlısı Eflah'tan rivayete göre Ümmü Eyyûb, Ebû Eyyûb'a: İnsanların Âişe hakkındaki dedikodularını duymadın mı, dedi. O: Duydum ama bu katıksız yalandır. Söyle bana ey Ümmü Eyyûb sen böyle bir şey yapabilir misin, dedi. Ümmü Eyyûb: Allah'a yemin olsun ki hayır deyince, Ebû Eyyûb: Ben de Allah'a yemin ederim ki Âişe senden hayırlıdır, dedi. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'in buyrukları nâzil olup da iftiracıları söz konusu ettikten sonra aziz ve celil olan Allah: *"Onu işittiğinizde mü'min erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulunup: Bu apaçık bir iftiradır demeli değil miydi?"* buyurdu. Bu sözlerle de Ebû Eyyûb'un, Ümmü Eyyûb'a o söylediği sözleri kastetmektedir.

Yine denildiğine göre bu sözleri söyleyen kişi Ubeyy b. Ka'b'dır.

Yüce Allah'ın: *"Bu apaçık bir iftiradır"* buyruğuna gelince: Niçin hayırlı şeyler düşünmediler, demektir. Çünkü mü'minlerin annesi buna layıktır, hatta herkesten çok bunu hak eder. Bu ise insanın iç dünyası ile ilgili bir haldir.

Dilleri ile de *"bu apaçık bir iftiradır demeli değil miydi(ler?)"* Yani mü'minlerin annesine uydurulmuş apaçık bir yalandır demeleri gerekmez miydi? Çünkü meydana gelmiş olan o olay, gizlice ve şüphelenmeyi gerektirecek bir hal değildi. Çünkü mü'minlerin annesi Safvân b. el-Muattal'ın devesi üzerinde açıkça görülecek bir şekilde öğle vaktinde binerek gelmişti. Ordunun tamamı bunu müşahede etmiş, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aralarında bulunuyordu. Şayet bu işte şüphelenmeyi gerektirecek bir hal bulunsaydı bu, bu şekilde kesinlikle açıkça yapılmazdı. Her ikisi de kesinlikle herkesin gözü önünde birlikte geri gelmezlerdi. Aksine böyle bir şeyi varsaysak bile bunu gizli kapaklı ve örtülü bir şekilde yapacaklardı. Böylelikle iftiracıların mü'minlerin annesine yaptıkları iftiranın katıksız bir yalan, bir iftira, çirkin bir hayâsızlık ve gerçekten hüsran ile biten bir iş olduğu kesinlikle ortaya çıkmaktadır.

*"Buna"* söylediklerine ve söylediklerinin doğruluğuna şahitlik edecek *"dört şahit getirmeli değil miydiler? Şahitleri getiremediklerine göre onlar*

Scanned with CamScanner

*Allah katında"* Allah'ın hükmü gereğince "yalancıların" günahkâr, iftiracıların *"ta kendileridir."*

**Bilmeden Konuşanlar:**

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

*14. Eğer Allah'ın size dünya ve ahirette lütuf ve rahmeti olmasaydı içine daldığınızdan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu.*

*15. O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz. Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz. Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Halbuki o Allah katında çok büyüktür.*

**Tefsiri:**

Ey Âişe hakkında söze dalan kimseler *"eğer Allah'ın size dünyada"* tevbenizi ve kendisine dönüşünüzü kabul etmek sûretiyle *"ve ahirette"* de imanınız sebebiyle sizi affetmek sûretiyle *"lütuf ve rahmeti olmasaydı"* ifk hadisesinde *"içine daldığınızdan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* Bu, yüce Allah'ın iman sahibi olup da imanları sebebiyle kendisine tevbe edip dönme imkânını verdiği kimseler hakkındadır. Mistah, Hassan, Cahş kızı Zeyneb'in kızkardeşi Cahş kızı Hamne gibi.

Abdullah b. Ubeyy b. Selul ve benzeri münafıklar arasından bu iftirayı dillerine dolayanlara gelince, bu âyet-i kerimede kastedilenler onlar değildir. Çünkü onların ne bunu dengeleyecek ne de onunla çelişecek imanları ve salih amelleri vardır. İşte belli bir fiil hakkında gelmiş tehditlerin durumu budur. Bu tehdit tevbe etmemek şartına bağlı yahut ona karşılık olacak, onun dengi yahut ondan ağır basacak salih amelin bulunması şartı ile mutlak olarak söz konusu olur.[213]

213 İbn Kesir bu sözleriyle şunu kastetmektedir: İşlenmiş olan bir günah hakkında varid olmuş bir tehdit varsa o günahtan tevbe edilecek olursa günahın bağışlanması söz konusudur. Tevbe olmazsa o günahın karşılığında salih ameller işlenmemiş gibi olur. Ancak münafıkların işledikleri günahları ve bu günahlar dolayısıyla söz konusu olan tehdidi ortadan kaldıracak ne imanları, ne de amelleri vardır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

*"O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz."* Mücâhid ve Said b. Cübeyr dedi ki: Bu sözü: Ben bunu filan kişiden böyle dinledim, filan kişi böyle dedi, diyor. Bazıları şöyle dedi, diye birbirinizden naklediyordunuz, demektir.

"(إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ): O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz" buyruğunu başka kıraat âlimleri (إِذْ تَلَقُونَه بِأَلْسِنَتِكُمْ) diye okumuşlardır. Sahih-i Buhârî'de Âişe'den onun bu buyruğu bu şekilde okuduğu rivayet edilmektedir.[214]

Sonra da Âişe şu açıklamayı yapardı: Bu ise kişinin sürdürüp gittiği, söylemeye devam ettiği yalan anlamındadır. Çünkü Araplar yolculuğa devam eden bir kimsenin halini anlatmak üzere (وَلَقَ فلان في السير) derler.

Birinci kıraat daha meşhurdur ve cumhur bu şekilde okumuştur ama ikincisi de mü'minlerin annesi Âişe'den rivayet edilmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ebî Muleyke'nin rivayetine göre Âişe, (إِذْ تَلَقُونَه) diye okur ve bunun anlamı, sözü söyleyip, sürdürmek demektir, derdi. İbn Ebî Muleyke dedi ki: O bunu başkalarından daha iyi bilir.

*"Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz."* Bilmediğiniz şeyleri söyleyip duruyordunuz. *"Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Halbuki o Allah katında çok büyüktür."* Yani sizler mü'minlerin annesi hakkında o sözleri söylerken bunu basit ve önemsiz sanıyordunuz. Hakkında bu sözleri söylediğiniz kişi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi olmasaydı bile, basit ve önemsiz olamazdı. Ya bu iftira, ümmi nebî, nebîlerin sonuncusu, rasûllerin efendisinin hanımı olduğuna göre durum ne olur? Elbette ki Allah Rasûlü'nün zevcesi hakkında söylenen o sözler gerçekten büyük bir iştir. Şüphesiz şanı yüce Allah buna tahammül etmez. O nebîlerden herhangi birisinin eşi hakkında böyle bir şeyi takdir buyurmamıştır. Asla ve kat'a. Böyle bir şey olmadığına göre bu hal nasıl olur da bütün nebîlerin hanımlarının efendisi, dünyada da, ahirette de kesinlikle Âdemoğullarının efendisinin zevcesi hakkında nasıl düşünülebilir? Bundan dolayı yüce Allah: *"Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Halbuki o Allah katında çok büyüktür"* buyurmaktadır.

---

214 Buhârî, 4752. Ayrıca bk. Taberî, 25865, 25866

Scanned with CamScanner

[4866] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde: *"Şüphesiz ki adam nereye varacağını bilmeden Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyler ve bu sözü dolayısıyla gökle yer arasından daha da derin olan ateşin içerisine yuvarlanır"* buyurmaktadır. Bir rivayette ise: *"... Önemsediği bir söz söyler..."* şeklindedir.[215]

وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَا يَكُونُ لَنَآ أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا
بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنتُم مُّؤْمِنِينَ
﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾

*16. Onu işittiğinizde: "Böyle söz söylemek bize yakışmaz. Seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz?*

*17. Eğer mü'minler iseniz bunun gibisine ebediyen dönmeyesiniz diye Allah size öğüt verir.*

*18. Allah sizlere âyetlerini açıklıyor. Allah en iyi bilendir, Hakîmdir.*

**Tefsiri:**

Bundan önce iyi zanda bulunma emri ile edep öğreten birinci buyruktan sonra gelen, edep öğreten bir diğer buyruktur. Yani iyi kimseler hakkında eğer yakışıkalmayan sözler söylenecek olursa, öncelikle onlar hakkında iyi zan beslemeli ve içinde bundan başka bir duyguya yer vermemelidir. Şayet bu olumsuz zanlardan herhangi bir şey içine yer edecek olursa -vesvese ya da hayal gibi- onu kesinlikle söylememelidir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

[4867] *"Muhakkak Allah ümmetime içinden geçirdiklerini söylemedikçe yahut işlemedikçe affetmiştir."*[216] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

---

215 Buhârî, 6478. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Lafzı da şu şekildedir: "Şüphesiz ki kul önemsemediği, Allah'ın rızasına uygun bir söz söyler de Allah o sözü sebebiyle (onu) dereceler yükseltir ve şüphesiz kul önemsemeden Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyler fakat o sözü sebebiyle cehenneme yuvarlanır." Bunu ayrıca Müslim, 2988'de şu lafızlarla rivayet etmiştir. "Gerçek şu ki kul iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir ve o sözü sebebiyle cehenneme doğu ile batı arasındaki mesafeden daha uzak (derin) yerlere yuvarlanır." Ayrıca Hucurât sûresi 2 ile Kaf sûresi 18. âyetlerin tefsirlerinde gelecek rivayetlere de bakınız.

216 Daha önce Bakara sûresi 284. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*"Bunu işittiğinizde: Böyle söz söylemek bize yakışmaz."* Bizim böyle bir sözü ağzımıza almamamız ve kimseye söylememiz gerekir. *"Seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır demeli değil miydiniz?"* Yani Allah'ın nebîsinin ve rasûlünün zevcesi, can dostunun helali hakkında böyle bir söz söylemekten Allah'ı tenzih ederiz (subhanallah) deriz, demeliydiniz.

*"Eğer mü'minler iseniz"* Allah'a ve onun şeriatına iman ediyor ve rasûlünü gerektiği gibi tazim ediyorsanız *"bunun gibisine ebediyen dönmeyesiniz diye Allah size öğüt verir."* Allah sizi birinizin buna benzer bir hale düşmeye karşı ebediyen yasaklıyor ve tehdit ediyor yani eğer mü'minler iseniz gelecekte böyle bir hataya düşmemelisiniz. Böyle olmayıp da küfür ile nitelenen kimselerin hükmü bundan farklıdır.

Daha sonra yüce Allah: *"Allah sizlere âyetlerini açıklıyor."* Şer'i hükümleri ve kaderindeki hikmetleri açıklıyor. *"Allah en iyi bilendir, Hakimdir."* Kullarını neyin düzelteceğini çok iyi bilir, şer'i hükümleri ve kaderi sonsuz hikmetlerle doludur demektir.

**Mü'minlerin Arasında Hayasızlığın Yayılmasını Arzu Edenler:**

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾

*19. Şüphe yok ki mü'minler arasında hayâsızlıkların yayılmasını sevenlere dünyada da, ahirette de çok acıklı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*

**Tefsiri:**

Bu, kötü birtakım sözler duyup da zihnine bir şeyler takılan ve onu söyleyen (anlatan) kimselere edep öğreten üçüncü bir buyruktur. Böyle bir kimse bu sözü daha ileriye götürmesin, yaygınlaştırmasın, anlatmasın. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki mü'minler arasında hayâsızlıkların yayılmasını sevenlere"* yani onlar hakkında söylenen çirkin sözlerin açığa çıkmasını tercih edenlere *"dünyada"* had vurulmak sûretiyle *"da, ahirette de çok acıklı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz."* Bu sebeple işleri ona havale ediniz, doğru yolu bulursunuz.

Scanned with CamScanner

[4868] İmam Ahmed dedi ki: Sevban, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah'ın kullarına eziyet etmeyin. Onları ayıplamayın, onların gizli kusurlarını araştırmayın. Çünkü Müslüman bir kardeşinin bir kusurunu araştırmaya kalkışan bir kimsenin Allah da kusurunu araştırır ve evinde dahi olsa onu rezil rüsvay eder."*[217]

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾

*20. Eğer Allah'ın size lütuf ve rahmeti ve Allah gerçekten çok acıyan ve merhametli olmasaydı... (siz o zaman ne yapardınız)*

*21. Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki, o çirkin işleri ve münkeri emreder. Eğer Allah'ın üzerimizde lütuf ve rahmeti olmasaydı, sizden hiçbir kimse ebediyen temize çıkamazdı, fakat Allah dilediğini temize çıkarır. Allah her şeyi işitendir, çok iyi bilendir.*

**Tefsiri:**

*"Eğer Allah'ın size lütuf ve rahmeti ve Allah gerçekten çok acıyan ve merhametli olmasaydı."* Yani eğer bu böyle olmasaydı, durum başka türlü olurdu, ama Allah kullarına çok raufdur (şefkatlidir), onlara çok merhametlidir. Bu sebeple bu konuda tevbe edip kendisine yönelenlerin tevbesini kabul etti ve belli kimseleri de aralarından had vurulmak sûretiyle tertemiz etti.

*"Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını"* onun yollarını, izlediklerini emrettiklerini *"izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki o çirkin işleri ve münkeri emreder."* Bu buyruk en açık, en beliğ, en özlü ve en güzel ifadeler ile böyle bir işin yapılmasından sakındırmakta ve nefret ettirip, uzaklaştırmaktadır.

---

217 Ahmed, V, 279; Heysemi, Mecma, VIII, 86. Ravileri Meymun b. Atâ dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir diyerek; Ancak Fellas onun zayıf olduğunu söylemiş, Ahmed tedlis yapardı. Nesâî, pek kavi değildir, demiştir. Bu sebeple senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan *"şeytanın adımları"* buyruğunu onun ameli diye açıklamış, İkrime onun ayartmaları/saptırmaları, Katâde her türlü masiyet şeytanın adımlarındandır diye açıklamış, Ebû Miclez: Masiyet olan hususlarda adakta bulunmak şeytanın adımlarındandır demiştir. Mesruk dedi ki: Bir adam İbn Mes'ud'a şöyle dedi: Ben bir yemek yemeyi (kendime) haram ettim, dedi ve o yemeğin adını verdi. İbn Mes'ud: Bu şeytanın ayartmalarındandır/saptırmalarındandır. Yemininin kefaretini ver ve o yemeği ye, dedi.

Şa'bî de oğlunu kesmeyi adamış bulunan bir adama: Bu şeytanın ayartmalarındandır/saptırmalarındandır deyip, ona bir koç kesmesi fetvasını vermiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Rafi dedi ki: Karım bana kızdı ve şayet sen karını boşamazsan bir gün Yahudi ve bir gün Hıristiyan olayım, bütün kölelerim de hür olsun, dedi. Bunun üzerine Abdullah b. Ömer'e gitti, o şöyle dedi: Şüphesiz ki bu şeytanın ayartmalarındandır/saptırmalarındandır. Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb de böyle dedi. O sırada Medine'de fıkhı en iyi bilen kadındı. Sonra Asım b. Ömer'e gittim, o da aynı şeyi söyledi.

Sonra yüce Allah: *"Eğer Allah'ın üzerinizde lütuf ve rahmeti olmasaydı sizden hiçbir kimse ebediyen temize çıkamazdı"* buyurmaktadır. Yani eğer Allah dilediği kimselere tevbe etmeyi, kendisine dönmeyi nasip etmeseydi, nefisleri şirkten, günahtan, kirlerinden ve onlarda bulunan kötü ve bayağı huy ve ahlaktan -herkesi kendisine göre- temizlememiş olsaydı hiç kimse kendisini temizleyemez ve hayır namına bir şey elde edemezdi.

*"Fakat Allah"* kulları arasından *"dilediğini temize çıkarır"* dilediğini de yoldan çıkartır, sapmanın ve azgınlığın helak edici uçurumlarından yuvarlar.

*"Allah her şeyi"* kullarının söylediklerini *"işitendir"* onları onlardan kimin hidayeti, kimin de dalaleti hak ettiğini *"çok iyi bilendir."*

**Af ve İhsan:**

وَلَا يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٢﴾

Scanned with CamScanner

*22. Sizden fazilet ve imkân sahipleri yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere infak etmeyeceklerine dair yemin etmesinler. Affetsinler ve görmezlikten gelsinler. Allah'ın size mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah çok bağışlayandır, bol bol rahmet edicidir.*

**Tefsiri:**

*"Sizden fazilet"* başkalarına iyilik yapan, sadaka veren ve ihsanda bulunan *"ve imkân"* varlık *"sahipleri yakınlara, yoksullara ve Allah yolunda hicret edenlere infak etmeyeceklerine dair yemin etmesinler."* Yani yoksul ve hicret etmiş akrabalarınızı gözetmeyeceğinize dair yemin etmeyiniz. Bu ise akrabalık bağlarını gözetmeye yönelik son derece yumuşatıcı, kalpleri incelten, şefkat ve merhamete getiren bir buyruktur. Bundan dolayı da daha önce yaptıkları kötülükleri ve eziyetleri *"affetsinler ve görmezlikten gelsinler"* buyurmaktadır. Bu buyruk da yüce Allah'ın yarattıklarına kendilerine zulmetmeleriyle birlikte ne kadar halim, kerim ve latif (lütufkâr) olduğunu göstermektedir.

Bu âyet-i kerime Ebû Bekr es-Sıddîk, Âişe (radıyallâhu anhâ) hakkında o sözleri söyledikten sonra Mistah b. Usase'ye ebediyen en ufak bir iyilik yapmayacağına dair yemin etmesi üzerine -daha önce hadiste geçtiği üzere- inmişti. Allah mü'minlerin annesi Âişe'nin günahsız olduğunu buyruklarıyla bildirince mü'min nefisler de hoş olup, rahatlayınca bu hususta ileri geri konuşmuş mü'minlerin tevbesini kabul edip, had uygulananlara da had uygulandıktan sonra, lütuf sahibi olan ve minnet duygularımız kendisine olan şanı yüce ve mübarek Rabbimiz, Ebû Bekr es-Sıddîk'ın akrabası Mistah b. Usase'ye şefkat duygularını yeniden tazelemeye geçmektedir.

Mistah, Ebû Bekr es-Sıddîk'ın teyzesinin oğlu idi. Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'ın ona yaptığı harcamalar dışında malı bulunmayan bir yoksuldu. Allah yolunda hicret etmiş kimselerdendi. Ayağı bir defa kaymış, Allah da ondan dolayı tevbesini kabul etmiş ve bu ayak kaymasına karşılık da ona had uygulanmıştı. Ebû Bekr es-Sıddîk ise iyilikleriyle tanınan birisi idi. Akrabalarına da, yabancılarına da lütuf ve ihsanları, iyilikleri pek çoktu. İşte bu âyet-i kerime *"Allah'ın size mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah çok bağışlayandır, bol bol rahmet edicidir"* buyruğuna kadar nâzil oldu. Yani karşılık, yapılan işin türünden olur. Sen, sana karşı kusur işlemiş olanı bağışladığın gibi, biz de

Scanned with CamScanner

seni bağışlarız. Onu affettiğin gibi, biz de seni affederiz. Bu buyruğu duyunca Ebû Bekr es-Sıddîk, elbette Allah'a yemin olsun ki Rabbimiz ,bize mağfiret etmeni, günahlarımızı bağışlamanı severiz, dedi ve daha önce Mistah'a verdiği nafakayı tekrar vermeye başladı ve: Allah'a yemin ederim ki onu ebediyen ondan geri almayacağım, dedi. Bu sözlerini daha önce söylemiş olduğu: Allah'a yemin ederim ebediyen ona faydalı hiçbir şey yapmayacağım, demesine karşılık söylemişti. İşte bundan dolayı Ebû Bekr es-Sıddîk, bildiğimiz Ebû Bekr es-Sıddîk olmuştur. Allah ondan da, kızından da razı olsun.

**İftira Suçu:**

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾

*23. İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere muhakkak dünyada ve ahirette lanet edilmiştir. Onlar için çok büyük bir azap da vardır.*

*24. O gün onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları her şeyi söyleyerek aleyhlerine şehadet edeceklerdir.*

*25. O günde Allah onlara hak ettikleri cezalarını bütünüyle verecektir ve Allah'ın apaçık hakkın ta kendisi olduğunu da bileceklerdir.*

**Tefsiri:**

Bu yüce Allah'ın iffetli, hiçbir şeyden haberi bulunmayan mü'min kadınlara -çoğunluk hal böyle olduğu için ifadeler bu şekilde zikredilmiştir- iftirada bulunanlara Allah'ın bir tehdidi dir. Dolayısıyla mü'minlerin annelerinin her türlü iffetli kadından daha çok bu buyrukların kapsamına girmeleri, özellikle de bu âyetin inmesine sebep olan Ebû Bekr es-Sıddîk'ın kızı Âişe'nin -Allah ikisinden de razı olsun- bu buyruğun kapsamına girmesi öncelikle söz konusudur. Bütün ilim adamları -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- artık bundan sonra ona ağır söz söyleyen ve âyeti kerimede sözü edilen kimselerin ken-

Scanned with CamScanner

dilerine yapmış oldukları iftirayı yapanların kâfir ve Kur'ân'a karşı inat eden birileri olduğunu ittifakla kabul etmişlerdir. Geri kalan mü'minlerin anneleri hakkında ise iki görüş vardır, bu iki görüşün daha sahih olanı, onların da Âişe (radıyallâhu anhâ) gibi olduklarıdır. Allah onların hepsinden razı olsun. Allah en iyi bilendir.

*"Muhakkak dünyada ve ahirette onlara lanet edilmiştir. Onlar için çok büyük bir azap da vardır"* buyruğu yüce Allah'ın: *"Allah'a ve Rasûlü'ne eziyet edenlere, muhakkak Allah onlara dünya ve ahirette lanet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azap da hazırlamıştır."* (Ahzâb, 57) buyruğuna benzemektedir.

Bazı ilim adamları da bunun Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya özgü olduğu kanaatindedir. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize Ebû Said el-Eşec tahdis etti. Said b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İffetli hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere..."* buyruğu hakkında: Bu özel olarak Âişe hakkında inmiştir, dediğini nakletmektedir. Said b. Cübeyr ve Mukâtil b. Hayyân da böyle demişlerdir. Bunu İbn Cerîr de Âişe'den diye zikrederek şöyle demektedir:

[4869] Bize Ahmed b. Abde ed-Dabbî tahdis etti. Âişe dedi ki: Bana -benim hiçbir şeyden haberim yokken- o malum iftira yapıldı. Daha sonra bu iftiraya maruz kaldığım bana ulaştı. (Âişe) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanımda oturuyorken ona vahiy geldi. Ona vahiy geldiği vakit de bir çeşit hareketsizlik (uyku) hali onu alırdı. Yanımda oturuyorken ona vahiy geldi, sonra yüzünü silerek, doğrularak oturdu ve: Ey Âişe! Müjde sana, dedi. Ben: Bundan dolayı Allah'a hamdederim, sana da teşekkür edecek değilim, dedim. Allah Rasûlü: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere..."* buyruğunu: *"İşte onlar o iftiracıların dediklerinden uzak olanlardır"* (Nûr, 26) buyruğuna kadar okudu.[218] Hadisi bu şekilde kaydetmiştir ama bu hadiste hükmün yalnızca ona özel olduğuna dair bir ifade yoktur. Hadiste bulunan ise buyruğun nüzul sebebinin başkası değil de, kendisinin olduğundan ibarettir. Her ne kadar hüküm başkasını kapsadığı gibi onu da kapsıyor olsa dahi. Belki de İbn Abbâs'ın ve onun kanaatinde olanların kastettiği de budur. Allah en iyi bilendir.

218 Taberî, 25882. Senedi Ömer b. Ebî Seleme dolayısıyla zayıftır. Bunun farklı bir anlatımla sahih bir şahidi de vardır.

Scanned with CamScanner

Dahhâk, Ebu'l-Cevzâ ve Seleme b. Nubayt: Bu buyruktan kasıt, özel olarak Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleridir. Onların dışındaki hanımları kapsamaz, demişlerdir.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere..."* âyetinde kastedilen Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleridir. Münafık kimseler onlara iftirada bulunmuşlardı. Bundan dolayı da Allah onlar için laneti ve gazabı vacip kıldı ve Allah'tan bir gazaba ve öfkeye uğradılar. Bu hüküm Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevceleri ile ilgiliydi. Bundan sonra ise *"muhsan hanımlara iftira edip sonradan dört şahit getiremeyenlere..."* buyruğu *"şüphesiz Allah günahları bağışlayandır, rahmet edendir"* (Nûr, 4-5) buyruğuna kadar nâzil oldu. Bu buyruklarla Allah hem sopa cezasını, hem de tevbe hükmünü indirdi. Tevbe kabul edilir, şahitliğin kabul edilmemesi ise devam eder.

İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs Nûr sûresini tefsir ediyordu. *"İffetli, hiçbir şeyden haberi olmayan mü'min kadınlara iftira edenlere..."* âyetine gelince şöyle dedi: Âyet, Âişe ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in diğer zevceleri hakkındadır. Bu âyette (isimler) müphem bırakılmışlardır. Onlara iftirada bulunanların tevbeleri yoktur. İbn Abbâs daha sonra: *"Muhsan hanımlara iftira edip sonradan dört şahit getiremeyenlere..."* buyruğundan itibaren *"ancak bundan sonra tevbe edenler ve ıslah olanlar müstesna..."* (Nûr, 4-5) âyetlerini okudu ve şöyle dedi: Böyleleri için tevbe imkânını verdi, ancak öbürlerine (müminlerin annelerine) iftirada bulunanlara tevbe imkânını vermedi. (Bunu nakleden ravi) dedi ki: Nûr sûresini böyle güzel tefsir ettiğinden ötürü orada bulunanlardan bazıları kalkıp onun başını öpmek istedi.

'Âyet müphem bırakılmıştır' sözleri yani her türlü muhsan (iffetli) kadına iftiranın haramlığı ve bu iftirayı yapana dünyada ve ahirette lanet edileceği hususunda geneldir, demektir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiştir: Bu hüküm, Âişe (radıyallâhu anhâ) ve aynı şekilde bugün Müslüman kadınlara iftira eden kimseler hakkında da söz konusudur. Onlar hakkında da yüce Allah'ın buyurduğu hükümler geçerlidir ama Âişe bu hususta önde olandır. İbn Cerîr bu âyetin hükmünün umumi olduğu kanaatini tercih etmiştir, sahih olan da odur.

[4870] İbn Ebî Hâtim'in naklettiği bu rivayet, hükmünün genel olduğunu da desteklemektedir: Ebû Hureyre'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aley-

Scanned with CamScanner

hi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Helake götüren yedi büyük günahtan uzak durunuz."* Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar hangileridir? denildi. Allah Rasûlü: *"Allah'a ortak koşmak, büyücülük, hak ile olması hali dışında Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmek, faiz yemek, yetim malını yemek, savaşın kızıştığı günde geri dönüp kaçmak, hiçbir şeyden habersiz, iffetli, mü'min kadınlara iftirada bulunmaktır"* buyurdu.[219] Buhârî ve Müslim bunu Sahih'lerinde Süleyman b. Bilal'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[4871] Huzeyfe'den rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İffetli (muhsan) bir kadına iftirada bulunmak yüz yıl boyunca yapılan (salih) ameli tahrip eder."*[220]

*"O gün onların dilleri, elleri ve ayakları yaptıkları her şeyi söyleyerek aleyhlerine şehadet edeceklerdir"* buyruğu hakkında İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Onlar, yani müşrikler, namaz ehli (namaza gereği gibi devam eden kimseler) dışında kimsenin cennete girmeyeceğini görecekleri vakit: Gelin, inkâr edelim diyecekler. Onlar da (günahkârlıklarını) inkâr edecekler. Bu sefer ağızlarına mühür vurulacak (kapatılacak). Elleri ve ayakları (aleyhlerine) şahitlik edecek ve Allah'tan hiçbir sözü gizleyemeyeceklerdir.

[4872] Yine İbn Cerîr dedi ki: Ebû Said'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurdu: *"Kıyamet günü olunca kafir kimse amelinden tanınacak. O ise inkâr edecek ve tartışacak. Bu sefer ona şöyle denilecek: İşte komşuların senin aleyhine şahitlik ediyorlar. O, yalan söylüyorlar diyecek. Bu sefer: Peki, ailen ve aşiretin(in aleyhine şahitlik etmesine ne diyorsun) buyuracak, kâfir: (Onlar da) yalan söylüyorlar diyecek. (Onlara) yemin edin diyecek, onlar da yemin edecekler. Sonra (Allah) onları susturacak, kâfirlerin aleyhine kendi elleri ve dilleri şahitlik edecek sonra da cehenneme konulacaklar."*[221]

---

219 Daha önce Nisâ sûresi 10. âyetin tefsirinde geçti.

220 Senedi zayıftır. Taberî, Kebîr, 3023; Bezzâr, 105. Senedinde Leys b. Ebî Süleym vardır ki zayıf bir ravidir. Çokça münker rivayet nakletmiş bulunmaktadır.

221 Senedi zayıftır. Ebû Ya'la, 1392; Taberî, 25888; Heysemi, Mecma, 18398'de: Senedi bir parça zayıf olmakla birlikte hasendir, demektedir. Hayır, hadis zayıftır. Çünkü Ebû Ya'la'daki rivayetinde iki tane illeti bulunmaktadır. Birincisi İbn Lehia'nın zayıf olduğu, ikincisi de Durrac'ın, Ebu'l-Heysem'den rivayet nakletmesi halinde zayıf olduğudur. Bununla birlikte İbn Lehia'ya Taberî'deki rivayette mutabaatta bulunmaktadır. Buna göre buradaki illet yalnızca Durrac'dan dolayıdır. Allah en iyi bilendir. Bir sonrakine de bakınız.

Scanned with CamScanner

[4873] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Enes b. Mâlik dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanında idik. Azı dişleri görününceye kadar güldü sonra: *"Neden güldüğümü biliyor musunuz"* dedi. Biz: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir dedik. O: *"Kıyamet gününde kulun Rabbi ile tartışmasına güldüm"* buyurdu (ve şöyle devam etti). *"Kul: Rabbim, zulümden yana beni himaye altında tutmadın mı diyecek, Rabbi: Elbette buyuracak. Kul: Kendimden olmadıkça kimsenin aleyhime şahitlik yapmasını kabul etmiyorum, diyecek. Yüce Allah: Bugün kendine karşı şahit olarak kendin ve Kiramen Kâtibin melekleri yeterli olacaktır, buyuracak sonra ağzına mühür vuracak. Organlarına da: Konuş denilecek, onlar da yapmış olduğu amelleri söyleyip konuşacak. Sonra da konuşmasına imkân verecek, o: Benden uzak durun, benden uzak durun. Ben yalnız sizin adınıza bunca mücadeleyi veriyordum, diyecek."*[222] Bunu Müslim ve Nesâî, Süfyân es-Sevrî'den böylece rivayet etmişlerdir. Sonra da Nesâî şöyle demiştir: Ben bu hadisi Süfyân es-Sevrî'den, el-Eşcai'den başka kimsenin rivayet ettiğini bilmiyorum. Bu garip bir hadistir. Allah en iyi bilendir. Evet, böyle demiştir.

Katâde de şöyle demektedir: Ey Âdemoğlu, Allah'a yemin olsun ki senin aleyhine senin kendi bedeninden yalan söylemekle itham edilmeyecek şahitlerin vardır. Dolayısıyla onları iyi gözet ve gizliliklerinde de, açık halinde de Allah'tan kork. Çünkü gizli hiçbir şey ona saklı kalmaz. Karanlık ona göre aydınlıktır. Gizlilik de onun için aleniliktir. Her kim Allah hakkında hüsnü zan besleyerek ölebilecekse bunu yapsın. Allah'ın verdiği kuvvet ile olmadıkça da buna güç yetirilemez.

*"O günde Allah onlara hak ettikleri cezalarını tamamıyla verecektir"* buyruğu hakkında İbn Abbâs *"onların dinlerini* (mealde: hak ettikleri cezaları)" buyruğunu hesaplarını (eksiksiz görecektir) diye açıklamıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de geçen bütün "(دِينَهُمُ): *Dinleri*" hesapları anlamındadır. Başkaları da böyle demiştir.

(الْحَقَّ) Hak kelimesi "dinleri (hesapları, cezaları)" anlamındaki kelimenin sıfatı olarak cumhur tarafından nasp ile okunmuştur. Ancak Mücâhid yüce Allah'ın sıfatı olarak bunu merfu okumuştur.[223] Seleften bazıları da Ubeyy b.

222 Müslim, 2969; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11653; Ebû Ya'la, 3977; İbn Hibbân, 7358

223 Bu okuyuşa göre buyruğun anlamı: O günde hak olan Allah, onlara cezalarını verecektir demek olur. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Ka'b'ın mushafında bu buyruğun: "(يومئذ يوفيهم الله الحقّ دينهم): O gün hak olan Allah, onların cezalarını eksiksiz verecektir" diye yazılı olduğunu (belirterek böyle) okumuşlardır.

"*Ve Allah'ın*" onun vaadinin, tehdidinin, hesaba çekmesinin "*apaçık hakkın*" hiçbir zulmün söz konusu olmadığı tam adaletin "*kendisi olduğunu da bileceklerdir.*"

**Kötü Kadınlar ve Kötü Erkekler:**

اَلْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ ۚ وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

*26. Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yakışır. İyi kadınlar da iyi erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır. İşte onlar o iftiracıların söylediklerinden uzak olanlardır. Onlar için bir mağfiret ve cömertçe bir rızık vardır.*

**Tefsiri:**

İbn Abbâs dedi ki: Söylenen kötü sözler kötü erkeklere aittir. Kötü erkekler de kötü sözler içindir. İyi sözler iyi erkekler içindir, iyi erkekler de iyi sözler içindir. (İbn Abbâs) dedi ki: Âyet Âişe ile iftiracılar hakkında inmiştir. Mücâhid, Ata, Said b. Cübeyr, Şa'bî, Hasan b. Ebu'l-Hasan el-Basrî, Habib b. Sabit ve Dahhâk'tan böylece rivayet edilmiş ve İbn Cerîr de bunu tercih ederek şöyle açıklamıştır: Kötü sözler insanlar arasında kötü kimselere daha çok yakışır. İyi ve güzel sözler ise iyi insanlara daha çok yakışır. Bundan dolayı münafık kimselerin Âişe (radıyallâhu anhâ)'ya nispet edip, söyledikleri sözler (Âişe'den çok) kendilerine yakışır, o sözlerden de uzak, temiz ve nezih olması da Âişe'ye daha çok yakışır. Bundan dolayı da yüce Allah: "*İşte onlar o iftiracıların söylediklerinden uzak olanlardır*" buyurmaktadır.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de dedi ki: Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara yakışır, iyi kadınlar da iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara yakışır. Bu da aynı şekilde (yapılan açıklamanın) bir gereği olarak öbürlerinin söylediklerinin çerçevesi içerisinde kalan

Scanned with CamScanner

bir açıklamadır. Yani Allah'ın, Âişe'yi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e zevce yapması ancak onun iyi bir kadın oluşundan dolayıdır. Çünkü o bütün insanların en iyilerinden daha da iyidir. Eğer Âişe kötü bir kadın olsaydı ne şer'an, ne de ilahi takdir gereği ona eş olamazdı. Bu sebeple yüce Allah: *"İşte onlar o iftiracıların söylediklerinden uzak olanlardır"* buyurmaktadır. Yani onlar bu iftirayı yapanların ve haksızlıkta bulunanların söylediklerinden uzaktırlar. Hem haklarında söylenen yalanlar sebebiyle de *"onlar için bir mağfiret ve"* Allah nezdinde naim cennetlerinde *"cömertçe bir rızık vardır."* Buyrukta Âişe (radıyallâhu anhâ) validemizin cennette de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi olacağı vaadi yer almaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Yahyâ b. el-Cezzar dedi ki: Esir b. Câbir, Abdullah'a gelerek şöyle dedi: Bugün Velid b. Ukbe'nin hoşuma giden bir sözünü dinledim. Abdullah şöyle dedi: Mü'min bir kimsenin kalbinde (içinde) iyi olmayan bir söz bulunur. Bu söz onun göğsünde istikrarsız bir şekilde hareket eder durur ve onu söyleyip, telaffuz edinceye kadar bir türlü yerinde duramaz. Bu sefer onun yanında bulunan bir adam onun söylediği o sözü duyar, o da o sözü kendisine katar. Günahkâr bir kimsenin kalbinde de iyi bir söz varsa o söz onun göğsünde istikrarsız bir şekilde hareket eder, durur. Onu söyleyip telaffuz edinceye kadar da yerinde durmaz. Bu sefer onun yanındaki adam o sözü duyuverir ve onu kendisine katar. Sonra da Abdullah: *"Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler kötü kadınlara yakışır, iyi kadınlar da iyi erkeklere, temiz kadınlar da temiz erkeklere yakışır"* âyetini okudu.

[4874] Bu sözleri İmam Ahmed'in Müsned'inde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ederek nakletmiş olduğu şu rivayete de benzemektedir: *"Hikmetli bir söz dinledikten sonra ancak duyduklarının en kötülerini konuşan kimsenin misali, koyunları olan bir kimseye gidip: Bana keseceğim bir koyun ver, diyen adama benzer. Koyunların sahibi: Git, dilediğin koyunun kulağından tut (al, götür) der. O kişi de gider, koyunları bekleyen köpeğin kulağından tutup götürür."*[224]

[4875] Bir diğer hadiste de: *"Hikmet mü'minin yitiğidir. Onu bulduğu yerde alır"*[225] buyurulmuştur.

---

224 Zayıftır. İbn Mâce, 4172; Ahmed, II, 353, 508; Tayalisi, 90; Ebû Ya'la, 6388. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Senedi Ali b. Zeyd b. Cud'a'nın zayıf oluşu sebebiyle zayıftır. Bu açıklamayı Bûsırî, Zevâid'de yapmıştır.

225 Zayıftır. Kudai, 146'da Zeyd b. Eslem'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Tirmizî, 2687;

Scanned with CamScanner

**Evlere Giriş Adabı:**

يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتّٰى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلٰٓى أَهْلِهَا ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَآ أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتّٰى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكٰى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

*27. Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selam vermeden girmeyin. Bu sizin için daha hayırlıdır. Olur ki öğüt alırsınız.*

*28. Eğer evlerde kimse bulamazsanız size izin verilinceye kadar oralara asla girmeyin. Eğer size "geri gidin" denilirse, geri dönüp gidin. Çünkü bu sizin için daha temizdir, Allah sizin ne yaptığınızı çok iyi bilir.*

*29. Oturulmayan ve içlerinde size ait meta bulunan evlere girmenizde size günah yoktur. Allah açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilir.*

**Tefsiri:**

Bunlar yüce Allah'ın mü'min kullarını kendileriyle edeplendirdiği şer'i edepleri öğreten buyruklardır. Bu buyruklar izin istemek hakkındadır. Allah mü'minlere kendilerinin evleri dışındaki evlere girmeden önce izin isteyip, izinden sonra da selam vermeden girmemelerini emir buyurmaktadır. (İzin almak amacıyla) üç defa izin istemek gerekir. Ona izin verilirse girer, izin verilmezse geri döner.

---

İbn Mâce, 4169; İbnu'l-Cevzî, İlel, 114'te de Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak zikretmişlerdir. Tirmizî: Bu bizim ancak bu yoldan bildiğimiz garip bir hadistir. (Senedinde yer alan) İbrâhim b. el-Fadl el-Mahzumi senette zayıftır diyerek. İbnu'l-Cevzî de: Bu sahih olmayan bir hadistir. Yahyâ: İbrâhim'in rivayet ettiği hadislerin bir kıymeti yoktur demiştir, demektedir.

Scanned with CamScanner

[4876] Nitekim Sahih'te sabit olduğuna göre Ebû Mûsâ (el-Eş'ari) Ömer'in yanına girmek üzere üç defa izin istedi, Ömer meşgul olduğu için izin vermedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ geri döndü. Daha sonra Ömer: Ben Abdullah b. Kays'ın (Ebû Mûsâ'nın) izin istediğini duymadım mı? Ona (içeri girmesi için) izin verin de gelsin, dedi. Ebû Mûsâ'yı aradılarsa da gitmiş olduğunu gördüler. Daha sonra Ebû Mûsâ geri dönünce: Niye (izin istedikten sonra) geri dönüp gittin, dedi. Ebû Mûsâ: Ben üç defa izin istediğim halde bana izin verilmedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i de: *"Sizden biriniz üç defa izin istediği halde kendisine izin verilmeyecek olursa geri dönsün."* buyururken dinlemiştim, dedi. Bu sefer Ömer: Ya bana buna dair bir delil getirirsin yahut döverek canını acıtırım, dedi. Ebû Mûsâ ensardan bir topluluğun yanına gitti. Onlara Ömer'in söylediklerini anlattı. Onlar da: Senin lehine en küçüğümüzden başkası şahitlik etmeyecek, dediler. Onunla birlikte Ebû Said el-Hudri kalkıp gitti ve Ömer'e bunu haber verdi. Ömer: Çarşı-pazarlarda alışverişle uğraşmak, beni bu hükmü öğrenmekten alıkoydu, dedi.[226]

[4877] İmam Ahmed dedi ki: Enes'ten -yahut başkasından- rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sa'd b. Ubâde'den izin isteyerek: *"es-Selamu aleykum ve rahmetullah"* dedi. Sa'd da: Ve aleykesselam ve rahmetullah dedi ama Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun selamını aldığını duymadı. Nihayet Allah Rasûlü üç defa selam verdi. Sâd da sesini ona duyurmaksızın üç defasında da onun selamını aldı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu sebeple geri döndü. Sâd arkasından gitti ve: Ey Allah'ın Rasûlü! Babam anam sana feda olsun. Verdiğin her bir selamı duydum. Selamını da aldım, ama sesimi sana duyurmadan aldım. Böylelikle senin selamını daha çok almak ve onun bereketinden daha çok yararlanmak istedim. Sonra onu eve içeri buyur etti, ona kuru üzüm ikram etti. Allah'ın Nebîsi de ondan yedi. Yedikten sonra da: "(أكل طعامكم الأبرار، وصلّت عليكم الملائكة، وأفطر عندكم الصائمون): *Yemeğinizi iyi kimseler yesin, melekler size dua etsin, yanınızda oruçlular iftar etsin*" buyurdu.[227]

[4878] Ebû Dâvûd ve Nesâî, Ebû Amr el-Evzâî yoluyla gelen bir hadis rivayet etmişlerdir. Buna göre Kays b. Sâd b. Ubâde dedi ki: Rasûlullah

226 Buhârî, 2062; Müslim, 2153; Ebû Dâvûd, 5181; Ahmed, 398, 400; İbn Hibbân, 5807

227 Ceyyiddir. Ahmed, III, 138; Bezzâr, 2007; Heysemi, Mecma, VIII, 34'de ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Ayrıca Ebû Dâvûd, 3854; Ebû Ya'la, 4310'da sadece son bölümünü rivayet etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) bizi evimizde ziyarete geldi. *"es-Selamu aleykum ve rahmetullah"* buyurdu. (Babam) Sâd yavaşça onun selamını aldı. Kays dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içeri girmesine izin vermeyecek misin dedim. O (babası Sad): Bırak onu bize çokça selam versin, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yine: *"es-Selamu aleykum ve rahmetullah"* dedi, yine (babam) Sâd kısık bir sesle selamını aldı. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"es-Selamu aleykum ve rahmetullah"* dedi. Sonra da Allah Rasûlü geri döndü. Sâd arkasından gidip: Ey Allah'ın Rasûlü! Gerçekten ben senin verdiğin selamı duyuyor ve senin selamını da kısık bir sesle alıyordum. Bundan maksadım ise bize daha çok selam vermendi, dedi. (Kays) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onunla birlikte geldi. Sâd, Allah Rasûlü'nün yıkanması için bir su getirilmesini emretti. Allah Rasûlü yıkandı, sonra da ona zaferan ya da vers denilen alaçehre ile boyanmış bir örtü uzattı, Allah Rasûlü de onunla örtündü. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ellerini kaldırarak şöyle dua etti: *"Allah'ım! Rahmet ve ihsanını Sâd b. Ubâde'nin aile fertlerine ihsan buyur"* dedi. (Kays) dedi ki: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) biraz yemek yedi. Ayrılıp gitmek isteyince Sâd ona üzerine kadife kumaştan semer yaptığı bir eşeği önüne getirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) eşeğe bindi. Sad: Ey Kays, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte git, dedi. Kays dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Bin"* buyurdu. Ben binmek istemedim. Bu sefer: *"Ya binersin ya da geri dönersin"* buyurdu. (Kays) ben de geri döndüm, dedi.[228] Bu hadis daha başka yollardan da rivayet edilmiştir. Bundan dolayı bu ceyyid ve kavi bir hadistir. Allah en iyi bilendir.

Diğer taraftan şu da bilinmeli ki ev halkından izin isteyen kimsenin yüzü kapıya dönük durmaması bunun yerine kapının sağında yahut solunda durması gerekir.

228 Ebû Dâvûd, 5185; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10157. Ebû Dâvûd dedi ki: Bunu Ömer b. Abdulvahid ile İbn Semaa, Evzâî'den mürsel olarak rivayet etmişler, Kays b. Sâd'ın adını zikretmemişlerdir. Derim ki: Muttasıl senedin ravileri sikadır ve eğer Muhammed bunu Kays b. Sâd'dan bizzat dinlemiş ise sahihtir. Ayrıca bunu Elbani, Daifu Ebî Dâvûd, 1105'de zikretmiş bulunmaktadır. Durum ne olursa olsun hadisin aslının lehine bundan sonraki rivayet şahitlik etmektedir. Hadis bu uzun anlatımı ile bir parça gariptir. Muhtemelen Elbani bundan önce kaydedilen İmam Ahmed'in naklettiği rivayeti görmemiştir. O rivayetin senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

[4879] Çünkü Ebû Dâvûd şu rivayeti nakletmiş bulunmaktadır: Abdullah b. Busr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir kimsenin kapısına gittiği vakit kapıya yüzü dönük durmazdı. Bunun yerine kapının sağı veya solunda durur ve: *es-Selamu aleykum es-selamu aleykum* derdi. Buna sebep ise kapılar üzerinde o gün için perdelerin bulunmayışıdır.[229] Bu hadisi sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[4880] Yine Ebû Dâvûd dedi ki: Bize Osman b. Ebî Şeybe tahdis etti, bize Cerîr tahdis etti. Ebû Dâvûd dedi ki: Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe de tahdis etti. Bize Hafs, A'meş'ten tahdis etti. O Talha'dan, o Huzeyl'den şöyle dediğini nakletti: Bir adam -Osman: Sâd dedi- geldi ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kapısında durup izin istedi. İzin isterken de kapının karşısında durdu. -Osman: Yüzünü kapıya dönerek durdu, dedi.- Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Sen şöyle dur yahut şöyle kal. Çünkü izin istemek (görülmesi istenmeyen halleri) görmeyi önlemek içindir"* buyurdu.[230] Bunu Dâvûd el-Haferi Süfyân es-Sevrî'den, o A'meş'ten, o Talha b. Mûsârrif'ten, o bir adamdan, o Sâd'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiştir. Ebû Dâvûd bunu onun rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir.

[4881] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Bir kimse izin almaksızın senin (evdeki halini) görecek olup da sen de ona küçük bir çakıl taşı atıp, gözünü çıkaracak olursan senin üzerine vebal olmaz."*[231]

[4882] Cemaat (Kütüb-i Sitte ve Ahmed b. Hanbel) de Şu'be'den, onun Muhammed b. el-Münkedir'den, onun Câbir'den diye naklettiği hadisi kaydetmişlerdir. Câbir dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına babamın bir borcu dolayısıyla gitmiş ve kapıyı çalmıştım. Allah Rasûlü: *"Kim o"* dedi.

---

229 Ebû Dâvûd, 5186. Senedi Bakiyye'nin Muhammed b. Abdurrahman el-Yahsubi'den rivayette bulunmasının zayıflığından ötürü zayıftır. Bakiyye her ne kadar tahdis lafzını açıkça zikretmiş ise de hocasının hocasını düşürmüş olma ihtimali uzak değildir. Çünkü o tesviye tedlisi yapan bir ravidir.

230 Ebû Dâvûd, 5174. Bu ise mürsel bir hadistir. Huzeyl tabiinin büyüklerindendir, sika bir ravidir. Ebû Dâvûd bunu mevsul olarak da tekrar rivayet etmiş ancak onun da senedinde ismi verilmeyen bir ravi bulunmaktadır. Hadis Sahih-u Ebî Dâvûd, 4310 numara ile kaydedilmiştir. Muhtemelen şahitleri dolayısıyla (Ebû Dâvûd'daki sahih hadisler arasında) zikredilmiştir.

231 Buhârî, 6902; Müslim, 2158; Nesâî, VIII, 61; Ahmed, II, 243; İbn Hibbân, 6002 Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

Scanned with CamScanner

Ben: Benim, dedim. Allah Rasûlü -adeta hoşlanmamış gibi- *"Benim benim"* buyurdu.[232]

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in benim demekten hoşlanmayışının sebebi, böyle denildiği takdirde ismini ya da meşhur olan künyesini söylemedikçe kim olduğunun tanınmayacağı sebebiyledir. Yoksa herkes kendisinden "ben" diye söz eder, böylelikle de âyet-i kerimede emredilmiş bulunan selam vermek şeklindeki izin istemekten maksat elde edilmiş olmaz.

Avfî, İbn Abbâs'tan: (Âyette geçen) isti'nas: izin istemek demektir. Başkaları da böyle demişlerdir.

İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cübeyr'in, İbn Abbâs'tan rivayetine göre o: *"Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selam vermeden girmeyin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu, yazıcının bir hatasıdır. Bunun asıl şekli: "(حَتَّى تَسْتَأْذِنُوا وَتُسَلِّمُوا): İzin almadan ve selam vermeden" şeklindedir. Bunu Huşeym de, Ebû Bişr, Câfer b. Iyas'tan böylece rivayet etmiştir.

Muaz b. Süleyman da Câfer b. Iyas'tan, o Said'den, o İbn Abbâs'tan aynısını rivayet etmiş bulunmaktadır. Ayrıca şunları eklemiştir: İbn Abbâs: "İzin almadan ve selam vermeden" diye okurdu. O da Ubeyy b. Ka'b (radıyallâhu anh)'ın kıraatine göre okurdu. Ancak bu rivayet İbn Abbâs'tan oldukça garîptir. Huşeym dedi ki: Bize Muğîre, İbrâhim'den şöyle dediğini haber verdi: İbn Mes'ud'un mushafında: "(حتى تسلموا على أهلها وتستأذنوا): Ev halkına selam vermeden ve izin istemeden" şeklindedir. Bu da aynı şekilde İbn Abbâs'tan gelen bir rivayettir. İbn Cerîr'in tercihi de budur.

[4883] İmam Ahmed de dedi ki: Kelede b. el-Hanbel'in haber verdiğine göre Safvân b. Umeyye kendisi ile ağız sütü, altı yedi aylık bir ceylan yavrusu ve bir miktar acur gönderdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de (Mekke) vadi(si)nin üst tarafında bulunuyordu. (Kelede) dedi ki: Onun huzuruna selam da vermeden, izin de istemeden girdim. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Geri dön ve es-selamu aleyküm, gireyim mi, de"* buyurdu. Bu hadise Safvân'ın müslüman olmasından sonra olmuştu.[233] Bunu Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de

232 Buhârî, 6250; Müslim, 2155; Ebû Dâvûd, 5187; Tirmizî, 2711; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 328; İbn Mâce, 3709; Ahmed, III, 320, 363; İbn Hibbân, 5808

233 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 5176; Tirmizî, 2710; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 6735, 10147; Ahmed, III, 414 senedi hasen, sahihtir.

Scanned with CamScanner

İbn Cüreyc'den böylece rivayet etmişler. Tirmizî hasen, gariptir. Biz bunu ancak onun rivayet ettiği bir hadis olarak bilmekteyiz demektedir.

[4884] Ebû Dâvûd dedi ki: Amir oğullarından bir adamın tahdis ettiğine göre o, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) evinde iken huzuruna girmek üzere izin istedi, gireyim mi dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hizmetçisine: *"Bunun yanına çık ve ona girmek için izin istemesini öğret, ona es-selamu aleyküm gireyim mi demesini söyle"* buyurdu. Adam onun bu sözlerini işitince: es-Selamu aleyküm gireyim mi, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona izin verdi, o da içeri girdi.[234]

[4885] Huşeym dedi ki: Amr b. Said es-Sakafi'den rivayete göre bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den izin isteyerek: Gireyim mi -yahut girelim mi- dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ravda adındaki bir cariyesine: *"Kalk, bunun yanına git ve ona öğret. O güzel bir şekilde izin almasını beceremiyor. Ona es-selamu aleyküm gireyim mi demesini söyle"* buyurdu. Adam bu sözleri işitince aynen tekrarladı, Allah Rasûlü: *"İçeri gir"* buyurdu.[235]

[4886] Tirmizî dedi ki: Câbir b. Abdullah dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Selam kelamdan öncedir"* buyurdu.[236] Sonra Tirmizî: Anbese rivayet ettiği hadisleri zayıf ve telef olan birisidir. Muhammed b. Zazan ise hadisi münker birisidir demektedir.

Huşeym de dedi ki: Mücâhid dedi ki: İbn Ömer bir ihtiyacını karşılayıp, dönmüştü. Isınmış olan kum ve taşlar onu rahatsız etmişti. Kureyş'ten bir kadının büyükçe bir çadırına gitti. es-Selamu aleyküm gireyim mi, dedi. Kadın: Esenlikle gir, dedi. Yine tekrar etti, kadın da aynı sözleri tekrar etti. Bu sırada ayaklarını sırayla kaldırıp, indiriyordu. İbn Ömer: İçeri gir de, dedi. Kadın, gir deyince, o da içeri girdi.

---

234 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 5177 senedi sahihtir. Sahabinin bilinmemesinin bir zararı olmaz.

235 Taberî, 25917 muallâk olarak ve mürsel bir rivayettir. Ancak bir önceki rivayet ile desteklenmektedir.

236 Oldukça zayıftır. Tirmizî, 2699; Ebû Ya'la, 2059; İbn Adiyy, VI, 204'de Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedi oldukça zayıftır. Tirmizî: Bu münker bir hadistir. Buhârî'yi de: Anbese b. Abdurrahman rivayet ettiği hadisleri zayıf ve telef olmaya mahkûm birisidir. Muhammed b. Zazan ise hadisi münker birisidir derken dinledim. Ayrıca bunu Deylemi, Müsnedu'l-Firdevs, 3537'de kaydetmiş fakat bunu hem Câbir, hem İbn Ömer'in birlikte rivayet ettikleri bir hadis olarak kaydetmiştir. Feyzu'l-Kadîr, 4842'de geçtiği üzere de suyûtî, el-Camiu's-Sağir'de de zayıf olduğunu belirtmiştir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Halid b. Iyas dedi ki: Bana büyükannem Ümmü Iyas tahdis edip dedi ki: Âişe'nin yanına girmek üzere izin isteyen dört kadının birisi de bendim. İçeri girebilir miyiz, dedik. O, hayır dedi. Siz arkadaşınıza izin almasını söyleyiniz. Arkadaşımız: es-Selamu aleyküm girelim mi, dedi. Âişe, girin dedi. Sonra: "Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selam vermeden girmeyin" dedi. Huşeym dedi ki: İbn Mes'ud dedi ki: Sizler annelerinizin ve kızkardeşlerinizin yanlarına girmek için de izin istemekle görevlisiniz.

[4887] Eş'as, Adiyy b. Sabit'ten naklederek dedi ki: Ensardan bir kadın: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben kimi zaman evimde babamın da, çocuğumun da görmesini arzu etmediğim bir halde olabiliyorum. Ama ben bu halde iken bile bazen ailemden bir erkek yanıma giriveriyor, dedi. (Adiyy) dedi ki: Bunun üzerine: *"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selam vermeden girmeyin"* âyeti nâzil oldu.[237]

İbn Cüreyc dedi ki: Atâ b. Ebî Rebâh'ı, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini haber verirken dinledim: İnsanlar üç âyeti bilmezlikten geldiler. Allah: *"Şüphesiz ki Allah katında sizin en şereflíniz, en takvalı olanınızdır"* (Hucurât, 13) buyurdu, oysa insanlar: Şüphesiz Allah katında en değerlileri evleri (soyu, sopu, hanedanı) en büyük olanlarıdır, diyorlar. İnsanlar izin istemeyi de tamamen bilmez oldular. (Ata) dedi ki: Ben, benim himayemde bulunan aynı evde kaldığımız yetim kız kardeşlerimin yanına girmek için izin istemeli miyim, dedim. O, evet dedi. Belki bana bir ruhsat verir diye sorumu ona tekrar ettim, yine kabul etmedi. Sonra: Sen kızkardeşini üstü başı açık, elbisesiz görmek ister misin, dedi. Hayır, dedim. İbn Abbâs: O halde izin iste, dedi. Yine ona soru sordum, bu sefer: Allah'a itaat etmeyi arzu eder misin, dedi. Ben, evet dedim. İbn Abbâs: O halde izin iste, dedi.

İbn Cüreyc dedi ki: Ayrıca İbn Tâvûs babasından bana şöyle dediğini haber verdi: Çıplak görmekten en hoşlanmadığım kadın, bana mahrem olandır. (İbn Tâvûs) dedi ki: Babam bu hususta işi çok sıkı tutardı.

İbn Cüreyc, Zührî'den şöyle dediğini nakletti: Gözleri görmeyen Uzeyr b. Şurahbil el-Evdi'yi dinledim. O dedi ki: Ben Abdullah b. Mes'ud'u: Annelerinizin yanına gireceğiniz vakit izin istemelisiniz, derken dinledim.

237 Taberânî, 25921; Eş'as b. Sevvar'ın zayıf bir ravi olmasından ötürü senedi zayıftır, ayrıca da mürsel bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

İbn Cüreyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Erkek hanımının yanına girmek için izin ister mi dedim. O, hayır dedi.

Ancak bu cevap bunun vacip olmadığı şeklinde yorumlanır. Yoksa daha uygunu ona yanına girmek üzere olduğunu bildirmesi (fark ettirmesi) ve üzerine aniden girmemesidir. Çünkü kocasının kendisini görmesini istemediği bir halde olması ihtimali de vardır.

Ebû Câfer b. Cerîr dedi ki: Yahyâ b. el-Cezzar, Abdullah b. Mes'ud'un hanımı Zeyneb'in kardeşinin oğlundan, o Zeyneb (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletti: Abdullah bir ihtiyacını karşılamak üzere kapıya kadar geleceği vakit bizim hoşlanmadığımız bir hal üzere baskın yaparcasına girmekten hoşlanmadığı için öksürür ve tükürürdü. Senedi sahihtir.[238]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Ubeyde dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) eve girdiği vakit izin ister ve yüksek sesle konuşurdu.

Mücâhid de: "*İzin almadan*" buyruğu hakkında: Öksürmeden, balgam söktürür gibi yapmadan, diye açıklamıştır.

İmam Ahmed b. Hanbel'den de (r.h) şöyle dediği nakledilmektedir: Erkeğin evine girdiği zaman öksürmesi yahut ayakkabılarını yere vurması müstehap görülmüştür.

[4888] Bundan dolayı sahihte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kişinin (geceleyin) baskın yaparcasına evine girmesini yasaklamıştır. Bir rivayette de geceleyin onları korkutmasını (yasaklamıştır), şeklindedir.[239]

[4889] Bir başka hadiste de nakledildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gündüzün Medine'ye geldi. Medine'nin dış tarafında devesini çöktürdü ve şöyle dedi: "*Bekleyin de akşam vakti -yani gün sonunda- girelim. Böylelikle saçı başı karışık olan kadın saçlarını tarasın, kocası yanında bulunmayan kadın temizlensin.*"[240]

---

238 Hayır, senedinde ismi zikredilmemiş bir ravi bulunmaktadır. Bu sebeple senet zayıftır.

239 Buhârî, 5243; Müslim, 1528, h. no: 184, 185; Ebû Dâvûd, 2776; Ahmed, III, 299; İbn Hibbân, 4182

240 Buhârî, 5243; Müslim, 1528, h. no: 184, 185; Ebû Dâvûd, 2776; Ahmed, III, 299; İbn Hibbân, 4182

Scanned with CamScanner

[4890] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Eyyûb'un kardeşinin oğlu Ebû Sevra, Ebû Eyyûb'dan şöyle dediğini nakletti: Ey Allah'ın Rasûlü! Selamı biliyoruz. İsti'nâs (izin istemek) ne demektir, dedim. Allah Rasûlü: *"Erkek, subhanallah, Allahuekber ya da elhamdulillah gibi bir söz söyler, öksürür gibi yapar ve böylelikle evdekilere geldiğini fark ettirir"* buyurdu.[241] Bu garip bir hadistir.

Katâde yüce Allah'ın: *"İzin almadan"* buyruğu hakkında bu, üç defa izin istemektir. Ona bu üçünde de izin verilmeyen kişi geri dönmelidir. Birincisi içerdekilerin sesini duyması içindir. İkincisi hazırlıklarını yapıp tedbirlerini almaları içindir. Üçüncüsü ise arzu ederlerse ona izin vermeleri, etmezlerse onu geri çevirmeleri içindir. Sakın seni kapılarından geri çeviren kimselerin kapıları üzerinde durma. Çünkü insanların ihtiyaçları vardır, uğraşıları vardır. Onların gerçek mazeretlerini en iyi bilen de Allah'tır, demiştir.

Mukâtil b. Hayyân da yüce Allah'ın: *"Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selam vermeden girmeyin"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Cahiliye döneminde bir kimse arkadaşı ile karşılaşacak olursa ona (es-selamu aleyküm) diyerek selam vermez, bunun yerine iyi sabahlar, iyi akşamlar derdi. Bu onların aralarındaki selamlaşmaları idi. Onlardan birisi arkadaşının yanına gidecek olursa izin istemez, bastırır içeri girer ve içeri girdim gibi bir söz söylerdi. Bu hal ise ev sahibine ağır gelirdi. Belki de hanımıyla birlikte bulunurdu. Allah bütün bunları tesettür ve iffet içerisinde olmak üzere değiştirdi ve kirden, pisten ve tiksindirici her şeyden tertemiz ve nezih bir hale soktu. Yüce Allah bunun için: *"Ey iman edenler kendi evlerinizden başka evlere izin almadan ve o ev halkına selam vermeden girmeyin"* buyurdu. Mukâtil'in bu söyledikleri güzel bir açıklamadır.

Bunun için yüce Allah: *"Bu sizin için daha hayırlıdır"* buyurmuştur. Yani bu her iki taraf için izin isteyen için de, aile halkı için de hayırlıdır, anlamında sizin için daha hayırlıdır demektir. *"Olur ki öğüt alırsınız."*

*"Eğer evlerde kimse bulamazsanız size izin verilinceye kadar oralara asla girmeyin."* Hükmün böyle olması, buna riayet edilmemesi halinde başkası-

241 Oldukça zayıftır. Hâfız İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XI, 8'de bunu kaydetmiş ve: Bunu İbn Ebî Hâtim zayıf bir senetle rivayet etmiştir, demektedir. Derim ki: Aksine oldukça zayıftır. Çünkü Vasıl b. es-Saib rivayet ettiği hadisleri terkedilmiş birisidir. Hocası Ebû Sevra hakkında da Buhârî münker rivayetleri vardır demiştir. Haber adeta uydurma gibidir.

Scanned with CamScanner

nın mülkünde onun izni olmaksızın tasarrufta bulunmak demek olduğundan dolayıdır. Hane sahibi dilerse izin verir, dilemezse vermez. *"Eğer size"* izin istemeden önce yahut sonra *"geri gidin denilirse geri dönüp gidin. Çünkü bu"* yani geri dönüp gitmeniz *"sizin için daha temizdir"* daha güzeldir. *"Allah sizin ne yaptığınızı çok iyi bilir."*

Katâde dedi ki: Bir muhacir dedi ki: Bütün ömrüm boyunca bu âyet-i kerimenin anlamını öğrenmek isteyip durdum, bir türlü öğrenemedim. Bir kardeşimin yanına girmek için izin istiyorum da, o da bana geri dön diyor ve ben içimden niye izin vermedi, diyerek geri dönüyorum: *"Eğer size geri dönün denilirse siz de geri dönüp gidin. Bu sizin için daha temizdir. Allah sizin ne yaptığınızı çok iyi bilir."*

Said b. Cübeyr de: *"Eğer size geri dönün denilirse siz de geri dönüp gidin"* insanların kapılarında dikilip durmayın, diye açıklamıştır.

*"Oturulmayan ve içlerinde size ait meta bulunan evlere girmenizde size günah yoktur. Allah açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilir."* Bu âyet-i kerime bir önceki âyet-i kerimeden daha özeldir. Çünkü bu âyet-i kerime, bir kimsenin kendisine ait eşyalarının (meta) bulunması halinde içinde kimse bulunmayan evlere izinsiz girmenin caiz olmasını gerektirmektedir. Misafir için hazırlanmış olan ev(ler,) buna örnektir. Böyle bir yere girmesi için misafire ilk defa izin verilecek olursa yeterlidir. İbn Cüreyc dedi ki: İbn Abbâs *"kendi evlerinizden başka evlere izin almadan... girmeyin"* buyruğu daha sonraki buyrukla nesh edildi ve istisnada bulunularak yüce Allah: *"Oturulmayan ve içlerinde size ait meta bulunan evlere girmenizde size günah yoktur"* buyurmaktadır.

İkrime ve Hasan-ı Basrî'den de böylece rivayet edilmiştir.

Başkaları ise burada sözü geçen evler; hanlar (oteller), kervansaraylar, Mekke('nin hacılara açık) evleri ve bunların dışındaki evlerdir, demişlerdir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiş ve bu kanaati bir topluluktan nakletmiş bulunmaktadır. Birincisi ise daha güçlü bir kanaattir, Allah en iyi bilendir.

Mâlik, Zeyd b. Eslem'den: Buradaki evlerden kasıt, kıldan yapılmış evler (çadırlardır) dediğini nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾

*30. Mü'minlere de ki: Gözlerini sakınsınlar, mahrem yerlerini de korusunlar. Böylesi onlar için daha temizdir. Şüphe yok ki Allah yaptıkları işlerden çok iyi haberdar olandır.*

**Tefsiri:**

Bu, şanı yüce Allah'ın mü'min kullarına kendilerine haram kıldığı şeylere bakmaktan gözlerini korumaları için vermiş olduğu bir emirdir. Bu sebeple Allah'ın kendilerine bakmalarını mübah kıldığı şeylerden başkalarına bakmasınlar, gözlerini haramlardan korusunlar. Şayet kasti olmayarak göz haram olan bir şeye bakıverecek olursa, hızlı bir şekilde gözünü ondan başka tarafa çeviriver.

[4891] Nitekim Müslim'in Sahih'inde naklettiği şu rivayet böyledir: Cerîr b. Abdullah el-Beceli (radıyallâhu anh) dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e aniden bakış hakkında soru sordum, o bana gözümü başka tarafa çevirmemi emir buyurdu.[242] Bunu bu şekilde İmam Ahmed de Huşeym'den, o Yunus b. Ubeyd'den böylece rivayet etmiştir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve Tirmizî de yine onun naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişler, Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Bazılarının rivayetinde ise: "Başını eğerek önüne bak, buyurdu" şeklindedir; yere bak demektir. Bununla birlikte, gözünü başka tarafa çevirmek tabiri daha genel bir ifadedir. Çünkü bu yere bakarak da olur, başka bir tarafa bakarak da gerçekleşir. Allah en iyi bilendir.

[4892] Ebû Dâvûd dedi ki: Abdullah b. Bureyde babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ali (radıyallâhu anh)'a: *"Ey Ali, bir bakışın arkasından, öbür bakışını sürdürme. Çünkü birincisi lehine ise de, ikincisi lehine değildir"* buyurdu. Tirmizî de bunu Şerik'in naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiş ve: Gariptir, biz onu ancak onun naklettiği bir hadis olarak biliyoruz, demiştir.[243]

---

242 Müslim, 2159; Ebû Dâvûd, 2148; Tirmizî, 2776; Ahmed, IV, 358, 361; İbn Hibbân, 5571

243 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 2149; Tirmizî, 2777; Ahmed, V, 351, 357; Hakim, II, 194'de Müslim'in şartına göre sahih olduğunu ifade etmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

[4893] Sahih'te Ebû Said'den şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Yollarda sakın oturmayınız."* Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim için yollarda oturmak kaçınılmaz bir şeydir. Orada sohbet eder, konuşuruz, dedik. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu sefer: *"Madem oturmamayı kabul etmediniz, o halde yolun hakkını veriniz"* buyurdu. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Yolun hakkı nedir? dedi. O: *"Gözü (harama bakmaktan) sakınmak, gidip geleni rahatsız eden şeyleri yoldan uzaklaştırmak, selamı almak, iyiliği emredip, kötülükten alıkoymaktır"* buyurdu.[244]

[4894] Ebu'l-Kâsım Beğavî dedi ki: Ebû Ümâme dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Bana altı şeyin garantisini veriniz, ben de size cenneti garantileyeyim: Sizden her kim konuşursa yalan söylemesin, ona bir şey emanet verilirse hainlik etmesin, söz verdiği zaman sözünde dursun, gözlerinizi (haramdan) sakının, ellerinizi (haramdan) uzak tutun ve iffetlerinizi koruyun."*[245]

[4895] Buhârî'nin Sahih'inde de: *"Kim bana iki çenesinin arasındakinin ve iki bacağının arasındakinin garantisini verirse ben de ona cennetin garantisini veririm."*[246]

Abdurrezzak da dedi ki: Bize Ma'mer, Eyyûb'dan bildirdi, o İbn Sîrîn'den, o Abîde'den şöyle dediğini nakletti: İşlenilmesi ile Allah'a isyan olunan her bir şey büyük bir günahtır. (Yüce Allah) gözleri dahi söz konusu ederek: *"Mü'minlere de ki: Gözlerini sakınsınlar"* buyurmaktadır. Diğer bir sebebi de bakmanın, kalbin bozulmasına davetiye çıkarmasıdır. Nitekim seleften bazıları: Bakmak kalbe ulaşan zehirli oktur, demişlerdir. Bu sebeple yüce Allah namus ve iffeti korumayı emrettiği gibi, bunların dışına çıkmanın sebeplerini teşkil eden gözlerin korunmasını da emir buyurmuştur.

Yüce Allah: *"Mahrem yerlerini de korusunlar"* buyurmaktadır. Mahrem yerlerinin korunması bazı hallerde o yerleri zinadan korumakla mümkün olur. Yüce Allah: *"Onlar mahrem yerlerini korurlar. Eşlerine yahut sağ elleriyle*

---

Tirmizî: Hasen, gariptir demektedir. Yine bu hususta Ali'nin rivayet ettiği bir hadisi Ahmed, I, 159; Darimi, 1982; İbn Hibbân, 5570'de rivayet etmiş olup, senedi zayıftır.

244 Buhârî, 6229; Ahmed, III, 36; İbn Hibbân, 595

245 Taberânî, Kebîr, 8018; Evsat, 2560; Heysemi, Mecma, X, 301: Senedinde Feddal b. ez-Zubeyr vardır. Feddal b. Cübeyr olduğu da söylenmiştir, zayıf bir ravidir diyerek, ama hadisin şahidi vardır.

246 Buhârî, 6474; Tirmizî, 3408

Scanned with CamScanner

*sahip olduklarına karşı müstesna çünkü onlar bundan dolayı kınanmazlar."* (Mü'minûn, 5-6) buyurmaktadır. Bazen de mahrem yerinin korunması, ona bakılmasına karşı korunması ile olur. Nitekim müsned ve sünende yer alan hadiste de şöyle denilmektedir:

[4896] *"Avretini zevcen yahut sağ elinin sahip olduğu dışında kalanlardan koru."*[247]

*"Böylesi onlar için daha temizdir."* Onların kalplerinin temiz kalmasını daha çok sağlayıcıdır, dinlerinin arı ve duru kalmasına daha ileri bir sebeptir. Nitekim şöyle denilmiştir: Gözünü koruyana Allah basiretinde bir nur ihsan eder. "Kalbinde" diye de rivayet edilmiştir.

[4897] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Bir Müslüman erkek bir kadının güzelliklerine baktıktan sonra gözünü ondan alıkoyacak olursa, mutlaka Allah ona onun yerine tadını alacağı bir ibadet ihsan eder."*[248] Bu hadis İbn Ömer'den, Huzeyfe'den ve Âişe'den -Allah hepsinden razı olsun- merfu olarak rivayet edilmiştir ama bunun senetlerinde zayıflık vardır. Şu kadar var ki bu hadisler terğib (iyilikleri teşvik) hakkındadır. Böyle bir hal ise bu gibi hadislerde müsamaha ile karşılanır.

[4898] Taberânî'de, Ebû Ümâme'den, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Andolsun ya gözlerinizi haramdan sakınır, mahrem yerlerinizi korur ve yüzlerinizi dosdoğru tutarsınız yahut yüzleriniz paramparça edilir."*[249]

[4899] Yine Taberânî dedi ki: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"(Yüce Allah buyuruyor ki:) Şüphesiz ki (harama) bakmak İblis'in zehirli oklarından bir oktur. Her*

247 Hasendir. Ebû Dâvûd, 4017; Tirmizî, 2769; İbn Mâce, 1920; Ahmed, V, 3, 4; Tahâvî, Müşkilu'l-Asar, 1381. Muâviye b. Hayde'den gelen bir hadis olarak; Hakim, IV, 179-180'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Tirmizî hasen bir hadistir demiştir, dediği gibidir. Hadisin şahitleri de vardır.

248 Senedi zayıftır. Ahmed, V, 264; Taberânî, 7842, Ebû Ümâme'nin rivayet ettiği bir hadis olarak; Heysemi, 12943'te: Senedinde Ali b. Yezîd el-Elhani vardır. Metruk bir ravidir demektedir. Şu kadar var ki bunun İbn Kesir'in de zikrettiği üzere şahitleri bulunmaktadır. Yalnız bu isnad ile zayıftır. Allah en iyi bilendir. Bundan bir sonra gelecek olan hadise de bakınız.

249 Taberânî, 7840. Senedi bir önceki gibidir.

Scanned with CamScanner

*kim benden korktuğu için o bakışı terk edecek olursa ben de ona onun yerine tadını kalbinde bulacağı bir iman veririm."*[250]

*"Şüphe yok ki Allah yaptıkları işlerden çok iyi haberdar olandır."* Bu buyruk da: *"O gözlerin hain bakışını ve kalplerin gizlediklerini bilir"* (Mü'min, 19) buyruğu gibidir.

[4900] Sahih'te Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ademoğlu hakkında zinadan payına düşen yazılmıştır. Kaçınılmaz olarak bunu yapacaktır. Gözlerin zinası bakmaktır, dilin zinası konuşmaktır, kulakların zinası dinlemektir, ellerin zinası yakalamaktır, ayakların zinası adım atıp yürümektir. Nefis ise temenni eder ve arzular, cinsellik organı da bunu ya doğrular yahut yalanlar."*[251] Bunu Buhârî muallâk olarak rivayet etmiştir.[252] Müslim ise müsned olarak bir başka yoldan az önce geçene yakın bir şekilde rivayet etmiştir.

Seleften birçoğu şöyle demiştir: Onlar erkeğin, tüysüz çocuğa keskin ve dikkatli bakmasını yasaklıyorlardı. Bu hususta mutasavvıf önderlerinden pek çok kimse de işi daha da sıkılaştırmış, ilim ehlinden bir kesim ise bunu haram kabul etmiştir. Çünkü böyle bir hareket kişinin fitneye kapılmasına bir sebeptir. Başkaları da bu hususta olabildiği kadar işi sıkı tutmuşlardır.

[4901] İbn Ebi'd-Dünya dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde her göz ağlayacaktır. Allah'ın haramlarından kendisini koruyan göz ile Allah yolunda uykusuz kalan göz ve aziz ve celil olan Allah'ın korkusundan sineklerin kafası gibi (yaşlar) döken bir göz müstesna."*[253]

---

250 Senedi zayıftır. Taberânî, 10363'te İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiştir. Heysemi, Mecma, 16946'da Abdurrahman b. İshâk'tan ötürü -çünkü o zayıf bir ravidir- illetli olduğuna işaret etmiştir. Hadisin bir diğer illeti de vardır. O da Abdurrahman'ın babası İbn Mes'ud'a yetişmemiş olduğudur. Şu kadar var ki hadisin kendileriyle güç kazanacağı şahitleri bulunmaktadır.

251 Buhârî, 6243, 6612; Müslim, 2657; Ahmed, II, 276; İbn Hibbân, 4420

252 Aksine her iki rivayette de müsned ve mevsul olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.

253 Zayıftır. Ebû Nuaym, III, 163. Hadis Ömer b. Muhammed b. Saban etrafında dönüp durmaktadır. Zehebî, Mizan, 6149'da şunları söylemektedir: Ahmed o bir şey değildi, Yahyâ bir kuruş dahi etmez. Buhârî de hadisi münker birisidir demiştir.

Scanned with CamScanner

**Irzlarınızı Koruyun:**

وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

*31. Mü'min kadınlara da de ki: Gözlerini sakınsınlar. Mahrem yerlerini korusunlar, dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç süslerini göstermesinler. Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler. Ziynetlerini eşlerinden, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, kızkardeşlerinin oğullarından, kendi kadınlarından, cariyelerinden, kadınlara meyli olmayan erkeklerden ve kadınların avret yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklardan başkasına sakın göstermesinler. Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını vurmasınlar. Ey iman edenler, Allah'a topluca tevbe edin ki felâh bulasınız.*

**Tefsiri:**

Bu, yüce Allah tarafından mü'min hanımlara verilen bir emirdir. Bu emirle yüce Allah, bu hanımların kocaları olan erkek mü'min kulları adına onları sakındırmasıdır. Ayrıca bu onların cahiliye dönemi kadınlarının niteliklerinden farklılıklarını ve yapıp ettiklerinin müşrik kadınlarınkinden farklılığını ortaya koyan bir emirdir. Mukâtil b. Hayyân'ın zikrettiği üzere bu âyetin nüzul sebebi şudur: Bize ulaştığına göre -Allah en iyi bilendir.- Câbir b. Abdullah el-Ensârî şunu nakletmiştir: Mersed kızı Esma, Harise oğulları mahallesinde

Scanned with CamScanner

kendisine ait bir yerde bulunuyordu. Kadınlar onun yanına izarsız girip çıkıyor ve bunun neticesinde ayaklarındaki halhallar görülüyor, göğüsleri ve zülüfleri de ortaya çıkıyordu. Esma: Bu ne kadar çirkin bir şey, dedi. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Mü'min kadınlara da de ki: Gözlerini sakınsınlar, mahrem yerlerini korusunlar"* âyetini indirdi.

*"Mü'min kadınlara da de ki: Gözlerini sakınsınlar"* buyruğu Allah'ın kendilerine haram kılmış olduğu kocalarından başkalarına bakmaktan gözlerini korusunlar, demektir. Bundan dolayı ilim adamlarının pek çoğu kadının kesinlikle ister arzulu, ister arzusuz yabancı erkeklere bakmasının caiz olmadığını söylemişlerdir.

Onların pek çoğu da şu rivayeti delil göstermişlerdir:

[4902] Ebû Dâvûd ve Tirmizî'nin rivayet ettiğine göre Ümmü Seleme Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ve Meymune'nin yanında idi. Dedi ki: Biz onun yanında bulunuyorken karşıdan İbn Ümmü Mektum geldi ve Allah Rasûlü'nün huzuruna girdi. Bu hadise bize hicabın emredilmesinden sonra olmuştu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ondan hicabın (perdenin) arkasına çekilin"* buyurdu. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! O bizi göremeyen ve bizi tanımayan kör birisi değil midir, dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ya ikiniz kör müsünüz, onu görmüyor musunuz"* buyurdu.[254] Sonra Tirmizî: Bu hasen, sahih bir hadistir demiştir.

Başka birtakım ilim adamları da kadınların arzu duymamak şartıyla yabancı erkeklere bakmalarının caiz olduğu kanaatindedirler.

[4903] Nitekim Sahih'te sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bayram günü mescitte harbeleriyle oynayan Habeşlileri seyretmeye koyulmuştu. Mü'minlerin annesi Âişe de onun arkasından onlara bakıyordu.

254 Zayıftır. Ahmed, VI, 296; Ebû Dâvûd, 4112; Tirmizî, 2778; İbn Hibbân, 5575; Beyhakî, VII, 91 Ümmü Seleme'den gelen bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Hadis Nebhan etrafında dönüp durmaktadır. Takrib'de onun hakkında makbuldür demektedir ama Fethu'l-Bari, I, 550'de: Bu sıhhati hakkında ihtilaf edilmiş bir hadistir demiştir. Ebû Dâvûd dedi ki: Bu buyruk Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in eşlerine özeldir. İbn Kudame de Muğni, VI, 563'de hadisin açıklamalarına dair bilgiler verdikten sonra İbn Abdilberr'den Nebhan meçhuldür. Ahmed ve Ebû Dâvûd da bu (hükmü) özel bir hadistir dediğini nakletmektedir. Şeyh Şuayb el-Arnavut da hadisin zayıf olduğuna ve sahih birtakım hadisler ile çeliştiğine hüküm vermiştir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Kendisi de onlara karşı Âişe'yi saklıyordu. Âişe usanıp da dönünceye kadar onları seyretmeye devam etti.[255]

*"Mahrem yerlerini korusunlar."* Said b. Cübeyr fuhşiyattan, hayâsızlıklardan korusunlar. Katâde ve Süfyân kendilerine helal olmayan şeylerden korusunlar, Mukâtil zinadan korusunlar, diye açıklamışlardır.

Ebu'l-Âliye dedi ki: Kur'ân-ı Kerîm'de mahrem yerlerin (ferclerin) korunmasının söz konusu edildiği herbir âyette kastedilen, zinadan korunmaktır. *"Mahrem yerlerini korusunlar"* âyeti bundan müstesnadır. (Burada) kadını hiç kimse görmesin anlamındadır. Yine Ebu'l-Âliye dedi ki: *"Dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç süslerini göstermesinler."* Yani saklanması imkânsız olanlar dışında ziynetlerinden yabancılara hiçbir şeyi göstermesinler, demektir.

İbn Mes'ud dedi ki: Rida (üst elbise) ve benzeri elbiseler gibi. Bu sözleriyle Arap kadınlarının giyindiği elbiselerinin üzerinde aldıkları "miknaa" (denilen elbiselerin üstüne indirilen başörtüsü) ile (onun altındaki) elbiselerin aşağı taraflarından görünen kısımları müstesnadır. Bundan dolayı kadın için bir vebal yoktur. Çünkü bu gibi elbiselerin saklanması imkânsızdır. Kadın kıyafetleri arasında kadınların eteklerinin (alt taraflarının) ve saklanması mümkün olmayanlarının görünmesi bunun gibidir. Hasan-ı Basrî, İbn Sîrîn, Ebu'l-Cevza, İbrâhim en-Nehâi ve başkaları İbn Mes'ud ile aynı kanaati paylaşmışlardır.

A'meş, Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbâs'tan *"dışarıda kendiliğinden görünen kısmı hariç süslerini göstermesinler"* buyruğu hakkında yüzü, elleri ve yüzük (müstesna) diye açıkladığını nakletmektedir. İbn Ömer, Ata, İkrime, Said b. Cübeyr, Ebu'ş-Şa'sa, Dahhâk, İbrâhim en-Nehâi ve başkalarından da buna yakın açıklamalar nakledilmiştir.

Ancak bunun göstermeleri kendilerine yasak kılınmış olan ziynetin açıklaması olma ihtimali de vardır. Ebû İshâk es-Sebîî'nin, Ebu'l-Ahvas'tan, onun Abdullah'tan naklettiği rivayette olduğu gibi Abdullah (b. Mes'ud) yüce Allah'ın: *"Süslerini göstermesinler"* buyruğu hakkında süsten kasıt küpe, bilezik, halhal ve gerdanlıktır. Yine aynı senetle ondan gelen bir başka rivayette de şöyle dediği nakledilmektedir: Ziynet (kadın süsü) iki türlüdür. Bir tür

255 Buhârî, 455; Müslim, 792, h. 18; Ahmed, VI, 247

Scanned with CamScanner

ziyneti kocadan başkası görmez. Bunlar yüzük, bileziktir. Bir tür ziyneti de yabancılar da görür, bunlar da dışarıdan görülenler ve (dış) elbiselerdir.

Zührî dedi ki: Süsünü görmeleri kendilerine helal olmayan Allah'ın tek tek saydığı bu kimselere ancak bilezikler, başörtüleri ve elbise yukarı doğru çekilmeksizin küpelerdir, ama genel olarak insanların süsleri yüzükleri dışında dışarıdan görülmez.

Mâlik de Zührî'den: *"Görünen kısmı hariç"* buyruğunu yüzük ve halhal diye açıkladığını nakletmektedir. İbn Abbâs ile onun izinden gidenlerin, kadının dışarıdan görünen yüz ve ellerini açıklamak istemiş olmaları ihtimali vardır. Cumhur arasında meşhur olan da budur.

[4904] Buna Ebû Dâvûd'un süneninde rivayet etmiş olduğu hadis delil gösterilebilir. Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan rivayete göre Ebû Bekir'in kızı Esma Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna üzerinde ince elbiseler bulunduğu bir sırada girdi. Allah Rasûlü ondan yüzünü çevirdi ve şöyle buyurdu: *"Ey Esma, kadın ay hali olma yaşına geldiği takdirde vücudundan şu yerleri dışındakilerin görülmesi uygun değildir."* Böyle derken yüzüne ve ellerine işaret etti.[256] Ama Ebû Dâvûd ve Ebû Hâtim er-Râzî: Bu mürsel bir rivayettir. Halid b. Bureyd, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan hadis dinlememiştir, demişlerdir. Allah en iyi bilendir.

*"Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler."* Yani başörtülerine kadınların göğüslerine kadar inen kenarları yapılsın ki, başörtüsünün altındaki kadının göğsü ve göğüs kemikleri örtülsün. Böylelikle de cahiliye dönemi kadınlarının kılıklarına benzememiş olsunlar. Çünkü cahiliye dönemi kadınları böyle bir şey yapmıyorlardı. Aksine kadınlar erkeklerin arasından göğsü açık, üzerini hiçbir şeyle örtmeden geçiyorlardı. Hatta bazen boynunu, saç örgülerini, kulaklarındaki küpelerini dışarı çıkardıkları da oluyordu. Yüce Allah, mü'min kadınlara kılıklarında ve çeşitli hallerinde tesettüre riayet etmelerini emir buyurdu. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey*

256 Ebû Dâvûd, 4104. Halid b. Bureyk'den, o Âişe'den böylece rivayet etmiştir. Ebû Dâvûd dedi ki: Bu mürsel bir rivayettir çünkü Halid Âişe'ye yetişmemiştir. Zeylai, Nasbu'r-Raye, I, 299'da şöyle demektedir: İbnu'l-Kattan şöyle demektedir: Bununla birlikte Halid ayrıca durumu meçhul bir ravidir. Münziri de Ebû Dâvûd muhtasarında: Senedinde Said b. Beşir vardır ki birden çok kişi onun aleyhinde sözler söylemiştir demektedir ama hadisin mürsel ve muttasıl kendileri ile güçlendiği şahitleri bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[4868] İmam Ahmed dedi ki: Sevban, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Allah'ın kullarına eziyet etmeyin. Onları ayıplamayın, onların gizli kusurlarını araştırmayın. Çünkü Müslüman bir kardeşinin bir kusurunu araştırmaya kalkışan bir kimsenin Allah da kusurunu araştırır ve evinde dahi olsa onu rezil rüsvay eder."*[217]

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ اللَّهَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾

*20. Eğer Allah'ın size lütuf ve rahmeti ve Allah gerçekten çok acıyan ve merhametli olmasaydı... (siz o zaman ne yapardınız)*

*21. Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki, o çirkin işleri ve münkeri emreder. Eğer Allah'ın üzerimizde lütuf ve rahmeti olmasaydı, sizden hiçbir kimse ebediyen temize çıkamazdı, fakat Allah dilediğini temize çıkarır. Allah her şeyi işitendir, çok iyi bilendir.*

**Tefsiri:**

*"Eğer Allah'ın size lütuf ve rahmeti ve Allah gerçekten çok acıyan ve merhametli olmasaydı."* Yani eğer bu böyle olmasaydı, durum başka türlü olurdu, ama Allah kullarına çok raufdur (şefkatlidir), onlara çok merhametlidir. Bu sebeple bu konuda tevbe edip kendisine yönelenlerin tevbesini kabul etti ve belli kimseleri de aralarından had vurulmak sûretiyle tertemiz etti.

*"Ey iman edenler! Şeytanın adımlarını"* onun yollarını, izlediklerini emrettiklerini *"izlemeyin. Kim şeytanın adımlarını izlerse şunu bilsin ki o çirkin işleri ve münkeri emreder."* Bu buyruk en açık, en beliğ, en özlü ve en güzel ifadeler ile böyle bir işin yapılmasından sakındırmakta ve nefret ettirip, uzaklaştırmaktadır.

---

217 Ahmed, V, 279; Heysemi, Mecma, VIII, 86. Ravileri Meymun b. Atâ dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir diyerek; Ancak Fellas onun zayıf olduğunu söylemiş, Ahmed tedlis yapardı. Nesâî, pek kavi değildir, demiştir. Bu sebeple senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

*"Bunu işittiğinizde: Böyle söz söylemek bize yakışmaz."* Bizim böyle bir sözü ağzımıza almamamız ve kimseye söylememiz gerekir. *"Seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır demeli değil miydiniz?"* Yani Allah'ın nebîsinin ve rasûlünün zevcesi, can dostunun helali hakkında böyle bir söz söylemekten Allah'ı tenzih ederiz (subhanallah) deriz, demeliydiniz.

*"Eğer mü'minler iseniz"* Allah'a ve onun şeriatına iman ediyor ve rasûlünü gerektiği gibi tazim ediyorsanız *"bunun gibisine ebediyen dönmeyesiniz diye Allah size öğüt verir."* Allah sizi birinizin buna benzer bir hale düşmeye karşı ebediyen yasaklıyor ve tehdit ediyor yani eğer mü'minler iseniz gelecekte böyle bir hataya düşmemelisiniz. Böyle olmayıp da küfür ile nitelenen kimselerin hükmü bundan farklıdır.

Daha sonra yüce Allah: *"Allah sizlere âyetlerini açıklıyor."* Şer'i hükümleri ve kaderindeki hikmetleri açıklıyor. *"Allah en iyi bilendir, Hakimdir."* Kullarını neyin düzelteceğini çok iyi bilir, şer'i hükümleri ve kaderi sonsuz hikmetlerle doludur demektir.

**Mü'minlerin Arasında Hayasızlığın Yayılmasını Arzu Edenler:**

إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾

*19. Şüphe yok ki mü'minler arasında hayâsızlıkların yayılmasını sevenlere dünyada da, ahirette de çok acıklı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz.*

**Tefsiri:**

Bu, kötü birtakım sözler duyup da zihnine bir şeyler takılan ve onu söyleyen (anlatan) kimselere edep öğreten üçüncü bir buyruktur. Böyle bir kimse bu sözü daha ileriye götürmesin, yaygınlaştırmasın, anlatmasın. Çünkü yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki mü'minler arasında hayâsızlıkların yayılmasını sevenlere"* yani onlar hakkında söylenen çirkin sözlerin açığa çıkmasını tercih edenlere *"dünyada"* had vurulmak sûretiyle *"da, ahirette de çok acıklı bir azap vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz."* Bu sebeple işleri ona havale ediniz, doğru yolu bulursunuz.

Scanned with CamScanner

[4866] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde: *"Şüphesiz ki adam nereye varacağını bilmeden Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyler ve bu sözü dolayısıyla gökle yer arasından daha da derin olan ateşin içerisine yuvarlanır"* buyurmaktadır. Bir rivayette ise: *"... Önemsediği bir söz söyler..."* şeklindedir.[215]

وَلَوْلَآ إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَا يَكُونُ لَنَآ أَنْ نَتَكَلَّمَ بِهٰذَا سُبْحَانَكَ هٰذَا
بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللهُ أَنْ تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِنْ كُنتُم مُّؤْمِنِينَ
﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ اللهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾

*16. Onu işittiğinizde: "Böyle söz söylemek bize yakışmaz. Seni tenzih ederiz. Bu büyük bir iftiradır" demeli değil miydiniz?*

*17. Eğer mü'minler iseniz bunun gibisine ebediyen dönmeyesiniz diye Allah size öğüt verir.*

*18. Allah sizlere âyetlerini açıklıyor. Allah en iyi bilendir, Hakîmdir.*

**Tefsiri:**

Bundan önce iyi zanda bulunma emri ile edep öğreten birinci buyruktan sonra gelen, edep öğreten bir diğer buyruktur. Yani iyi kimseler hakkında eğer yakışıkalmayan sözler söylenecek olursa, öncelikle onlar hakkında iyi zan beslemeli ve içinde bundan başka bir duyguya yer vermemelidir. Şayet bu olumsuz zanlardan herhangi bir şey içine yer edecek olursa -vesvese ya da hayal gibi- onu kesinlikle söylememelidir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu:

[4867] *"Muhakkak Allah ümmetime içinden geçirdiklerini söylemedikçe yahut işlemedikçe affetmiştir."*[216] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

---

215 Buhârî, 6478. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Lafzı da şu şekildedir: "Şüphesiz ki kul önemsemediği, Allah'ın rızasına uygun bir söz söyler de Allah o sözü sebebiyle (onu) dereceler yükseltir ve şüphesiz kul önemsemeden Allah'ın gazabını gerektiren bir söz söyler fakat o sözü sebebiyle cehenneme yuvarlanır." Bunu ayrıca Müslim, 2988'de şu lafızlarla rivayet etmiştir. "Gerçek şu ki kul iyice düşünüp taşınmadan bir söz söyleyiverir ve o sözü sebebiyle cehenneme doğu ile batı arasındaki mesafeden daha uzak (derin) yerlere yuvarlanır." Ayrıca Hucurât sûresi 2 ile Kaf sûresi 18. âyetlerin tefsirlerinde gelecek rivayetlere de bakınız.

216 Daha önce Bakara sûresi 284. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*"O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz."* Mücâhid ve Said b. Cübeyr dedi ki: Bu sözü: Ben bunu filan kişiden böyle dinledim, filan kişi böyle dedi, diyor. Bazıları şöyle dedi, diye birbirinizden naklediyordunuz, demektir.

"(إِذْ تَلَقُّونَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ): O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz" buyruğunu başka kıraat âlimleri (إِذْ تَلَقُونَه بِأَلْسِنَتِكُمْ) diye okumuşlardır. Sahih-i Buhârî'de Âişe'den onun bu buyruğu bu şekilde okuduğu rivayet edilmektedir.[214]

Sonra da Âişe şu açıklamayı yapardı: Bu ise kişinin sürdürüp gittiği, söylemeye devam ettiği yalan anlamındadır. Çünkü Araplar yolculuğa devam eden bir kimsenin halini anlatmak üzere (وَلَقَ فلان في السير) derler.

Birinci kıraat daha meşhurdur ve cumhur bu şekilde okumuştur ama ikincisi de mü'minlerin annesi Âişe'den rivayet edilmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Ebî Muleyke'nin rivayetine göre Âişe, (إِذْ تَلَقُونَه) diye okur ve bunun anlamı, sözü söyleyip, sürdürmek demektir, derdi. İbn Ebî Muleyke dedi ki: O bunu başkalarından daha iyi bilir.

*"Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz."* Bilmediğiniz şeyleri söyleyip duruyordunuz. *"Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Halbuki o Allah katında çok büyüktür."* Yani sizler mü'minlerin annesi hakkında o sözleri söylerken bunu basit ve önemsiz sanıyordunuz. Hakkında bu sözleri söylediğiniz kişi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in zevcesi olmasaydı bile, basit ve önemsiz olamazdı. Ya bu iftira, ümmi nebî, nebîlerin sonuncusu, rasûllerin efendisinin hanımı olduğuna göre durum ne olur? Elbette ki Allah Rasûlü'nün zevcesi hakkında söylenen o sözler gerçekten büyük bir iştir. Şüphesiz şanı yüce Allah buna tahammül etmez. O nebîlerden herhangi birisinin eşi hakkında böyle bir şeyi takdir buyurmamıştır. Asla ve kat'a. Böyle bir şey olmadığına göre bu hal nasıl olur da bütün nebîlerin hanımlarının efendisi, dünyada da, ahirette de kesinlikle Âdemoğullarının efendisinin zevcesi hakkında nasıl düşünülebilir? Bundan dolayı yüce Allah: *"Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Halbuki o Allah katında çok büyüktür"* buyurmaktadır.

214 Buhârî, 4752. Ayrıca bk. Taberî, 25865, 25866

Scanned with CamScanner

*Allah katında"* Allah'ın hükmü gereğince "yalancıların" günahkâr, iftiracıların *"ta kendileridir."*

**Bilmeden Konuşanlar:**

وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُمْ مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾

*14. Eğer Allah'ın size dünya ve ahirette lütuf ve rahmeti olmasaydı içine daldığınızdan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu.*

*15. O zaman siz o sözü birbirinizin dilinden alıp duruyordunuz. Hakkında hiçbir bilginizin olmadığı bir şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz. Bunu basit bir şey sanıyordunuz. Halbuki o Allah katında çok büyüktür.*

**Tefsiri:**

Ey Âişe hakkında söze dalan kimseler *"eğer Allah'ın size dünyada"* tevbenizi ve kendisine dönüşünüzü kabul etmek sûretiyle *"ve ahirette"* de imanınız sebebiyle sizi affetmek sûretiyle *"lütuf ve rahmeti olmasaydı"* ifk hadisesinde *"içine daldığınızdan ötürü size elbette büyük bir azap dokunurdu."* Bu, yüce Allah'ın iman sahibi olup da imanları sebebiyle kendisine tevbe edip dönme imkânını verdiği kimseler hakkındadır. Mistah, Hassan, Cahş kızı Zeyneb'in kızkardeşi Cahş kızı Hamne gibi.

Abdullah b. Ubeyy b. Selul ve benzeri münafıklar arasından bu iftirayı dillerine dolayanlara gelince, bu âyet-i kerimede kastedilenler onlar değildir. Çünkü onların ne bunu dengeleyecek ne de onunla çelişecek imanları ve salih amelleri vardır. İşte belli bir fiil hakkında gelmiş tehditlerin durumu budur. Bu tehdit tevbe etmemek şartına bağlı yahut ona karşılık olacak, onun dengi yahut ondan ağır basacak salih amelin bulunması şartı ile mutlak olarak söz konusu olur.[213]

213 İbn Kesir bu sözleriyle şunu kastetmektedir: İşlenmiş olan bir günah hakkında varid olmuş bir tehdit varsa o günahtan tevbe edilecek olursa günahın bağışlanması söz konusudur. Tevbe olmazsa o günahın karşılığında salih ameller işlenmemiş gibi olur. Ancak münafıkların işledikleri günahları ve bu günahlar dolayısıyla söz konusu olan tehdidi ortadan kaldıracak ne imanları, ne de amelleri vardır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

Bu buyruk ise, bu hususta o sözleri söyleyen Hassan ve arkadaşları hakkındadır. Bundan sonra da: *"Onu işittiğinizde mü'min erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel zanda bulunmalı değil miydi?"* âyetini indirdi. Yani Ebû Eyyûb'un ve hanımının söylediği sözlere benzer söylemeli değil miydi?

Muhammed b. Ömer el-Vâkidî dedi ki: Ebû Eyyûb'un azatlısı Eflah'tan rivayete göre Ümmü Eyyûb, Ebû Eyyûb'a: İnsanların Âişe hakkındaki dedikodularını duymadın mı, dedi. O: Duydum ama bu katıksız yalandır. Söyle bana ey Ümmü Eyyûb sen böyle bir şey yapabilir misin, dedi. Ümmü Eyyûb: Allah'a yemin olsun ki hayır deyince, Ebû Eyyûb: Ben de Allah'a yemin ederim ki Âişe senden hayırlıdır, dedi. Bu sebeple Kur'ân-ı Kerîm'in buyrukları nâzil olup da iftiracıları söz konusu ettikten sonra aziz ve celil olan Allah: *"Onu işittiğinizde mü'min erkekler ve kadınlar kendileri hakkında güzel bir zanda bulunup: Bu apaçık bir iftiradır demeli değil miydi?"* buyurdu. Bu sözlerle de Ebû Eyyûb'un, Ümmü Eyyûb'a o söylediği sözleri kastetmektedir.

Yine denildiğine göre bu sözleri söyleyen kişi Ubeyy b. Ka'b'dır.

Yüce Allah'ın: *"Bu apaçık bir iftiradır"* buyruğuna gelince: Niçin hayırlı şeyler düşünmediler, demektir. Çünkü mü'minlerin annesi buna layıktır, hatta herkesten çok bunu hak eder. Bu ise insanın iç dünyası ile ilgili bir haldir.

Dilleri ile de *"bu apaçık bir iftiradır demeli değil miydi(ler?)"* Yani mü'minlerin annesine uydurulmuş apaçık bir yalandır demeleri gerekmez miydi? Çünkü meydana gelmiş olan o olay, gizlice ve şüphelenmeyi gerektirecek bir hal değildi. Çünkü mü'minlerin annesi Safvân b. el-Muattal'ın devesi üzerinde açıkça görülecek bir şekilde öğle vaktinde binerek gelmişti. Ordunun tamamı bunu müşahede etmiş, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de aralarında bulunuyordu. Şayet bu işte şüphelenmeyi gerektirecek bir hal bulunsaydı bu, bu şekilde kesinlikle açıkça yapılmazdı. Her ikisi de kesinlikle herkesin gözü önünde birlikte geri gelmezlerdi. Aksine böyle bir şeyi varsaysak bile bunu gizli kapaklı ve örtülü bir şekilde yapacaklardı. Böylelikle iftiracıların mü'minlerin annesine yaptıkları iftiranın katıksız bir yalan, bir iftira, çirkin bir hayâsızlık ve gerçekten hüsran ile biten bir iş olduğu kesinlikle ortaya çıkmaktadır.

*"Buna"* söylediklerine ve söylediklerinin doğruluğuna şahitlik edecek *"dört şahit getirmeli değil miydiler? Şahitleri getiremediklerine göre onlar*

Scanned with CamScanner

*nebî, zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin hanımlarına de ki: Cilbablarını üzerlerine giysinler. Bu onların tanınıp, incitilmemeleri için daha uygundur."* (Ahzâb, 59)

Bu âyet-i kerimede de yüce Allah: *"Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler"* buyurmaktadır. Başörtüleri "humur" başörtüsü demek olan "himâr"in çoğuludur. Bu da kendisiyle başın örtüldüğü örtüye denilir. Halk arasında buna mikna' (çoğulu: mekani') denilir.

Said b. Cübeyr dedi ki: *"Başörtülerini de yakalarının üzerine"* gerdanlarına ve göğüslerine *"indirsinler"* bağlasınlar ve ondan hiçbir şey görünmesin.

[4905] Buhârî dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Allah'ın rahmeti ilk muhacir kadınların üzerine olsun. Yüce Allah'ın: *"Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler"* buyruğu nâzil olunca yatak çarşaflarını yırttılar ve onlarla başlarını örttüler.[257]

[4906] Yine Buhârî dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle derdi: *"Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler"* buyruğu nâzil olunca izarlarını aldılar, kenarlarından onları yırttılar ve onlarla başlarını örttüler. [258]

[4907] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Şeybe kızı Safiye dedi ki: Âişe'nin yanında oturduğumuz bir sırada Kureyş'in kadınlarını ve onların faziletini söz konusu ettik. Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle dedi: Gerçekten Kureyş kadınları çok faziletlidirler ama bununla birlikte Allah'a yemin ederim ki ensar kadınlarından daha ileri derecede Allah'ın kitabını tasdik eden, indirilen hükümlere daha ileri derecede iman eden onlardan üstün kadın görmedim. Nûr sûresindeki: *"Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler"* buyruğu nâzil olunca kocaları ensar hanımlarının yanına giderek onlara bu sûrede Allah'ın üzerlerine indirdiği buyrukları okudular. Erkek; hanımına, kızına, kızkardeşine ve yakınlarına bu buyrukları okuyordu. Aralarından üzerinde yolculuğa ait desenler bulunan örtüsünü alıp da onunla başını bağlamayan tek bir kadın kalmadı. Onlar bunu Allah'ın kitabından indirdiği buyruklarına iman ederek ve o buyrukları tasdik ederek yaptılar. Sabahleyin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in arkasında sabah namazında başlarını örtmüş olarak geldiklerinde başlarına adeta kargalar konmuş gibi idiler.[259]

257 Buhârî, 4758

258 Buhârî, 4759; Nesâî, Tefsir, 383

259 Senedi zayıftır. Senedinde ez-Zinci b. Halid vardır ki kendi koyduğu kurala bağlı olarak

Scanned with CamScanner

Bunu Ebû Dâvûd da bir başka yoldan Şeybe kızı Safiye'den rivayet etmiş bulunmaktadır.[260]

[4908] İbn Cerîr dedi ki: Âişe dedi ki: Allah'ın rahmeti ilk muhacir kadınların üzerine olsun. Allah: *"Başörtülerini de yakalarının üzerine indirsinler"* buyruğunu indirince en kalın örtülerini yırtıp, onlarla başlarını örttüler.[261] Bunu Ebû Dâvûd da İbn Vehb'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir.

*"Eşlerinden"* kocalarından *"babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, kız kardeşlerinin oğullarından"* Bütün bunlar kadının mahremleridir. Kadının bunların önünde ziynetiyle çıkması caizdir. Ancak herhangi bir şekilde aşırıya da kaçmamalıdır.

İbnu'l-Münzir dedi ki: Bize Dâvûd, Şa'bî'den ve İkrime'den bu: *"Ziynetlerini eşlerinden, babalarından, kocalarının babalarından... göstermesinler"* buyruğunu sonuna kadar okudu ve şöyle dedi: Âyette ne amcayı, ne dayıyı zikretmiştir. Çünkü her ikisi de kadının niteliklerini kendi oğullarına anlatabilirler. Amcanın ve dayının önünde başörtüsünü açmaz ama koca için bunlar söz konusu değildir. Çünkü bütün bunlar onun içindir, başkasının önünde olmayacak kadar onun karşısında süslenir.

*"Kendi kadınlarından"* yani aynı şekilde süsünü zimmet ehli kadınları dışarıda kalmak üzere Müslüman hanımların önünde de gösterebilir. Zimmet ehli kadınları önünde göstermeyişinin sebebi o kadınların kocalarına Müslüman kadınların niteliklerini anlatmamak içindir. Böyle bir sakınca bütün kadınlar hakkında düşünülebilse de zimmet ehli kadınları için bu daha ileri bir sakıncadır. Çünkü onların böyle bir işi yapmalarını engelleyecek bir halleri yoktur. Müslüman kadın ise bunun haram olduğunu bilir, bu sebeple böyle bir şeyi yapmaktan uzak kalır.

[4909] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurmuştur: *"Bir kadının teni, diğer bir kadının tenine değmesin. O kadın kalkar, diğerini kocası-*

---

yalnızca İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir. Bu haberin bazı lafızları münkerdir, aslı ise şahitleri de bulunan mahfuz bir rivayettir.

260 Ebû Dâvûd, 4100. Senedi İbn Muhacir'den ötürü kavi değildir ama şahitleri vardır.

261 Ebû Dâvûd, 4102; İbn Cerîr, 25978. Senedi Kurra b. Abdurrahman'dan ötürü hasendir ama şahitleri de vardır.

Scanned with CamScanner

*na onu gözleriyle görürmüşcesine anlatır."*[262] Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde İbn Mes'ud'dan rivayet etmişlerdir.

Said b. Mansur Süneninde şöyle demektedir: el-Haris b. Kays dedi ki: Mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab, Ebû Ubeyde'ye şu mektubu yazdı: Şimdi, bana Müslüman kadınlardan bazılarının hamamlara müşriklerin kadınlarıyla birlikte girdiklerine dair haber ulaştı. Sen bundan böyle bölgende bulunanlara bunu yasakla. Çünkü Allah'a ve ahiret gününe iman eden bir kadının avretine kendi dininden olmayan (kadın)ların bakması helal değildir.

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Kendi kadınlarından"* buyruğu hakkında: Onların kendi kadınları, Müslüman kadınlardır. Müşrik kadınlar onların kadınlarından değildir. Müslüman kadının müşrik bir kadının önünde açılması da caiz değildir, demiştir.

Abd b. Humeyd de tefsirinde Kelbi'den, o Ebû Sâlih'ten, o İbn Abbâs'tan *"kendi kadınlarından"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bunlar Müslüman kadınlardır. Müslüman kadın örtmesi gereken yerlerini Yahudi ve Hıristiyan bir kadına açıp gösteremez. Bu da göğsü, küpesi, kemer taktığı yeri ve mahremden başkasının görmesi helal olmayan yerleridir.

Yine Said b. Mansur şu rivayeti nakletmektedir: Bize Cerîr, Leys'den tahdis etti. O Mücâhid'den şöyle dediğini nakletti: Müslüman kadın müşrik bir kadının yanında başının örtüsünü açamaz. Çünkü yüce Allah: *"Kendi kadınlarından (başkasına)"* buyurmaktadır. Bunlar ise kendi kadınlarından değildir.

Mekhul ve Ubâde b. Nuseyy'den de rivayete göre bunlar Hıristiyan, Yahudi ve Mecûsî bir kadının Müslüman hanıma ebelik yapmasını (doğum yaptırmasını) mekruh görmüşlerdir.

İbn Ebî Hâtim'in şu rivayetine gelince: İbn Atâ babasından şöyle dediğini nakletti: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabı Beytu'l-Makdis'e gelince hanımlarına Yahudi ve Hıristiyan kadınlar ebelik yapıyordu.

Eğer bu rivayet sahih ise zaruret hali için yorumlanır yahut böyle bir şey onların küçük düşürülmesi anlamında bir uygulama kabul edilir. Diğer

262 Buhârî, 5240; Ebû Dâvûd, 2150; Tirmizî, 2772; Ahmed, I, 440; Ebû Ya'la, 5083; İbn Hibbân, 4160. İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Sahih-i Müslim'de bu hadisi göremedim.

Scanned with CamScanner

taraftan böyle bir halde mutlaka bir avretin açılması da gerekmeyebilir. Allah en iyi bilendir.

*"Cariyelerinden (sağ ellerinin sahip olduklarından)"* İbn Cüreyc dedi ki: Bundan maksat müşrik cariyelerdir. Müşrik olan cariyeye müşrik dahi olsa ziynetini gösterebilir. Çünkü o onun cariyesidir. Said b. el-Museyyeb de bu kanaattedir. Çoğunluk da şöyle demektedir: Erkek kölelerine de cariyelerine de gösterebilir. Bu kanaatte olanlar Ebû Dâvûd'un rivayet ettiği şu hadisi delil göstermişlerdir:

[4910] Enes (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) kızı Fâtıma'ya hibe ettiği bir köleyi getirdi. (Enes) dedi ki: Fâtıma üzerinde ise başını örttüğü takdirde ayaklarına kadar varmayan, ayaklarını örttüğü takdirde ise başına ulaşmayan bir elbisesi vardı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun çektiği sıkıntıyı görünce: *"Senin için bundan dolayı bir sakınca yoktur. Şu anda senin yanında bulunanların biri senin baban, diğeri senin kölendir"* buyurdu.[263]

Hâfız İbn Asâkir, Tarih'inde Muâviye'nin azatlısı Hadım Hadic'in biyografisini anlatırken şunları nakletmektedir: Abdullah b. Mes'ade el-Fezari oldukça koyu siyah birisi idi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de onu kızı Fâtıma'ya hibe etmişti. Fâtıma onu eğitmiş sonra da ona hürriyetini vermişti. Daha sonra ise bütün bunlarla birlikte Sıffin günlerinde Muâviye ile birlikte öne çıkmıştı. Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh)'a karşı insanlar arasında en çetin duranlardan birisi idi.

[4911] İmam Ahmed dedi ki: Nebhan'dan rivayete göre Ümmü Seleme, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu zikretmiştir: *"Siz hanımlardan herhangi birisinin (hürriyetini belli bir meblağ ödemek karşılığında elde etmek üzere) yazışmış bir kölesi varsa ve onun da bu yükümlülüğünü ödeyecek kadar malı varsa, o kadın o kölesine karşı örtünsün."*[264] Bunu Ebû Dâvûd da Müsedded'den, o Süfyân'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

---

263 Hasendir. Ebû Dâvûd, 4106; Beyhakî, VII, 95. Senedi Ebû Cumey' dolayısı ile leyyindir. Selam b. Ebi's-Sahba -Beyhakî'de görüldüğü üzere- ona mutabaatta bulunmuştur. O da zayıf bir ravidir fakat mutabaat için elverişlidir. Ayrıca bunun şahitleri de vardır.

264 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 3928; Tirmizî, 1261; İbn Mâce, 2520; Ahmed, VI, 289; Ebû Ya'la, 2956; Beyhakî, X, 327. Tirmizî: Bu hasen, sahih bir hadistir demektedir.

Scanned with CamScanner

*"Kadınlara meyli olmayan erkeklerden"* eş olarak denk olmayan, bununla birlikte akli dengeleri de yerinde olmayan, nispeten salaklıkları bulunan, kadınlara karşı eğilimleri ve arzuları olmayan, ücretle çalıştırılan ve iş gördürülenler buna örnektir. İbn Abbâs dedi ki: Bu cinsel arzusu olmayan, akılsız kişiye denilir. Mücâhid: Salak kişi kastedilmektedir. İkrime ise; erkeklik organı sertleşmeyen hünsa kişi kastedilmiştir, demektedir. Seleften başkaları da böyle demiştir.

[4912] Sahih'te de Âişe'den nakledilen rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarının yanlarına giren hünsa birisi vardı. Onlar da bunu kadınlara meyli olmayan erkeklerden sayıyorlardı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in içeriye girdiği bir seferinde bu kişi bir kadını anlatırken: Geldiği zaman önden dört boğum ile geri dönüp gittiği zaman da arkadan sekiz boğum ile gider, diyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Gördüğüm kadarıyla bu, burada olanı biteni görebiliyor (anlayabiliyor). Bundan böyle bir daha yanınıza girmesin"* buyurdu ve onu dışarıya çıkardı. Sonra Medine çölüne çıktı, Cuma günleri Medine'ye geliyor, kendisine yiyecek verilmesini istiyordu.[265]

[4913] İmam Ahmed'in rivayetine göre Ümmü Seleme şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına girdiği bir seferinde onunla birlikte hünsa birisi ile kardeşi Abdullah b. Ebî Umeyye de vardı. O hünsa kişi Abdullah'a şöyle diyordu: Ey Abdullah b. Ebî Umeyye, yarın Allah size Taif'i fethetmeyi nasip ederse sana Gaylan'ın kızını tavsiye ederim. O karşıdan gelince dört boğum ile gelir, gidince arkasından sekiz boğum ile gider. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun bu sözlerini işitince Ümmü Seleme'ye: *"Bu kesinlikle senin yanına girmesin"* buyurdu.[266] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Hişam b. Urve'den böylece rivayet etmişlerdir.

[4914] İmam Ahmed dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Hünsa birisi vardı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hanımlarının yanına girer çıkardı. Onu kadınlara meyli olmayanlardan sayıyorlardı. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in

265 Sahihtir ama son bölümünde: "Onu dışarı çıkardı..." ibarelerini Buhârî ve Müslim rivayet etmemişlerdir. Bunlarla birlikte bunu Ebû Dâvûd, 4109'da sahih bir senetle rivayet etmiş ve 4110'dan bir başka yoldan rivayet etmiştir. Son kısımları dışında bunu Müslim, 2181; Ebû Dâvûd, 4107 ve Ahmed, VI, 152'de rivayet etmiştir.

266 Buhârî, 4324, 5235; Müslim, 2180; Ebû Dâvûd, 4929; İbn Mâce, 1902; Ahmed, VI, 290 ve 318; Ebû Ya'la, 6960

Scanned with CamScanner

hanımlarından birisinin yanında iken Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) içeri girdi. Bu sırada da bir kadını anlatıyordu. Bu kadın geldiği zaman dört boğum ile dönüp gittiği zaman sekiz boğum ile gider dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de: *"Gördüğüm kadarıyla bu burada olanı biteni biliyor. Kesinlikle bu bir daha sizin yanınıza girmesin"* dedi. Bunun üzerine onu hicabın (perdenin) öbür tarafına aldılar.[267] Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî, Abdurrezzak'tan gelen bir yoldan böylece rivayet etmişlerdir.

*"Kadınların avret yerlerini henüz anlamayan erkek çocuklar"* yani yaşları küçük olduğundan dolayı kadınların hallerini ve avretlerini anlamayan, fark edemeyen küçük çocuklar demektir. Kadınların edalı konuşmaları, yürüyüşlerindeki kırıtmaları, hareketleri ve duruşları gibi. Şayet çocuk bunları fark etmeyen küçük yaşta ise kadınların yanına girmesinde bir sakınca yoktur ama bunu bilip, idrak edebilecek şekilde ergenliğe yaklaşmış, çirkini güzelden ayırt edebiliyor ise kadınların yanına girmesine imkân verilmez.

[4915] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle dediği sabittir: *"Sakın kadınların yanına girmeyiniz."* Orada bulunanlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya kayın hakkında ne dersin? dediler. Allah Rasûlü: *"Kayın ölümdür"* buyurdu.[268]

*"Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını vurmasınlar."* Cahiliye döneminde kadın yolda ayağında ses çıkarmayan türden bir halhal olduğu halde yürüyorsa ayağını yere vurarak giderdi. Böylelikle erkekler onun çıkardığı sesi duysun isterdi. Yüce Allah da mü'min hanımlara böyle bir hareketi yasaklamaktadır. Aynı şekilde onun gizli saklı bazı ziynetleri (süs eşyaları) varsa gizli olanın farkına varılsın diye bir harekette bulunursa bu hareket de bu yasağın kapsamına girer. Çünkü yüce Allah: *"Gizledikleri ziynetleri bilinsin diye de ayaklarını vurmasınlar"* buyurmaktadır. Aynı şekilde evinden dışarı çıkacağı vakit erkekler tarafından süründüğü kokunun alınmaması için de koku sürünmesi de nehyedilmiştir.

[4916] Çünkü Ebû İsa Tirmizî dedi ki: Ebû Mûsâ (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"(Harama) bakan*

267 Bundan bir hadis önce geçen aynı hadistir.

268 Buhârî, 5232; Müslim, 2172; Tirmizî, 2171; Ahmed, IV, 149, 153; İbn Hibbân, 5588; Beyhakî, VII, 90. Ukbe b. Amir'in naklettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

*her göz, zina eden bir gözdür. Kadın da koku sürünmüş olduğu halde erkeklerin oturduğu bir yerden geçerse o şöyle şöyledir -yani zina eden birisidir-"*[269] (Tirmizî) dedi ki: Bu konuda Ebû Hureyre'den gelmiş rivayet de vardır. Bu hasen, sahih bir hadistir. Bunu ayrıca Ebû Dâvûd ve Nesâî de Sabit b. Umare yoluyla böylece rivayet etmişlerdir.

[4917] Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Kendisinden hoş koku aldığı bir kadın ile karşılaştı. Etekleri de yerden toz kaldırıyordu. Ebû Hureyre: Ey cebbar olan Allah'ın kadın kulu, mescitten mi geldin, dedi. Kadın, evet dedi. Ebû Hureyre: Mescide gitmek için mi koku süründün, dedi. Kadın, evet dedi. Ebû Hureyre şöyle dedi: Ben, Habibim Ebu'l-Kâsım (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinlemiştim: *"Bu mescide gelmek için koku sürünmüş bir kadının namazını Allah evine dönüp, cünüplükten guslettiği gibi gusletmedikçe kabul etmez."*[270] Bunu İbn Mâce de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Süfyân b. Uyeyne'den böylece rivayet etmiş bulunmaktadır.

[4918] Yine Tirmizî'nin rivayetine göre Sâd kızı Meymune Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu nakletti: *"Aile halkı dışında süslenerek ve çalım satarak yürüyen kadının misali kıyâmet gününde hiçbir nuru bulunmayan bir karanlığa benzer."*[271] Kadınların yolun ortasından yürümelerinin yasaklanışı da bu kabildendir. Çünkü bu şekildeki bir yürümek bir bakıma açılıp saçılmak, ziynetini açığa çıkarmak türündendir.

[4919] Ebû Dâvûd dedi ki: Hamza b. Ebî Esid el-Ensârî babasından rivayet ettiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i mescitten çıkarken yolda erkeklerle kadınlar karışmış vaziyette iken Allah Rasûlü'nü kadınlara şöyle buyururken dinlemiştir: *"Kenara çekilin. Çünkü sizin yolun ortasından yürümemeniz gerekir. Siz yolun kenarlarından yürümeye bakınız."* Bundan

269 Ceyyiddir. Tirmizî, 2786; Nesâî, VIII, 153; Ahmed, IV, 414; İbn Hibbân, 4424; Hakim, II, 396'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Senedi kavidir. Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Ayrıca bk. Sahihu't-Tirmizî, 2237

270 Ebû Dâvûd, 4174; İbn Mâce, 4002; Ahmed, II, 246, 444. Senedi Asım b. Ubeydullah dolayısıyla zayıftır.

271 Senedi zayıftır. Tirmizî, 1167'de hadisi rivayet etmiş olup -fazlalık da ondandır- şu sözleriyle de zayıf olduğuna işaret etmiştir: Mûsâ b. Ubeyde hıfzı bakımından zayıf görülmekle birlikte doğru sözlü birisidir. Bazıları ise bunu Mûsâ b. Ubeyde'den diye rivayet etmekle birlikte merfu olarak zikretmemişlerdir.

Scanned with CamScanner

dolayı kadın duvara yapışırcasına yürürdü. Öyle ki elbisesi duvara yapışık yol aldığı için duvara takılırdı.[272]

*"Ey iman edenler! Allah'a topluca tevbe edin ki felâh bulasınız"* buyruğuna gelince: Allah'ın size emretmiş olduğu bu güzel nitelikleri ve bu üstün ahlakı yerine getiriniz. Cahiliye dönemi insanlarının ahlakından ve bayağı niteliklerinden uzak kalıp onları terk ediniz. Çünkü gerçekten kurtuluş Allah'ın ve Rasûlü'nün emirlerini yerine getirip, yasakladıklarını terk etmeye bağlıdır. Bunun için yardımı Allah'tan isteriz, yalnız ona güvenir ve dayanırız.

**Evliliği Kolaylaştırın:**

وَأَنكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ۚ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي آتَاكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُكْرِههُّنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

*32. İçinizden evli olmayanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden de salih olanları evlendirin. Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin kılar. Allah rızık ve lütfu bol olandır. Her şeyi çok iyi bilendir.*

*33. Nikâh (imkânını) bulamayanlar da Allah lütfundan kendilerine zenginlik verinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz köle ve cariyeler arasında sizden mükâtebe isteyenlerle -eğer on-*

272 Ebû Dâvûd, 5272. Senedi zayıftır çünkü Ebu'l-Yeman mestur (hali belli olmayan) birisidir. Şeddad ve babası meçhul ravilerdir. Hadis bu lafızlarıyla zayıftır. Ayrıca: "Yolun ortasından yürümek kadınların hakkı değildir" lafzıyla gelmiştir ki bunu da İbn Hibbân, 5601'de zayıf bir senetle rivayet etmiştir. Çünkü Müslim b. Halid ez-Zinci zayıftır. Muhtemelen her iki rivayette de tercihe şayan olan mevkuf olmasıdır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

*larda bir hayır görürseniz- mükatebe yapınız (hemen yazılı anlaşma yapın). Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin. Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken dünya hayatının geçici metaını kazanmak için onları zinaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah, onların zorlanmalarından sonra mağfiret ve rahmet edicidir.*

*34. Andolsun ki biz size açıklayıcı âyetler, sizden önce geçmiş olanlardan misaller ve takva sahiplerine de bir öğüt indirdik.*

**Tefsiri:**

Açıklayıcı bu âyet-i kerimeler birtakım muhkem hükümleri ve kesin emirleri kapsamaktadır. *"İçinizden evli olmayanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden de salih olanları evlendirin."* Bu buyruk evlendirmeye dair bir emirdir. İlim adamlarından bir kesim gücü yeten herkese bunun vacip olduğu kanaatindedir. Bu görüşlerine de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğunun zahirini delil göstermişlerdir:

[4920] *"Ey gençler topluluğu, sizden evlenme imkânını bulanlar evlensin; çünkü o gözü haramdan korur, kişiyi de zinadan korur. Evlenme imkânını bulamayanlar ise oruç tutmaya baksın. Çünkü oruç şehveti keser."*[273] Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde İbn Mes'ud'un rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

[4921] Sünenlerde de birden çok yoldan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *"Evlenin, çocuk sahibi olun, nesliniz çoğalsın. Çünkü ben kıyâmet gününde sizinle diğer ümmetlere karşı övüneceğim."* Bir rivayette: *"Hatta düşük de dâhil"* buyurulmaktadır.[274]

"(الأيامى): Evli olmayanlar" kelimesi (أيِّم)'in çoğuludur. Bu, kocası olmayan kadın ve eşi olmayan erkek için kullanılan bir lafızdır. İster evlenmiş sonra ayrılmış olsun ister bunlardan birisi evlenmemiş olsun fark etmez. Bunu Cevherî dilbilginlerinden nakletmiştir. (رجل أيِّم): Evli olmayan erkek denildiği gibi, kadın için de: (امرأة أيِّم): Evli olmayan kadın, denilir.

*"Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin kılar. Allah rızkı ve lütfu bol olandır, her şeyi çok iyi bilendir."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan

273 Daha önce Bakara sûresi 183. âyetin tefsirinde geçti.
274 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 14. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

şöyle dediğini nakletmektedir: Yüce Allah onlara evlenmeyi teşvik etmekte, hürlere de, kölelere de bunu emredip, evlenme dolayısıyla da onlara zenginlik vaat ederek: *"Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin kılar"* buyurmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Bekr es-Sıddîk (radıyallâhu anh) şöyle buyurdu: Siz Allah'ın size emrettiği nikâhlanma emri hususunda ona itaat ediniz, o da size vermiş olduğu zenginlik verme vaadini yerine getirsin. O: *"Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin kılar"* buyurmaktadır.

İbn Mes'ud'dan da şöyle dediği rivayet edilmiştir: Zengin olmayı nikâhlanmakta arayınız. Çünkü yüce Allah: *"Eğer onlar fakir iseler Allah onları lütfu ile zengin kılar"* buyurmaktadır. Bunu İbn Cerîr rivayet etmiş, Beğavî de Ömer'den buna yakın bir rivayet zikretmiş bulunmaktadır.

[4922] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişiye yardımcı olmak Allah'ın üzerindeki bir haktır: İffetini korumak isteği ile evlenen kişi, borcunu ödemek isteyen mükateb (sahipleriyle hürriyetine kavuşmak için belli bir bedel ödemek karşılığında anlaşmış köle) ve Allah yolunda savaşa çıkmış gazi."*[275] Bunu İmam Ahmed, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivayet etmiştir.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerindeki izarından başka hiçbir şey bulamayan ve demir bir yüzük dahi bulamayan o kişiyi evlendirmişti.[276] Böyle olmakla birlikte yüce Rasûl bu kişiyi o kadın ile evlendirmiş, Kur'ân-ı Kerîm'den ezberlediği buyrukları ona öğretmesi, kadına vereceği mehir olarak olarak tespit etmişti. Yüce Allah'ın lütuf ve kereminden bilinen ve alışılagelen de Allah'ın bu durumdaki kocaya da, karısına da her ikisine yetecek olan kadarıyla rızık ihsan etmesidir. Birtakım insanların hadis diye naklettikleri:

[4923] *"Fakirler olarak evleniniz. Allah sizi zengin kılacaktır"* sözünün hadis olarak bir aslı yoktur. Ben bunu şimdiye kadar ne kuvvetli, ne zayıf bir senetle görmedim. Kur'ân-ı Kerîm'deki buyruklar da buna ihtiyaç bırakmamaktadır. Aynı şekilde az önce kaydettiğimiz hadis de buna ihtiyaç bırakmaz. Yüce Allah'a hamdolsun, lütuf ve minnet ondandır.

---

275 Daha önce Tevbe sûresi 60. âyetin tefsirinde geçti.

276 Yüce Allah'ın izniyle Ahzâb sûresinde gelecek olan bir hadisin ifade ettiği manadır.

Scanned with CamScanner

*"Nikâh imkânı bulamayanlar da Allah lütfundan kendilerine verinceye kadar iffetlerini korusunlar."* Bu da yüce Allah'ın evlenme imkânını bulamayan kimselere haramdan iffetlerini korumalarına dair verdiği bir emirdir. Nitekim Allah Rasûlü de (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

[4924] *"Ey gençler topluluğu! Sizden evlenebilecek olan evlensin; çünkü o gözü haramdan korur, insanın fercini de harama karşı korur. Evlenecek gücü bulamayan kimse de oruç tutmaya baksın. Çünkü o onu (arzuyu, şehveti) keser."*[277]

Bu âyet-i kerime mutlaktır. Nisâ sûresindeki âyet-i kerime ise bundan daha özeldir. Söz konusu âyet de şöyledir: *"İçinizden hür olan mü'min kadınları nikâhlayacak bir bolluğa güç yetiremeyenler sahip olduğunuz mü'min cariyelerinizden alsın... Bu içinizden günaha girmekten korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır."* Yani sizin cariyelerle evlenmeyerek sabretmeniz bir hayırdır. Çünkü o takdirde doğacak çocuk da köle olur. *"Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir."* (Nisâ, 25)

İkrime yüce Allah'ın: *"Nikâh (imkânı) bulamayanlar da... iffetlerini korusunlar"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Burada söz konusu edilen kadını görünce onu arzular gibi olandır. Eğer hanımı varsa hanımının yanına gitsin ve ihtiyacını karşılasın. Eğer hanımı yoksa Allah onu ihtiyaçtan kurtarıncaya kadar göklerin ve yerin melekûtuna baksın.

*"Sahip olduğunuz köle ve cariyeler arasından sizden mükatebe (anlaşma) isteyenlerle -eğer onlarda bir hayır görürseniz- mükatebe yapınız."* Bu yüce Allah'ın efendilere verdiği bir emirdir. Köleleri kendilerinden mükatebe istediği takdirde onlarla yazışmalarını emretmektedir. Ancak kölenin efendisi ile ödemek üzere anlaşmış olduğu malı ödeyebilecek bir çare ve bir kazanç imkânının bulunması da şarttır.

Pek çok ilim adamı buradaki emrin bir irşad ve müstehaplık bildiren bir emir olduğunu yoksa kesinlik ve vücup ifade eden bir emir olmadığını söylemişlerdir. Bu durumda köle efendisinden yazışmayı isteyecek olursa efendisi serbesttir. Dilerse onunla yazışır, dilerse yazışmaz.

277 Daha önce Bakara sûresinin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Sevrî, Câbir'den, o Şa'bî'den: İsterse onunla yazışır, istemezse onunla yazışmaz, dediğini nakletmektedir. Aynı şekilde İbn Vehb de İsmail b. el-Ayyaş'dan, o bir adamdan, o Atâ b. Ebî Rebâh'dan: Arzu ederse onunla yazışır, etmezse onunla yazışmaz dediğini rivayet etmiştir. Mukâtil b. Hayyân ve Hasan-ı Basrî de böyle demişlerdir.

Başkaları ise köle kendisinden böyle bir istekte bulunduğu takdirde efendisinin onun bu istediğini kabul etmesinin icap ettiği kanaatindedirler. Onlar bu kanaatlerini buradaki emrin zahirinden almışlardır.

Buhârî dedi ki: Ravh, İbn Cüreyc'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ben Atâ'ya: Eğer kölemin malının olduğunu bilirsem onunla yazışmam benim için vacip midir, dedim. Ata: Vacipten başka bir şey olacağı kanaatinde değilim, dedi.

Amr b. Dinar da şöyle dedi: Atâ'ya: Sen bu kanaati herhangi bir kimseden rivayet etmekte misin, dedim. O, hayır dedi. Sonra bana şunu haber verdi: Mûsâ b. Enes'in kendisine haber verdiğine göre Sîrîn, Enes'ten kendisiyle yazışmasını istedi. Sîrîn'in malı da çoktu. Enes kabul etmedi. Sîrîn bu sefer Ömer b. el-Hattab'ın yanına giderek (durumu anlatınca) Ömer: Onunla yazış dedi, ama Enes yine kabul etmedi. Bu sefer elindeki küçük kamçıyla ona vurdu. Ömer (radıyallâhu anh) bu arada: *"Eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükatebe yapınız"* buyruğunu okudu. Enes de Sîrîn ile mükatebe yaptı. Bunu Buhârî bu şekilde muallâk olarak rivayet etmiştir.

Bunu Abdurrezzak da rivayet etmektedir: Bize İbn Cüreyc haber verip dedi ki: Ben Atâ'ya: Kölemin malının bulunduğunu biliyorsam onunla yazışmam vacip olur mu, dedim. O: Vacipten başka türlü olacağı kanaatinde değilim, dedi. Aynı soruyu Amr b. Dinar da sordu. (Amr) dedi ki: (Atâ bana cevabını verince bu sefer) Atâ'ya: Bunu kimseden rivayet edebiliyor musun? dedim. O, hayır, dedi.

İbn Cerîr de dedi ki: Enes b. Mâlik'in rivayetine göre Sîrîn kendisi ile yazışmak istemişti. Ancak Enes bu konuda onu oyaladı. Ömer ona: Andolsun ki onunla yazışmalısın, dedi. Bu (İbn Cerîr'in zikrettiği senet) sahih bir senettir.

Said b. Mansur dedi ki: Bize Huşeym, Cuveybir'den tahdis etti. O Dahhâk'tan: Bu azimet bildiren (kesin) bir emirdir, dedi.

Scanned with CamScanner

Bu görüş aynı zamanda Şâfiî'nin iki görüşünden eski görüşüdür. Yeni görüşünde ise Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şu buyruğundan ötürü vacip olmadığı kanaatine sahip olmuştur.

[4925] *"Müslüman bir kimsenin malı ancak gönül hoşluğu ile (başkasına) helal olabilir."*[278]

İbn Vehb dedi ki: İmam Mâlik dedi ki: Bizde durumun hükmü şudur: Kölenin efendisi kendisinden yazışma isteyecek olursa onunla yazışmak zorunda değildir. Ben ümmet arasından herhangi bir kimsenin efendiyi kölesiyle yazışmaya zorladığını duymadım. Mâlik dedi ki: Ama bu yüce Allah'tan gelen bir emirdir, onun insanlara verdiği bir izindir, vacip (farz) değildir. Sevrî, Ebû Hanîfe, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve başkaları da böyle demiştir. İbn Cerîr ise âyetin zahirinden ötürü vacip olduğu görüşünü tercih etmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Eğer onlarda bir hayır görürseniz"* buyruğu ile ilgili olarak bazıları onlarda bir güvenilirlik görürseniz, bazıları doğruluk, bazıları (yeterli) bir mal, bazıları çare ve kazanç yolu diye açıklamışlardır.

[4926] Ebû Dâvûd el-Merasil adlı eserinde Yahyâ b. Ebî Kesir'den şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükatebe yapınız"* buyruğu hakkında: *"Eğer onların bir mesleklerinin olduğunu bilirseniz demektir, sakın onları insanların sırtından geçinecek asalaklar olarak serbest bırakmayınız"*[279] buyurmuştur.

*"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin."* Müfessirler buyruk hakkında farklı açıklamalarda bulunmuşlardır. Bazıları şöyle demiştir: Bunun anlamı yazışma bedelinin bir kısmını indirerek ondan vazgeçin demiş, bazıları da bunun dörtte bir kadarı olduğunu söylemiştir. Üçte bir olduğunu, yarısı olduğunu, dörtte bir olduğunu, herhangi bir sınır belirlemeksizin yazışma bedelinin bir miktarını söyleyenler de olmuştur.

278 Hasendir. Ebû Ya'la, 1570; Ahmed, V, 72; Dârekutnî, III, 26; Beyhakî, VI, 100. Ebû Murra er-Rukaşi'nin amcasından naklettiği bir hadis olarak. Senedinde Ali b. Zeyd vardır, kavi birisi değildir ama bunu güçlendiren şahitleri vardır. Bunlardan birisi de Ebû Humeyd es-Saidi'nin naklettiği Ahmed, V, 425; İbn Hibbân, 5978; Bezzâr, 1373'de kaydedilen hadistir ki senedi hasendir, ravileri de sikadır.

279 Ebû Dâvûd, el-Merasil, 162'de Yahyâ b. Ebî Kesir'den mürsel bir rivayet olarak zikretmiştir. Yahyâ'nın naklettiği mürsel rivayetleri vahidir, haber uydurma gibidir.

Scanned with CamScanner

Başkaları ise yüce Allah'ın: *"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin"* buyruğundan maksadın Allah'ın zekât mallarından kendilerine verilmesini farz kıldığı paydır, demişlerdir. Bu da Hasan'ın, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem'in, babasının ve Mukâtil b. Hayyân'ın görüşüdür. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

İbrâhim en-Nehâi ise yüce Allah'ın: *"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Efendisini de, başkalarını da bütün insanları buna teşvik ediniz. Bureyde b. el-Husayn el-Eslemi ile Katâde de böyle demişlerdir.

İbn Abbâs da: Allah mü'minlere köle olanlara yardımcı olmalarını emretmektedir, demiştir.

[4927] Daha önce hadis-i şerifte Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in: *"Üç kişiye yardım etmek Allah'ın üzerinde bir haktır"* buyurduğu geçmiş bulunmaktadır.[280] Allah Rasûlü bunlar arasında da borcunu ödemek isteyen yazışma yapmış köleyi de zikretmektedir. Birinci görüş daha meşhurdur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre Ömer, Ebû Umeyye künyeli bir kölesi ile yazıştı. Taksit zamanı gelince, taksidini getirdi. Ömer: Ey Ebû Umeyye git, bunu yazışma bedelini ödemen için bir katkı yap, dedi. Ebû Umeyye: Mü'minlerin emiri bunu bıraksan da son taksitten insen, dedi. Ömer: Ben o zamana kadar yetişemeyeceğimden korkarım deyip sonra da: *"Eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükatebe yapınız, onlara Allah'ın verdiği maldan verin"* buyruğunu okudu.

İkrime: İşte o İslam tarihinde ödenen ilk taksit oldu, dedi.

İbn Cerîr dedi ki: Said b. Cübeyr dedi ki: İbn Ömer kölesi ile yazıştığı vakit ilk taksitlerinden ona bir indirim yapmazdı. Buna sebep ise kölesinin yazışma bedelini ödeyemeyecek hale düşüp de sadakasının tekrar kendisine geri dönmesinden korkması idi, ama son taksidini ödeyeceği vakit uygun gördüğü kadarını ona indirirdi.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Yani onların yazışma bedellerinden bir kısmını indirin demektir.

---

280 4922 numara ile geçti.

Scanned with CamScanner

Mücâhid, Ata, Kâsım b. Ebi'l-Bezze, Abdulkerim b. Mâlik el-Cezeri ve Süddî de böyle demişlerdir.

Muhammed b. Sîrîn ise yüce Allah'ın: *"Onlara Allah'ın size verdiği maldan verin"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Efendinin kendisiyle yazışmış kölesine yazışma bedelinin bir kısmından vazgeçmesini güzel görür, beğenirlerdi.

[4928] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Yazışma bedelinin dörtte biri(ni bağışlayınız)"*[281] buyurmuştur. Bu garip bir hadistir. Merfu olarak rivayeti münkerdir, ama Ali (radıyallâhu anh)'a ulaşan mevkuf bir rivayet olma ihtimali daha kuvvetlidir. Nitekim Ebû Abdurrahman es-Sülemi (r.h) ondan böylece rivayet etmiştir.

*"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken dünya hayatının geçici metaını kazanmak için onları zinaya zorlamayın..."* buyruğuna gelince: Cahiliye dönemi insanlarından herhangi birisinin eğer bir cariyesi varsa onu zina etsin diye bırakırdı. Ayrıca ona her zaman kendisinden almak üzere belli bir vergi de tayin ederdi. İslam gelince Allah mü'minlere bunu yasakladı. Müfessirlerden ve selef ile haleften birçok kimsenin zikrettiğine göre bu âyet-i kerimenin nüzul sebebi münafık Abdullah b. Ubeyy b. Selül hakkındadır. Onun birçok cariyesi vardı ve onlardan alacağı vergi ile çocuk sahibi olmalarını isteyerek ve kendi kanaatine göre de başkanlığını sağlamlaştırmak amacıyla o cariyelerini fuhuş yapmaya zorluyordu.

Bu hususta nakledilmiş rivayetler: Hâfız Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdulhalik el-Bezzâr (r.h) müsnedinde dedi ki: Bize Muhammed b. İshâk, Zührî'den şöyle dediğini nakletti: Abdullah b. Ubeyy'in Muaze adında zina etsin diye zorladığı bir cariyesi vardı. İslam gelince: *"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken... Onları zinaya zorlamayın... Mağfiret ve rahmet edicidir"* buyruğuna kadar nâzil oldu.

---

281 Sahih olan bunun mevkuf bir rivayet olduğudur. Hakim, II, 397 h. 3501 sahih olduğunu belirtmiş ve: Abdullah b. Habib, Ebû Abdurrahman es-Sülemi'dir. O bunu bir başka rivayette Ali'den mevkuf olarak rivayet etmiştir demektedir. Derim ki: Izdırap hadisin merfu olarak mı yoksa İbnu's-Saib tarafından mevkuf olarak mı rivayet edildiği hususundadır. Çünkü İbnu's-Saib doğru sözlü birisi olmakla birlikte ömrünün son zamanlarında hafızası karışmıştır. Mevkuf rivayeti Abdurrezzak, Tefsir, 2038; Taberî, 26046, 26047, 26049'da İbnu's-Saib yoluyla rivayet etmiş yine Taberî, 26048'de bir başka yoldan Sülemi'den, o Ali'den yine mevkuf olarak rivayet etmiştir ki bu daha sahih bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

A'meş de Ebû Süfyân'dan, o Câbir'den: *"Cariyelerinizi zinaya zorlamayın"* âyeti hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu âyet Abdullah b. Ubeyy b. Selül'e ait ve zina etmek üzere zorladığı Museyke adında bir cariye hakkında nâzil olmuştur. Bu cariye de kötü sayılmazdı. Onun zorlamasına karşı koyardı. Bu sebeple aziz ve celil olan Allah bu âyeti: *"Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından sonra mağfiret ve rahmet edicidir"* buyruğuna kadar bildirdi.

Nesâî de İbn Cüreyc, Ebu'z-Zubeyr'den o Câbir'den yoluyla hadisi buna yakın olarak rivayet etmiştir.

Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Bana Ebû Süfyân, Câbir'den şöyle dediğini tahdis etti: Abdullah b. Ubeyy b. Selül'un Museyke adında bir cariyesi vardı ve onu zina etsin diye zorluyordu. Bunun üzerine yüce Allah: *"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken... Onları zinaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından sonra mağfiret ve rahmet edicidir"* buyruğunu indirdi. Bu senette A'meş, Ebû Süfyân ve Talha b. Nafi'den hadisi açıkça dinlemiş olduğunu ifade etmektedir. Böylelikle A'meş, Ebû Süfyân'dan hadis dinlememiştir. Ondan rivayeti yazılı bir sahifeden nakletmesinden ibarettir diyenlerin sözlerinin geçersiz olduğuna delildir. Bunu Bezzâr nakletmektedir.

Ebû Dâvûd et-Tayalisi de Süleyman b. Muaz'dan, o Simak'dan, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan diye rivayet ettiğine göre cahiliye döneminde Abdullah b. Ubeyy'in zina eden bir cariyesi vardı. Bunun zinadan çocukları oldu. Abdullah bu sefer ona: Neden artık zina etmiyorsun dedi, cariye: Hayır, Allah'a yemin ederim ki zina etmeyeceğim deyince, Abdullah onu dövmeye başladı. Yüce Allah da bunun üzerine: *"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken... Onları zinaya zorlamayın"* buyruğunu indirdi.

Yine Bezzâr'ın rivayet ettiğine göre Enes (radıyallâhu anh) şöyle demiştir: Abdullah b. Ubeyy b. Selül'un zina etsin diye zorladığı Muaze adında bir cariyesi vardı. İslam gelince *"cariyeleriniz kendilerini korumak isterken... Onları zinaya zorlamayın. Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından sonra mağfiret ve rahmet edicidir"* âyeti nâzil oldu.

Abdurrezzak da dedi ki: Bize Ma'mer'in, Zührî'den haber verdiğine göre Kureyşlilerden bir adam Bedir gazası günü esir alındı. O Abdullah b. Ubeyy'in

Scanned with CamScanner

yanında esir olarak kalıyordu. Abdullah b. Ubeyy'in de Muaze adında bir cariyesi vardı. Kureyşli bu esir ise onunla birlikte olmak istiyordu. Muaze müslümandı. Müslüman olduğu için de esirin istediğini kabul etmiyordu. Abdullah b. Ubeyy ise bunun için onu zorluyor ve dövüyordu. Çünkü Kureyşliden hamile kalmasını ve böylece Kureyşliden doğacak çocuğun da kurtarılması için fidyesini istemeyi ümit ediyordu. Bundan dolayı şanı yüce Allah da: *"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterken onları zinaya zorlamayın"* buyurdu.

[4929] Süddî dedi ki: Bu âyet-i kerime münafıkların başı Abdullah b. Ubeyy b. Selûl hakkında inmiştir. Onun Muaze adında bir cariyesi vardı. Yanına misafir geldiği vakit bu cariyesini onunla ilişki kursun diye gönderirdi. Böylelikle o misafirden mükâfat ve kendisine ikramda bulunmasını istiyordu. Cariye, Ebû Bekr (radıyallâhu anh)'a giderek bu hali ona şikâyet etti. Ebû Bekr de bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e anlatınca onu yakalamasını emretti. Bu sefer Abdullah b. Ubeyy, Muhammed'in bu yaptıklarından bizi kim koruyabilir? Kalkmış cariyemize el koyuyor diye feryat etti. Bunun üzerine yüce Allah da onlar hakkında bu âyet-i kerimeyi indirdi.[282]

Mukâtil b. Hayyân da dedi ki: Bize ulaştığına göre -ki doğruyu en iyi bilen Allah'tır- bu âyet-i kerime kendilerine ait iki cariyeyi zinaya zorlayan iki adam hakkında inmiştir. Bu cariyelerden birisinin adı Museyke idi ve ensardan birisine aitti. Diğeri ise Ümmü Museyke'nin annesi Umeyme idi ve Abdullah b. Ubeyy'e aitti. Muaze ile Erva da bu durumda idi. Museyke ile annesi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına giderek ona bu hallerini anlatınca Allah da bu hususta: *"Cariyelerinizi zinaya zorlamayın"* buyruğunu indirdi.[283]

*"Kendi iffetlerini korumak isterken"* buyruğu çoğunlukla görülen hali dile getirmektedir. Dolayısıyla bunun bir mefhumu (yani bundan ayrıca hüküm çıkarmak) söz konusu değildir. *"Dünya hayatının metaını"* yani onların sizlere ödeyecekleri geliri, ücretlerini ve çocuklarını *"kazanmak için onları zinaya zorlamayın."*

---

282 Bu mürsel bir rivayettir. Süddî de hadisi mevsul olarak rivayet ettiği vakit dahi kavi birisi değildir. Ya mürsel olarak rivayet ederse ne olur? Ancak burada garip olan Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söz konusu edilmesidir. Çünkü Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) eğer bunu öğrenmiş olsaydı İbn Selûl'u şer'i hükümlere uymaya ve hadleri de uygulamaya mecbur ederdi.

283 Bu mudal bir rivayettir. Mukâtil münker rivayetler nakletmiş birisidir. Sahih olan ise az önce Abdurrezzak'ın naklettiği rivayettir.

Scanned with CamScanner

[4930] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) hacamatçının kazancını, fuhuş yapan kadına verilen ücreti ve kâhine verilen armağanları yasaklamıştır.[284]

[4931] Bir rivayette de: *"Fahişenin ücreti murdardır, hacamatçının kazancı murdardır ve köpeğin satış bedeli murdardır"* buyurmaktadır.[285]

*"Kim onları zorlarsa şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından sonra"* Câbir'den nakledilen hadiste de geçtiği gibi onlara "mağfiret edicidir, rahmet edicidir." İbn Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Eğer siz bunu (zorlamayı) yapacak olursanız şüphesiz Allah onlar için mağfiret edicidir, merhamet edicidir. Onların bundan dolayı kazanacakları günah onları zorlayana aittir. Mücâhid, Atâ el-Horasânî, A'meş ve Katâde de böyle demişlerdir.

Ebû Ubeyd dedi ki: Bana İshâk el-Ezrak, Avf'dan, o Hasan(-ı Basrî)'dan bu âyet-i kerimeden *"şüphe yok ki Allah onların zorlanmalarından sonra mağfiret edicidir, rahmet edicidir"* buyruğu hakkında: Allah'a yemin olsun ki o zorlanan cariyeler için, Allah'a yemin olsun ki o zorlanan cariyeler için böyledir, dediğini nakletmiştir.

Zührî'den de: Allah o cariyeler için yapmaya zorlandıkları şeyleri bağışlayıcıdır, diye açıklamıştır. Zeyd b. Eslem de: Allah zorlanan o cariyeler için mağfiret edicidir, merhamet edicidir. Bütün bu açıklamalarını İbnu'l-Münzir Tefsir'inde senetleriyle nakletmiş bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cübeyr dedi ki: Abdullah b. Mes'ud'un kıraati: "(فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ لَهُنَّ غَفُورٌ رَّحِيمٌ): Şüphesiz Allah onların zorlanmalarından sonra o cariyeler için mağfiret edicidir, rahmet edicidir" şeklindedir. Günahları kendilerini zorlayanlar üzerinedir.[286]

[4932] Merfu hadiste de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Hata, unutmak ve yapmak üzere zorlandıkları işlerin günahı, (sorumluluğu) ümmetimin üzerinden kaldırılmıştır."*[287]

---

284 Daha önce Kehf sûresi 20. âyetin tefsirinde geçti.

285 Müslim, 1568, h. no: 41 Rafi b. Hadic'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

286 Dikkat edilirse bu kıraat beraberinde tefsiri ihtiva eden bir kıraattir. Yoksa buyruğun bu şekilde nazil olduğu anlamında değildir. (Çeviren)

287 Kavi değildir. Daha önce yeteri kadar açıklamalar da geçti.

Scanned with CamScanner

Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz bu hükümleri etraflı bir şekilde açıklayıp, beyan ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki biz size açıklayıcı âyetler"* yani içinde apaçık ve açıklayıcı âyetler bulunan Kur'ân-ı Kerîm'i *"sizden önce geçmiş olanlardan"* yani geçmiş ümmetlere dair onların yüce Allah'ın emirlerine uymamalarını anlatan örnekler -*"böylece onları sonra gelenler için bir geçmiş ve (ibretli) bir örnek kıldık"* (Zuhruf, 56) buyruğunda dile getirdiği gibi başlarına gelen azapları- dile getirerek *"sizden önce geçmiş olanlardan misaller ve takva sahiplerine"* yani Allah'a karşı takvalı olup, ondan korkan kimselere *"de"* günahları ve haramları işlemekten alıkoyan *"bir öğüt indirdik."*

Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) Kur'ân'ın niteliği hakkında şunları söylemektedir: "O kitapta aranızdaki anlaşmazlıklara dair hükümler, sizden öncekilere dair haberler, sizden sonra geleceklere dair bilgiler vardır. O, hakkı batıldan ayıran sözdür. Bir oyun, bir şaka değildir. Zorbalığından ötürü onu terk edenin Allah belini kırar, ondan başka hidayet arayanı da Allah saptırır."

**Göklerin ve Yerin Nûru:**

اَللّٰهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهِ كَمِشْكَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۖ اَلْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ ۖ اَلزُّجَاجَةُ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونِةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ۚ نُورٌ عَلَى نُورٍ ۗ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهِ مَنْ يَشَآءُ ۚ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

*35. Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O kandil de bir cam içindedir. O cam ise doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan, parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir. O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir. Nûr üstünde nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna hidayet eder. Allah insanlar için misaller getirir. Allah her şeyi çok iyi bilendir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Göklerde ve yerde bulunanları doğru yola ileten, hidayet verendir demektir.

İbn Cüreyc dedi ki: Mücâhid ve İbn Abbâs yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur"* buyruğu hakkında şöyle demişlerdir: O yıldızlarıyla, güneşiyle, ayıyla; göklerle, yerdeki her türlü işi tedbir ve idare edendir.

İbn Cerîr dedi ki: Enes b. Mâlik şöyle dedi: Yüce Allah (bu buyrukta) benim nurum, benim hidayetimdir, buyurmaktadır.

İbn Cerîr (r.h) bu görüşü tercih etmiştir.

Ebû Câfer er-Râzî de er-Rabî b. Enes'den, o Ebu'l-Âliye'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan yüce Allah'ın: "Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu imanın ve Kur'ân'ın kalbine yerleştirildiği mü'min kimsedir. Allah ona dair örnek vererek: "Allah göklerle yerin nurudur" buyurmakta ve öncelikle kendi zatının nurunu söz konusu ederek başlamıştır. Daha sonra da mü'minin nurunu söz konusu ederek ona iman edenin nurunun misali diye buyurmaktadır. (Ebu'l-Âliye) dedi ki: Ubeyy b. Ka'b bu buyruğu: "(مثل نور من آمن به): Ona iman eden kimsenin nurunun misali... benzer" diye okurdu. O halde burada sözü edilen kişi, iman ve Kur'ân'ın kalbine yerleştirildiği mü'mindir.

Said b. Cübeyr ve Kays b. Sâd da İbn Abbâs'tan bu şekilde "(مثل نور من آمن بالله): Allah'a iman eden kimsenin nurunun misali... benzer" diye okuduğunu nakletmektedir. Kimileri de: "(اللهُ منوِّر السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ ): Allah gökleri ve yeri nurlandırandır" diye okumuşlardır. Dahhâk'tan da: "(اللهُ نَوَّر السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ): Gökleri ve yeri Allah nurlandırdı" diye okuduğu nakledilmiştir.

Süddî yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur"* buyruğu hakkında: Onun nuru ile göklerle yer aydınlandı, diye açıklamıştır.

[4933] Muhammed b. İshâk'ın Siret'inde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklettiği ve Taif halkının kendisine eziyetlerde bulunduğu günde yaptığı duasında şöyle dediği kaydedilmektedir: *"Gazabının gelip beni bulmasından yahut öfkenin üzerime inmesinden, karanlıkların kendisi ile aydınlandığı, dünya ve ahiret işinin kendisi üzerine ıslah olup, düzene girdiği*

Scanned with CamScanner

*vechinin nuruna sığınırım. Benden razı oluncaya kadar bütün yalvarma ve dualarım sanadır. Senin verdiğin güç ve takat olmadan ne bir iyilik yapabilir, ne de bir kötülükten uzak kalabilirim."*[288]

[4934] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) geceleyin kalktığı vakit şöyle dua ederdi: *"Allah'ım! Hamd yalnız sanadır. Gökleri, yeri ve ikisinde bulunanları var eden ve varlıklarını sürdürmelerini sağlayan sensin. Hamd yalnız sanadır. Göklerin, yerin ve ikisinde bulunanların nuru da sensin."*[289]

İbn Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan da şöyle dediği nakledilmektedir: Şüphesiz Rabbinizin nezdinde gece de, gündüz de yoktur. Arşın nuru onun vechinin nurundandır.

*"Nûrunun misali"* buyruğundaki bu zamir hakkında iki görüş vardır:

Birinci görüşe göre zamir, aziz ve celil olan Allah'a aittir. Yani -İbn Abbâs'ın dediği gibi- mü'minin kalbindeki hidayetin misali bir kandil yuvasına benzer.

İkinci görüşe göre zamir, ifadelerin bağlamının delalet ettiği mü'min kimseye aittir. Bu ifadenin de takdiri: Mü'minin kalbindeki nurun misali... bir kandil yuvasına benzer şeklindedir. Böylelikle mü'minin kalbi ve o kalbin fıtratında bulunan hidayet ile onun fıtratına uygun olarak gelen Kur'ân-ı Kerîm'den aldığı buyruklar -yüce Allah'ın: *"Rabbinden apaçık bir delil üzerinde bulunup da onu yine kendinden bir şahidin takip ettiği"* (Hûd, 17) buyruğunda geçtiği gibi- özü itibariyle mü'minin kalbinin niteliklerini saydam olan camdan yapılmış bir kandile, hidayetini kendilerinden aldığı Kur'ân'ı ve şeriatı da hiçbir şekilde bulanıklığı ve bozukluğu bulunmayan oldukça mutedil, parlak, arı ve kaliteli zeytinyağına benzetmiş olmaktadır.

*"İçinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer."* İbn Abbâs, Mücâhid, Muhammed b. Ka'b ve başkaları (*kandil yuvası* diye meali verilen *mişkâtın*) kandilin fitilinin bulunduğu yer olduğunu söylemişlerdir. Meşhur olan anlamı da budur. Bundan dolayı *"içinde ışık bulunan"* diye buyurmaktadır. Kandil ise aydınlatan fitildir.

---

288 Bu mudal bir rivayettir. Daha önce geçmiş olması ihtimali de vardır.

289 Buhârî, 1120; Müslim, 769; Nesâî, III, 209; Ahmed, I, 358; İbn Hibbân, 2597

Scanned with CamScanner

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Allah göklerle yerin nurudur. Onun nurunun misali içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Çünkü Yahudiler Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Allah'ın nuru semanın arkasından nasıl ulaşır diye sormuşlardı, Allah da bunu nuruna örnek vererek: *"Allah göklerle yerin nurudur. Nûrunun misali içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer"* buyurmaktadır. Kandil yuvası demek olan: (المشكاة) ise evde (duvarda) bulunan bir boşluk demektir. (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Bu aynı zamanda Allah'ın kendisine itaate verdiği bir örnektir. Kendisine itaat etmeye nur adını vermiş, sonra da itaate çeşitli farklı isimler vermiş bulunmaktadır.

İbn Ebî Necih de Mücâhid'den *"mişkât"* Habeşçe'de duvardaki boşluk demektir dediğini nakletmiştir. Başkaları ise: *Mişkât* çıkışı bulunmayan (bir tarafı kapalı) boşluk demek olduğunu ifade etmişlerdir. Mücâhid'den de *mişkâtın* kandillerin asılı bulunduğu demirler olduğunu söylediği nakledilmiştir. Ancak birinci görüş daha uygundur. O da mişkâtın kandilin fitilinin bulunduğu yer demek olduğudur. Bundan dolayı *"içinde kandil bulunan"* buyurmuştur ki bu da fitildeki aydınlıktır.

Ubeyy b. Ka'b dedi ki: Kandil nurdur. Bu da Kur'ân ve onun (mü'minin) kalbindeki imandır. Süddî: O (misbâh) kandil demektir, demiştir.

*"O kandil de bir cam içindedir."* Yani bu aydınlık, berrak, saydam bir cam içerisinde aydınlık saçmaktadır.

Ubeyy b. Ka'b ve başkaları: Ve o cam mü'minin kalbine benzer demişlerdir.

*"O cam ise parıltısı inciyi andıran bir yıldız gibidir"* buyruğundaki: "(دُرِّيٌّ): *Bir inci"* lafzını bazıları hemzesiz olarak ve dal harfini ötre ile "(الدُّر): *"İnci"* anlamındaki kelimeden gelen bir lafız olarak okumuşlardır ki, sanki inciden bir yıldız gibidir, demek olur. Başkaları ise bunu (دِرِّيء) ile (دُرِّيء) şeklinde hemzeli ama kimi dal harfini kesreli, kimi ötreli olarak itmek anlamındaki (الدَّرْء)'den gelen bir lafız olarak okumuşlardır. Bu da şöyle açıklanır: Yıldız (şeytanlara) atıldığı vakit diğer hallerden etrafı daha çok aydınlatır. Araplar da tanımadıkları yıldızlara (دراريّ) adını verirler. Ubeyy b. Ka'b: Aydınlık saçan bir yıldız diye açıklamış, Katâde de: Büyük, aydınlık saçan ve besbelli (bir yıldız) diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

*"Mübârek bir zeytin ağacından tutuşturulan"* yani onun yağı mübarek bir zeytin ağacından alınır ve bu zeytin ağacı ise *"doğuya da, batıya da nispeti olmayan"* bir ağaçtır. Yani bu ağaç bulunduğu yerin gündüzün ilk vakitlerindeki güneş ışıklarının kendisine ulaşmayacağı doğu tarafında olmadığı gibi, güneş batmadan önce gölgede kalacak şekilde bulunduğu yerin batı tarafında da değildir. Aksine bu ağaç orta bir yerdedir ve güneş ışıkları gündüzün ilk vakitlerinden sonuna kadar ona vurur. Bundan ötürü onun yağı da saf ve berrak, mutedil (kaliteli) olur.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İkrime, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacı"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Çöldeki bir ağacı ne dağ, ne başka bir ağaç, ne bir mağara gölgelendirir. Hiçbir şey onu kapatmaz. Böylesi onun zeytinyağının daha kaliteli olmasına sebeptir.

Yahyâ b. Said el-Kattan da İmran b. Hudeyr'den, o İkrime'den yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan"* buyruğu hakkında o sahrada (düzlükte)dir. Bu da yağının daha da berrak olmasını sağlar dediğini nakletmektedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Habib b. ez-Zubeyr de İkrime'den naklettiğine göre bir adam ona yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacı"* buyruğu hakkında soru sorması üzerine şu cevabı verdiğini nakletmektedir: Bu düz bir yerdeki bir zeytin ağacıdır. Güneş doğar doğmaz onun üzerini aydınlatır, batınca da ışıkları onun üzerinde olduğu halde batar. Bu da zeytinyağının olabildiğince saf ve berrak olmasını sağlar.

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacı"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Güneş battığı zaman ışıkları ona değmeyecek şekilde doğuya, güneş doğduğu zaman da ışıkları ona değmeyecek şekilde batıya nispeti yoktur ama bu ağaca güneşin ışıkları doğunca da, batınca da değecek şekilde hem doğuya, hem batıya nispeti vardır.

Said b. Cübeyr de yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan... yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir"* buyruğu hakkında işte bu, en kaliteli zeytinyağıdır, diye açıklamış ve şunları eklemiştir: Güneş doğduğu vakit ışıkları ona doğu tarafından isabet eder.

Scanned with CamScanner

Güneş batınca da ışıkları yine o ağaca isabet eder. Böylelikle güneş ışıkları sabah akşam ona isabet eder. İşte böyle bir ağaç ne şark tarafında, ne batı tarafında sayılır.

Süddî dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacı"* buyruğunun anlamı şudur: Bu ağaç doğu tarafında bulunan, doğuya nispeti olmayan bir ağaç olduğu gibi batıya nispeti olacak şekilde batıda da değildir. Bu ağaç ya bir dağın tepesindedir yahut da çöl düzlüğündedir. Güneş ışığı gün boyunca ona isabet eder.

Yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan"* buyruğundan maksadın onun ağaçların ortasında bir yerde bulunduğu, doğu cihetinde de, batı cihetinde de görünmediği söylenmiştir.

Ebû Câfer er-Râzî, er-Rabî b. Enes'ten, o Ebu'l-Âliye'den, o Ubeyy b. Ka'b'dan yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacı"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yaptığını nakletmektedir: Bu ağaç yemyeşil ve (yaprakları) hangi durumda olursa olsun güneş ona isabet etmez. Ne doğduğu zamanda, ne de battığı zamanda. (Ubeyy b. Ka'b devamla) dedi ki: İşte bu mü'min kişi de böyledir. O herhangi bir fitnenin etkisi ile saptırılmaktan yana himaye altına alınmıştır. Şayet bir fitne ile karşılaşacak olursa da Allah o fitnede ona sebat verir. Bu durumda o şu dört halde şöyle davranır: Konuşursa doğru söyler, hükmederse adaletle hükmeder, sınanırsa sabreder, ona verilir ve ihsanda bulunulursa şükreder. İşte o, diğer insanlar içinde, ölülerin kabirleri arasında yürüyen canlı adama benzer.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Said b. Cübeyr'den yüce Allah'ın: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacı"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu, ağaçların ortasında bulunan bir ağaçtır. Güneş ona ne doğudan, ne de batıdan değer.

Atiyye el-Avfî dedi ki: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan"* Bu, ağaçlar arasında öyle bir yerdedir ki mahsullerinin gölgesi yaprakları üzerinde görülür. Bu ağaç, ağaçlar arasında öyle bir yerdedir ki güneş ne onun üzerinde doğar, ne onun üzerinde batar.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: "Doğuya da, batıya da nispeti olmayan" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu ağacın doğuya nispeti yoktur, onun batısı yoktur. Batıya

Scanned with CamScanner

nispeti de yoktur, onun doğusu olmaz ama hem doğuya, hem batıya nispeti olan bir ağaçtır.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan"* buyruğu hakkında: O kıbleye nispeti olan bir ağaçtır, diye açıklamıştır.

Zeyd b. Eslem: *"Doğuya da, batıya da nispeti olmayan"* buyruğu hakkında (orası) Şam'dır demiştir.

Hasan-ı Basrî de şöyle demektedir: Eğer bu ağaç yeryüzünde olsaydı nispeti ya doğuya, ya batıya olacaktı ama bu yüce Allah'ın kendi nuruna dair verdiği bir misaldir.

Dahhâk da İbn Abbâs'tan *"mübarek bir zeytin ağacından tutuşturulan"* buyruğu hakkında bu salih bir insandır dediğini *"doğuya da, batıya da nispeti olmayan mübarek bir zeytin ağacı"* hakkında da o ne Yahudi'dir, ne Nasrani'dir dediğini nakletmektedir.

Bütün bu görüşler arasında en uygun olanı birinci görüştür. O da bu ağacın tümsek, açık ve geniş bir yerde güneş ışıklarını gören bir yerde olduğudur. Güneş günün başından sonuna kadar onu aydınlatır. Böylelikle bu ağacın yağı daha berrak ve daha hoş olur. Az önce ismi anılanlar arasında birçok kişinin dediği gibi. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir"* buyurmaktadır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: Zeytinyağının parıltısının ışığı gibi diye açıklamıştır.

*"Nûr üstüne nurdur"* buyruğu hakkında Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Bununla kulun imanını ve amelini kastetmektedir.

Mücâhid ve Süddî ise bununla hem alevin nuru, hem yağının nurunu kastetmektedir. Ubeyy b. Ka'b da: *"Nûr üstüne nurdur"* buyruğu hakkında o (mümin) beş nur içerisinde gider gelir: Konuşması nurdur, ameli nurdur, girdiği yer nurdur, çıktığı yer nurdur, kıyâmet gününde de dönüş yeri nura yani cennete olacaktır.

Şemir b. Atiyye dedi ki: İbn Abbâs, Ka'b el-Ahbar'ın yanına gelerek: Bana yüce Allah'ın: *"O ağacın yağı neredeyse kendisine ateş dokunmaksızın dahi aydınlık verecektir"* buyruğu hakkında bana bir şeyler anlat dedi. Ka'b şöyle dedi: Muhammed konuşmasa dahi neredeyse kendisinin nebî

Scanned with CamScanner

olduğunu insanlara açıkça beyan edecek; tıpkı o ağacın yağının neredeyse aydınlatacak halde olduğu gibi.

Süddî de yüce Allah'ın: *"Nûr üstüne nurdur"* buyruğu hakkında kandilin alevinin nuru ile yağın nuru bir araya gelince aydınlatırlar. Bunların biri öteki olmaksızın aydınlatmaz. İşte Kur'ân-ı Kerîm'in nuru ile imanın nuru bir araya gelince böyledir. Onlardan biri diğeri olmaksızın olmaz, diye açıklamıştır.

*"Allah dilediği kimseyi nuruna hidayet eder."* Allah seçip dilediği kimseleri kendi hidayetine iletir, hidayetini onlara gösterir. Nitekim İmam Ahmed'in rivayet ettiği hadiste de böyledir:

[4935] Abdullah b. Amr'dan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Şüphesiz Allah mahlûkatını bir karanlık içinde yarattı. Sonra o gün onların üzerine nurunu bıraktı. O gün onun nurundan kendisine bir şey isabet eden hidayet bulur, onun nurundan kendisine bir şey isabet etmeyen ise dalalette kalır. Bu sebeple ben: Kalem(in mürekkebi) aziz ve celil olan Allah'ın ilmine göre kurumuştur, diyorum."*[290]

[4936] Yine ondan gelen bir başka rivayet yolu: Bezzâr dedi ki: Abdullah b. Amr'dan: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Allah yarattıklarını bir karanlık içerisinde yarattı. Sonra onların üzerlerine kendi nurundan bıraktı. O nurdan kendisine bir şeyler isabet eden kişi hidayet bulur, o nurdan kendisine bir şeyler isabet etmeyen kişi de dalalete düşer."*[291] Bunu yine Bezzâr, Abdullah b. Amr'dan bir başka yoldan aynı lafızlarla ve kelimelerle rivayet etmiş bulunmaktadır.

*"Allah insanlar için misaller getirir. Allah her şeyi çok iyi bilendir."* Yüce Allah mü'minin kalbindeki hidayetinin nuruna bir misali söz konusu ettikten sonra âyeti: *"Allah insanlar için misaller getirir, Allah her şeyi çok iyi bilendir"* buyruğu ile sona erdirmektedir. Yani o kimin hidayeti hak ettiğini, kimin de saptırılmayı hak ettiğini en iyi bilendir.

---

290 Ceyyiddir. Ahmed, II, 176; İbn Hibbân, 6169; Beyhakî, el-Esma ve's-Sıfat, 228. Hakim, 301'de sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de hakkında bir şey söylememiştir. Ayrıca Tirmizî, 2642; Ahmed, II, 197. Bir başka yoldan İbnu'd-Deylemi'den böylece rivayet etmiştir. Bunun kendisini pekiştiren şahitleri de vardır.

291 Bezzâr, 2145 -Keşfu'l-Estar- Senedi Eyyûb b. Suveyd'in zayıf olması dolayısıyla zayıftır ama bir önceki rivayete şahitlik etmektedir.

Scanned with CamScanner

[4937] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kalpler dört türlüdür. Bu kalplerin biri fıtratı üzeredir, ona hiçbir şey bulaşmamıştır. Onda(ki iman) parıldayan bir kandil gibidir. Bir diğer kalp ise kılıflıdır ve üzerindeki kılıfı da bağlanmıştır. Üçüncü tür kalp baş aşağı çevrilmiştir, diğer kalp ise iki yüzlüdür. Temiz ve çıplak kalp mü'minin kalbidir, ondaki kandili de onun nurudur. Kılıflı kalp ise kâfirin kalbidir, baş aşağı çevrilmiş kalp (hakkı) tanımış sonra da inkâr etmiş olan münafığın kalbidir. İki yüzlü kalp ise içinde iman ve münafıklık bulunan bir kalptir. Böyle bir kalpteki iman bir sebzeye benzer, iyi ve temiz su onu besler. Böyle bir kalpteki münafıklığın misali ise bir yara gibidir. Kan ve irin onu besler. Bunların hangisi diğerine galip gelirse o, o kalbe galip gelir."*[292] Senedi ceyyid olmakla birlikte (sahih ve sünen sahipleri) bunu tahriç etmemişlerdir.

**Allah'ın Adının Anıldığı Evler:**

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ
وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ
الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ
﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ
مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

292 Zayıftır. Musannif (İbn Kesir) ceyyid olduğunu söylemiş ise de bu tartışılır. Ahmed, III, 17; Taberânî, Sağir, 1075; Heysemi, Mecma, 224'de: Senedinde Leys b. Ebî Süleym vardır demektedir. Iraki ise Tahricu'l-İhya, I, 123'de: Leys hakkında ihtilaf edilmiştir demektedir. Mizan, 6997'de: Yahyâ ve Nesâî zayıf olduğunu söylemiş, Yahyâ'dan da: Onda bir beis yoktur dediği de nakledilmiştir. İbn Hibbân: Ömrünün son dönemlerinde hafızası karışmıştır demiştir.

Bunun bir başka illeti daha vardır ki o da Ebu'l-Bahteri'dir. Doğru sözlü olmakla birlikte çokça mürsel rivayet nakleden birisidir. Burada da an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Seleme b. Kuheyl dedi ki: O sahabeden birisi olmakla birlikte çok sayıda kimseden hadis dinlememiştir. Dolayısıyla semaı belirttiği rivayetleri hasendir, "an" diye zikrettiği rivayetleri zayıftır.

Başkası bu hadisi Huzeyfe'den ve başkasından mevkuf bir rivayet olarak nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

*36. Bu nur üstüne nur; Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir. (ve o evdekiler) Sabah-akşam onu oralarda tesbih ederler;*

*37. Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan, namazdan ve zekâtı vermekten alıkoymadığı yiğitlerdir. Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar.*

*38. Çünkü Allah onları işledikleri amellerinin en güzeli ile mükâfatlandıracak ve onlara lütfundan fazlasıyla verecektir. Allah dilediğine hesapsız rızık verir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah mü'minin kalbine, onun kalbindeki hidayet ve ilme, güzel zeytinyağından yanan berrak cam içerisindeki kandili örnek gösterdikten sonra, bu kandillerin bulunduğu yeri söz konusu etmektedir ki, bunlar yüce Allah'ın yeryüzünde en sevdiği yerler olan mescitlerdir. Mescitler, içlerinde Allah'a ibadet edilen ve Allah'ın tevhid edildiği evlerdir. Yüce Allah: "*Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir.*" Yani yüce Allah bu evlerin yüceltilmesini emir buyurmuştur. Yani onların pisliklerden, boş işlerden, onlara yakışmayan davranış ve sözlerden arındırıp, temiz tutulmasını istemiştir. Nitekim Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan bu: "*Allah'ın yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerdedir*" buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Şanı yüce Allah mescitlerde boş işlerle uğraşmayı yasaklamıştır.

İkrime, Ebû Sâlih, Dahhâk, Nafi b. Cübeyr, Ebû Bekr b. Süleyman b. Ebî Hayseme, Süfyân b. Huseyn ve onların dışında müfessir ilim adamlarından başkaları da böyle demişlerdir.

Katâde dedi ki: Bu evler bu mescitlerdir. Yüce Allah bu mescitlerin bina edilmesini, bunların yüceltilip, yükseltilmesini, bu evlerin imar edilip, tertemiz edilmesini emir buyurmuştur. Bize zikredildiğine göre Ka'b şöyle demiş: Tevrat'ta şu yazılıdır: "*Şunu bilin ki benim yerdeki evlerim mescitlerdir. Kim güzel bir şekilde abdest alıp da beni evimde ziyaret edecek olursa ona ikram ederim. Esasen ziyaret edene ikramda bulunmak da ziyaret edilenin üzerindeki bir haktır.*" Bunu Abdurrahman b. Ebî Hâtim tefsirinde rivayet etmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Mescitlerin bina edilmesi onlara saygı gösterilip, tazim edilmeleri, hoş kokularla kokulandırılması ve tütsülendirilmesi hakkında çok sayıda hadis rivayet edilmiş bulunmaktadır. Bunun ise bu hadislerin ayrıca zikredileceği ayrı ve bağımsız bir yeri vardır. Ben buna dair başlı başına bir cüz yazmış bulunuyorum. Allah'a hamdolsun, bütün minnet duygularımız onadır. Şimdi burada da yüce Allah'ın yardımıyla ve onun izniyle bunların bir kısmını kaydetmek istiyoruz. Yalnız ona güvenir, yalnız ona tevekkül ederiz:

[4938] Mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Kim Allah'ın rızasını arayarak bir mescit bina edecek olursa Allah da cennette onun gibisini onun için bina eder."*[293] Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde rivayet etmişlerdir.

[4939] İbn Mâce'nin rivayetine göre de Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kim içinde Allah'ın adının anıldığı bir mescit bina ederse Allah da ona cennette bir ev bina eder."*[294] Nesâî de Amr b. Abse'den bunun gibi bir hadis nakletmiştir. Bu hususta hadisler gerçekten pek çoktur.

[4940] Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mahalle ve semtlerde mescitlerin bina edilmesini ve mescitlerin temizlenip, hoş kokularla kokulandırılmasını emir buyurdu.[295]

Bu hadisi Ahmed ve Nesâî dışında sünen sahipleri rivayet etmiştir. Ayrıca Ahmed ve Ebû Dâvûd, Semura b. Cundub'dan buna yakın bir rivayet nakletmiştir. Buhârî de dedi ki: Ömer dedi ki: Sen insanlara kendilerini arındıracak yer yap ama sakın kırmızıya ya da sarıya boyamayasın. O takdirde insanları fitneye düşürürsün. (Boya ve süslerle oyalanır, dikkatlerinin namazdan dağılmasına sebep olur.)

[4941] İbn Mâce de ondan (Ömer b. el-Hattab'dan) şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bir kavmin*

293 Buhârî, 450; Müslim, 533; Tirmizî, 318; Ahmed, I, 61, 70; İbn Hibbân, 1609; Beyhakî, II, 437

294 Sahihtir. İbn Mâce, 735; Ahmed, I, 20; İbn Hibbân, 1608 senedi pek kavi değildir ama şahitleri vardır. Bu hususta Amr b. Abse'nin, Nesâî, II, 32'de rivayetiyle gelen bir hadis yer almıştır ki o da şahitleri ile sahihtir.

295 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 455; Tirmizî, 594; İbn Mâce, 759; Ahmed, VI, 279; İbn Hibbân, 1634; Beyhakî, II, 440. Senedi sahihtir. Ayrıca bk. Sahih-u Ebî Dâvûd, 436

Scanned with CamScanner

*ameli kötüye giderse mutlaka mescitlerini süslemeye koyulurlar."*[296] Senedinde bir parça zayıflık vardır.

[4942] Ebû Dâvûd da İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ben mescitleri gereğinden fazla yükseltmekle emrolunmadım."* İbn Abbâs dedi ki: *"Andolsun ki Yahudilerle Hıristiyanların (mabetlerini) allayıp pulladıkları gibi siz de onları (mescitleri) süsleyeceksiniz"* dedi.[297]

[4943] Enes (radıyallâhu anh)'dan dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İnsanlar birbirlerine karşı övünmek maksadıyla mescit bina etmekte yarışmadıkça kıyâmet kopmayacaktır."*[298] İmam Ahmed ve Tirmizî dışında Sünen sahipleri rivayet etmişlerdir.

[4944] Bureyde'den rivayete göre bir adam mescitte: Benim kırmızı tüylü devemi kim gördü diye yüksek sesle kaybettiğini aramaya kalkışınca Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Hay bulamayasıca! Mescitler ancak ne maksatla bina ediliyorsa onun için bina edilmişlerdir"* buyurdu.[299] Bunu Müslim rivayet etmiştir.

[4945] Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o dedesinden şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescitlerde satmayı, satın almayı ve karşılıklı şiir okumayı yasakladı.[300] Bunu Ahmed ve sünen sahipleri rivayet etmiş olup, Tirmizî hasendir demiştir.

[4946] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mescitte bir şeyler satan yahut satın alan kim-*

296 İbn Mâce, 741. Ömer (radıyallâhu anh)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak senedi oldukça zayıftır. Bûsırî, Zevâid'de: Ebû İshâk tedlis yapan bir ravidir. Cubare b. el-Muğallis ise yalancı birisidir demektedir. İleride buna ihtiyaç bırakmayacak başka rivayetler gelecektir.

297 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 448; İbn Hibbân, 1615; Beyhakî, II, 438-439 senedi sahihtir.

298 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 449; Nesâî, II, 32; İbn Mâce, 739; Ahmed, III, 145, 152; İbn Hibbân, 1613; Beyhakî, II, 439 senedi sahihtir.

299 Sahihtir. Müslim, 569; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 174; İbn Mâce, 765; İbn Hibbân, 1652

300 Hasendir. Ebû Dâvûd, 1079; Tirmizî, 322; Nesâî, II, 47, 48; İbn Mâce, 749, 766; Ahmed, II, 178, 212. Tirmizî hasen olduğunu, Ahmed Şakir de sahih olduğunu belirtmiş ve İbn Arabî'den de sahih görüldüğünü nakletmiştir. Ayrıca Hakim b. Hizam'ın rivayet ettiği bir hadis olarak Ebû Dâvûd, 4490'da rivayet edilmiştir. Senedinde ise Zufer b. Vesime vardır. Hâfız Takrib'de makbuldür, demiştir.

Scanned with CamScanner

*seleri görecek olursanız Allah senin ticaretine kar vermesin deyiniz. Mescitte kaybettiğini ilan edip, arayan kimseyi görecek olursanız Allah kaybettiğini sana geri getirmesin deyiniz."*[301] Tirmizî rivayet etmiş olup, hasen, gariptir demiştir.

[4947] İbn Mâce ve başkaları da İbn Ömer'den merfu olarak şu hadisi rivayet etmişlerdir: Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Mescitte yapılmaması gereken hususlar vardır: Oralar bir yol güzergâhı edinilmez. Mescitte silah çekilmez. Orada bir yayın kirişine dokunulmaz. Orada oklar yayılmaz, oradan çiğ etle geçilmez. Orada bir had uygulanmaz, kimseye kısas uygulanmaz ve orası çarşı edinilmez."*[302]

[4948] Vasile b. el-Eska'dan, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Küçük çocuklarınızı, delilerinizi, alışverişinizi, davalaşmalarınızı, yüksek sesle konuşmalarınızı, hadlerinizi uygulamayı, kılıçlarınızı kınından çıkarmayı, mescitlerinizden uzak tutunuz. Mescitlerin kapılarının yanında da abdest alacak yerler yapınız, cumaları da hoş kokularla kokulandırınız."*[303] Bunu İbn Mâce de rivayet etmiştir ama her iki-

---

301 Sahihtir. Tirmizî, 131; İbn Hibbân, 1650; İbnu's-Sunni, 176; Hakim, II, 56'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî ona muvafakat etmiş, Tirmizî ise hasen olduğunu söylemiştir. Senedi (aslında) sahihtir. Ayrıca bunu Müslim, 568; Ebû Dâvûd, 473; Ahmed, II, 349; İbn Hibbân, 1651'de bir başka yoldan Ebû Hureyre'nin buna yakın olarak rivayet ettiği bir hadis diye kaydetmişlerdir.

302 Senedi oldukça zayıftır. İbn Mâce, 748; İbnu'l-Cevzî, İlel, 676; İbn Adiyy, III, 202; İbn Hibbân, el-Mecruhîn, I, 310. İbn Hibbân: Zeyd b. Cübeyr'e hadisi münker birisidir. O meşhur ravilerden münker rivayetler nakleder. Derken Yahyâ: Bir şey değildir demiş, İbnu'l-Cevzî de Dâvûd b. Husayn dolayısıyla illetli olduğunu söylemiş. Bûsırî, Zevâid: Senedi zayıftır Çünkü Zeyde b. Cübeyre'nin zayıf olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir demektedir. İbn Abdilberr de: Zayıf olduğu üzerinde icma etmişlerdir demiştir. Buhârî ve başkaları metruk olduğunu söylemişlerdir.

Bir uyarı: Hadisin birinci fıkrası bir başka yoldan sahih olarak gelmiştir. Başka bazı kısımlarının ise birtakım şahitleri bulunmaktadır. Bu hadiste garip olan da "ve oradan çiğ etle geçilmez" lafızlarıdır. Bir sonrakine de bakınız.

303 Zayıftır. İbn Mâce, 750. Vasile'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmiş, senedi oldukça zayıftır. Haris b. Nebhan'ın zayıf olduğu ittifakla kabul edilmiştir. Bu açıklamaları Bûsırî, Zevâid'de yapmıştır. Bunun da ötesinde metruk bir ravidir. Hadis ayrıca Ebu'd-Derdâ'dan, Vasile'den ve Ebû Ümâme'den hepsi de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den böylece rivayet etmişlerdir. Bunu Ukayli, III, 348; İbn Adiyy, V, 219; Taberânî, 7601; İbnu'l-Cevzî, İlel, 677'de rivayet etmiş ve sahih değildir, senedinde el-Ala b. Kesir vardır. Ahmed: O bir şey değildir. Buhârî hadisi münkerdir, demiş bu-

Scanned with CamScanner

sinin rivayet ettikleri senette zayıflık vardır. Mescidin "yol edinilmeyeceği"ne gelince, bazı ilim adamları oradan geçmeyi -başka bir alternatifi varsa ihtiyacının olması hali dışında- mekruh görmüşlerdir. Bir rivayette de: *"Şüphesiz ki melekler bir kimsenin mescitten içinde namaz kılmaksızın geçip gitmesine hayret ederler"* denilmektedir.

"Mescitte silah çekilmemesi, bir yayın kirişinin oynatılmaması ve orada okların yayılmaması"na gelince, mescitte namaz kılanların çokluğu sebebiyle bazı kimselere isabet edebileceği korkusundan dolayıdır.

[4949] Bu sebeple Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) oklarıyla geçen bir adamın kimseyi rahatsız etmemesi için demir uçlarını eliyle tutmasını emir buyurmuştur.[304] Sahih'te sabit olduğu gibi...

Çiğ etle mescitten geçmeye gelince, ondan kanın damlayacağından korkulmasından dolayıdır. Tıpkı ay hali olan kadının etrafı kirletmesinden korktuğu vakit, mescitten geçmesinin yasaklandığı gibi.

Orada had uygulanmayıp yahut kısas yapılmayacağına gelince, bunun da sebebi, had vurulan ya da kısas uygulanarak bir organı kesilen kimseden çıkacak bir necasetten çekinilmesidir.

Mescidin, bir alışveriş yeri edinilmemesine gelince, bunun da sebebi, mescitte daha önce de kaydedilmiş bulunan alışverişin yasaklanmış olmasıdır. Çünkü mescit ancak Allah'ı zikretmek ve namaz kılmak için inşa edilmiştir. Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescidin bir tarafında küçük abdestini bozan malum bedeviye şöyle demişti:

[4950] *"Mescitler bunun için bina edilmemiştir. Mescitler ancak Allah'ı anmak ve oralarda namaz kılmak için bina edilmiştir."* Sonra da bir kova suyun getirilmesini emir buyurdu ve o su onun küçük abdestini bozduğu yere döküldü.[305]

---

lunmaktadır. Hadis ayrıca Ebû Hureyre'den de rivayet edilmiştir. Bunu da İbn Adiyy, IV, 135'te zikretmiştir. İbn Muharrar dolayısıyla illetli olduğunu da ve yine ondan dolayı zayıf olduğunu da belirtmiştir. Bu durumda hadis bütün rivayet yollarıyla zayıftır. Ravilerinin ileri derecede zayıf olmaları sebebiyle hasen mertebesine yükselemez. Allah en iyi bilendir.

304 Buhârî, 7075; Müslim, 2615; Ebû Dâvûd, 2587; İbn Mâce, 3778; Ahmed, IV, 410; İbn Hibbân, 1649; Beyhakî, VIII, 23; Ebû Mûsâ'nın rivayet ettiği bir hadis olarak.

305 Buhârî, 219, 221, 6025; Müslim, 284; Nesâî, I, 47; İbn Mâce, 528; Ahmed, III, 226; İbn Hibbân, 1401. Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak bundan daha geniş.

Scanned with CamScanner

İkinci hadiste de: *"Küçük çocuklarınızı mescitlerinizden uzak tutunuz"* buyurulmaktadır. Bunun sebebi ise onların mescitte oyun oynamalarıdır. Bu ise onlara uygun değildir. Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) mescitte oynayan çocuklar gördüğü vakit onlaa elindeki küçük kamçıyla hafifçe vururdu. Yatsı namazından sonra da mescidi teftiş eder ve mescitte kimseyi bırakmazdı.

"Delilerinizi de (mescitten uzak tutun)" emrine gelince, buna sebep ise akıllarının zayıflığı, insanların da bunlarla alay etmesi ve bunun neticede mescitlerde oyun oynamayı arkasından getirmesidir. Ayrıca onların mescidi kirletmelerinden ve benzeri hallerden de korunduğu içindir.

Daha önce geçtiği gibi "alışverişinizi ve davalaşmalarınızı" da mescitten uzak tutunuz. Yani mescitte mahkemeleşmekten ve orada hüküm vermekten de uzak kalınız.

Bundan dolayı birçok ilim adamı hakimin mahkemelik konuları hükme bağlamak üzere mescitte durmayacağını açıkça ifade etmişlerdir. Bunun yerine bir başka yerde bulunmalıdır, demişlerdir. Buna sebep ise mahkemeleşmenin, tartışmaların, orada yüksek sesle konuşup, bağırışmanın mescitle bağdaşan haller olmamasıdır. Bundan dolayı da daha sonra *"ve seslerinizi yükseltmeyi* (mescitlerinizden uzak tutunuz)" buyurmaktadır.

[4951] Buhârî dedi ki: es-Saib b. Yezîd el-Kindi dedi ki: Mescitte ayakta duruyordum. Bir adam bana küçük bir çakıl taşı attı. Dönüp baktığımda Ömer b. el-Hattab olduğunu gördüm. Git, bana şu iki kişiyi getir, dedi. Ben de onları alıp yanına getirdim. Ömer: Siz kimsiniz -yahut siz nerelisiniz- diye sordu. O iki kişi: Biz Taif halkındanız, dediler. Ömer: Eğer bu şehir halkından olsaydınız sizi acıtacaktım; çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinde sesinizi yükselterek konuşuyorsunuz.[306]

Nesâî dedi ki: İbrâhim b. Abdurrahman b. Avf dedi ki: Ömer mescitte bir adamın sesini duydu, ona: Sen nerede olduğunu biliyor musun, diye çıkıştı. Bu da sahihtir.

*"Hadlerinizi uygulamayı ve kılıçlarınızı kınından sıyırmayı* (de mescitlerinizden uzak tutunuz)" buyruğu ile ilgili açıklama az önce geçti. *"Mescitlerin kapılarında abdest alacak yerler yapınız."* Bununla kastedilen ise abdest almak ve ihtiyaçları karşılamak için kullanılacak tuvaletlerdir. Rasûlullah

306 Buhârî, 470

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidinin yakınında su çektikleri, suyunu içip temizlendikleri, abdest ve diğer ihtiyaçlarını karşıladıkları kuyular vardı.

*"Cuma günlerinde mescitlerinizi hoş kokularla kokulandırınız."* Yani Cuma günlerinde o gün insanlar çokça gelip toplandıkları için tütsülendiriniz. Hâfız Ebû Ya'lâ el-Mavsılî dedi ki: İbn Ömer'den rivayete göre Ömer (radıyallâhu anh) her Cuma günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in mescidini tütsülendiriyordu. Senedi beis bulunmayan, hasen bir senettir. Allah en iyi bilendir.

[4952] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğu sabittir: *"Erkeğin cemaatle birlikte namaz kılması evinde ve çarşı pazarında (tek başına) kıldığı namaza göre (sevabı) yirmi beş kat arttırılır. Çünkü o güzel bir şekilde abdest aldıktan sonra mescide -tek çıkış sebebi namaz ise- çıkıp gidecek olursa attığı her bir adım dolayısıyla onun bir derecesi yükseltilir ve ondan bir günah silinir. Namazını kılınca da namaz kıldığı yerde kaldığı sürece melekler hep ona: Allahumme salli aleyhi Allahummerhamhu: Allah'ım! Ona salât eyle, ona merhamet eyle, diye dua ederler. Namazı beklediği sürece de namazda (gibi) kalmaya devam eder."*[307]

[4953] Dârekutnî'de de Peygamber efendimizin (merfu olarak): *"Mescidin komşusunun mescitten başka bir yerde namazı olmaz"* buyurduğu kaydedilmektedir.[308]

---

307 Buhârî, 477; Müslim, 661, h. no: 272; Ebû Dâvûd, 559; Tirmizî, 603; İbn Mâce, 281; İbn Hibbân, 2043; Ahmed, II, 252; Beyhakî, III, 61. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

308 Tercih edilen bu hadisin mevkuf olduğudur. Bunu Hakim, I, 246; Dârekutnî, I, 420; İbnu'l-Cevzî, İlel, 693; Beyhakî, III, 57'de hepsi Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Senedi zayıftır çünkü senedinde Süleyman b. Dâvûd el-Yemami vardır ki zayıf bir ravidir. Buhârî onun hakkında hadisi münkerdir. Yahyâ bir şey değildir demiş, İbnu'l-Cevzî ve başkaları da bundan dolayı illetli olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca İbnu'l-Cevzî: Sahih değildir demiştir. Hadis ayrıca Câbir'in rivayeti ile de gelmiştir ki bunu Dârekutnî, I, 420; İbnu'l-Cevzî, 694'de kaydetmiş ve: Senedinde meçhul raviler vardır, demiştir. Zehebî de Mizan, III, 567'de: Muhammed b. es-Seken bilinmeyen birisidir, haberi de münkerdir demektedir.

Hadis aynı zamanda Âişe'nin bir rivayeti olarak da gelmiştir. Bunu da İbn Hibbân, el-Mecruhin, II, 94; İbnu'l-Cevzî, 695'te kaydetmiş ve İbnu'l-Cevzî sahih değildir. Ahmed: Ömer b. Raşid'in rivayet ettiği hadislerin hiçbir kıymeti yoktur. İbn Hibbân onu ancak tenkit etmek amacıyla zikretmek helal olabilir. Hadis uydurur demiştir diye nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

[4954] Sünenlerde: *"Karanlıklarda mescitlere yürüyerek gidenleri kıyâmet gününde eksiksiz nur ile müjdele"*[309] buyurulmuştur.

Mescide giren bir kimsenin sağ ayağıyla girmesi ve Buhârî'nin Sahih'inde sabit olduğu şekildeki sözleri söylemesi müstehabtır:

[4955] Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide girdiği vakit şöyle derdi:

أعوذ بالله العظيم، وبوجهه الكريم، وسلطانه القديم، من الشيطان الرجيم

*"Azim olan Allah'a, kerim olan vechine ve kadim sultanına kovulmuş şeytandan sığınırım."* (Allah Rasûlü devamla) şöyle buyurdu: *"Kul bu sözleri söyledi mi şeytan: Günün geri kalanında da bana karşı korunmuş oldu, der."*[310]

---

Yine bunu İbnu'l-Cevzî, Mevzuat, II, 93'te Âişe'nin rivayet ettiği bir hadis olarak ve metni zikretmeksizin kaydetmektedir. Nasbu'r-Raye, IV, 413'te de özetle şöyle denilmektedir: İbn Hazm zayıftır ve Ali'den mevkuf olarak sahih olarak gelmiştir, demektedir. İbn Hacer ise Telhis, II, 31'de zayıftır. Bunun sabit bir isnadı yoktur demiştir.

Bunun İbn Abbâs'tan şu lafızla gelen bir şahidi bulunmaktadır: "Ezan sesini işitip de onun çağrısına cevap vermeyenin mazeretinin bulunması hali dışında namazı olmaz. Ashab: Mazeret nedir, deyince, korku yahut hastalıktır dediler." Bunu Hakim, I, 245 h. no: 893, 894, 895'te Şu'be'den, o Adiyy b. Sabit'ten, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbâs'tan, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu olarak rivayet etmiştir. Bu Hakim'in dediği ve Zehebî'nin de ona muvafakat ettiği üzere Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahih bir isnattır ama Hakim Şu'be'den bunu rivayet eden arkadaşlarının çoğunlukla mevkuf olarak rivayet etmiş olduklarını, Huşeym ile Kurad'ın -ki ikisi de sikadırlar- bunu merfu olarak rivayet ettiklerini zikretmektedir. Ayrıca Hakim, 896 ve 897'de Ebû Hubab, Adiyy'den yoluyla bu isnad ile rivayet etmiştir ama Ebû Hubab zayıf bir ravidir. Yine 899 numara ile Ebû Mûsâ'nın rivayet ettiği müsned bir hadis olarak kaydetmiş, sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir ama bu hadis zayıftır. Çünkü senedinde Ebû Bekr b. Ayyaş vardır. O ise doğru sözlü birisi olmakla birlikte hatası çok olan bir ravidir. Tercih edilen bunun da önceki gibi mevkuf olduğudur. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır.

309 Hasendir. Ebû Dâvûd, 561; Tirmizî, 223. Bureyde'nin naklettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Tirmizî bu hadisin garip olduğunu belirtmiş ve: Sahih, müsnettir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kadar ulaşan mevkuf bir rivayettir. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e isnat edilmemiştir demektedir. Münziri de: Senedindeki ravileri sikadır demektedir. Bu hususta İbn Mâce, 781'de Enes'ten yine İbn Mâce, 870'de Sehl b. Sâd'dan gelen rivayetler de vardır. Bu sebeple bu hadis şahitleriyle hasendir.

310 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 466; Hâfız, Futuhat, II, 47'de belirtildiği üzere hasen bir hadistir. Ravilerinin sika olduklan belirtilmiştir. Senedindeki ravileri Sahih'in ravileri olmakla birlikte İsmail b. Bişr ile Ukbe b. Müslim bundan müstesnadır demektedir. Bu hadisi Buhârî'de tespit edemedim.

Scanned with CamScanner

[4956] Müslim'de kendi senediyle Ebû Humeyd'den -yahut Ebû Useyd- şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Biriniz mescide girdiği zaman:* (اللهم افتح لي أبواب رحمتك) *"Allah'ım! Bana rahmetinin kapılarını aç" desin. Mescitten çıktığı zaman da:* (اللهم إني أسألك من فضلك) *"Allah'ım! Senin lütfundan dilerim" desin."*[311] Nesâî bunu her ikisinden de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye rivayet etmiştir.

[4957] Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan gelen rivayete göre de o şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz mescide girdiği vakit Nebî'ye selam versin ve:* (اللهم افتح لي أبواب رحمتك) *"Allah'ım! Bana rahmetinin kapılarını aç" desin. Çıktığı zaman da Nebî'ye selam versin ve:* (اللهم اعصمني من الشيطان الرجيم) *"Allah'ım! Beni kovulmuş şeytandan koru" desin."*[312] Bunu İbn Mâce ve Sahih'lerinde İbn Huzeyme ile İbn Hibbân rivayet etmişlerdir.

[4958] İmam Ahmed dedi ki: Huseyn kızı Fâtıma, büyükannesi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kızı Fâtıma (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) mescide girdiği vakit Muhammed'e salât ve selam getirdikten sonra: "(اللهم، اغفر لي ذنوبي، وافتح لي أبواب رحمتك) *"Allah'ım! Günahlarımı bağışla ve bana rahmetinin kapılarını aç"* derdi. Çıktığı zaman da Muhammed'e salât ve selam getirdikten sonra: "(اللهم، اغفر لي ذنوبي، وافتح لي أبواب فضلك) *"Allah'ım! Günahlarımı bağışla ve bana lütfunun kapılarını aç"* derdi.[313] Bunu Tirmizî ve İbn Mâce rivayet etmiş olup, Tirmizî: "Bu hasen bir hadistir. Senedi muttasıl değildir; çünkü Huseyn'in kızı küçük Fâtıma, büyük Fâtıma'ya yetişmemiştir" demektedir.

---

311 Müslim, 713; Ebû Dâvûd, 465; Nesâî, II, 53; İbn Mâce, 772; Ahmed, III, 497; İbn Hibbân, 2048

312 Ceyyiddir. İbn Mâce, 773; Hakim, I, 207; İbn Hibbân, 2047. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Bûsırî de Zevâid'de: Sahih bir senettir, ravileri sikadırlar demektedir. Ayrıca bk. Sahih-u İbn Mâce, 627

313 Hasendir. Tirmizî, 314; İbn Mâce, 771; Ahmed, V, 425; İbnu's-Sünni, 86 senedi zayıftır. Tirmizî hasendir dedikten sonra senedi muttasıl değildir. Huseyn kızı Fâtıma büyük Fâtıma'ya yetişmemiştir. Çünkü Fâtıma (radıyallâhu anhâ) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra birkaç ay ancak yaşamıştır diyerek zayıf olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bunun bir illeti daha vardır ki o da Leys b. Ebî Suleym'dir. Bazı kimseler onun sika olduğunu söylemiş, diğer bazıları onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir ama hadisin şahitleri bulunmaktadır. Yalnız bu şahitlerde "salât" lafzı söz konusu edilmeden sadece "selam getirmek" söz konusu edilmiştir. Bu sebeple bundaki garip sadece bu lafızdan ibarettir.

Scanned with CamScanner

Zikrettiğimiz bu hadisler ve bunların yanında varid olmuş fakat uzaması korkusundan ötürü zikretmediğimiz diğer bütün hadisler yüce Allah'ın: *"Allah'ın yüceltilmesine... izin verdiği evlerdedir"* buyruğunun kapsamı içerisindedir.

*"Ve içlerinde"* Allah'ın *"adının anılmasına"* buyruğu *"Ey Âdemoğulları! her mescitte ziynetinizi alın."* (A'râf,31); *"Her secde yerinde yüzlerinizi (kıble tarafına) doğrultun ve dininizi yalnız ona halis kılarak ibadet edin."* (A'râf, 29); *"Ve şüphesiz ki mescitler Allah'a mahsustur. Onun için Allah ile birlikte hiçbir kimseye dua (ve ibadet) etmeyin"* (Cin, 18) buyruklarına benzemektedir.

İbn Abbâs: *"Ve içlerinde adının anılmasına"* buyruğu hakkında: İçlerinde onun kitabının okunulmasına, demektir diye açıklamıştır.

*"Sabah akşam onu oralarda tesbih ederler."* Yani hem sabah vakitlerinde, hem öğleden sonra onu tesbih ederler. (Akşam anlamı verilen): "el-Âsâl" asîl'in çoğuludur ki, günün son kısmı demektir.

Said b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Kur'ân-ı Kerîm'de *"tesbih etmek"*ten söz edilen her yerdeki anlamı namazdır. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: "Sabah"tan kasıt sabah namazı "asal"dan kasıt ise ikindi namazıdır. Bu iki namaz ise yüce Allah'ın ilk olarak farz kıldığı vakit namazlarıdır. Yüce Allah bunları zikretmeyi ve kullarına bunu hatırlatmayı murad etmiştir. Hasen ve Dahhâk da böyle açıklamışlardır: *"Sabah akşam onu oralarda tesbih ederler"* buyruğundan kasıt namazdır.

Kıraat âlimlerinden fiili be harfi fethalı ve meçhul bir kip olarak: "(يُسَبَّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالآصَالِ): Sabah akşam oralarda ona tesbih edilir" şeklinde okuyanlar yüce Allah'ın: "(الآصَال) buyruğu üzerinde tam bir vakıf yaparlar ve yüce Allah'ın: "(رِجَالٌ لا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللهِ): Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan alıkoymadığı yiğitler" diye okumaya başlarlar. Bu şekildeki okuyuş hazfedilmiş failin (öznenin) açıklaması gibidir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

لِيَبْكَ يزيدُ، ضارعٌ لخُصُومة ومُخْتَبِطٌ مما تُطيح الطَّوَائحُ

*Ağlansın Yezîd için düşmanlık dolayısı ile zelil olup boyun eğen*

*Ve atılan silahların helak edip, öldürmelerinden dolayı ihtiyacı olan kimseler (tarafından)*

Scanned with CamScanner

Sanki: Onun için kim ağlasın demiş de, bu onun için ağlasın, diye cevap vermiş gibidir. (Âyet-i kerime ile ilgili olarak da) oralarda ona kim tesbih eder diye sorulmuş "yiğitler" diye cevap vermiş gibidir.

Be harfini kesreli olarak: "(يُسَبِّحُ): Tesbih eder" diye okuyanların kıraatine göre ise bu malum bir fiildir ve bunun faili (öznesi): "(رِجَالٌ): *Yiğitler*" buyruğu olur. Bu durumda ancak bu failin üzerinde vakıf güzel olur. Çünkü ifade burada tamam olmaktadır. Buradaki *"yiğitler"* buyruğu da Allah'ın arzındaki evleri kendisine ibadet ve şükür edilen tevhid ve tenzih edildiği yerler olan mescitleri imar etmelerini sağlayan üstün gayretlerini, niyetlerini ve yüce kararlılıklarını da hissettirmektedir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Mü'minler arasında Allah'a verdikleri sözde içtenlikle sebat gösteren nice yiğitler vardır"* (Ahzâb, 23) buyurmaktadır.

Kadınlara gelince, onların evlerinde namazlarını kılmaları kendileri için daha faziletlidir.

[4959] Çünkü Ebû Dâvûd, Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Kadının evinde kıldığı namazı odasında kıldığı namazından daha faziletlidir. Evinin içerisindeki odasındaki namazı ise kendi evinde kıldığı namazından daha faziletlidir."*[314]

[4960] İmam Ahmed dedi ki: Ümmü Seleme (radıyallâhu anhâ) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle rivayet etmiştir: *"Kadınların mescitlerinin en hayırlı olanı evlerinin dip taraflarıdır."*[315]

[4961] Yine İmam Ahmed dedi ki: Ebû Humeyd es-Saidi'nin hanımı Ümmü Humeyd Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e gelerek şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben seninle birlikte namaz kılmayı seviyorum. Allah Rasûlü: *"Senin benimle birlikte namaz kılmanı sevdiğini öğrendim, ama senin kendi odanda kıldığın namaz daha büyükçe odanda kıldığın namazından hayırlıdır. Büyükçe odanda kıldığın namaz evinde kıldığın namazından daha hayırlıdır.*

---

314 Hasendir. Ebû Dâvûd, 570; İbn Huzeyme, 1690; Münziri, Terğib, 508'de: Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Huzeyme rivayet etmiş ve Katâde'nin bu haberi Muverrih'den bizzat dinlemiş olduğu hususunda tereddüt etmiştir demektedir ama hadis şahitleriyle hasendir. Bir sonrakine de bakınız.

315 Ahmed, VI, 297; İbn Huzeyme, 1683; Hakim, I, 209; Ebû Ya'la, 7025 senedi Rişdin b. Sâd'ın zayıf olması dolayısıyla zayıftır. Bundan sonraki hadis manasının lehine tanıklık etmektedir.

Scanned with CamScanner

*Evinde kıldığın namaz kavminin (mahallenin) mescidinde kıldığın namazdan hayırlıdır. Kavminin mescidinde kıldığın namaz benim mescidimde kılacağın namazdan hayırlıdır."* buyurdu. Bunun üzerine Ümmü Humeyd emir verdi ve kendisi için evinin en dip tarafında bir mescit yapıldı. Allah'a yemin olsun ki aziz ve celil olan Allah'ın huzuruna çıkıncaya kadar orada namaz kılıyordu.[316] Bunu tahriç etmemişlerdir.

Bu böyle olmakla birlikte erkeklerin cemaatle namaz kıldıkları cemaate katılması da caizdir. Ancak bir ziynetinin görünmesi, hoş bir kokunun alınması gibi hallerle erkeklerden kimseyi rahatsız etmemesi de şarttır. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Abdullah b. Ömer'den şöyle dediği sabittir:

[4962] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah'ın kadın kullarını Allah'ın mescitlerine gitmekten alıkoymayınız."* Bunu Buhârî ve Müslim rivayet etmiştir. Ahmed ve Ebû Dâvûd ayrıca: *"Ama evleri onlar için daha hayırlıdır"* fazlalığını da rivayet etmişlerdir.[317]

[4963] Bir başka rivayette de: *"Koku sürünmeden çıksınlar"* buyurmaktadır.[318]

[4964] Müslim'in Sahih'inde sabit olduğuna göre Abdullah b. Mes'ud'un hanımı Zeyneb şöyle demiştir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) biz kadınlara: *"Sizden biriniz mescitte bulunacak olursa (öncesinden) elini hoş kokuya değdirmesin"* buyurdu.[319]

[4965] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Mü'min kadınlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sabah namazını kılar sonra da örtülerine iyice sarılmış olarak geri döner ve alaca aydınlıktan ötürü de kimse onları tanımazdı."[320]

---

316 Hasendir. Ahmed, VI, 371; İbn Huzeyme, 1689; İbn Hibbân, 2217; Heysemi, Mecma, II, 33-34'de: Ravileri Abdullah b. Suveyd dışında Sahih'in ravileridir. İbn Hibbân da onun sika olduğunu söylemiştir demektedir. Bunu ayrıca Taberânî, XXV, 356; Beyhakî, III, 132-133'te bir başka yoldan Ümmü Humeyd'in rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. Hadisin başka şahitleri de bulunmaktadır.

317 Buhârî, 900; Müslim, 442; Ebû Dâvûd, 567; Ahmed, II, 76, 77

318 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 565; Ahmed, II, 528; İbn Hibbân, 2214. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedi hasendir, kendileriyle güçlendiği şahitleri de vardır.

319 Müslim, 443; Nesâî, VIII, 155; Ahmed, VI, 363; İbn Hibbân, 2215

320 Buhârî, 372, 578; Müslim, 645; Ebû Dâvûd, 423; Tirmizî, 153; Ahmed, VI, 179; Ebû Ya'la, 4415

Scanned with CamScanner

[4966] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediği rivayet edilmektedir: "Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kadınların olmadık şeyleri ortaya çıkardıklarına yetişmiş olsaydı, İsrâiloğullarının kadınlarının engellendiği gibi mescitlere gelmelerini engellerdi."[321]

*"Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan alıkoymadığı yiğitler"* buyruğu *"ey iman edenler mallarınız da, evlatlarınız da sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın. Kim bunu yaparsa işte onlar hüsrana uğrayanların ta kendileridir."* (Münâfikûn, 9); *"Ey iman edenler Cuma günü namaz için çağrıda bulunulduğu vakit Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır."* (Cuma, 9) buyrukları gibidir.

Yani yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: Dünya, dünyanın göz kamaştırıcılığı, süsü, alışveriş ve kar zevkleri Allah'ın yanında bulunan nimetlerin ellerinde bulunanlardan kendileri için daha hayırlı ve daha faydalı olduğunu bilen, onların yaratıcıları ve rızık vericileri olan Rablerini anmaktan alıkoymaz. Çünkü onların yanındakiler bitip, tükenir, Allah'ın yanındakiler ise kalıcıdır. Bu sebeple de: *"Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan, namazdan, zekâtı vermekten alıkoymadığı yiğitlerdir"* buyurmaktadır. Yani onlar Allah'a itaati, onun istediklerini gerçekleştirmeyi ve onun sevgisini kendi isteklerine ve sevdiklerine tercih ederler.

Huşeym, Seyyar'den naklen dedi ki: İbn Mes'ud'dan bana nakledildiğine göre o namaza çağrıldığı (ezan okunduğu) bir sırada pazardakilerden bazılarının alışverişlerini keserek hemen namaza gittiklerini gördü. Bunun üzerine Abdullah: İşte bunlar yüce Allah'ın kitabında sözünü ettiği *"kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan alıkoymadığı yiğitlerdir"* dedi.

---

321 Buhârî, 869; Müslim, 445; Hâfız, Fethu'l-Bari, II, 350'de şunları söylemektedir: Bazıları Âişe'nin bu sözlerine kayıtsız şartsız sıkı sıkı tutunmuştur. Ancak öyle bir bağlılık tartışılır. Çünkü bunun böyle olması hükmün değiştirmesini gerektirmez. Çünkü Âişe: "Görseydi engelleyecekti" buyurdu. Buna bağlı olarak: Görmedi ve engellemedi denilir ve hüküm olduğu gibi devam eder.

İbn Amber de tefsirinde I, 592'de: Bu sabit olmayan bir isnattır demektedir. Buna göre haber vahidir. Doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır ama daha çok bunun mevkuf olduğu görülmektedir. Diğer taraftan bazı kadınların olmadık birtakım şeyleri yapmaları diğerlerinin ise buna katılmamaları söz konusudur. O halde daha uygun olan fesada götüreceğinden korkulan şeylerden uzak kalınmasıdır. Bu da hoş koku sürünmeyi, süslenmeyi ve benzeri hususları terk etmekle olur. (Özetle)

Scanned with CamScanner

Amr b. Dinar el-Kahramani de Sâlim'den, o Abdullah b. Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivayet ettiğine göre Abdullah pazarda iken namaz için kamet getirildi, pazardakiler dükkanlarını kapatıp, mescide girdiler. Bunun üzerine İbn Ömer: *"Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan alıkoymadığı yiğitlerdir"* âyetleri işte bu (gibi) kimseler hakkında inmiştir, dedi. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr rivayet etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Ben bu basamaklarda durup üzerinde alışveriş yaptım. Her gün üç yüz dinar kar ediyorum ve her gün de mescitte namazda hazır bulunuyorum. Ben "şüphesiz bu helal değildir" demiyorum ama ben Allah'ın: *"Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan alıkoymadığı yiğitlerdir"* dediği kimselerden olmayı arzu ediyorum.

Amr b. Dinar el-Aver dedi ki: Sâlim b. Abdullah ile birlikte idik. Mescide gitmek istiyorduk. Medine'nin çarşısından geçtik. Namaza kalkmışlar, mallarının üzerini örtmüşlerdi. Sâlim yanlarında kimsenin bulunmadığı mallarına baktı, sonra *"Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan alıkoymadığı yiğitlerdir"* âyetini okudu. Sonra: İşte bu âyette sözü edilenler bunlardır, dedi.

Said b. Ebi'l-Hasen ve Dahhâk da böyle demişlerdir: Ticaret de, alışveriş de kendilerini oyalayarak vaktinde namaza gitmelerine engel olmaz.

Matar el-Verrak dedi ki: Onlar alışveriş yaparlardı ama onlardan birisi terazisi elinde iken ezan sesini duyacak olursa hemen onu bırakır ve namaza giderdi.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan naklen şöyle dedi: *"Kendilerini ticaretin de, alışverişin de Allah'ı anmaktan"* farz olan namazı kılmaktan *"alıkoymadığı yiğitlerdir."*

Rabi b. Enes ve Mukâtil b. Hayyân da böyle demişlerdir.

Süddî ise cemaatle namaz kılmaktan diye açıklamıştır. Mukâtil b. Hayyân'dan ise: Bu haller onları oyalayarak cemaatle namaza katılmaktan ve o namazı Allah'ın emrettiği gibi dosdoğru kılmaktan, onu vakitlerinde eda etmekten ve namaz hakkında Allah'ın kendilerinden dikkat etmelerini istediği hususlara dikkat etmekten alıkoymaz diye açıklamıştır.

Scanned with CamScanner

*"Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar."* Yani kalplerin ve gözlerin dehşetten döneceği kıyâmet gününden korkarlar. Bu hal ise korkunun şiddetinden ve dehşetli hallerin azametinden dolayı olacaktır. Yüce Allah nitekim başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onları yaklaşan günle korkutup, uyar. O vakit kalpler gam ve kederle dolu olarak gırtlaklara kadar gelip dayanacaktır."* (Mü'min, 18); *"Onları (azaplarını) ancak gözlerin dehşetle yerinden fırlayacağı bir güne erteliyor."* (İbrâhim, 42); *"Yemeğe olan sevgilerine rağmen yoksula, yetime ve esire yemek yedirirler. 'Biz size ancak Allah'ın rızası için yediriyoruz. Sizden ne bir karşılık, ne bir teşekkür isteriz. Çünkü biz asık yüzlü, çatık kaşlı bir günde Rabbimizden korkarız.' Bundan dolayı Allah da bugünün şerrinden onları koruyacak ve onlara bir güzellik, bir sevinç verecektir. Sabretmeleri sebebi ile de onları cennetle ve ipek ile mükâfatlandıracaktır."* (İnsan, 8-12)

*"Çünkü Allah onları işledikleri amellerinin en güzeli ile mükâfatlandıracak."* Yani bunlar yüce Allah'ın iyiliklerini kabul edip, kötülüklerini affedip, bağışlayacağı kimselerdendirler *"ve onlara lütfundan fazlasıyla verecektir."* Onların iyiliklerini kabul edeceği gibi, kat kat fazlasıyla da o iyiliklerini mükâfatlandıracaktır. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Allah şüphesiz zerre ağırlığı kadar dahi zulmetmez. (Yapılan) bir iyilik olursa onu kat kat arttırır ve lütfundan büyük bir mükâfat verir."* (Nisâ, 40); *"İyilikle gelene onun on misli vardır."* (En'âm, 160); *"Allah'a güzel bir ödünç verecek olan kimdir? Allah da o verdiğini ona pek çok kat arttırsın."* (Bakara, 245) Zaten yüce Allah: *"Allah dilediğine kat kat verir"* (Bakara, 261) buyurmaktadır. Nitekim burada da: *"Allah dilediğine hesapsız rızık verir"* buyurmuştur.

İbn Mes'ud'dan rivayete göre ona bir miktar süt getirildi. O da bu sütü meclisinde oturanlara teker teker takdim etti. Onların hiçbiri onu içmedi çünkü oruçlu idiler. İbn Mes'ud'un kendisi o sütü aldı ve oruçlu olmadığı için onu içti. Sonra da yüce Allah'ın: *"Onlar kalplerin ve gözlerin döneceği bir günden korkarlar"* buyruğunu okudu. Bunu Nesâî ve İbn Ebî Hâtim, A'meş'in, İbrâhim'den, onun Alkame'den, onun İbn Mes'ud'dan diye naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[4967] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Yezîd kızı Esma'dan şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah kıyâmet gününde öncekileri de, sonrakileri de toplayıp bir araya getireceği*

Scanned with CamScanner

*vakit bir münadi gelecek ve bütün yaratılmışlara işittirecek yüksek bir sesle şöyle seslenecektir: Burada toplanmış bulunanlar, kimlerin lütuf ve ikrama daha layık olduklarını bileceklerdir. Haydi herhangi bir ticaretin ve alışverişin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı kimseler ayağa kalksın. Bunlar ayağa kalkacaklar ama sayıları pek az olacaktır. Sonra diğer yaratılmışlar hesaba çekilecektir."*[322]

[4968] Taberânî'nin rivayetine göre de İbn Mes'ud Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yüce Allah'ın: *"Onlara hem mükafatlarını eksiksiz ödeyecek, hem de lütfundan onlara fazlasını verecektir"* (Nisâ, 173) buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: *"Onların mükafatları kendilerini cennete koymasıdır. Lütfundan onlara fazlasını vermesi ise dünyada iken kendilerine iyilik yapmış kimseler için şefaatin gerekeceği kimselere şefaatte bulunmalarıdır."*[323]

**Kâfirlerin Yaptıkları:**

وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّىٰ إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ حِسَابَهُ ۗ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ مَوْجٌ مِنْ فَوْقِهِ سَحَابٌ ۚ ظُلُمَاتٌ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۚ إِذَا أَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرَاهَا ۗ وَمَنْ لَمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِنْ نُورٍ ﴿٤٠﴾

*39. Kâfir olanların amelleri ise susuz kimselerin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihayet ona yaklaşınca onun bir şey olmadığını görür. Halbuki kendisi yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir.*

322 Hasendir. Senedi Suveyd b. Said dolayısıyla zayıftır ama hadisin şahitleri vardır. Ayrıca bk. ed-Durru'l-Mensur, V, 95. İnşallah bu şahitleriyle güç kazanır.

323 Zayıf, münkerdir. Taberânî, 10462; Evsat, 292; Mecmau'l-Bahreyn: Her ikisi de bunu İbn Mes'ud'dan diye rivayet etmişlerdir. Senedi zayıftır, demektedir. Bunu Zehebî, Mizan, 901'de zikretmiş ve şöyle demiştir: İsmail b. Abdullah el-Kindi, el-A'meş'ten diye rivayet etmiş, İsmail'den de Bakiyye münker ve hayret verici bir haber rivayet etmiştir demektedir. Hadisin mevkuf olması ise yeterlidir.

Scanned with CamScanner

*40. Yahut derin bir denizdeki karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir. Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz.*

**Tefsiri:**

Bunlar yüce Allah'ın iki tür kâfire vermiş olduğu iki örnektir. Tıpkı Bakara sûresinin baş taraflarında biri ateşle ilgili, diğeri su (yağmur) ile ilgili münafıklara dair iki örnek verdiği gibi. Aynı şekilde Ra'd sûresinde de kalplerde yer eden hidayet ve ilme dair de biri su ile diğeri ateş ile alakalı iki örnek vermişti. Bizler bu örneklerin her birisi hakkında kendi yerinde burada tekrar etmeye gerek bırakmayacak şekilde açıklamalarda bulunmuş idik. Bundan dolayı yalnız Allah'a hamd ederiz. Bütün minnet duygularımız onadır.

Bu iki örneğin birincisi küfürlerine başkalarını davet edip, propagandasını yapan kâfirler hakkındadır. Bunlar kendilerinin amel ve inançları ile doğru bir paya sahip olduklarını zannederler. Hakikatte ise gerçek adına hiçbir şeye sahip değildirler. Onların bu hususta misalleri uzaktan koskoca bir deniz gibi yeryüzünün oldukça geniş ve düzlük bir yerinde görülen serabı andırmaktadır. Serap, böyle düzlük yerlerde gün ortasından sonra görülür. Gündüzün ilk vakitlerinde görülene de "âl" denilir, gök ile yer arasında su var gibi görülür. Suya ihtiyacı olan bir kimse serabı gördüğü vakit onu su zanneder ve ondan içmek üzere ona doğru gider. Onun yanına vardığı sırada ise *"onun bir şey olmadığını görür."* İşte kâfir de kendisinin bir amelde bulunmuş olduğunu ve bir şeyler kazanmış olduğunu zanneder. Kıyamet gününde Allah'ın huzuruna varıp da o amellerinden ötürü Allah onu hesaba çekip, işlediklerinden dolayı inceden inceye onunla tartışılacağı vakit kabul edilmiş hiçbir amelinin bulunmadığını görür. Ya ihlâsı bulunmadığından dolayı yahut şeriatın yolunu izleyerek amel etmediğinden dolayı. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız"* (Furkân, 23) buyurmaktadır. Burada da yüce Rabbimiz: *"Halbuki kendisi (amelinin) yanında Allah'ı bulmuştur. O da hemen onun hesabını ona tamamen öder. Allah hesabı çok çabuk görendir."*

Ubeyy b. Ka'b, İbn Abbâs, Mücâhid, Katâde ve başkalarından da bu şekilde rivayet edilmiştir.

Scanned with CamScanner

[4969] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde rivayet edildiğine göre kıyâmet gününde Yahudilere: Sizler neye ibadet ediyordunuz denilir, onlar: Biz Allah'ın oğlu Uzeyr'e ibadet ediyorduk, diyecekler. Onlara: Siz yalan söylediniz. Allah hiçbir evlat edinmemiştir. Peki ne bekliyorsunuz, denilecek. Onlar, Rabbimiz, susadık bize içecek su ver diyecekler, onlara: Görmüyor musunuz denilecek ve birbirini adeta yiyip bitiren cehennem ateşi onlara bir serap gibi görünecek, derhal oraya koşuşacaklar ve birbiri arkasına onun içine düşecekler.[324]

Bu ise yüce Allah'ın katmerli cehalet içerisinde olanlar için vermiş olduğu bir örnektir ama sade cahil olan, nispeten kafasını çalıştırmayan, küfrün önderlerinin taklitçisi, akletmeyen sağır ve dilsizlere gelince, onların misali de yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibidir: *"Yahut derin bir denizdeki"* -Katâde de *"lücci"* kelimesini derin diye açıklamıştır.- *"Karanlıklar gibidir. Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır. Birbiri üstünde karanlıklar. Elini çıkarsa neredeyse onu dahi göremeyecektir."* Aşırı karanlıktan ötürü onu dahi hemen hemen göremez. Kendisini bir yerlere götürenlerin durumunu bilmeyen, nereye gittiğinin farkında olmayan, önünden gidenlerin halini de bilmeyen taklitçi, sıradan, cahil kâfirin kalbinin misali de işte budur. Hatta böyle birisinin durumu şu örnekteki gibidir: Bilgisiz bir kimseye: Nereye gidiyorsun, denilir. O, onlarla birlikte der. Peki onlar nereye gidiyor diye sorulursa, o bilgisiz, bilmiyorum der.

Avfî, İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Onu bir dalga örter, onu da üstünden (başka) bir dalga kaplar. Onların üzerinde ise bulutlar vardır."* Bununla kalp, kulak ve göz üzerindeki perdeleri kastetmektedir. Bu yönüyle yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Allah kalplerine de, kulaklarına da mühür vurmuştur. Gözleri üzerine de perdeler çekmiştir. Onlar için büyük bir azap vardır."* (Bakara, 7); *"Kendi hevasını ilah edinmiş, bilgisine rağmen Allah'ın kendisini şaşırtmış olduğu, kulağına ve kalbine mühür vurduğu, gözü üzerine de perde gerdiği kimse hakkında ne dersin? Artık buna Allah'tan başka kim hidayet verebilir? Hiç öğüt almaz mısınız?"* (Câsiye, 23)

---

324 Buhârî, 4581; Müslim, 183. Ebû Said el-Hudri'nin rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Daha önce de geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Ubeyy b. Ka'b da yüce Allah'ın: *"Birbiri üstüne karanlıklar"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: İşte o kişi beş karanlık içerisinde gider gelir. Konuşması karanlık, ameli karanlık, girdiği yer karanlık, çıktığı yer karanlık, kıyâmet gününde ise varacağı yer de karanlıklar yani cehennem ateşi olacaktır.

Rabi b. Enes ve Süddî de buna yakın açıklamalarda bulunmuşlardır.

*"Allah kime nur vermemişse onun nuru olmaz."* Yani Allah'ın hidayet vermediği bir kimse; işte o helak olmuş, bilgisiz, şaşkın, yok olmuş bir kâfirdir. Yüce Allah'ın: *"Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek olmaz"* (A'râf, 186) buyruğu gibidir. Bu buyrukta söz konusu edilen hal, mü'minlerin misalinde dile getirilen: *"Allah dilediği kimseyi nuruna hidayet eder"* (Nûr, 35) buyruğuna benzemektedir.

Allah azimuşşan'dan kalplerimize bir nur, sağımıza bir nur, solumuza bir nur vermesini ve bizim nurumuzu alabildiğine büyütmesini dileriz.

**Göklerin ve Yerin Mâliki:**

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافَّاتٍ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ وَاللهُ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَى اللهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾

*41. Görmedin mi ki göklerde ve yerde olanlar ve dizi dizi uçan kuşlar Allah'ı tesbih ederler. Onların her biri kendi dua ve tesbihlerini bilir. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilendir.*

*42. Göklerle yerin mülkü Allah'ındır ve dönüş Allah'adır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah göklerde ve yerde bulunanların yani meleklerin, insanların, cinlerin, hayvanların hatta cansız varlıkların kendisini tesbih ettiklerini haber vermektedir. Nitekim bir başka yerde: *"Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar onu tesbih ederler. Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur; fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız. Şüphesiz ki o halimdir, mağfiret edicidir"* (İsrâ, 44) buyruğu da bunun gibidir.

Scanned with CamScanner

*"Dizi dizi uçan kuşlar"* böyle uçan kuşlar uçtukları vakit Rablerini tesbih eder ve Allah'ın kendilerine ilham ettiği tesbih ile ona ibadet eder. Yüce Allah da o kuşların neler yaptığını çok iyi bilir. Bundan dolayı da: *"Onların her biri kendi dua ve tesbihlerini bilir"* buyurmaktadır. Yani şanı yüce Allah onların her birini aziz ve celil olan Allah'a ibadetinde izleyeceği yolunu ve neyi takip edeceğini ona göstermiştir. Arkasından yüce Rabbimiz bütün bunları bildiğini ve bunlardan hiçbir şeyin kendisine gizli kalmadığını haber vermekte ve bu sebeple de: *"Allah onların yaptıklarını çok iyi bilendir"* buyurmaktadır.

Daha sonra yüce Allah göklerin ve yerin mülkünün yalnız kendisinin olduğunu haber vermektedir. Hükmüne karşı çıkılamayan Hâkim (egemen) ve tasarruf sahibi odur. Kendisinden başkasına ibadet edilmemesi gereken gerçek mabud, ilah da odur.

*"Ve dönüş"* kıyâmet gününde *"Allah'adır"* ve o günde dilediği hükmü verecektir. *"Kötülük edenleri yaptıkları karşılığında cezalandırması, güzel amelde bulunanları da daha güzeli ile mükâfatlandırması içindir."* (Necm, 31) Çünkü o yaratan ve her şeyin sahibi olandır. Dünyada da, ahirette de hüküm yalnız onundur. Dünyada da, ahirette de hamd yalnız onadır.

أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللهَ يُزْجِي سَحَابًا ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلَالِهِ ۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَآءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَآءُ ۖ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْأَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ اللهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِأُولِي الْأَبْصَارِ ﴿٤٤﴾

*43. Görmez misin ki Allah bulutları sürüyor. Sonra aralarını birleştiriyor. Sonra onları üst üste yığıyor. Yağmurun onun aralarından çıktığını görürsün ve gökten içinde dolu bulunan bazı dağlar (gibi bulutlar)dan (dolu) indirir. Onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzak tutar. Onun şimşeğinin şiddetli ışığı gözleri neredeyse alıverecek.*

*44. Allah gece ve gündüzü evirip çevirir. Şüphesiz ki bunda basiret sahipleri için birer kudret vardır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah henüz zayıf (az) iken bulutu ilk meydana getirdiği sırada kudretiyle sürdüğünü hatırlatmaktadır. *"Sonra aralarını birleştiriyor."* Yani önceleri dağınıkken onları bir araya getiriyor. *"Sonra onları üst üste yığıyor"* onu birbirinin üstüne getiriyor. *"Yağmurun onun aralarından çıktığını görürsün."* Yağmur bulutların arasından çıkıyor görülür.

Ubeyd b. Umeyr el-Leysî dedi ki: Allah toz kaldıran rüzgârı gönderir, bu rüzgâr yeri bir şekilde süpürür. Sonra Allah bulut meydana getiren rüzgârı gönderir, o da bulutu meydana getirir. Sonra o bulutları birbirleri ile birleştiren rüzgârı gönderir, o da bulutları birbirine birleştirir. Sonra Allah aşılayıcı rüzgârları gönderir ve o rüzgârlar da bulutları aşılar. Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- rivayet etmişlerdir.

*"Ve gökten içinde dolu bulunan dağlar (gibi bulutlar)dan (dolu) indirir."* Bazı nahivciler bu buyrukta yer alan birinci (من) "gökten" kelimesinin sonundaki "ten" anlamını veren edat, gayenin başlangıcı için, ikincisi ("dağlardan" kelimesindeki "dan" anlamını veren edat) teb'îd (kısmîlik) bildirmek için, üçüncüsü ise cinsin beyanı içindir. ("Dolu" kelimesi cins isim olarak kullanıldığı için ayrıca bunun lâfzî karşılığı görülmez.) Bu şekilde bir kullanım müfessirler arasında *"gökten içinde dolu bulunan bazı dağlar"* buyruğunun anlamının: Semada Allah'ın kendilerinden doluyu indirdiği dolu dağları vardır, kanaatinde olanların açıklamalarına uygundur, ama *"dağlar"* lafzını burada buluttan kinaye kabul edenlere göre ikinci "min:den, dan" edatı burada da gayenin başlangıcı içindir ama birincisinden de bedeldir.[325] Allah en iyi bilendir.

*"Onu dilediğine isabet ettirir, dilediğinden de onu uzak tutar."* Yüce Allah'ın: *"Onu dilediğine isabet ettirir"* buyruğunun yani semadan indirdiği yağmur ve bulut türünü isabet ettirir, anlamında olma ihtimali vardır. Bu durumda buyruk *"onu"* kendilerine rahmet olmak üzere *"dilediğine isabet ettirir"* demek olur. *"Dilediğinden de onu"* yani yağmuru *"uzak tutar"* geciktirir.

Yüce Allah'ın: *"Onu isabet ettirir"* buyruğu ile dilediğinden intikam almak ve azap olmak üzere dolu isabet ettirir anlamında olma ihtimali de var-

325 Bu durumda buyruk, semadan (yani) semadaki dağlar gibi bulutlardan... demek olur. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

dır. Çünkü dolu sebebiyle dallarındaki meyveler dökülür, ekinleri ve ağaçları telef olur, dilediğinden de onlara rahmet olmak üzere o doluyu uzaklaştırır.

*"Onun şimşeğinin şiddetli ışığı gözleri neredeyse alıverecek."* Yani şimşeğinin ışığı o kadar şiddetlidir ki göz onu takip edip, yakından görmeye çalışacak olursa neredeyse gözleri dahi alıverecek (kör edecek) haldedir.

*"Allah gece ve gündüzü evirip çevirir."* Onlarda tasarrufta bulunur. Uzun olan birinin vaktini alıp, diğerine ekler ve nihayet her ikisi de birbirine eşit olur. Sonra bundan alır, öbürüne ekler; bu sefer kısa olan uzar ve uzun olan kısalır. Bütün bunlarda emir ve egemenliği ile izzeti (gücü) ve ilmiyle tasarrufta bulunan odur.

*"Şüphesiz ki bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır."* Yüce Allah'ın azametine delil vardır. *"Muhakkak ki göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün değişip durmasında elbette akıl sahipleri için deliller vardır."* (Âl-i İmran, 190) buyruğu ve devamındaki diğer âyet-i kerimeler de bunun gibidir.

**Her Canlı Sudan Yaratılmıştır:**

وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِّن مَّآءٍ ۖ فَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ بَطْنِهِۦ ۖ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰ رِجْلَيْنِ ۖ وَمِنْهُم مَّن يَمْشِي عَلَىٰٓ أَرْبَعٍ ۚ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤٥﴾

*45. Allah bütün canlıları sudan yarattı. Onlardan bazısı karnı üzerinde yürür, bazısı iki ayak üzere yürür, bazısı dört ayak üzere yürür. Allah dilediğini yaratır. Muhakkak Allah her şeye güç yetirendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah farklı şekilleri, renkleri, hareketleri ve duruşları ile bir sudan var ettiği çeşitli yaratılmışları yaratmaktaki eksiksiz kudretini ve muazzam egemenliğini hatırlatmaktadır. *"Onlardan bazısı"* yılan ve benzerleri *"karnı üzerinde yürür."* İnsan ve kuş gibi. *"Bazısı iki ayak üzere yürür"* davarlar ve diğer hayvanlar gibi, *"bazısı dört ayak üzere yürür."* Bundan dolayı daha sonra: *"Allah"* kudreti ile *"dilediğini yaratır."* Çünkü onun dilediği olur, dilemediği olmaz. Bunun için de daha sonra: *"Muhakkak Allah her şeye güç yetirendir"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

لَقَدْ أَنْزَلْنَآ اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ ۗ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾

*46. Andolsun ki biz açıklayıcı âyetler indirdik. Allah dilediğini dosdoğru yola iletir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu Kur'ân-ı Kerîm'de oldukça çok sayıda hükümler, hikmetler, sapasağlam ve apaçık misaller indirmiş olduğunu ve özlü akıl sahiplerini, basiret sahiplerini, düşünce ve kavrayış sahiplerini bunları anlayıp kavramaya, akletmeye irşad ettiğini tespit etmektedir. Bundan dolayı da *"Allah dilediğini dosdoğru yola iletir"* buyurmaktadır.

**Allah'ın Hükmünden Kaçanlar:**

وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَأَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ وَمَآ أُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ وَإِذَا دُعُوٓا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوٓا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمِ ارْتَابُوٓا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ۚ بَلْ أُولٰٓئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوٓا إِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللّٰهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَآئِزُونَ ﴿٥٢﴾

*47. "Biz Allah'a ve Rasûlü'ne iman ve itaat ettik" derler. Bundan sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler. Onlar mü'minler değildir.*

*48. Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve Rasûlü'ne çağırıldıklarında onlardan bir kısmı yüz çevirir.*

*49. Eğer hak kendilerinin ise ona sürat ve itaatle gelirler.*

*50. Acaba kalplerinde hastalık mı vardır bunların, yoksa şüpheye mi düştüler yahut Allah ve Rasûlü kendilerine haksızlık eder diye mi korkarlar? Hayır, onlar zulmedenlerin ta kendileridir.*

Scanned with CamScanner

*51. Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve Rasûlü'ne davet olunduklarında mü'minlerin sözleri ancak: "İşittik ve itaat ettik" demektir. İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.*

*52. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse, Allah'tan korkar ve ondan sakınırsa işte onlar kurtulan kimselerdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah içlerinde gizlediklerinden farklı şeyleri açığa vuran münafıkların birtakım niteliklerini haber vererek onların sadece dilleri ile: *"Biz Allah'a ve Rasûlü'ne iman ve itaat ettik"* dediklerini *"sonra da onlardan bir kısmı geri dönerler"* diyerek hallerini haber vermektedir. Yani yaptıklarıyla, söylediklerine aykırı davranırlar. Onlar yapmadıklarını söylerler. İşte bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Onlar mü'minler değildir"* buyurmaktadır.

*"Aralarında hükmetmek için onlar Allah'a ve Rasûlü'ne çağırıldıklarında onlardan bir kısmı yüz çevirir."* Yani kendilerinden Allah'ın Rasûlü'ne indirmiş olduğu hidayete uymaları istenecek olursa, ondan yüz çevirirler ve kendi kendilerine büyüklük taslayarak ona uymazlar. Bu da yüce Allah'ın şu buyruklarını andırmaktadır: *"Sana indirilene ve senden önce indirilmiş olanlara iman ettiklerini ileri sürenleri görmez misin? Kendisini inkâr etmekle emrolundukları halde tağutun hükmüne başvurmak istiyorlar. Şeytan da onları uzak bir sapıklıkla büsbütün saptırmak ister. Onlara: Allah'ın indirdiğine ve rasûle gelin denilince, münafıkların senden alabildiğine yüz çevirdiklerini görürsün."* (Nisâ, 60-61)

[4970] Taberânî'de yer alan bir hadis-i şerife göre Semura Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Her kim bir sultana (aralarında adaletle hüküm verilecek Allah'ın ve Rasûlü'nün kabul ettiği otoriteye) çağrılır da bu çağrıyı kabul etmezse o hiçbir hakkı olmayan zalim bir kimsedir."*[326]

---

326 Zayıftır. Taberânî, 6939; Heysemi, Mecma, 7022'de: Senedinde Ravh b. Atâ vardır. İbn Adiyy sika olduğunu söylemiş, diğer İmamlar onun zayıf olduğunu belirtmişlerdir demektedir. Ayrıca bu senette Hasen an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Bunun bir diğer rivayet yolu vardır ki bunu Taberânî, 7078'de rivayet etmiş, Heysemi, 7021'de: Senedinde mestur (durumları gizli) raviler bulunmaktadır demektedir. Üçüncü bir rivayet yolunu da Bezzâr, 1363'te rivayet etmiştir ki Heysemi, 7020'de senedinde Yusuf b. Halid vardır, zayıftır demektedir.

Scanned with CamScanner

*"Eğer hak kendilerinin ise ona sürat ve itaatle gelirler."* Yani hüküm onların aleyhlerine değil de, kendi menfaatlerine ise dinleyip itaat ederek gelirler. İşte yüce Allah'ın *"iz'an ediciler olarak"* buyruğunun anlamı budur. Şayet hüküm böylelerinin aleyhine ise ondan yüz çevirir ve hakkın dışındaki şeylere çağırır ve orada savunduğu batılın revaç bulması için de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den başkasının hükmüne başvurmak ister. Buna göre onun ilk olarak itaat etmesi, o hükmün hakkın kendisi olduğuna inandığından değildi. Aksine bu hüküm onun arzusuna, hevasına uygun olduğundan dolayı kabul etmişti. Bu sebeple hak onun maksadına aykırı düştüğü vakit de hakkı bırakıp, başka tarafa yönelir. Bu sebeple de yüce Allah: *"Acaba kalplerinde hastalık mı vardır bunların yoksa şüpheye mi düştüler? Yahut Allah ve Rasûlü kendilerine haksızlık eder diye mi korkarlar"* buyurmaktadır.

Yani onların ya kalplerinde şifa bulmaz bir hastalık vardır yahut din hususunda kalpleri şüphe içerisindedir yahut hüküm verirken Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine haksızlık edeceğinden korkmaktadırlar.

Durum hangisi olursa olsun katıksız bir küfürdür ve Allah onların hepsini ve onların her birisinin bu niteliklerden hangisini içinde sakladığını çok iyi bilir.

*"Hayır, onlar zulmedenlerin ta kendileridir."* Hayır, onlar zalimler ve günahkâr olanlardır. Allah ve Rasûlü ise onların sandıkları ve vehmettikleri haksızlık ve zulümden alabildiğine uzaktır. Allah ve Rasûlü bundan münezzehtir.

[4971] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hasan dedi ki: Onlardan birisinin bir başkası ile bir anlaşmazlığı olup da Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmüne

---

Derim ki: Hatta itham edilmiş birisidir. İmran b. Husayn'ın rivayet ettiği bir hadis olarak da gelmiştir ki bunu Bezzâr, 1362'de kaydetmiş ve: Bunu Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den muttasıl bir isnad ile rivayet etmiş bir kimse bilmiyoruz ancak bu yoldan İmran'dan rivayet edilmiştir. Ayrıca başkaları bunu Hasan'dan mürsel olarak rivayet etmişlerdir. Ravh da bunu müsned olarak rivayet etmiş olmakla birlikte hadisi leyyindir demektedir.

Heysemi, 7019'da: Ravh zayıftır. İbn Adiyy ise sika olduğunu söylemiştir demektedir.

Buna göre hadis kavi değildir. Hasan etrafında dönüp durmaktadır ve o tedlis yapan bir ravidir. Ondan rivayeti nakleden Ravh ise zayıftır yahut meçhul raviler tarafından nakledilmiştir. Bu hadiste tercih edilen Bezzâr'ın (r.h) zikrettiği üzere mürsel olduğudur. İbnu'l-Arabî ise batıl olduğuna hüküm vermiştir. Ayrıca bk. Şevkânî, Fethu'l-Kadir'de bu âyetin tefsiri ve benim hadisin tahrici ile ilgili notlarım.

Scanned with CamScanner

çağrılacak olursa kendisi haklıysa ve Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in de kendi lehine hakkı vereceğini biliyorsa itaat edip, boyun eğerek gelir ama eğer zulmetmek isteyip de Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in hükmüne çağrılacak olursa bunu kabul etmez ve: Haydi filana git, derdi. Bunun üzerine yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: *"Kimin kendisiyle kardeşi arasında herhangi bir anlaşmazlık olur da Müslüman hakimlerden birisine çağrıldığı halde o çağrıyı kabul etmeyecek olursa o hiçbir hakkı olmayan bir zalimdir."*[327] Bu garip bir hadistir ve mürseldir.

Daha sonra yüce Allah, Allah'ın kitabı ve Rasûlü'nün sünneti dışında bir din arayışı içerisinde olmayan, Allah'ın ve Rasûlü'nün çağrısını kabul eden mü'minlerin niteliklerini şöylece haber vermektedir: *"Aralarında hükmetmek üzere Allah'a ve Rasûlü'ne davet olunduklarında mü'minlerin sözleri ancak: İşittik ve itaat ettik demektir."* Onlar ancak böyle diyebilirler. Bu sebeple yüce Allah onları kurtuluşa ermekle (felâh) nitelendirmiştir. Felâh ise arzu edilene erişmek, korkulanlardan yana da esenliğe kavuşmak demektir. Bunun için yüce Allah: *"İşte bunlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir"* buyurmaktadır.

Katâde *"İşittik ve itaat ettik, demektir"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Bize zikredildiğine göre hem Akabe bey'atlerine katılmış, hem Bedir gazasında bulunmuş ensarın nakiblerinden de birisi olan Ubâde b. es-Sâmit ölümü yaklaşırken kızkardeşinin oğlu Cunade b. Ebî Umeyye'ye şöyle demişti: Sana yükümlülüklerinin ne olduğunu, hakkının da ne olduğunu haber vereyim mi? Cunade: Elbette, dedi. Ubâde dedi ki: Zorluk halinde, kolaylık halinde, sevdiğin hususlarda ve sevmediğin hususlarda başkaları sana tercih edilecek olsa dahi, dinleyip itaat etmekle görevlisin. Dilini adaletle dosdoğru tutmakla yükümlüsün, emretmek hakkına sahip olanlarla da çekişmemelisin. Sana açıkça Allah'a isyan olduğu belli olan hususları emretmeleri hali müstesna. Şayet Allah'ın kitabına uymayan bu şekilde bir emir sana verilecek olursa sen, Allah'ın kitabına uy.

Katâde şunları da söyledi: Yine bize nakledildiğine göre Ebu'd-Derdâ şöyle demiştir: Allah'a itaat olmadan İslam olmaz. Hayır, ancak cemaat ile birlikte oluştadır. Nasihat (samimiyetle bağlılık) Allah'a ve Rasûlü'ne, halifeye ve genel olarak bütün mü'minleredir.

327 Mürseldir. Bir öncekine bakınız.

Scanned with CamScanner

Yine Katâde dedi ki: Bize zikredildiği üzere Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) şöyle derdi: İslamın kulbu Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şehadet getirmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek, Allah'ın Müslümanların emrinin (yönetiminin) başına getirdiği kimselere de itaat etmektir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Allah'ın kitabına, Rasûlü'nün sünnetine, raşid halifelere ve Allah'a itaat olan işleri emrettikleri takdirde Müslümanların yöneticilerine itaat etmenin farz olduğuna dair hadis ve ashab ve tabiinden gelen rivayetler (eserler) böyle bir yerde kaydedilemeyecek kadar çoktur.

*"Kim Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederse"* Katâde Allah'a ve Rasûlü'ne verdikleri emirlerde itaat eder, onların yasakladıklarını terk ederse *"Allah'tan"* geçmiş günahları sebebiyle *"korkar ve"* gelecekte de *"ondan sakınırsa işte onlar kurtulan"* yani her türlü hayrı elde eden, dünyada ve ahirette de her türlü kötülükten yana güven altında olan *"kimselerdir."*

وَأَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۖ قُلْ لَا تُقْسِمُوا ۖ
طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾ قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ ۖ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ ۖ
وَإِنْ تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا ۚ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾

*53. Eğer sen kendilerine emredersen "muhakkak çıkacaklardır" diye var güçleriyle Allah adına yemin ettiler. De ki: "Yemin etmeyin. Maruf olan bir itaat(ta bulunun) şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."*

*54. De ki: "Allah'a da itaat edin, Rasûlü'ne de itaat edin. Eğer yüz çevirirseniz ona düşen ancak ona yükletilendir. Size düşen de size yükletilendir. Ona itaat ederseniz hidayet bulursunuz. Rasûle düşen de ancak apaçık tebliğdir."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e eğer gazaya çıkmalarını kendilerine emredecek olursa kesinlikle çıkacaklarına dair yemin eden münafıkların durumunu bize haber vermektedir. Yüce Allah onlara: *"De ki:*

Scanned with CamScanner

*Yemin etmeyin"* buyurmaktadır. *"Maruf olan bir itaat"* buyruğunun takdirinin şöyle olduğu söylenmiştir: Sizin itaatiniz nasıl olduğu bilinen bir itaattir. Yani sizin itaatinizin mahiyeti bilinmektedir. Sizin itaatiniz beraberinde eylem bulunmayan sözden ibarettir ve yemin ettiğiniz her seferinde de yalan söylemektesiniz. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin ederler. Siz onlardan hoşnut olsanız da şüphesiz Allah o fasıklar topluluğundan hoşnut olmaz."* (Tevbe, 96); *"Onlar yeminlerini kalkan edindiler de Allah'ın yolundan yan çizdiler. Gerçekten de onların bu yaptıkları ne kötüdür."* (Munafikun, 2)

Çünkü yalan onların karakterlerinin bir parçasıdır. Hatta kendi tercih ettikleri şeylerde bile böyledirler. Yüce Allah'ın şu buyruğunda görüldüğü gibi:

*"Görmedin mi o münafıklık edenleri? Onlar kitap ehlinden kâfir olan kardeşlerine derler ki: Eğer siz çıkartılırsanız andolsun biz de sizinle çıkarız. Sizin aleyhinizde hiçbir kimseye ebediyen itaat etmeyiz ve eğer sizinle savaşılırsa muhakkak size yardım ederiz. Halbuki Allah da şahitlik eder ki muhakkak onlar hiç şüphesiz yalancıdırlar. Eğer onlar çıkartırlarsa andolsun ki onlarla birlikte çıkmazlar. Eğer onlarla savaşılırlarsa şüphesiz onlar yardım etmezler. Onlara yardım etseler bile muhakkak gerisin geriye dönerler sonra da kendilerine yardım olunmaz."* (Haşr, 11-12)

Yüce Allah'ın: *"Maruf olan bir itaat"* buyruğunun anlamının şöyle olduğu da söylenmiştir: Yani sizin işiniz maruf olan bir itaat olsun. Yani mü'minler yemin etmeden Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ettikleri gibi, siz de yemin etmeksizin maruf (bilinen doğru şekliyle) itaat edin ve böylece siz de onlar gibi olun.

*"Şüphesiz Allah yaptıklarınızdan haberdardır."* Yani o hem sizi durumunuzdan, hem kimin itaat edip, kimin isyan ettiğinden haberdardır. Dolayısıyla yemin etmek ve iç dünya ona muhalif iken dışa itaat ettiğini yansıtmak yaratılmışlar nezdinde itibar görse bile yüce yaratıcı gizliyi ve gizlinin gizlisini de bilir. O örtülüp, saklanmak istenenlerin dış görünüşüne itibar etmez. Aksine o farklı şeyleri açığa vursalar dahi kullarının kalplerinden haberdar olandır.

Sonra yüce Allah: *"De ki: Allah'a itaat edin, Rasûlü'ne de itaat edin."* Yani Allah'ın kitabına ve Rasûlü'nün sünnetine uyun.

Scanned with CamScanner

*"Eğer yüz çevirirseniz"* ondan yüz çevirip, size getirdiklerini terk edecek olursanız *"ona düşen ancak ona yükletilendir."* Yani risaletini tebliğ etmek ve üzerindeki emaneti eksiksiz yerine getirmektir.

*"Size düşen de size yükletilendir."* Onun risaletini kabul etmek, onu tazim etmek ve risaletin gereklerini yerine getirmektir.

*"Ona itaat ederseniz hidayet bulursunuz"* çünkü o dosdoğru yola çağırır. *"Göklerde ne var, yerde ne varsa kendisinin olan Allah'ın yoluna şunu bilin ki bütün işler Allah'a döner."* (Şûrâ, 51)

*"Rasûle düşen de ancak apaçık tebliğdir"* buyruğu da: *"Sana düşen ancak tebliğ etmektir, hesap görmek de yalnız bize aittir."* (Ra'd, 40); *"Artık sen hatırlat, sen ancak bir hatırlatıcısın üzerlerine musallat olan bir zorba değilsin"* (Gâşiye, 21-22) buyrukları gibi.

Vehb b. Münebbih dedi ki: Allah İsrâiloğulları nebîlerinden Şi'ya adındaki bir nebîye şunu vahyetti: İsrâiloğulları arasında bir hutbe vermek üzere ayağa kalk. Ben senin dilini benim vahyimle serbest bırakacağım. O da şöyle dedi: Ey sema kulak ver, ey arz dinle. Şüphesiz Allah yerine getirmek istediği bir işe hüküm vermek ve bir işi tedbir etmek istiyor. O bağlık, bahçelik yerleri dümdüz yerlere dönüştürmek, sık ağaçlık ormanları, ekinsiz yerlere dönüştürmek istiyor. Irmakları çöllerde, nimeti fakirlerde, mülkü çobanlar arasında yerleştirmek istiyor. O ümmilerden bir ümmiyi peygamber olarak göndermek istiyor. O kaba ve haşin değildir. Çarşı-pazarlarda bağırıp çağırmaz. Kandilin yanından geçecek dahi olsa sakin hareketinden dolayı onu söndürmez. Kurumuş kamış üzerinden yürüse ayaklarının altından ses duyulmaz. Ben onu müjdeleyici ve uyarıcı olarak göndermek istiyorum. O kötü ve çirkin bir söz söylemez. Onun sayesinde kör birtakım gözleri, sağır birtakım kulakları, örtülü kalpleri açarım. Ben onu güzel olan her bir işe dosdoğru yönlendiririm, her türlü güzel ahlakı ona armağan edeceğim. Ağır başlılık ve vakarı ona elbise yapacağım. İyiliği onun şiarı, takvayı onun vicdanı, hikmeti onun konuşması, doğruluk ve vefakârlığı onun tabiatı, affetmek ve iyilik yapmayı onun ahlakı, hakkı onun şeriatı, adaleti onun yaşayışı, davranışı, hidayeti onun önderi, İslam'ı onun dini, Ahmed'i de onun ismi yapacağım. Sapıklıktan sonra onunla hidayete yönlendireceğim, bilgisizlere onunla ilim öğreteceğim, donukluktan sonra onunla kaldırıp yükselteceğim. Bilgisizlikten

Scanned with CamScanner

sonra onunla bilgilendireceğim. Azlıktan sonra onunla çoğaltacağım, fakirlikten sonra onunla zenginleştireceğim. Dağınıklıktan sonra onunla birleştireceğim. Onunla dağınık ümmetleri birbirine kaynaştıracağım. Ayrılık içerisindeki kalpleri, grup grup olmuş hevaları bir araya getireceğim. Onun sayesinde pek büyük insan kalabalıklarını helakten kurtacağım, onun ümmetini insanlar için çıkartılmış en hayırlı ümmet yapacağım. İyilikle emredecek, kötülükten alıkoyacaklar. Onlar muvahhidler, mü'minler, ihlâs sahibi kimseler ve rasûllerimin getirdiklerini tasdik edip doğrulayanlar olacaktır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

**Yeryüzünün Gerçek Sahipleri:**

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾

*55. Allah içinizden iman edip, salih amel işleyenlere şunu vadetti: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi -andolsun ki- kendilerini de muhakkak yeryüzünde halife kılacak, kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacak. Önceki korkularını güvene çevirecektir. Bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet ederler. Bundan sonra artık kim kâfir olursa onlar fasıkların ta kendileridir.*

**Tefsiri:**

Bu yüce Allah'ın, Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun ümmetini yeryüzünün halifeleri, insanların önderleri ve onların yöneticileri yapacağına, onlarla ülkelerin düzeleceğine, kulların kendilerine boyun eğeceğine, önceleri insanlardan korkularını güvenliğe ve insanlar arasında hükmetmeye ve yönetmeye değiştireceğine dair verdiği bir sözüdür.

Şanı yüce ve mübarek Rabbimiz bunu gerçekten yerine getirmiştir. Yalnız ona hamd ederiz, minnet duygularımız onadır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) deha vefat etmeden Allah ona Mekke'yi, Hayber'i, Bahreyn'i, Arap yarımadasının diğer bölgelerini ve Yemen topraklarının tamamını fet-

Scanned with CamScanner

hetmeyi nasip etti. Hecer Mecûsîlerinden ve Şam (Suriye)'ın bazı yerlerinde yaşayanlardan cizye aldı. Bizans hükümdarı Heraklius, Mısır ve İskenderiye hükümdarı Mukavkıs, Umman hükümdarları, Ashama'dan sonra hükümdarlığa geçen Habeş hükümdarı Necâşî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun ve Allah ona ikramda bulunsun- ile karşılıklı hediyeleştiler.

Daha sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) vefat edip de Allah onun için kendi nezdindeki lütuf ve ikramları seçip tercih edince ondan sonra yönetimin başına halifesi Ebû Bekr es-Sıddîk geçti. Onun vefatından sonra ümmetin dağınıklığını toplayıp, bir araya getirdi, Arap yarımadasının birliğini sağlamlaştırdı ve onu gereği gibi hazırladı. İslam ordusu Halid b. el-Velid (radıyallâhu anh)'ın komutası altında İran topraklarına gönderdi. İran'ın bir bölümünü fethettiler. Ora halkından birtakım kimseleri öldürdüler. Bir başka orduyu Ebû Ubeyde (radıyallâhu anh)'ın başkomutanlığı ile onunla beraber diğer komutanlarla birlikte Şam topraklarına gönderdi.

Üçüncü bir orduyu da Amr b. el-Âs (radıyallâhu anh) komutanlığında Mısır'a gönderdi. Allah onun hükümdarlığı döneminde Şam'a giden ordunun Busra, Dımaşk ve onların çevrelerinde bulunan Havran ve yakınlarını fethetmeyi nasip etti. Sonra da yüce Allah onun ruhunu kabzetti ve nezdindeki lütuf ve ikramları onun için seçti.

Yüce Allah İslam'a ve Müslümanlara Ebû Bekr es-Sıddîk'a, Ömer el-Faruk'u halife olarak seçme ilhamını verdi. O da Ebû Bekir'den sonra işi gerçek ve tam anlamı ile idare etti. Güçlü yaşantısı ve mükemmel adaleti hususunda nebîlerden (selam onlara) sonra devranda onun gibisi görülmedi. Onun halifeliği döneminde ise Şam (Suriye) topraklarının tamamı, Mısır, İran'ın büyük bir bölümü fethedildi. Kisra'nın hükümdarlığını paramparça etti ve onu son derece zelil kıldı. Kisra, ülkesinin en uzak yerine geriledi. Kayser de geriledi ve Şam'dan elini çekerek Konstantiniye'ye geri çekildi. Her iki hükümdarlığın malını Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in vadettiği ve haber verdiği şekilde Allah yolunda harcadı. Allah'ın Rasûlü'ne Rabbinden en eksiksiz selamlar, en temiz salâvatlar olsun.

Daha sonra Osman (radıyallâhu anh)'ın yönetim dönemi geldi. İslam ülkesi, yeryüzünün doğu ve batısının en uzak noktalarına kadar uzandı. Mağrib (Kuzey Afrika) ülkeleri en uzaklarda bulunan yerlere kadar fethedildi. Endü-

Scanned with CamScanner

lüs, Kıbrıs, Kayravan ve Atlas Okyanusuna yakın Sebte toprakları fethedildi. Doğu tarafından ise Çin'in uzak yerlerine kadar fetihler gerçekleştirildi. Kisra öldürüldü ve onun krallığı büsbütün yıkılıp gitti. Irak şehirleri, Horasan ve Ehvaz fethedildi. Müslümanlar Türklerden gerçekten çok büyük sayıda kimseleri savaşlarda öldürdüler. Allah onların en büyük hükümdarlarını, hakanlarını bozguna uğrattı, dünyanın doğularından ve uzak yerlerinden mü'minlerin emiri Osman b. Affan (radıyallâhu anh)'ın huzuruna haraçlar taşınıp, getirildi. İşte bu onun ümmeti Kur'ân-ı Kerîm'in muhafaza edilmesi, ezberlenmesi, toplanması, tedrisatının yapılması ve okunmasının bereketiyle gerçekleşmişti.

[4972] İşte bundan dolayı sahihte Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir: *"Allah yeryüzünün köşe bucaklarını bir araya getirerek bana gösterdi. Doğularını ve batılarını gördüm. Ümmetimin mülkü yeryüzünden bir araya getirilip, bana gösterilen yerlere kadar ulaşacaktır."*[328]

İşte biz Allah'ın ve Rasûlü'nün bize verdikleri sözlerin nimetleri içerisinde yaşayıp durmaktayız. Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir. Allah'tan kendisine ve Rasûlü'ne iman etmeyi, bizden razı olmasını sağlayacak şekilde ona olan şükrümüzü yerine getirme imkânını vermesini dileriz.

[4973] İmam Müslim b. Haccac da Sahih'inde şöyle diyor: Câbir b. Semura dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"İnsanların işleri, başlarına on iki yönetici adam gelip tamamlanıncaya kadar yolunda gitmeye devam edecektir."* Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim fark edemediğim bir kelime söyledi. Babama: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne dedi diye sordum. O: *"Hepsi de Kureyşten olan"* buyurdu, dedi.[329]

Bunu Buhârî de Şu'be, Abdulmelik b. Umeyr'den böylece diye naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Müslim'in bir rivayetinde de: *"O bunu Maiz b. Mâlik'in recm edildiği günün akşamı söylemişti"* denilmekte ve bununla birlikte daha başka hadisleri de zikretmiş bulunmaktadır.

İşte bu hadiste on iki adaletli halifenin bulunmasının kaçınılmaz olduğuna dair delil vardır. Ancak bunlar isna aşeriyye şiasının İmamları değildir çünkü onların birçoğunun yönetimden en ufak bir payları olmamıştı, ama bu

328 Daha önce En'âm sûresi 65. âyetin tefsirinde geçti.
329 Daha önce Mâide sûresi 12. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

yöneticiler Kureyş'ten olacaklar, yönetime gelip adaletle uygulama yapacaklardır. Önceki kitaplarda da onların geleceği müjdesi verilmiştir. Diğer taraftan bunların birbirinin ardı arkasına gelme şartı yoktur. Bunun yerine onlar ümmet arasında kimi zaman arka arkaya, kimi zaman da dağınık olarak var olacaklardır. Onlardan dördü arka arkaya gelmiş bulunmaktadır. Bunlar Ebû Bekir sonra Ömer sonra Osman sonra Ali (radıyallâhu anhum)'dur. Bundan sonra ise aralarında bir fetret (kesinti) dönemi geçti. Sonra da bunlardan Allah'ın dilediği kadar var oldu. Daha sonra da Allah'ın bildiği zamanlarda geri kalanlar da var olmuş olabilir. Bunlardan birisi de adı, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in adına, künyesi de onun künyesine uygun yeryüzünün zulüm ve adaletsizlikle doldurulduğu gibi adalet ve eşitlikle dolduracak Mehdi de bunlardan birisi olacaktır.

[4974] İmam Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de Said b. Cuhman'ı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in azatlısı Sefine'den naklettiği rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Halifelik benden sonra otuz yıldır. Sonra da ısırıcı hükümdarlık gelecektir."*[330]

[4975] er-Rabî b. Enes, Ebu'l-Âliye'den yüce Allah'ın: *"Allah içinizden iman edip, salih amel işleyenlere şunu vadetti: Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi -andolsun ki- kendilerini de muhakkak yeryüzünde halife kılacak. Kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacak. Önceki korkularını güvene çevirecektir..."* âyeti hakkında şunları söylemiştir: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve ashabı yaklaşık yirmi sene Mekke'de bir ve tek olarak Allah'a, ona ortak koşmaksızın yalnızca ona ibadet etmeye (gizlice ve korku içerisinde oldukları halde) davet edip durdular. Medine'ye hicretten sonra emrolundukları vakte kadar onlara savaş emri verilmemişti. Medine'ye geldikten sonra Allah onlara savaşma emrini verdi. Medine'de de korku içe-

330 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 4646; Tirmizî, 2226; Tayalisi, 1107; Ahmed, V, 221; Nesâî, Fedailu's-Sahabe, 52; Hakim, III, 145; İbn Hibbân, 6657 ve 6943'de sahih olduğunu belirtmiştir. Hadis Said b. Cuhman etrafında dönüp durmaktadır. Hakkında bazı eleştiriler bulunmakla birlikte sika olduğu da söylenmiştir. İbn Teymiye, Fetava, 35, 18'de sahih olduğunu söyleyerek şunları eklemiştir: Ahmed bu hadisin sabit olduğunu söylemiş olup, hadis fukaha ve sünnet ehli arasında ittifakla kabul edilmiştir.

Bu hususta ayrıca Ebû Bekre'nin rivayet ettiği bir hadis vardır ki bunu da Ahmed, V, 44; Ebû Dâvûd, 4635'te rivayet etmiştir. Senedinde Ali b. Zeyd vardır. Zayıf bir ravidir ama şahit olarak uygundur.

Scanned with CamScanner

risinde idiler. Silahla yatıyor, silahla kalkıyorlardı. Allah'ın dilediği kadar bir süre bu halde kaldılar. Sonra ashabından bir adam şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz sonsuza kadar bu şekilde korku içerisinde mi kalacağız? Güvende kendimizi hissedeceğimiz ve silahlarımızı bırakacağımız bir günü görmeyecek miyiz, dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Aradan fazla bir zaman geçmeden sizden her bir kimse pek büyük bir kalabalık içerisinde aralarında tek bir kimsenin dahi bir silahı bulunmaksızın bağdaş kurup, rahatça oturacaktır."* Sonra Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi. Arap yarımadasına karşı Allah, nebîsine zafer verdi. Onlar da güvene kavuştular ve silahlarını bıraktılar. Sonra yüce Allah Nebîsini aldı. Onlar Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ın halifeliği döneminde hep bu şekilde güven altında idiler. O sıkıntılara düştükleri zamana kadar bu böyle idi. İşte o vakit üzerlerine korku da dâhil oldu, bu sefer koruyucular ve bekçiler edindiler, onlar hallerini değiştirdiler bu sebeple onların da halleri değiştirildi.[331]

Seleften kimisi: Ebû Bekir ve Ömer'in -Allah ikisinden de razı olsun- halifeliği onun kitabında haktır demiş, sonra da bu âyet-i kerimeyi okumuştur.

Bera b. Azib dedi ki: Bizler ileri derecede korku içerisinde iken bu âyet-i kerime nâzil oldu.

Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Şunu da hatırlayın ki bir zamanlar yeryüzünde azlıktınız ve zayıf görülüyordunuz. İnsanların sizi tutup kapmasından korkuyordunuz da o sizi barındırdı, sizi yardımıyla kuvvetlendirdi. Size en temiz ve en hoş şeylerden rızık verdi ta ki şükredesiniz"* (Enfâl, 26) buyruğuna benzemektedir.

*"Onlardan öncekileri halife yaptığı gibi."* Nitekim yüce Allah Mûsâ (a.s)'dan kavmine şöyle dediğini bize aktarmaktadır: *"Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helak eder ve sizi yeryüzünde halifeler kılar. O zaman da sizin nasıl davranacağınıza bakacaktır."* (A'râf, 129) Yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Biz ise o arzda zayıf düşürülmüşlere lutufta bulunmak, onları önderler yapmak ve onları mirasçılar kılmak istiyorduk ve onlara o arzda güç ve imkân (iktidar) verelim, Firavun'a, Haman'a ve ordularına da onlardan korka geldiklerini gösterelim (istiyorduk)."* (Kasas, 5-6)

331 Taberî, 26179. Ebu'l-Âliye'den mürsel olarak ama aslının şahitleri vardır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

*"Kendileri için seçip beğendiği dinlerini onlar için iktidar yapacak, önceki korkularını güvene çevirecektir"* buyruğuna gelince:

[4976] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), yanına geldiği vakit Adiyy b. Hâtim'e şöyle demişti: *"Hire'yi bilir misin?"* Adiyy: Onu görmedim ama Hire hakkında bir şeyler duydum dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Nefsim elinde olana yemin ederek söylüyorum ki Allah bu işi tamama erdirecektir. Öyle ki yolcu bir kadın Hire'den çıkacak ve herhangi bir kimsenin himayesine girmeksizin Beyt'i tavaf edecektir. Yemin ederek söylüyorum ki Hürmüz oğlu Kisra'nın hazineleri fethedilecektir."* Ben: Hürmüz oğlu Kisra mı, dedim. O, *"evet Hürmüz oğlu Kisra'nın. Andolsun mal öyle bir cömertçe dağıtılacak ki kimse onu kabul etmek istemeyecek"* buyurdu.

Adiyy b. Hâtim dedi ki: İşte yolcu bir kadın Hire'den çıkıyor ve kimsenin himayesine girmeksizin Beyt'i tavaf edebiliyor. Yemin ederim ki ben Hürmüz oğlu Kisra'nın hazinelerinin fatihleri arasında idim. Nefsim elinde olana yemin ederek söylüyorum ki üçüncüsü de gerçekleşecektir. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gerçekleşeceğini söylemişti.[332]

[4977] İmam Ahmed dedi ki: Ubeyy b. Ka'b dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Bu ümmete yeryüzünde yükselmeyi, yücelmeyi, dini, zaferi ve iktidar olmayı müjdele! Her kim aralarından ahiret amelini dünya için yapacak olursa onun ahirette hiçbir payı olmayacaktır."*[333]

Yüce Allah'ın: *"Bana hiçbir şeyi ortak koşmaksızın ibadet etsinler"* buyruğu ile ilgili olarak da İmam Ahmed dedi ki:

[4978] Enes'ten rivayete göre Muaz b. Cebel kendisine şu hadisi nakletmiştir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in bineği üzerinde arkasına binmiş ve benimle onun arasında yalnızca devenin semerinin arka tarafındaki tahta parçasından başkası yokken *"ey Muaz"* buyurdu. Ben: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! Emrini bekliyorum, dedim. Sonra bir süre yol aldı, arkasından: *"Ey Muaz b. Cebel"* buyurdu. Ben: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! Emirleri-

332 Sahihtir. Buhârî, 3595; Beyhakî, Delail, V, 343-344. Adiyy b. Hâtim'in rivayet ettiği bir hadis olarak.

333 Sahihtir. Ahmed, V, 134; Hakim, IV, 311; İbn Hibbân, 405. Hakim sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ona muvafakat etmiştir. Senedinde er-Rabî b. Enes vardır. O doğru sözlüdür. Ahmed, V, 134'de ona mutabaatta bulunulmuştur. Onun da senedi Buhârî ve Müslim'in şartına uygundur.

Scanned with CamScanner

nizi bekliyorum dedim. (Muaz devamla) dedi ki: Sonra bir süre daha yürüdü. Arkasından, *"ey Muaz b. Cebel"* buyurdu. Ben: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! Emirlerini bekliyorum, dedim. O: *"Allah'ın kullar üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun"* buyurdu. Ben: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir dedim. O: *"Allah'ın kullar üzerindeki hakkı kendisine ibadet etmeleri ve ona hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır"* buyurdu. (Muaz devamla) dedi ki: Sonra bir süre daha yol aldı ve arkasından: *"Ey Muaz b. Cebel"* dedi. Ben: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! Emirlerinizi bekliyorum, dedim. Şöyle buyurdu: *"Eğer bunu yerine getirecek olurlarsa kulların Allah'ın üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun"* dedi. Ben: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir dedim. O: *"O takdirde Allah'ın kullarını azaplandırmaması onların Allah üzerindeki hakkıdır"* buyurdu.[334] Bunu Buhârî ve Müslim, Sahih'lerinde Katâde'nin rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

*"Bundan sonra artık kim kâfir olursa onlar fasıkların ta kendileridir."* Yani artık bundan sonra kim bana itaatin sınırlarının dışına çıkarsa Rabbinin emrinin dışına çıkmış (fısk etmiş) olur. Büyük bir günah olarak da bu yeterlidir.

Ashab-ı kiram -Allah onlardan razı olsun- Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den sonra aziz ve celil olan Allah'ın emirlerini en çok yerine getiren, yüce Allah'a en çok itaat eden kimseler oldukları için Allah'ın yardımı da onlara göre geliyordu. Onlar Allah'ın sözünü doğularda da, batılarda da galip getirdiler. Allah da onlara muazzam bir destek verdi. Diğer kullara ve ülkelere egemen ve yönetici oldular ama onlardan sonra gelen insanlar bazı emirlerde kusurlu hareket edince, onlara uygun olarak da üstünlükleri eksildi.

[4979] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde çeşitli yollardan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu nakledilmiştir: *"Ümmetimden bir kesim kıyâmet gününe kadar hak üzere üstün ve galip kalmaya devam edeceklerdir. Onlara yardım etmeyenlerin de, onlara muhalefet edenlerin de kendine zararı olmayacaktır."* Bir rivayette de: *"Ve onlar bu hal üzere oldukları halde Allah'ın emri gelinceye kadar (bu böyle olacaktır)"* denilmektedir.[335] Bir rivayette de: *"Deccal ile savaşacakları vakte kadar"* denilmektedir.[336]

---

334 Buhârî, 5967, 6267; Müslim, 30; Ahmed, V, 242; İbn Hibbân, 362

335 Müslim, 1920; Ebû Dâvûd, 4252; Tirmizî, 2177 Sevban'ın rivayet ettiği bir hadis olarak. Müslim, 923, h. no: 173 Muâviye'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

336 Bezzâr, 3387 Nehik b. Süreym'in rivayet ettiği bir hadis olarak senedi zayıftır. Enes'in

Scanned with CamScanner

Bir diğer rivayette de: *"Onlar üstün ve galip oldukları halde Meryem oğlu İsa ininceye kadar"* denilmektedir.[337] Bütün bu rivayetler sahihtir ve aralarında herhangi bir çelişki yoktur.

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْأَرْضِ ۚ وَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ وَلَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

*56. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin ve Rasûle itaat edin ki rahmete kavuşturulasınız.*

*57. Sakın kâfirlerin yeryüzünde aciz bırakacaklarını sanma. Onların varacağı yer ateştir, o ne kötü bir dönüş yeridir!*

**Tefsiri:**

Yüce Allah'ımız mü'min kullarına namazı dosdoğru kılmalarını buyurmaktadır. Namaz ise bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın Allah'a ibadet etmektir. Zekât vermelerini de emretmektedir. Zekât zayıflarıyla, fakirleriyle yaratılmışlara bir iyiliktir. Bunları yaparken Allah'ın Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) itaatkâr olmalarını da istemektedir. Yani kendilerine verdiği emirlerde onun arkasından yolunu takip edecekler, kendilerine yasak kıldığı ve vazgeçmelerini söylediği hususları da terk edecekler. Olur ki böylelikle Allah da onlara rahmetini ihsan eder. Bunları yerine getirenlere Allah'ın rahmetini ihsan edeceğinde de hiçbir şüphe yoktur. Nitekim yüce Allah bir başka âyet-i kerimede: *"İşte Allah onlara rahmet edecektir"* (Tevbe, 71) buyurmaktadır.

*"Sakın kâfirlerin"* sana muhalefet eden ve seni yalanlayan inkârcıların *"yeryüzünde aciz bırakacaklarını sanma"* ey Muhammed! Onlar Allah'ı asla aciz bırakamazlar. Aksine Allah onların üzerinde kadirdir. Bundan dolayı da kendilerini en ağır azap ile azaplandıracaktır. Bu sebeple de: *"Onların"* ahi-

naklettiği bir hadis onun şahididir. Bunu da Ebû Ya'la, 2820; Hakim, IV, 544'de rivayet etmişlerdir. Abbad b. Mansur yoluyla senedi zayıftır ama bu hadisin kendisini güçlendiren şahitleri de vardır.

337 Ebû Ya'la, 2078 Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedi zayıftır ama aslı Müslim, 156; Ahmed, III, 384'de yer almıştır. Bu hususta pek çok hadis-i şerif vardır.

Scanned with CamScanner

ret yurdunda *"varacakları yer ateştir"* buyurmaktadır. *"O ne kötü bir dönüş yeridir."* Kâfirlerin varacağı yer ne kötü bir yerdir, onların kalacakları yer ne kötü bir döşektir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُم بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

*58. Ey iman edenler, sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler ve sizden baliğ olmayanlarınız sizden üç defa izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle vaktinde elbisesiz olacağınız vakit ve yatsı namazından sonra. Bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir. Bu üç vakitten sonra size de bir vebal yoktur, onlara da. Onlar da yanınıza girip çıkarlar. Her biriniz de diğerinin yanına girip çıkar. Allah âyetleri size böyle açıklar. Allah çok iyi bilendir, Hakîmdir.*

*59. Sizden olan çocuklar baliğ olduklarında kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi onlar da izin istesinler. Allah size âyetlerini böyle açıklar. Allah Alîmdir, Hakîmdir.*

*60. Nikâh ümidi kalmamış, yaşlanıp oturmuş kadınlar için süslerini göstermemek şartıyla rubalarını bırakmakta onlar üzerine vebal yoktur. Bununla beraber iffetli olmaları onlar için hayırlıdır. Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Bu âyet-i kerimeler akrabaların birbirlerinin yanına girmek için izin istemeleri hükmünü kapsamaktadır. Sûrenin baş tarafında geçen buyruklar ise yabancıların birbirlerinden izin almaları hakkında idi. Yüce Allah mü'minlere sağ ellerinin sahip olduğu hizmetçileri ve ergenlik çağına ulaşmamış olan çocuklarının kendilerinden şu üç halde izin istemelerini emir buyurmaktadır:

(Birincisi) *"sabah namazından önceki vakit"*tir. Çünkü insanlar o zaman yataklarında uyumaktadırlar.

(İkincisi) *"öğle vaktinde elbisesiz olabileceğiniz vakit"*tir. Bu da kaylule (denilen öğle vakti dinlenme) zamanıdır. Zira insan böyle bir halde ailesi ile birlikte olup elbiselerini çıkartmış olabilir.

(Üçüncüsü) *"yatsı namazından sonra"*ki vakittir. Çünkü bu zaman da uyuma zamanıdır. İşte hizmetçilere ve küçük çocuklara bu hal (ve zaman) larda aile halkı üzerine izinsiz girmemeleri emredilir. Çünkü bu durumda erkeğin hanımı ile birlikte bulunması ya da buna benzer meşguliyetlerle uğraşması ihtimali vardır.

Bu sebeple yüce Allah: *"Bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir. Bu üç vakitten sonra size de bir vebal yoktur, onlara da"* buyurmaktadır. Yani belirtilen bu hal (ve zaman)ların dışında onlara (izinsiz) girmelerine imkân tanımanızdan dolayı sizin için de, onlar için de -eğer bu üç halin (vaktin) dışında bir şey görecek olurlarsa- bir vebal yoktur. Çünkü (bu vakitlerde) izin almadan girmelerine müsaade edilmiştir ve çünkü onlar size hizmet etmek amacıyla ve başka maksatlarla *"yanınıza girip çıkarlar."* Başkaları için müsamaha ile karşılanmayan birtakım hususlar bu şekilde girip çıkanlar hakkında müsamaha ile karşılanabilir.

[4980] Bundan dolayı İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve Sünen sahipleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kedi hakkında şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"O necis değildir. Çünkü kedi sizin yanınıza sıkça girip çıkanlardandır."*[338]

338 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 75; Tirmizî, 92; Nesâî, I, 55; İbn Mâce, 367; Ahmed, V, 303; İbn Hibbân, 1299; Hakim, I, 160'da sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Tirmizî de hasen, sahihtir demiştir. Hadisin durumu dedikleri gibidir. Daha önceden de geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Bu âyet-i kerime muhkem olup, herhangi bir buyrukla nesh edilmemiş olduğundan ve insanların da gereğince amel etmeleri oldukça az olduğundan ötürü Abdullah b. Abbâs, insanların bu hallerine tepki göstermiş bulunmaktadır.

Nitekim İbn Ebî Hâtim şöyle demiştir: Said b. Cübeyr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: İnsanlar üç âyeti terk ettiler, onların hükümleri gereğince artık amel etmemeye başladılar. (Bunlar): *"Ey iman edenler! Sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler ve sizden baliğ olmayanlarınız sizden üç defa izin istesinler..."* âyeti; Nisâ sûresinde yer alan: *"Paylaştırma sırasında yakınlar, yetimler ve yoksullar da hazır bulunurlarsa kendilerini o maldan rızıklandırın..."* (Nisâ, 8) âyeti ile Hucurât sûresinde yer alan: *"Şüphesiz ki Allah'ın katında sizin en şereflíniz en takvalı olanınızdır."* (Hucurât, 13) âyetidir.

Yine zayıf bir ravi olan İsmail b. Müslim yoluyla Amr b. Dinar'dan, o Atâ b. Rebâh'tan, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Şeytan üç âyetin gereğini yerine getirmek hususunda insanları yenik düşürdü, onlar da bu âyetler gereğince amel etmeyi bıraktılar. (Bunlardan biri): *"Ey iman edenler, sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler... sizden izin istesinler"* âyetidir.

Ebû Dâvûd dedi ki: Ubeydullah b. Ebî Yezîd, İbn Abbâs'ı şöyle derken dinlemiştir: İnsanların çoğu bu âyetlere iman etmemişlerdir. (Gereğince amel etmemektedirler. Bu âyetlerden biri) izin isteme âyetidir. Ben hiç şüphesiz bu cariyeme bile yanıma girerken izin istemesini emrediyorum. Ebû Dâvûd dedi ki: Bunu bu şekilde Atâ da İbn Abbâs'tan izni emrederek rivayet etmiştir. Sevrî de Mûsâ b. Ebî Âişe'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ben Şa'bî'ye: *"Sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler... sizden izin istesinler"* buyruğu hakkında soru sordum, o nesh edilmemiştir, dedi. Ben: İnsanlar gereğince amel etmiyorlar deyince, o Allah yardımcımız olsun, dedi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre iki adam kendisine yüce Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de emrettiği belli üç vakitte izin istemeye dair soru sordular. İbn Abbâs şu cevabı verdi: Şüphesiz Allah çok setredicidir (gizli hallerin) setredilmesini de sever. İnsanların kapıları üzerinde perdeleri de yoktu, evleri içerisinde yataklarının üzerlerini kapatan cibinlik türü şeyleri de yoktu. Bazen bir adamın hizmetçisi, çocuğu yahut himayesindeki yetimi, hanımı ile birlikte iken ansızın yanına giriveriyordu. Bu sebeple yüce Allah

Scanned with CamScanner

onlara Allah'ın isimlerini belirttiği elbisesiz olunabilecek o üç vakitte izin almalarını emir buyurdu. Bundan sonra perdeler edinilmeye başlandı, Allah onlara rızık imkânlarını genişletti. Perdeler edindiler, yatakları üzerinde cibinlik gibi örtüler yaptılar. İnsanlar da bu halin artık kendilerine emredilmiş olan izin istemenin yerine geçtiği kanaatine sahip oldular.

Bu rivayette İbn Abbâs'a kadar ulaşan bu senet sahihtir. Bunu Ebû Dâvûd da Ka'nebi'den, o ed-Deraverdi'den, o Amr b. Ebî Amr'dan böylece rivayet etmiştir.

Süddî dedi ki: Ashab-ı kiramdan (Allah onlardan razı olsun) bazı kimseler bu saatlerde hanımlarıyla birlikte olmayı arzu ediyorlar ve gusledip, sonra da namaza öylece gitmek istiyorlardı. Bundan dolayı yüce Allah da kendilerine, kölelerine ve çocuklarına bu vakitlerde kendilerinden izin istemeden bulundukları yere girmemelerini emir buyurdu.

[4981] Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Bize ulaştığına göre -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- ensardan bir adam ve onun hanımı Mersed kızı Esma, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir yemek hazırladılar. İnsanlar izinsiz içeri girmeye koyuldular. Bu sefer Esma: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu ne çirkin bir şey. Kadın kocası ile birlikte tek bir örtü altında iken yanına oğulları (ya da köleleri) izinsiz giriveriyor. Bunun üzerine yüce Allah bu hususta: *"Ey iman edenler, sağ ellerinizin sahip olduğu kimseler ve sizden baliğ olmayanlarınız sizden üç defa izin istesinler"* âyetini indirdi.[339]

Bu âyetin nesh edilmeyip, muhkem olduğunun delillerinden birisi de yüce Allah'ın: *"Allah âyetleri size böyle açıklar. Allah çok iyi bilendir, Hakîmdir"* buyruğudur. Daha sonra yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

*"Sizden olan çocuklar baliğ olduklarında kendilerinden öncekiler izin istedikleri gibi, onlar da izin istesinler."* Yani elbisesiz olabileceğiniz o üç vakitte sizden izin istemeleri emredilen küçük çocuklar, ergenlik yaşına geldikleri takdirde de artık her durumda sizden izin istemeleri icap eder. Yani hem diğer hallerde, hem de erkeğin hanımı ile birlikte olabileceği o hallerde -elbisesiz kalınabilecek üç halde olmasa dahi- izin istemeleri gerekmektedir.

339 Bu senet mudaldır. Mudal zayıf hadisin kısımlarındandır. Mukâtil de münker rivayetler nakleden birisidir.

Scanned with CamScanner

Evzâî, Yahyâ b. Ebî Kesir'den naklen dedi ki: Çocuk eğer ergenlik yaşına varmamışsa anne ve babasının yanına girmek için sözü geçen elbisesiz olunabilecek üç vakitte izin ister ama ergenlik yaşına ulaştığı takdirde durum ne olursa olsun izin istemelidir. Said b. Cübeyr de böyle açıklamıştır.

Yüce Allah'ın: *"Kendilerinden öncekiler izin istedikleri gibi"* buyruğu hakkında da: Kişinin büyük çocukları ile akrabalarının izin istedikleri gibi izin istesinler demektir.

*"Nikâh ümidi kalmamış"* yani artık evlenme arzu ve istekleri kalmamış "yaşlanıp, oturmuş kadınlar" Said b. Cübeyr, Mukâtil b. Hayyân, Katâde ve Dahhâk: Bunlar ay halinden kesilmiş ve çocuk doğurmaktan yana da ümitleri kalmamış kadınlardır demişlerdir. İşte bunlar *"için süslerini göstermemek şartıyla rubalarını bırakmakta onlar üzerine vebal yoktur."* Yani böyle olmayan kadınlar için söz konusu olan tesettür ile ilgili sınırlamalar onun için söz konusu değildir.

Ebû Dâvûd dedi ki: Bize Ahmed b. Muhammed el-Mervezi tahdis etti. Bana Ali b. el-Huseyn b. Vakid babasından tahdis etti. O Yezîd en-Nahvi'den, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan: *"Mü'min kadınlara da de ki: Gözlerini sakınsınlar"* (Nûr, 31) âyetinde hüküm (kısmen) nesh edilerek bundan: "Nikâh ümidi kalmamış, yaşlanıp oturmuş kadınlar" âyetinde söz konusu edilenler istisna edilmişlerdir.

İbn Mes'ud da *"rubalarını"* cilbablarını yahut ridalarını (normal elbiseleri üzerine giyilen üst dış elbiselerini) *"bırakmakta onlar için vebal yoktur"* diye açıklamıştır. İbn Abbâs, İbn Ömer, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Ebu'ş-Şa'sâ, İbrâhim en-Nehâi, Hasan, Katâde, Zührî, Evzâî ve başkalarından da böylece rivayet edilmiştir.

Ebû Sâlih dedi ki: Cilbabını bırakır ve erkeğin önünde entarisi ve başörtüsü ile durur.

Said b. Cübeyr ve başkaları da şöyle demektedir: Buyruk Abdullah b. Mes'ud'un kıraatinde: "(أن يضعن من ثيابهن): *Rubalarının (elbiselerinin bir kısmını) bırakmakta"* şeklindedir ki, bu da başörtüsünün üstünden sarkıtılan cilbabtır. Üzerlerinde kalın bir başörtüsü bulunduktan sonra, yabancının ya da yabancı olmayanın huzurunda cilbabı bırakmalarında bir sakınca yoktur, demek olur.

Scanned with CamScanner

Said b. Cübeyr de âyet-i kerimenin: *"Süslerini göstermemek şartıyla"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Cilbablarını giyinmedikleri için üzerlerindeki ziynetin görülmesine sebep olacak şekilde açılmasınlar.

İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Ümmü el-Maddâ' dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ)'nın yanına girdim ve: Ey mü'minlerin annesi kına yakmak, eteklik giyinmek, boyanmak, küpeler, halhal, altın yüzük ve ince elbiseler hakkında ne dersin? Âişe şöyle dedi: Ey kadınlar, hepinizin hükmü aynıdır. Allah sizlere ziynetinizi yabancılara gösterecek şekilde açılmamak şartıyla ziyneti helal kılmıştır. Yani erkeklerin sizden görmeleri haram olan bir şeyi görmeleri helal olmaz.

Süddî dedi ki: Benim Müslim diye anılan bir ortağım vardı. Kendisi Huzeyfe b. el-Yeman'ın hanımının kölesi idi. Bir gün pazara geldiğinde elinde kına izleri vardı. Ona bunun ne olduğunu sordum, bana kendisinin Huzeyfe'nin hanımı olan hanımefendisinin başına kına yaktığını bildirdi. Ben buna tepki gösterince, o: Arzu edersen seni onun huzuruna götürebilirim, dedi. Ben de, olur dedim. Beni onun huzuruna götürdü, onun heybetli bir kadın olduğunu gördüm ve: Müslim bana senin başına kına yaktığını anlattı, dedim. O: Evet, oğlum ben artık nikâhlanma ümidi kalmamış, yaşlanıp oturmuş kadınlardanım. Allah da bu hususta senin dinlemiş olduğun buyrukları indirmiş bulunuyor, diye cevap verdi.

*"Bununla beraber iffetli olmaları"* ve üst elbiselerini çıkarmamaları -caiz olsa dahi- bunu yapmamaları *"onlar için hayırlıdır"* ve daha faziletlidir. *"Allah çok iyi işitendir, çok iyi bilendir."*

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْۢ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ اٰبَآئِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكْتُم مَّفَاتِحَهٗٓ أَوْ صَدِيقِكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا ۚ فَإِذَا دَخَلْتُم بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَىٰٓ أَنفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ عِندِ اللّٰهِ مُبَارَكَةً طَيِّبَةً ۚ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٦١﴾

Scanned with CamScanner

*61. Gözü görmeyen için bir sorumluluk yoktur, topala sorumluluk yoktur, hastanın da bir sorumluluğu yoktur. Kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden, analarınızın evlerinden, kardeşlerinizin evlerinden, kız kardeşlerinizin evlerinden, amcalarınızın evlerinden, halalarınızın evlerinden, dayılarınızın evlerinden yahut teyzelerinizin evlerinden ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin veya dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde size de bir sakınca yoktur. Hem sizin topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur. Ne zaman ki evlere girerseniz, kendinize Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir selam olmak üzere selam veriniz. Allah size akıl edesiniz diye âyetleri böyle açıklıyor.*

**Tefsiri:**

Tefsir âlimleri -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- burada sözü edilen gözleri görmeyen, topal ve hastanın üzerinden vebalin kaldırılmasının sebebi olan hususun hangisi olduğu hakkında ihtilaf etmişlerdir. Atâ el-Horasânî ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem: Bu âyetin cihad hakkında indiği söylenir, demişler ve buradaki bu âyeti Fetih sûresindeki âyet gibi değerlendirmişlerdir. Fetih sûresindeki âyet ise kaçınılmaz olarak cihad hakkındadır. Onların üzerine -güçsüz ve aciz olduklarından ötürü- cihadı terk ettikleri için bir günah yoktur, demek olur. Yüce Allah'ın Tevbe sûresindeki şu buyruğu da bunun gibidir: *"Allah'a ve Rasûlü'ne karşı samimi olmaları şartı ile zayıflara, hastalara ve harcayacak bir şey bulamayanlara bir günah yoktur. İyilik edenlerin aleyhine bir yol yoktur. Allah bağışlayandır, rahimdir. Bir de sana kendilerine binek temin etmen için gelip de: Size bir binek bulamıyorum dediğin zaman harcayacak bir şey bulamadıklarından üzülerek gözleri yaş döke döke geri dönen kimselere de (bir vebal yoktur)."* (Tevbe, 91-92)

Bir başka görüşe göre burada maksat şudur: Gözleri görmeyenle birlikte yemek yemekten çekiniyorlardı. Çünkü gözleri görmeyen kişi yemeği ve yemeğin içindeki güzel ve lezzetli tarafları görmez, bu sebeple başkası ondan önce davranıp, ona el uzatıp, alabilirdi. Topal ile birlikte de yemek yememeye çalışıyorlardı. Çünkü rahat bir şekilde oturamaz ve bundan dolayı onun yanında oturan kişi ondan önce hareket edebilirdi. Hasta kişi de başkası gibi yemekten istediği gibi yiyemezdi. Bundan dolayı onlara haksızlık etmemek için onlarla birlikte yemek yemekten hoşlanmadılar. Bu sebeple yüce Allah

Scanned with CamScanner

da bu âyet-i kerimeyi bu hususta onlara ruhsat vermek üzere indirdi. Bu da Said b. Cübeyr ile Miksem'in görüşüdür.

Dahhâk dedi ki: Müslümanlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) peygamber olarak gönderilmeden önce tiksindikleri, (onlarla birlikte yemek yemeyi) canları çekmediği için ve (onlarla birlikte yemek yedikleri için) kendilerine karşı hadlerini aşmaya kalkışmamaları için bu gibi kimselerle yemek yemekten çekiniyorlardı. Bundan dolayı yüce Allah bu âyet-i kerimeyi indirdi.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, İbn Ebî Necih'den haber verdi. O Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Gözü görmeyen için bir sorumluluk yoktur"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bir kişi yanına gözleri görmeyen, topal ya da hasta birisini babasının, kardeşinin, kız kardeşinin, halasının ya da teyzesinin evine alıp götürüyordu. Ancak bu özürlü kimseler bundan rahatsız oluyor, çekiniyor ve: Onlar bizleri alıp başka kimselerin evlerine götürüyor diyorlardı. Bunun üzerine bu âyet-i kerime onlara ruhsat olmak üzere nâzil oldu.

Süddî de şöyle demektedir: Bir kimse babasının, kardeşinin yahut oğlunun evine girer, evin hanımı ona yiyecek bir şeyler ikram eder, kendisi ise ev sahibi orada değildir diye o yemeği yemezdi. Bundan dolayı yüce Allah: *"Gözü görmeyen için bir sorumluluk yoktur, topala sorumluluk yoktur, hastanın da bir sorumluluğu yoktur. Kendi evlerinizden, babalarınızın evlerinden... ve sizin için topluca yahut ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur"* buyurdu.

Yüce Allah'ın: *"Kendi evlerinizden yemenizde size de bir sakınca yoktur"* buyruğuna gelince: Bu, bilinen bir şey olmakla birlikte Allah'ın bunu zikretmesinin sebebi lafız itibariyle başkalarını ona atfetmesi (bağlaç ile bağlaması) ve hüküm itibariyle ondan sonra zikredileceklerin onunla eşit ve aynı hükümde olması içindir. Bu buyruk aynı zamanda oğulların evlerini de kapsamaktadır. Çünkü ayrıca onlar söz konusu edilmemişlerdir. Bundan dolayı çocuğun malı, babasının malı durumundadır kanaatinde olanlar bunu delil göstermişlerdir.

[4982] Müsned'de ve Sünen'de birden çok rivayet yoluyla nakledildiğine göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sen de, malın da babana aitsiniz."*[340]

340 Sahîhtir. Ebû Dâvûd, 3530; İbn Mâce, 2292; Ahmed, II, 179. Abdullah b. Amr'ın ri-

Scanned with CamScanner

*"Babalarınızın evlerinden, analarınızın evlerinden"* buyruğundan itibaren *"ya da anahtarlarını elinde bulundurduğunuz kimselerin evlerinden"* buyruğuna gelinceye kadar, buyruk açık ve anlaşılırdır. Akrabaların birbirlerine nafakalarını vacip gören kimseler bu buyruğu delil gösterirler. Ebû Hanîfe ve İmam Ahmed b. Hanbel'in kendilerinden nakledilen meşhur görüşleri gibi.

*"Ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin"* buyruğu hakkında Said b. Cübeyr ve Süddî şöyle demiştir: Burada kastedilenler kişinin köle, hesap ve ticaret gibi işlerinde çalıştırdığı kimseler ve benzerleridir. Bunların amirleri tarafından kendilerine emanet edilen yemekten maruf bir şekilde yemelerinde bir sakınca yoktur.

Zührî ise Urve'den, o Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan şöyle dediğini naklet-mektedir: Müslümanlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte gazaya çıkmayı seviyor ve istiyorlardı. Bu sebeple anahtarlarını da kendi işlerini gören kimselere teslim ediyorlar ve şöyle diyorlardı: İhtiyaç duyduğunuz şeyleri yemenizi size helal kılıyoruz ama onlar hayır bizim yememiz bize helal değildir çünkü onlar bize gönül hoşluklarıyla izin vermediler. Biz ancak emanetçi kimseleriz diyorlardı. Bunun üzerine yüce Allah: *"Ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin..."* buyruğunu indirdi.

*"Ya da dostlarınızın evlerinden"* Dost ve arkadaşlarınızın evlerinden yemenizde de -eğer yemenizin onlara ağır gelmeyeceğini ve bundan dolayı rahatsız olmadıklarını biliyorsanız- yemenizde sizin için bir vebal yoktur.

Katâde dedi ki: Arkadaşının evine girdiğin takdirde onun izni olmaksızın yemende bir sakınca olmaz.

*"Ve sizin için topluca ya da ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan bu âyet-i kerime hakkında şöyle dediğini naklet-mektedir: Şanı yüce Allah: *"Ey iman edenler, mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyiniz."* (Nisâ, 29) buyruğunu indirince Müslümanlar şöyle dedi: Allah bizlere mallarımızı kendi aramızda batıl yollarla yememizi yasaklamış

---

vayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir. Senedi hasendir. Bunun birtakım şahitleri vardır. Bunlardan birisi İbn Mâce, 2291'de yer alan Câbir'in rivayet ettiği hadistir. Bûsırî, Zevâid'de: Senedi Buhârî'nin şartına göre sahihtir demektedir. Bir diğeri de İbn Hibbân'ın 410'da Âişe'den rivayet ettiği hadis, bir diğeri Taberânî, Kebîr, 10019'da İbn Mes'ud'dan rivayet ettiği hadistir.

Scanned with CamScanner

bulunuyor. Yiyecek ise malların en üstünü ve değerlisidir. Dolayısıyla herhangi birimizin bir başkasının yanında yemek yemesi helal olmaz. Böyle diyerek insanlar başkalarının yanında yemek yemekten uzak kaldılar. Bunun üzerine yüce Allah da: *"Gözü görmeyen için bir sorumluluk yoktur, topala sorumluluk yoktur"* buyruğundan itibaren: *"Ya da anahtarlarını elinizde bulundurduğunuz kimselerin yahut dostlarınızın evlerinden yemek yemenizde size bir sakınca yoktur"* buyruğuna kadar indirdi. Bununla birlikte yine de bir kimse tek başına ve yanında bir başkası bulunmaksızın yemek yemekten sakınıyor ve çekiniyordu. Yüce Allah da bu hususta onlara ruhsat verdi, müsaade etti *"ve sizin için topluca ya da ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur"* buyurdu.

Katâde de şöyle demiştir: Şu Kinane oğullarına mensup olan kimselerden herhangi bir kimse cahiliye döneminde tek başına yemek yemeyi kendisi için utanılacak bir davranış olarak kabul ederdi. Öyle ki bir kimse aç olduğu halde kendisi ile yemek yiyip içecek birisini buluncaya kadar sağmal develerini önüne katıp sürmeye devam ederdi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Ve sizin için topluca ya da ayrı ayrı yemenizde de vebal yoktur"* buyruğunu indirdi. İşte bu yüce Allah tarafından kişinin tek başına ya da bir toplulukla birlikte yemek yiyebileceğine dair bir ruhsattır. Bununla birlikte toplulukla yemek yemek daha faziletli ve daha bereketlidir. Nitekim İmam Ahmed bunu böylece rivayet etmiş bulunmaktadır:

[4983] Vahşi b. Harb'ın babasından, onun dedesinden rivayetine göre bir adam Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Biz yiyoruz ama doymuyoruz deyince, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Belki de siz dağınık olarak yemek yiyorsunuz, yemeğiniz etrafında toplanın ve Allah'ın adını anın. O yemekte size bereket ihsan edilecektir."*[341] Bunu Ebû Dâvûd ve İbn Mâce de Velid b. Müslim'in böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[4984] Yine İbn Mâce'nin rivayetine göre Ömer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Topluca yemek yiyiniz ve dağılmayınız çünkü bereket cemaatle beraberdir."*[342]

---

341 Daha önce Mâide sûresi 4. âyetin tefsirinde geçti. Şahitleriyle hasen bir hadistir.

342 İbn Mâce, 3287. Ömer'den gelen bir hadis olarak rivayet etmiştir. Senedi burada sözü edilen Amr b. Dinar zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Baş tarafının bazı şahitleri vardır. Bunlardan birisi de az önce geçen hadis-i şeriftir.

Scanned with CamScanner

*"Ne zaman ki evlere girerseniz kendinize... selam veriniz."* Said b. Cübeyr, Hasan-ı Basrî, Katâde ve Zührî: Biriniz diğerinize selam versin diye açıklamışlardır.

İbn Cüreyc dedi ki: Ebu'z-Zubeyr bana haber verdi: Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledim: Ev halkının yanına girdiğin vakit Allah'tan mübarek ve hoş bir selam ile onları selamla. (Ebu'z-Zubeyr) dedi ki: Gördüğüm kadarıyla onun kanaatine göre bunun hükmü vacipten başkası değildi.

İbn Cüreyc dedi ki: Ayrıca bana Ziyad da İbn Tâvûs'dan şunları söylediğini haber verdi: Biriniz evine girecek olursa selam versin. İbn Cüreyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Çıkıp sonra girsem evdekilere selam vermem vacip midir dedim. O: Hayır, ben bunun vacip olduğunu kimseden rivayet etmiş değilim ama selam vermeyi daha çok severim ve unutmam hali dışında kesinlikle onu terk etmem, demiştir.

Mücâhid de şöyle demiştir: Mescide girdiğin zaman es-selamu ala Rasûlillah (Allah'ın Rasûlü'ne selam olsun) de, aile halkının yanına girdiğin zaman da onlara selam ver. İçinde kimsenin bulunmadığı bir eve girecek olursan: es-Selamu aleynâ ve alâ ibâdillahissâlihîn (selam bizlere ve Allah'ın salih kullarına) de.

Sevrî, Abdulkerim el-Cezeri'den, o Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: İçinde kimsenin bulunmadığı bir eve girecek olursan bismillahi velhamdulillah es-selâmu aleynâ min Rabbinâ es-selamu aleynâ ve alâ ibâdillahis sâlihîn: Bismillah, hamd Allah'a mahsustur. Selam bizlere ve Allah'ın salih kullarına, de.

Katâde de şöyle demiştir: Aile halkının yanına girdiğin vakit onlara selam ver. İçinde kimsenin olmadığı bir eve girecek olursan da: es-selamu aleynâ ve alâ ibâdillahis sâlihîn: Selam bizlere ve Allah'ın salih kullarına olsun, de. Çünkü böyle yapmak (bizlere) emrediliyordu ve bize nakledildiğine göre melekler onun verdiği selamı alır.

[4985] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Enes dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şu beş hususu vasiyet edip şöyle buyurdu: *"Ey Enes, güzelce abdest al, ömrün uzar. Ümmetimden karşına çıkanlara selam ver, hasenatın çoğalır. İçeri -yani evine- girdiğin zaman da ev halkına selam ver, evinin hayrı çoğalır. Kuşluk namazını da kıl. Çünkü o namaz senden önceki(lerin*

Scanned with CamScanner

*kıldığı) evvâbîn (Rablerine dönenler)in namazıdır. Ey Enes, küçüklere merhamet et, büyüklere saygı göster. Kıyamet gününde benim arkadaşlarımdan olursun."*[343]

*"Kendinize Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir selam olmak üzere..."* buyruğu hakkında Muhammed b. İshâk şöyle demiştir: Bana Dâvûd b. el-Husayn'ın İkrime'den tahdis ettiğine göre İbn Abbâs şöyle derdi: Ben (namazda) teşehhüd (duasını lafızlarım)ı ancak Allah'ın kitabından çıkardım. Çünkü yüce Allah şöyle buyuruyor: *"Ne zaman ki evlere girerseniz kendinize Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir selam olmak üzere selam veriniz."* Namazdaki teşehhüd ise:

التحيات المباركات الصلوات الطيبات لله، أشهد أن لا إله إلا الله، وأشهد أن محمدًا عبده ورسوله، السلام عليك أيها النبي ورحمة الله وبركاته، السلام علينا وعلى عباد الله الصالحين

"Pek güzel ve pek mübarek, pek temiz salâvat ve selamlar Allah'ındır. Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına da şehadet ederim, Muhammed'in onun kulu ve rasûlü olduğuna da şehadet ederim. Selam sana ey nebî ve Allah'ın rahmet ve bereketleri (üzerine olsun). Selam bizlere ve Allah'ın salih kullarına." Sonra da kendisine dua edip selam verir.

Bunu bu şekilde İbn Ebî Hâtim de İbn İshâk'ın naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Müslim'in Sahih'inde İbn Abbâs'tan gelen ve onun

343 Zayıftır. İbn Adiyy, V, 382'de bu senetle rivayet etmiştir. Oldukça zayıftır çünkü senedinde Uveyd el-Cevni vardır ki İbn Adiyy de ondan dolayı senedin illetli olduğunu söylemiştir. Mizan, 2526'da da: Buhârî: Onun rivayet ettiği hadisler münkerdir derken, İbn Maîn: O bir şey değildir demiştir demektedir.

Beyhakî, Şuabu'l-İman, 8765 ve 8766'daki rivayete göre Bişr b. Hazim de ona mutabaat etmiştir ama onun da senedinde meçhul raviler vardır. 8762, 8763, 8764'te de başka yoldan rivayet edilmiş olup, bu rivayet de Ezver b. Galip etrafında dönüp durmaktadır. O da metruk birisidir. Yine bir başka yoldan 8758 ve 8759'da kaydedilmiş, bunun da senedinde el-Yesa' b. Zeyd b. Sehl vardır. Zehebî bunu Mizan, 9785'te söz konusu ederek şöyle demiştir: O İbn Uyeyne'den batıl bir haber rivayet etmiştir. Ben mütehassıs ilim adamlarının onun hakkında bir söz söylediğini görmedim.

Ayrıca bu hadisi İbn Uyeyne'den de rivayet etmiştir. Kısacası bu hadis yolları birden çok olsa dahi zayıftır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den naklettiği rivayet ise buna muhaliftir. Allah en iyi bilendir.

*"Allah size akıl edesiniz diye âyetleri böyle açıklıyor."* Şanı yüce Allah bu mübarek sûrede muhkem birtakım hükümleri, oldukça sağlam ve kesin şer'i buyrukları söz konusu ettikten sonra kullarına âyetleri bu şekilde gönüllere rahat ve huzur verecek tarzda açıkladığına dikkat çekmektedir. Böylelikle akıl ederler diye o âyetler üzerinde iyice düşünsünler, akıllarını kullansınlar.

**Gerçek Mü'minler:**

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ۚ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾

*62. Mü'minler ancak Allah'a ve Rasûlü'ne iman edenler, aynı zamanda kamuyu ilgilendiren herhangi bir işi danışmak için onunla bir arada olduklarında kendisinden izin almadan ayrılmayanlardır. Şüphe yok ki senden izin isteyenler Allah'a ve Rasûlü'ne iman edenlerdir. Bazı işleri için senden izin istediklerinde onlardan kime istersen izin ver ve onlar için Allah'tan mağfiret iste. Muhakkak Allah bağışlayandır, rahmet edicidir.*

**Tefsiri:**

Bu da aynı şekilde yüce Allah'ın mü'min kullarını kendisine irşad ettiği bir edep ve terbiyedir. Onlara içeri girince izin almalarını emrettiği gibi, ayrılırken izin istemeyi de emretmiş bulunmaktadır. Özellikle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte herkesi ilgilendiren bir iş dolayısıyla -Cuma, bayram ya da cemaat namazı yahut da bir konu hakkında danışmak için toplanmış olmak ve benzeri toplantılarda- bulunuluyor ise yüce Allah kendilerine -durum bu iken- onun iznini almadan ve ona danışmadan ayrılıp gitmemelerini emir buyurmaktadır. İşte bu şekilde hareket eden kimse imanı tam mü'minlerdendir.

Scanned with CamScanner

Daha sonra yüce Rabbimiz, Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususta kendisinden izin alan herhangi bir kimse olursa dilerse ona izin verebileceğini emir buyurmaktadır. Bundan dolayı: *"Onlardan kime istersen izin ver ve onlar için Allah'tan mağfiret iste. Muhakkak Allah bağışlayandır, rahmet edicidir"* buyurmaktadır.

[4986] Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sizden biriniz meclise geldiği takdirde selam versin. Kalkmak istediği vakit de yine selam versin. Çünkü birinci selam veriş sonrakinden daha hak ve yerinde değildir. (Yani ayrılırken selam vermek, gelirken selam vermek kadar önemlidir.)"*[344]

Bu hadisi bu şekilde Tirmizî ve Nesâî de Muhammed b. Aclan'ın böylece rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişler, ayrıca Tirmizî: Hasen bir hadistir demiştir.

**Peygambere Karşı Edeb Tavrı:**

لَا تَجْعَلُوا دُعَآءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَآءِ بَعْضِكُمْ بَعْضًا ۚ قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا ۚ فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَنْ تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾

*63. Rasûlün çağrısını, aranızda birbirinize çağırdığınız gibi bellemeyin. Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sığışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir. Artık onun emrine muhalefet edenler kendilerine bir mihnetin yahut acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler.*

**Tefsiri:**

Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Onlar: Ey Muhammed! Ey Ebu'l-Kâsım! diye (Allah Rasûlü'ne) hitap ediyorlardı. Aziz ve celil olan Allah da nebîsini (sallallâhu aleyhi ve sellem) tazim etmek üzere bu şekilde hitap etmelerini yasakladı. Bu sefer onlar: Ey Allah'ın rasûlü! Ey Allah'ın Nebîsi! diye hitap etmeye başladılar.

344 Hasendir. Ebû Dâvûd, 5208; Tirmizî, 2806; Nesâî, Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle, 369; Ahmed, II, 287; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 1008; İbn Hibbân, 494. Senedi Muhammed b. Aclan'dan dolayı hasendir.

Scanned with CamScanner

Mücâhid ve Said b. Cübeyr de böyle demişlerdir. Katâde de şöyle demektedir: Yüce Allah nebîsine gereken saygının gösterilmesini, yüceltilmesini, tazim edilmesini ve onun efendi ve önderliğinin açığa vurulmasını emir buyurmaktadır.

Mukâtil b. Hayyân da yüce Allah'ın: *"Rasûlün çağrısını, aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi bellemeyin"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: Yani ona sesleneceğiniz vakit "ey Muhammed" diye adıyla ona seslenmeyin. Ya da "ey Abdullah'ın oğlu" demeyin. Ama onun şan ve şerefini yükselterek: Ey Allah'ın Nebîsi! Ey Allah'ın Rasûlü! diye hitap edin.

Mâlik, Zeyd b. Eslem'den yüce Allah'ın: *"Rasûlün çağrısını, aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi bellemeyin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Allah onlara kendisinin şan ve şerefini yüceltmelerini emir buyurmaktadır. Bu (bu hususta) bir görüştür. İfadelerin akışından açıkça anlaşılan da budur. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Ey iman edenler, 'râinâ' demeyin. 'Unzurnâ' deyin ve dinleyin."* (Bakara, 104); *"Ey iman edenler, sesinizi nebînin sesinden fazla yükseltmeyin. Birbirinize yüksek sesle hitap ettiğiniz gibi, ona da yüksek sesle hitap etmeyin. Yoksa haberiniz olmadan amelleriniz boşa gidiverir... Muhakkak ki hücrelerin arkasından sana seslenenlerin çoğunun akılları ermez. Eğer onlar sen kendilerinin yanına çıkana kadar sabretselerdi kendileri için elbette daha hayırlı olurdu."* (Hucurât, 2-5)

İşte bütün bu buyruklar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e hitap edip, onunla ve onun huzurunda konuşma adabı arasında yer alır. Tıpkı kendisi ile özel konuşmadan önce sadaka vermekle emrolunmuş oldukları gibi.

Bu hususta ikinci görüşe göre yüce Allah'ın: *"Rasûlün çağrısını, aranızda birbirinizi çağırdığınız gibi bellemeyin"* buyruğu şu demektir: Onun başkasına dua etmesi, başkasının dua etmesi gibi değildir. Çünkü onun duası kabul olunan bir duadır. Bu sebeple size beddua etmesinden sakının, ederse helak olursunuz. Bu açıklamayı İbn Ebî Hâtim, İbn Abbâs'tan, Hasan-ı Basrî'den ve Atiyye el-Avfî'den nakletmiştir. Allah en iyi bilendir.

*"Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir."* Mukâtil b. Hayyân dedi ki: Bunlar münafıklardır. Cuma gününde konuşma -hutbeyi kastediyor- onlara ağır geliyordu. Bu sebeple de

Scanned with CamScanner

Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından bazılarının arkasına saklanır ve sonunda mescitten çıkar giderlerdi. Halbuki Cuma gününde Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbeye başladıktan sonra onun iznini almadan bir kimsenin mescitten çıkıp gitmesi uygun değildi. Bundan dolayı onlardan biri dışarı çıkmak isteyecek olursa parmağı ile Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e işaret eder, Allah Rasûlü de adamın konuşmasına ihtiyaç bırakmamak sûretiyle ona izin verirdi. Çünkü onlardan birisi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) hutbede iken konuşacak olursa o kişinin cuması batıl olurdu.

Süddî de şöyle demektedir: Bir topluluk arasında onunla birlikte bulunuyorlarsa gözünden saklanmak ve kendilerini görmemesi için biri diğerinin arkasına gizlenirdi.

Katâde de yüce Allah'ın: *"Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek"* Allah'ın nebîsinden ve kitabından (kaçmak için) *"gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir."*

Süfyân da şöyle açıklamıştır: *"Aranızdan birbirinizin arkasına"* saftan çıkıp *"gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir."* Mücâhid de: *"Aranızdan birbirinizin arkasına gizlenerek"* yani muhalefet ederek *"gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir"* diye açıklamıştır.

*"Artık onun emrine"* yani Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in emrine *"muhalefet edenler... çekinsinler."* Onun emri ise onun yolu, yöntemi, izlediği usul ve onun şeriatıdır. Bütün sözler ve ameller onun sözleri ve amelleri ile tartılıp değerlendirilir. Ona uygun düşenler kabul edilir, ona muhalif olanlar o sözü söyleyene ve o işi yapana geri çevrilir. Kim olursa olsun. Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde ve başka hadis kaynaklarında Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu sabittir:

[4987] *"Her kim bizim bu işimizin üzerinde bulunduğu hale uymayan bir iş yapacak olursa o geri çevirilir."*[345] İster batınen (iç dünyasında), ister zahiren (görülür âlemde) Allah Rasûlü'nün şeriatına aykırı hareket edenler *"kendilerine"* kalplerinde küfür, münafıklık yahut bid'at türünden *"bir mihnetin yahut"* dünyada öldürülmek, had vurulmak, hapsedilmek ve buna benzer *"dünyada acıklı bir azabın isabet etmesinden çekinsinler"* ve korksunlar. Nitekim İmam Ahmed şöyle demektedir:

345 Daha önce Bakara sûresi 112. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[4988] Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim misalim ile sizin misaliniz ateş yakan bir adamın durumuna benzer. Ateş etrafını aydınlatınca kelebekler ve şu ateşe düşüveren küçücük yaratıklar (ateş böcekleri) o ateşin içine düşmeye başlar, ateşi yakan kişi ise onları engellemeye çalıştıkça onlar ondan kurtulur ve ateşe atılıverirler."* (Allah Rasûlü devamla) şöyle buyurdu: *"İşte benim durumum ile sizin durumunuzun misali budur. Ben sizi bellerinizden kavrayıp ateşten korumaya çalışıyorum. Gelin oradan uzaklaşın diyorum, siz ise benden kurtuluyor ve o ateşe atılıyorsunuz."*[346] Bunu Buhârî ve Müslim, Abdurrezzak'ın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۖ قَدْ يَعْلَمُ مَآ أَنتُمْ عَلَيْهِ ۖ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا ۗ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

*64. Dikkat edin şüphe yok ki göklerle, yerde olanlar Allah'ındır. O sizin neyin üzerinde olduğunuzu çok iyi bilir. Ona döndürülecekleri günde onlara neler yaptıklarını haber verecektir. Allah her şeyi çok iyi bilendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz göklerin ve yerin mutlak sahip ve egemeninin kendisi olduğunu, gizli ve açık her şeyi bildiğini, kulların gizliliklerinde ve açık hallerinde neler yaptıklarını bildiğini haber vermekte ve: *"O sizin neyin üzerinde olduğunuzu çok iyi bilir"* buyurmaktadır. Buyruğun başında gelen: (قد) ise ondan sonraki cümlede anlatılanların kesin ve muhakkak olduğunu anlatmak içindir. Nitekim yüce Allah bundan önce: *"Aranızda birbirinizin arkasına gizlenerek gizlice sıvışıp gidenlerinizi muhakkak Allah bilir"* buyurmaktadır. Bir başka yerde de şöyle buyurmuştur: *"İçinizden engelleyenleri ve kardeşlerine: Yanımıza gelin diyenleri Allah elbette bilir."* (Ahzâb, 18); *"Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyet etmekte olan kadının sözünü elbette Allah işitmiştir. Allah sizin konuşmanızı da zaten işitiyordu çünkü Allah en iyi işitendir, en iyi görendir."* (Mücâdele, 1); *"Onların söylediklerinin seni kederlendirdiğini elbette biliyoruz. Onlar aslında seni yalanlamıyorlar fakat o zalimler bile*

346 Daha önce Rad sûresi 17. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*bile Allah'ın âyetlerini inkâr ediyorlar."* (En'âm, 33); *"Biz yüzünü göğe doğru evirip çevirmeni elbette görüyoruz. Onun için andolsun seni hoşnut olacağın kıbleye döndüreceğiz."* (Bakara, 144) İşte bütün bu âyetlerde fiilin aynı edatla kullanılması dolayısıyla muhakkak gerçekleşeceğini ortaya koymaktadır. Tıpkı müezzinin kamet getirirken gerçekten böyle bir şeyin olduğunu ve sabit olduğunu ifade etmek üzere: "Kad kameti's-salâh, kad kameti's-salâh" demesine benzer.

*"O sizin neyin üzerinde olduğunuzu çok iyi bilir"* buyruğu o halde içinde bulunduğunuz hali bilir, onu görmektedir. Zerre ağırlığı kadar bir şey dahi ondan kaybolmaz. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Ve aziz ve rahim olana tevekkül et. O seni (geceleyin) kalkınca da görür. Secde edenler arasındaki dolaşmanı da. Muhakkak o her şeyi işitendir, bilendir."* (Şuarâ, 217-220); *"Herhangi bir işte bulunsan ona dair Kur'ân'dan bir şey okusan ve siz her ne yaparsanız yapınız o işe daldığınızda biz mutlaka üzerinize şahidiz. Yerde olsun, gökte olsun zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden gizli kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü de muhakkak apaçık bir kitaptadır."* (Yunus, 61); *"Her nefsin bütün kazandıklarını gözetleyen (Allah müşriklerin putları gibi) mi(dir?)"* (Ra'd, 33) Yani o kullarının hayır olsun, şer olsun yapmakta olduklarını görür ve bunlara tanık olandır. Yine yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Elbiseleriyle örtündükleri zaman da onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir. Çünkü o kalplerin özünde olanı çok iyi bilendir."* (Rad, 10); *"Yeryüzünde yürüyüp de rızkı Allah'a ait olmayan hiçbir canlı yoktur. Onların durdukları yerlerini de, emanet edildikleri yerlerini de o bilir. Bunların hepsi apaçık bir kitaptadır."* (Hûd, 6); *"Gaybın anahtarları onun yanındadır. Ondan başkası bunları bilmez. Karada ve denizde ne varsa o bilir. Bir yaprak düşmeye görsün mutlaka onu bilir. Yeryüzünün karanlıklarında (düşen) tek bir tane(yi dahi bilir). Yaş ve kuru müstesna olmamak üzere hepsi apaçık bir kitaptadır."* (En'âm, 59) Bu hususta ki âyet ve hadisler gerçekten pek çoktur.

*"Ona döndürülecekleri günde"* yani bütün yaratılmışların Allah'a döndürülecekleri gün olan kıyâmet gününde *"onlara neler yaptıklarını haber verecektir."* Dünyada iken değerli değersiz, küçük büyük yaptıkları her şeyi kendilerine bildirecektir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"O*

Scanned with CamScanner

*günde insana önden yolladığı şeyler ile geriye bıraktığı şeyler haber verilir."* (Kıyâmet, 13); *"Kitap konulmuş olacak, günahkârları onun içindekilerden korkuya kapılmış göreceksin vay bizim halimize ne olmuş bu kitaba küçük büyük hiçbir şey bırakmayıp, sayıp dökmüş diyecekler. Onlar işlediklerini de hazır bulacaklardır. Rabbin kimseye zulmetmez."* (Kehf, 49)

İşte bundan dolayı da burada: *"Ona döndürülecekleri günde onlara neler yaptıklarını haber verecektir. Allah her şeyi çok iyi bilendir"* buyurmaktadır.

Hamd yalnızca âlemlerin Rabbi Allah'adır. Ondan (bu amelimizi) tamamlamayı nasip etmesini dileriz.

Nûr sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız O'nadır. O'nun yardımını dileriz. O bize yeter, O ne güzel vekildir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# FURKÂN SÛRESİ

[77 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**Furkân:**

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾
الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ
شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Hak ile batılı ayıranı âlemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir.*

*2. Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız onundur ve o hiçbir evlat edinmemiştir. Mülkünde de ortağı yoktur. Her şeyi yaratıp onu inceden inceye takdir ve tayin etmiştir.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, kerim zatını Rasûl-i Ekremine indirmiş olduğu Kur'ân-ı Kerîm dolayısıyla hamd ederek başlıyor. Nitekim bir başka yerde de şöyle buyurmuştur: *"Hamd, kuluna kitabı indiren ve onda hiçbir eğrilik koymayan Allah'adır ki o dosdoğru bir kitaptır. Kendi katından şiddetli bir azabı bildirmek, salih ameller işleyen mü'minlere de güzel bir mükâfat olduğunu müjdelemek için (indirmiştir) ki o mükâfat içinde ebediyen kalacaklardır."* (Kehf, 1-3)

Scanned with CamScanner

Burada da yüce Rabbimiz: *"Tebâreke: Ne yüce, ne mübarektir."* diye buyurmaktadır Bu lafız bereket kökünden gelen ve onun değişmez, sürekli ve karar kılmış bir halde olduğunu anlatan bir tabirdir.

"Nezzele: indirdi" fiili ise bunun tekrarlandığı ve çokça olduğu anlamını verir. Yüce Allah: *"Rasûlü'ne kısım kısım indirdiği kitaba ve daha evvel indirdiği kitaplara"* (Nisâ, 136) buyurmaktadır. Çünkü önceki kitaplar bir defada toptan indirilirken Kur'ân-ı Kerîm arka arkaya nâzil olan âyetler, ardı arkasına inen hükümler ve sûreler halinde peyderpey, ayrı ayrı ve kısım kısım ayrılmış olarak indirilmiştir. Bu ise bu kitabın üzerine indirildiği rasûle daha ileri derecede itina gösterildiği ve önemsendiği anlamını ifade eder. Zaten yine bu sûrede: *"Kâfirler: Ona bu Kur'ân topluca birden indirilmeli değil miydi dediler. Biz onunla kalbine sebat verelim diye böyle yaptık ve onu ağır ağır okuduk. Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir"* (Furkân, 32-33) buyurulmaktadır. İşte bundan dolayı burada yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'e *"Furkân"* adını vermektedir. Çünkü o hak ile batıl, hidayet ile sapıklık, azgınlık ile doğruluk, helal ile haramın arasının fark edilmesini tefrik edilip, ayırt edilmesini sağlar.

*"Kuluna"* buyruğuna gelince: Bu, bir övmek ve güzelliklerini söz etmek anlamında bir sıfattır. Çünkü yüce Allah onu kendisinin kulu olarak kendisine izafe etmektedir. Nitekim onun yaşadığı hallerin en şereflisi olan İsrâ gecesinde de onu böylece nitelendirmiş ve: *"Kulunu geceleyin... götüren (Allah) münezzehtir"* (İsrâ, 1) buyurmaktadır. Yine onu kendi yoluna davet etmek makamında iken de aynı şekilde nitelendirmiş ve: *"Şu da bir gerçek ki Allah'ın kulu ona ibadet etmek için kalktığı zaman neredeyse etrafında bir keçe gibi olacaklardı"* (Cin, 19) diye nitelendirmektedir. İşte burada da kitabın ona indirilmesi ve meleğin ona inişi halinde de aynı şekilde nitelendirerek: *"Hak ile batılı ayıranı alemlere uyarıcı olsun diye kuluna indiren (Allah) ne yüce, ne mübarektir"* buyurmaktadır.

*"Âlemlere uyarıcı olsun diye"* buyruğu da şu demektir: Ona *"önünden de, arkasından da batılın erişemediği, hikmeti sonsuz, her hamde layık olan tarafından indirilmiş bulunan"* (Fussilet, 42) bu pek büyük, geniş geniş açıklayıcı, hükümleri sapasağlam kitabı, bu Kur'ân-ı Azimuşşan'ı ona özellikle indiren yüce Allah, şehirlerde de yaşayan yahut kırsal kesimlerde de bulunan

Scanned with CamScanner

herkese rasûl olarak gönderilmek lütfunu özellikle ihsan eden Allah, ona bu kitabı indirmiştir.

[4989] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben kırmızı tenliye de, siyah tenliye de peygamber olarak gönderildim."*[347] buyurmuştur.

[4990] Yine: *"Bana benden önceki nebîlerden hiçbir kimseye verilmemiş beş husus verilmiştir"* buyurmuş ve bunlar arasında şunu da söz konusu etmiştir: *"Önceden her bir nebî kendi kavmine peygamber olarak gönderilmişken, ben bütün insanlara peygamber olarak gönderildim."*[348]

Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Ey insanlar şüphesiz ben göklerin ve yerin mülkü yalnız kendisinin olan, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, hem dirilten, hem öldüren Allah'ın size, hepinize gönderdiği peygamberiyim."* (A'râf, 158) Yani beni rasûl olarak gönderen, göklerin ve yerin sahibi, bir şeye ol dediği zaman derhal oluverendir ve o hayat veren ve öldürendir. İşte burada da yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Ki göklerin ve yerin mülkü yalnız onundur ve o hiçbir evlat edinmemiştir, mülkünde de ortağı yoktur."* Yüce Allah çocuk sahibi olmaktan, ortağı bulunmaktan kendi zatını tenzih ettikten sonra *"her şeyi yaratıp, onu inceden inceye tayin ve takdir etmiş"* olduğunu haber vermektedir. Yani onun dışındaki her şey yaratılmıştır ve onun Rabbi Allah'tır. O her bir şeyin yaratıcısı, Rabbi, mutlak sahibi ve ilahıdır. Her şey onun emir ve buyrukları altında, onun musahhar kıldığı haldedir. Onun tedbir ve idaresi, takdir ve tespitine göre vardır.

وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِۦٓ ءَالِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَوٰةً وَلَا نُشُورًا ﴿٣﴾

*3. Onlar onu bırakıp hiçbir şey yaratamayan, aksine kendileri yaratılmış olan ve kendi kendilerine bile bir zarar ve fayda veremeyen, öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar can vermeye gücü yetmeyen ilahlar edindiler.*

347 Daha önce defalarca geçmiş bir hadis-i şeriftir. Sahihtir.

348 Daha önce Nisâ sûresi 43. âyetin tefsirinde geçti. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz her şeyi yaratan, bütün işlerin dizginlerini elinde tutan, dilediği şeyler olan, dilemediği hiçbir şey olmayan Allah'tan başka ilahlar edinmiş bulunan müşriklerin bilgisizliklerini haber vermektedir. Yüce Allah böyle olmakla birlikte bu müşrikler onunla birlikte bir sivrisinek kanadı dahi yaratacak gücü bulunmayan, aksine kendileri yaratılmış olan putlara ibadet ederler. Bu putların kendilerine ibadet edenler şöyle dursun, bizzat kendilerine gelecek bir zararı önleyemez ve bir fayda sağlayamazlar. Üstelik *"öldürmeye, diriltmeye ve ölümden sonra tekrar can vermeye de güçleri yetmez."* Onlar bunların hiçbirisini yapamazlar. Aksine bütün bunları yapan aziz ve celil olan Allah'tır. Hayat veren ve öldüren de odur, kıyâmet gününde ilklerinden sonuncularına kadar bütün insanları yeniden diriltecek olan da odur. *"Sizin yaratılmanız ve öldükten sonra diriltilmeniz ancak bir can gibidir."* (Lokman, 28); *"Emrimiz ancak birdir ve bir göz kırpması gibidir."* (Kamer, 50); *"Halbuki o (ikinci üfürüş) ancak bir tek haykırıştır, ansızın hepsi toprağın üzerinden dipdiri çıkıverirler."* (Nâziât, 13-14), *"O sadece bir çığlıktır. Hemen onlar kalkıp bakınacaklar."* (Sâffât, 19); *"O ancak tek bir çığlıktan ibarettir. Hepsi artık huzurumuza getiriliverirler."* (Yâsin, 53)

O halde o kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, kendisinden başka hiçbir rabb olmayan, kendisinden başkasına ibadet edilmemesi gereken Allah'tır. Çünkü onun dilediği olur ve dilemediği olmaz. Hem o evladı da, babası da olmayan, dengi, eşi benzeri bulunmayan, yardımcısı olmayan, benzersiz yüce Allah'tır. O bir ve tektir, sameddir. Doğurmamıştır, doğmamıştır ve kimse onun dengi, benzeri değildir.

**Kur'âna Uydurma Diyenler:**

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هَٰذَا إِلَّا إِفْكٌ افْتَرَاهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ آخَرُونَ ۚ فَقَدْ
جَاءُوا ظُلْمًا وَزُورًا ﴿٤﴾ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ اكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلَىٰ
عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٦﴾

Scanned with CamScanner

*4. Kâfirler dediler ki: "Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir." Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular.*

*5. Ve dediler ki: "(Bu) öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah-akşam kendisine okunmaktadır."*

*6. De ki: "Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir. Muhakkak ki o Gafûrdur, Rahîmdir."*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, cahil kâfirlerin Kur'ân-ı Kerîm hakkında: *"Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır"* sözlerini söylemekle akıllarının ne kadar sığ olduğunu bize haber vermiş olmaktadır. *"Onun uydurduğu"* sözleriyle kastettikleri Nebî Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'dir. *"Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir"* yani onu toplayıp bir araya getirmek için başkalarının yardımını almıştır. Yüce Allah ise: *"Zulmettiler ve asılsız bir iddiada bulundular."* Yani onlar batıl olan, doğru olmayan bir iftirada bulundular. Hem bu iftiralarının batıl olduğunu kendileri de biliyorlar, bu iddialarında kendilerinin yalan söylediklerini de çok iyi biliyorlar.

*"Ve dediler ki (bu) öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır."* Bu sözleriyle onun daha önceki kitapları alıp kopyaladığını kastetmektedirler. *"Onlar sabah akşam"* yani günün başında ve sonunda *"kendisine okunmaktadır."*

Bu söz oldukça gülünç, yalan ve onların katıksız bir iftirası olduğundan ötürü herkes bu sözün batıl olduğunu çok iyi bilir. Çünkü tevatürle ve kesin olarak bilinen bir husus da şudur: Allah'ın Rasûlü Muhammed ne küçük yaşlarında, ne de ömrünün sonraki dönemlerinde asla yazı yazmak için uğraşmamıştır, çalışmamıştır. O doğduğu vakitten, Allah'ın kendisine peygamberlik verdiği zamana kadar yaklaşık kırk yıllık bir süre kavminin arasında yaşadı. Onun nereye girip, nereden çıktığını, doğruluğunu, iyiliğini, güvenilir birisi olduğunu, yalandan, hayâsızlıktan ve kötü diğer huylardan ne kadar uzak olduğunu çok iyi bilirlerdi. Öyle ki onlar küçüklüğünden itibaren peygamber olarak gönderildiği vakte kadar kendisine "el-emin (güvenilir)" derlerdi. Bunun sebebi ise onun doğru olduğunu ve çok iyi birisi olduğunu bilmeleriydi.

Scanned with CamScanner

Allah ona nübüvveti lütfedip, ikramda bulununca bu sefer ona düşman kesildiler ve aklı başında olan herkesin kendilerinden uzak olduğunu bildiği bu sözler ile iftiralarla onu itham ettiler. Ona nasıl bir iftirada bulunacaklarını da şaşkınlıktan tespit edemediler. Kimi zaman yalan ve iftiralarının bir neticesi olarak o bir sihirbazdır, kimi zaman bir şairdir, kimi zaman bir delidir, kimi zaman bir yalancıdır dediler. Yüce Allah (buna işaret etmek üzere): *"Bir bak, onlar sana nasıl misaller getirip, sapıklığa düştüler. Artık onlar hiçbir yol bulamazlar"* (Furkân, 9) buyurmaktadır.

Yüce Allah onların inatça ileri sürdükleri iddia ve iftiralarına cevap olarak şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Onu göklerle yerde olan gizlilikleri bilen Allah indirmiştir."* Yani geçmişiyle geleceğiyle dış dünyadaki vakıaya uygun, doğru ve gerçek bir şekilde öncekilerin de sonrakilerin de haberlerini kapsayan Kur'ân-ı Kerîm'i göklerde ve yerde bulunan gaybı ve zahir olayları bildiği gibi *"gizlilikleri bilen"* Allah indirmiştir. *"Muhakkak ki o Gafûrdur, Rahîmdir."* Bu onlara tevbe etmeleri, ona dönmeleri için bir çağrıdır. Rahmetinin geniş, hilminin (günahkârlara affedişinin) pek büyük olduğunu, tevbe ederek kendisine dönenlerin tevbelerini kabul ettiğini haber vermektedir. İşte bunlar yalanları, iftiraları, günahkârlıkları, yalan ithamları, küfürleri, inatları, Allah'ın Rasûlü ve Kur'ân hakkında onca söyledikleri sözleri söylemelerine rağmen Allah onları tevbe etmeye, içinde bulundukları halden vazgeçerek İslam'a ve hidayete dönmeye çağırmaktadır. Tıpkı şu buyrukta olduğu gibi: *"Allah gerçekten üçün üçüncüsüdür diyenler de kâfir oldular. Halbuki bir tek ilahtan başka hiçbir ilah yoktur. Eğer söylediklerinden vazgeçmezlerse içlerinden o kâfir olanlara andolsun ki pek acıklı bir azap dokunacaktır. Hala Allah'a tevbe etmeyecek ve ondan mağfiret dilemeyecekler mi? Halbuki Allah günahları bağışlayandır, merhamet edendir."* (Mâide, 73-74); *"Şüphe yok ki mü'min erkeklerle, mü'min kadınlara (iman ettiler diye) işkence edip, sonra da tevbe etmeyenler için (evet onlar için) cehennem azabı ve onlar için bir de yanma azabı vardır."* (Burûc, 10)

Hasan-ı Basrî dedi ki: Şu kerem ve cömertliğe bir bakınız. Onlar dostlarını öldürdüler, o ise onları tevbe etmeye ve rahmetine girmeye çağırmaktadır.

Scanned with CamScanner

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَآ أُنْزِلَ
إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُۥ نَذِيرًا ﴿٧﴾ أَوْ يُلْقَىٰٓ إِلَيْهِ كَنزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُۥ جَنَّةٌ
يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّٰلِمُونَ إِن تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَّسْحُورًا ﴿٨﴾ ٱنظُرْ
كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ۟ ﴿٩﴾ تَبَارَكَ
ٱلَّذِىٓ إِن شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّن ذَٰلِكَ جَنَّٰتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا
ٱلْأَنْهَٰرُ ۙ وَيَجْعَل لَّكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لِمَن
كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ۟ ﴿١١﴾ إِذَا رَأَتْهُم مِّن مَّكَانٍۭ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا
تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَإِذَآ أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ
ثُبُورًا ۟ ﴿١٣﴾ لَّا تَدْعُوا ٱلْيَوْمَ ثُبُورًا وَٰحِدًا وَٱدْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾

*7. Ve şöyle dediler: "Bu nasıl peygamberdir ki, yemek yer ve pazarlarda dolaşır. Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi?"*

*8. Yahut ona bir hazine verilmeli ya da mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı değil miydi? Zalimler: "Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz" dediler.*

*9. Bir bak, onlar sana nasıl misaller getirip sapıklığa düştüler? Artık onlar hiçbir yol bulamazlar.*

*10. Dilerse sana bunlardan daha hayırlı, altından nehirler akan bahçeler verebilen ve senin için köşkler kurabilen Allah yüceler yücesidir.*

*11. Fakat onlar kıyâmeti yalanladılar. Kıyameti yalanlayana da biz şiddetli bir ateş hazırladık.*

*12. O ateş onları uzaktan görünce onun büyük bir öfke ile çıkaracağı şiddetli uğultusunu işiteceklerdir.*

*13. Onlar elleri boyunlarında bağlanıp, onun dar bir yerine atıldıklarında orada: "Ölüm" diye feryat ederler.*

*14. "Bugün ölümü bir kere değil, birçok kere temenni edin" (denilecek).*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah kafirlerin hakkı bile bile inkar edişlerini, inatlarını, herhangi bir delil ve belge ortaya koymaksızın gerçeği yalanlamalarını haber vermekte ve onların bütün bunlara şu sözleri ile gerekçe gösterdiklerini bildirmektedir: "Bu nasıl peygamberdir ki" Bizim yediğimiz gibi *"yemek yer"* ve bizim ihtiyaç duyduğumuz şeylere ihtiyaç duyar *"ve pazarlarda dolaşır"* kazanç elde etmek ve ticaret yapmak maksadıyla oralara gider gelir. *"Onunla birlikte uyarıcı olmak üzere beraberinde bir melek indirilmeli değil miydi?"* Neden ona Allah tarafından bir melek indirilmedi ve bu melek ona iddialarının doğru olduğuna dair şahitlik etmedi?

Onların bu sözleri Firavun'un vaktiyle söylemiş olduğu: *"Hem üzerine altın bilezikler bırakılmalı yahut onunla birlikte melekler gelmeli değil miydi?"* (Zuhruf, 53) buyruğuna benzemektedir. İşte bunlar da aynı şeyleri söylediler, kalpleri birbirlerine benziyormuş. Bu sebeple yüce Allah burada: *"Yahut ona"* kendisinden bol bol harcamasını mümkün kılacak şekilde *"bir hazine"* bilgisi *"verilmeli yahut mahsullerinden yiyeceği bir bahçesi olmalı"* ve nereye giderse bu bahçesi de onunla beraber gitmeli *"değil miydi?"* Bütün bunları vermek Allah için pek kolaydır ama onun böyle bir şeyi yapmayışının büyük bir hikmeti ve kesin bir delili vardır.

*"Zalimler: Siz ancak büyülenmiş bir adama uyuyorsunuz, dediler."* Yüce Allah da buna karşılık şöyle buyurmaktadır:

*"Bir bak, onlar sana nasıl misaller getirip"* hidayet yolundan uzaklaşarak *"sapıklığa düştüler?"* Onlar sihirbazdır, kendisine büyü yapılmıştır, delidir, yalancıdır, şairdir gibi sözleriyle sana iftira ediyorlar. Halbuki aklın ve anlayışın zerresine sahip olan herkes onların bu hususta yalan ve iftirada bulunduklarını çok iyi bilir. Bundan dolayı da *"hidayet yolundan uzaklaşıp sapıklığa düştüler"* buyurmaktadır. *"Artık onlar hiçbir yol bulamazlar."* Çünkü hakkın dışına çıkan herkes nereye giderse gitsin sapıklık içerisindedir çünkü hak birdir ve tek bir yoldur. Onun bir bölümü diğerini doğrular.

Arkasından yüce Allah, nebîsine şunu haber vermektedir: Eğer o dilese dünyada nebîsine onların söylediklerinden daha hayırlısını, daha üstününü ve daha güzelini verebilir. Buna işaret etmek üzere de şöyle buyurmaktadır: *"Dilerse sana bunlardan daha hayırlı, altından nehirler akan bahçeler vere-*

Scanned with CamScanner

*bilen ve senin için köşkler kurabilen Allah yüceler yücesidir."* Mücâhid dedi ki: Yani o dilerse bunları sana dünyada verebilir. Kureyşliler ister büyük, ister küçük olsun taştan yapılmış olan her bir *eve* (ayette çoğulu kusûr: köşkler olarak geçen kelimenin tekili) "kasr" adını verirler.

[4991] Süfyân-ı Sevrî, Habîb b. Ebî Sabit'ten, o Hayseme'den rivayetle dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Dilersen sana senden önceki hiçbir nebîye verilmemiş ve senden sonra hiç kimseye de verilmeyecek. Bununla birlikte de bu verdiklerimiz Allah'ın yanındaki mükâfatlarını hiçbir şekilde azaltmamak üzere yeryüzünün bütün hazinelerini ve anahtarlarını verebiliriz" denildi. O: *"Bütün bunları benim için ahirette bir araya toplayınız"* dedi. İşte yüce Allah bu hususta: *"Dilerse sana bunlardan daha hayırlı, altından nehirler akan bahçeler verebilen ve senin için köşkler kurabilen Allah yüceler yücesidir"* buyruğunu indirdi.[349]

*"Fakat onlar kıyâmeti yalanladılar."* Onlar bu sözlerini yalanlamak ve inatlaşmak için söylediler. Yoksa iyice görüp, basiretleri açılsın, doğru yolu bulsunlar diye bu isteklerde bulunmadılar. Hatta onların kıyâmet gününü yalanlıyor olmaları kendilerini bu söyledikleri sözleri söylemeye itiyor. *"Kıyameti yalanlayana da biz şiddetli bir ateş hazırladık"* ve bu ateşi onlar için bekletiyoruz. Cehennem ateşinde, katlanılamaz derecede sıcak ve can yakıcı bir azap vardır. Sevrî, Seleme b. Kuheyl'den, o Said b. Cübeyr'den: "Sa'îr: Şiddetli ateş" cehennem sıcağından bir vadidir demiştir.

*"O ateş"* yani cehennem *"onları uzaktan"* mahşerden *"görünce"* Süddî yüz yıllık bir mesafeden görünce diye açıklamıştır; *"onun büyük bir öfke ile çıkaracağı şiddetli uğultusunu işiteceklerdir."* Onlara olan öfkesinden dolayı böyle olacaktır. Nitekim yüce Allah: *"Oraya atıldıklarında o kaynayıp coşarken onun korkunç sesini işitirler. Öfkesinden neredeyse çatlayacak gibi olur."* (Mülk, 7-8) buyurmaktadır. Yani Allah'ı inkâr eden kâfirlere duyduğu şiddetli öfkesinden dolayı neredeyse birbirinden ayrılıp, parçalanacak.

[4992] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Halid b. Bureyk'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından olan bir adamdan şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah

349 Zayıftır. suyûtî, Esbabu'n-Nuzul, 814'de İbn Ebî Şeybe ve Taberî tarafından Hayseme'den diye rivayet ettiklerini belirtmektedir. Taberî Tefsir'inde 26286'da yer alan rivayet ise Süfyân'dan, o Habîb'den diye kaydedilmiştir. Göründüğü kadarıyla buradaki senetten de "Hayseme" ismi düşmüş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

(sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Benim hakkımda söylemediklerimi söyleyen yahut kendi anne babası dışında nesebi olduğunu iddia eden ya da gerçek efendilerinden başkalarına kendisini nispet eden bir kimse, cehennemin iki gözü arasında oturacağı yerine hazırlansın."* Ey Allah'ın Rasûlü! Cehennemin de gözleri var mı? denildi. Allah Rasûlü: *"Sizler yüce Allah'ın:' O ateş onları uzaktan görünce...' buyruğunu hiç işitmediniz mi?"* buyurdu.[350]

Bunu İbn Cerîr de Muhammed b. Hidaş'tan, o Muhammed b. Yezîd el-Vasiti'den böylece rivayet etmiştir.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Vail dedi ki: Abdullah b. Mes'ud ile birlikte çıktık. Bizimle beraber Rabi' b. Huseym de vardı. Bir demircinin yanından geçtiler. Abdullah ayakta durup, ateşteki bir demire bakmaya başladı. Rabi b. Huseym de ona baktı, düşecekmiş gibi yan yattı. Sonra Abdullah, Fırat'ın kenarında bir tandırın yanından geçti. Abdullah tandırın içinde ateşin alev alev yandığını görünce, *"O ateş onları uzaktan görünce onun büyük bir öfke ile çıkaracağı şiddetli uğultusunu işiteceklerdir"* âyetini okudu. Bunun üzerine Rabi b. Huseym bayılıp yere düştü. Onu aile halkının yanına taşıyıp götürdüler. Abdullah öğlene kadar onu bekleyip durdu ise de ayılmadı. -Allah ondan razı olsun-

(Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki): Yine babam bize tahdis etti. İbn Abbâs dedi ki: Şüphesiz ki kul cehennem ateşine doğru sürüklenip çekilecektir. Cehennem ona dişi bir katırın arpa için hırıltılı bir şekilde kişnemesi gibi kişneyecek, sonra da öyle bir köpürecek ki korkmadık hiçbir kimse kalmayacak.

Bunu bu şekilde İbn Ebî Hâtim muhtasar olarak rivayet etmiş olmakla birlikte İmam Ebû Câfer b. Cerîr de şöylece rivayet etmiştir: İbn Abbâs dedi ki: Kişi cehenneme doğru sürüklenip, çekilir. Cehennem kendi kendisine doğru büzüşür ve çekilip, kapanır. Rahmân olan Allah ona: Ne oluyor sana, diyecek, o: O, benden (birilerinin) himayesine sığınıyor, diyecek. Kul cehennem ateşine doğru sürükleniyorken yüce Allah: Kulumu salıverin buyuracak. Kul: Rabbim, senin hakkında böyle düşünmüyordum, diyecek. Yüce Allah:

350 Zayıftır. Taberî, 26287 bu senet ile ama orada Halid b. Bureyk yerine Halid b. Fudeyk demiştir. Doğrusu ise İbn Ebî Hâtim'in rivayet ettiğidir ama her durumda senet zayıftır çünkü senette Asbağ b. Zeyd vardır. İbn Sâd zayıf olduğunu söylemiş, İbn Maîn de sika olduğunu söylemiştir. Halid b. Bureyk'in ashab-ı kiramdan rivayette bulunması ise mürseldir. Bk. Mizan, 2419

Scanned with CamScanner

Peki benim hakkımda ne düşünüyordun, diyecek, kul: Rahmetinin beni de kuşatacağını düşünüyordum diyecek. Yüce Allah -kul cehenneme doğru sürüklenip çekiliyorken- kulumu salıverin buyuracak. Bu sefer cehennem ona doğru dişi katırın arpa için kişnemesi gibi kişneyecek ve öyle bir köpürecek ki korkmadık hiçbir kimse kalmayacak. Bu sahih bir senettir.

Abdurrezzak da dedi ki: Bize Ma'mer, Mansur'dan haber verdi. O Mücâhid'den, o Ubeyd b. Umeyr'den yüce Allah'ın: *"Onun büyük bir öfke ile çıkaracağı şiddetli uğultusunu işiteceklerdir"* buyruğu hakkında dedi ki: Cehennem öyle bir köpürecek ki eklemleri titreyerek yere yıkılmadık hiçbir melek ve hiçbir nebî kalmayacaktır. Hatta İbrâhim (a.s) dahi dizleri üzerine çökecek ve: Rabbim bugün senden kendimden (beni kurtarmandan) başka hiçbir şey dilemiyorum diyecek.

Yüce Allah'ın: *"Onlar onun dar bir yerine atıldıklarında"* buyruğu hakkında da Katâde, Ebû Eyyûb'dan, o Abdullah b. Amr'dan şöyle dediğini nakletmektedir: (Onların atılışı) mızrağın alt tarafındaki demir gibi olacaktır. Kastettiği ise onun darlığıdır.

[4993] Yahyâ b. Ebî Esed hadisi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den diye naklederek ona yüce Allah'ın: *"Onlar elleri boyunlarında bağlanıp onun dar bir yerine atıldıklarında"* buyruğuna dair soru sorulunca şu cevabı vermiştir: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki onlar bir kazığın duvara zorla çakılması gibi ateşe zorlanarak atılacaklardır."*[351]

*"Elleri boyunlarında bağlanıp"* buyruğunu Ebû Sâlih kolları çaprazlama bağlanmış olduğu halde diye açıklamıştır.

*"Orada (yetiş ey) ölüm diye feryat ederler"* yani orada vay bizim halimize, bize hasretler olsun ne büyük ziyana uğradık diye feryat edeceklerdir.

*"Bugün ölümü bir kere değil, birçok kere temenni edin."*

[4994] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik'ten rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cehennemden kendisine takım bir elbise giydirilecek ilk kişi iblis olacaktır. O bunu kaşlarının üzerinden koyacak ve arkasından sürükleyecek. Onun soyundan gelenler de ondan sonra*

351 suyûtî, ed-Durru'l-Mensur, V, 117'de İbn Ebî Hâtim tarafından rivayet edildiğini belirtmektedir. Mürseldir çünkü Yahyâ b. Ebî Esid tabiundandır. Bu sebeple haber vahidir.

Scanned with CamScanner

*geleceklerdir. Bu arada o: Ey ölüm yetiş de beni kurtar diyecek, onlar da: Ey ölüm yetiş de bizi kurtar diyecekler. Nihayet ateşin başı ucuna gelip duracaklar. Ey ölüm yetiş de beni kurtar diyecek, onlar da ey ölüm yetiş de bizi kurtar diyecekler. Bu sefer kendilerine: Bugün ölümü bir kere değil, birçok kere temenni edin, denilecek."*[352] Bunu Kütüb-i Sitte sahiplerinden kimse rivayet etmemiştir ama İbn Ebî Hâtim bunu Ahmed b. Sinan'dan, o Affan'dan böylece rivayet etmiştir. Yine İbn Cerîr bunu Hammad b. Seleme'den böylece rivayet etmiştir.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Bugün ölümü bir kere değil, birçok kere temenni edin"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bugün sadece bir defa veyl (helak ve ölüm) istemeyin, pek çok defa veyli (ölümü ve helak olmayı) isteyin demektir.

Dahhâk dedi ki: Subur helak olmak (ölmek), demektir.

Ancak daha kuvvetli görülen bu kelimenin helak olmayı, veyli, hüsrana uğramayı ve yıkımı bir arada ifade eden bir lafız olduğudur. Nitekim Mûsâ, Firavun'a: *"Ey Firavun, ben de seni gerçekten helak edilmiş sanıyorum (ayet-i kerimedeki ölüm anlamını verdiğimiz subur ile aynı kökten: mesbûr)"* (İsrâ, 102) buyurmaktadır. Bu da helak olmuş demektir. Abdullah b. ez-Ziba'ra da şöyle demektedir:

إِذْ أُجَارِي الشَّيطانَ في سَنَنِ الغيِ  وَمَنْ مَالَ مَيْلَهُ مَثْبُورُ

*O zamanlar sapıklık yollarında şeytanla (birlikte ona uyarak) koşturuyordum*

*Zaten onun saptığı yolda sapıp giden mesbûr (helak olmuş) olur.*

352 Senedi zayıftır. Ahmed, III, 152-154, 249; İbn Ebî Şeybe, XIII, 168; Taberî, 26292; Bezzâr, 3495; Hatib, XI, 253; Ebû Nuaym, VI, 256. Rivayet Ali b. Zeyd b. Cud'an etrafında dönüp durmaktadır ki o da Takrib'de belirtildiği üzere zayıf bir ravidir. Heysemi, Mecma, 18611'de: Ravileri Sahih'in ravileridir. Ali b. Zeyd müstesna ama sika olduğu da söylenmiştir demektedir. Bununla beraber suyûtî, ed-Durr, V, 117'de senedi sahihtir demiştir. Bu ise hayret edilecek bir şeydir çünkü Ali b. Zeyd'in zayıf olduğunu cumhur söylemiştir ve o Enes'ten de, başkasından da çokça münker rivayet nakletmiş bulunmaktadır. Biyografisine Mizan'da bakınız.

Scanned with CamScanner

قُلْ أَذَٰلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَاءً وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا ﴿١٦﴾

*15. De ki: "Acaba bu mu hayırlıdır yoksa takva sahiplerine vaat olunan ebedilik cenneti mi? Onlar için bir mükâfat ve bir dönüş yeridir."*

*16. Orada onlar için -kendileri ebedi kalmak üzere- diledikleri her şey vardır. Bu Rabbinin yerine getirmesi istenen bir vaadidir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah şöyle buyuruyor: Ey Muhammed! Cehenneme yüzleri üzere haşrolunacak ve cehennemin kendilerini asık bir suratla, öfke ile kızıp köpürerek karşılayacağı, zincirlere vurulmuş olarak cehennemin dar yerlerine atılacakları için hareket edemeyecek durumda olan, hiçbir şekilde yardım alamayacak ve içinde bulundukları halden asla kurtulamayacak olan kimseler olarak hallerini anlattığımız bu bedbaht kimselerin durumu mu daha iyidir yoksa Allah'ın takva sahibi kullarına vadettiği, kendileri için hazırladığı ve kendilerine dünyada iken zatına itaat ettikleri için bir mükâfat, varacakları bir yer kıldığı ve sonunda oraya dönmelerini takdir buyurduğu ebedilik cenneti mi hayırlıdır?

*"Onlar için orada diledikleri her şey vardır."* Lezzet veren yiyecek, içecek, giyecek, meskenler, binekler, manzaralar ve daha başka şeyler. Hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın duymadığı ve hiçbir kimsenin hatırından geçirmediği nimetler. Üstelik onlar bu nimetler içerisinde kesintisiz olarak sonu gelmeksizin, bitip tükenmeksizin ve ayrıca başka yerlere de götürülmeyi istemeksizin ebediyen kalacaklardır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Bu, Rabbinin yerine getirmesi istenen bir vaadidir."* Yani bunun gerçekleşmesi, bunun meydana gelmesi kaçınılmazdır, zorunludur. Nitekim Ebû Câfer b. Cerîr de bazı Arap dili bilginlerinden yüce Allah'ın: *"Yerine getirmesi istenen bir vaat"* buyruğunu yerine getirilmesi gerekli bir vaat, diye açıkladıklarını nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

İbn Cüreyc de Atâ'dan, o İbn Abbâs'tan: *"Bu, Rabbinin yerine getirmesi istenen bir vaadidir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Size vadettiklerimi -yahut da: vadettiğimizi dedi- isteyin, biz de onu gerçekleştireceğiz.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de yüce Allah'ın: *"Bu, Rabbinin yerine getirmesi istenen bir vaadidir"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Melekler onlar için bunu isteyecekler (ve şöyle diyecekler): *"Rabbimiz onları kendilerine vadettiğin Adn cennetlerine girdir."* (Mü'min, 8)

Ebû Hazim dedi ki: Kıyamet gününde mü'minler şöyle diyecek: Rabbimiz, senin için bize emretmiş olduğun amelleri yaptık. Artık sen de bize vadettiğini yerine getir. İşte yüce Allah'ın: *"Yerine getirmesi istenen bir vaadidir"* buyruğu bunu anlatmaktadır.

Bu sûrede önce cehennem ateşinin söz konusu edilmesi sonra da cennetliklerin durumuna dikkat çekilmesi, yüce Allah'ın Sâffât sûresinde cennetliklerin halini, cennetteki göz kamaştırıcı nimetleri ve huzur ve mutluluğu anlattığı buyruklara benzer. Cennete dair bu anlatımdan sonra da: *"Ziyafet olarak bu mu hayırlıdır yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu zalimler için (ahirette) bir azap kıldık. Muhakkak o cehennemin dibinden çıkan bir ağaçtır. Onun meyvesi şeytanların başları gibidir. İşte muhakkak onlar bu ağaçtan yiyecekler ve ondan karınlarını dolduracaklar. Sonra onun üzerine kaynamış sudan bir katkıları olacaktır. Sonra dönüşleri muhakkak cehenneme olacaktır. Muhakkak onlar atalarını sapık kimseler bulmuşlardı. Yine de onların izleri üzere sürat ve ısrarla koşturuluyorlar."* (Sâffât, 62-70) buyurmaktadır.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ أَأَنْتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي
هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ
نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ
وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ
صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

Scanned with CamScanner

*17. Onları ve Allah'tan başka ibadet ettiklerini haşredip toplayacağı gün der ki: "Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız yoksa kendileri mi yoldan saptılar?"*

*18. Derler ki: "Seni tenzih ederiz. Senden başkalarını veliler edinmek bize yaraşmaz. Fakat sen onları ve babalarını faydalandırdın. Sonunda zikri unuttular ve helâk olan bir kavim oldular."*

*19. İşte söylediklerinizde sizi yalanladılar. Artık ne üzerinizdeki azabı defedebilirsiniz, ne de bir yardıma güç yetirirsiniz. Sizden kim zulmederse ona büyük bir azabı tattırırız.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, kâfirlerin Allah'tan başka ibadet ettikleri melekler ile diğer varlıklara ibadet etmiş olmaları sebebiyle kıyâmet gününde ne şekilde azarlanacaklarını bu buyruklarıyla haber vermekte ve bunu şöylece dile getirmektedir:

*"Onları ve Allah'tan başka ibadet ettiklerini"* Mücâhid dedi ki: İsa'yı, Üzeyr'i ve melekleri *"haşredip, toplayacağı gün der ki: Benim bu kullarımı siz mi saptırdınız yoksa kendileri mi yoldan saptılar."* Yani şanı yüce ve mübarek olan Rabbimiz kendilerine ibadet olunan mabudlara şöyle diyecektir: Siz mi bunları beni bırakıp size ibadet etmeye çağırdınız yoksa onlar mı sizin kendilerini davetiniz söz konusu olmaksızın kendiliklerinden size ibadet ettiler. Bu buyruk, yüce Allah'ın bir başka yerdeki şu buyrukları gibidir: *"Hatırla o zamanı ki Allah: Ey Meryem oğlu İsa insanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki ilah edinin diye sen mi söyledin diyecek. O: Seni tenzih ederim, hakkım olmayan bir sözü söylemek bana yakışmaz. Şayet ben onu söylemiş isem zaten sen onu bilmişsindir. Sen içimde olanı bilirsin ama ben senin gaybında olanı bilmem. Şüphesiz sen gaybları çok iyi bilensin. Ben onlara bana emrettiğinden başkasını söylemedim. Rabbim ve Rabbiniz olan Allah'a ibadet dedin. Ben aralarında bulunduğum müddetçe üzerlerinde şahit idim. Beni aralarından aldıktan sonra artık onlar üzerinde gözetleyici sen oldun. Sen her şeye hakkıyla şahitsin diyecek."* (Mâide, 116-117)

Bu sebeple yüce Rabbimiz kıyâmet gününde kendilerine ibadet edilenlerin şu şekilde cevap vereceklerini haber vermektedir: *"Derler ki: Seni tenzih ederiz. Senden başkalarını veliler edinmek bize yaraşmaz."* Çoğunluk

Scanned with CamScanner

yüce Allah'ın: *"Senden başkalarını veliler edinmek bize yaraşmaz"* anlamını verecek şekilde fiilin başındaki *"nun"* harfini fethalı olarak okumuşlardır ki şu demektir: Bütün yaratılmışların bizim de, onların da senden başkasına ibadet etmemeleri gerekir ve biz de onları böyle bir şeye çağırmadık. Aksine kendileri bu işi kendiliklerinden bizim emrimiz ve rızamız olmaksızın yaptılar. Biz onlardan da, onların (bize) ibadetlerinden de uzağız. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"O günde onların hepsini haşredecek, sonra da meleklere şöyle diyecek: Bunlar mı size ibadet ederlerdi. Melekler: Tenzih ederiz seni, bizim velimiz (mabudumuz) onlar değil sensin. Aksine onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Bunların çoğu onlara inanıyorlardı diyecekler."* (Sebe, 40-41) Başkaları ise fiilin başındaki nun harfini ötreli (edilgen fiil) olarak, *"bizim senden başka veliler edinilmemiz bize yaraşmaz"* anlamında okumuşlardır. Yani kimsenin bize ibadet etmemesi gerekirdi. Çünkü biz senin kullarınız, sana muhtaç olan kimseleriz. Bu okuyuş da anlam itibariyle birincisine yakındır.

*"Fakat sen onları ve babalarını faydalandırdın."* Yani onların ömürleri uzayıp gitti ve sonunda zikri yani senin onlara Rasûllerin üzerine indirmiş olduğun sana ortak koşmaksızın, bir ve tek olarak yalnız sana ibadete daveti unuttular *"ve helak olan bir kavim oldular."* İbn Abbâs: Helak edilmiş oldular diye açıklamıştır. Hasan-ı Basrî ve Mâlik de Zührî'den: Hiçbir hayrı bulunmayan bir kavim oldular, diye açıklamışlardır. İbn ez-Ziba'ra da İslam'a girince şöyle demişti:

يا رَسُولَ المَليك إنّ لسَاني  رَاتِقٌ ما فَتَقْتُ إذْ أنا بُورُ

إذْ أجاري الشَّيطَانَ في سَنَن الغيّ  وَمَن مالَ مَيْلَه مَثْبُورُ

*Ey mutlak egemenin ve her şeyin sahibinin rasûlü, işte benim dilim*

*Ben helak olmuş iken söktüklerimin hepsini dikiyor (neyi bozdumsa onu düzeltiyor)*

*Dalalet yollarında şeytan ile birlikte yürüdüğüm zamanlarda,*

*Esasen kim onun ile birlikte saparsa helak olmuş demektir.*

*"Söylediklerinizde sizi yalanladılar."* Yani sizin kendilerine ibadet ettikleriniz onların sizin velileriniz (mabutlarınız) oldukları iddianızı ve sizin kendilerini Allah'a yakınlaştırmak üzere aracı edindiğiniz iddianızı da yalanlamış bulunuyorlar. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bunun gibidir: *"Allah'tan başka*

Scanned with CamScanner

*kendisine kıyâmete kadar (dua etse dahi) cevap veremeyecek olan ve kendilerine yaptıkları duadan habersiz olan kimselere dua (ve ibadet) eden kişiden daha sapık kim olabilir? İnsanlar bir araya toplatıldıklarında onlar kendilerine düşman kesilir ve onların ibadetlerini inkâr edenler olurlar."* (Ahkâf, 5-6)

*"Artık ne üzerinizdeki azabı defedebilirsiniz, ne de bir yardıma güç yetirirsiniz."* Yani üzerlerinden azabı da uzaklaştıracak gücü bulamayacaklar, kendilerine yardım da edemeyecekler.

*"Sizden kim zulmederse"* yani Allah'a ortak koşarsa *"ona büyük bir azabı tattırırız."*

**Peygamberlerin Beşeriyeti Meselesi:**

وَمَآ أَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْأَسْوَاقِ ۗ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً ۗ أَتَصْبِرُونَ ۗ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

*20. Bizim senden önce gönderdiğimiz Rasûller de muhakkak yemek yerler ve pazarlarda dolaşırlardı. Biz kiminizi kiminize imtihan kıldık. Sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi çok iyi görendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah daha önce göndermiş olduğu bütün rasûllerin durumlarını haber vererek onların yemek yediklerini, yemek yiyerek gıdalarını almak ihtiyacında bulunduklarını, kazanç elde etmek için ve ticaret maksadıyla *"pazarlarda dolaştıklarını"* haber vermektedir. Onların bu durumu ise hallerine ve konumlarına aykırı değildir. Çünkü yüce Allah onlara öyle güzel özellikler, öyle güzel nitelikler, erdemli sözler, mükemmel ameller, göz kamaştırıcı olağanüstülükler, karşı konulamayacak kadar güçlü deliller vermiş ki sağlam akıl sahibi olan, doğru basireti bulunan herkes bunları Allah'tan alıp getirdiklerinin doğruluğuna delil olarak kabul eder. Yüce Allah'ın şu buyrukları da bu âyet-i kerimeye benzemektedir: *"Senden önce gönderdiğimiz rasûller de kendilerine vahyettiğimiz şehirli erkeklerden başkaları değildi."* (Yusuf, 109); *"Biz onları yemek yemez bir ceset de kılmadık, onlar ebedi de kalmadılar."* (Enbiyâ, 8)

Scanned with CamScanner

*"Biz kiminizi, kiminize imtihan kıldık."* Sizi birbirinizle sınadık, birinizi diğerinizle denedik. Böylelikle kimlerin itaat edeceklerini, kimlerin de baş kaldıracaklarını bilelim (ortaya çıkaralım) istedik. Bunun için de: *"Sabredecek misiniz? Rabbin her şeyi çok iyi görendir"* buyurmuştur. Yani kimin kendisine vahyedilmeyi hak ettiğini görendir. Nitekim bir başka yerde de: *"Allah risaletini kime vereceğini çok iyi bilendir."* (En'âm, 124) Kimin de Allah'ın onlara göndermiş olduğu risalet ile hidayet bulmayı hak ettiklerini, kimlerin de bunu hak etmediklerini bilir.

Muhammed b. İshâk yüce Allah'ın: *"Biz kiminizi kiminize imtihan kıldık. Sabredecek misiniz?"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Yani yüce Allah şöyle buyurmaktadır: Eğer ben rasûllerime dünyayı vermekle birlikte bana muhalefet etmemelerini istesem elbette ki bunu da yapardım ama ben kulları onlarla, onları da kullarla sınamak istedim.

[4995] Müslim'in Sahih'inde Iyâd b. Himar'dan Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğu kaydedilmektedir: *"Allah: Şüphesiz ki ben seni de sınayacağım, seninle de (başkalarını) sınayacağım, buyuruyor."*[353]

[4996] Müsned'de de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den: *"Ben dileseydim şüphesiz Allah benimle beraber altın ve gümüş dağlarını (yanımda) yürütürdü."*[354] buyurduğu rivayet edilmektedir.

[4997] Sahih'teki rivayete göre o -Allah'ın en üstün salât ve selamları ona- hükümdar bir nebî olmak ile kul bir rasûl olmak arasında (istediğini seçmekte) serbest bırakıldı. O kul bir rasûl olmayı seçti.[355]

353 Müslim, 2865'te yer alan uzunca bir hadisin bir bölümüdür. Orada bu bölümün lafzı: "Ben seni ancak sınayayım ve seninle (başkalarını) sınayayım diye gönderdim" şeklindedir.

354 Ebû Ya'lâ, Âişe (radıyallâhu anhâ)'dan gelen bir hadis olarak. Senedi Ebû Ma'şer zayıf olduğundan ötürü zayıftır. Bunu ayrıca Ahmed, Zühd, 14; Beğavî, Envaru't-Tenzil, 429'da bir başka yoldan Âişe'den rivayet etmiştir.

355 İbn Hibbân, 6365; Ahmed, II, 231. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Ayrıca Beğavî, Envaru't-Tenzil, 15 İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَآ أُنْزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَآئِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَآئِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٢٢﴾ وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَآءً مَنْثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾

*21. Bizimle karşılaşacaklarını ümit etmeyenler: "Bize melekler indirilmeli yahut Rabbimizi görmeli değil miydik?" dediler. Andolsun ki onlar kendi kendilerine büyüklendiler, azgınlık yapmakta çok ileri gittiler.*

*22. Melekleri görecekleri gün, işte o günde günahkârlara müjde yoktur ve (melekler): "Sizlere müjde yasak edilmiş, yasak" derler.*

*23. İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız.*

*24. O günde cennetliklerin kalacakları yer, çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, kâfirlerin küfürlerinde bile bile inkâra sapıp, işi yokuşa sürdüklerini ve onların çokça inat ettiklerini *"bize melekler indirilmeli değil miydi"* şeklindeki sözleriyle dile getirdiklerini haber vermektedir. Onlar bu sözleriyle melekler nasıl nebîlere indirildiyse, bize de risalet getirerek indirilmeli değil miydi demek istiyorlardı. Yüce Allah bir başka âyet-i kerimede onların şöyle dediklerini haber vermektedir: *"Allah'ın Rasûllerine verilen gibi bize de verilmedikçe asla iman etmeyeceğiz dediler."* (En'âm, 124) Burada onların *"bize melekler indirilmeli değil miydi"* sözleriyle, biz de onları gözlerimizle görmeli ve bize Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğunu haber vermeli değil miydi demek istemiş de olabilirler. Bu da yüce Allah'ın bize söylediklerini naklettiği: *"Yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza getiresin"* (İsrâ, 92) buyruğuna benzemektedir. Bunun tefsiri de daha önce Subhan (İsrâ) sûresinde geçmiş bulunmaktadır. Bu sebeple de bu buyruğun hemen akabinde: *"Yahut Rabbimizi görmeli değil miydik"* dediklerini bize nakletmektedir. Bunun için yüce

Scanned with CamScanner

Allah da: *"Andolsun ki onlar kendi kendilerine büyüklendiler, azgınlık yapmakta çok ileri gittiler"* buyurmaktadır. Bir başka yerde de yüce Allah: *"Eğer biz onlara gerçekten melekleri indirseydik ölüler kendileriyle konuşsalardı ve (istedikleri gibi) her şeyi karşılarına toplasaydık onlar yine de Allah dilemedikçe iman etmezlerdi fakat onların çoğu bilmezler"* (En'âm, 111) buyurmaktadır.

*"Melekleri görecekleri gün, işte o günde günahkârlara müjde yoktur ve (melekler): Sizlere müjde yasak edilmiştir yasak, derler."* Onlar kendileri için hayırlı olacak bir günde melekleri göremeyeceklerdir. Bilakis onların melekleri görecekleri günde kendilerine müjde verilmiş olmayacaktır. Bu hal meleklerin kendilerine cehennem ateşine girecekleri müjdesini verecekleri ölüm zamanlarına ve aziz ve celil olan yüce Allah'ın onlara gazap edeceği güne uygun düşmektedir. İşte melekler kâfire, ruhu bedeninden çıkacağı vakit: Ey kötü, murdar cesetteki kötü, murdar nefis çık, derinin gözeneklerinden içeriye işleyen sıcak aleve ve kaynar suya, kaynar sıcaktan gölgeye çık derler. Nefis de çıkmak istemez, cesedin her tarafına dağılır. Onlar da onu vura vura çıkartırlar. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Meleklerin o kâfirlerin yüzlerine ve arkalarına vura vura ve: O yakıcı azabı tadın diye diye canlarını alırken bir görseydin."* (Enfâl, 50); *"Sen zalimleri ölümün sıkıntıları içinde meleklerin" onları döverek "ellerini uzatıp: ruhlarımızı çıkarın. Allah'a karşı haksız yere söylediklerinden, onun âyetlerine karşı kibirlendiğinizden dolayı bugün zillet azabıyla cezalandırılacaksınız derken bir görsen."* (En'âm, 111)

Bu sebeple bu âyet-i kerimede de: *"Melekleri görecekleri gün işte o günde günahkârlara müjde yoktur"* buyurmaktadır. Onların bu hali mü'minlerin ölüm esnasındaki halinden farklıdır. Çünkü onlara hayırlar ve sevindirici şeylerin gerçekleşeceği müjdesi verilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak: Rabbimiz Allah'tır deyip sonra dosdoğru olanların üzerine melekler: Korkmayın, üzülmeyin ve size vaat olunan cennetle sevinin diye inerler. Dünya hayatında da, ahirette de sizin en yakın dostlarınız biziz. Orada canlarınız neyi arzu ediyorsa, orada neyi istiyorsanız sizin için hepsi vardır. Çok bağışlayan, çok esirgeyici olandan ikram ve ihsan olmak üzere"* (Fussilet, 30-32)

[4998] Sahih hadiste Berâ b. Âzib'den rivayete göre melekler mü'min kimsenin ruhuna: *"Ey hoş ve temiz cesette bulunan hoş ve temiz nefis çık, sen bu cesedi şimdiye kadar imar ediyordun. Artık rahata, güzel ve hoş ko-*

Scanned with CamScanner

*kulara varmak üzere ve gazap etmemiş olarak Rabbinin huzuruna çık, der."*[356] Hadis bundan önce İbrâhim sûresinde yüce Allah'ın: *"Allah iman edenlere dünya hayatında da, ahirette de sağlam söz üzere sebat verir. Allah zulmedenleri şaşırtır, Allah ne dilerse yapar"* (İbrâhim, 27) buyruğunun tefsiri sırasında geçti.

Başkaları da yüce Allah'ın: *"Melekleri görecekleri gün"* buyruğundan kastedilen kıyâmet günüdür demişlerdir. Bu görüş Mücâhid, Dahhâk ve başkalarının görüşüdür. Ancak bununla daha önce geçen görüş arasında bir çelişki, bir aykırılık yoktur. Çünkü melekler bu iki günde yani ölüm gününde de, ölümden sonra diriliş gününde de hem mü'minlere, hem kâfirlere görünürler. Mü'minlere rahmeti ve Allah'ın rızasını müjdeler, kâfirlere de zarar ve ziyana uğradıklarını haber verirler. O gün günahkârlar için müjde söz konusu olmayacaktır. Melekler *"sizlere müjde yasak edilmiştir yasak"* diyeceklerdir. Yani melekler kâfirlere: Bugün kurtuluş sizin için kesinlikle haramdır, yasak kılınmış bir şeydir. Âyet-i kerimede geçen *"hicr"*in asıl anlamı engellemek, alıkoymak demektir. İşte hakim, bir kimseyi ya akılsızca tasarruflarından, ya iflas, ya küçüklüğünden ya da bir başka sebepten dolayı tasarruflarını engelleyecek olursa: Kadı filan kişiyi hacr altına aldı, denilmesi de bu anlamdan hareketle söylenir. Beyt-i Haram'ın yanındaki *"hicr"* (denilen yarım ay şeklindeki bölmeye) de buradan hareketle bu isim verilmiştir. Çünkü tavaf yapanların onun içinden girerek tavaf etmeleri yasaklanmıştır. Aksine onun arkasından dönülerek tavaf yapılır. Akla *"hicr"* denilmesi de bundan dolayıdır. Çünkü akıl, sahibini yakışık almayan işleri yapmaktan alıkoyar.

Maksat şu ki yüce Allah'ın *"derler"* buyruğundaki zamir meleklere aittir. Bu Mücâhid'in, İkrime'nin, Dahhâk'ın, Hasan'ın, Katâde'nin, Atiyye el-Avfî'nin, Atâ el-Horasânî'nin, Husayf'ın ve daha başkalarının da belirttiği görüş olup, İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Said el-Hudri: *"Sizlere müjde yasak edilmiştir yasak"* buyruğu hakkında şöyle dedi: Bugün takva sahiplerine verilen müjdenin aynısını size vermemiz haram mı haramdır, yasak mı yasaktır demektir.

---

356 Bu hadis aslında merfudur, mevkuf değildir. (Yani Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in buyruğudur.) Daha önce musannifin'de belirttiği gibi İbrâhim sûresi 27. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

İbn Cerîr de İbn Cüreyc'den şöyle dediğini nakletmektedir: Bu melekleri görecekleri günde müşriklerin söyleyecekleri sözlerdendir. Onlar bizden aman uzak olsun uzak diyeceklerdir. Yani meleklerden sığınmaya, korunmaya çalışacaklardır çünkü Araplardan herhangi birisinin başına bir musîbet ya da bir sıkıntı gelecek olursa aman uzak olsun derlerdi. Böyle bir açıklamanın her ne kadar bir dayanağı ve kabul edilebilir bir yönü varsa da âyet-i kerimedeki anlatım bağlamına nispeten uzaktır. Özellikle de cumhurun kanaati bundan farklıdır. Bununla birlikte İbn Ebî Necih, Mücâhid'den yüce Allah'ın: *"Yasak edilmiştir, yasak"* buyruğunun aman uzak olsun, aman bundan korunmuş olalım, demektir, diye açıkladığını rivayet etmektedir. Bu sebeple İbn Cüreyc'in sözünü ettiği anlamın kastedilmiş olma ihtimali de olabilir. Fakat İbn Ebî Hâtim'in yine İbn Ebî Necih'ten, onun Mücâhid'den rivayet ettiğine göre Mücâhid: *"Yasak edilmiştir yasak"* buyruğunda uzak mı uzaktır anlamında açıkladığını ve bunu meleklerin söyleyeceğini ifade ettiğini nakletmektedir.

Yüce Allah'ın *"işledikleri amellerinin önüne geçip, onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız"* buyruğuna gelince: Bu, kıyâmet gününde yüce Allah'ın kulları işledikleri hayır ve şerden ötürü hesaba çekeceği zaman olacaktır. Yüce Allah böylelikle bu müşriklerin kendilerini kurtaracağını zannettikleri amellerinden ellerine hiçbir şeyin geçmeyeceğini haber vermektedir. Çünkü onların amelleri ya ihlâs şartını yahut da yüce Allah'ın şeriatına uygunluk şartını taşımadığı için boşa çıkmış olacaktır. Çünkü ihlâsla yapılmayan ve Allah'ın razı olduğu şeriata uygun olmayan bütün ameller batıldır. Kâfirlerin amelleri ise kesinlikle bu iki olumsuz nitelikten birisini taşır. Bazen bu iki olumsuzluğu bir arada bulundurur, o takdirde kabul edilme ihtimali daha da uzak olur. Bu sebeple de yüce Allah: *"İşledikleri amellerinin önüne geçip onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız"* buyurmaktadır.

Mücâhid ve Sevrî *"önüne geçip"* ona yönelip demektir, diye açıklamışlardır. Süddî de aynı şekilde açıklamış, bazıları da bunu o amellerinin üzerine gideriz diye açıklamışlardır.

*"Onu havaya saçılmış toz zerreleri yaparız"* buyruğunu da Süfyân-ı Sevrî, Ebû İshâk'tan, o Haris'den, o Ali (radıyallâhu anh)'dan *"havaya saçılmış toz zerreleri"* buyruğu pencereden içeriye girdiği zamanki güneş ışığının görüntüsüdür diye açıkladığını nakletmişlerdir. Yine Ali'den bundan başka yoldan da böylece rivayet edilmiştir. Bunun gibi bir açıklama İbn Abbâs,

Scanned with CamScanner

Mücâhid, İkrime, Said b. Cübeyr, Süddî, Dahhâk ve başkalarından da rivayet edilmiştir. Hasan-ı Basrî de aynı şekilde: Bu onlardan herhangi birisinin penceresinden içeriye giren güneş ışığıdır. Bir kişi kalkıp onu yakalamak isterse buna gücü yetmez diye açıklamıştır. Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Havaya saçılmış toz zerreleri"* buyruğu hakkında dökülmüş sudur dediğini nakletmektedir.

Ebu'l-Ahvas da, Ebû İshâk'tan, o Haris'den, o Ali'den: *"Havaya saçılmış toz zerreleri"* buyruğunu, toz zerrecikleri atların çıkardıkları tozdur, dediğini nakletmektedir. Bunun benzeri bir açıklama yine İbn Abbâs'tan ve Dahhâk'tan da rivayet edildiği gibi Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiştir.

Katâde yüce Allah'ın: *"Havaya saçılmış toz zerreleri"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Sen ağaçların kuruduğu zaman, rüzgârın onu (yapraklarını) etrafa savurduğunu hiç görmedin mi? İşte (bu toz zerrecikleri) bu yapraklardır.

Abdullah b. Vehb de dedi ki: Bana Asım b. Hakim, Ebû Seri et-Tai'den, o Ubeyd b. Ti'la'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Toz zerrecikleri (hebâ) rüzgarın külü savurması halidir.

Bütün bu görüşler, sonuç itibariyle âyetin muhtevasına dikkat çekmektedir. Çünkü onlar bir şey olduğunu sandıkları birtakım ameller işlediler ama onların o amelleri hiçbir kimseye haksızlık etmeyen, zulmetmeyen, mutlak egemen adaletli hakime sunulacağı vakit onların kesinlikle hiçbir şey olmadıkları ortaya çıkacaktır. Bu halleriyle o amelleri kişinin hiçbir şekilde asgari bir kısmını dahi ele geçirme imkânı bulunmayan, darmadağınık, değersiz ve oldukça bayağı bir şeye benzetilmektedir. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Rablerini inkâr edenlerin durumu şudur: Amelleri tıpkı fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu bir küle benzer. (Dünyada) kazandıklarından hiçbir şeyi ellerine geçiremezler. Uzak sapıklığın ta kendisi işte budur."* (İbrâhim, 18)

*"Ey iman edenler, malını sırf insanlara gösteriş olsun diye infak eden, Allah'a ve ahiret gününe inanmayan bir kimse gibi sadakalarınızı başa kakmakla ve eziyet etmekle boşa çıkarmayın. Onun hali üzerindeki azıcık toprağı sağanak halinde yağan bir yağmurla sıyrılıp da dümdüz bir taş kesilen*

Scanned with CamScanner

*kaypak kayaya benzer. Onlar (dünyada iken) kazandıkları hiçbir şeyi ele geçiremezler."* (Bakara, 264); *"Kâfir olanların amellerine gelince susuz kimsenin su sandığı dümdüz çöldeki bir serap gibidir. Nihayet ona yaklaşınca onun hiçbir şey olmadığını görür."* (Nûr, 39) Bunun tefsiri ile ilgili açıklamalar daha önceden geçmişti. Hamd yalnız Allah'adır. Minnet duygularımız onadır.

*"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir."* Kastedilen gün kıyâmet günüdür. *"Cehennemlikler ile cennetlikler bir olmaz. Cennetlikler muratlarına erenlerin ta kendileridir."* (Haşr, 20) Çünkü cennetlikler pek yüksek derecelere, oldukça güven içerisinde bulunacakları köşklere gideceklerdir. Onlar pek güvenilir bir konumda manzarası güzel, ikameti hoş bir yerde olacaklardır. *"Onlar orada ebedi kalıcıdırlar. O ne güzel karargâh ve ikamet yeridir."* (Furkân, 76)

Cehennemlikler ise aşağı doğru inen alçaltıcı basamaklara, kesintisiz hasretlere, türlü azap ve cezalara varacaklardır. *"Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü bir yerdir."* (Furkân, 66) Yani orası manzarası itibariyle kötü bir yer ve dinlenmek için son derece kötü kalınacak bir yerdir. Bu sebeple yüce Allah da: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir"* buyurmaktadır. Yani onlar yaptıkları kabul edilen ameller sebebiyle bu güzelliklere eriştiler, bu yerlere vardılar. Halbuki cehennemlikler böyle olmayacaktır. Onların cennete girmelerini, cehennemden de kurtulmalarını gerektirecek tek bir amelleri dahi olmayacaktır. Yüce Allah işte mutlu ve bahtiyar olacakların durumlarını söz konusu ederek bedbaht olacakların hallerine ve onlarda büsbütün hayır diye bir şeyin olmayacağına dikkat çekmek üzere *"o günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir"* buyurmaktadır. Dahhâk, İbn Abbâs'tan naklen şöyle diyor: (Cennet ve cehennemdeki vakit) kuşluktan sonraki vakit olacaktır. Allah'ın dostları hur-u ıyn ile birlikte tahtlar üzerinde dinlenecek, Allah'ın düşmanları ise şeytanlarla birlikte zincirlere vurulmuş olarak -sözüm ona- dinleneceklerdir.

Said b. Cübeyr dedi ki: Allah günün ortasında hesabı bitirip, tamamlamış olacaktır. Bundan sonra ise cennetlikler cennette, cehennemlikler de cehennemde dinlenmeye çekileceklerdir. İşte bunun için yüce Allah: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir"* buyurmuştur.

Scanned with CamScanner

İkrime dedi ki: Ben gerçekten cennetliklerin cennete, cehennemliklerin de cehenneme girecekleri vakti biliyorum. O vakit dünyada kaba kuşluk vakti, güneşin yükselip de insanların evlerine kaylule denilen öğle vakti dinlenmesine çekilmek için gittikleri zamandır. İşte o zamanda cehennemlikler cehenneme gidecekler, cennetlikler de cennete götürüleceklerdir. Böylelikle onların öğle vakti dinlenmeleri cennette olacak, onlara balığın karaciğeri ikram edilecek. Bu da onların hepsini doyuracaktır. İşte yüce Rabbimizin "o günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir" buyruğu bunu anlatmaktadır.

Süfyân da Meysere'den, o el-Minhal'den, o Ebû Ubeyde'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletmektedir: Bunlar da, ötekiler de öğle vakti dinlenmesine çekilmeden önce gün yarıya gelmeyecektir. Böyle dedikten sonra da: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir"* buyruğu ile *"sonra dönüşleri muhakkak cehenneme olacaktır"* (Sâffât, 68) buyruğunu da okudu.

Avfî, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir"* buyruğu hakkında şöyle dediklerini nakletmektedir: Onlar cennetteki köşklerinde öğle vakti dinlenmeye çekileceklerdir. Bundan önce ise hesapları Rablerinin huzuruna bir defa arz edilerek görülmüş olacaktır. İşte kolay şekilde hesaba çekilmek budur. Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Kitabı sağ eline verilecek kimseye gelince, o kolay bir hesap ile hesaba çekilecek ve o ailesine sevinçli dönecektir."* (İnşikâk, 7-9)

Katâde yüce Allah'ın: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Onların barınacakları yer de, konaklayıp kalacakları yer de daha hayırlıdır demektir.

Katâde dedi ki: Safvân b. Muharriz tahdis ederek şöyle dedi: Kıyamet gününde iki adam getirilir. Bunlardan birisi dünya hayatında iken kırmızısından beyazına kadar sahip olmuş birisi olarak hesaba çekilecek sonra onun hiçbir hayır işlememiş bir kul olduğu ortaya çıkacak ve cehenneme götürülmesi için emir verilecek. Diğeri ise dünya hayatında iken sadece bir giyecek elbiseye sahip iken o da hesaba çekilecek ve: Rabbim bana bir şey vermedin ki onun karşılığında beni hesaba çekesin diyecek. Yüce Allah: *"Kulum doğru*

Scanned with CamScanner

*söylüyor, onu serbest bırakın"* buyuracak ve cennete götürülmesi için emir verilecek. Sonra bu ikisi de Allah'ın dilediği kadar bir süre terk edilecek sonra cehennemdeki kişi çağırılacak. Simsiyah bir kömüre döndüğü görülecek, ona nasıl buldun denilecek, o en kötü dinlenilecek yerdir diyecek. Ona geri dön denilecek. Sonra cennetteki kişi çağırılacak, ondördündeki ay gibi olduğu görülecek. Ona da nasıl buldun denilecek, o: Rabbim! dinlenecek en hayırlı yer olduğunu gördüm diyecek, ona geri dön denilecek. Bütün bunları İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

İbn Cerîr de dedi ki: Said es-Savvaf'ın tahdis ettiğine göre kendisine şu rivayet ulaşmıştır: Kıyamet günü mü'mine o kadar kısa gelecek ki ikindi ile güneş batımı arası bir süre gibi görünecek. İnsanların hesabı bitirilinceye kadar onlar cennet bahçelerinde dinlenmeye çekilecekler. İşte yüce Allah'ın: *"O günde cennetliklerin kalacakları yer çok hayırlı ve dinlenecekleri yer çok güzeldir"* buyruğu da bunu anlatmaktadır.

**O Gün Geldiğinde:**

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَآءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلَآئِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿٢٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذِ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾ يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَآءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

*25. Ve o gün; gök beyaz bulutlar halinde parçalanacak, melekler bölük bölük indirileceklerdir.*

*26. O günde hak mülk, yalnız Rahmân'ındır. O gün kâfirlere çok zordur.*

*27. O günde zalim ellerini ısırıp: "Keşke o rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım" der.*

*28. Eyvah bana! Keşke filanı dost edinmeseydim.*

*29. Andolsun ki zikir bana gelmişken ondan beni o saptırdı. Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakır.*

Scanned with CamScanner

**Tefsîrî:**

Yüce Allah kıyâmet gününün dehşetli halinden ve o günde meydana gelecek pek büyük işlerden haber vermektedir. Bunların bir kısmına gelince: Semanın bulutlarla parça parça olup, yarılmasıdır. -Söz konusu bulutlar ise gözleri kamaştıracak kadar muazzam nur gölgeleridir.- Bir diğeri, o gün semavatın melekleri inecek ve mahşerde yaratılmışların tümünün etrafını kuşatacaklar. Sonra da şanı yüce ve mübarek Rabbimiz ayırt edici hükümlerini vermek üzere gelecektir.

Mücâhid dedi ki: Bu buyruk yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Onlar buluttan gölgeler içinde Allah'ın ve meleklerin kendilerine gelivermesinden ve işlerin bitiriliverilmesinden başkasını mı bekliyorlar? Halbuki bütün işler Allah'a döndürülür."* (Bakara, 210)

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs'tan rivayete göre o, *"Ve o günde gökyüzü bulutla yarılacak, melekler ardı arkasına indirileceklerdir"* buyruğunu okudu ve şöyle dedi: Allah kıyâmet gününde aynı düzlükte cinleri, insanları, davarları, yırtıcı hayvanları, kuşları ve bütün mahlûkatı bir araya toplayacak. Dünya seması da yarılacak, semadakiler inecek -ki onların sayıları cinlerden, insanlardan ve bütün yaratılmışlardan fazladır- cinlerin, insanların ve bütün yaratılmışların etrafını kuşatacaklar. Sonra ikinci sema yarılacak, oradakiler de inecek. Bunların sayıları ise dünya semasındakilerden, cinlerden, insanlardan ve diğer bütün yaratılmışlardan fazladır. Bunlar kendilerinden önce inmiş olan meleklerin, cinlerin, insanların ve bütün yaratılmışların etrafını sarıp kuşatacaklar. Sonra yedinci sema yarılır, yedinci semadakiler inecek. Bunların sayıları ise ikinci semadakilerden, dünya semasındakilerden ve bütün yaratılmışlardan fazladır. Kendilerinden önce inmiş olan meleklerin, cinlerin, insanların ve bütün yaratılmışların etrafını kuşatacaklar. Daha sonra bu şekilde her bir sema yarılacak ve sonunda yedinci sema da yarılacak. O semadakiler de inecek. Bunların sayıları ise kendilerinden önce inmiş bulunan semalardakilerden, cinlerden, insanlardan ve bütün yaratılmışlardan fazla olacaktır. Bunlar kendilerinden önce inmiş diğer semalardaki meleklerin de etrafını, cinlerin, insanların ve bütün yaratılmışların etrafını kuşatacaklardır. Aziz ve celil olan Rabbimiz ise buluttan gölgeler içerisinde etrafında *"kerrubiyyun"* denilen melekler olacaklardır. Bunların da sayıları yedi semada bulunanlardan, insanlardan, cinlerden ve bütün yaratılmışlardan daha fazladır.

Scanned with CamScanner

Bunların mızrak uçlarını andıran boynuzları vardır. Bu melekler Arşın altında bulunurlar. Bunların tesbih, tehlil, yüce Allah'ı takdis sesleri duyulacaktır. Onlardan birisinin ayağının çukuru ile topuğu arasındaki uzaklık beş yüz yıl, topuğundan diz kapağına kadar uzaklık, beş yüz yıl, diz kapağından beline kadar olan mesafe beş yüz yıl, belinden gırtlağına kadar olan mesafe beş yüz yıl, gırtlağından küpe takılan kulak yumuşağına kadar mesafe beş yüz yıl, bundan itibaren yukarısına kadar olan mesafe de beş yüz yıl olacaktır. Cehennem de onun yan tarafında bulunacaktır. Bunu İbn Ebî Hâtim bu şekilde rivayet etmiş bulunmaktadır.[357]

İbn Cerîr dedi ki: Yusuf b. Mihran'dan rivayete göre o İbn Abbâs'ı şöyle derken dinlemiştir: Bu sema yarılacağı vakit oradan melekler cinlerden ve insanlardan daha çok sayıda ineceklerdir. İşte yevmu't-telak denilen kavuşma günü o gündür. O günde semadakiler ile yerdekiler karşılaşıp bir araya geleceklerdir. Yerde bulunanlar: Rabbimiz geldi mi? diyecekler, onlar; hayır gelmedi gelecek, diyecekler. Sonra ikinci sema yarılacak sonra bir diğer sema ve bir diğer sema yarılacak. Her bir sema bir öncekinin iki kat fazlası olacak ve bu yedinci semaya kadar böyle devam edecek. Oradan inen melekler diğer bütün semalardan inenlerden, cinlerden ve insanlardan daha fazla olacaklardır. Arkasından Kerrubiyyûn melekleri inecek sonra Rabbimiz Arşı taşıyan sekiz melek ile gelecek. Bu meleğin her birisinin topuğu ile diz kapağı arasındaki mesafe yetmiş yıllıktır. Onun uyluğu ile omuzu arasındaki mesafe de yetmiş yıldır. (Devamla) dedi ki: O meleklerin her biri diğerinin yüzüne dikkatle bakmış değildir. Her bir melek başını göğsüne indirmiş ve subhane'l-meliki'l-kuddûs diyecektir. Başları üzerinde ise palto gibi bir şey de yayılmış olacaktır. Arş da bunun üzerindedir. Sonra (bir şey anlatmayıp) durdu.

Bu rivayet Ali b. Zeyd b. Cud'an etrafında dönüp durmaktadır. O ise zayıf bir ravidir. Bu rivayetin anlatımında çoğunlukla ileri derecede münkerlik vardır. Meşhur sur hadisinde de buna yakın ifadeler geçmiş bulunmaktadır. Allah en iyi bilendir.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İşte o günde olan olmuştur. Gök yarılmış ve o günde o (gök) gevşemiş olacaktır. Melekler de onun çevresinde olacaklar. O günde üstlerinde olan sekiz melek Rabbinin Arşını yüklenir."* (Hâkka, 15-17)

357 Bu gibi rivayetlerin kaynağı öncekilerin kitaplarıdır. Senedinde yer alan Ali b. Zeyd ise hiçbir şey ifade etmez.

Scanned with CamScanner

Şehr b. Havşeb dedi ki: Arşın taşıyıcıları dörttür. Onlardan dördü: *Subhanekellahumme ve bi hamdik leke'l-hamdu ala hilmik ba'de ilmik: Allah'ım! seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Her şeyi bildiğin halde hilminle muamele ettiğin için hamd yalnız sanadır,* derler. Diğer dördü ise: *Subhanekellahumme ve bi hamdik leke'l-hamdu alâ afvik ba'de kudretik: Allah'ım! seni hamdinle her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Her şeye gücün yettiği halde affettiğin için hamd yalnız sanadır,* derler. Bunu İbn Cerîr, Şehr'den rivayet etmiştir.

Ebû Bekr b. Abdullah da dedi ki: Yerdekiler arşın üstlerinden üzerlerine düştüğünü görecekleri vakit gözleri yuvalarından fırlayıp, ona bakacaklar. Karınlarında böbrekleri (korkudan) titreyecek, kalpleri göğüslerindeki yerlerinden uçup gırtlaklarına gelip dayanacak.

İbn Cerîr dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Allah azze ve celle ineceği vakit kendisi ile mahlûkatı arasında yetmiş bin hicab bulunacaktır. Nûr ve karanlık da bunlardandır. O karanlık içerisinde su öyle bir ses çıkartacak ki kalpler ondan dolayı yerlerinden sökülüverecek. Bu Abdullah b. Amr'ın kendi sözü olarak mevkuftur. Muhtemelen onun bu naklettiği kitap ehline ait bulduğu iki yük kitaptaki bilgilerdendir. Doğrusunu da en iyi bilen Allah'tır.

*"O günde hak mülk yalnız Rahmân'ındır. O gün kâfirlere çok zordur."* Bu da yüce Allah'ın: *"Bu gün mülk kimindir? Bir ve tek, kahhar Allah'ındır"* (Mü'min, 16) buyruğu gibidir.

[4999] Sahih'te yer alan rivayet şöyledir: *"Allah gökleri sağında katlar, yerleri de diğer eline aldıktan sonra: Ben melikim (her şeyin mutlak sahibi ve egemeniyim), ben deyyanım (herkesi sorgulayıp, hesaba çekecek olanım) nerde yeryüzünün kralları, nerde zorbalar, nerde mütekebbirler? buyuracaktır."*[358]

*"O gün kâfirlere çok zordur."* Oldukça zorlu ve sıkıntılıdır. Çünkü o gün adalet, yargı ve haklının haksızdan, hakkın batıldan ayırtedileceği gündür. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Çünkü o boruya (sura) üfürüldüğü zaman işte o gün oldukça zor bir gündür. Kâfirlere hiç de kolay değildir."* (Müddessir, 8-10)

358 Buhârî, 7412; Müslim, 2788; Ebû Dâvûd, 4732; Ebû Ya'la, 5558 İbn Ömer'in rivayet ettiği bir hadis olarak

Scanned with CamScanner

İşte o günde kâfirlerin durumu bu olacaktır. Mü'minlerin durumuna gelince, o da yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi olacaktır: *"En büyük korku onları üzmez. Melekler onları karşılayıp: İşte bu vaat olunduğunuz gündür, derler."* (Enbiyâ, 103)

[5000] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said el-Hudri dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! *"Miktarı elli bin yıl olan bir gün"* (Meâric, 4) ne kadar uzun bir gün olacak dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona şu cevabı verdi: *"Nefsim elinde olana yemin ederim ki o gün mü'min için öyle hafifletilecek ki ona göre bugün dünya hayatında kıldığı farz bir namazdan daha kısa (hafif) gelecektir."*[359]

*"O günde zalim ellerini ısırıp, keşke o rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım, der."* Yüce Allah, Allah Rasûlü'nün yolundan ve onun Allah'tan getirmiş olduğu tartışılmaz, apaçık haktan ayrılan ve rasûlün yolu dışında bir başka yol izleyen zalimin pişman olacağını bildirmektedir. Kıyamet günü geleceği vakit o pişmanlığın fayda vermeyeceği bir zamanda pişman olacak, üzüntü ve kederinden ellerini ısıracaktır. Bu âyetin nüzul sebebi ister Ukbe b. Ebî Muayt olsun, ister ondan başka diğer bedbahtlar olsun aynı şeydir. Çünkü bu âyet bütün zalimler hakkında genel bir âyettir. Tıpkı yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Yüzlerinin ateşte evrilip çevirileceği o günde diyecekler ki: Ah ne olaydı, keşke biz Allah'a ve Rasûle itaat etseydik. Diyecekler ki: Rabbimiz! gerçekten biz yöneticilerimize ve büyüklerimize itaat ettik. Onlar da bizi yoldan saptırdılar. Rabbimiz! onlara azaptan iki kat ver ve onları büyük bir lanetle lanetle."* (Ahzâb, 66-68)

İşte kıyâmet gününde her zalim kişi son derece pişman olacak ve ellerini ısırarak şöyle diyecektir: *"Keşke rasûl ile birlikte hak yolu tutmuş olsaydım. Eyvah bana! keşke filanı dost edinmeseydim."* Filandan kastı ise, kendisini hidayeti izlemekten alıkoyup engelleyen ve sapıklık yolunda yürümesine sebep olan dalalet davetçileri ve propagandacıları olacaktır. Bu hususta Umeyye b. Halef ile onun kardeşi Ubeyy b. Halef ya da başkaları arasında hiçbir fark yoktur.

---

359 Ahmed, III, 75; Ebû Ya'la, 1390 senedi İbn Lehia ve Derrac'ın zayıf olması dolayısıyla zayıftır. Hadisin âyeti kerime söz konusu edilmeksizin destekleyici şahitleri vardır. İleride gelecektir.

Scanned with CamScanner

*"Andolsun ki zikir"* yani Kur'ân-ı Kerîm *"bana gelmişken"* bana ulaştıktan sonra *"ondan beni o saptırdı."* Bu ifadelerinden sonra yüce Allah da: *"Zaten şeytan insanı yardımsız olarak ortada bırakır"* buyurmaktadır. Yani onu hakkı izlemekten alıkoyar, ondan uzaklaştırır, batıl yolunda onun amel etmesini sağlar ve onu batıla davet eder.

**Hidâyete Götüren:**

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾
وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا
وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾

*30. Rasûl: "Ya Rabb! Gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti" dedi.*

*31. İşte böylece biz, her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık. Yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz, Rasûlü ve Nebîsi Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle dediğini haber vermektedir: *"Ya Rabb! gerçekten benim kavmim bu Kur'ân'ı terk etti"* çünkü müşrikler Kur'ân-ı Kerîm'i dinlemiyor, ona kulak vermiyorlardı. Onların hali yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi idi: *"Kâfir olanlar: Bu Kur'ân'ı dinlemeyin ve o okunurken anlamsız sesler çıkarın; belki baskın çıkarsınız, dediler."* (Fussilet, 26) Onlara Kur'ân okunduğu zaman çokça gürültü patırtı çıkartır, Kur'ân'ı dinlemesinler diye başka hususlar hakkında konuşurlardı. İşte bu, Kur'ân-ı Kerîm'i terk etmek türlerinden bir türdür.

Ona iman etmeyi, onu doğrulamayı terk etmek de Kur'ân'ı terk etmenin (hecretmenin) bir çeşididir.

Üzerinde düşünmemek, onu anlamak gayretini, çabasını göstermemek de onu hecretmektir.

Emirlerini yerine getirmek, yasaklarından sakınmak sûretiyle gereğince amel etmemek de onu hecretmektir.

Scanned with CamScanner

Onu bırakıp şiir, söz, şarkı, eğlence, konuşma, ondan başkasından alınıp çıkartılmış yollara yönelmek de onu terk etmek, hecretmektir.

Bu sebeple pek kerim, pek lütufkâr, dilediği her şeye güç yetiren Allah'tan bizleri gazap ettiği her şeyden kurtarmasını, kendisini razı edecek olan kitabını hıfz etmek ve onu anlayıp, kavramak, gecenin saatlerinde, gündüzün değişik zamanlarında gereği neyse onu razı olacağı ve seveceği şekilde yerine getirmekte bizi istihdam etmesini, bu doğrultuda amel etmememizi sağlamasını dileriz. Şüphesiz ki o pek kerimdir, vehhab olandır (her şeyi cömertçe bağışlayandır.)

*"İşte böylece biz her bir peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık."* Yani: Ey Muhammed! Senin kavmin arasından görülen Kur'ân'ın hecredilip, terk edilmesinin bir benzeri geçmiş ümmetlerde de meydana gelmiştir. Çünkü Allah her bir peygambere günahkârlardan düşman kılmıştır. Onların bu düşmanları diğer insanları dalalete ve küfre davet etmişlerdir. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirildiği gibi: *"Biz her peygambere ins ve cin şeytanlarını böylece düşman kıldık. Onlardan kimi kimine aldatmak için yaldızlı birtakım sözler fısıldarlar. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Artık sen de onları iftiraları ile baş başa bırak, ta ki ahirete iman etmeyenlerin kalpleri ona meyletsin. Bir de ondan hoşnut olsunlar ve kazanabildiklerini kazansınlar."* (En'âm, 112-113)

İşte bundan dolayı burada da: *"Yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter"* buyurmaktadır. Yani Allah'ın Rasûlü'nün izinden giden, Allah'ın kitabına iman edip, onu tasdik eden, onun izini takip eden kimseleri Allah dünyada da, ahirette de hem doğru yola iletir, hem onların yardımcısıdır. Yüce Allah *"yol gösteren ve yardım eden olarak"* buyurmaktadır. Çünkü müşrikler kimse onunla hidayet bulmasın, onların yolları Kur'ân'ın yolunu bastırsın diye insanları Kur'ân-ı Kerîm'i izlemekten alıkoymaya çalışıyorlardı. Bu sebeple yüce Allah: *"İşte böylece biz her peygambere günahkârlardan düşmanlar kıldık, yol gösteren ve yardım eden olarak sana Rabbin yeter"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ ۖ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا ﴿٣٣﴾ الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾

*32. Kâfirler: "Ona bu Kur'ân topluca, birden indirilmeli değil miydi?" dediler. Biz onunla kalbine sebat verelim diye yaptık ve onu ağır ağır okuduk.*

*33. Onlar sana bir örnek gösterdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir.*

*34. Yüzleri üzere cehenneme toplanacak olanlar, işte onlar, yerleri en kötü ve yolları en sapık olan kimselerdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz kâfirlerin çokça itiraz ettiklerini, bile bile inatlaştıklarını ve kendilerine fayda sağlamayacak hususlarda ileri geri konuştuklarını şu söylediklerini bize naklederek haber vermektedir: *"Ona bu Kur'ân topluca, birden indirilmeli değil miydi?"* Yani kendisine vahiy yoluyla gönderilen bu kitap neden kendisinden önce indirilmiş bulunan Tevrat, İncil, Zebur ve diğer ilahi kitaplar gibi toptan ve bir defada üzerine indirilmedi?

Yüce Allah da onların bu itirazlarına şu şekilde cevap vermektedir: Bu Kur'ân yirmi üç yılda olaylara, hadiselere, kendisine gerek duyulan hükümlere göre kısım kısım indirildi ki, böylelikle onunla mü'minlerin kalplerine sebat versin. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'ân olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım indirdik"* (İsrâ, 106) buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Allah burada: *"Biz onunla kalbine sebat verelim diye böyle yaptık ve onu ağır ağır okuduk"* buyurmaktadır. Katâde: Onu tane tane açıkladık, diye tefsir etmiştir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: Onu açık seçik olarak beyan ettik, diye açıklamıştır.

*"Onlar sana bir örnek"* bir delil yahut bir şüphe *"getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir."* Yani

Scanned with CamScanner

onlar hakka karşı çıkmak için her neyi söylerlerse söylesinler mutlaka biz de kendilerine özü itibariyle bizatihi hak olan ve onların söylediklerinden daha açık seçik, daha fasih, anlaşılır bir cevap göndermişizdir.

Said b. Cübeyr, İbn Abbâs'tan: *"Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde"* yani kendisi ile Kur'ân'ın ve Rasûlün kusurunu ortaya koymak istedikleri her bir husus hakkında *"muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmişizdir"* yani mutlaka Cebrâil de Allah'tan onlara verilecek cevabı getirip, indirmiştir.

Bu ancak Rasûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) gösterilen pek büyük itinanın ve onun pek büyük bir şerefe sahip olduğunun göstergesidir. Çünkü Allah'tan vahiy yoluyla gelen Kur'ân ona sabah akşam, gece gündüz, seferde ve hazarda nâzil oluyordu. Her seferinde melek Kur'ân-ı Kerîm'i ona daha önceki kitaplardan tıpkı bir kitap indirirmiş gibi geliyordu. İşte bu konum daha üstün, daha yücedir, diğer nebî kardeşleri'nin -Allah'ın salât ve selamları hepsine olsun- konumuna göre daha üstün ve büyük bir konumdur. O halde Kur'ân Allah'ın indirdiği en şerefli bir kitap, Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Allah'ın göndermiş olduğu en büyük nebîdir. Allah Kur'ân-ı Kerîm'i her iki nitelik ile birlikte indirmiş bulunmaktadır. Mele-i a'lâ'da Levhi Mahfuz'dan dünya semasındaki Beytu'l-Izze'ye bir defada toplu olarak indirilmiş, bundan sonra ise yeryüzüne olaylara ve vakıalara göre kısım kısım parça parça indirilmiştir.

Ebû Abdurrahman en-Nesâî dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Kur'ân-ı Kerîm toptan Kadîr gecesinde dünya semasına indirildi. Bundan sonra da yirmi yıl zarfında kısım kısım indirildi.

Yüce Allah: *"Onlar sana bir örnek getirdikleri her seferinde muhakkak ki sana hakkı ve daha güzel bir açıklama getirmiştir"* ve: *"Biz onu insanlara ağır ağır okuyasın diye bölüm bölüm ayırdığımız bir Kur'ân olarak (indirdik). Biz onu kısım kısım indirdik"* (İsrâ, 106) buyurmaktadır.

Daha sonra yüce Allah kıyâmet gününde ölümden sonra tekrar diriltilecekleri zaman ve cehenneme en kötü bir halde ve en çirkin nitelikler ile haşredilip, toplanacakları zaman kâfirlerin o kötü hallerini haber vermek üzere de: *"Yüzleri üzere cehenneme toplanacak olanlar; işte onlar yerleri en kötü ve yolları en sapık olan kimselerdir"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

[5001] Sahih hadiste geçtiği üzere Enes'in rivayetine göre bir adam gelip: Ey Allah'ın Rasûlü! kâfir kıyâmet gününde yüzü üzere nasıl haşredilecek diye sormuş, Allah Rasûlü: *"Onu ayakları üzerinde yürüten kıyâmet gününde de yüzü üzere yürütmeye kadirdir"*[360] cevabını vermiştir.

Mücâhid, Hasan, Katâde ve daha başka müfessirler de böyle demişlerdir.

**Hz. Mûsâ ve Kardeşi:**

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗٓ أَخَاهُ هَارُونَ وَزِيرًا ﴿٣٥﴾
فَقُلْنَا اذْهَبَآ إِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًا ﴿٣٦﴾
وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ أَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةً وَأَعْتَدْنَا
لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَأَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا
بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾ وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْأَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا
﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ أَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِي أُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِ أَفَلَمْ يَكُونُوا
يَرَوْنَهَا بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾

*35. Andolsun ki biz Mûsâ'ya kitabı verdik. Onunla beraber kardeşi Harun'u da vezir yaptık.*

*36. "Âyetlerimizi yalanlayan o kavme gidin" dedik. Sonunda biz onları tümden helâk ettik.*

*37. Nûh kavmi peygamberleri yalanlayınca biz de onları suda boğduk ve onları insanlara bir ibret kıldık. Zalimler için de çok acıklı bir azap hazırlamışızdır.*

*38. Ve Âd, Semud, Ashab-ı Ress ve bunların dışında çok kavimleri de (helâk ettik).*

*39. Her birine örnekler verdik ve onların hepsini mahvettik, helâk ettik.*

*40. Muhakkak onlar belâ yağmuruna tutulan beldeye uğramışlardır. Acaba bunlar orayı görmediler miydi? Hayır, onlar tekrar dirilmeyi ümit etmezler.*

360 Daha önce İsrâ sûresi 97. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalanlayan kavminin müşriklerini ve ona muhalefet edenleri tehdit ederek önceki rasûlleri yalanlamış bulunan geçmiş ümmetlerin başına gelen acıklı azabından sakındırarak önce Mûsâ (a.s)'ı söz konusu etmektedir. Onu peygamber olarak gönderdiğini, onunla birlikte kardeşi Harun'u ona vezir (yardımcı) yaptığını yani onu destekleyen, ona yardımcı olan, onun gücüne güç katan bir nebî olarak gönderdiğini bildirmektedir ama Firavun ve askerleri her ikisini de yalanladı. *"Bu sebeple de Allah onları toptan helak etti, kâfirlere de onların (akıbetlerinin) benzerleri vardır."* (Muhammed, 10)

Aynı şekilde yüce Allah Nûh kavmini de rasûlü Nûh (a.s)'ı yalanladıkları zaman onları da cezalandırdı. Zaten bir rasûlü yalanlayan kimse bütün rasûlleri yalanlamış demektir. Çünkü bir rasûl ile diğeri arasında bir fark yoktur. Şayet Allah'ın kendilerine bütün rasûlleri peygamber olarak gönderdiği varsayılsa onlar, onların hepsini yine de yalanlayacaklardı. Bu sebeple yüce Allah: *"Nûh kavmi rasûlleri yalanlayınca"* buyurmaktadır. Halbuki onlara Nûh'tan başka peygamber gönderilmemişti. Nûh onların arasında elli sene eksiği ile bin yıl kaldı. Onları bu zaman boyunca Allah'a davet etti, Allah'ın azabından onları sakındırıp durdu ama pek az kişi dışında onunla birlikte iman eden olmadı. Bundan dolayı Allah da onların hepsini suda boğdu. Onlardan hiç kimse kalmadı. Yeryüzünde gemiye binenler dışında Âdemoğullarından hiç kimse de kalmadı.

*"Ve onları insanlara bir âyet"* kendisinden ibret alacakları bir belge *"kıldık."* Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi: *"Şüphesiz ki (tufanda) su sınırını aştığında sizleri gemide biz taşıdık. Onu sizin için bir ibret kılalım ve onu belleyen kulaklar da bellesin diye."* (Hâkka, 11-12) Yani bizler sizin için denizin dalgalarında kendilerine bineceğiniz gemiler bıraktık ki, sizi suda boğulmaktan kurtarmamız sûretiyle ve sizi kendisine iman eden ve emrini tasdik eden bir kimsenin soyundan yaratmamız sûretiyle üzerinizdeki Allah'ın nimetini hatırlayasınız diye.

*"Ad, Semud"* her ikisinin kıssası ile ilgili açıklamalar daha önce birden çok sûrede geçmiş bulunmaktadır. Bunlardan birisi de A'râf sûresidir. Artık burada o açıklamaları tekrar etmeye ihtiyaç kalmamıştır.

Scanned with CamScanner

Ress ashabına gelince, İbn Cüreyc, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Bunlar da Semud kasabalarından bir kasaba halkıdır. Yine İbn Cüreyc dedi ki: İkrime dedi ki: Ress ashabı Felec[361] denilen yerde idiler ve bunlar Yâsin (suresinde) kendilerinden söz edilen kimselerdir.

Katâde de: Felec (veya Felc) Yemame kasabalarındandır. İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize İkrime, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ashab-ı Ress"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: (Ress) Azerbaycan'da bir kuyudur.

Süfyân-ı Sevrî'de, Ebû Bekir'den, o İkrime'den: Ress o kavmin kendi nebîlerini içine atıp, gömdükleri bir kuyudur, dediğini nakletmektedir.

[5002] Muhammed b. İshâk da dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kıyamet gününde insanlar arasından cennete ilk girecek kişi o siyah kuldur. Şöyle ki, şanı yüce ve mübarek olan Allah, bir kasaba halkına bir nebî göndermişti. O kasaba halkı arasından o nebîye o siyah kul dışında kimse iman etmedi. Sonra o kasaba halkı nebîye hücum edip, yürüdüler, onun için bir kuyu kazıp onu o kuyuya attılar. Sonra o kuyunun ağzını da büyük bir taşla kapattılar. (Ka'b devamla) dedi ki: O köle de gider sırtında odun taşıyıp gelir sonra o odunu satar, parasıyla yiyecek ve içecek satın alır sonra da o kuyunun başına gelip, Allah'ın ona yardımı ile de o kayayı kaldırır, yiyecek ve içeceğini ona sarkıtır. Arkasından o kayayı eski yerine geri koyardı."*

(Muhammed b. Ka'b) dedi ki: Allah'ın dilediği kadar bir süre böylece devam etti. Yine bir gün önceden yaptığı gibi odun toplamaya gitmiş, odunu toplamış, demetini yapmış, işini bitirmişti. Odunu sırtlayıp, isteyince uykusunun geldiğini fark etti. Hemen yatıp, uyudu. Allah yedi yıl boyunca onu uyuttu. Sonra uyandı, gerindi, öbür yanına döndü ve yine uyudu. Allah onu bir yedi yıl daha uyuttu. Sonra uyandı ve demetini yüklendi. Ancak günün bir süresi uyuduğunu zannediyordu. Kasabaya gelip, odununu sattı, sonra daha önce yaptığı gibi yiyecek ve içecek satın aldı, sonra da o kuyuya, kuyunun bulunduğu yere gitti. Ancak kuyuyu aradıysa da bulamadı. Bu sırada da kavminin nebîleri hakkında kanaatleri değişmiş, onu oradan çıkarmış, ona

361 Yakut el-Hamevî, Mu'cemu'l-Buldân'da belirtildiğine göre Felec, kelime itibariyle ırmak anlamındadır. Kays b. Aylân b. Mudar b. Nizâr'ın şehrinin adıdır. Felc ise bir beldenin (şehrin) adıdır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

iman etmiş, onu tasdik etmişlerdi. (Muhammed b. Ka'b el-Kurazî devamla) dedi ki: Nebîleri ise sürekli olarak onlara o siyah kişi hakkında ne yaptı, diye soruyor, onlar ona bilmiyoruz, diyorlardı. Sonunda Allah o nebînin ruhunu kabzetti, onun vefatından sonra da o siyah köle uyandı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İşte şüphesiz o siyah kişi cennete girecek olan ilk kişidir."*[362]

Bunu bu şekilde İbn Cerîr, İbn Humeyd'den, o Seleme'den, o İbn İshâk'tan, o Muhammed b. Ka'b'dan mürsel olarak rivayet etmiştir. Garip ve münkerdir. Hatta senedinde müdrec (raviler tarafından eklenmiş) sözler de bulunabilir. Allah en iyi bilendir.

İbn Cerîr de: Bunların Kur'ân-ı Kerîm'de sözleri geçen Ress ashabı oldukları şeklinde yorum yapmak caiz değildir. Çünkü Allah, Ress ashabını helak ettiğini haber vermiştir. Burada anlatılanların ise nebîleri hakkındaki kanaatleri değişmiş ve ona iman etmişlerdir. Ancak onların soyundan sonradan gelenlerin babalarının helak edilmesinden sonra o nebîye iman etmiş oldukları söylense (belki açıklanabilir). Allah en iyi bilendir.

İbn Cerîr, Ress ashabı ile kastedilenlerin Burûc sûresinde söz konusu edilen Uhdud ashabı olduğu kanaatini tercih etmiştir. En iyi bilen Allah'tır.

*"Ve bunların dışında çok kavimleri de"* yani helak edildikleri söz konusu edilen kavimler arasında çok sayıda ümmetler de helak edilmiştir. Bu sebeple de yüce Allah: *"Her birine örnekler verdik"* buyurmaktadır. Yani onlara kesin belgeleri açıkladık, delilleri izah ettik. Nitekim Katâde de: Onların ileri sürebilecekleri hiçbir mazeretlerini bırakmadık, demektedir.

*"Ve onların hepsini mahvedip, helak ettik."* Onları kelimenin tam anlamıyla helak ettik, yok ettik. Nitekim yüce Allah: *"Ve biz Nûh'dan sonra nice karnlar (nesiller) helak ettik"* (İsrâ, 17) buyurmaktadır. *Karn* ise; insanlardan bir ümmet (topluluk) demektir. Bir başka yerde de: *"Sonra biz onların ardından başka karnlar (nesiller) var ettik"* (Mü'minûn, 31) buyurmaktadır. Bazı müfessirler karnı yüz yirmi yıl diye sınırlandırmışlardır. Yüz sene söylendiği gibi, seksen sene, kırk sene de söylenmiş, başka süreler de verilmiştir ama daha

362 Son derece zayıftır. Bunu Taberî, 26381'de Muhammed b. Kabb'dan diye rivayet etmiştir. Bu mürsel bir rivayettir. Mürsel rivayet de zayıf hadisin kısımlarındandır. İbn İshâk da tedlis yapan birisidir ve burada an lafızın kullanarak rivayette bulunmuştur.

Scanned with CamScanner

açık ve güçlü görülen karndan kasıt aynı zamanda yaşayan çağdaş ümmet (insan topluluğu) olduğudur. Onlar gidip de onların ardından başka bir nesil gelirse bunlar da ikinci bir karn (nesil) olurlar.

[5003] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Karnların en hayırlısı benim karnımdır. Sonra onlardan sonra gelecekler, sonra onlardan sonra gelecekler."*[363]

*"Muhakkak onlar bela yağmuruna tutulan beldeye"* Lut kavminin kasabasına *"uğramışlardır."* Söz konusu bu kasaba ise Sedum'da yaşayanlar ve şehirlerinin altüst edilmesi sûretiyle ve bir de üzerlerine pişmiş çamurdan taş yağmuru yağdırılması ile helak etmiş olduğu Sedum kasabası ile onların yaptıklarıdır. Nitekim yüce Allah onlar hakkında şöyle buyurmaktadır: *"Ve onların üzerine bir (taş) yağmur(u) yağdırdık. O korkutulanların yağmuru ne kötü idi."* (Şuarâ, 173); *"Muhakkak siz onların yakınından sabahleyin de geçip gidiyorsunuz, geceleyin de; hala akıllanmayacak mısınız?"* (Sâffât, 137-138); *"Ve elbette o yerler işlek bir yol üzerinde bulunuyor."* (Hicr, 76); *"Hala görünüp, tanınan bir yol üzerindedirler."* (Hicr, 79) İşte bundan dolayı yüce Allah burada: *"Acaba bunlar orayı görmediler miydi?"* buyurmaktadır. Yani böylelikle ora halkına rasûllerini yalanlamaları, Allah'ın emirlerine aykırı hareket etmeleri sebebiyle isabet eden azap ve ibretli cezadan intikam almazlar mı?

*"Hayır, onlar tekrar dirilmeyi ümit etmezler."* Kastedilenler ise yolları oraya uğrayıp, oradan geçen kâfirler ibret almazlar. Çünkü onlar tekrar dirilmeyi yani kıyâmet gününde Allah'ın huzuruna dönmeyi ümit etmezler.

363 Daha önce geçti. Ancak "karnlar" anlamındaki lafız Kütüb-i Sitte'nin de muteraet müsnedlerin de hiçbirinde yoktur. [Muhterem muhakkık, Abdurrezzak el-Mehdi böyle demiş olmakla birlikte, "karnlar: kurûn" şeklinde çoğul olarak geçmemekte ise de, anlamı esasen çoğul olan ya ("insanlar" gibi) başka lafızlar geçmiş bulunmaktadır; ya da zımnen çoğul anlamıyla bu lafız tekil olarak zikredilmiştir. Dolayısıyla bunun sadece "karnlar" anlamındaki lafız için öylece kabul edilmesi gerekmektedir. (Örnek olarak bk. Buhârî, 6658, 6695; Müslim, 6632,6633... (Çeviren))]

Scanned with CamScanner

**Heveslerini Tanrılaştıranlar:**

وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ أَفَأَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾ أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ ۚ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

*41. Onlar seni gördüklerinde mutlaka: "Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur?" diye seni alaya alırlar.*

*42. Eğer ilâhlarımıza sebat göstermeseydik az kalsın bizi ilâhlarımızdan saptıracaktı. Yakında azabı gördüklerinde yolca kimin sapık olduğunu bileceklerdir.*

*43. Hevâ ve hevesini kendine ilâh edinen kimseyi gördün mü? O kimseye sen mi vekil olacaksın?*

*44. Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir. Hatta onlar yolca daha da sapıklıktadırlar.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gördükleri zaman müşriklerin onunla alay ettiklerini haber vermektedir. Bir başka yerde de: *"Kâfirler seni gördüklerinde seni ancak alaya alırlar: Bu mudur ilâhlarınızı kötülükle anan (derler)"* (Enbiyâ, 36) buyurmaktadır. Onların alay etmekten kastı onun kusurlu ve eksik olduğunu söylemekti. Yüce Allah burada da: *"Onlar seni gördüklerinde mutlaka: Allah'ın peygamber olarak gönderdiği bu mudur, diye seni alaya alırlar"* buyurmaktadır. Yani onlar -Allah kahretsin onları- seni eksik görüyorlar, seni küçük görüyorlardı. Nitekim bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun senden önceki peygamberlerle de alay edilmişti. Ben de o kâfirlere mühlet verdim. Sonra da onları yakalayıverdim. Benim cezalandırmam nasılmış?"* (Ra'd, 32)

*"Eğer ilâhlarımıza sebat göstermeseydik az kalsın bizi ilâhlarımızdan saptıracaktı."* Yani putlarına ibadet etmekte direnip, metanet gösterip, bunu

Scanned with CamScanner

sürdürmemiş olsalardı az kalsın onları putlarına ibadet etmekten başka tarafa çevirecekti, demek istiyorlar. Yüce Allah da onları korkutup, tehdit ederek: *"Yakında azabı gördüklerinde yolca kimin sapık olduğunu bileceklerdir"* buyurmaktadır. Sonra yüce Allah, Allah'ın hakkında bedbahtlığı ve sapıtmayı, yolunu şaşırmayı yazmış olduğu kimseyi aziz ve celil olan Allah'tan başka hiçbir kimsenin doğru yola iletemeyeceğine dikkat çekerek nebîsine şöyle hitap etmektedir:

*"Heva ve hevesini kendine ilah edinen kimseyi gördün mü?"* Yani kendi heva ve arzusuna göre neyi güzel bulsa, neyi güzel görse onu dini edinir, izlediği yolu o olur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Acaba kötü ameli kendisine süslü gösterilip de bu sebepten onu güzel gören bir kimse (iyi bir kişi olur mu?) Şüphesiz Allah dilediğini saptırır, dilediğine hidayet verir. O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme."* (Fâtır, 7) Bundan dolayı yüce Allah burada da: *"O kimseye sen mi vekil olacaksın?"* buyurmaktadır. İbn Abbâs dedi ki: Cahiliye döneminde bir kişi bir süre beyaz bir taşa ibadet ederdi. Sonra ondan daha güzel bir taş bulursa hemen birincisini bırakır, ikincisine ibadet ederdi.

Sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sen onların çoğunu dinler ve akıl erdirirler mi sanırsın? Onlar ancak hayvanlar gibidir. Hatta onlar -yolca- daha da sapıklıktadırlar."* Yani onlar otlaklarda yayılan davarlardan daha kötü haldedirler. Çünkü o davarlar yaratılış sebeplerinin farkındadırlar. Bunlar ise ona ortak koşmaksızın bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmek için yaratıldıkları halde ondan başkasına ibadet ediyor, ona ortak koşuyorlar. Üstelik onlara karşı delil ortaya konulmuş ve onlara rasûller gönderilmiş bulunuyor.

أَلَمْ تَرَ إِلَىٰ رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ ۖ وَلَوْ شَاءَ لَجَعَلَهُ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا
الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ إِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ
الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾

*45. Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığına bakmaz mısın? Dileseydi onu hareketsiz kılardı, sonra güneşi ona delil kıldık.*

*46. Sonra onu yavaş yavaş kendimize çektik.*

*47. Geceyi sizin için elbise, uykuyu da rahatlık kılan odur. O gündüzü de yeni bir hayata başlangıç yaptı.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Buradan itibaren yüce Rabbimiz varlığına, birbirinden farklı ve birbirine zıt şeyleri yaratmak hususundaki eksiksiz kudretine dair delilleri açıklamaya başlayarak: *"Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığına bakmaz mısın"* buyurmaktadır. İbn Abbâs, İbn Ömer, Ebu'l-Âliye, Ebû Mâlik, Mesruk, Mücâhid, Said b. Cübeyr, İbrâhim en-Nehâi, Dahhâk, Hasan-ı Basrî, Katâde, Süddî ve başkaları: Bu vakit tan yerinin ağarmasından güneşin doğuşuna kadar olan zamandır demişlerdir.

*"Dileseydi onu hareketsiz kılardı."* Yani sonu gelmez ve sürekli yapardı. Nitekim yüce Rabbimiz başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Ne dersiniz? Eğer Allah kıyâmet gününe dek üzerinize geceyi kesintisiz sürdürürse..."* (Kasas, 71); *"De ki: Ne dersiniz? Eğer Allah kıyâmet gününe kadar üzerinize gündüzü kesintisiz sürdürürse..."* (Kasas, 72) buyurmaktadır.

*"Sonra güneşi ona delil kıldık."* Yani eğer güneş onun (gecenin karanlığının) üzerine doğmamış olsaydı o (gecenin gölgesi) bilinemezdi. Çünkü zıt iki şeyden birisi ancak onun zıttı ile bilinir.

Katâde ve Süddî de: Onun arkasından gelen, onu izleyen ve nihayet onun tamamını ortadan kaldıran bir delil kıldık, diye açıklamışlardır.

*"Sonra onu"* gölgeyi bir görüşe göre de güneşi *"yavaş yavaş"* yani kolay bir şekilde *"kendimize çektik."* İbn Abbâs hızlıca, Mücâhid hafifçe, Süddî gizlice çekerek ve nihayet yeryüzünde ya bir tavan ya da bir ağacın altı olması hali dışında gölge kalmayıncaya kadar ve güneş her şeyin üstünü kapatıncaya kadar (kendimize çektik) diye açıklamıştır.

Eyyûb b. Mûsâ da: *"Sonra onu yavaş yavaş"* yani azar azar *"kendimize çektik"* diye açıklamıştır.

*"Geceyi sizin için elbise"* yani varlık âlemini elbise gibi örtüp, üzerini kapatan -nitekim yüce Allah: *"Andolsun örtüp büründüğü zaman geceye"* (Leyl, 1); *"Onu örtüp, kapladığı zaman geceye"* (Şems, 4) buyurmaktadır.- *"Uykuyu da rahatlık kılan"* yani bedenlerin dinlenmesi için hareketi ortadan kaldıran bir özellikte *"odur."* Çünkü azalar, organlar gündüzün geçim amacıyla etrafa yayılmaktan dolayı çokça hareket etmekten yorgun argın düşer. Gece olup, ortalık sakinleşince hareketler de durur ve organlar da dinlenir. Böylelikle hem bedeni, hem ruhu birlikte dinlendiren uyku hali ortaya çıkar.

Scanned with CamScanner

*"O gündüzü de yeni bir hayata başlangıç yaptık."* İnsanlar gündüz vaktinde geçimlerini, kazançlarını ve rızıklarını elde etmek için etrafa dağılırlar. Yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"Geceyi ve gündüzü sizin için orada sükûn bulasınız ve lütfundan arayasınız diye yaratmış olması onun rahmetindendir. Olur ki şükredersiniz."* (Kasas, 73)

وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِۦٓ وَأَنزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾ لِنُحْيِيَ بِهِۦ بَلْدَةً مَّيْتًا وَنُسْقِيَهُۥ مِمَّا خَلَقْنَآ أَنْعَٰمًا وَأَنَاسِيَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَٰهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا۟ فَأَبَىٰٓ أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾

*48. Ve o rahmeti önünde rüzgârları müjdeci olarak gönderendir ve gökten tertemiz bir su indirdi.*

*49. Onunla ölü bir beldeyi canlandıralım, yarattığımız nice hayvanat ve insanı onunla sulayalım diye.*

*50. Andolsun ki biz onu onların arasında öğüt alsınlar diye evirip çevirdik. Halbuki insanların çoğu yüz çevirip, nankörlük etmekten başka bir yol izlemezler.*

**Tefsiri:**

Burada dile getirilenler de onun eksiksiz kudretinin ve pek azametli saltanat ve egemenliğinin bir tecellisidir. Yüce Allah rüzgârları müjdeleyiciler olarak gönderir. Yani arkalarından bulutun geleceği müjdesini verirler. Rüzgârlar musahhar kılınışları bakımından çok çeşitli niteliklere sahiptirler. Kimi rüzgârlar bulutları kaldırır, bazıları bulutları taşır, bazıları bulutları sürer. Bazıları ise buluttan önce müjdeci olmak üzere eser. Diğer bir kısmı ise bunlardan önce adeta yeri süpürürcesine eser, kimileri yağmur yağdırsın diye bulutları aşılar. İşte bu sebeple de yüce Allah: *"Ve gökten tertemiz bir su indirdik"* buyurmaktadır. Buyruktaki *"tahûr"* lafzı kendisi ile temizlenilen araç (temizlenme aracı) anlamındadır. *Sahûr* ve *vekûd* (yakıt) ve bu şekilde gelen diğer lafızlar gibidir. Bu hususta söylenenlerin en doğrusu budur. Bunun "fâil" kipi anlamında "feûl" vezninde geldiğini yahut da mübalağa ya da teaddi (geçiş) için gelen bir bina olduğunu söyleyenlere gelince, bu görüş

Scanned with CamScanner

sahiplerinin her birisinin aleyhine dil açısından ve hüküm bakımından cevaplandırılması zor itirazlar söz konusudur. Bunları geniş geniş açıklamanın yeri burası değildir. Allah en iyi bilendir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Sabit el-Bunânî dedi ki: Yağmurlu bir günde Ebu'l-Âliye ile birlikte (mescitten) içeri girdim. Basra yolları oldukça kirli idi. Ebu'l-Âliye namaz kıldı. Ben ona (olur mu mahiyetinde) bir şeyler söyleyince, o: *"Ve gökten tertemiz bir su indirdik"* buyruğunu okudu. Sonra da: Semadan gelen su onu temizledi, dedi.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. el-Museyyeb'den *"Ve gökten tertemiz bir su indirdik"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Allah suyu tertemiz olarak indirdi. Onu hiçbir şey necis etmez.

[5004] Ebû Said dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! -içerisine kokuşmuş şeylerin ve köpek etlerinin atıldığı bir kuyu olan- Budâa kuyusundan abdest alalım mı, diye soruldu. O: *"Şüphesiz ki su tertemizdir, hiçbir şey onu necis etmez"* buyurdu.[364] Bunu Şâfiî sahih olduğunu belirterek Ahmed, Ebû Dâvûd, hasen olduğunu belirterek Tirmizî ve Nesâî rivayet etmişlerdir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Halid b. Yezîd dedi ki: Abdulmelik b. Mervan'ın yanında idik. Suyu söz konusu ettiler. Halid b. Yezîd o suyun bir kısmı semadandır, bir kısmını denizden aldığı su ile bulut sular, şimşek ve gökgürültüsü de onun tatlanmasını sağlar ama denizden gelen sudan bitki olmaz. Çünkü bitki semadan gelen su ile yeşerir.

İkrime'den de şöyle dediği rivayet edilmektedir: Allah'ın semadan indirdiği her bir damla ile mutlaka yerde ya bir ot yahut denizde bir inci bitirir. Başkası da: Karada buğday, denizde inci olur, demiştir.

*"Onunla ölü bir beldeyi canlandıralım."* Yani yağmuru uzun süredir bekleyen bir yeri canlandıralım. Çünkü orası o zamana kadar bitkisi olmayan, hiçbir şeyi bulunmayan hareketsiz bir yerdi. Hayat sebebi olan yağmur ona

364 Ceyyiddir. Bunu Ebû Dâvûd, 66; Tirmizî, 66; Nesâî, I, 174; Ahmed, III, 15, 31; Ebû Ya'la, 1304; Ebû Said el-Hudri'den nakledilen bir hadis olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî de hasen olduğunu söylemiştir. Hâfız da Telhis, I, 13'te: Ahmed, Yahyâ b. Main ve İbn Hazm sahih olduğunu söylemiştir demektedir. Ayrıca buna İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadis de tanıklık etmektedir. Bu hadisi Nesâî, I, 173; Ebû Dâvûd, 68; Tirmizî, 65; İbn Mâce, 370; İbn Hibbân, 1242'de zikretmiştir.

Scanned with CamScanner

gelince, yaşadı ve türlü çiçekler ve renkler ile donanıp bezendi. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz üzerine suyu indirdiğimizde sarsılır, kabarır ve her çeşit güzel bitkiden bitirir."* (Hac, 5)

*"Yarattığımız nice hayvanat ve insanı onunla sulayalım diye"* yani o sudan hayvanlar arasından davarlar ve insanlar içsin diye. Çünkü onların bu suya içmek için, ekinleri ve mahsulleri için son derece ihtiyaçları vardır. Zaten başka yerde yüce Rabbimiz şöyle buyurmuştur: *"O ümitsizliğe düşmelerinden sonra yağmuru indiren ve rahmetini yayandır. O gerçek dost ve yardımcıdır, her hamde layık olandır."* (Şûrâ, 28); *"Allah'ın rahmet eserlerine bir bak: O ölümden sonra arzı nasıl diriltiyor? İşte bunu yapan -hiç şüphesiz- ölüleri diriltecektir. O her şeye gücü yetendir."* (Rûm, 50)

*"Andolsun ki biz onu onların arasında öğüt alsınlar diye evirip çevirdik. Halbuki insanların çoğu yüz çevirip, nankörlük etmekten başka bir yol izlemediler."* Yani Allah'ın ölü toprağı canlandırmasıyla onun ölmüşleri ve çürümüş kemikleri diriltmeye kadir olduğunu düşünüp anlasınlar. Yahutta insan(lar) yağmurun işledikleri bir günah sebebiyle yağmadığını hatırlayıp içinde bulundukları halden vazgeçsinler diye.

[5005] Gufra'nın azatlısı Ömer dedi ki: Cebrâil (a.s) cenazelerin bulunduğu yerde idi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona: *"Ey Cebrâil, ben bulutların durumunu bilmeyi arzu ediyorum"* dedi. (Ömer) dedi ki: Cebrâil şöyle dedi: Ey Allah'ın Nebîsi! İşte bulut meleği budur, haydi ona sor, dedi. O melek de şöyle dedi: Bize mühürlenmiş belgeler gelir: Şu şu toprağı şu kadar şu kadar sula, denilir.[365] Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş, mürsel bir hadistir.

*"Halbuki insanların çoğu yüz çevirip, nankörlük etmekten başka bir yol izlemediler."* İkrime dedi ki: Bu buyrukla bizlere şu şu yıldızın doğması sebebiyle yağmur yağdırıldı diyen kimseleri kastetmektedir.

[5006] İkrime'nin yaptığı bu açıklama Müslim'in Sahih'inde tahriç edilmiş sahih hadisi andırmaktadır. Buna göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yağmur yağmış bir gecenin sabahında ashabına: *"Rabbiniz ne buyurdu biliyor musunuz?"* dedi. Ashab: Allah ve Rasûlü daha iyi bilir, dediler. Allah

365 Oldukça zayıftır. Mürsel rivayettir. Mürsel olmakla birlikte Ğufra'nın azatlısı Ömer b. Abdullah Takrib'de belirtildiği üzere zayıf bir hadistir. Böylelikle bu hadisin iki tane illeti bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Rasûlü şöyle buyurdu: *"Rabbiniz buyurdu ki: Kullarımdan kimisi bana iman etmiş, kimisi de kâfir olmuş olarak sabahı ettiler. Allah'ın lütfu ve rahmeti ile bize yağmur yağdırıldı diyen kimseler bana iman etmiş, yıldızları inkâr etmiş kimsedir ama bize şu şu yıldızın doğması sebebiyle yağmur yağdırıldı diyen kimse ise beni inkâr etmiş, yıldızlara iman etmiş birisidir."*[366]

وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِي مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هَٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهَٰذَا مِلْحٌ أُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا ۗ وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾

*51. Eğer dileseydik her bir beldeye elbette bir uyarıcı gönderirdik.*

*52. O halde kâfirlere itaat etme ve onlara karşı Kur'ân'la büyük bir cihad yap.*

*53. İki denizi salıveren odur. Bu tatlı mı tatlı, bu ise tuzlu ve acıdır. Bu ikisi arasında da bir perde ve belirli bir sınır kıldı.*

*54. Ve o sudan insan yaratan, ondan nesep ve sıhrî akrabaları çıkaran odur. Rabbin, her şeye güç yetirendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: *"Eğer dileseydik her bir beldede elbette"* kendilerini aziz ve celil olan Allah'a çağıracak *"bir uyarıcı gönderirdik."* Ama ey Muhammed! biz sana seni bütün yeryüzü insanlarına peygamber olarak gönderilmek özelliğini verdik ve bu Kur'ân'ı bütün insanlara tebliğ etmeni emrettik: *"Şu Kur'ân bana onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup, uyarman için vahyolundu."* (En'âm, 19); *"Artık bu gruplardan kim onu tanımazsa bilsin ki ona vaat edilen yer ateştir."* (Hûd, 17); *"Şehirlerin anasını ve çevresindekileri uyarman için"* (En'âm, 92); *"De ki: Ey insanlar! şüphesiz ben Allah'ın sizin hepinize gönderdiği peygamberiyim."* (A'râf,158)

366 Buhârî, 846, 1038; Müslim, 71; Ebû Dâvûd, 3906; Nesâî, III, 165; Ahmed, IV, 117; İbn Hibbân, 188. Zeyd b. Halid el-Cuheni'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

[5007] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde de: *"Ben kırmızı tenliye de, siyah tenliye de peygamber olarak gönderildim"*[367] buyurmaktadır.

[5008] Yine Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde: *"Daha önce her bir peygamber kendi kavmine gönderilirdi. Bense bütün insanlara peygamber olarak gönderildim"*[368] hadisi yer almaktadır.

Bu sebeple yüce Allah: *"O halde kâfirlere itaat etme ve onlara karşı bununla"* yani İbn Abbâs'ın açıkladığı gibi Kur'ân ile *"büyük bir cihat yap."* Nitekim yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Ey nebî! kâfirlerle ve münafıklarla cihad et ve onlara karşı sert davran."* (Tahrîm, 9)

*"İki denizi salıveren odur. Bu tatlı mı tatlı, bu ise tuzlu ve acıdır."* Yani tatlı ve tuzlu iki ayrı suyu yaratan odur. Irmaklar, pınarlar, kaynak kuyu suları gibi sular tatlı sulardır. İşte suyu tatlı içimi kolay ve güzel deniz (su) budur. Bu açıklamayı İbn Cüreyc yapmış olup, İbn Cerîr de tercih etmiştir. Bu anlam şüphesiz ki doğrudur. Çünkü varlık âleminde içimi güzel ve tatlı ama hareketsiz hiçbir deniz yoktur. Şanı yüce Allah olanı bize haber vermektedir ki kullarının üzerlerindeki nimetlerine dikkat çeksin ve ona şükretsinler diye. Tatlı deniz (su), işte insanların bulundukları yerlerde akıp giden sulardır. Yüce Allah ihtiyaçlarına kendilerine ve arazilerine yetecek şekilde yeryüzünün her tarafında ırmaklar ve pınarlar halinde o suya muhtaç oldukları için yarattıkları arasında dağıtmış bulunmaktadır.

*"Bu ise tuzlu ve acıdır."* Tuzlu, içilemeyen, rahatsız eden bir sudur. Yeryüzünde doğu ve batılarında bilinen denizler gibi. Okyanus ve ona bitişen Cebeli Târık boğazı, Kızıldeniz, Yemen denizi, Basra denizi, İran denizi, Çin ve Hind denizi, Rum denizi, Hazar denizi bunların benzerleri ve bu türden suları akmayan durgun denizler olmakla birlikte, bunlar kış zamanlarında ve rüzgârların şiddetli estiği vakitlerde dalgalanır ve coşarlar. Kimi denizlerde med cezir (gel git) olur. Her ayın ilk günlerinde bir med ve su taşması görülür. Ay eksilmeye başladı mı bu sefer su çekilir ve nihayet ilk defaki son sınırına kadar varır. Bir sonraki ayın hilali doğunca ayın ondördüne kadar yine sular etrafa yayılır (med), sonra tekrar eksilmeye başlar (geri çekilir, cezr olur).

---

367 Defalarca geçti.

368 Buhârî, 335, 3122; Müslim, 521. Hadis daha önce geçti. "Bana beş şey verildi..." diye başlamaktadır.

Scanned with CamScanner

İşte kudreti eksiksiz, mükemmel olan şanı yüce Allah bunu bu şekilde bir ilahi adet olarak cereyan ettirmektedir. İşte bütün bu sakin denizleri şanı yüce Allah suyu tuzlu olarak yaratmıştır ki, onlar sebebiyle hava kötü kokmasın ve bunun sonucunda bütün varlık bozulmasın, yeryüzü de üzerinde ölen hayvanlar sebebiyle havası çekilemez olmasın. Bu denizlerin suyu tuzlu olduğundan ötürü havası sağlıklı ve meytesi (avı) helaldir.

[5009] Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e deniz suyu hakkında onunla abdest alalım mı diye sorulması üzerine: *"O; suyu tertemiz, meytesi (avı) helal olandır"*[369] buyurmuştur. Bunu Mâlik, Şâfiî, Ahmed ve sünen sahibi olan İmamlar ceyyid bir senetle rivayet etmişlerdir.

*"Bu ikisi"* yani tatlı ve tuzlu su *"arasında da bir perde"* yani bir engel -ki bu yeryüzünün kuru olan kısımlarıdır- *"ve belirli bir sınır"* bu iki sudan birisinin diğerine ulaşmasını engelleyecek şekilde *"kıldı."* Yüce Allah başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"O iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıverdi ama aralarında bir engel vardır. Biri diğerine karışmaz. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz?"* (Rahmân, 19-21); *"Yoksa yeri barınılabilir halde yaratan, aralarında akarsular var eden, orada sabit dağlar yaratan ve iki deniz arasında engel kılan mı? Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır! onların çoğu bilmezler."* (Neml, 61)

*"Ve o sudan insan yaratan, onda nesep ve sıhrî akrabalar çıkaran odur. Rabbin her şeye güç yetirendir."* Yani Allah insanı cılız, güçsüz bir nutfeden yarattı. Onu düzenledi, organlarını yerli yerince oturttu. Onu erkek ya da dişi, dilediği gibi hilkati tam yarattı.

*"Ondan nesep ve sıhrî akrabalar"* çıkardı. O önceleri başkasının nesebinden gelen bir çocuktur sonra evlenir, böylelikle sıhrî akrabalıkları oluşur, sonra onun kayınları, enişteleri, damatları, akrabaları olur. Bütün bunlar değersiz bir sudan meydana gelmektedir. İşte bundan ötürü: *"Rabbin her şeye güç yetirendir"* buyurmaktadır.

369 Daha önce geçti. Sahih bir hadistir.

Scanned with CamScanner

**Allah'ı Bırakıp Başka Şeylere Tapanlar:**

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَى رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا ﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ ۚ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ۚ ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۛ الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ۚ ﴿٦٠﴾

*55. Halbuki onlar Allah'tan başka kendilerine fayda da, zarar da veremeyen şeylere ibadet ederler. Kâfir, Rabbine karşı yardımcı olandır.*

*56. Biz seni ancak bir müjdeleyici ve uyarıcı olmak üzere gönderdik.*

*57. De ki: "Ona karşılık sizden ücret istemem, ancak Rabbine doğru yol tutan kimseler (olmanızı) arzuluyorum."*

*58. Asla ölmez, Hayy olana dayan ve onu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından haberdar olarak o yeter.*

*59. O göklerle yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan, sonra Arş üzere istivâ edendir. Rahmândır, sen bunu bir bilene sor.*

*60. Onlara: "Rahmâna secde edin" denildiğinde onlar: "Rahmân da neymiş, senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim?" dediler ve bu, nefretlerini arttırdı.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin Allah'tan başka putlara ibadet etmekle içinde bulundukları cehaletleri haber vermektedir. Halbuki bu putların onlara bir fayda sağlaması da söz konusu değil, zarar vermeleri de. Onlar kendilerini

Scanned with CamScanner

bu hale ulaştıran herhangi bir delile de dayanmıyorlar, bu noktaya varmalarına sebep olan bir belgeleri de yoktur. Yalnızca dayanaksız görüşleri, arzuları ve hevesleri ile bunu yapmaktadırlar. Onlar bu putlara bağlanmakta, onlar uğrunda savaşmakta, onlar için Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere düşmanlık etmektedirler. Bu sebeple yüce Allah: *"Kâfir Rabbine karşı yardımcı olandır"* buyurmaktadır. Yani o şeytan yolunda Allah'ın yolunda olanlara karşı yardımcı olur ama Allah'ın ordusu galip gelecek olanlardır. Şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"Kendilerine yardım olunur ümidi ile Allah'tan başka ilahlar edindiler. Onlar kendilerine yardım edemezler. Halbuki kendileri onlar için (uydurma ilahları için) hazırlanmış askerlerdir."* (Yâsin, 74-75) Yani onların Allah'ın dışında edindikleri ilahlarının kendilerine yardımcı olma imkânları yoktur. Aksine bu cahil kimseler putların emrine hazır edilmiş askerlerdir, onlar adına savaşırlar, onları korumaya çalışırlar ama akıbet ve zafer dünyada da, ahirette de Allah'ın, Rasûlü'nün ve mü'minlerindir.

*"Kâfir Rabbine karşı yardımcı olandır"* buyruğu hakkında Mücâhid şöyle demektedir: Allah'a isyana karşı şeytana yardım eder. Said b. Cübeyr de *"kâfir Rabbine karşı yardımcı olandır"* buyruğunu şöyle açıklamıştır: Rabbine karşı düşmanlık etmek ve şirk koşmak hususunda şeytana yardımcı olur. Zeyd b. Eslem de: *"Kâfir Rabbine karşı yardımcı olandır"* buyruğunu dost ve veli edinendir, diye açıklamıştır.

Daha sonra yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitab ederek: *"Biz seni ancak bir müjdeleyici ve uyarıcı olmak üzere gönderdik"* buyurmaktadır. Mü'minler için müjdeleyici, kâfirler için uyarıcı, Allah'a itaat edenlere cenneti müjdeleyen ama Allah'ın emrine aykırı davrananlara da çok çetin bir azabı önceden haber verip uyaran, korkutan olarak gönderdik, demektir.

*"De ki: Ona karşılık sizden ücret istemem."* Yani ben bu tebliğim ve bu uyarım karşılığında sizin mallarınızdan herhangi bir ücret istemiyorum. Ben bunu Allah'ın rızasını arayarak yapıyorum. *"Aranızdan dosdoğru yolda gitmek isteyenlere"* (Tekvîr, 28)

*"Ancak Rabbine doğru yol tutan kimseler arzuluyorum."* Yani benim getirdiğime uyulacak şekilde bir yol ve bir istikamet takip etmenizi istiyorum.

Sonra yüce Allah: *"Asla ölmez, Hayy olana dayan."* Yani sen bütün işlerinde ebediyen ölmeyen, diri olan Allah'a tevekkül eden birisi ol, ki o *"hem*

Scanned with CamScanner

*ilktir, hem ahirdir, hem Zahirdir, hem Batındır. O her şeyi en iyi bilendir."* (Hadîd, 3) O daimdir, bakidir, ebedidir, haydır, kayyumdur, her şeyin Rabbi ve mutlak sahibidir. İşte o senin dayanağın, senin sığınağın olsun. Kendisine tevekkül olunan (güvenilip, dayanılan), kendisine sığınılan odur. O sana yeter, senin yardımcın, destekleyicin ve seni zafere kavuşturacak olan da odur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et; eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."* (Mâide, 67)

[5010] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Şehr b. Havşeb dedi ki: Selman Medine yollarından birisinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile karşılaştı ve onun için secdeye vardı. Allah Rasûlü: *"Bana secde etme ey Selman! Sen asla ölmeyen hayy olana secde et"* buyurdu.[370] Bu mürsel, hasen bir rivayettir.

*"Ve onu hamd ile tesbih et"* yani ona hamd etmeyi ve onu tesbih etmeyi (her türlü eksiklikten tenzih etmeyi) bir arada yap.

[5011] Bundan dolayı Rasûlullah: *"Subhânekellahumme Rabbenâ ve bi hamdik: Allah'ım! Rabbimiz! seni her türlü eksiklikten hamdin ile tesbih ederim"* derdi.[371]

Yüce Allah da: *"O Rahmân'dır, biz ona iman ettik ve yalnız ona güvenip dayandık"* (Mülk, 29) buyurmaktadır.

Yani sen ibadetini yalnız ona ihlâsla yap ve ona tevekkül et. Şu buyruklarında olduğu gibi:

*"Doğunun da, batının da Rabbidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur. O halde yalnız onu vekil kıl (yalnız ona tevekkül et)."* (Müzzemmil, 9); *"O halde ona ibadet et ve yalnız ona tevekkül et."* (Hûd, 123)

*"Kullarının günahlarından haberdar olarak o yeter."* Çünkü onun ilmi tamdır, eksiksizdir, ona hiçbir şey gizli kalmaz. Zerre ağırlığı kadar dahi bir şey onun bilgisi dışında değildir.

*"O göklerle yeri ve aralarında olanları altı günde yaratan"* yani o öyle bir ölmeyen haydır ki her şeyin yaratıcısı, Rabbi ve mutlak malikidir ki kudret

370 Mürseldir. Mürsel de bilindiği gibi zayıf hadisin kısımlarındandır. Kaynakları daha önce birkaç defa gösterildi.

371 Buhârî, 4968; Müslim, 484; Ebû Dâvûd, 877; Nesâî, II, 219; İbn Mâce, 889; Ahmed, VI, 43; İbn Hibbân, 1929; Beyhakî, II, 109 Âişe'nin rivayet ettiği bir hadis olarak.

Scanned with CamScanner

ve egemenliği ile yedi göğü yüksekliğiyle ve genişliğiyle, yedi arzı ve aşağıda oluşu ve yoğunluğu ile altı günde yaratandır. *"Sonra Arş üzere istiva edendir, Rahmândır."* Yani işi idare eder, çekip çevirir. Hakkı hükmeder. O hakkı batıldan ayırt edici hükmü verenlerin en hayırlısıdır.

*"Sen bunu bir bilene sor."* Yani sen onun hakkında onu bilen, onu iyi tanıyan kimseye sor, onun peşinden git, ona uy. Bilinen bir gerçek ki Allah'ı, Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den daha iyi bilip tanıyan hiçbir kimse yoktur. O dünyada da, ahirette de kayıtsız ve şartsız olarak Âdemoğullarının efendisidir. O hevâsından hiçbir şey konuşmaz. O ancak kendisine vahyedilen şeyleri söyler. Bu sebeple onun söylediği şey haktır. Onun verdiği haber doğrunun kendisidir. O insanlar herhangi bir hususta anlaşmazlığa düşecek olursa anlaşmazlıklarını kendisine götürmek ile görevli oldukları hükmü kabul edilmesi gereken İmam (önder)dır. Onun söylediği sözlere ve yaptığı fiillere uygun olan haktır, onlara uymayan her bir şey söyleyenine ve yapanına geri döndürülür, kim olursa olsun. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşecek olursanız onu Allah'a ve Rasûlü'ne döndürünüz."* (Nisâ, 59); *"Herhangi bir şey hakkında anlaşmazlığa düşerseniz onun hakkında hüküm vermek Allah'a aittir."* (Şûrâ, 10); *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir."* (En'âm, 115) Yani onun sözleri verdikleri haberlerde doğrudur, emir ve yasaklarda da adaletlidir. Bundan ötürü yüce Allah: *"Sen bunu bir bilene sor"* buyurmaktadır.

Mücâhid yüce Allah'ın: *"Sen bunu bir bilene sor"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Ben sana her neyi haber verdimse o benim sana haber verdiğim şekildedir. İbn Cüreyc de böyle açıklamıştır.

Şemir b. Atiyye de yüce Allah'ın: *"Sen bunu bir bilene sor"* buyruğu hakkında şöyle demektedir: İşte bu Kur'ân onu bilendir.

Daha sonra yüce Rabbimiz, Allah'tan başka putlara ve ona koşulan ortaklara secde eden müşriklerin yaptıklarını reddetmek üzere: *"Onlara: Rahmâna secde edin, denildiğinde onlar: Rahmân da neymiş? dediler"* buyurmaktadır. Yani biz Rahmân'ın ne olduğunu bilmiyoruz, derler. Onlar yüce Allah'a adı olan Rahmân denilmesini kabul etmiyorlardı. Nitekim Hudeybiye gününde de böyle bir şeye karşı çıkmışlardı:

Scanned with CamScanner

[5012] Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) antlaşmayı yazana: *"Bismillahirrahmanirrahim, yaz"* deyince, onlar: Biz ne Rahmân'ı, ne de Rahîm'i tanırız, ama sen bunun yerine daha önce yazdığın gibi: Bismikellahumme: Senin adınla Allah'ım, diye yaz dediler.[372] Bu sebeple yüce Allah: *"De ki: İster Allah diye dua edip çağırın, ister Rahmân diye çağırın. Hangisi ile çağırırsanız çağırın. Esasen en güzel isimler onundur"* (İsrâ, 110) buyurmaktadır. Yani o Allah'tır, o Rahmân'dır.

Bu âyet-i kerime'de de: *"Onlara: Rahmân'a secde edin, denildiğinde onlar: Rahmân da neymiş?"* Biz onu tanımayız, kabul de etmeyiz. *"Senin bize emrettiğin şeye mi secde edelim? dediler."* Yani sırf sen söylüyorsun diye mi bunu yapacağız? *"Ve bu nefretlerini arttırdı."*

Mü'minlere gelince, onlar Rahmân, Rahîm olan Allah'a ibadet ederler. Yalnızca onu ilâh kabul eder ve sadece ona secde ederler. İlim adamları -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- ittifakla belirttiklerine göre Furkân sûresindeki bu secde âyetini okuyanın da, dinleyenin de secde etmesi meşrudur (şeriat tarafından öngörülmüştür). Nitekim ilgili yerlerde bu husus açıklanmıştır. Doğrusunu en iyi bilen, her türlü eksiklikten münezzeh olan şanı yüce Allah'tır.

**Gökteki Burçlar:**

تَبَارَكَ الَّذِي جَعَلَ فِي السَّمَآءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾

*61. Gökte burçlar var eden, orada bir kandil ve aydınlık saçan bir ay yaratanın şanı ne yüce, ne mübarektir!*

*62. İbret ve öğüt almak yahut şükür etmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren odur.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah mübarek zatını semada yaratmış olduğu güzel burçlar sebebiyle yüceltmekte ve kendisini tazim etmektedir. Burçlar Mücâhid, Said

372 İleride yüce Allah'ın izniyle Fetih sûresinde gelecektir.

Scanned with CamScanner

b. Cübeyr, Ebû Sâlih, Hasan ve Katâde'ye göre pek büyük hareket eden yıldızlara denilir. Bunların semada koruyucular için yapılmış yüksek köşkler olduğu da söylenmiştir. Bu açıklama da Ali, İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b, İbrâhim en-Nehâi, Süleyman b. Mihran el-A'meş'ten rivayet edilmiştir. Bu aynı zamanda Ebû Sâlih'ten de nakledilen bir rivayettir ama birinci görüş daha kuvvetlidir. Şu kadar var ki pek büyük hareket eden yıldızların koruyucular için yüksek köşklerde olmaları mümkün ise o takdirde her iki görüş birleşmiş olur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun biz dünya semasını kandillerle süsledik, onları şeytanlara atış taneleri yaptık."* (Mülk, 5) Bundan dolayı yüce Allah burada da şöyle buyurmuştur: *"Gökte burçlar var eden, onda bir kandil"* Bu ise varlık âleminde kandil gibi olan, nur saçan, aydınlatan güneştir. Nitekim yüce Allah: *"Ve parıldayan ve ısı yayan bir kandil (güneş) yarattık"* (Nebe, 13) buyurmaktadır. *"Aydınlık saçan bir ay"* yani güneşin nuru dışında bir başka nur ile parıldayan ve aydınlık saçan ay demektir.[373]

Yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Güneşi ışık saçıcı, ayı da nurlu yaratan odur."* (Yunus, 5) Yüce Allah Nûh (a.s)'ın kavmine şöyle dediklerini bize haber vermektedir: *"Görmez misiniz, Allah yedi göğü nasıl tabaka tabaka yaratmış; onların arasında ayı bir nur kılmış, güneşi de bir kandil yapmıştır?"* (Nûh, 15-16)

Sonra yüce Allah: *"İbret ve öğüt almak yahut şükür etmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren odur."* Yani gece ve gündüzün biri diğerinin yerine geçmekte, kesintisiz olarak birbirlerini izlemektedirler. Bu gidince diğeri gelir, öbürü gidince öteki gelir. Nitekim başka yerlerde de şöyle buyurmaktadır: *"Belli hareket ve özellikleriyle güneşi ve ayı size musahhar kıldı, geceyi ve gündüzü de faydanız için musahhar kıldı."* (İbrâhim, 33); *"Geceyi durmadan kovaladığı gündüze bürür o, güneşi, ayı ve yıldızları emri ile boyun eğdiren odur."* (A'râf,54); *"Güneşin aya erişip yetişmesi gerekmediği gibi, gece de gündüzü geride bırakıcı değildir. Hepsi de birer yörüngede yüzerler."* (Yâsin, 40)

Yüce Allah'ın: *"İbret ve öğüt almak yahut şükür etmek isteyenler için"* buyruğuna gelince: Allah geceyi ve gündüzü birbiri ardınca gelecek şekilde ve aziz ve celil olan Allah'a ibadet edecek olan kulları için bir zaman belir-

373 Dikkat edilecek olursa eskiden sanıldığı gibi ay bizzat aydınlatıcı değildir. O güneşin ışığını yansıtan bir aydınlatıcıdır.

Scanned with CamScanner

leme aracı olarak yarattı. Bu sebeple geceleyin bir ameli yapma imkânını bulamayan bir kimse gündüzün onu telafi eder. Gündüzün bir ameli kaçıran bir kimse de geceleyin onu telafi eder.

[5013] Sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Şüphesiz yüce Allah gündüzün günah işleyen kimse tevbe etsin diye geceleyin elini uzatır. Geceleyin günah işleyen kimse de tevbe etsin diye gündüzün elini uzatır."*[374]

Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Bize Ebû Hubre, Hasan'dan tahdis ettiğine göre Ömer b. el-Hattab kuşluk namazını uzattı. Kendisine: Bugün daha önce yapmamış olduğun bir şey yaptın denilince, o şöyle dedi: Yapmayı alışkanlık haline getirdiğim bir şeyler eksik kalmıştı, onu tamamlamak -yahut da onu kaza etmek- arzu ettim, dedi ve *"İbret ve öğüt almak yahut şükür etmek isteyenler için gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren odur"* âyetini okudu.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Gece ve gündüzü birbiri ardınca getiren odur"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Geceleyin yaptığı amelinden bir şeyler yapamayan, eksik bırakan, onu gündüzün yetişip tamamlar yahut gündüzün yetişip yapamadığını geceleyin tamamlar.

İkrime, Said b. Cübeyr ve Hasen de böyle demiştir.

Mücâhid: *"Birbiri ardınca"* buyruğunu birbirinden farklı biri karanlık, biri aydınlık olmak üzere diye açıklamıştır.

**Rahmân'ın Kullarının Nitelikleri:**

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ
الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا
﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ
غَرَامًا ۖ ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا
لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَامًا ﴿٦٧﴾

374 Müslim, 179; İbn Mâce, 195; Ahmed, IV, 395. Ebû Mûsâ el-Eş'ari'nin rivayet ettiği bir hadis olarak ve bundan daha uzunca.

Scanned with CamScanner

*63. Rahmân'ın kulları yeryüzünde ağır ve vakur yürürler. Cahiller kendilerine hitap ettiklerinde onlar: "Selam" derler.*

*64. Onlar ki gecelerini Rablerine secde ve kıyam ile geçirirler.*

*65. Onlar ki: "Rabbimiz, bizden cehennem azabını geri çevir. Çünkü gerçekten onun azabı kesin bir helâk oluştur" derler.*

*66. Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü kalınacak bir yerdir.*

*67. Ve onlar ki mallarını infak ettiklerinde israf da etmezler, cimrilik de etmezler. Bunun arasında orta bir yol tutarlar.*

**Tefsiri:**

Bunlar Allah'ın: *"Yeryüzünde ağır ve vakur yürüyen"* yani sükûnetle, zorbalığa sapmaksızın, büyüklenmeksizin vakar ile yürüyen mü'min kullarının nitelikleridir. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme; çünkü sen hiçbir zaman yeri de yaramazsın, boyca da asla dağlara erişemezsin."* (İsrâ, 37) Bunlar ise büyüklenmeden, böbürlenmeden, şımarmadan, azgınlık hal ve hareketlerine bürünmeden yürürler. Maksat onların yapmacık ve riyakârca hastaymışlar gibi yürüdüklerini anlatmak değildir. Çünkü Âdemoğullarının efendisi yürüdüğü zaman adeta yukardan iniyormuş gibi yürürdü. Yer onun altından katlanıp dürülüyor gibi yürürdü.

Seleften bazı kimseler kendisini güçsüz gösterecek ve yapmacık bir şekilde yürümekten hoşlanmamıştır. Öyle ki Ömer'den rivayet edildiğine göre o yavaş yürüyen bir genç görmüş, ona: Neyin var, hasta mısın? demiş. Genç: Hayır mü'minlerin emiri, demiş. O da elindeki kamçıyı kaldırarak güçlü bir şekilde yürümesini emir buyurmuş. Burada "yavaş" yürümekten kasıt sükûnetle, vakar ile yürümektir.

[5014] Nitekim Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır: *"Namaza gelecek olursanız koşarak gelmeyiniz. Namaza ağır başlılıkla (vakar ile) geliniz. Bundan sonra da yetiştiğiniz rekâtları kılınız, yetişemediklerinizi tamamlayınız."*[375]

Abdullah b. el-Mübârek de Ma'mer'den, o Yahyâ b. el-Muhtar'dan, o Hasan-ı Basrî'den yüce Allah'ın: *"Rahmân'ın kulları yeryüzünde ağır ve va-*

375 Daha önce Bakara sûresi 205. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*kur yürürler"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Gerçek şu ki, mü'minler alçak gönüllü kimselerdir. Allah'a yemin olsun ki onların kulakları, gözleri, organları bu alçak gönüllülüğün gereğini yapar. O kadar ki sen onları hasta olmadıkları halde hasta zannedersin. Onlar halbuki sağlık ve afiyettedirler ama onların başkalarında bulunmayan bir korkuları vardır. Ahireti bilip tanımaları kendilerini dünyadan alıkoymuştur. Bu sebeple onlar: Bizden üzüntüyü uzaklaştırıp gideren Allah'a hamdolsun, demişlerdir. Allah'a yemin ederim ki onlar, insanların üzüldükleri şeylere üzülmemişlerdir. Kendisi ile cenneti istedikleri hiçbir şey gözlerinde büyük görünmemiştir. Ateş korkusu onları ağlatır. Allah'ın üzülmesini istediği şeylerden dolayı üzülmeyenlerin nefsi dünya için çektiği hasretlerle paramparça olur. Allah'ın ancak yemekte ya da içmekte nimetinin olduğunu gören kimselere gelince, onların ilimleri az, azapları yanıbaşlarında hazırdır.

*"Cahiller kendilerine hitap ettiklerinde onlar: Selam, derler."* Yani cahil kimseler akılsızlıklarına kapılarak onlara kötü bir davranışta bulunacak olurlarsa onlara benzeri ile karşılık vermezler. Aksine affeder, bağışlarlar, hayırdan başka bir şey söylemezler. Tıpkı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) gibi. Ona karşı yapılan ileri derecedeki cahilce davranışlar onun hilminden (tahammülkârlığından) başka bir şeyini arttırmazdı. Yüce Allah'ın şu buyruğu da buna benzemektedir: *"Boş söz işittiklerinde de ondan yüz çevirirler ve derler ki: Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Bizim cahillerle işimiz yok."* (Kasas, 55)

[5015] İmam Ahmed dedi ki: Numan b. Mukarrin el-Müzeni dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda bir adam bir diğerine sövüp saydı. Kendisine sövüp sayılan adam: Selam sana, demeye koyuldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Şüphesiz bir melek sizin aranızda durmuş ve seni bu sana sövüp saydıkça koruyor ve ona: Hayır sana, hayır. Sen bu söylediklerine daha layıksın diyordu. Kendisine sövülen kişi de sövene selam sana dedikçe, melek: Hayır! asıl sana selam olsun. Sen ona daha layıksın diyordu."*[376] Senedi hasendir ama bunu tahriç etmemişlerdir.

376 Ahmed, V, 445; Heysemi, Mecma, VIII, 70'de: Ravileri Sahih'in ravileridir. Ebû Halid el-Valibi müstesna o da sika bir ravidir demektedir. Derim ki: İbn Hibbân, kendi kuralına göre onun sika olduğunu söylemiş ise de meçhul gibidir. Hadisin bir başka illeti daha vardır ki, o da A'meş'in an lafzını kullanarak rivayette bulunmuş olmasıdır.

Scanned with CamScanner

Mücâhid dedi ki: *"Selam derler"* yani onlar doğru ve adaletli söz söylerler. Said b. Cübeyr: Onlar maruf olan sözle karşılık verirler diye açıklamışlardır. Hasan-ı Basrî de şöyle demiştir: Selam size, derler. Kendilerine karşı cahilce davranılırsa onlar tahammül gösterirler. Onlar duyduğunuz şekilde gündüzlerinde Allah'ın kullarına böyle arkadaşlık ederler sonra onların gecelerini nasıl geçirdiklerini söz etmektedir ki geceyi de en hayırlı bir şekilde geçirirler.

*"Onlar ki gecelerini Rablerine secde ve kıyam ile geçirirler."* Yani ona ibadet ve itaatla geçirirler. Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Onlar gecenin az bir bölümünde uyurlardı. Seherlerde de onlar mağfiret dilerlerdi."* (Zâriyât, 17-18); *"Yanları yataklarından uzak kalır. Rablerine korkarak ve ümit ederek dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan infak da ederler."* (Secde, 16); *"Yoksa ahiretten korkarak, Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak secde ederek, itaatte bulunan kimse mi hayırlıdır (böyle olmayan mı?)"* (Zümer, 9) İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Onlar ki Rabbimiz bizden cehennem azabını geri çevir. Çünkü gerçekten onun azabı kesin bir helak oluştur, derler"* buyurmaktadır. Âyet-i kerimedeki: (غَرَامًا): Hiçbir zaman yakayı bırakmayan, ayrılmayan demektir. Şairin şu beyitinde olduğu gibi:

إنْ يُعَذَّب يَكُنْ غَرَامًا، وإن يُعْط جزيلا فإنه لا يُبَالي

*Eğer o azaplandırırsa artık bu ğarâm olur (yakayı bırakmaz)*

*Şayet verirse pek çok verir ve o buna aldırmaz.*

Bu sebeple Hasan, yüce Allah'ın: *"Çünkü gerçekten onun azabı kesin bir helak oluştur"* buyruğu hakkında şöyle demiştir: Âdemoğluna isabet edip de sonradan ondan giden her bir hal ğarâm (kesin helak oluş) değildir. Ğarâm göklerle yer devam ettiği sürece insandan ayrılmayan haldir. Süleyman et-Teymi de böyle demiştir.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de: "Gerçekten onun azabı kesin bir helak oluştur" buyruğunun anlamı şudur, demiştir: Onlar dünya hayatında nimet görmediler. Yüce Allah kâfirlerden nimetten istemiş, onlar ise o nimetleri ona geri verememişlerdir. Bu sebeple de Allah onları borçlu çıkardı ve cehennem ateşine koydu.

*"Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü kalınacak bir yerdir."* Yani orası çok kötü bir konak yeri ve çok kötü bir dinlenecek yerdir.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim yüce Allah'ın: *"Gerçekten o ne kötü bir durak ve ne kötü kalınacak bir yerdir"* buyruğunu açıklarken şöyle demektedir: Mâlik b. el-Haris dedi ki: Kişi cehenneme atılacağı vakit orada baş aşağı yuvarlanır. Kapılarından birisinin yanına varınca: Olduğun yerde dur ki sana ikramda bulunulacaktır, denilir. (Mâlik) dedi ki: Ona siyah yılanların ve akreplerin zehirinden bir kâse içirilir. (Devamla) dedi ki: Bu zehir deriyi bir tarafa, saçları bir tarafa, damarları bir tarafa, sinirleri bir tarafa ayırır.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ubeyd b. Umeyr dedi ki: Gerçek şu ki cehennem ateşinde öyle kuyular vardır ki o kuyularda kocaman develer gibi yılanlar ve siyah katırlar gibi akrepler vardır. Onlar cehennem ateşine atılacakları vakit bu yılanlarla akrepler yerlerinden çıkıp onlara gelirler. Onların dudaklarını, tenlerini, saçlarını yakalar, etleri ayaklarının ucuna kadar sıyırıp indirirler. Cehennem ateşini duyar duymaz tekrar etleri yerine döner.

[5016] İmam Ahmed dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh), Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Gerçek şu ki, cehennemde bir kul bin yıl boyunca ya Hannan! ya Mennan! diye seslenip durur. Sonra aziz ve celil olan Allah Cebrâil'e: Git de bana bu kulumu getir, der. Cebrâil gider, cehennem ehlinin yüz üstü kapanmış ağladıklarını görür. Cebrâil, aziz ve celil Rabbine geri dönerek ona durumu haber verir. Aziz ve celil olan Allah: Sen onu bana getir, o filan filan yerdedir, der. Cebrâil gidip onu getirir, aziz ve celil olan Rabbinin huzurunda onu durdurur. Allah ona: Kulum! kaldığın yeri, dinlendiğin yeri nasıl buldun? der. O kul: Rabbim, en kötü bir yer, en kötü bir dinlenilecek mekândır, der. Yüce Allah da: Kulumu geri götürün, der. O: Rabbim! Beni oradan çıkartmışken tekrar beni oraya geri döndüreceğini ümit etmemiştim, der. Yüce Allah: Kulumu bırakın, buyurur."*[377]

377 Zayıftır. Ahmed, III, 230; Ebû Ya'la, 4210. Enes'ten gelen bir hadis olarak. Heysemi, Mecma, 18559'da: Ravileri Ebû Zilal dışında Sahih'in ravileridir. Cumhur onun zayıf olduğunu söylerken, İbn Hibbân sika olduğunu söylemiştir demektedir. Hâfız Heysemi böyle demiş olmakla birlikte doğrusu İbn Hibbân'ın onun sika olduğunu söylemediğidir. Aksine İbn Hibbân adı Hilal b. Ebî Hilal Ebû Zilal künyeli bir başkasının sika olduğunu söylemiştir. Bu senette sözü geçen Ebû Zilal ise Hilal b. Ebî Meymune el-Kasmeli'dir. Mizan, 9280'de zikredilmektedir: İbn Maîn bir şey değildir. Nesâî ve Ezdi zayıftır. İbn Hibbân yanıltılan birisidir, rivayetini delil göstermek hiçbir şekilde caiz değildir derken, Buhârî de münker rivayetleri vardır dediğini nakletmektedir.

Scanned with CamScanner

*"Ve onlar ki mallarını infak ettiklerinde israf da etmezler, cimrilik de etmezler."* Onlar harcamalarında savurganlık yaparak ihtiyaçlarından fazlasını harcayanlar değildir. Aile fertlerine karşı cimrilik de etmez, haklarını eksik vererek ihtiyaçlarına yetmeyecek kadar nafaka vermezler. Aksine onlar dengeli ve hayırlı bir yol tuttururlar. İşlerin en hayırlıları ise orta yollu olanıdır. Ne bu, ne öteki "bunun arasında orta bir yol tutarlar. Bu buyruk yüce Allah'ın: *"Elini boynuna bağlanmış kılma (cimri olma) onu büsbütün de açma yoksa sonra kınanmış, yaptığına pişman olur kalırsın"* (İsrâ, 29) buyruğuna benzemektedir.

[5017] İmam Ahmed dedi ki: Ebu'd-Derdâ Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Kişinin mâişetinde hale uygun hareket etmesi onun fıkhından ileri gelir."*[378] Kütüb-i Sitte sahipleri bu hadisi tahriç etmemişlerdir.

[5018] Yine Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"İktisat yapan (orta yollu harcayan) kimse fakir düşmez"* buyurdu.[379] Kütüb-i Sitte sahipleri bunu tahriç etmemişlerdir.

[5019] Hâfız Ebû Bekir el-Bezzâr dedi ki: Huzeyfe dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zenginken iktisatlı olmak ne güzeldir! Fakirken, iktisatlı olmak ne güzeldir, ibadette iktisatlı olmak ne güzeldir."*[380] Sonra (Bezzâr) şöyle demektedir: Biz bu hadisin Huzeyfe (radıyallâhu anh) dışında bir kimseden rivayet edildiğini bilmiyoruz.

Iyas b. Muâviye dedi ki: Yaptığı takdirde Allah'ın emrini aştığın her bir şey israftır demiştir. Başkaları ise: İsraf Allah'a isyan yolunda harcama yapmaktır, demektedir. Hasan-ı Basrî: Allah yolunda infak etmek israf değildir, demiştir. Allah en iyi bilendir.

---

378 Senedi zayıftır. Ahmed, V, 194'de bu senet ile bu hadisi rivayet etmiş, Heysemi, Mecma, 6308'de: Senedinde Ebû Bekr b. Ebî Meryem vardır. Hâfızası (son zamanlarda) karışmıştır demektedir. Bunun bir diğer illeti daha vardır. Senette geçen Damra, İbn Habib'dir. Ebu'd-Derdâ'dan hadis dinlememiştir. Bu sebeple munkatıdır.

379 Daha önce kaynakları yeteri kadar geniş bir şekilde gösterilmiş bulunmakatdır.

380 Bezzâr, 3604 bu senetle rivayet etmiş, zayıf bir hadistir. Senedinde Müslim b. Habib vardır ki onun sika oldğunu söyleyen yoktur. Sadece İbn Hibbân onu Sikat adlı eserinde Said b. Hakim'in biyografisini kaydederken zikretmektedir. Bk. Mecma, 17850

Scanned with CamScanner

وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللهِ إِلٰهًا اٰخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ وَاٰمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰٓئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَنْ تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾

*68. Onlar ki, Allah ile birlikte başka bir ilâha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında, Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır.*

*69. Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir. O azapta ebediyen hor ve hakir bir halde kalır.*

*70. Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna. İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir. Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir.*

*71. Kim tevbe edip, salih amel işlerse muhakkak o -rızasına ermiş olarak- Allah'a dönmüş olur.*

**Tefsiri:**

[5020] İmam Ahmed dedi ki: Abdullah b. Mes'ud dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: En büyük günah hangisidir? diye soruldu. O: *"O seni yaratmış olduğu halde Allah'a eş koşmaktır"* buyurdu. (Soruyu soran) Sonra hangisidir? dedi. Allah Rasûlü: *"Seninle beraber yemek yer korkusuyla çocuğunu öldürmendir"* dedi. Sonra hangisidir? dedi. Allah Rasûlü: *"Komşunun hanımı ile zina etmendir,* buyurdu. Abdullah dedi ki: Allah bunları doğrulamak üzere *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler. Zina da etmezler. Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır"* buyruğunu indirdi.[381]

381 Buhârî, 4761, 4762; Müslim, 3023 h. no: 20; Nesâî, Tefsir, 388; Ahmed, I, 380, 431, 434, 462

Scanned with CamScanner

Bu hadisi bu şekilde Nesâî de Hennad b. es-Serri'den, o Ebû Muâviye'den böylece rivayet ettiği gibi Buhârî ve Müslim de bunu A'meş ve Mansur'dan -Buhârî: Vâsıl'ı da ilave etmektedir.- Üçü ise Ebû Vâil, Şakik b. Seleme'den, o Ebû Meysere, Amr b. Şurahbil'den, o İbn Mes'ud'dan diye rivayet etmişlerdir. Allah en iyi bilendir. Buhârî ve Müslim'in İbn Mes'ud'dan diye naklettikleri lafzı şöyledir: İbn Mes'ud dedi ki: Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir? deyip, hadisi nakletti. Bu garip bir yoldur.

[5021] İbn Cerîr dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Bir gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dışarı çıktı. Ben de onun arkasından gittim. Yüksekçe bir yere oturdu, ben de ondan biraz aşağı bir yerde oturdum. Yüzüm onun dizlerinin hizasında idi. Onun yalnızlığını fırsat bilerek: Babam, anam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! En büyük günah hangisidir? dedim. O: *"Seni yaratmış olduğu halde Allah'a eş koşmandır"* buyurdu. Ben: Sonra hangisidir? dedim. O: *"Seninle beraber yemek yemesini (lokmanı bölüşmesini istemediğin için) çocuğunu öldürmendir"* buyurdu. Ben: Sonra hangisidir? dedim. O: *"Komşunun hanımıyla zina etmeye kalkışmandır"* buyurdu. Sonra da: *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler..."* âyetini sonuna kadar okudu.[382]

[5022] Nesâî dedi ki: Seleme b. Kays dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) veda haccında dört hususta söz etti. Ben onları Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den duyduğumdan bu yana onlar için oldukça hassas davranmaya çalışıyorum. Şöyle buyurmuştur: *"Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın, hak ile olması hali dışında Allah'ın haram kıldığı canı öldürmeyin, zina etmeyin, hırsızlık yapmayın."*[383]

[5023] İmam Ahmed dedi ki: el-Mikdad b. el-Esved dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına: *"Zina hakkında ne dersiniz?"* diye sordu. Onlar: Onu Allah da, Rasûlü de haram kılmıştır ve o kıyâmet gününe kadar da haramdır, dediler. Bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına şöyle dedi: *"Bir kimsenin on kadınla zina etmesi komşusunun karısı ile zina etmesinden daha hafiftir"* buyurdu. Sonra: *"Hırsızlık hakkında ne dersiniz?"* diye sordu. Onlar: Allah ve Rasûlü hırsızlığı haram kıldı, o haramdır, dediler.

382 Taberî, 26509. Ravileri sikadırlar ama sahih olan âyeti okuyanın İbn Mes'ud olduğudur.

383 Daha önce Nisâ sûresi 31. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Allah Rasûlü: *"Kişinin on evden hırsızlık yapması onun için komşusunun evinden hırsızlık yapmasından daha hafiftir"* buyurdu.[384]

[5024] Ebû Bekr b. Ebi'd-Dünya dedi ki: el-Heysem b. Mâlik et-Tai, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Şirkten sonra Allah nezdinde bir erkeğin kendisine helal olmayan bir rahime bıraktığı bir nutfeden daha büyük hiçbir günah yoktur."*[385]

[5025] İbn Cüreyc dedi ki: Bana Ebû Ya'la'nın Said b. Cübeyr'den haber verdiğine göre o İbn Abbâs'ı şunu tahdis ederken dinlemiştir: Müşriklerden birtakım kimseler çok sayıda kişi öldürmüş, çokça zina etmişlerdir. Sonra Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gelerek: Şüphesiz senin söylediğin ve kendisine çağırdığın elbette güzel bir şeydir. Sen bize bizim yaptığımız bu amellerin örtülmesini sağlayacak bir kefareti olup olmadığını haber versen keşke, dediler. Bunun üzerine: *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler, zina da etmezler..."* âyeti ile: *"De ki: Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder"* (Zümer, 53) âyeti nâzil oldu.[386]

[5026] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Fahite dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir adama şöyle dedi: *"Şüphesiz Allah sana yaratıcıyı bırakıp, yaratılmışa ibadet etmeni yasaklıyor. Köpeğini beslerken çocuğunu öldürmeni yasaklıyor, komşunun helali ile (karısı ile) zina etmeni de yasaklıyor."* Senetteki ravilerden olan Süfyân dedi ki: Burada yasaklananlar yüce Allah'ın: *"Onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler. Hak ile olması dışında Allah'ın öldürülmesini haram kıldığı nefsi de öldürmezler, zina da etmezler"* buyruğunda dile getirilmiştir.[387]

---

384 Daha önce Nisâ sûresi 36. âyetin tefsirinde geçti.

385 Oldukça zayıftır çünkü senedinde Bakiyye an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Ebû Bekr de vahi bir ravidir. el-Heysem b. Mâlik tabiindendir. Böylelikle burada hadisin sahih ya da hasen olmasını engelleyen üç tane illet bir arada bulunmuş olmaktadır. Kaynakları daha önceden gösterilmiş idi.

386 Taberî, 26504. Senedi hasendir, ravileri sikadır. Buna yakın bir rivayet yine İbn Abbâs'tan bir başka yoldan gelmiş durumdadır ki Taberî bunu 26510 ve26511'de rivayet etmiş olup, ravileri de sikadır.

387 Mürsel bir rivayettir. Ebû Fahite Said b. İlaka'dır. Güvenilir tabiinden birisidir. Aslının şahitleri olan bir hadistir.

Scanned with CamScanner

*"Kim bunları işlerse cezaları ile karşılaşır."* Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre o "cezaları" diye anlamı verilen: "(Esâm)" cehennemdeki bir vadinin adıdır, dediği rivayet edilmektedir.

İkrime de dedi ki: "Cezaları (esam) ile karşılaşır." Cehennemde içlerinde zinakarların azap edildiği çeşitli vadiler vardır, demiştir. Said b. Cübeyr'den ve Mücâhid'den de aynı şekilde rivayet nakledilmiş bulunmaktadır. Katâde ise: "Cezaları ile karşılaşır" buyruğu hakkında şunları söylemektedir: Onların ibretli cezalarını görecektir. Bizlere onun (esamın) cehennemde bir vadi olduğu tahdis ediliyordu. Yine bize zikredildiğine göre Lokman şöyle derdi: Oğulcağızım! zinadan uzak dur; çünkü onun başı korku, sonu pişmanlıktır.

[5027] İbn Cerîr'in ve başkalarının Ebû Ümâme el-Bahili'den hem mevkuf, hem merfu olarak rivayet ettikleri hadiste zikredildiğine göre de: "Ğayy ile Esam cehennemin dibindeki iki kuyudur."[388] -Lütfu keremiyle Allah her ikisinden de bizleri muhafaza buyursun-

Süddî dedi ki: *"Esam ile karşılaşır"* onların cezalarıyla karşılaşır, demektir. Âyetin zahirine daha çok yakın görülen açıklama da budur. Bundan dolayı bu buyruktan sonra gelen ifadeler ondan (esam lafzından) bedel olarak ona açıklık getirmiş olmaktadır ki bu da yüce Allah'ın: *"Kıyamet gününde onun azabı kat kat verilir"* buyruğudur. Yani onun aleyhine azap tekrar edilir ve ağırlaştırılır. *"O azapta ebediyen hor ve hakir bir halde"* küçültülmüş, zillete düşürülmüş olarak "kalır."

*"Ancak tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyenler müstesna."* Yani bu kimsenin bu sözü edilen çirkin işleri yapmasının karşılığında cezası bunlardır. Ancak *"tevbe eden müstesnadır."* Yani dünyada iken bütün bu günahlardan Allah'a tevbe edip, dönen kişinin de Allah tevbesini kabul eder. İşte bu buyrukta katilin tevbesinin sahih olduğuna da delil bulunmaktadır. Bu durumda bu âyet-i kerime ile Nisâ sûresinde yer alan: *"Kim bir mü'mini kasten öldürürse cezası orada ebediyen kalmak üzere cehennemdir. Allah ona gazap etmiş, lanet etmiş ve ona pek büyük bir azap hazırlamıştır"* (Nisâ, 93) âyeti arasında bir çelişki yoktur. Çünkü bu âyet-i kerime her ne kadar Medine'de inmiş bir âyet ise de mutlak bir âyet-i kerimedir. Dolayısıyla bu âyet tevbe

388 Bu haberin kaynakları daha önce Meryem sûresi 59. âyetin tefsirinde gösterilmişti. Bunun merfu olarak rivayeti ise zayıftır.

Scanned with CamScanner

etmeyen kimseler hakkında yorumlanır. Çünkü bu sûrede yer alan bu âyet-i kerime ise tevbe hem daha sonra yüce Allah: *"Şüphesiz Allah kendisine eş koşulmasına mağfiret etmez. Ondan başkasını ise dileyeceğine mağfiret eder"* (Nisâ, 116) buyurmaktadır. Sahih sünnette de Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den katilin tevbesinin sahih olduğu da sabittir. Nitekim bu husus yüz adam öldürdükten sonra tevbe eden adamın kıssası ve onun tevbesinin kabul edildiğine dair hadiste bu zikredilmiş bulunmaktadır.[389] Bunun dışında daha başka hadisler de vardır.

*"İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir. Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir"* buyruğunda geçen *"işte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir"* bölümünün anlamının ne olduğu hakkında iki görüş vardır: Bu görüşlerden birisine göre, önceden yaptıkları kötülüklerin yerine iyilikler yaparak amelleri değiştirilmiş olur. Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"İşte Allah bunların günahlarını sevaba değiştirir"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bunlar mü'minlerdir, iman etmeden önce kötülük işlerken Allah onların bu halden yüz çevirmelerini sağladı ve onları iyilik işlemeye yönlendirdi, böylelikle kötülüklerinin yerine iyilikleri değiştirdi. Mücâhid'in de İbn Abbâs'tan rivayetine göre o bu âyet-i kerimeye geldi mi, şu beyiti okurdu:

بُدِّلْنَ بَعْدَ حَرِّهِ صريفا وَبَعْدَ طُول النَّفَس الوَجيفَا

*Geviş getirmeleri (o develerin) diş gıcırtısı ile değiştirildi*

*Uzun uzun nefes almaları da hızlı yürüyüşleri ile değişti.*

Şair bu sözleriyle durumlarının daha başka hallere dönüşüp değiştiğini kastetmektedir.

Atâ b. Ebî Rebâh da şöyle demiştir: Bu hal dünyada olur. Kişi önceleri çirkin bir halde iken sonra Allah onun o halini hayıra değiştirir.

Said b. Cübeyr de şöyle demiştir: Allah onlara putlara ibadet yerine Rahmân olan Allah'a ibadet etmeyi, Müslümanlarla savaşmak yerine Müslümanlarla birlikte müşriklere karşı savaşmayı, müşrik kadınları nikâhlamak yerine, mü'min kadınları nikâhlamayı değiştirip verdi.

389 Söz konusu bu hadis daha önce geçmiş olup, Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almıştır.

Scanned with CamScanner

Hasan-ı Basrî de dedi ki: Allah onların kötü amellerini salih amellerle, şirk koşmalarını ihlâs ile hayâsızca günahkârlığı iffet ve namus ile küfrü de İslam ile değiştirdi. Ebu'l-Âliye, Katâde ve onların dışındaki bir topluluğun da görüşü budur.

İkinci görüşe gelince, geçmişteki bu kötülükler(in günahları) doğru ve samimi tevbenin kendisi ile hasenata (iyiliklere) dönüşür. Bunun sebebi ise şudur: O geçenleri hatırladıkça pişman olur, istircada bulunur ve günahlarının bağışlanmasını diler. Bunun sonucunda da günah bu bakımdan itaate dönüşür. Kıyamet gününde her ne kadar bu işlediği günahın yazılı olduğunu görse dahi ona zararı olmayacak ve amel defterinde o haseneye (iyiliğe) dönüşecektir. Nitekim sünnette de bu şekilde sabit olmuş, seleften -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- rivayet edilmiş eserler de bu şekilde sahih olarak gelmiştir. İşte böyle bir hadis:

[5028] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Zerr (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki ben cehennemlikler arasında cehennemden en son çıkacak ve cennetlikler arasında da cennete en son girecek olan kişiyi biliyorum: Adam getirilir. (Yüce Allah) onun büyük günahlarını bir kenara koyunuz ve ona (yalnızca küçük gühanlarından dolayı) sorunuz buyuracak. Ona: Şu günde şunu şunu, öbür günde de şunu şunu işledin, denilir. O da bunlardan hiçbir şeyi inkâr edemeksizin evet, der. Bu sefer: Senin her bir günahına karşılık bir hasene (iyilik) vardır. O: Rabbim! ben birtakım işler yapmıştım ki onları burada görmüyorum diyecek."* (Ebû Zerr) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de azı dişleri görününceye kadar güldü.[390] Bunu (iki sahihten) yalnızca Müslim rivayet etmiştir.

[5029] Hâfız Ebu'l-Kâsım Taberânî dedi ki: Ebû Mâlik el-Eş'ari dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlu uyuduğu zaman melek şeytana: Bana sahifeni ver, der. Şeytan da elindeki sahifeyi ona verir. Melek kendi sahifesinde gördüğü her bir haseneye karşılık olarak şeytanın sahifesinden on tane seyyieyi (günahı) siler ve onları hep hasenat olarak yazar. Bu sebeple sizden biriniz uyumak istediği vakit 33 defa Allahuekber desin, 34 defa elhamdulillah desin, 33 defa da subhanallah desin. İşte bunların toplamı 100 eder."*[391]

390 Müslim, 190; Tirmizî, 2596; Ahmed, V, 170; İbn Hibbân, 7375

391 Zayıftır. Taberânî, 3451. Senedinde Muhammed b. İsmail b. Ayyaş vardır. Zayıf bir

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Selman dedi ki: Kıyamet gününde bir adama amel defteri verilecek, o da onun üst tarafını okuyacak. Kendi günahlarının yazılı olduğunu görecek. Tam kötü bir kanaate sahip olacakken defterinin altına doğru bakar, bu sefer orada da hasenatını (iyiliklerini) görür. Sonra bir daha yukarısına bakar, onların iyiliklerle değiştirilmiş olduğunu görür.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Şüphesiz yüce Allah kıyâmet gününde kendilerinin çokça kötülük (günah) işledikleri kanaatine sahip birtakım insanlar getirecektir. Bunlar kimlerdir ey Ebû Hureyre? diye soruldu. Ebû Hureyre: Bunlar Allah'ın kötülüklerini iyiliklerle değiştireceği kimselerdir, dedi.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Muaz b. Cebel'in arkadaşlarından olan Ebu'd-Dayf dedi ki: Cennetlikler cennete dört sınıf halinde gireceklerdir: Önce takva sahipleri, sonra şükredenler, sonra (Allah'tan) korkanlar, sonra da Ashabu'l-Yemin (denilen amel defterleri sağ tarafından verilecek olanlar). Ben: Onlara neden ashabu'l-yemin adı verildi? dedim. O: Çünkü bunlar hem iyilikler, hem kötülükler işlemişler bu sebeple kitapları kendilerine sağ taraflarından verilmiş olacak ve onlar harfi harfine bütün kötülüklerini okuyacaklar. Sonra: Rabbimiz! evet bunlar bizim kötülüklerimiz, peki nerde iyiliklerimiz? diyecekler, tam bu sırada Allah kötülükleri silecek, onları hasenat (iyilikle) yapacaktır. İşte o vakit bunlar: *"İşte bu benim kitabım, onu okuyunuz"* (Hâkka, 19) diyecek. Bunlar cennetliklerin çoğunluğunu teşkil edecekler.

Ali b. el-Huseyn b. Zeynu'l-Abidin de: *"İşte Allah bunların günahlarını"* ahirette *"sevaba değiştirir"* diye açıklamıştır. Mekhul de: Allah onların kötülüklerini bağışlayacak ve o kötülükleri iyiliklere dönüştürecektir. Bu iki rivayeti İbn Ebî Hâtim zikretmiştir. İbn Cerîr de Said b. el-Müseyyeb'den aynısını rivayet etmiştir.

[5030] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mekhul dedi ki: Oldukça yaşlanmış, kaşları gözlerinin üzerine yıkılmış bir adam geldi. Ey Allah'ın Rasûlü! Gaddar, günahkâr, sağ eliyle haksızca koparıp almadığı, hiçbir kimseyi kendi haline terk etmemiş bir kimse, öyle ki onun günahları yeryüzündekilere paylaştırılacak olursa hepsini dahi helake götürür. Böyle birisinin tevbesi olur mu? dedi.

---

ravidir. Heysemi, Mecma, 17036'da belirttiği üzere. Bunun ikinci bir illeti daha vardır ki o da Şureyh ile Ebû Mâlik el-Eş'ari arasındaki kopukluktur. Ayrıca bk. Tehzibu't-Tehzib, IV, 289

Scanned with CamScanner

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Müslüman oldun mu?* diye sordu. O adam: Ben Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, onun bir ve tek ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in de onun kulu ve Rasûlü olduğuna şehadet ederim, dedi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine şöyle buyurdu: *"Sen bu halde olduğun sürece Allah seni bağışlayacaktır, senin kötülüklerini iyiliklerle değiştirecektir."* Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Ya yaptığım gaddarlıklar (ahdimde durmayışlar) ve işlediğim günahlar ne olacak? dedi. Allah Rasûlü: *"Yaptığın gaddarlıklar da, işlediğin günahlar da (bu halde olacak)"* buyurunca, adam Allahuekber, lâ ilâhe illallah diyerek dönüp gitti.[392]

[5031] Taberânî'nin rivayetine göre Ebû Tavil -üzeri çizilmiş ibare- Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna gidip şöyle dedi: Küçük büyük hiçbirisini atlamaksızın her türlü günahı işlemiş bir adam hakkında ne dersin? Onun tevbesi olur mu? dedi. Allah Rasûlü: *"Müslüman oldun mu?"* diye sordu. O, evet dedi. Allah Rasûlü: *"Artık hayırlı işleri yap, kötülükleri terk et. Allah senin için onların hepsini hayır yapacaktır."* buyurdu. Adam: Peki, ya yaptığım gaddarlıklar, işlediğim günahlar onlar da mı? dedi. Allah Rasûlü *"Evet"* buyurdu. (Ravi) dedi ki: Adam gözden kaybolunca ya kadar: Allahuekber deyip durdu.[393]

[5032] Yine bunu Taberânî, Ebû Ferve er-Ruhavi, Yâsin ez-Zeyyât'tan, o Ebû Seleme el-Hımsi'den, o Yahyâ b. Câbir'den, o Seleme b. Nufeyr'den merfu olarak rivayet etmiştir.[394]

[5033] Yine dedi ki:[395] Bize Ebû Zur'a tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Yanıma bir kadın gelerek: Benim tevbem olur mu? Çünkü ben zina ettim, sonra çocuk doğurdum ve onu öldürdüm, dedi. Ben, hayır gözün

392 Bu mürsel bir rivayettir. Bir sonrakine de bakınız.

393 Hasendir. Bezzâr, 3244; Taberânî, 7235. Ebû Tavil'in naklettiği bir hadis olarak adı ise Şatb el-Memdud'dur. Senedi kavidir. Heysemi, Mecma, 17538'de: Bezzâr'ın senedindeki raviler Muhammed b. Harun dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir demektedir. Hâfız İbn Hacer de el-İsabe, II, 152'de: Sahih'in şartına uygundur demektedir. Bunun daha başka rivayet yolları da vardır ki birisi de az önce geçendir. Ayrıca bk. Mecma, 75, 77, 78

394 Senedinde geçen Yâsin ez-Zeyyad itham edilmiş bir ravidir. Delil bir önceki hadistir.

395 Diğer nüshalarda da böyledir ama zahiren diyenin öznesi İmam Taberî ise de gerçek böyle değildir. Çünkü dedi fiilinin öznesi İmam İbn Ebî Hâtim'dir çünkü Ebû Zur'a'dan rivayet nakleden tek müfessir odur. Ayrıca Taberânî, Ebû Zur'a'ya yetişmemiştir. Buna dikkat edilmelidir. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

aydın olmayasıca, lütuf ve ihsan ile karşılaşmayasıca, dedim. Kadın hasret ve pişmanlık duaları ile kalkıp gitti. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte sabah namazını kıldım. Ona o kadının neler söylediklerini, benim de kendisine verdiğim cevabı anlattım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ne kötü söylemişsin? Sen "onlar ki Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet etmezler... Allah mağfiret edicidir, rahmet edicidir" âyetini bilmiyor muydun?"* (Ebû Hureyre) dedi ki: Ben de o âyeti o kadına okudum. Kadın secdeye kapandı ve: Bana bir çıkış yolu gösteren Allah'a hamdolsun, dedi.[396] Bu, bu yoldan garip bir hadistir. Ravileri arasında (hadis rivayeti ile) tanınmayan kimse vardır. Allah en iyi bilendir.

Bunu İbn Cerîr de İbrâhim b. el-Münzir b. el-Hizami'nin kendi senediyle ve buna yakın olarak kaydetmiştir. İbn Cerîr de: "Kadın, hasret ve pişmanlık ile beddua ederek ve ey hasret, gelme zamanındır, gel! Bu güzellik cehennem ateşi için mi yaratıldı, diyerek çıktı." Yine İbn Cerîr'deki rivayette şu da vardır: Ebû Hureyre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanından döndükten sonra o kadını Medine'nin bütün evlerinde araştırdı, onu bulamadı. Bir sonraki gece kadın tekrar ona geldi. Ebû Hureyre de ona Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in söylediklerini bildirince, kadın secdeye kapandı ve: İçinde bulunduğum halden bana çıkış yolu gösteren ve yaptıklarım için tevbe imkânını veren Allah'a hamdolsun, dedi. Kendisiyle birlikte bulunan bir cariyeyi ve kızını da kölelikten azad etti, aziz ve celil olan Allah'a da tevbe etti.

Sonra yüce Allah, rahmetinin bütün kullarını kapsayan genel bir rahmet olduğunu, aralarından kendisine tevbe edip dönenlerin de günahları ister önemli, ister önemsiz, ister büyük, ister küçük ne olursa olsun tevbelerini kabul edeceğini haber vermekte ve: *"Kim ki tevbe edip salih amel işlerse muhakkak o -rızasına ermiş olarak- Allah'a dönmüş olur"* buyurmaktadır. Yani Allah onun tevbesini kabul eder.

Şu buyruklar da bunun gibidir: *"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse Allah'ın çok mağfiret edici, çok merhametli olduğunu görür."* (Nisâ, 110); *"Onlar Allah'ın kullarından tevbeyi kabul etmekte, sadakaları alanın ancak kendisi olduğunu ve muhakkak*

396 Batıldır. Bunu Taberî, 15'te uzunca bu senet ile rivayet etmiştir. Zehebî, Mizan, 6572'de de İsa b. Şuayb b. Sevban el-Medeni'nin biyografisini zikrederken kaydetmekte ve bu kişi tanınmayan birisidir demiş bulunmakta sonra da bu hadisi kaydedip: Bu uydurma bir haberdir demiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

*Allah'ın tevbeleri kabul edenin, rahim olanın yalnız o olduğunu bilmediler mi?"* (Tevbe, 104); *"De ki: Ey nefisleri aleyhine ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; çünkü Allah bütün günahları mağfiret eder. Muhakkak o çok çok mağfiret edendir, rahmet edendir."* (Zümer, 53) Yani Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder.

وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا ﴿٧٢﴾
وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾
وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا
لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾

*72. Ve onlar ki, yalan şahitlik yapmazlar. Lağve rastladıklarında da şereflice yüz çevirip geçerler.*

*73. Onlar ki, Rablerinin âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar.*

*74. Ve onlar ki: "Rabbimiz, eş ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olan kimseler ver. Bizi takvâ sahiplerine önder yap" derler.*

**Tefsiri:**

Bunlar da aynı şekilde Rahmân'ın kullarının niteliklerindendir. Onlar *"yalan şahitlik yapmazlar."* Denildiğine göre, maksat şirk koşmak ve putlara ibadet etmektir. Bunun yalan, fasıklık, lağv (boş sözler) ve batıl olduğu da söylenmiştir. Muhammed b. el-Hanefiyye ise: Kastedilen *lehv* (oyun, eğlence) ve şarkıdır demiştir. Ebu'l-Âliye, Tâvûs, Muhammed b. Sîrîn, Dahhâk, er-Rabî b. Enes ve başkaları ise: Bunlardan kasıt müşriklerin bayramları, törenleridir, demişlerdir. Amr b. Kays da: Bunlardan maksat ise kötü ve hayasızca meclislerdir, demişlerdir. Mâlik, Zührî'den: Onlar içki meclislerinde hazır bulunmazlar ve böyle bir şeyi arzu etmezler diye açıkladığını nakletmektedir.

[5034] Nitekim hadis-i şerifte şöyle buyurulmuştur: *"Allah'a ve âhiret gününe iman eden bir kimse üzerinde içkinin elden ele dolaştığı bir sofraya oturmasın."*[397]

397 Daha önce Nisâ sûresi 140. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Yalan şahitlik yapmazlar"* buyruğu ile kastedilenin yalan şahitlik olduğu da söylenmiştir. Yalan şahitlik ise başkasına kasten, bilerek yalan söylemektir.

[5035] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Ebû Bekre'den şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Size büyük günahların en büyüklerini bildireyim mi?* -Bu sorusunu ilk defa tekrarladı.- Biz: Buyur ey Allah'ın Rasûlü! dedik. *"Allah'a ortak koşmak, anne babaya kötü davranmak* -yaslanmışken oturup- *dikkat edin bir de yalan söylemek, dikkat edin bir de yalan şahitlik etmek"* diye ekledi. Bunu o kadar tekrar etti ki biz: Ne olur sussa dedik.[398]

İfadelerin akışından daha açık anlaşılan *"yalan şahitlik yapmazlar"* buyruğu ile onun işlendiği yerde hazır bulunmazlar anlamının kastedildiğidir. Bundan dolayı hemen sonra: *"Lağve rastladıklarında da şereflice yüz çevirip geçerler"* buyurulmaktadır. Yani yalanın olduğu yerde bulunmazlar. Eğer onun olduğu yerden geçecek olurlarsa hiçbir şekilde onun pisliklerine bulaşmaksızın geçip giderler. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Şereflice yüz çevirip geçerler"*[399] buyurmaktadır.

[5036] İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbrâhim b. Meysere'nin haber verdiğine göre İbn Mes'ud bir lehvin (oyun ve eğlencenin) yanından geçti ama durmadan yoluna devam etti. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine: *"Andolsun İbn Mes'ud kerim (şerefli) olarak sabahı etti -ya da akşamı etti-"* buyurdu.[400]

[5037] İbn Meysere dedi ki: Bana ulaştığına göre İbn Mes'ud bir lehv (eğlence)in bulunduğu bir yerden yüz çevirerek geçti ve orada hiç durmadı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de: *"Andolsun İbn Mes'ud şerefli olarak sabahı etti -yahut akşamı etti-"* buyurdu. Sonra da İbrâhim b. Meysere: *"Lağve rastladıklarında da şereflice yüz çevirip geçerler"* buyruğunu okudu.[401]

---

398 Daha önce Nisâ sûresi 31. âyetin tefsirinde geçti.

399 Âyet-i kerimede geçen ve "yalan şahitlik" diye çevirdiğimiz "şehadetu'z-zurr" terkibindeki "zurr" kelimesi kısacası yalan, batıl ve gerçekle ilgisi olmayan itham gibi anlamlara gelir. Anlamının bu genişliğin sebebi ile de nakledilen şekillerde tefsir edilmiştir. Bütün bu anlatılanlar ve dolayısıyla ilk olarak hatıra gelenler arasında yer alan "yalan şahitlik"de bu genel anlamın bir dalı, bir kolu mesabesindedir. (Çeviren)

400 Zayıftır. Taberi, 26547 mürsel bir rivayettir.

401 Zayıftır. Suyûti, ed-Durru'l-Mensur, V, 148 İbn Ebî Hâtim ve İbn Asâkir tarafından kaydedilmiş olduğunu belirterek. Hadis mürsel olduğundan ötürü zayıftır. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

*"Onlar ki Rablerinin âyetleri ile kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar"* buyruğunda sözü edilen bu hal de mü'minlerin nitelikleri arasındadır. *"Gerçek mü'minler ancak o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, âyetleri karşılarında okunduğu zaman (bu) onların imanını arttırır ve onlar ancak Rablerine dayanıp, güvenirler."* (Enfâl, 2) Oysa kâfir böyle değildir. O Allah'ın kelamını dinleyecek olursa ondan etkilenmez, yaptıklarından geri durmaz. Aksine küfrünü, azgınlığını, ilgisizliğini, dalaletini sürdürmeye devam eder. Nitekim bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden bazıları: Bu hanginizin imanını arttırdı? derler. İman etmiş olanlara gelince, daima onların imanını arttırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler. Kalplerinde hastalık bulunanlar ise onların murdarlıklarını murdarlık katıp arttırdı."* (Tevbe, 124-125)

*"Bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar."* Yani onlar Rabbinin âyetleri ile kendisine öğüt verilen ve onları hiç duymamış gibi sağır ve kör kesilerek halini sürdüren kâfirden farklı bir durumdadırlar.

Mücâhid dedi ki: *"Bunlara karşı"* duymayan *"sağır"* gözleri görmeyen *"kör"* ve hiçbir şey anlamayan *"kimsele olarak yıkılmazlar."*

Hasan-ı Basrî dedi ki: Nice adam bu âyeti okuduğu halde yine bu âyete karşı sağır ve kör olarak geçip gider.

Katâde dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Onlar ki Rablerinin âyetleri ile kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar"* buyruğu şu demektir: Onlar hakka karşı sağır değildirler ve hakka karşı kör değildirler. Allah'a yemin ederim ki bunlar haktan geleni akıllarıyla kavramış, onun kitabından dinlediklerinden yararlanmış kimselerdirler.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Avn dedi ki: Şa'bî'ye: Bir kimse bir topluluğun secdede olduklarını görse ve onların secde etmelerine sebep olan buyruğu duymamışsa onlarla birlikte secde eder mi? diye sordum. (İbn Avn) dedi ki: Şa'bî şöyle dedi: *"Onlar ki Rablerinin âyetleriyle kendilerine öğüt verildiğinde bunlara karşı sağır ve kör kimseler olarak yıkılmazlar."* Yani o, o kimselerle birlikte secde etmez çünkü o secde âyetini iyice düşünmemiş, anlamaya gayret göstermemişti. Bu sebeple mü'minin başkasının peşinden bilgisizce giden birisi olmaması gerekir. Aksine o yaptığı işi basiretle, açık seçik ve kesin bir kanaatle yapmalıdır.

Scanned with CamScanner

*"Ve onlar ki: Rabbimiz! eş ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olanlar ver derler."* Yani bunlar Allah'tan sulplerinden ve soylarından Allah'a itaat edecek, bir ve tek olarak ona ibadet edip, ona hiçbir kimseyi ortak koşmayacak bir nesil çıkartmasını isterler.

İbn Abbâs dedi ki: Bununla Allah'a itaat ederek amelde bulunacak ve böylelikle dünyada ve ahirette gözlerinin kendileriyle aydınlanacağı bir soyu kastetmektedirler.

İkrime dedi ki: Onlar bu sözleriyle ne güzellik, ne çekicilik istememişlerdir, ama onlar soylarından gelenlerin itaatkâr olmalarını istemişlerdir.

Hasan-ı Basrî'ye bu âyet-i kerime hakkında soru sorulması üzerine şöyle demiştir: Bu Allah'ın Müslüman kula zevcesinden, eşinden, yakın arkadaşlarından, sevdiklerinden Allah'a itaat edecek kimseler göstermesini istemektir. Allah'a yemin ederim ki Müslüman bir kimse için bir evladının, bir torununun, bir kardeşinin yahut da çok sevdiği bir kimsenin aziz ve celil olan Allah'a itaat ettiğini görmesi kadar gözünü aydınlatacak hiçbir şey yoktur.

İbn Cüreyc de yüce Allah'ın: *"Rabbimiz! eş ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olanlar ver"* buyruğu hakkında şu açıklamayı yapmıştır: Bunlar sana ibadet etsinler, hem de güzel bir şekilde ibadet etsin. Başımıza türlü, çeşitli bela ve sıkıntıların gelmesine sebep olmasınlar.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de dedi ki: Yani onlar Allah'tan eşlerini ve soylarından gelecekleri İslam'a hidayet eylemesini isterler.

[5038] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Cübeyr b. Nufeyr babasından şöyle dediğini nakletti: Bir gün el-Mikdad b. el-Esved'in yanında oturuyorduk. Yanından bir adam geçti ve bu adam: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i gören bu iki göze ne mutlu! Biz de senin gördüklerini görmüş olmayı, tanık olduklarına tanık olmuş olmayı çok arzu ederdik dedi. Mikdad buna çok kızdı. Ben de hayret etmeye başladım. Çünkü adam hayırdan başka bir şey söylememişti. Mikdad sonra o adama dönüp şöyle dedi: Bir adamı Allah'ın kendisine göstermeyi dilememiş olduğu bir konumda hazır bulunmayı temenni etmeye iten nedir? Halbuki eğer o konumda bulunmuş olsaydı nasıl bir tutum takınacağını kendisi de bilmiyor. Allah'a yemin olsun ki Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i öyle kimseler gördü, onunla öyle kimseler karşılaştı

Scanned with CamScanner

ki Allah onları burunları üzere cehenneme itti. Ne onun çağrısını kabul ettiler, ne onu tasdik ettiler. Allah sizi ancak nebînizin getirdikleri sebebiyle Rabbinizi tasdik etmeyi bilenler olarak ve başkalarıyla sınanmanıza gerek olmaksızın çıkardı (dünyaya getirdi) diye Rabbinize hamd etmeli değil misiniz? Andolsun Allah Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i cahiliye döneminin öyle bir döneminde gönderdi ki daha önce hiçbir nebîyi bundan daha zor ve çetin bir halde göndermiş değildir. Onlar putlara ibadet etmekten daha üstün bir din olduğunu düşünmüyorlardı bile. Allah'ın peygamberi öyle bir Furkân ile geldi ki onunla hak ile batılı ayırdı, babayı oğlundan ayırdı. Gerçek şu ki bir adam Allah kalbinin kilidini imana açmış olduğu haliyle babasını, oğlunu ya da kardeşini kâfir olarak görebiliyordu. Eğer bu kişi ölecek olursa kesinlikle cehenneme gireceğini bildiği için sevdiği bir varlığının cehennem ateşine gideceğini bile bile gözü aydın olamıyor, rahat bulamıyordu. İşte yüce Allah'ın: *"Ve onlar ki: Rabbimiz! eş ve çocuklarımızdan bize gözlerimizin aydınlığı olan kimseler ver"* buyruğunda anlattığı da budur.[402]

Bu sahih bir senet olmakla birlikte Kütüb-i Sitte sahipleri bunu tahriç etmemişlerdir.

*"Bizi takva sahiplerine önder yap."* İbn Abbâs, Hasan, Katâde, Süddî ve er-Rabî b. Enes: Hayırda bize uyulacak önderler yap, diye açıklamışlardır. Başkaları: Hidayete erdirilmiş, doğru yolu göstericiler ve hayra davet edenler yap, diye açıklamışlardır. Böylelikle kendi ibadetlerinin çocuklarının ve soyundan gelecek olanlarının ibadetleri ile kesintisiz devam etmesini, onların sahip oldukları hidayetin faydasının kendilerini aşarak başkalarına da ulaşmasını istemiş olmaktadırlar. Bununsa sevabı daha çok ve akıbeti ise daha güzeldir.

[5039] Bundan dolayı Müslim'in Sahih'inde Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediği sabittir. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Âdemoğlu öldü mü ameli kesilir. Üç şey müstesna: Kendisine dua edecek salih bir evlat yahut kendisinden sonra yararlanılacak bir ilim ya da cari (faydası sürekli) bir sadaka (bırakanlar müstesna)."*[403]

402 Ahmed, VI, 3. Senedi İbn Kesir'in de belirttiği gibi sahihtir.
403 Daha önce Bakara sûresi 128. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾
خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَأُ بِكُمْ رَبِّي
لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ ۖ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

*75. İşte bunlar sabretmelerinden ötürü cennetin yüksek köşkleri ile mükâfatlandırılacaklar ve onlar orada esenlik dileği ve selâm ile karşılanacaklardır.*

*76. Onlar orada ebedi kalıcıdırlar. O ne güzel karargâh ve ikamet yeridir.*

*77. De ki: "Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu? Şimdi siz yalanladınız. Artık yakında ceza kaçınılmaz olacaktır."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah mü'min kullarının az önce geçen güzel niteliklerini, onların üstün ve değerli söz ve davranışlarını söz konusu ettikten sonra evet bütün bunlardan sonra şöyle buyurmaktadır: *"İşte bunlar"* bu niteliklere sahip olanlar *"sabretmelerinden"* yani bütün bunları gereğince yerine getirmelerinden *"ötürü"* kıyâmet gününde *"cennetin yüksek köşkleri ile mükâfatlandırılacaklardır."* Ebû Câfer el-Bakır, Said b. Cübeyr, Dahhâk ve Süddî: Cennete (köşk) denilmesinin sebebi yüksekliğinden dolayıdır, demektedir. *"Ve onlar orada"* yani cennette *"esenlik dileği ve selam ile karşılanacaklardır."* Yani onlara esenlik dileklerinde bulunulup, ikramların sunulması için çok çabuk davranılacaklar, saygı ve tazim ile karşılanacaklardır. Onlar için ve onlara selam vardır. Çünkü melekler: *"Her kapıdan onların yanına girip: Sabrettiğiniz şeylere karşılık selam sizlere (dünya) yurdun(un) ne güzel sonucudur bu"* (Ra'd, 23-24) derler.

*"Onlar orada ebedi kalıcıdırlar."* Orada ikamet edecekler, başka yere göç etmeyecekler, başka yerlere götürülmeyecekler, ölmeyecekler, oradan ayrılmayacaklar hatta ayrılmak dahi istemeyeceklerdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"O bahtiyar olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Gökler ve yer ayakta durduğu müddetçe orada ebediyen kalıcıdırlar. Rabbinin dilediği kadarı müstesnâ. Bu ardı arkası kesilmeyen bir bağıştır."* (Hûd, 108)

Scanned with CamScanner

*"O ne güzel karargâh ve ikamet yeridir."* Onun manzarası güzel, dinlenilecek ve karar kılınacak yer olması itibariyle çok iyi, çok hoştur.

*"De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu?"* Yani ona ibadet etmeyecek olursanız size aldırmaz ve size hiçbir şekilde önem vermez. Çünkü o mahlûkatı ancak kendisine ibadet etsinler, kendisinin birliğini tanısınlar, sabah akşam kendisini tesbih edip yüceltsinler diye yaratmıştır.

Mücâhid ve Amr b. Şuayb: *"Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu?"* buyruğunu Rabbim o durumda size ne yapsın ki, diye açıklamışlardır.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"De ki: Eğer duanız olmasaydı Rabbimin yanında sizin ne değeriniz olurdu?"* buyruğunu şu şekilde açıkladığını nakletmektedir: İmanınız olmasaydı onun yanında ne değeriniz olurdu? Yüce Allah böylelikle kâfirlere kendilerini mü'min olarak yaratmadığı için bir ihtiyacının bulunmadığını, eğer onlara bir ihtiyacı olsaydı kendilerine mü'minlere sevdirdiği şekilde imanı sevdirmiş olacağını haber vermektedir.

*"Şimdi siz"* ey kâfirler! *"yalanladınız. Artık yakında ceza kaçınılmaz olacaktır."* Yani yalanlayışınız sizin yakanızı bırakmayacaktır. Bu da sizin helak edilmenizi, azaba uğratılmanızı, dünya ve ahirette perperişan edilmenizi gerektirecektir anlamındadır. Bunun kapsamına Bedir günü de girmektedir. Nitekim Abdullah b. Mes'ud, Ubeyd b. Ka'b, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Mücâhid, Dahhâk, Katâde, Süddî ve başkaları bunu böylece tefsir etmişlerdir. Hasan-ı Basrî de *"artık yakında"* yani kıyâmet gününde *"ceza kaçınılmaz olacaktır"* diye açıklamıştır. Her iki açıklama arasında da bir aykırılık yoktur. Allah en iyi bilendir.

Furkân sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd Allah'a mahsustur. Minnet duygularımız yalnız O'nadır.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# ŞUARÂ SÛRESİ

[227 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

İmam Mâlik'ten nakledilmiş tefsirde bu sûrenin adı "Sûretu'l-Câmia" diye zikredilmiştir.

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ
أَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ إِنْ نَشَأْ نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ
أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثٍ
إِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ أَنْبَآءُ مَا كَانُوا بِهِ
يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى الْأَرْضِ كَمْ أَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
كَرِيمٍ ﴿٧﴾ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ وَإِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Tâ, Sîn, Mîm.*

*2. Bunlar apaçık kitabın âyetleridir.*

*3. İman etmiyorlar diye neredeyse kendini öldüreceksin.*

*4. Eğer istesek gökten üzerlerine bir âyet indiririz de boyunları ona eğiliverirdi.*

*5. Onlara Rahmân'dan yeni bir öğüt gelse muhakkak ondan yüz çevirirler.*

Scanned with CamScanner

*6. Artık onlar gerçekten yalanladılar. Alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine yakında gelecektir.*

*7. Yeryüzüne bakmazlar mı ki biz orada her güzel çiftten nice bitkiler bitirdik.*

*8. Muhakkak bunda bir âyet vardır. Halbuki onların çoğu mü'min değildirler.*

*9. Muhakkak Rabbin Azîz, Rahîm olandır.*

**Tefsiri:**

Sûrelerin baş taraflarındaki Mukatta harflere dair açıklamalarımızı Bakara sûresinin baş taraflarında yapmış bulunmaktayız.

*"Bunlar apaçık kitabın âyetleridir."* Yani bunlar apaçık (mubîn) Kur'ân âyetleridir. Yani hakkı batıldan, sapık yolları doğru yoldan ayıran her şeyi ile açık seçik ve besbelli olan bir kitaptır.

*"İman etmiyorlar diye"* aşırı üzüntünden ve iman etmelerini ileri derecede arzu ettiğinden dolayı *"neredeyse kendini öldüreceksin."* Bu buyruk, Allah tarafından Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) kâfirler arasından ona iman etmeyenlerin iman etmeyişleri dolayısıyla bir tesellidir. Şu buyruklar da bunun gibidir: *"O halde onlar için hasretler duyarak kendini bitirme."* (Fâtır, 8); *"Bu söze iman etmediler diye arkalarından üzülerek kendini helak edeceksin neredeyse"* (Kehf, 6) Mücâhid, İkrime, Hasan, Katâde, Atiyye ve Dahhâk: *"Neredeyse kendini helak edeceksin"* buyruğunu: Kendini öldüreceksin, diye açıklamışlardır. Şair de şöyle demektedir:

أَلا أَيُّهذَا البَاخِعُ الحُزنُ نفسَه لشيءٍ نَحَتْهُ عَنْ يَدَيه الْمَقَادِرُ

*Ey üzüntü ve kederin kendisini helak edip öldüreceği kişi*
*İlahi takdirin ellerinden uzaklaştırdığı bir şeyden ötürü!*

Daha sonra yüce Allah: *"Eğer istesek gökten üzerlerine bir âyet indiririz de boyunları ona eğiliverirdi"* buyurmaktadır. Yani biz isteseydik, çaresiz olarak kendilerini iman etmek zorunda hissedecekleri bir âyet (mucize) indirirdik, ama biz bunu yapmıyoruz. Çünkü bizler herkesten ancak kendi istek ve iradeleri ile iman etmelerini istiyoruz. Yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Eğer Rabbim dileseydi yeryüzünde bulunanların hepsi*

Scanned with CamScanner

*elbette toptan iman ederlerdi. Böyle iken sen iman etsinler diye insanları zorlayıp duracak mısın?"* (Yunus, 99); *"Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek ümmet yapardı. Onlarsa hala anlaşmazlık içindedirler. Rabbinin rahmet ettikleri müstesnâ. Zaten onları bunun için yaratmıştır."* (Hûd, 118-119) İşte onun kaderi yerini bulmuş, hikmetinin gereği gerçekleşmiş, kendilerine rasûlleri göndermek ve üzerlerine kitapları da indirmek sûretiyle yarattıklarına karşı en ileri derecede tartışılmaz delil de ortaya konulmuş oldu.

*"Onlara Rahmân'dan yeni bir öğüt gelse muhakkak ondan yüz çevirirler."* Onlara semadan ne zaman kitap gelirse mutlaka insanların çoğu ondan yüz çevirirler. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Sen ne kadar hırs göstersen de insanların çoğu iman etmezler."* (Yusuf, 103); *"Yazık o kullara! Kendilerine bir peygamber gelmezdi ki, onunla alay ediyor olmasınlar."* (Yâsin, 30); *"Sonra peygamberlerimizi birbiri ardınca gönderdik. Her bir ümmete peygamberleri geldikçe onu yalanladılar. Biz de onları birbirinin arkasına kattık ve onları ibretli hikâyeler kıldık. İman etmeyen bir kavim artık uzak dursun."* (Mü'minun, 44)

Bundan dolayı yüce Allah burada da: *"Artık onlar gerçekten yalanladılar. Alay ettikleri şeyin haberleri kendilerine yakında gelecektir"* buyurmaktadır. Yani onlar kendilerine gelen hakkı yalanladılar. İşte bu yalanlamalarının haberini bir süre sonra bileceklerdir. Zaten *"zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir."* (Şuarâ, 227)

Daha sonra yüce Allah, Rasûlü'ne aykırı durmak ve onun kitabını yalanlamak cesaretini gösterenlerin dikkatlerini, egemenlik ve saltanatındaki azametine, şan ve şerefinin yüceliğine çekmektedir. Çünkü o her şeyin üzerinde kahredici güce sahip, pek büyük ve her şeye gücü yetendir. O yeri yaratan, yerde ekin, mahsul ve hayvan türlerinden her türlü güzel çifti yetiştirip, bitirendir.

Süfyân es-Sevrî bir adamdan, o Şa'bî'den şöyle dediğini nakletmektedir: İnsanlar da yeryüzünün bitirdikleri arasındadır. Bu sebeple cennete giren kişi elbetteki üstün, değerli ve şereflidir. Cehenneme giren ise bayağı, adi ve hakirdir.

*"Muhakkak bunda bir âyet"* yani yeryüzünü yayan, semanın tavanını yükselten, her şeyi yaratanın kudretine delil *"vardır."* Bununla birlikte insanların çoğu iman etmediler. Aksine onu rasûllerini ve kitaplarını yalanladılar, emirlerine aykırı davrandılar, onun yasakladıklarını işlediler.

Scanned with CamScanner

*"Muhakkak Rabbin, Aziz"* her şeyin üstünde olan, her şeyi emri altına alan ve yenik düşüren *"Rahîm"* yarattıklarına merhametli olandır. Dolayısıyla da kendisine isyan edenleri çarçabuk cezalandırmayıp, aksine ona süre tanıyan, ona mühlet veren sonra da (vazgeçmezse) aziz ve muktedir olanın yakalayışıyla yakalayandır.

Ebu'l-Âliye, Katâde, er-Rabî b. Enes ve İbn İshâk da şöyle açıklamışlardır: Emirlerine aykırı hareket ederek başkalarına ibadet eden kimselerden intikam alışı ve onları cezalandırışı bakımından Aziz (güçlü ve muktedir) olandır. Said b. Cübeyr de: Kendisine tevbe edip dönen kimselere de *"Rahîm olandır"* diye açıklamıştır.

**Hz. Mûsâ ve Firavun'un Kavmi:**

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ
أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ
صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ
ذَنْبٌ فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا ۖ فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ
مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾
أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ
فِينَا مِنْ عُمُرِكَ سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ
الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ
مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ
﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾

*10. Hani Rabbin Mûsâ'ya şöyle seslenmişti: Git, o zalimler topluluğuna,*

*11. Firavun'un kavmine, korkmazlar mı onlar?*

*12. Dedi ki: "Rabbim, gerçekten ben, beni yalanlarlar diye korkarım."*

Scanned with CamScanner

*13. Ve göğsüm daralır, dilim çözülmez; bunun için Harun'a da elçilik ver.*

*14. Ayrıca onların bana isnad ettikleri bir suç da vardır. Onun için beni öldürmelerinden korkuyorum.*

*15. Buyurdu ki: "Asla! ikiniz âyetlerimizle gidin. Muhakkak biz sizinle birlikteyiz, işitenleriz."*

*16. İkiniz Firavun'a gidin ve deyin ki: Gerçekten biz âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz.*

*17. İsrâiloğullarını bizimle gönderesin, diye (geldik).*

*18. (Firavun) dedi ki: "Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi? Ömründen nice seneler aramızda eğlenmedin mi?"*

*19. Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin.*

*20. (Mûsâ): "O işi işlediğim sırada ben cahillerden idim" dedi.*

*21. Sizden korkunca da aranızdan kaçtım da Rabbim bana bir hüküm bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı.*

*22. Sen İsrâiloğullarını köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, kulu, Rasûlü ve kelîmi İmran oğlu Mûsâ (a.s)'a Tûr dağının sağ tarafından seslenip onunla konuşup münacatta bulunarak, onu rasûl olarak gönderip, seçtiği ve Firavun'a ve ileri gelenlerine gitmesini emrettiği hali şöylece haber vermektedir:

*"Git, o zalimler topluluğuna, Firavun'un kavmine. Korkmazlar mı onlar? Dedi ki: Rabbim gerçekten ben, beni yalanlarlar diye korkarım ve göğsüm daralır, dilim çözülmez. Bunun için Harun'a da elçilik ver. Ayrıca onların bana isnad ettikleri bir suç da vardır. Onun için beni öldürmelerinden korkuyorum."* Bunlar Mûsâ (a.s)'ın yüce Allah'tan kendisinden uzaklaştırmasını istediği bir takım özürler idi. Nitekim aynı hususu Tâhâ sûresinde şöyle dile getirmiş bulunmaktadır: *"Dedi ki: Rabbim, göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır. Bir de dilimden bağı çöz ki, sözümü anlasınlar, bana ailemden bir yardımcı ver, kardeşim Harun'u. Onunla sırtımı pekiştir ve onu işimde ortak yap; ta*

Scanned with CamScanner

*ki seni çok tesbih edelim, seni çok analım; çünkü sen bizi hakkıyla görensin. (Allah): İstediğin sana verildi ey Mûsâ! buyurdu."* (Tâhâ, 25-36)

*"Ayrıca onların bana isnad ettikleri bir suç da vardır. Onun için beni öldürmelerinden korkuyorum."* Çünkü Mûsâ (a.s) Mısır'dan çıkmasına sebep olan Kıpti bir kişiyi öldürmüştü.

*"Asla"* buyurdu. Yani yüce Allah ona: Sen böyle bir şeyden kesinlikle korkma, buyurdu. Nitekim yüce Allah bir başka yerde de: *"Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz ve size öyle bir sultan"* kesin delil ve belge *"vereceğiz ki âyetlerimiz sayesinde size ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galip gelecek-lersiniz"* (Kasas, 35) buyurmaktadır.

*"İkiniz âyetlerimizle gidin. Muhakkak biz sizinle birlikteyiz, işitenleriz."* Bu buyruk: *"Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm"* (Tâhâ, 46) buyruğu gibidir. Yani ben koruyuculuğumla, himayemle, yardımımla ve destek verişimle sizinle birlikteyim.

*"İkiniz Firavun'a gidin ve deyiniz ki: Gerçekten biz âlemlerin Rabbinin rasûlleriyiz."* Bir başka âyet-i kerimede de: *"Gerçekten biz senin Rabbinin rasûlleriyiz"* (Tâhâ, 47) buyurmaktadır. Yani bizim her birimiz Rabbinin sana gönderdiği bir elçiyiz.

*"İsrâiloğullarını bizimle gönderesin diye."* Yani artık onları esaretinden, emrinden, tasallutundan ve işkencelerinden onları serbest bırak. Çünkü onlar Allah'ın iman eden kulları, onun ihlâsa ermiş taraftarlarıdır. Böyle iken onlar senin yanında hor ve hakir kılan azap ve işkenceler altındadırlar.

Mûsâ ona bu sözleri söyleyince, Firavun artık orada onlardan tamamen yüz çevirdi, küçümseyici ve değersiz gören bir gözle bakarak şöyle dedi:

*"Sen çocuk iken yanımızda seni beslemedik mi? Ömründen nice seneler aramızda kalmamış mıydın? Ve işlediğin o işi de yaptın. Sen nankörlerdensin."* Sen aramızda, evimizde, yataklarımız üzerinde terbiye ettiğimiz, besleyip büyüttüğümüz, senelerce kendisine nimetler ihsan ettiğimiz bir kişisin. Bütün bunlardan sonra sen bu iyiliklere karşı kötü bir işle cevap verdin. Bizden birisini öldürdün ve sana yaptığımız bütün iyilikleri inkâr ettin, reddettin. Bundan dolayı *"sen nankörlerdensin"* yani yapılan iyilikleri inkâr edenlerdensin. Bu şekildeki açıklamayı İbn Abbâs ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem yapmış, İbn Cerîr de tercih etmiştir.

Scanned with CamScanner

*"O işi işlediğim sırada"* bunu yaptığım zamanda *"ben cahillerdendim"* yani bana vahiy gelmeden önce Allah bana risalet ve nübüvvet nimetini ihsan etmeden önce yapmıştım.

İbn Abbâs -Allah ondan ve babasından razı olsun-, Mücâhid, Katâde, Dahhâk ve başkaları: *"Ben dalalet içerisinde olanlardandım"* buyruğunu (mealdeki gibi) cahillerdendim, diye açıklamışlardır. İbn Cüreyc dedi ki: Bu, Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'ın kıraatinde de bu şekildedir.

*"Sizden korkunca da aranızdan kaçtım da Rabbim bana bir hüküm bağışladı ve beni peygamberlerden kıldı."* Yani önceki halim bitti, yeni bir durum ortaya çıktı. Artık Allah beni sana elçi gönderdi. Eğer ben ona itaat edersem kurtulurum, onun emrine aykırı hareket edersem helak olurum. Daha sonra Mûsâ şöyle dedi:

*"Sen İsrâiloğullarını köleleştirdiğin için bunu nimet diye başıma kakıyorsun."* Yani senin bana yaptığın iyilikler ve beni terbiye etmen İsrâiloğullarına yapmış olduğun kötülüğün bir karşılığı (neticesi) idi. Çünkü sen onları köleleştirmiş, hem kendinin, hem yönetiminin altındakilerin zor ve meşakkatli işlerinde istediğin tarafa gönderdiğin hizmetçilere dönüştürmüş idin. Senin onlardan bir kişiye yapmış olduğun bir iyilik onların tamamına yapmış olduğun kötülüğe denk olabilir mi? Yani senin İsrâiloğullarına yaptığın kötülüklere nispetle sözünü ettiğin şeyin hiçbir kıymeti yoktur.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾ قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ
﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ
الَّذِي أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ
وَمَا بَيْنَهُمَا ۚ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾

*23. Firavun: "Âlemlerin Rabbi dediğin nedir?" dedi.*

*24. "Göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir. Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz" dedi.*

*25. Etrafında bulunanlara: "İşitmiyor musunuz" dedi.*

Scanned with CamScanner

*26. (Mûsâ): "O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir" dedi.*

*27. (Firavun): "Size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir" dedi.*

*28. (Mûsâ): "Doğunun, batının ve onların etrafında olanların Rabbidir. Eğer akıl ederseniz" dedi.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Firavun'un küfrünü, azgınlıkta ayak diretmesini, haddi aşmasını ve hakkı bile bile inkâr etmesini *"âlemlerin Rabbi dediğin nedir"* şeklindeki sözlerini aktararak haber vermektedir. Çünkü Firavun kavmine: *"Sizin benden başka bir ilahınız olduğunu bilmiyorum"* (Kasas, 38) dediğini haber verdiği gibi onun *"kavmini hafife aldığını, onların da ona itaat ettiklerini"* (Zuhruf, 54) haber vermektedir. Onlar yüce yaratıcının varlığını inkâr ediyor, kendilerinin Firavun dışında bir Rablerinin olmadığına inanıyorlardı. Mûsâ: *"Şüphesiz ben âlemlerin Rabbinin rasûlüyüm"* deyince, Firavun ona: Benden başka âlemlerin Rabbi olduğunu iddia ettiğin bu Rab da kimmiş, dedi. Selef âlimleri ile sonradan gelenlerin önderleri bu buyruğu böylece tefsir etmişlerdir. Hatta Süddî şöyle demektedir: Bu âyet-i kerime, yüce Allah'ın: *"Sizin Rabbiniz kimdir ey Mûsâ! dedi. (Mûsâ): Rabbimiz, bütün her şeye hilkatini verip sonra da doğru yolu gösterendir, dedi"* (Tâhâ, 49-50) buyruğuna benzemektedir, demiştir.

Mantık ilmiyle uğraşanlar ile başkaları arasından, bu Allah'ın mahiyetinin ne olduğu hakkında sorulmuş bir sorudur, diyenler ise yanılmışlardır. Çünkü o, yaratıcıyı kabul etmiyordu ki, onun mahiyeti hakkında soru sorsun. Aksine o, göründüğü kadarıyla, bütünüyle Allah'ın varlığını inkâr eden birisi idi. Her ne kadar ona karşı deliller, belgeler ortaya konulmuş olsa bile. İşte o vakit Mûsâ da kendisine âlemlerin Rabbi hakkında soru sorunca *"göklerle yerin ve onların arasında olanların Rabbidir"* diye cevap vermişti. Yani o bütün bunların yaratıcısı, onların mutlak sahibi, onlarda dilediği gibi tasarrufta bulunandır, onların ilâhıdır ve onun ortağı yoktur. O her şeyi içindeki sabit yıldızlarıyla, ışık saçan gezegenleriyle yüksek âlemi de, denizleriyle, ovalarıyla, dağlarıyla, ağaçlarıyla, hayvanlarıyla, bitkileriyle, mahsulleriyle alt âlemi ve her ikisi arasındaki havayı kuşları, hava boşluğunu ve içindekileri yaratan Allah'tır. Hepsi onun kullarıdır, ona boyun eğmiş, ona zilletle itaat etmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*"Eğer gerçekten inanan kimseler iseniz"* yani eğer sizin inanan kalpleriniz ve eşyayı derinliğine gören basiretleriniz varsa (bu gerçeği görür, kabul edersiniz).

Bunu duyunca Firavun çevresinde bulunan ileri gelenlerine, devletinin yönetiminin başında bulunanlarına dönerek Mûsâ ile alay ederek, küçümseyerek ve söylediklerini yalanlamak amacıyla *"işitmiyor musunuz"* dedi. Yani sizler bu kimsenin sizin benden başka bir ilahının olduğu iddiasını ileri sürmesine şaşmıyor, hayret etmiyor musunuz?

Mûsâ da onlara: *"O sizin de Rabbinizdir, sizden önceki atalarınızın da Rabbidir"* diye cevap verdi. Yani o hem sizi yaratandır, hem de Firavun'dan ve Firavun'un döneminden önce gelip geçmiş önceki atalarınızın da yaratıcısıdır.

Bu sefer Firavun kavmine *"size gönderilen bu elçiniz mutlaka delidir dedi."* Onun ortada benden başka bir ilah bulunduğu iddiası akılsızca bir iddiadır.

Mûsâ da Firavun'un söylediği sözleriyle onların akıllarına sokmaya çalıştığı şüphe uyandırıcı sözlerine karşılık: *"Doğunun da, batının da ve aralarında olanların da Rabbidir. Eğer akıl ederseniz"* diye cevap verdi. Yani yıldızların, gezegenlerin doğduğu doğuyu yaratan yine gezegenlerin battığı batıyı da yaratan, (ikisi arasındaki) sabit yıldızları da, gezegenleri de kendilerini musahhar kılıp, takdir etmiş olduğu bu düzen içerisinde var eden işte odur. Eğer şu Rabbiniz ve ilahınız olduğunu iddia eden kişi doğruyu söylüyor ise, haydi durumu tersine çevirsin, doğuyu batı, batıyı doğu yapsın. Nitekim yüce Allah'ın, İbrâhim ile Rabbi hakkında tartışanın durumuna dair verdiği haber de bunu andırmaktadır: *"Rabbi hakkında İbrâhim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrâhim: Benim Rabbim dirilten ve öldürendir deyince, o: Ben de diriltir ve öldürürüm demişti. İbrâhim: Muhakkak Allah güneşi doğudan getiriyor, haydi sen de onu batıdan getir deyince, o kâfir şaşırıp kalmıştı. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez."* (Bakara, 258)

Firavun bu şekilde yenilgiye uğratılıp, ileri sürecek bir delili kalmayınca konumunu, gücünü ve otoritesini kullanma yoluna baş vurdu ve bunun kendisine fayda sağlayacağına, Mûsâ (a.s) hakkında da işe yarayacağına inandı. Bundan dolayı da yüce Allah'ın kendisinden haber verdiği şekilde söyleyeceğini söyledi:

Scanned with CamScanner

قَالَ لَئِنِ اتَّخَذْتَ إِلٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ
أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ
﴿٣١﴾ فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا
هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ
﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَنْ يُخْرِجَكُمْ مِنْ أَرْضِكُمْ بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾
قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ
سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾

*29. "Eğer benden başka ilâh edinirsen elbette seni zindana atılanlar arasına katarım" dedi.*

*30. (Mûsâ): "Ben sana apaçık bir şeyle gelmiş isem de mi?" dedi.*

*31. (Firavun): "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen haydi onu getir" dedi.*

*32. (Mûsâ) bunun üzerine asasını bıraktı. O da hemen apaçık bir ejderha oluverdi.*

*33. Elini çıkardığında bakanlara bembeyaz görünüverdi.*

*34. (Firavun) etrafındaki ileri gelenlere dedi ki: "Muhakkak ki bu, çok bilgili bir sihirbazdır."*

*35. Sizi sihri ile yerinizden çıkarmak istiyor; ya siz ne buyurursunuz?*

*36. Dediler ki: "Onu ve kardeşini oyala ve şehirlere toplayıcılar gönder."*

*37. Çok iyi bilen bütün sihirbazları sana getirsinler.*

**Tefsiri:**

Firavun'a karşı yapılan açıklamalar ve akıl doğrultusunda deliller ortaya konulunca, o da Mûsâ'yı elindeki güç ve saltanat ile baskı altına alma yoluna başvurdu ve artık bunun ötesinde söylenecek bir şey olmayacağını düşünerek şöyle dedi: *"Eğer benden başka ilah edinirsen elbette seni zindana*

Scanned with CamScanner

*atılanlar arasına katarım."* Bu sefer Mûsâ: *"Ben sana apaçık bir şeyle"* kesin ve açık bir delil ile *"gelmişsem de mi"* dedi.

*"Eğer doğruyu söyleyenlerden isen onu getir, dedi. Bunun üzerine (Mûsâ) asasını bıraktı, o da hemen apaçık bir ejderha oluverdi."* Oldukça açık, belli ve kocaman ayakları, kocaman bir ağzı, dehşet verici ve korkutucu bir şekle sahip bir ejderha oluverdi. Yakasından da *"elini çıkardığında bakanlara"* ay parçası gibi parıldayan *"bembeyaz görünüverdi."*

Firavun yine bedbahtlığından ötürü alelacele yalanlamaya ve inat etmeye kalkıştı ve *"etrafındaki ileri gelenlere dedi ki: Muhakkak ki bu çok bilgili bir sihirbazdır."* Sihirde oldukça maharetli ve üstün birisidir.

Bu sözleriyle Firavun aldatıcı bir propaganda ile onun bu yaptıklarının mucize türünden değil, sihir türünden olduğunu göstermeye çalıştı sonra da ona karşı durmaya, onu inkâr etmeye, onları teşvik edip harekete getirmek için de *"sizi sihri ile yerinizden çıkarmak istiyor ya siz ne buyuruyorsunuz?"* dedi. Yani o bu yolla insanların kalplerini kazanmak istiyor. Böylelikle yardımcılarının, destekleyicilerinin, izleyicilerinin çoğalmasını ve sizin elinizdeki devlet güç ve imkânlarınızı ele geçirerek sizi yenik düşürmek, elinizden ülkenizi almak istiyor. O halde siz bana ona karşı ne yapacağımı görüşlerinizi belirterek söyleyiniz.

*"Dediler ki: Onu ve kardeşini oyala ve şehirlere toplayıcılar gönder. Çok iyi bilen bütün sihirbazları sana getirsinler."* Yani onu da, kardeşini de senin ülkendeki şehirlerden ve devletinin çeşitli bölgelerinden sihiri çok iyi bilen herkes toplanıp bir araya gelinceye kadar oyala, geciktir. Ta ki bu sihirbazlar da Mûsâ'nın getirdiğinin bir benzerini getirsinler, böylelikle sen onu yenersin. Ona karşı zafer elde eder, güçlenirsin. Firavun onların bu isteklerini kabul etti.

Bu ise yüce Allah'ın bu hususta onların lehine olayları yönlendirmesinden ibaretti. Böylelikle bütün insanlar büyük bir düzlükte bir araya gelip toplansınlar, Allah'ın âyetleri, belgeleri, tartışılmaz delilleri gündüzün ortasında açık seçik bir şekilde insanlara karşı ortaya konulsun.

Scanned with CamScanner

فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ
مُجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِنْ كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾
فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ
﴿٤١﴾ قَالَ نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُمْ مُوسَى
أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ وَقَالُوا بِعِزَّةِ
فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ
تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا
بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَى وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾

*38. Böylece sihirbazlar belirli bir günün bir vaktinde bir araya getirildi.*

*39. Ve insanlara da: "Siz de toplanır mısınız" denildi.*

*40. Umarız ki sihirbazlar galip gelirlerse biz de onlara uyarız.*

*41. Sihirbazlar geldiklerinde Firavun'a dediler ki: "Eğer biz galip olursak bize bir ödül var değil mi?"*

*42. "Evet, o takdirde siz elbette yakınlaştırılacaklardan olursunuz" dedi.*

*43. Mûsâ onlara: "Siz ne atacaksanız atın" dedi.*

*44. İplerini ve asalarını bıraktılar ve: "Firavun'un izzeti hakkı için muhakkak biz galipleriz" dediler.*

*45. Mûsâ asasını bırakır bırakmaz onların hile ile yaptıklarını yutuverdi.*

*46. Sihirbazlar hemen secdeye kapanıverdiler.*

*47, 48. "Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik" dediler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Mûsâ (a.s) ile Kıptiler arasındaki bu fiili karşılaşma ve tartışmayı A'râf sûresinde, Tâhâ sûresinde ve bu sûrede zikretmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Çünkü Kıptiler ağızlarıyla Allah'ın nurunu söndürmek istemişlerdi. Allah ise kâfirler hoş görmese dahi nurunu tamamlamaktan başkasını murad etmiyordu. İşte küfür ile imanın hali hep budur. Onlar ne zaman yüzleşir, birbirleriyle karşı karşıya gelecek olurlarsa mutlaka iman küfrü yenik düşürür. *"Hayır, biz hakkı batılın üzerine atarız da beynini parçalar. Bir de bakarsın yok olup gitmiş. Allah'a karşı yakıştırdığınız nitelemelerden ötürü yazıklar olsun size!"* (Enbiyâ, 18); *"De ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Şüphesiz batıl, yok olmaya mahkûmdur."* (İsrâ, 81)

Bu sebeple Mısır'ın çeşitli bölgelerinden toplayıp, bir araya getirdikleri sihirbazlar o dönemde insanların en ileri derecedeki sihirbazları, bu sanatı en iyi bilenleri ve bu hususta insanlara en ileri derecede hayal (illüzyon) gösterilebilen kimseleri idi. Sihirbazlar sayıca pek çoktu, büyük bir kalabalık idiler. 12 bin, 15 bin, 17 bin, 19 bin, 30 küsur bin hatta seksen bin oldukları söylenmiştir.[404] Daha başka rakamlar da verilmiştir. Sayılarını en iyi bilen Allah'tır.

İbn İshâk dedi ki: Bunların başları ise aralarında bulunan dört kişi idi. Bunlar onların liderleri ve başkanlarıydı. Bu dört kişinin adı da Sâtûr, Âzûr, Hutahit ve Yasfî idi. İnsanlar o gün toplanıp bir araya getirildiler. Aralarından birisi de: *"Umarız ki sihirbazlar galip gelirlerse biz de onlara uyarız"* demişti. İster sihirbazlar tarafından ortaya konulsun, ister Mûsâ tarafından ortaya konulsun fark etmeksizin biz hakka uyacağız, demediler. Aksine yönetilenler de krallarının dini üzeredirler.

*"Sihirbazlar"* Firavun'un meclisine *"geldiklerinde"* Firavun için büyükçe bir otağ kurulmuş, o emrinin altındakilerini, hizmetçilerini, bakanlarını, devletinin önde gelen başkanlarını ve krallığının bütün askerlerini de toplamış idi. Sihirbazlar Firavun'un önünde ayakta durarak ondan galip geldikleri takdirde -yani kendisi için bir araya gelmeleri istenen bu kişiyi yendikleri takdirde- ondan kendilerine iyilikte bulunmasını ve kendilerini yakınlaştırmasını isteyerek şöyle dediler: *"Eğer biz galip olursak bize bir ödül var değil mi? O: Evet, o takdirde siz elbette yakınlaştırılacaklardan olursunuz, dedi."* Hatta sizin istediklerinizden daha da özel olarak; ben sizleri bana yakınlaştırılacak ve kendileriyle oturup, kalkacağım kimseler yapacağım, dedi.

404 Bunlar hayali ve İsrâiloğulları rivayetleri menşeli rakamlardır.

Scanned with CamScanner

Sonra da karşılaşmanın yapılacağı yere geri döndüler. *"Dediler ki: Ey Mûsâ sen mi bırakırsın yoksa ilk bırakan biz mi olalım? O: Hayır, siz bırakın, dedi."* (Tâhâ, 65) Burada ise bu husus, daha kısa anlatılmış bulunmaktadır. Mûsâ onlara *"siz ne atacaksanız atın, dedi. İplerini ve asalarını bıraktılar ve Firavun'un izzeti hakkı için muhakkak biz galipleriz, dediler."* Bu da avamdan, cahil olan kimselerin bir iş yaptıkları vakit, bu filan kişi sayesinde oldu, demelerine benzer. Yüce Allah A'râf sûresinde: *"İnsanların gözlerini büyülediklerini ve onlara korku saldıklarını, böylece büyük bir sihir ortaya koyduklarını"* (A'râf,116) buyruğuyla buna işaret ederken, Tâhâ sûresinde şöyle buyurmaktadır: *"Bir de baktı ki onların ipleri ve değnekleri büyülerinden ötürü kendisine yürüyorlarmış gibi geldi. Mûsâ içten içe bir korkuya kapıldı. Biz ona: Korkma! dedik. Çünkü üstün gelecek olan sensin. Sağ elindekini (asanı) bırak. Onların yaptıklarını yutacak, onların yaptıkları ancak bir büyücü hilesidir. Büyücü ise nereye giderse iflah olmaz."* (Tâhâ, 66-69)

Burada ise yüce Rabbimiz: *"Mûsâ asasını bırakır bırakmaz onların hile ile yaptıklarını yutuverdi"* buyurmaktadır. Yani onların yaptıkları büyüyü her bir yerden yakalıyor, bir araya getiriyor ve hiçbir şey bırakmadan hepsini yutuveriyordu. Yüce Allah başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"İşte böylece hak yerini buldu, onların yapmakta oldukları şeyler de boşa çıkıp gitti. Artık oracıkta yenilmiş oldular, küçülmüşler olarak geri döndüler. Sihirbazlar ise hep birden secdeye kapandılar. Dediler ki: Âlemlerin Rabbine, Mûsâ ve Harun'un Rabbine iman ettik."* (A'râf,118-122)

Bu, gerçekten pek büyük bir iş ve kesinlikle ileri sürülecek herhangi bir mazerete meydan vermeyen bir belge, susturucu bir delil idi. Çünkü Firavun'un kendileri aracılığıyla zafer elde edeceğini ümit ettiği ve galip gelmelerini istediği kimseler yenik düşmüşler, boyun eğmiş ve o çok önemli kritik zamanda Mûsâ'ya iman etmişlerdi. Mûsâ ile Harun'u hak ile ve göz kamaştırıcı mucize ile göndermiş olan âlemlerin Rabbi Allah için secdeye kapanmışlardı. Bunun sonucunda Firavun, dünyada benzeri görülmedik bir yenilgiye uğradı.

Firavun -Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerine olsun- oldukça yüzsüz ve cüretkâr birisi idi. Bu sefer büyüklenerek bile bile hakkı inkâr etmeye, inatlaşmaya ve batıl iddialarda bulunmaya yöneldi, sihirbazları tehdit etmeye, korkutmaya ve onlara: *"Muhakkak ki o size büyüyü öğreten*

Scanned with CamScanner

*büyüğünüzdür."* (Tâhâ, 75); *"Bu şüphe yok ki ahalisini oradan çıkarmanız için şehirde kurduğunuz gizli bir tuzaktır. Yakında bileceksiniz"* (A'râf,123) demeye koyuldu.

قَالَ ءَامَنتُمْ لَهُۥ قَبْلَ أَنْ ءَاذَنَ لَكُمْ ۖ إِنَّهُۥ لَكَبِيرُكُمُ ٱلَّذِى عَلَّمَكُمُ ٱلسِّحْرَ ۚ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ۚ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَٰفٍ وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا۟ لَا ضَيْرَ ۖ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَن يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَٰيَٰنَآ أَن كُنَّآ أَوَّلَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

*49. Dedi ki: "Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz? Demek ki o, size sihri öğreten büyüğünüzmüş. Yakında bileceksiniz. Mutlaka el ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim ve hepinizi toptan asacağım."*

*50. "Olsun, zararı yok zaten biz Rabbimize dönücüleriz" dediler.*

*51. Biz, gerçekten ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı bağışlayacağını ümit ederiz.*

**Tefsiri:**

Firavun onları tehdit etti ama bu tehdit onları yollarından geri çevirmedi. Onları korkutmaya çalıştı ama bu korkutması onların iman ve teslimiyetlerini arttırmaktan başka bir işe yaramadı. Çünkü küfrün perdesi kalplerinin üzerlerinden açılmış, kendi kavimlerinin bilmediklerini bilmek sûretiyle hak onlar için açık seçik bir şekilde ortaya çıkmıştı. Onlar Mûsâ'nın bu getirdiğinin bir insan tarafından ortaya konulamayacağını, ancak Allah'ın bununla onu desteklediğini ve bunu Rabbinden getirdiklerinin doğru olduğuna dair bir delil ve belge kıldığını bildiler. Bu sebeple Firavun kendilerine: *"Ben size izin vermeden önce mi ona iman ettiniz?"* dedi.

Yani sizin yaptığınız bu işte benden izin almanız ve bu hususta benim önüme geçmemeniz gerekirdi. Ben size izin verirsem o zaman bu işi yapardınız, eğer yapmayacağınızı söylersem yapmayacaktınız. Çünkü emrine itaat olunan egemen yöneticiyim ben, demişti.

*"Demek ki o size sihri öğreten büyüğünüzmüş."* Bu iddia ise herkesin batıl ve geçersiz olduğunu gayet iyi bildiği hakka karşı bile bile bir inatlaşma,

Scanned with CamScanner

hakkı inkârdır. Çünkü onlar o günden önce Mûsâ ile bir araya gelmiş değillerdi. Nasıl olur da onlara sihir mesleğini öğreten büyükleri olabilirdi ki? Aklı başında bir kimse böyle bir şey diyemez.

Sonra Firavun onların el ve ayaklarını kesip, onları asmakla tehdit edince: *"Olsun, zararı yok."* Bunun hiçbir sakıncası olmaz, bunun bize zararı olmaz ve biz buna aldırmıyoruz. *"Zaten biz Rabbimize dönücüleriz, dediler."* Yani dönüş aziz ve celil olan Allah'a olacaktır. O ise güzel amelde bulunanların mükâfatını boşa çıkarmaz, senin bize yaptıkların ona gizli kalmaz. Buna karşılık o bizleri en mükemmel ve eksiksiz bir şekilde mükâfatlandıracaktır. Bundan dolayı hemen akabinde: *"Biz gerçekten ilk iman edenler olduğumuz için Rabbimizin günahlarımızı"* yani işlemiş olduğumuz günahları ve senin bizi yapmaya zorladığın büyücülüğün günahını *"bağışlayacağını ümit ederiz."* Çünkü biz kavmimiz olan Kıptiler arasından en erken imana koştuk. Firavun hepsini öldürdü.

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰٓ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِيٓ إِنَّكُم مُّتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَأَرْسَلَ
فِرْعَوْنُ فِي الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٣﴾ إِنَّ هَٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ
﴿٥٤﴾ وَإِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَإِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾
فَأَخْرَجْنَاهُم مِّنْ جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾
كَذَٰلِكَ وَأَوْرَثْنَاهَا بَنِيٓ إِسْرَآئِيلَ ﴿٥٩﴾

*52. Biz Mûsâ'ya: "Kullarım ile geceleyin yola çık. Muhakkak izleneceksiniz" diye vahyettik.*

*53. Firavun şehirlere toplayıcı adamlar gönderdi.*

*54. "Gerçekten bunlar az bir topluluktur" (dedi).*

*55. Onlar bizi gerçekten kızdırdılar.*

*56. Biz ise uyanık ve tedbirli topluluğuz.*

*57. Böylece onları bostanlarından, akarsularından çıkardık.*

*58. Ve hazinelerle şerefli makamlardan.*

*59. İşte böyle. Bizde onlara İsrâiloğullarını mirasçı kıldık.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Mûsâ (a.s)'ın Mısır ülkesinde kalışı ve orada Allah'ın delil ve belgelerini Firavun'a ve çevresindeki ileri gelenlere karşı ortaya koyması, buna rağmen onların bile bile inkâr edip, büyüklük taslamaları ve inatlaşmaları sürüp gitti. Geriye azap ile ibretli cezaya uğratılmalarından başka bir yol kalmayınca Allah, Mûsâ (a.s)'a bir gece Mısır'dan İsrâiloğulları ile birlikte çıkıp gitmesini ve onları emrolunduğu yere götürmesini emir buyurdu. Mûsâ (a.s) da aziz ve celil olan Rabbinin kendisine emrettiğini yerine getirdi.

Mûsâ (a.s) İsrâiloğullarını alıp çıkmadan önce Firavun kavminden çok miktarda süs eşyalarını iğreti olarak almışlardı. Birden çok müfessirin zikrettiği üzere onları alıp dışarı çıkması ayın doğduğu sırada gerçekleşmişti. Mücâhid de (r.h) o gece ayın tutulduğunu zikretmektedir. Allah en iyi bilendir.

Mûsâ (a.s) Yusuf (a.s)'ın kabrinin nerede olduğunu sormuş, İsrâiloğullarından oldukça yaşlı bir kadın da ona Yusuf (a.s)'ın kabrini göstermişti. Mûsâ da onun tabutunu beraberlerinde taşıyıp götürmüştü. Bizzat kendisinin onu taşıdığı da söylenir. Çünkü Yusuf (a.s) İsrâiloğulları Mısır'dan çıkıp gidecek olurlarsa kendisini de alıp götürmelerini vasiyet etmişti. Bu hususta bir hadis de varid olmuştur.

[5040] Bunu İbn Ebî Hâtim (r.h) rivayet etmiş ve şöyle demiştir: Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir bedeviye misafir oldu. Bedevi ona ikramda bulundu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de ona: *"Ara sıra bize uğra"* buyurdu. Bedevi Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına gelince, Allah Rasûlü de ona: *"Ne ihtiyacın var"* dedi. O: Yüküyle birlikte bir deve ile çocuklarımın sütünü sağacağı birkaç dişi keçi istiyorum, dedi. Allah Rasûlü: *"Sen İsrâiloğullarının koca karısı kadar olmaktan aciz mi düştün?"* dedi. Ashabı Allah Rasûlü'ne: İsrâiloğullarının koca karısı da neydi? diye sordular. Şöyle buyurdu: *"Mûsâ İsrâiloğullarını geceleyin alıp çıkmak isteyince yolu şaşırdı. İsrâiloğullarına bunun sebebi ne ki? dedi, İsrâiloğullarının ilim adamları ona şu cevabı verdi: Sebebini biz sana söyleyelim. Yusuf (a.s)'ın ölümü yaklaşınca bizden Allah adına ahid almıştı. Mısır'dan çıkacak olursak mutlaka tabutunu da bizimle beraber taşıyacağımıza dair bizden söz aldı. Mûsâ onlara: Peki, Yusuf'un kabrinin nerede olduğunu hanginiz biliyor, dedi. Onlar: İsrâiloğulları arasından oldukça yaşlı bir kadından başkası bilmiyor dediler. Mûsâ ona bir haberci gönderip: Bana Yusuf'un kabrini göster dedi.*

Scanned with CamScanner

*Kadın: Bana istediğim hükmü vermeyecek olursan Allah'a yemin olsun ben de göstermeyeceğim, dedi. Mûsâ ona: Senin istediğin hüküm nedir? dedi. Kadın: Benim istediğim hüküm cennette seninle birlikte olmamdır, dedi. Bu isteği Mûsâ'ya ağır gelir gibi oldu. Ona: Bu kadına istediği hükmü ver, denildi.* (Allah Rasûlü devamla) şöyle buyurdu: *Kadın onlarla birlikte bir su birikintisinin yanına kadar gitti. Mûsâ onlara bu suyu çekiniz, dedi. Onlar suyu çektikten sonra kadın kazınız, dedi. Orayı kazıyınca Yusuf'un kabrini de çıkardılar. Kabrini taşımaları ile birlikte yol önlerinde gündüzmüş gibi aydınlanıverdi."*[405] Bu oldukça garip bir hadistir. En kuvvetli bir ihtimalle mevkuftur. Allah en iyi bilendir.

Sabah olunca İsrâiloğullarının mahallelerinde giden gelen, ses seda görülmeyince bu hal Firavun'u öfkelendirdi, İsrâiloğullarına oldukça kızdı. Çünkü yüce Allah onu helak etmeyi murad etmişti. Firavun çok süratli bir şekilde ülkesinde toplayıcılar gönderdi. Yani nakibler ve hacibler gibi askerleri toplayıp bir araya getirecek kimseler gönderdi ve onlara *"gerçekten bunlar"* yani İsrâiloğulları *"az bir topluluktur"* sayıca az bir kesimdir, diye seslendi. (Devamla şunları da söyledi): *"Onlar bizi gerçekten kızdırdılar."* Yani her vakit onlardan bizi kızdıracak bilgiler ulaşıyor. *"Biz ise uyanık ve tedbirli bir topluluğuz."* Yani biz her zaman onların gailelerine karşı tedbirliyiz. Seleften bir grup: "(وَإِذَا الْجَمِيعُ حَذِرُونَ): *Derken hepsi tedbirli olarak bir araya geldiler."* Yani silahlanarak hazır hale geldiler, diye okumuşlardır.

---

405 Tercih edilen mevkuf olduğudur. Bunu Ebû Ya'la, 7254; İbn Hibbân, 723; Hakim, II, 404-405, 571-572. Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir demiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir. Ancak bu su götürür bir değerlendirmedir. Çünkü hadis Yunus b. Ebî İshâk es-Sebîî etrafında dönüp durmaktadır. O ise Müslim'in ravilerindendir. Buhârî Sahih'inde ondan rivayet nakletmemiştir. Buhârî ondan yalnız "el-Kıraatu Halfe'l-İmam" adlı cüzünde rivayet nakletmiştir. Bununla birlikte birden çok kişi onun zayıf olduğunu söylemiştir. Mizan, 9914'de: İbn Mehdi onda bir sakınca yoktur demiş, Ebû Hâtim doğru sözlüdür ama rivayeti delil gösterilmez, İbn Hiraş leyyindir, İbn Hazm ise Muhalla'da Yahyâ el-Kattan ve Ahmed zayıf olduğunu söylemiştir demektedir. Zehebî dedi ki: Derim ki: O doğru sözlüdür. Ancak Şu'be ve Mis'ar gibi güçlü bir ravi değildir. Yahyâ b. Said: Bir parça yanılması vardı derken, Ahmed: Rivayet ettiği hadisleri muzdariptir demiştir. Ahmed de bir rivayette onun sika olduğunu söylemiştir. -Mizan'dan kısaltılarak- Bu görüşler arasında en mutedil olan görüş ise Ebû Hâtim'in doğru sözlüdür ama rivayeti delil gösterilmez şeklindeki değerlendirmesidir. Bu oldukça garip hadisi de münferiden kendisi rivayet etmiştir. İbn Kesir'in dediği gibi. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Ben ise onların kökünü kurutmak istiyorum, onlardan canlı birisini dahi bırakmak istemiyorum.

Firavun bizzat kendisi ve askerleri onlara vermek istediği cezanın kendisi ile cezalandırıldı.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Böylece onları bostanlarından, akarsularından çıkardık ve hazinelerle şerefli makamlarından"* Firavun ve askerleri bu büyük nimetler arasından cahime gitmek üzere çıktılar. O yüksek köşkleri, bostanları, bahçeleri, ırmakları, malları, rızıkları, mülkü, dünyadaki yüksek makam ve mevkileri terk ettiler.

*"İşte böyle, biz onlara İsrâiloğullarını mirasçı kıldık."* Yüce Allah'ın şu buyrukları da böyledir: *"Zayıf düşürülmüş kavmi de bereketlendirdiğimiz yerin doğularına da, batılarına da mirasçı kıldık. Rabbinin İsrâiloğullarına olan o pek güzel vaadi sabretmelerinden ötürü eksiksiz bir şekilde yerini buldu. Firavun ve kavminin yapmakta ve yükseltmekte oldukları (binaları) ise darmadağın ettik."* (A'râf,137); *"Biz o arzda zayıf düşürülmüşlere lütuf vermek, onları önderler yapmak ve onları mirasçılar kılmak istiyorduk ve onlara arzda güç ve imkân verelim. Firavun'a, Haman'a ve ordularına da onlardan korka geldiklerini gösterelim."* (Kasas, 5-6)

فَأَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَاءَ الْجَمْعَانِ قَالَ أَصْحَابُ مُوسَىٰ
إِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا ۖ إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾ فَأَوْحَيْنَا
إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْبَحْرَ ۖ فَانفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ
الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَأَزْلَفْنَا ثَمَّ الْآخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَأَنجَيْنَا مُوسَىٰ وَمَن مَّعَهُ
أَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا الْآخَرِينَ ﴿٦٦﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا
كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

*60. Sonra güneş doğarken onların ardından gittiler.*

*61. İki topluluk birbirini görünce Mûsâ'nın arkadaşları: "İşte şimdi kıstırıldık" dediler.*

Scanned with CamScanner

*62. "Asla! Muhakkak Rabbim benimledir, bana doğru yolu gösterecektir" dedi.*

*63. Biz de Mûsâ'ya: "Asanla denize vur" diye vahyettik. Ardından deniz ayrılıp her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu.*

*64. Diğerlerini de buraya yanaştırdık.*

*65. Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık.*

*66. Sonra diğerlerini suda boğduk.*

*67. Şüphesiz ki bunda bir âyet vardır, fakat çoğu iman etmediler.*

*68. Şüphe yok ki Rabbin Azîzdir, Rahîmdir.*

**Tefsiri:**

Müfessirlerden birden çok kişinin zikrettiğine göre Firavun pek büyük bir ordu ve bir kalabalıkla çıktı. Onunla beraber çıkanlar onun zamanında Mısır krallığındaki yönetim yetkilileri, devletin prensleri, bakanları, büyükleri, başkanları ve askerleri idi. Bazı kimselerin İsrâiliyattan kaynaklanarak onun bir milyon altı yüz bin atlı ile birlikte çıktığı ve bunların yüz bininin koyu renkli atlı olduğu şeklindeki bilgilere ve Ka'b el-Ahbar'ın aralarında sekiz yüz bin at koyu renkli idi, şeklindeki bilgilere gelince, bunlar su götürür bilgilerdir. Göründüğü kadarıyla bunlar İsrâiloğullarının ileri geri iddiaları arasındadır. Doğrusunu en iyi bilen şanı yüce Allah'tır.

Kur'ân-ı Kerîm'in haber verdiği asıl anlamlı ve faydalı olandır. Kur'ân-ı Kerîm onların sayılarını tayin etmemiştir. Çünkü bunun bir faydası yoktur. Onun söylediği onların hep birlikte çıktıklarından ibarettir.

*"Sonra güneş doğarken onların ardından gittiler."* Yani güneşin doğduğu sırada onlara yetiştiler.

*"İki topluluk birbirini görünce"* yani her iki kesimden biri diğerini görünce işte o vakit *"Mûsâ'nın arkadaşları işte şimdi kıstırıldık, dediler"* çünkü onlar da denizin kıyısına kadar varmışlardı. Söz konusu deniz Kızıldeniz'di. Önlerinde deniz vardı, Firavun ise askerleriyle onlara yetişmişti. Bundan dolayı onlar: *"İşte şimdi kıstırıldık, dediler. Asla! muhakkak Rabbim benimledir, bana doğru yolu gösterecektir"* dedi. Yani sizin korkup çekindiğiniz hiçbir şey size ulaşmayacaktır. Çünkü sizi buraya alıp getirmemi emreden yüce Allah'tır. O ise sözünden caymaz.

Scanned with CamScanner

Harun (a.s) öncü birlikler arasında idi. Beraberinde Yuşa b. Nun ve Firavun ailesinden iman eden kişi vardı. Mûsâ (a.s) ise artçılar arasında idi. Birden çok müfessirin zikrettiğine göre onlar ne yapacaklarını bilemeksizin yerlerinde durdular. Yuşa b. Nun yahut Firavun ailesinden iman eden kişi, Mûsâ (a.s)'a: Ey Allah'ın Nebîsi! Rabbin sana buraya gelmeni mi emretti? demeye koyuldular. O da, evet diyordu. Firavun ve askerleri oldukça yaklaştı. Aralarında ancak çok az bir mesafe kalmıştı. Tam o sırada Allah, Nebîsi Mûsâ'ya asasını denize vurmasını emretti. Mûsâ asasını denize vurdu ve: Allah'ın izni ile yarıl, dedi.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Selam'dan rivayete göre Mûsâ (a.s) denizin yanına gelince, ey hiçbir şey yokken var olan! her şeyi var eden ve her şeyden sonra da var olacak olan! sen bize bir çıkış göster, dedi. Yüce Allah da ona: *"Asanla denize vur"* diye vahyetti.

Katâde dedi ki: Allah o gece denize: Mûsâ asasıyla sana vurduğu vakit sen de onu dinle ve ona itaat et, dedi. Deniz o geceyi çalkalanarak geçirip durdu. Mûsâ'nın kendisine nereden vuracağını bilemiyordu. Mûsâ denizin yanına gelince, onun genç yardımcısı Yuşa b. Nun: Ey Allah'ın Nebîsi! Rabbin sana nereyi emretti? dedi. Mûsâ: Rabbim bana denize vurmamı emretti, dedi. Yuşa: O halde onu vur, dedi.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Bana zikredildiğine göre Allah denize: Mûsâ asasıyla sana vuracak olursa sen de onun istediği gibi ikiye ayrıl, diye vahyetti. (İbn İshâk) dedi ki: Deniz çalkalanarak geceyi geçirdi. Yüce Allah'ın emrinden korkup, Allah'ın kendisine verdiği emri bekleyerek bir kısmı diğerini vurup durdu. Yüce Allah da Mûsâ'ya: *"Asanla denize vur"* diye vahyetti. O da asasını denize vurdu. Çünkü Allah'ın Mûsâ'ya verdiği güç, o asada idi. Deniz ikiye ayrıldı.

Birden çok kişinin zikrettiğine göre Mûsâ denize künyesiyle hitap ederek: Ey Ebû Halid! Allah'ın izniyle benim önümde ikiye ayrıl, dedi.

Yüce Allah bu hali şöylece anlatmaktadır: *"Ardından deniz ayrılıp, her bir tarafı büyük bir dağ gibi oldu."* Bu buyruktaki "*et-tavd*" lafzının dağ anlamına geldiğini İbn Mes'ud, İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b, Dahhâk, Katâde ve başkaları söylemiştir.

Scanned with CamScanner

Atâ el-Horasânî ise bunu iki dağ arasındaki geçit diye açıklamıştır. İbn Abbâs dedi ki: Deniz her bir sıbt (İsrâiloğullarının her bir kolu) için bir yol olmak üzere on iki yola ayrıldı. Süddî buna ek olarak şunları söylemektedir: O yolda birbirlerini görecek şekilde pencereler de olmuştu. Su ise duvar gibi dimdik ayağa kalkmıştı. Allah denizin dibine rüzgârı saldı ve o rüzgâr denizin dibini yalayarak yeryüzü gibi kupkuru oluverdi. İşte yüce Allah: *"Onlar için denizde kupkuru bir yol aç. (Firavun'un) yetişmesinden yana korkunuz ve (boğulmak) endişeniz olmasın"* (Tâhâ, 77) buyruğu bunu anlatmaktadır.

Yüce Allah bu kıssada da: *"Diğerlerini de buraya"* yani ötekilerini oraya *"yanaştırdık"* buyurmaktadır. İbn Abbâs, Atâ el- Horasânî, Katâde ve Süddî, *"yanaştırdık"* buyruğunu şöyle açıklamışlardır: Firavun'u ve askerlerini denize yaklaştırdık, onun yakınına gelmelerini sağladık. *"Mûsâ'yı ve onunla birlikte olanların hepsini kurtardık, sonra diğerlerini suda boğduk."* Mûsâ'yı, İsrâiloğullarını onlarla birlikte olup, onların dinlerini kabul etmiş olanları kurtardık, onlardan hiç kimseyi helak etmedik. Firavun ve askerleri ise suda boğuldu, onlardan helak olmadık hiçbir kimse kalmadı.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. Mes'ud (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Mûsâ (a.s) geceleyin İsrâiloğullarını alıp yola çıkınca haber Firavun'a ulaştı. Verdiği emir üzerine bir koyun kesildi, sonra da: Hayır, böyle bir şey olmaz. Allah'a yemin olsun ki, derisinin yüzülmesi bitirilmeden altı yüz bin Kıpti toplanıp bir araya gelmelidir, dedi.

Mûsâ ise yola koyuldu ve nihayet denize vardı. Denize: Ayrıl, dedi. Deniz: Ey Mûsâ! sen büyüklendin. Ben hiç Âdemoğullarından herhangi bir kimse için ayrılmış mıyım ki senin için ayrılayım, dedi. (İbn Mes'ud) dedi ki: Mûsâ ile birlikte atı üzerinde de bir adam vardı. O adam ona: Ey Allah'ın Nebîsi! sana neresi emredilmişti? dedi. Mûsâ: Bana ancak bu cihet emredilmişti, bu deniz emredilmişti, dedi. O atlı kişi atını denize sürdü, denizde yüzerek çıktı. Yine: Ey Allah'ın Nebîsi! nereden sana emir verildi? dedi. O: Bana sadece bu yön emredilmişti, dedi. Adam: Allah'a yemin olsun ki yalan söylüyor olamazsın, dedi. İkinci bir defa denize daldı yine yüzüp geri çıktı, sonra yine: Ey Allah'ın Nebîsi! sana neresi emredilmişti? dedi. Mûsâ: Bana bu yönden başkası emredilmedi, dedi. Adam: Allah'a yemin olsun ki sen yalanlanan birisi değilsin, dedi. (İbn Mes'ud) dedi ki: Allah Mûsâ'ya asanı denize vur, diye

Scanned with CamScanner

vahyetti, Mûsâ asasıyla denize vurdu ve deniz yarıldı. Denizde on iki tane yol oldu. İsrâiloğullarının her bir kolu (sıbtı) için bir yol açıldı ve onlar birbirlerini görüyorlardı. Mûsâ'nın arkadaşları çıkıp da Firavun ve beraberindekiler de tamamen oraya girince, deniz onların üzerlerine bir araya gelip kavuştu ve onları suda boğuldular.

İsrâil'in, Ebû İshâk'tan diye naklettiği bir rivayette de Abdullah b. Mes'ud şöyle demiştir: Mûsâ'nın ashabından sonuncu kişi çıkıp da Firavun'un bütün arkadaşları da eksiksiz oraya doluşunca deniz üzerlerine kapandı. O günden daha çok kalabalık kimseler bir arada görülmemişti. Firavun da suda boğuldu. Allah'ın laneti üzerine olsun.

Sonra yüce Allah: *"Şüphesiz ki bunda bir âyet vardır"* buyurmaktadır. Yani bu kıssada ve bu kıssadaki hayret verici hallerde, Allah'ın mü'min kullarına yardım ve desteğinde kesin bir delil ve bir delalet ve en ileri derecede bir hikmet vardır.

*"Fakat çoğu iman etmediler. Şüphe yok ki Rabbin, Azîzdir, Rahîmdir."* Bunun tefsiri daha önce geçti.

**İbrâhim'in Haberi:**

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ إِبْرَاهِيمَ ﴿٦٩﴾ إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾
قَالُوا نَعْبُدُ أَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ ﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ إِذْ
تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ أَوْ يَنْفَعُونَكُمْ أَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَا
آبَاءَنَا كَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ أَفَرَأَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ أَنْتُمْ
وَآبَاؤُكُمُ الْأَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَإِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِي إِلَّا رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾

*69. Onlara İbrâhim'in haberini de oku.*

*70. Hani o babasına ve kavmine: "Neye ibadet edersiniz?" demişti.*

*71. Onlar: "Birtakım putlara ibadet ederiz ve onlara ibadete devam eder gideriz" dediler.*

*72. Dedi ki: "Acaba bunlar dua ettiğinizde sizi işitirler mi?"*

*73. Yahut size fayda ve zarar verirler mi?*

Scanned with CamScanner

*74. Onlar: "Hayır ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk" dediler.*

*75-76. Dedi ki: "Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini?"*

*77. Onlar -âlemlerin Rabbi müstesnâ- benim düşmanımdır.*

**Tefsiri:**

Bu buyruklar ile yüce Allah kulu, Rasûlü, halili, haniflerin İmamı İbrâhim (a.s) hakkında bize haber vermektedir. Allah Rasûlü Muhammed'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) onun haberini ümmetine okumasını emretmektedir. Böylelikle ihlâs ve tevekkülde bir ve tek olarak ortak koşmaksızın Allah'a ibadet etmekte, şirkten ve müşriklerden uzaklaşmakta ona uysunlar. Çünkü yüce Allah İbrâhim'e daha önceden yani küçük yaşından itibaren büyüyünceye kadar doğru yolu bulma imkânını vermişti. O yetişme ve gençlik döneminden itibaren kavminin aziz ve celil olan Allah ile birlikte putlara ibadet etmelerine karşı çıkmış, tepki göstermiş ve: *"Babasına ve kavmine neye ibadet ediyorsunuz?"* yani şu kendilerine ibadet edip durduğunuz, bu heykeller neyin nesidir, demişti.

*"Onlar: Biz birtakım putlara ibadet ederiz ve onlara ibadete devam eder gideriz."* Yani onlara ibadet edip, dua etmeyi sürdürür, gideriz *"dediler. Dedi ki: Acaba bunlar dua ettiğinizde sizi işitirler mi? Yahut size fayda ya da zarar verirler mi? Onlar: Hayır ama biz atalarımızı böyle yapar bulduk, dediler."* Yani putlarının bu türden hiçbir şey yapamadıklarını itiraf ettiler. Ancak babalarının bu işi yaptıklarını gördükleri için kendileri de onların izlerinden gittiklerini söylediler.

Bu sefer İbrâhim onlara: *"Gördünüz mü şu sizin ve önceki atalarınızın ibadet ettiklerini? Onlar -âlemlerin Rabbi müstesna- benim düşmanımdır, dedi."* Yani eğer bu putlar bir şey ise ve bu putların bir etkisi varsa haydi bu putlar bana bir kötülük yapsınlar. Çünkü ben onlara düşmanım, onlara aldırmıyor ve onların bir şey yapabileceklerini düşünmüyorum.

Bu buyruklar yüce Allah'ın, Nûh (a.s) hakkında haber verdiği şu buyruklara benzemektedir: *"Haydi, işinizi sağlam tutun, ortaklarınızı da çağırın sonra işiniz size hiçbir tasa vermesin sonra da mühlet vermeksizin bana hükmünüzü uygulayın."* (Yunus, 71) Hud (a.s) da şöyle demişti: *"Gerçekten ben*

Scanned with CamScanner

*Allah'ı şahit gösteriyorum, siz de şahit olun ki ben Allah'ı bırakıp ona ortak tuttuğunuz şeylerden uzağım. Artık hepiniz bana tuzak kurun, bundan sonra bana bir mühlet de vermeyin. Şüphesiz ki ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a güvenip dayandım. Hareket eden ne kadar canlı varsa hepsinin mutlak sahibi ve maliki odur. Benim Rabbim gerçekten dosdoğru bir yol üzeredir."* (Hûd, 54-56)

İbrâhim de bu şekilde onların ilahlarından uzak olduklarını ilan etmiş ve şöyle demişti: *"Allah üzerinize hakkında bir delil ve belge indirmediği şeyi siz ona ortak koştuğunuz halde korkmuyorsunuz da ben sizin ortak koştuklarınızdan nasıl korkarım?"* (En'âm, 81)

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İbrâhim ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik. Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyen baş göstermişti, demişlerdi."* (Mumtehine, 4); *"Hani İbrâhim babasına ve kavmine: Muhakkak ben sizin ibadet etmekte olduğunuz şeylerden uzağım, demişti. Ancak beni yaratan müstesna, gerçekten o beni hidayete kavuşturacaktır. Böylece onu -belki tekrar dönecekler diye- kendisinden sonra gelecekler arasında kalacak bir kelime kıldık."* (Zuhruf, 26-28)

Bu kelimeden kasıt ise lâ ilâhe illallah'tır.

اَلَّذِي خَلَقَنِي فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِي هُوَ يُطْعِمُنِي وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾
وَإِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِي يُمِيتُنِي ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾
وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾

*78. O beni yaratandır ve bana doğru yolu gösterendir.*

*79. Beni yediren ve bana içiren odur.*

*80. Hastalandığımda bana şifa veren odur.*

*81. Beni öldüren sonra diriltecek olan odur.*

*82. Kıyamet gününde bana günahımı bağışlamasını ümit ettiğim odur.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yani ben ancak bu hususları yapana ibadet ederim: *"O beni yaratandır ve bana doğru yolu gösterendir."* O bir kader tayin eden ve yaratılmışları onun doğru yoluna ileten yaratıcıdır. Herkes ve her şey belli bir kadere göre akıp gider. Dilediğine hidayet veren, dilediğini de şaşırtan odur.

*"Beni yediren ve bana içiren odur."* Beni yaratan ve beni semadan ve arzdan gelen sebepleri kolaylaştırıp, musahhar kılmak sûretiyle beni rızıklandıran odur. O bulutları sürdü, suyu indirdi, onunla yeri dirilti. Kullara rızık olmak üzere her türlü mahsulden çıkardı. Suyu içilebilir ve tatlı olarak indirdi. *"Onunla yarattığımız nice hayvanları ve insanı sulayalım diye."* (Furkân, 49)

*"Hastalandığımda bana şifa veren odur."* Hastalık her ne kadar Allah'ın kaderi, kazası ve yaratmasının bir neticesi ise de hastalığı kendisine Allah'a karşı edeben izafe etmiş, isnad etmiş bulunmaktadır. Nitekim yüce Allah, namaz kılan kimseye şöyle dua etmesini emir buyurmuştur: *"Hidayet eyle bizi dosdoğru yola, kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna. Gazaba uğrayanların ve yolunu sapıtanlarınkine değil."* (Fâtiha, 6-7) Bu buyrukta nimet ve hidayet ihsan etmeyi yüce Allah'a isnad etmiş, gazabın faili (öznesi) ise edeben hazfedilerek sapıtmak da kullara isnad edilmiştir. Nitekim cinlerin söyledikleri nakledilen şu buyrukta da böyledir: *"Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz."* (Cin, 10) İşte bu sebeple İbrâhim (a.s) da: *"Hastalandığımda bana şifa veren odur"* demiştir. Yani ben bir hastalığa düçar olursam şifaya ulaştıracak sebepleri takdir etmek sûretiyle ondan başka hiçbir kimse beni şifaya kavuşturamaz.

*"Beni öldüren sonra diriltecek olan odur."* Yani hayat veren, öldüren odur. Ondan başka hiçbir kimsenin buna gücü yetmez. Yaratmayı başlatan ve sonradan tekrar edecek olan yalnız odur.

*"Kıyamet gününde bana günahımı bağışlamasını ümit ettiğim odur."* Dünyada da, ahirette de günahları bağışlama kudreti yalnız ona aittir. Hem Allah'tan başka günahları kim bağışyabilir ki? O dilediğini yapandır.

Scanned with CamScanner

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

*83. Ya Rabb! Bana bir hüküm bağışla ve beni salihlere kat.*

*84. Sonrakiler arasında bana bir doğruluk lisanı bağışla.*

*85. Ve beni Naim cennetinin mirasçılarından kıl.*

*86. Ve babama mağfiret buyur. Çünkü o sapıtanlardandır.*

*87. Öldükten sonra diriltilecekleri günde de beni zelil eyleme.*

*88. O günde malın da, evladın da hiç faydası olmaz.*

*89. Allah'a salim kalp ile gelmiş olanlar müstesnâ.*

**Tefsiri:**

Bu buyrukta İbrâhim (a.s) Rabbinden kendisine bir hüküm vermesini dilemektedir. İbn Abbâs: O ilimdir, diye açıklamış, İkrime o özlü bir akıldır, Mücâhid: O Kur'ân'dır diye, Süddî: O nübüvvettir, diye açıklamışlardır.

*"Ve beni salihlere kat"* yani dünyada da, ahirette de beni salihlerle birlikte bulundur.

[5041] Nitekim Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) de vefatının yaklaştığı sırada: *"Allah'ım! En yüce arkadaşa"* demiş ve bu sözlerini üç defa tekrarlamıştır.[406]

[5042] Hadis-i şerifteki bir duada da şöyle buyurulmuştur: *"Allah'ım! Müslümanlar olarak bizi yaşat, Müslümanlar olarak canımızı al ve bizi -hor ve hakir olmaksızın, nimeti (nankörlüğe) değiştirenler olmaksızın salihlere kat."*[407]

*"Sonrakiler arasında bana bir doğruluk lisanı bağışla."* Yani benden sonra güzel bir şekilde anılmamı ve hayırda bana uyulmasını takdir buyur.

406 Daha önce Yusuf sûresi 101. âyetin tefsiri esnasında geçmiş bulunmaktadır.

407 Ahmed, III, 424. İleride Hucurât sûresi 7. âyetin tefsirinde gelecektir.

Scanned with CamScanner

Nitekim bir başka yerde de yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sonra gelenler arasında ona (güzel bir övgü) bıraktık. Selam olsun İbrâhim'e! ihsan edicileri böyle mükâfatlandırırız."* (Sâffât, 108-110)

Mücâhid ve Katâde *"sonrakiler arasında bana bir doğruluk lisanı bağışla"* buyruğu hakkında güzel övgü demektir, diye açıklamışlardır. Mücâhid dedi ki: Bu da yüce Allah'ın: *"Ona mükâfatını dünyada verdik. Ahirette de o muhakkak salihlerdendir"* (Ankebût, 27) buyruğu ile: *"Biz ona dünyada bir güzellik verdik. Şüphesiz ki o ahirette de mutlaka salihlerdendir"* (Nahl, 122) buyruğuna benzemektedir.

Leys b. Ebî Süleym dedi ki: Bütün din mensupları onu sever ve onu veli (dost) bilir. İkrime de böyle açıklamıştır.

*"Ve beni Naim cennetinin mirasçılarından kıl."* Yani dünyada benden sonra güzel bir şekilde kalıcı olarak anılma nimetini ihsan et, ahirette de beni naim cennetinin mirasçılarından kılmak sûretiyle bana nimetini ihsan et.

*"Ve babama mağfiret eyle. Çünkü o sapıtanlardandır."* Bu buyruk yüce Allah'ın: *"Rabbim, beni ve ana babamı bağışla"* (İbrâhim, 41) buyruğundaki duasına benzemektedir. Bu ise İbrâhim (a.s)'ın daha sonra vazgeçtiği hususlardandır. Şu buyrukta görüldüğü gibi: *"İbrâhim'in babasına mağfiret dilemesi ancak ona verdiği bir sözden dolayı idi, ama onun Allah'ın düşmanı olduğu açıkça kendisine belli olunca ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrâhim çokça yalvarıp yakaran ve gerçekten yumuşak huylu idi."* (Tevbe, 114)

Yüce Allah, babası için mağfiret dilemesi halini örnek almayı şu buyruğunda kabul etmemiştir: *"İbrâhim'de ve onunla beraber olanlarda sizin için gerçekten uyulacak güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine: Muhakkak bizler sizden ve Allah'tan başka ibadet ettiğiniz şeylerden uzağız. Sizi inkâr ettik. Yalnızca Allah'a iman edinceye kadar bizimle sizin aranızda düşmanlık ve kin ebediyen baş göstermiştir, demişlerdi. İbrâhim'in babasına söylediği: Muhakkak senin için mağfiret isteyeceğim, ama Allah'a karşı sana fayda sağlayamam, sözü müstesnâdır."* (Mümtehine, 4)

*"Öldükten sonra diriltilecekleri günde de beni zelil eyleme!"* Yani kıyâmet gününde ilklerinden sonuncularına kadar insanların diriltilecekleri o günde zelil ve rüsvay olmaktan sen beni koru.

Scanned with CamScanner

[5043] Buhârî yüce Allah'ın: *"Öldükten sonra diriltilecekleri günde beni zelil eyleme"* buyruğu hakkında şunları söylemektedir: İbrâhim b. Tahman dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"İbrâhim kıyâmet gününde babasının üzerinde toz ve (yüzünün) siyah olduğunu gördü."*[408]

[5044] Bir başka rivayette de şöyle denilmektedir: Ebû Hureyre, Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmiştir: *"İbrâhim babasıyla karşılaşacak ve: Rabbim, sen bana ölümden sonra diriltilecekleri gün beni rüsvay etmeyeceğini vaat etmiştin, diyecek, yüce Allah: Ben cenneti kafirlere haram (yasak) ettim, buyuracak."*[409] Buhârî bunu bu şekilde bu âyetin tefsiri ile ilgili rivayetleri zikrederken kaydetmiştir.

[5045] Yine aynı senetle ve Buhârî tek başına "Ehadisu'l-Enbiyâ: Nebîlere Dair Hadisler Bölümünde" şu lafızla rivayet etmektedir: *"İbrâhim, kıyâmet gününde babası Âzer ile karşılaşacak. Âzer'in yüzünde toz ve siyahlık bulunacak. İbrâhim ona: Ben sana bana karşı gelme demedim miydim? diyecek, babası: Bugün sana karşı gelmem, diyecek. İbrâhim: Rabbim! sen bana ölümden sonra diriltilecekleri günde beni rüsvay (mahçup) etmeyeceğini vaat etmiştin. Bu uzak olasıca babamın rüsvaylığından daha büyük rüsvaylık olur mu? diyecek, yüce Allah: Ben cenneti kâfirlere haram (yasak) ettim, buyuracak. Sonra da: Ey İbrâhim, ayaklarının altında ne var denilecek, aşağıya bakınca pisliğe bulanmış bir sırtlan görüverecek, o sırtlan ayaklarından yakalanıp cehenneme atılacak."*[410]

[5046] Ebû Abdurrahman en-Nesâî, *es-Sünenu'l-Kübra* adlı eserinin tefsir bölümünde dedi ki: Yüce Allah'ın: *"Öldükten sonra diriltilecekleri günde de beni rezil eyleme"* buyruğu hakkında bize Ahmed b. Hafs b. Abdullah haber verdi. Ebû Hureyre dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"İbrâhim kıyâmet gününde babasının üzerinde toz ve (yüzünde) siyahlık görecek. Ona: Ben sana bunları yasaklamıştım, sense bana itaat etmedin, diyecek. Babası: Ama bugün kesinlikle bir defa dahi sana itaatsizlik etmeyeceğim, diyecek. İbrâhim: Rabbim, sen bana ölümden sonra diriltilecekleri günde beni rüsvay etmeyeceğini vaat etmiştin. Sen bir kimsenin*

408 Buhârî, 4768'de Ebû Hureyre'nin naklettiği muallâk bir hadis olarak zikretmiştir.
409 Buhârî, 4769
410 Buhârî, 3350

Scanned with CamScanner

*babasını rüsvay ettiysen o uzak olasıca kişiyi de rüsvay etmişsin, demektir, diyecek, yüce Allah: Ey İbrâhim! ben onu (cenneti) kâfirlere haram ettim, buyuracak. Sonra babası onun elinden alınacak, ey İbrâhim! baban nerede? buyuracak. İbrâhim: Onu benden sen aldın, diyecek. Allah: Alt tarafına bak, buyuracak, İbrâhim alt tarafına bakınca pislikleri içerisinde debelenen bir sırtlan görüverecek. Bu sırtlan ayaklarından yakalanıp cehenneme atılacak."*[411]

Bu garip bir anlatımdır ve bunda bir dereceye kadar münkerlik vardır. Hadisteki ifadeden anlaşıldığına göre, babası Âzer sanki kendi pisliklerine bulanmış erkek bir sırtlan sûretine dönüştürülecek ve bu haliyle cehennem ateşine atılacak.

[5047] Bunu Bezzâr da Hammad b. Seleme, Eyyûb'dan, o Muhammed b. Sîrîn'den, o Ebû Hureyre'den, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den yoluyla nakledilen bir hadis olarak da rivayet etmiştir. Onda da bir parça gariplik vardır.[412]

[5048] Yine Bezzâr bunu Katâde, Câfer b. Abdulgaffar, o Ebû Esid, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak rivayet etmiş bulunmaktadır.[413]

*"O günde malın da, evladın da hiç faydası olmaz."* Yani kişiyi Allah'ın azabından malı -yeryüzü dolusu altın fidye verecek olsa dahi- koruyamaz. *"Evladın da"* yeryüzündekilerin hepsini fidye verecek olsa dahi faydası olmaz. O gün ancak Allah'a iman, dini sadece ona halis kılmak, şirkten ve şirk ehlinden uzaklaşmak fayda verecektir.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah'a salim kalp ile gelmiş olanlar müstesnâ"* Pisliklerden ve şirkten yana korunmuş kalp ile gelen müstesnâ.

Muhammed b. Sîrîn dedi ki: Sâlim kalp, Allah'ın hak olduğunu, kıyâmetin herhangi bir şüphe söz konusu olmaksızın mutlaka geleceğini ve Allah'ın kabirlerdekileri tekrar diriltileceğini bilmesidir.

---

411 Nesâî, Tefsir, 395. Musannif bazı lafızlarında münkerlik bulunmakla birlikte garip olduğunu belirtmiştir. Halbuki hadis Buhârî'de bu anlatım ile geçmiş bulunmaktadır. Az önce geçen 5045 numaralı hadise bakınız.

412 Hammad Müslim'in ravilerindendir. Ondan yukarıdakiler ise Buhârî ve Müslim'in ravilerindendir.

413 Câfer'in biyografisini bulamadım. Önceki rivayetler ayrıca buna ihtiyaç bırakmamaktadır.

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs da: *"Allah'a salim kalp ile gelmiş olanlar müstesna"* Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına şehadet getirenler müstesna, diye açıklamıştır.

Mücâhid, Hasan ve başkaları da *"salim kalp"* yani şirkten uzak kalp demektir. Said b. el-Müseyyeb salim kalp sağlıklı kalptir. O da mü'minin kalbidir. Çünkü münafığın kalbi hastadır, diye açıklamıştır. Zaten yüce Allah da: *"Kalplerinde hastalık vardır onların"* buyurmaktadır.

Ebû Osman en-Neysaburi de: O bid'atten uzak ve sünnet ile huzur bulan kalptir, diye açıklamıştır.

**Cennet Müttakîlerindir:**

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾
وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾ مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ
أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ
إِبْلِيسَ أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ
إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾
وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾
وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ
رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

*90. Takva sahiplerine cennet yakınlaştırılır.*

*91. Azgınlara da cehennem açılıp, gösterilir.*

*92-93. Onlara denilir ki: "O sizin Allah'tan başka ibadet ettikleriniz nerede? Size yardım edebiliyor ya da kendilerine yardımları dokunuyor mu?"*

*94-95. Onlar ve azgınlar İblis'in orduları ile hep birlikte yüzleri üstü oraya atılırlar.*

*96. Onlar orada tartışarak derler ki:*

Scanned with CamScanner

*97. Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik.*

*98. Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk.*

*99. Bizi günahkârlardan başkası saptırmadı.*

*100. Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur.*

*101. Candan bir dostunuz da yok.*

*102. Ne olurdu bir kere dönmek imkânımız olsaydı da mü'minlerden olsaydık.*

*103. Şüphe yok ki bunda bir âyet vardır. Fakat onların çoğu mü'min değillerdi.*

*104. Muhakkak Rabbin Azîzdir, Rahîmdir.*

**Tefsiri:**

*"Takva sahiplerine cennet yakınlaştırılır."* Yani kıyâmet gününde cennet cennetliklere ona bakacak onu seyredecek olanlara olabildiğince süslenmiş olarak yakınlaştırılmış olacaktır. Bunlar ise dünyadakilere tercih ederek cenneti arzu eden ve dünyada iken onun için amel eden takva sahipleridir.

*"Azgınlara da cehennem açılıp gösterilir."* Açığa çıkartılacak, üzeri açılacak. Cehennemden büyükçe bir ateş alevi görünecek ve öyle bir köpürecek ki bundan dolayı kalpler gırtlaklara kadar ulaşacak.

Cehennemliklere azarlamak ve sitem olmak üzere de şöyle denilecek: *"O sizin Allah'tan başka ibadet ettikleriniz nerede? Size yardım edebiliyor ya da kendilerine yardımları dokunuyor mu?"* Yani sizin Allah'ı bırakıp, kendilerine ibadet etmiş olduğunuz o putların, o koştuğunuz ortakların bugün size hiçbir faydası yoktur. Kendilerini de koruyup, savunamazlar. Sizler de, onlar da bugün cehennemin odunlarısınız. Siz oraya gireceksiniz.

*"Onlar ve azgınlar İblis'in orduları ile hep birlikte"* sonuncularına kadar hiçbirileri dışarıda kalmamak üzere *"yüzleri üstü oraya atılırlar."* Mücâhid: Oraya yuvarlanarak atılırlar, diye açıklamıştır. Anlatılmak istenen de: Kâfirler ve onları şirk koşmaya çağıran önderleri birbirlerinin üstüne atılıp, oraya yığılacaklardır.

*"Onlar orada tartışarak derler ki: Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk."* Yani

Scanned with CamScanner

zayıf olanlar büyüklük taslayanlara: *"Biz size uyan kimseler idik. Şimdi siz bu ateşin bir kısmını olsun bizden kaldırabilir misiniz?"* (Mü'minûn, 47) diyecekler, ama kendi kendilerini kınayarak şöyle cevap vereceklerdir: *"Allah'a yemin olsun ki biz gerçekten apaçık bir sapıklıkta idik. Çünkü sizi âlemlerin Rabbi ile bir tutmuştuk."* Yani âlemlerin Rabbi olan Allah'a itaat edilircesine sizin emirlerinize itaat ediyorduk ve âlemlerin Rabbi ile birlikte size de ibadet ediyorduk.

*"Bizi günahkârlardan başkası saptırmadı."* Yani günahkârlar dışında buna bizi kimse çağırmadı.

*"Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur."* Kimi tefsir bilginleri: Yani meleklerden kimse bize şefaat etmiyor, diye açıklamıştır. Nitekim onların şöyle diyecekleri de bildirilmiştir: *"Acaba şimdi bizim için şefaat edecek şefaatçılar bulunur mu yahut işlediklerimizden farklı ameller işleyelim diye geri döndürülür müyüz?"* (A'râf,53) İşte aynı şekilde onlar: *"Artık bize şefaat edecek bir kimse de yoktur, candan bir dostumuz da yok."* Yani yakın bir dostumuz da yok, diyecekler.

Katâde dedi ki: Allah'a yemin olsun ki candan dost eğer salih bir kimse olsaydı, kendilerine faydalı olacağını, eğer candan dost faydalı birisi olsaydı, şefaat edeceğini bileceklerdir.

*"Ne olurdu, bir kere dönmek imkânımız olsaydı da mü'minlerden olsaydık."* Çünkü onlar dünya yurduna geri döndürülmeyi temenni edecekler. Böylelikle iddialarına göre Rablerine itaat olan işler yapacaklar. Halbuki şanı yüce Allah da biliyor ki kendilerini eğer dünya yurduna geri çevirecek olursa yine kendilerine yasaklanmış olan şeylere tekrar dönecekler ve muhakkak onlar yalan söylüyorlar.

Şanı yüce Allah cehennemliklerin birbirleriyle tartışacaklarını Sâd sûresinde haber verdikten sonra: *"Cehennem ehlinin bu davalaşmaları hiç şüphesiz bir gerçektir."* (Sâd, 64) buyurmuştur.

Sonra yüce Allah: *"Şüphe yok ki bunda bir âyet vardır, fakat onların çoğu mü'min değillerdi"* buyurmaktadır. Yani şüphesiz İbrâhim'in kavmine karşı tartışmasında tevhide dair onlara karşı delilleri ortaya koymasında, Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına dair pek üstün ve son derece açık bir belge ve bir delâlet bulunmaktadır. *"Muhakkak Rabbin Azîzdir, Rahîmdir."*

Scanned with CamScanner

**Nûh Kavmi:**

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾

*105. Nûh kavmi, rasûlleri yalanladılar.*

*106. Hani kardeşleri Nûh onlara: "Korkmaz mısınız" demişti.*

*107. Ben size gönderilmiş emin bir peygamberim.*

*108. Onun için sizden hiçbir ücret istemem. Benim ecrimi vermek ancak âlemlerin Rabbine aittir.*

*110. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

**Tefsiri:**

Bu buyruklarla yüce Rabbimiz kulu ve rasûlü Nûh (a.s) hakkında haber vermektedir. O putlara ve Allah'a ortak koşulan varlıklara ibadet edilmesinden sonra yeryüzündekilere gönderilmiş ilk rasûldür. Allah onu onlara ibadeti yasaklamak ve bunun pek ağır cezasından onları sakındırmak üzere peygamber olarak göndermişti ama kavmi onu yalanlamış, putlarına ibadet şeklindeki pek kötü ve çirkin işlerini sürdürüp, gitmişlerdi. Onların Nûh (a.s)'ı yalanlamaları bütün rasûlleri yalanlamak gibi kabul edilmiştir.

Bundan dolayı *"Nûh kavmi, rasûlleri yalanladılar. Hani kardeşleri Nûh onlara: Korkmaz mısınız? demişti"* yani Allah'tan başkasına ibadet ettiğiniz için Allah'tan korkmaz mısınız?

*"Ben size gönderilmiş emin bir peygamberim."* Yani ben size Allah tarafından gönderilmiş emin bir rasûlüm. Benimle gönderdikleri hususunda kendisine güvenilir birisiyim. Allah'ın risaletini size ona bir şey katmaksızın ve ondan bir şey eksiltmeksizin tebliğ ediyorum.

*"Artık Allah'tan korkun, bana itaat edin. Bunun için sizden hiçbir ücret istemem. Benim ecrimi vermek ancak âlemlerin Rabbine aittir."* Yani ben size

Scanned with CamScanner

samimiyetle öğüt vermemin karşılığında bir ücret, bir karşılık istemiyorum. Aksine ben bunun sevabını Allah'tan vermesini bekliyorum.

*"O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin."* Çünkü benim doğru söylediğim, iyiliğinizi samimi olarak istediğim, Allah'ın beni gönderdiği ve benden emin olduğu hususta güvenilir olduğum sizin tarafınızdan da açıkça görülmekte, anlaşılmaktadır.

قَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لَكَ وَٱتَّبَعَكَ ٱلْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ وَمَا عِلْمِى بِمَا كَانُوا۟
يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّى لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾
وَمَآ أَنَا۠ بِطَارِدِ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا۠ إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿١١٥﴾

*111. Sana sıradan kimseler tabi olmuş iken sana iman mı edelim? dediler.*

*112. Dedi ki: "Onların yaptıkları hakkında benim bir bilgim yoktur."*

*113. Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Eğer inceden inceye kavrayan kimselerseniz.*

*114. Ben mü'minleri kovacak değilim.*

*115. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.*

**Tefsiri:**

Onlar şöyle dediler: Biz sana iman edip, senin arkandan gelelim ve böylelikle senin izinden gelen ve seni tasdik edip doğrulayan, bizim sıradan kimselerimiz olan şu ayak takımına mı bu hususta eşit olalım?

İşte bundan dolayı da şöyle demişlerdi: *"Sana sıradan kimseler tabi olmuş iken sana iman mı edelim? O: Onların yaptıkları hakkında benim bir bilgim yoktur, dedi."* Yani bunların bana uymalarından ötürü benim sorumluluğum ne olabilir ki? Onlar hangi halde olurlarsa olsunlar. Benim o hallerini araştırmam, kurcalamam, incelemem gibi bir yükümlülüğüm yoktur. Bana düşen onların beni doğruladıklarını kabul etmemdir ve ben onların iç dünyalarının halini aziz ve celil olan Allah'a havale ediyorum.

*"Onların hesabı ancak Rabbime aittir. Eğer inceden inceye kavrayan kimselerseniz. Ben mü'minleri kovacak değilim."* Kendisinden onun izini ta-

Scanned with CamScanner

kip etmek için onları uzaklaştırmasını istemiş gibi görünüyor ama o onların bu tekliflerini kabul etmeyerek *"ben mü'minleri kovacak değilim, ben ancak apaçık bir uyarıcıyım"* diye cevap vermişti. Ben ancak bir uyarıcı olmak üzere gönderildim. Bu sebeple bana itaat eden, bana uyan ve beni doğrulayan bendendir, ben de ondanım. Bu kişi ister şerefli olsun, ister sıradan bir kimse, ister değerli, ister değersiz.

قَالُوا لَئِن لَّمْ تَنتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ
إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ
مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ
﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ
أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

*116. Dediler ki: "Ey Nûh! Eğer vazgeçmez isen mutlaka taşlananlardan olacaksın."*

*117. Dedi ki: "Rabbim, kavmim gerçekten beni yalanladı."*

*118. Artık benimle onlar arasında sen ayırt edici hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki mü'minleri de kurtar.*

*119. Biz de onu ve onunla birlikte olanları dopdolu o gemi içerisinde kurtardık.*

*120. Sonra geri kalanları da suda boğduk.*

*121. Muhakkak bunda bir âyet vardır. Onların çoğu iman etmediler.*

*122. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır.*

**Tefsiri:**

Allah'ın nebîsinin onlar arasında kendilerini yüce Allah'a gece gündüz gizli ve açık davet etmesi uzayıp gitti. Kendilerine davetini tekrarladıkça onlar da aşırı küfür ve ileri derecedeki karşı çıkışları üzerinde direnip, durdular ve sonunda: *"Eğer vazgeçmezsen"* Ey Nûh! bizi dinine çağırmayı bırakmazsan *"mutlaka taşlananlardan olacaksın."* Kesinlikle seni taşlayacağız. İşte o vakit o da onlara beddua etti, Allah da onun duasını kabul buyurdu.

Scanned with CamScanner

*"Dedi ki: Rabbim, kavmim gerçekten beni yalanladı. Artık benimle onlar arasında sen ayırt edici hükmünü ver. Beni ve beraberimdeki mü'minleri de kurtar."* Nitekim bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurulmaktadır: *"Nihayet o da Rabbine: 'Ben gerçekten yenik düşürüldüm. Artık intikamımı al' diye dua etti. Biz de sağnak sağnak suyla göğün kapılarını açtık. Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık da su önceden takdir edilmiş bir emir üzere birbirine kavuştu. Onu levhaları ve çivileri olan (bir gemi) üzerinde taşıdık. Korumamız altında akıyordu, nankörlük ile karşılanana mükâfat olmak üzere."* (Kamer, 10-14)

Burada da yüce Rabbimiz: *"Biz de onu ve onunla birlikte olanları dopdolu o gemi içerisinde kurtardık. Sonra geri kalanları da suda boğduk"* buyurmaktadır. Dopdolu (meşhûn), gemide her türden çifter çifter taşıdığı çiftler ve eşya ile dopdolu gemi (meşhûn) demektir. Yani biz Nûh'u ve ona uyanların hepsini kurtardık, onu yalanlayan, emrine karşı gelenlerin hepsini de suda boğduk.

*"Muhakkak bunda bir âyet vardır. Onların çoğu iman etmediler. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır."*

**Âd Kavmi:**

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ
﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ
﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ
﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ
لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ
﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾ وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾
إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾

*123. Âd (kavmi) rasûlleri yalanladılar. Hani kardeşleri Hûd onlara: "Sakınmaz mısınız" demişti.*

Scanned with CamScanner

*125. Muhakkak ben size gönderilmiş emin bir peygamberim.*

*126. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

*127. Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir.*

*128. Siz her yüksek yerde eğlenmek için koca bir bina mı inşa edip durursunuz?*

*129. Ve ebedi kalırsınız ümidi ile sapasağlam kaleler mi yapar durursunuz?*

*130. Yakaladığınız zaman da zorbaca mı davranırsınız?*

*131. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

*132. Size bildiğiniz nimetlerle destek verenden sakının.*

*133. O size hem davarlar ve çocuklarla destek verdi.*

*134. Hem de bahçeler ve pınarlarla.*

*135. Gerçekten sizin için büyük bir günün azabından korkarım.*

**Tefsiri:**

Bu buyruklarla da yüce Allah kulu ve rasûlü Hûd (a.s)'a dair haber vermektedir. O, kendi kavmi olan Âd kavmini davet etmişti. Bunlar da Ahkâf denilen yerde yaşıyorlardı. Ahkâf ise Hadramevt bölgesine yakın Yemen topraklarıyla bitişik kum dağları demektir. Çağları Nûh kavminden sonraki zamana rastlar. Nitekim A'râf sûresinde: *"Düşünün ki o sizi Nûh kavminden sonra halifeler kıldı. Yaratılış itibariyle size boy pos da verdi"* (A'râf, 69) buyurmaktadır. Çünkü onlar son derece güçlü bir yapıya sahiptiler. Güçlü ve yakalayışları çetin idi, boyları oldukça uzundu, rızıkları da çok boldu. Malları, bahçeleri, pınarları, evlatları, ekinleri, mahsulleri çoktu. Bununla birlikte Allah'tan başkasına Allah ile beraber ibadet ediyorlardı. Allah da kendilerinden bir adamı bir rasûl, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olmak üzere göndermişti. Onları bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmeye çağırdı, kendisine karşı çıkmaları halinde onun intikamından ve azabından onları sakındırdı. Nûh'un kavmine söylediklerinin benzerini o da onlara söyledi ve: *"Siz her yüksek yerde eğlenmek için koca bir bina mı inşa edip durursunuz?"* dedi.

Müfessirler buradaki *"koca bina"*nın mahiyeti hakkında farklı kanaatlere sahiptirler. Bu kanaatlerinin özeti şudur: Ünlü ve işlek ana yollardaki

Scanned with CamScanner

yüksekçe yer demektir. Onlar bu gibi yerlerde son derece sağlam, göz kamaştırıcı, dehşet verici yapılar bina ediyorlardı. Bu sebeple: *"Siz her yüksek yerde eğlenmek için koca bir bina" yani büyük bir alamet ve ünlü bir bina "mı inşa edip durursunuz?"* Buyruğundaki *"eğlenmek için"* tabirine gelince, siz bunu bu yapıya ihtiyacınız olduğu için değil, eğlenmek için (boş yere) yapıyorsunuz. Bunu yapmanızın tek sebebi oyun oynamak, oyalanmak ve gücünüzü ortaya koymaktır. Bundan dolayı nebîleri (selam ona) bu tutumlarına karşı çıkmıştır. Çünkü bu, zamanı boşuna harcamaktır. Fayda vermeyen hususlarda bedenleri yormaktır. Dünyada ve ahirette yararı olmayan işlerle uğraşmaktır.

*"Ve ebedi kalırsınız ümidi ile sapasağlam kaleler mi yapar durursunuz?"* Mücâhid dedi ki: *Mesâni' (kaleler),* yüksekçe burçlar ve sapasağlam, kalıcı yapılar, demektir. Yine ondan gelen bir rivayete göre, yükseklerde uçan güvercin burçları diye açıkladığı nakledilmiştir. Katâde dedi ki: Bunlar suların alındığı yerlerdi. Katâde dedi ki: Bazı kıraat âlimleri: "(وتتخذون مصانع كأنكم خالدون): *Ebedi kalacakmışcasına sapasağlam kaleler (mi) yaparsınız?"* diye okumuşlardır. Meşhur kıraatte ise "(لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ): *Ebedi kalırsınız ümidi ile"* şeklindedir. Yani oralarda ebediyen ikamet edip kalmak ümidiyle demektir, fakat sizin için böyle bir şeyi elde etmek imkânsızdır. Aksine sizden öncekiler zeval bulup gittileri gibi siz de sonunuz gelecek, zeval bulacaksınız.

İbn Ebî Hâtim (r.h) dedi ki: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre, o Müslümanların el-ğûta (denilen Şam yakınlarında) yaptıkları binaları ve diktikleri ağaçları görünce onların mescitlerinde ayağa kalkarak: Ey Dımaşk halkı, dedi. Onlar da etrafında toplanınca Allah'a hamd-u senada bulunduktan sonra şunları söyledi: Utanmıyor musunuz, utanmıyor musunuz? Yemeyeceğiniz şeyleri topluyor, mesken olarak kalmayacağınız binalar yapıyorsunuz. Erişemeyeceğiniz şeyleri ümit ediyorsunuz. Sizden önce pek çok nesiller geldi geçti. Toplayıp, yığıp biriktiriyorlar, sapasağlam binalar yapıyorlar, alabildiğine uzun emeller, umutlar besliyorlardı ama emelleri bir aldanış oluverdi, topladıkları telef oldu gitti, meskenleri mezar oldu. Şunu bilin ki Âd kavmi Aden ile Uman arasını dolduracak kadar atlara ve bineklere sahipti. Şimdi söyleyin bana Âd kavminin mirasını benden iki dirheme kim satın alır?

Scanned with CamScanner

*"Yakaladığınız zaman da zorbaca mı davranırsınız?"* Onları güçlü, kaba ve zorba olmakla nitelendirdi.

*"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin."* Yani Rabbinize ibadet edin, rasûlünüze de itaat edin.

Sonra kendilerine üzerlerindeki Allah'ın nimetlerini hatırlatmaya koyularak: *"Size bildiğiniz nimetlerle destek verenden sakının. O size hem davarlar ve çocuklarla destek verdi, hem de bahçeler ve pınarlarla. Gerçekten sizin için büyük bir günün azabından korkarım"* dedi. Yani sizler (beni) yalanladınız ve emirlerime karşı geldiniz. Bundan dolayı kendilerini Allah'a hem teşvik ederek, hem korkutarak çağırdı fakat bunun onlara bir faydası olmadı.

قَالُوا سَوَآءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَٰذَآ إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ ۗ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

*136. Onlar dediler ki: "Sen öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir."*

*137. Bu öncekilerin adetlerinden başka bir şey değildir.*

*138. Biz azap olunacaklardan da değiliz.*

*139. Böylece onu yalanladılar. Biz de onları helâk ettik. Muhakkak bunda bir âyet vardır. Onların çoğu da mü'min değildir.*

*140. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Hud (a.s)'ın kavmini uyarıp, sakındırmasından, teşvik edip korkutmasından, kendilerine hakkı beyan edip genişçe açıklamasından sonra kavminin ona verdiği cevabı haber vermek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Onlar dediler ki: Sen öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir."* Yani bulunduğumuz halden dönecek değiliz. *"Biz sen söyledin diye ilahlarımızı terk edecek değiliz, sana inanacak da değiliz."* (Hûd, 53) Evet, durum bu şekilde idi. Yüce Allah da zaten: *"Gerçekten o inkâr edenleri uyar-*

Scanned with CamScanner

*san da uyarmasan da onlar için birdir, iman etmezler."* (Bakara, 6); *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96-97) Yüce Allah bu buyruklarıyla kâfirlerin tutumlarının hep bu olduğunu dile getirmektedir.

*"Bu, öncekilerin adetlerinden başka bir şey değildir."* Bazıları bu buyruğu: "(إن هذا إلا خَلْق): *Bu ancak öncekilerin uydurmalarından başka bir şey değildir*" anlamında hı harfi fethalı ve lam harfi sükûn olarak okumuşlardır. İbn Mes'ud ve Abdullah b. Abbâs'tan el-Avfî, Alkame ve Mücâhid bunu şöyle açıklamışlardır: Yani senin bize bu getirdiğin ancak öncekiler tarafından uydurulmuş olan şeylerdir. Tıpkı Kureyş müşriklerinin dedikleri gibi: *"Bu öncekilerin masallarıdır. Onu başkalarından alıp yazmıştır. Onlar sabah akşam kendisine okunmaktadır."* (Furkân, 5); *"Kâfirler dediler ki: Bu ancak onun uydurduğu bir yalandır. Ona başka bir topluluk da bunun için yardım etmiştir. Muhakkak onlar zulmettiler, asılsız bir iddiada bulundular ve dediler ki: Bu öncekilerin masallarıdır."* (Furkân, 4-5); *"Onlara Rabbiniz ne indirdi, denildiği zaman geçmişlerin masallarını derler."* (Nahl, 24)

Başkaları da hı ve lam harflerini ötreli olarak (خُلُق) diye okumuşlardır. Bununla da kendi dinlerini ve izlemekte oldukları yolu kastetmektedirler ki o da dedelerinden, atalarından gelen öncekilerin dinidir. İşte biz onlara uyuyoruz, onların izinden gidiyoruz. Onların yaşantısı gibi yaşıyor, öldükleri gibi ölüyoruz. Ölümden sonra diriliş, Allah'a dönüş diye bir şey yoktur. Bundan dolayı da: *"Biz azap olunacaklardan da değiliz"* dediler.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: "Bu öncekilerin adetlerinden başka bir şey değildir" buyruğu hakkında öncekilerin dininden başka bir şey değildir, diye açıkladığını nakletmektedir. İkrime, Atâ el-Horasânî, Katâde, Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de bu şekilde açıklamış ve İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

*"Böylece onu yalanladılar. Biz de onları helak ettik."* Yani Allah'ın nebîsi Hud'u yalanlamaya, ona ters düşüp muhalefet etmeye, onunla inatlaşmaya devam ettiler. Allah da onları helak etti. Yüce Allah onları ne ile helak ettiğini Kur'ân-ı Kerîm'in bir başka yerinde açıklamış bulunmaktadır. Buna göre yüce Allah üzerlerine oldukça şiddetli, çığlıklı bir rüzgâr göndermiştir. Yani bu

Scanned with CamScanner

rüzgâr son derece şiddetli estiği gibi, oldukça da soğuktu. Böylelikle onları helak eden de onların bir benzeri niteliğe sahip bir yoldu. Onlar en zorba ve en güçlüler olarak var edilmişlerdi. Allah da onların üzerlerine kendilerinden daha güçlü ve daha çetin bir azap musallat etti. Nitekim yüce Allah: *"Görmedin mi Rabbinin nasıl (azap) ettiğini Âd kavmine? o yüksek direkli İrem'e"* (Fecr, 6-7) buyurmaktadır ki, burada sözü edilenler ilk Âd kavmidir. Bir başka yerde zaten: *"Ve muhakkak ki o önceki Âd kavmini onun helak ettiğini..."* (Necm, 50) buyurmaktadır. Bunlar ise Nûh'un oğlu, Sam'ın oğlu İrem'in soyundan geliyorlardı. *"Direkler sahibi (zatu'l-ımad)"* tabirine gelince *el-Amed* denilen yerde sakin olanlar demektir.

İrem'in bir şehir olduğunu ileri sürenler ise bu kanaati İsrâiliyattan Ka'b ve Vehb'in sözlerinden çıkarmışlardır. Fakat bunun sağlam bir dayanağı yoktur. Bu sebeple yüce Allah: *"Onun şehirlerde benzeri yaratılmamıştı"* (Fecr, 8) buyurmaktadır. Yani güçleri, sertlikleri ve zorbalıkları bakımından bu kabilenin bir benzeri yaratılmamıştı. Eğer bundan maksat bir şehir olsaydı bunun yerine: Ülkelerde onun benzeri bina edilmemişti buyurmalı idi.

Bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Âd kavmine gelince yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: Gücü bizden daha üstün kim vardır? dediler. Kendilerini yaratan Allah'ın onlardan daha üstün güce sahip olduğunu görmezler mi? Onlar âyetlerimizi bilerek inkâr ediyorlardı"* (Fussilet, 15) buyurmaktadır. Daha önce yüce Allah'ın üzerlerine ancak görevli meleklere karşı direnen ve bir öküzün burun deliğine girecek kadar bir rüzgârın Allah'ın bu hususta kendisine izin vermesi üzerine göndermiş olduğunu kaydetmiştik. İşte bu rüzgâr onların üzerine esti ve ülkelerini taş yağmuruna tuttu. Onlara ait olan her şeye taşlar yağdırdı. Yüce Allah'ın şu buyruklarında dilediği gibi oldu: *"Rabbinin emri ile her şeyi helak ederdi. Onların meskenlerinden başka bir şey görünmez oluverdi."* (Ahkâf, 25); *"Âd'a gelince, onlar da ıslıklı ve azgın bir fırtına ile helak edildiler. O rüzgârı onlara"* tam *"yedi gece ve sekiz gün peş peşe musallat kıldı. O kavmi o süre içinde içleri boşalmış hurma kütükleri imişler gibi yere yıkılmış görürdün."* (Hâkka, 6-7) Yani onlar başsız bedenler olarak kaldılar. Çünkü rüzgâr onlardan birisinin üzerine eser, onu yerden söküp havaya yükseltir sonra da tepesi üzerine onu bırakıveriyordu. Kafası kırılıyor, beyni darmadağın oluyordu ve bu haliyle onu bırakıyordu. Sanki içi boşalmış hurma kütükleri haline dönüyorlardı. Onlar dağlara ve mağaralara

Scanned with CamScanner

sığınarak korunmak istemişlerdi. Yerde de bellerine kadar çukurlar kazmışlardı fakat bunların hiçbirisinin Allah'ın emrine karşı kendilerine hiçbir faydası olmadı. *"Şüphesiz ki Allah'ın takdir ettiği vakit geldi mi geri bırakılmaz."* (Nûh, 4) İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Böylece onu yalanladılar, biz de onları helak ettik. Muhakkak bunda bir âyet vardır, onların çoğu da mü'min değildi. Muhakkak Rabbin aziz olandır, rahim olandır"* buyurmaktadır.

**Semûd Kavmi:**

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾

*141. Semûd da rasûlleri yalanladılar.*

*142. Hani kardeşleri Sâlih onlara demişti ki: "Korkmaz mısınız?"*

*143. Ben sizin için güvenilir bir elçiyim.*

*144. O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

*145. Buna karşılık sizden bir ücret istemem. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbine aittir.*

**Tefsiri:**

Bu buyrukla yüce Allah kulu ve rasûlü Sâlih (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kavmi olan Semud'a gönderdiğini haber vermektedir. Bunlar Vadi'l-Kura ile Şam toprakları arasında yer alan Hicr şehrinde yaşıyorlardı. Onların kaldıkları yerler tanınan, bilinen yerlerdir. Daha önce A'râf sûresinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in Şam topraklarına gazaya gitmek isteyip de Tebuk'e vardıktan sonra Medine'ye geri döndüğünde onların şehirlerinden geçtiğine dair rivayet edilmiş hadisleri kaydetmiş bulunmaktayız.

Semud kavmi, Âd kavminden sonra ve İbrâhim el-Halil (a.s)'dan önce yaşamışlardı. Nebîleri Sâlih kendilerini aziz ve celil olan Allah'a bir ve tek olarak ve ona hiçbir ortak koşmaksızın ibadet etmeye ve kendilerine tebliğ ettiği risaletin emir ve buyruklarına itaat etmeye çağırdı. Onlarsa onun çağrısını kabul etmediler, onu yalanladılar, ona muhalefet ettiler. Kendisi de kavmi-

Scanned with CamScanner

ne onları doğru yola çağırdığı için onlardan bir ücret arayışında olmadığını, aksine bunun sevabını yalnızca yüce Allah'tan beklediğini de haber verdi, sonra da kendilerine Allah'ın üzerlerindeki nimetlerini hatırlatmak üzere şöyle buyurdu:

أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَآ اٰمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾

*146. Siz burada güven içinde bırakılacağınızı mı sanıyorsunuz?*

*147. Bahçelerde ve akarsular arasında,*

*148. Ekinler ve meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları arasında,*

*149. Dağlardan azgınlığınızdan ve şımarıklık olsun diye evler yontuyorsunuz.*

*150. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

*151, 152. Şu günahkârların, yeryüzünde fesat yapıp, ıslah etmeyenlerin emrine de itaat etmeyin.*

**Tefsiri:**

Sâlih (a.s) onlara öğüt vererek, onları Allah'ın azabının ve intikamının başlarına geleceğinden sakındırdı. Allah'ın kendilerine rızık olarak vermiş olduğu bol bol ihsanlarını ve nimetlerini hatırlattı. Kendilerini çekinilen, sakınılan şeylerden yana güvenliğe kavuşturduğunu, onlar için bağlar bahçeler yetiştirmiş ve akan pınarları fışkırtmış olduğunu, onlara pek çok ekinler ve mahsuller vermiş olduğunu söyleyerek öğüt verdi. Bu sebeple yüce Allah: *"Meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları..."* buyurmaktadır. Avfî, İbn Abbâs'tan: Eğer hurma tomurcuklanıp, olgunlaşacak olursa ona: (هضيم) denilir, dediğini nakletmektedir.

Ali b. Ebî Talha da İbn Abbâs'tan: *"Meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları"* buyruğunu oldukça yeşermiş demektir, diye açıkladığını naklet-

Scanned with CamScanner

mektedir. İsmail b. Ebî Halid de Amr b. Ebî Amr'dan -ki o ashab-ı kiram'a yetişmiş birisidir- o İbn Abbâs'tan yüce Allah'ın: *"Ve meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları"* buyruğunu: Tazelik dönemini bitirip, aşağı doğru sarkmaya başlamış diye açıkladığını nakletmektedir. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiş olup: Ebû Sâlih'ten de buna yakın bir açıklama rivayet edilmiştir, demektedir.

Ebû İshâk, Ebu'l-Ala'dan şöyle dediğini nakletmektedir: *"Hadîm"*; olgunluğu kuyruk tarafından başlamış olan taze hurmaya denilir. Mücâhid de: Kendisine dokunulduğu zaman etrafa dağılan hurmadır, diye açıklamıştır. İbn Cüreyc de dedi ki: Ben Abdulkerim Ebû Umeyye'yi dinledim, ben Mücâhid'i şöyle derken dinledim: *"Meyveleri olgunlaşmış güzel hurma ağaçları"* Bu hurma tanesinin baş gösterdiğinde yakaladığın takdirde ezip, ufalayabildiğin haline denilir. Bu haliyle eğer taze ise ona *hadîm* denilir, kurumuş ise *heşîm* denilir. Onu yakaladın mı dağıtırsın.

İkrime ve Katâde de: *Hadîm* yumuşak hurmaya denilir derken Dahhâk da: Meyve veren hurma ağacının meyve yükü fazla olup da birbiri üstüne binerse ona *hadîm* denilir. Murre ise şöyle demektedir: *Hadîm* dağılıp, yeşerdiği zamanki taze hurmaya denilir. Hasan-ı Basrî ise: Çekirdeği olmayan hurma türüdür, Ebû Sahr ise: Hurma tanesi kapçığını yararak dışarı çıktığı zamanı gördün mü? İşte o vakit taze hurmaların birbirine yapışmış olduğunu görürsün. İşte *hadîm* odur diye açıklamıştır.

*"Dağlardan azgınlığınızdan ve şımarıklık olsun diye evler yontuyorsunuz."* İbn Abbâs ve başkaları: Maharetle, beceriyle bu işi yapıyorsunuz, diye açıklamıştır. Ondan gelen bir başka rivayette de: Şımarıklık ederek ve açgözlülükle bu işi yapıyorsunuz diye açıkladığı nakledilmiştir. Mücâhid'in ve bir topluluğun tercih ettiği açıklama budur. Aralarında ise bir çelişki yoktur. Çünkü onlar dağlarda yontularak yapılan o evleri mesken olarak kullanmak için ihtiyaçları olduğundan dolayı değil, sadece boş iş olsun, azgınlık ve şımarıklık olsun diye yontuyorlardı. Dağları yontma ve onlara nakış işleme işini oldukça sağlam yapıyorlar ve bu işte gerçekten maharetli idiler. Nitekim onların meskenlerini gören kimseler bu hallerini açıkça görür.

Bu sebeple rasûlleri Sâlih (a.s) kendilerine: *"Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin"* demişti. Yani dünya ve ahirette size faydası dokunacak, sizi yaratan ve sizi rızıklandıran Rabbinize ibadete yönelin. Onu tevhid edin, ona

Scanned with CamScanner

ibadet edin, sabah akşam onu tesbih edin. "*Şu günahkârların, yeryüzünde fesat yapıp, ıslah etmeyenlerin emrine itaat etmeyin.*" Bu sözleriyle kendilerini şirke, küfre ve hakka aykırı davranmaya çağıran ele başılarını ve büyük kabul ettikleri kimseleri kastediyordu.

قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا فَأْتِ بِـَٔايَةٍ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هَٰذِهِۦ نَاقَةٌ لَّهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُوٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَأَصْبَحُوا۟ نَٰدِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَأَخَذَهُمُ ٱلْعَذَابُ ۗ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

*153. Dediler ki: "Sen muhakkak aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin."*

*154. Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi bir âyet getir.*

*155. İşte bu dişi devedir. Onun da belli bir su içme nöbeti vardır, sizin de belirli bir günde su içme nöbetiniz vardır.*

*156. Ona kötülükle el sürmeyin. O zaman sizi büyük bir günün azabı yakalar.*

*157. Derken onu boğazladılar da pişman oluverdiler.*

*158. Bunun üzerine azap onları yakaladı. Muhakkak bunda bir âyet vardır ama onların çoğu iman etmediler.*

*159. Muhakkak senin Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, Semud kavminin nebîleri Sâlih (a.s) kendilerini Rablerine ibadete davet ettiği zaman verdikleri cevaplarını haber vererek şöyle buyurmaktadır: "*Dediler ki: Sen muhakkak aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin.*" Mücâhid ve Katâde: Onlar bu sözleriyle kendisine büyü yapılmış ve büyüden etkilenmiş kimselerdensin, demek istiyorlardı, demiştir. Ebû Sâlih ise İbn

Scanned with CamScanner

Abbâs'tan: (Büyülenmişlerden anlamı verilen) *"el-musahharîn"* lafzını *"yaratılmış kimselerdensin"* diye açıkladığını nakletmektedir. Kimileri bu açıklamaya şairin şu beyitini delil göstermektedirler:

فإن تسألينا: فيم نحن ؟ فإننا عصافير من هذا الأنام المسحر

*Eğer ne halde olduğumuzu bize soracak olursan, şunu bil ki bizler*
*Bu musahhar (akciğeri olan) varlıklardan kuşlarız.*

Yani sehar denilen organı bulunanlardanız. Sehar ise akciğer demektir.

Ancak bu hususta daha güçlü görülen Mücâhid ve Katâde'nin şu açıklamalarıdır: Onlar şunu söylüyorlar: Sen bu sözlerinle ancak büyünün etkisi altında kalmış birisisin. Senin aklın yoktur.

Sonra da: *"Sen de ancak bizim gibi bir insansın"* dediler. Yani nasıl olur da biz dururken Allah sana vahiy gönderdi. Nitekim bir başka âyette onların şöyle dedikleri bize bildirilmektedir: *"Vahiy aramızdan ona mı verildi? Hayır! o mağrur ve şımarık, çok yalancı birisidir. Kimin mağrur ve şımarık bir yalancı olduğunu yarın bileceklerdir."* (Kamer, 25-26)

Sonra onlar Sâlih (a.s)'a kendilerine göstereceği bir âyet (mucize) teklif ettiler. Böylelikle onun Rablerinden kendilerine getirdiğini iddia ettikleri hususta doğru söyleyip, söylemediğini anlayacaklardı. Onların ileri gelenleri bir araya gelip toplanmışken kendilerine -yakınlarında bulunan bir kayayı göstererek- bu kayadan derhal şu şu niteliklere sahip on aylık gebe bir dişi deve çıkarmasını istediler. Allah'ın nebîsi Sâlih de bunun üzerine kendilerinden şayet istediklerini yerine getirecek olursa mutlaka kendisine iman edip, kendisini tasdik edeceklerine, onun peşinden gideceklerine dair onlardan ahitler, yeminler, sözler aldı. Onlar da ona ahit ve söz verdiler. Allah'ın nebîsi Sâlih (a.s) kalkıp namaz kıldı, sonra aziz ve celil olan Allah'a istediklerini kendilerine vermesini dileyerek dua etti. İşaret ettikleri o kaya yarılıp, içerisinden niteliklerini söyledikleri şekilde on aylık gebe bir dişi deve çıkıverdi. Onların bir kısmı iman etti, çoğunlukları ise kâfir oldu.

*"Dedi ki: İşte bu (istediğiniz) dişi devedir. Onun da belli bir su içme nöbeti vardır, sizin de belirli bir günde su içme nöbetiniz vardır."* Yani bu dişi deve bir gün sizin suyunuzu içecek, kendi suyunuzu da siz diğer bir gün içeceksiniz.

Scanned with CamScanner

*"Ona kötülükle el sürmeyin. O zaman sizi büyük bir günün azabı yakalar."* O dişi deveye kötülük verecek olurlarsa kendilerine Allah'ın intikamını hatırlatarak onları sakındırdı. Dişi deve bir süre aralarında kaldı, suya gidip suyunu içiyor, ağaç yapraklarını ve meradaki otları yiyordu. Onlar da sütten yararlanıyor hem içmek için, hem su ihtiyaçlarını karşılamak için kendilerine yetecek kadarını da süt olarak sağıyorlardı. Aralarından uzun bir zaman geçip de onların en bedbaht olanları da gelince bu sefer dişi deveyi öldürüp onu kesmek üzere birbirleriyle anlaştılar. *"Derken onu boğazladılar da pişman oluverdiler. Bunun üzerine azap onları yakaladı."* Bu azap da onların yaşadıkları bölgenin şiddetli bir şekilde sarsılması olmuştu. Ayrıca onlara pek muazzam bir çığlık geldi ve kalpleri yerlerinden söküp ayırdı. Ummadıkları, beklemedikleri haller başlarına geldi ve yurtlarında dizleri çökmüş olarak sabahı ettiler. *"Muhakkak bunda bir âyet vardır ama onların çoğu iman etmediler. Muhakkak senin Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır."*

**Lût Kavmi:**

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٦٠﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ لُوطٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٦١﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٦٢﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١٦٣﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٤﴾

*160. Lut kavmi peygamberleri yalanladılar.*

*161. Hani kardeşleri Lut onlara: "Korkmaz mısınız?" demişti.*

*162. Gerçekten ben size (gönderilmiş) emin bir peygamberim.*

*163. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

*164. Bunun için sizden herhangi bir ücret istemem. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbine aittir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu buyruklarda kulu ve Rasûlü Lut (a.s) hakkında haber vermektedir. Lut'un babası Haran, onun da babası Azer'dir. O İbrâhim el-Halil'in kardeşinin oğludur. Allah kendisini İbrâhim (a.s) hayatta iken pek

Scanned with CamScanner

büyük bir topluma peygamber olarak göndermişti. Bunlar Sedum ve ona yakın şehirlerde yaşıyorlardı. Allah kendilerini orada helak etti ve onların şehirlerinin yerine kötü, kokuşmuş bir göl yarattı. Burası el-Ğavr denilen bölgede meşhur bir göldür, Beytu'l-Makdis dağlarına bitişiktir. Beytu'l-Makdis Kerek ve Şevbek toprakları arasında yer alır. Hud (a.s) onları aziz ve celil olan Allah'a ona bir ve tek olarak ve ona ortak koşmaksızın ibadet etmeye, Allah'ın kendilerine göndermiş olduğu ve kendilerine Allah'a isyan etmemelerini söyleyen, dünyada ilk olarak kendilerinin ortaya çıkardıkları, yaratılmışlardan kendilerinden önce kimsenin işlemediği, dişileri bırakıp erkeklere yaklaşmak işini bırakmaya, ondan vazgeçmeye çağıran rasûllerine itaat etmeye davet etti. Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

أَتَأْتُونَ الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾ قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ إِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ ﴿١٧٠﴾ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْآخَرِينَ ﴿١٧٢﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا فَسَاءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ﴿١٧٣﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٧٥﴾

*165. Âlemler arasından erkeklere yaklaşırsınız öyle mi?*

*166. Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi terk edersiniz demek? Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz.*

*167. Dediler ki: "Ey Lut, eğer sen vazgeçmez isen elbette sürülenlerden olursun."*

*168. "Ben sizin yaptıklarınıza oldukça buğz edenlerdenim" dedi.*

*169. Rabbim, beni ve ailemi yaptıklarından kurtar.*

*170. Biz de onu ve ailesini topluca kurtardık.*

Scanned with CamScanner

*171. Ancak bir koca karı geride kalanlar arasında oldu.*

*172. Sonra da diğerlerini yıkıp yok ettik.*

*173. Ve onların üzerine bir yağmur yağdırdık, o korkutulanların yağmuru ne kötü idi?*

*174. Muhakkak bunda bir âyet vardır. Onların çoğu iman edenler olmadı.*

*175. Ve muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır.*

**Tefsiri.**

Allah'ın nebîsi onları hayâsızlıkları işlemekten, erkeklere yaklaşmaktan alıkoymak isteyip vazgeçirmeye çalışarak onlara Allah'ın kendileri için yaratmış olduğu kadınlarına yaklaşma yolunu gösterince, kavminin ona verdiği cevabı: *"Ey Lut! eğer sen vazgeçmez isen"* yani getirdiklerini terk etmeyecek, bırakmayacak olursan *"elbette sürülenlerden olursun"* dediler. Yani seni aramızdan çıkartır, süreriz.

Bir başka yerde de yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Kavminin cevabı: Lut ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temizlik taslar kimselerdir, demelerinden başka bir şey olmadı."* (Neml, 56)

Onların içinde bulundukları halden vazgeçmediklerini, sapıklıklarını sürdürdüklerini görünce onlardan uzak olduğunu ilan ederek: *"Ben sizin yaptıklarınıza oldukça buğz edenlerdenim"* dedi. Ben bu yaptığınıza buğz ediyorum, onu sevmiyorum, ona razı değilim ve ben sizden uzağım. Sonra onlar hakkında Allah'a beddua ederek şöyle dedi: *"Rabbim, beni ve ailemi yaptıklarından kurtar."* Yüce Allah da (duasını kabul ettiğini bildirerek): *"Biz de onu ve ailesini topluca"* hepsini "kurtardık" buyurmaktadır.

*"Ancak bir kocakarı"* o da onun karısı idi *"geride kalanlar arasında oldu."* Onun karısı olan bu koca karı kötü birisi idi. Onlar arasında kaldı ve kavminden geri kalanlarla birlikte o da helak oldu gitti. Bu helak edilişleri de yüce Allah'ın onların hakkında A'râf ve Hûd sûrelerinde aynı şekilde Hicr sûresinde Allah'ın kendisine hanımı dışında aile halkı ile birlikte geceleyin yola çıkmasını emrettiği zaman olmuştu. Onlara ayrıca kavmine ineceği vakit o azap çığlığını işitecekleri vakit dönüp bakmamalarını da emretmişti. Onlar da Allah'ın emrine sabredip, yollarına devam ettiler. Allah da onların tama-

Scanned with CamScanner

mını kuşatan azabı üzerlerine indirdi, onlara pişmiş çamurdan yapılmış taş yağmuru yağdırdı. Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Sonra da diğerlerini yıkıp yok ettik ve onların üzerine bir yağmur yağdırdık. O korkutulanların yağmuru ne kötü idi. Muhakkak bunda bir âyet vardır, onların çoğu iman edenler olmadı ve muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır."*

**Eyke Halkı:**

كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٧٦﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ
أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٧٧﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٧٨﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ
وَأَطِيعُونِ ﴿١٧٩﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٨٠﴾

*176. Eyke ashabı, peygamberleri yalanladı.*

*177. Hani Şuayb onlara: "Korkmaz mısınız?" demişti.*

*178. Gerçekten ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim.*

*179. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin.*

*180. Ben sizden bunun için herhangi bir ücret de istemiyorum. Benim mükâfatım ancak âlemlerin Rabbine aittir.*

**Tefsiri:**

Bunlar, yani Eykeliler, doğru kabul edilen görüşe göre Medyenlilerdir. Allah'ın nebîsi Şuayb onlardan idi. Burada *kardeşleri Şuayb* buyurulmamasının sebebi onların bir ağaçtan ibaret olan Eyke'ye ibadet etmeye nispet edilmeleridir.

*Eyke*'nin koruluk gibi ağaçları birbirine girmiş ağaçlık olduğu da söylenmiştir. Onlar ona ibadet ediyorlardı. Bundan dolayı yüce Allah: *"Eyke ashabı peygamberleri yalanladılar"* buyurduktan sonra "hani kardeşleri Şuayb onlara demişti" buyurmayarak yalnızca: *"Hani Şuayb onlara korkmaz mısınız? demişti"* buyurmakta, böylelikle aralarındaki kardeşlik nesebi, -nesep itibariyle onların kardeşleri olsa bile- kendilerinin nispet olundukları hususdan ötürü koparılmış oldu.

Scanned with CamScanner

İnsanlar arasında bazıları bu inceliği fark edemediğinden Eyke ashabının Medyenlilerden başkaları olduğunu sanmış ve Şuayb (a.s)'ı Allah'ın her iki ümmete de peygamber olarak gönderdiğini ileri sürmüştür. Kimileri de üç ümmete gönderdiğini söylemiştir. İshâk b. Bişr el-Kâhilî'nin -ki o zayıf bir ravidir- rivayet ettiğine göre: Bana İbnu's-Süddî babasından tahdis etti. Ayrıca Zekeriya b. Ömer de Husayf'den, o İkrime'den tahdis edip Süddî ile İkrime dediler ki: Allah Şuayb dışında hiçbir nebîyi iki defa peygamber olarak göndermemiştir. Onu bir sefer Medyen halkına gönderdi, Allah onları çığlık azabı ile helak etti, bir sefer de onu Eyke ashabına gönderdi, Allah onları da bulutla gölge yaptığı günün azabı ile helak etti.

Ebu'l-Kâsım el-Beğavî de Hudbe'den, o Hemmam'dan, o Katâde'den yüce Allah'ın: *"Ress ashabı"* buyruğu hakkında onlar Şuayb'in kavmidir, dediğini yine *"Eyke ashabı"* hakkında da Şuayb'ın kavmidirler, dediğini nakletmektedir. İshâk b. Bişr dedi ki: Cuveybir'den başkası da: Eyke ashabı ile Medyenliler aynı kavimdirler, demiştir. Allah en iyi bilendir.

[5049] Hâfız İbn Asâkir, Şuayb (a.s)'ın biyografisini kaydederken Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe yoluyla Abdullah b. Ömer'den şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Medyen kavmi ile Eyke ashabı iki ayrı ümmettir. Allah her ikisine de Şuayb Nebî (a.s)'ı peygamber olarak göndermiştir."*[414]

Bu garip bir hadistir. Peygamber efendimize kadar ulaşan merfu bir rivayet olduğu su götürür. Daha çok mevkuf olma ihtimali yüksektir.

Doğrusu ise her ikisinin aynı ümmet oldukları ve her bir konumda farklı bir şekilde nitelendirilmiş olduklarıdır. Bu sebeple onlara ölçü ve tartıları eksiksiz yapmalarını emretmiş ve onlara öğüt vermiştir. Tıpkı Medyen kıssasında görüldüğü gibi. İşte bu, onların tek bir ümmet olduklarına delildir.

414 Oldukça zayıftır. Senedinde Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe vardır ki zayıf bir ravidir. Yine senedinde Rabia b. Seyf el-Mısrî vardır. Zehebî bunu Mizan, 2751'de söz konusu ederek: Buhârî ve İbn Yunus onun münker rivayetleri vardır demişlerdir, demektedir. Üçüncü bir illeti de vardır ki o da munkatı oluşudur. Tirmizî: Biz onun Abdullah b. Amr'dan hadis dinlediğini bilmiyoruz, demiştir. Bk. Mizan, 2751. Hadisin dördüncü bir illeti daha vardır ki, o da Hişam b. Sâd'dır. Birden çok kişi zayıf olduğunu söylemiştir. Merfu olan bölümü ise tıpkı uydurma gibi oldukça zayıftır. Doğrusu ise bunun İbn Kesir'in (r.h) dediği gibi mevkuf olduğudur.

Scanned with CamScanner

أَوْفُوا الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ أَشْيَاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْأَوَّلِينَ ﴿١٨٤﴾

*181. Ölçüyü tam yapın ve zarar verenlerden olmayın.*

*182. Dosdoğru terazi ile tartın.*

*183. Ve insanların eşyasından bir şey eksiltmeyin ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışmayın.*

*184. Sizi ve önceki nesilleri yaratandan korkun.*

**Tefsiri:**

Şuayb (a.s) onlara ölçü ve tartıları eksiksiz yapmayı emretmekte ve eksik yapmalarını yasaklayarak şunları söylemektedir: *"Ölçüyü tam yapın ve zarar verenlerden olmayın."* Yani insanlara tartı ve ölçü ile bir şey vereceğiniz vakit onların ölçülerini tam yapın. Siz onlardan bir şey alacak olursanız tam ve eksiksiz alırken ölçüyü eksilterek karşınızdakine eksik vermeyin ama verdiğiniz gibi alın, aldığınız gibi verin.

*"Dosdoğru terazi ile tartın."* Âyetteki kıstâs terazi demektir. Kantar olduğu da söylenmiştir. Bazıları da bu Rumcadan Arapçalaştırılmış bir kelimedir, demektedir. Mücâhid: Dosdoğru terazi (el-kıstasu'l-mustakim), Rumca'da adaletli ölçme demektir, demiştir. Katâde de: Kıstas, adaletli demektir, diye açıklamıştır.

*"Ve insanların eşyasından bir şey eksiltmeyin."* Onların mallarını eksik vermeyin *"ve yeryüzünde bozgunculuk yapmaya çalışmayın."* Bununla da yol kesiciliğini kastetmektedir. Nitekim bir başka âyet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: *"Ve siz öyle her yolun başında oturarak Allah'a iman edenleri tehdit edip ve eğriliğini arayarak Allah'ın yolundan alıkoymayın."* (A'râf, 86)

*"Sizi ve öncekileri yaratandan korkun"* buyruğu ile de kendilerini ve önceki atalarını yaratmış olan Allah'ın azabı ve intikamı ile korkutmaktadır. Nitekim Mûsâ (a.s) da böyle demişti: *"O sizin de Rabbinizdir, önceki atalarınızın da"* (Şuarâ, 26)

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs, Mücâhid, Süddî, Süfyân b. Uyeyne ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem: "Önceki nesilleri" buyruğunu önceki kavim ve toplulukları demektir, diye açıklamışlardır. İbn Zeyd: "(وَلَقَدْ أَضَلَّ مِنكُمْ جِبِلًّا كَثِيرًا): *Andolsun ki o sizden pek çok kimseyi saptırdı*" (Yâsin, 62) diye okumuştur.

قَالُوٓا إِنَّمَآ أَنتَ مِنَ ٱلْمُسَحَّرِينَ ﴿١٨٥﴾ وَمَآ أَنتَ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا وَإِن نَّظُنُّكَ لَمِنَ ٱلْكَٰذِبِينَ ﴿١٨٦﴾ فَأَسْقِطْ عَلَيْنَا كِسَفًا مِّنَ ٱلسَّمَآءِ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّٰدِقِينَ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّىٓ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ ٱلظُّلَّةِ إِنَّهُۥ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٩٠﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾

*185. Dediler ki: "Sen ancak aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin."*

*186. Sen ancak bizim gibi bir beşersin ve muhakkak biz seni yalancılardan sanıyoruz.*

*187. Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi üzerimize gökten parçalar indir.*

*188. "Rabbim, sizin yaptıklarınızı daha iyi bilir" dedi.*

*189. Derken onu yalanladılar. Bunun üzerine onları bulut gölgesi günü azabı gelip yakaladı. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi.*

*190. Muhakkak bunda bir âyet vardır. Onların çoğu zaten mü'min değildi.*

*191. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Şuayb'ın kavminin de, Semud kavminin rasûllerine verdikleri cevabın aynısını verdiğini haber vermektedir. Kalpleri birbirine benzemiş; çünkü onlar da: "*Sen ancak aşırı bir şekilde büyülenmişlerdensin*" demişlerdi. Yani az önce geçtiği gibi sen büyünün etkisi altında kalmış birisisin demek istiyorlardı.

Scanned with CamScanner

*"Sen ancak bizim gibi bir beşersin ve muhakkak biz seni yalancılardan sanıyoruz."* Yani söylediklerini kasten yalan uydurarak söylüyorsun. Yoksa Allah seni bize bir rasûl olarak göndermiş değildir.

*"Eğer doğru söyleyenlerden isen haydi üzerimize gökten parçalar indir."* Dahhâk dedi ki: Gökten bir parça indir. Katâde: Gökten parçalar indir. Süddî, semadan bir azap indir, diye açıklamışlardır. Bu da Kureyşlilerin yüce Allah'ın şu buyruğunda söylediklerini haber verdiği sözlerine benzemektedir. Onlar: *"Bize yeryüzünden bir pınar fışkırtmadıkça asla sana inanmayacağız"* dediler ve istediklerini sıralayıp: *"Yahut iddia ettiğin gibi gökyüzünü üzerimize parça parça düşüresin yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza topluca getiresin"* (İsrâ, 90-92) diyecek noktaya kadar vardırdılar. Yine şu buyruk da buna benzemektedir: *"Hani bir zaman: Ey Allah! Eğer bu senin katından hakkın kendisi ise durma bizim üzerimize gökten taş yağdır yahut bize acıklı bir azap gönder demişlerdi."* (Enfâl, 32) İşte bu cahil kâfirler de böyle demişlerdi: *"Eğer doğru söyleyenlerden ise haydi üzerimize gökten parçalar indir."*

*"Rabbim, sizin yaptıklarınızı daha iyi bilir, dedi."* Yani Allah sizin halinizi daha iyi bilendir. Eğer bunu hak ediyorsanız size zulmetmesi söz konusu olmaksızın bu şekilde sizi cezalandıracaktır. Nitekim onların istedikleri şekilde yaptıklarına tam uygun ve denk bir ceza olarak başlarına geldi. Bu sebeple yüce Allah: *"Derken onu yalanladılar. Bunun üzerine onları bulut gölgesi günü azabı gelip yakaladı. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi"* buyurmaktadır. İşte bu azap, onların üzerlerine gökten parçalar indirilmesini istemeleri türünden bir azaptır. Şanı yüce Allah onların cezalarını yedi gün süreyle oldukça şiddetli bir sıcakla karşı karşıya kalmak musibeti olarak verdi. Bu sıcağa karşı onları hiçbir şey koruyamıyordu. Sonra onları gölgelendiren bir bulut üzerlerine geldi. O bulutun altına gidip, sıcaktan gölgesine sığınmaya başladılar. Hepsi de o bulutun altına toplanınca yüce Allah da onların üzerlerine ateş kıvılcımları, alevler ve son derece büyük bir sıcaklık saldı. Yer de altlarından onları salladı. Onlara pek büyük bir çığlık gelerek ruhlarını aldı. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Gerçekten o büyük bir günün azabı idi"* buyurmaktadır.

Yüce Allah onların nasıl helak edildiklerini üç ayrı yerde söz konusu etmiştir. Her bir yerde oradaki anlatım ile uyumlu bir vasıfta bu helak ediliş-lerini zikretmiştir. A'râf sûresinde sarsıntının onları yakaladığı ve böylelikle

Scanned with CamScanner

yurtlarında diz üstü çökerek sabahı ettiklerini zikretmektedir. Çünkü onlar: *"Ey Şuayb! seni ve seninle beraber iman edenleri muhakkak ülkemizden çıkaracağız yahut mutlaka bizim dinimize döneceksiniz"* (A'râf, 88) demişlerdi. Böylelikle Allah'ın nebîsi ile ona uyanları sürmek istediklerini söylemişlerdi. Hud sûresinde de *"o çığlık zulmedenleri yakaladı"* (Hûd, 94) buyurmaktadır. Çünkü onlar: *"Bize babalarımızın tapındıklarından yahut kendi mallarımızda dilediğimiz gibi tasarruf etmekten vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor? Çünkü sen muhakkak yumuşak huylu ve aklı başında bir kimsesin"* (Hûd, 87) sözleri ile Allah'ın nebîsi ile alay etmişlerdi. Onlar bu söylediklerini onu küçük görmek, onu alaya almak maksadıyla söylemişlerdi. Dolayısıyla onların seslerini soluklarını kesecek bir çığlık azabının onlara gelmesi uygundu. Bundan dolayı: *"Ve çığlık zulmedenleri yakaladı"* buyurmaktadır. Burada da onların: *"Eğer doğru söyleyenlerden ise haydi üzerimize gökten parçalar indir"* dedikleri nakledilmektedir. Onlar bu sözlerini de bile bile inatlaşmak ve işi yokuşa sürmek maksadıyla söylediklerinden gerçekleşmesini uzak bir ihtimal olarak gördükleri bir azabın gerçekleştirilmesi uygun düşmektedir: *"Bunun üzerine onları bulut gölgesi günü azabı gelip yakaladı, gerçekten o büyük bir günün azabı idi."*

Katâde dedi ki: Abdullah b. Ömer dedi ki: Allah onlara yedi gün süreyle sıcak azabını musallat etti. O sıcağa karşı onları hiçbir şey gölgelendiremiyordu. Sonra Allah onlara bir bulut peyda etti. Onlardan birileri o bulutun altına gidip gölgelendi. Bulutun altında bir serinlik ve bir rahat hissetti. Bunu kavmine bildirdi, onlar da hep birlikte o bulutun altına geldiler ve gölgelendiler. Bu sefer de üzerlerine bir ateş alevlendirildi.

İkrime'den, Said b. Cübeyr'den, Hasen'den, Katâde'den ve başkalarından da böylece rivayet edilmiştir.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de dedi ki: Allah onlara gölge yapan bulutu gönderdi. Hepsi o bulutun altında toplanınca Allah üzerlerinden gölgeyi açtı, onlara güneşin sıcağını daha da kızdırdı. Çekirgelerin tavada yandıkları gibi yandılar.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî de dedi ki: Medyenliler üç tür azap ile azaba uğratıldılar: Önce evlerinde sarsıntı onları yakaladı, sonunda evlerinden dışarı çıktılar. Oradan dışarı çıkınca aşırı derecede korku onlara isabet etti.

Scanned with CamScanner

Bundan dolayı evlerine girip üzerlerine yıkılacağından korktular. Allah da onlara gölge yapan bulutu gönderdi. O bulutun altına bir adam girdi ve: Ben bugün kadar gölgesi hoş ve serin bir gün görmedim. Ey insanlar! haydi siz de geliniz, dedi. Hep birlikte o gölge yapan bulutun altına girdiler. Hepsine tek bir çığlık geldi ve hep birlikte öldüler. Sonra Muhammed b. Ka'b: *"Bunun üzerine onları bulut gölgesi günü azabı gelip yakaladı. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi"* âyetini okudu.

İbn Cerîr dedi ki: Yezîd el-Bahili dedi ki: Ben İbn Abbâs'a "Bunun üzerine onları bulut gölgesi günü azabı gelip yakaladı. Gerçekten o büyük bir günün azabı idi" buyruğuna dair soru sordum. O şöyle dedi: Allah onlara bir titreme ve ileri derecede bir sıcak gönderdi. Bu sıcaktan dolayı nefes alamaz oldular. Bu sefer evlere girdiler, evlerin iç tarafları bu sefer onları sıkmaya başladı ve yine nefes alamaz oldular. Evlerden ovaya doğru kaçarak çıktılar. Allah bir bulut gönderdi. Bu bulut güneşe karşı onları gölgeledi. Bulutun altında bir serinlik buldular ve bu hoşlarına gitti. Biri diğerine seslenerek çağırdı. Nihayet bulutun altında toplanınca Allah o bulutu üzerlerine ateş olarak saldı.

İbn Abbâs dedi ki: İşte bulut gölgesi günü azabı budur. Gerçekten o pek büyük bir günün azabı idi.

*"Muhakkak bunda bir âyet vardır. Onların çoğu zaten mü'min değildi. Muhakkak Rabbin Azîz olandır, Rahîm olandır."* Yani kâfirlerden intikam alışında Azîzdir (gücüne karşı konulamayandır), mü'min kullarına da Rahîm (çok merhametli)dir.

**Bu Kur'ân:**

وَإِنَّهُ لَتَنزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ
قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾

*192. Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir.*

*193. Onu Ruhu'l-Emin indirdi.*

*194. Uyarıcılardan olasın diye, kalbin üzere,*

*195. Apaçık bir Arapça lisan ile.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah kulu ve Rasûlü Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) üzerine indirmiş olduğu kitap hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak ki bu"* yani sûrenin başında yüce Allah'ın: *"Onlara Rahmân'dan yeni bir öğüt gelse muhakkak ondan yüz çevirirler"* (Şuarâ, 5) buyruğunda sözü edilen Kur'ân-ı Kerîm'dir. *"Âlemlerin Rabbinin indirdiğidir."* Onu sana Allah indirmiş ve sana onu o vahyetmiştir. *"Onu Ruhu'l-Emin indirdi."* Ruhu'l-Emin, Cebrâil (a.s)'dır. Seleften birçok kişi İbn Abbâs, Muhammed b. Ka'b, Katâde, Atiyye el-Avfî, Süddî, Dahhâk, Zührî ve İbn Cüreyc de böyle demişlerdir. Bu hakkında tartışma olmayan bir açıklamadır. Zührî de şöyle demiştir: Bu buyruk yüce Allah'ın: *"De ki: Kim Cebrâil'e düşman ise muhakkak ki o, onu Allah'ın izniyle kalbine indirmiştir"* (Bakara, 97) buyruğuna benzemektedir.

Mücâhid dedi ki: Ruhu'l-Emin'in (Cebrâil'in) kendisi ile konuştuğu bir kimseyi yer, yemez.

*"Uyarıcılardan olasın diye kalbin üzere."* Yani onu çok kerim, güvenilir, Allah nezdinde yüksek bir mevkiye sahip, Mele-i a'lâ'da kendisine itaat olunan bir melek indirmiştir. *"Uyarıcılardan olasın diye"* onunla o kitaba aykırı hareket eden ve onu yalanlayanlara Allah'ın azap ve imtihanını bildirerek uyarman ve ona uyan mü'minleri de onunla müjdelemen için. Ey Muhammed! her türlü kirlilikten, fazlalıktan ve eksiklikten korunmuş ve uzak tutulmuş olarak *"kalbin üzere"* indirdi.

*"Apaçık bir Arapça lisan ile"* yani biz sana bu Kur'ân-ı Kerîm'i senin konuştuğun dil olan fasih, eksiksiz ve kapsamlı bir Arapça ile indirdik ki böylelikle apaçık, seçik, anlaşılır olsun. Kimsenin ileri sürecek bir mazereti kalmasın, delili ortaya koysun ve doğru yolu gösteren bir kılavuz olsun.

[5050] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mûsâ b. Muhammed b. İbrâhim et-Teymî babasından şöyle dediğini nakletti: Bulutlu bir günde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabı ile birlikte iken onlara *"Sizler bu bulutun sağa sola uzanmış olan halini nasıl görüyorsunuz?"* diye sordu. Onlar: Ne kadar güzel ve ne kadar yoğundurlar, dediler. Bu sefer: *"Onun enine boyuna yayılmış olan kısımlarını nasıl buluyorsunuz?"* diye sordu. Onlar: Ne güzeldir ve ne kadar da sağlam ve güzel yer edinmiştir, dediler. Bu sefer: *"Bu bulutların siyahlarını nasıl görüyorsunuz?"* diye buyurdu. Onlar: Ne güzeldir ve ne kadar koyu siyahtır, dediler. Allah Rasûlü: *"Peki yüksekten dönüp gelmesini nasıl*

Scanned with CamScanner

*buluyorsunuz?"* dedi. Onlar: Ne güzeldir ve ne güçlü bir şekilde yuvarlanıp gelmektedir, dediler. Allah Rasûlü: *"Peki bulutlar arasında enine çakan şimşeğin parıltısını nasıl görüyorsunuz?"* buyurdu: Onlar: Hatta bulutları yara yara çakar, dediler. Allah Rasûlü: *"İnşallah (bunun arkasından) bağış ve ihsan gelecektir, bağış ve ihsan gelecektir"* buyurdu. Bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Babam anam sana feda olsun, ne kadar fasih konuşuyorsun. Senden daha güzel meramını ifade edip açıklayabileni görmedim, dedi. Allah Rasûlü: *"Benim zaten böyle olmam gerekir. Çünkü Kur'ân benim dilimle nâzil oldu."* buyurdu. Yüce Allah da: *"Apaçık bir Arapça lisan ile"* buyurmaktadır, dedi.[415]

Süfyân es-Sevrî dedi ki: Nâzil olan bütün vahiyler Arapça olarak inmiştir, sonra her nebî onu kendi kavmine tercüme ederek ifade etmiştir. Kıyamet gününde konuşulacak dil ise Süryanice olacaktır ama cennete giren Arapça konuşacaktır.[416] İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾ أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ
بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ نَزَّلْنَاهُ عَلَى بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾
فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾

*196. Şüphesiz ki o daha öncekilerin kitaplarında da vardır.*

*197. Acaba İsrâiloğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?*

*198. Eğer biz onu Arapça bilmeyen biri üzerine indirmiş olsaydık.*

*199. O da onu bunlara okusaydı, onlar yine ona iman etmezlerdi.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah buyuruyor ki: Şüphesiz bu Kur'ân-ı Kerîm öncekilerin kendi nebîlerinden naklettikleri kitaplarında söz konusu edilmiş ve ona dikkat çe-

415 Batıldır. Çünkü mürseldir. Muhammed b. İbrâhim et-Teymi tabiindendir. Mürsel olmakla birlikte bunu Mûsâ b. Muhammed et-Teymi tek başına rivayet etmiştir. O da oldukça zayıf bir ravidir. Zehebî, Mizan, 8914'te şöyle diyor: Yahyâ dedi ki: O (Mûsâ) bir şey değildir, hadisi yazılmaz. Buhârî, Münker rivayetleri vardır, Nesâî, hadisi münkerdir. Dârekutnî, metruk birisidir demiştir. O halde bu hadiste asıl tenkit konusu odur.

416 Muhtemelen bu Sevrî'den sahih bir rivayet olarak gelmemiştir. Böyle bir şey ancak tevkif ile (nebinin bildirmesi ile) bilinebilir.

Scanned with CamScanner

kilmiştir. Bu peygamberler eski zamanlarda da, sonraki zamanlarda da onun müjdesini vermişlerdir. Nitekim Allah o nebîlerden buna dair söz almıştı. Öyle ki onların sonuncuları kendisine iman eden, ileri gelenler ile kalkıp verdiği hutbesinde Ahmed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in geleceği müjdesini vermiştir: *"Hani Meryem oğlu İsa da: Ey İsrâiloğulları! muhakkak ben Allah'ın size gönderdiği rasûlüyüm. Benden önceki Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olan Rasûlü müjdeleyici olarak geldim, demişti."* (Saf, 6) Burada (196. âyette) geçen zubur (mealdeki gibi), kitaplar demektir. "Zebur"un çoğuludur. Aynı zamanda Zebur, Dâvûd (a.s)'a verilen kitabın da adıdır. Yüce Allah: *"İşledikleri her şeyde zubur'dadır"* (Kamer, 52) buyurmaktadır. Yani meleklerin yazdıkları amel defterlerinde yazılıdır.

Sonra yüce Allah: *"Acaba İsrâiloğulları âlimlerinin onu bilmeleri onlar için bir delil değil midir?"* buyurmaktadır. Yani buna dair doğru bir şahit olarak İsrâiloğulları âlimlerinin Kur'ân-ı Kerîm'den okudukları kitaplarında söz edildiğini görmeleri kendileri için yeterli değil midir? Maksat ise ellerindeki kitaplarda bulunan Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in, onun peygamber olarak gönderilmesinin ve ümmetinin niteliklerine dair bilgileri itiraf edip, söyleyen aralarındaki adaletli ilim adamlarıdır. Bunlardan Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e yetişen Abdullah b. Selam, Selman-ı Farisi ve onlar gibi iman edip de bunu haber verenler bu tür ilim adamlarındandır. Yüce Allah da (böyleleri hakkında) şöyle buyurmaktadır: *"Onlar ki yanlarındaki Tevrat'ta ve İncil'de yazılı bulacakları kendilerine iyiliği emreden... Ümmi nebî olan o rasûle uyarlar..."* (A'râf,157)

Sonra yüce Allah Kureyşlilerin bu Kur'ân'a karşı aşırı inatları ile onun ileri derecedeki küfür ve inkârlarını haber veriyor. Şayet Allah bu kitabı Arapça'nın tek bir kelimesini dahi bilmeyen, Arap olmayanlardan bir adama indirmiş olsaydı, ona bu kitabı açık seçik beyanı ve fasahatı ile bildirmiş olsaydı yine de ona iman etmeyeceklerdi. Bundan dolayı da: *"Eğer biz onu Arapça bilmeyen biri üzerine indirmiş olsaydık, o da bunu onlara okusaydı onlar yine ona iman etmezlerdi"* buyurmaktadır. Nitekim bir başka âyet-i kerimede de onların bu halini şöylece haber vermektedir: *"Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar muhakkak ki: "Gözlerimiz döndürülmüş hatta biz büyülenmiş bir topluluğuz diyeceklerdir."* (Hicr, 14-15)

Scanned with CamScanner

Yine yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Eğer biz onlara gerçekten melekleri indirseydik, ölüler kendileriyle konuşsalardı ve (istedikleri) her şeyi karşılarına toplasaydık onlar yine de Allah dilemedikçe iman etmezlerdi."* (En'âm, 111); *"Doğrusu üzerlerine Rabbinin (azap) sözü hak olmuş bulunanlar iman etmezler. Onlara her türlü âyet gelse bile acıklı azabı görecekleri ana kadar."* (Yunus, 96-97)

كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ
يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُم بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾
فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾
أَفَرَأَيْتَ إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُم مَّا كَانُوا يُوعَدُونَ
﴿٢٠٦﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِن
قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنذِرُونَ ﴿٢٠٨﴾ ذِكْرَىٰ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾

*200. Biz onu günahkârların kalplerine öyle bir yerleştirip soktuk ki,*

*201. Onlar acıklı azabı görünceye kadar artık ona iman etmezler.*

*202. Azap onlara ansızın gelecek ve farkında bile olmayacaklar.*

*203. Hemen ardından: "Acaba bize mühlet verilir mi?" derler.*

*204. Acaba bunlar azabımızın mı çabuk gelmesini isterler?*

*205. Ne dersin? biz onları nice seneler geçindirsek.*

*206. Sonra onlara vaat olundukları (azap) gelse,*

*207. Faydalandırıldıkları nimetlerin onlara bir yararı olmaz (değil mi?)*

*208. Biz uyarıcıları olmaksızın hiçbir ülkeyi helâk etmiş değiliz.*

*209. Bir hatırlatmadır. Biz zulmedenler olmadık.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz buyuruyor ki: İşte biz yalanlamayı, küfrü, bile bile inkârı ve inadı günahkârların kalbine böylece soktuk. *"Onlar acıklı azabı görünceye kadar artık ona (hakka) iman etmezler."* Ama o vakit zalimlere ileri sürecekleri mazeretlerinin bir faydası olmayacaktır. Lanet onlara ve kötü yurt onlaradır.

Scanned with CamScanner

Allah'ın azabı *"onlara ansızın gelecek ve farkında bile olmayacaklar. Hemen ardından: Acaba bize mühlet verilir mi? derler."* Azabı görecekleri vakit kendi kanaatlerine göre Allah'a itaat olan amellerde bulunmak üzere kendilerine azıcık bir mühlet verilmesini temenni edeceklerdir. Yüce Allah bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Sen insanları kendilerine o azabın geleceği gün ile korkut. (O gün) zalimler şöyle diyecekler: Rabbimiz bizi yakın bir süreye kadar geciktir de senin çağrını kabul edelim, peygamberlere uyalım. Halbuki daha önce siz kendiniz için hiçbir zeval yoktur diye yemin etmemiş miydiniz?"* (İbrâhim, 44) Çünkü her zalim, günahkâr ve kâfir cezasını göreceği vakit ileri derecede pişman olacaktır. İşte Kelîmullah Mûsâ (a.s)'ın: *"Rabbimiz, gerçekten sen Firavun'a ve ileri gelenlerine dünya hayatında bir ziynet ve mallar verdin. Rabbimiz senin yolundan saptırsınlar diye mi? Rabbimiz mallarını yok et, kalplerini mühürle çünkü onlar can yakıcı azabı görmedikçe iman etmeyeceklerdir. Buyurdu ki: İkinizin de duası kabul olundu"* (Yunus, 88-89) sözleri ile Firavun'a beddua edince yaptığı bu beddua Firavun'da etkisini gösterdi ve o can yakıcı azabı görünceye kadar da iman etmedi.

*"Nihayet boğulacağı anda şöyle dedi: İsrâiloğullarının iman ettikleri ilahtan başka bir ilah olmadığına inandım. Ben de Müslümanlardanım. Şimdi mi? Halbuki sen bundan önce isyan etmiş ve fesatçılardan olmuştun."* (Yunus, 90-91) Yine yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Onlar bizim azabımızı gördüklerinde: 'Bir olarak Allah'a inandık, ona eş tutmakta olduğumuz şeyleri de inkâr ettik' dediler ama bizim azabımızı gördüklerinde imanları onlara fayda vermedi."* (Mü'min, 84-85)

*"Acaba bunlar azabımızın mı çabuk gelmesini isterler."* Bu onların bu tutumlarını reddetmek ve onları tehdit etmek anlamındadır. Çünkü onlar Allah Rasûlü'ne söylediklerini yalanlamak ve azabı uzak gördüklerini anlatmak üzere: *"Bize Allah'ın azabını getir"* (Ankebût, 29) diyorlardı. Nitekim bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Bununla birlikte senden azabı çabucak isterler. Eğer belli bir vade olmasaydı azap onlara elbette gelirdi. Andolsun -onlar farkında olmaksızın- azap kendilerine ansızın gelecektir. Senden azabı çabucak isterler. Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır."* (Ankebût, 53-54)

Sonra yüce Allah: *"Ne dersin, biz onları nice seneler geçindirsek sonra onlara vaat olundukları gelse, faydalandırıldıkları nimetlerin onlara bir yararı olmaz (değil mi?)"* buyurmaktadır. Yani biz onlara -istedikleri kadar uza-

Scanned with CamScanner

sa dahi- bir süre tanısak, onları geciktirsek, arkasından onlara Allah'ın emri (olan azapları) gelse, içinde bulundukları hangi nimetin onlara bir faydası olabilecek ki? *"Onların onu görecekleri gün (bir günün) bir akşamından yahut kuşluğundan başka durmamışlar gibi gelecek onlara."* (Nâziât, 46); *"Onların her biri kendisine bin yıl ömür verilsin ister. Halbuki ömrünün uzatılması kendisini azaptan kurtarmaz."* (Bakara, 96); *"Alçalıp, aşağılara yuvarlandığı zaman malı kendisine fayda vermez."* (Leyl, 11) Bu sebeple yüce Allah burada: *"Faydalandırıldıkları nimetlerin onlara bir yararı olmaz"* buyurmaktadır.

[5051] Sahih hadiste şöyle buyurulmaktadır: *"Kâfir getirilir ve cehennem ateşine bir defa daldırılır (çıkartılır). Sonra ona: Hayır namına bir şey gördün mü, nimet adına bir şey gördün mü? denilir. O: Allah'a yemin olsun ki hayır Rabbim, diyecek. Sonra dünya hayatında en çok sıkıntı çekmiş, en ileri derecede sefalet görmüş kişi getirilir, cennete bir defacık daldırılır. Sonra da ona: Hiç sefalet diye bir şeyi gördün mü? denilir. O: Allah'a yemin olsun ki Rabbim hayır, -yani hiçbir şey görmemiş gibiyim- diyecek."*[417]

Bundan dolayı Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh) duruma uygun olarak şu beyiti okurdu:

كأنك لَمْ تُوتِر من الدّهْر لَيْلَةً إذا أنْتَ أدْرَكْتَ الذي كنتَ تَطْلُبُ

*Bir gün dahi herhangi bir musibetle karşılaşmamış gibi olursun*
*Sen o arzu ettiğini elde edecek olursan.*

Daha sonra yüce Allah yarattıklarına karşı adaletini haber vermekte ve hiçbir ümmeti onların ileri sürebilecekleri bütün mazeretlerini ortadan kaldırmadan, onları uyarıp korkutmadan, onlara rasûller göndermeden, onlara karşı deliller ortaya konulmadan helak etmediğini haber vererek şöyle buyurmaktadır:

*"Biz uyarıcıları olmaksızın hiçbir ülkeyi helak etmiş değiliz. Bir hatırlatmadır. Biz zulmedenler olmadık"* buyurmaktadır. Yüce Allah'ın şu buyrukları da buna benzemektedir: *"Biz bir rasûl göndermedikçe azaplandırıcılar olmadık."* (İsrâ, 15); *"Rabbin ana şehirlerine onlara âyetlerimizi okuyan bir peygamber göndermedikçe ülkeleri helak edici değildir ve biz halkı zalimler olmadıkça ülkeleri helak edenler olmadık."* (Kasas, 59)

417 Müslim, 2807; Ahmed, III, 203; Ebû Ya'la, 3521 Enes'in rivayetiyle.

Scanned with CamScanner

وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾ إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

*210. Onu şeytanlar indirmemiştir.*

*211. Bu onlara yaraşmaz ve zaten bunlara güçleri de yoktur.*

*212. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah batılın kendisine önünden de, arkasından da hiçbir şekilde erişemeyeceği aziz olan kitabına dair haber vererek onun hikmeti sonsuz, Hakîm, her türlü övgüye layık olan Hamîd tarafından indirildiğini, bu kitabı Allah tarafından desteklenmiş Ruhu'l-Emin'in indirdiğini bildirmektedir. *"Onu şeytanlar indirmemiştir."*

Sonra yüce Allah onu şeytanların indirmesinin üç bakımdan imkânsız olduğunu belirtmektedir. Bunların ilki böyle bir şeyin onlar ile bağdaşmayacağıdır. Yani onlar böyle bir şeyi istemezler, böyle bir şeyin peşinden de gitmezler. Çünkü bozgunculuk ve kulları saptırıp yoldan çıkarmak onların karakteristik özelliklerindendir. Halbuki bu kitapta iyilik emredilmekte, kötülükten alıkonulmaktadır. O bir nur, bir hidayet ve pek büyük bir burhan (delil ve belge)dır. Onun ile şeytanlar arasında pek büyük bir çelişki vardır. Bu sebeple yüce Allah: *"Bu onlara yaraşmaz"* buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"ve zaten buna güçleri de yoktur"* buyruğuna gelince: (Bu da ikinci sebeptir). Eğer böyle bir işi yapmak onlara yaraşacak olsa dahi onların buna güçleri yetmez. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şayet biz bu Kur'ân'ı bir daha indirseydik, muhakkak ki Allah'ın korkusundan onun başını eğerek dağılıp parça parça olduğunu görürdün."* (Haşr, 51)

(Üçüncü olarak) yüce Allah şunu beyan etmektedir: Şayet bu onlara yaraşsa onu taşımak ve eksiksiz gereklerini yerine getirmek imkânını bulsalardı bile bunu yapacak noktaya ulaşamazlar. Çünkü onlar nüzulü sırasında Kur'ân-ı Kerîm'i dinlemekten uzak tutulmuşlardır. Çünkü sema Kur'ân'ın Rasûlü'ne indirildiği süre içerisinde pek güçlü koruyucular ve yalın alevli ateşlerle doldurulmuştur. Hiçbir şeytan herhangi bir karışıklık meydana gelmesin diye onun tek bir harfini dahi dinleyebilecek imkânını bulamamıştır.

Scanned with CamScanner

Bu ise Allah'ın kullarına olan rahmetinin şeriatını korumasının, kitabını ve rasûlünü desteklemesinin bir neticesidir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır"* buyurmaktadır. Nitekim cinlerin halini haber vererek de şöyle buyurmaktadır: *"Gerçekten biz göğe doğru yükselmek istedik de onun güçlü bekçilerle ve alevli ateşlerle doldurulmuş olduğunu gördük. Halbuki gerçekten biz dinlemek için orada bir yer bulup oturuyorduk. Şimdi ise kim dinlemek istese kendisini bekleyen alevli bir ateş bulur. Doğrusu biz yerde bulunanlar için şer mi murad edildi yoksa Rableri onlar hakkında hayır mı murad etti bilmiyoruz."* (Cin, 8-10)

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَأَنْذِرْ
عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ
الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَإِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ إِنِّي بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾
وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ﴿٢١٧﴾ الَّذِي يَرَاكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾
وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾

*213. O halde Allah ile birlikte başka bir ilaha dua etme. O takdirde azap edilenlerden olursun.*

*214. Aşiretini, en yakın akrabanı uyar.*

*215. Sana uyan mü'minlere de kanadını indir.*

*216. Sana isyan ederlerse: "Muhakkak ben yaptıklarınızdan uzağım" de.*

*217. Ve Azîz ve Rahîm olana tevekkül et.*

*218. O seni kalkınca da görür,*

*219. Secde edenler arasındaki dolaşmanı da.*

*220. Muhakkak o her şeyi işitendir, bilendir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu buyruklarıyla bir ve tek olarak ve şirk koşmaksızın kendisine ibadeti emretmekte, kendisine şirk koşanları da azaplandıracağını haber vermektedir. Sonra da Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) aşiretinin en yakın-

Scanned with CamScanner

larını yani kendisine en yakın olanları uyarıp korkutmasını (inzar etmesini) ve onlardan hiç kimseyi aziz ve celil olan Rabbine imanı dışında hiçbir şeyin kurtaramayacağını bildirmesini emretmektedir. Bununla birlikte Allah'ın mü'min kulları arasında ona uyanlara da yumuşak ve alçak gönüllü davranmasını, buna karşılık kendisine karşı gelen insanlara da kim olursa olsunlar onlardan uzak olduğunu ilan etmesini emir buyurmaktadır. Bundan dolayı yüce Rabbimiz: *"Sana isyan ederlerse: Muhakkak ben yaptıklarınızdan uzağım, de"* buyurmaktadır.

Bu özel anlamı ile uyarıcılık görevi genel uyarıcı olma görevine aykırı değildir. Aksine bu genel uyarıcılığın birimlerinden bir birimdir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ataları azap ile korkutulmadığı için kendileri gafiller olan bir kavmi korkutasın diye"* (Yâsin, 6); *"Hem şehirlerin anasını ve onun etrafında bulunanları uyarıp korkutasın."* (Şûrâ, 7); *"Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları sen onunla uyar."* (En'âm, 51); *"Onunla takva sahiplerini müjdeleyesin, inat edenleri de uyarasın diye."* (Meryem, 97); *"Onunla sizi ve her kime ulaşırsa onları korkutup, uyarman için..."* (En'âm, 19)

Yüce Allah bir başka yerde de: *"Artık bu gruplardan kim onu inkâr ederse bilsin ki ona vaat edilen yer ateştir."* (Hûd, 17)

[5052] Sahih-i Müslim'de de şöyle buyurulmaktadır: *"Nefsim elinde olana yemin ederek söylüyorum ki, ister Yahudi, ister Hıristiyan olsun (kendilerine daveti ulaştırmamın emredildiği davet ümmeti diye bilinen) bu ümmetten benim peygamberliğimi duyup da sonra da kim bana iman etmezse mutlaka cehenneme girecektir."*[418]

Bu âyet-i kerimenin nüzulü ile ilgili pek çok hadis-i şerifler de zikredilmiş bulunmaktadır. Bunları kaydedelim:

[5053] *Birinci hadis:* İmam Ahmed (r.h) dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Yüce Allah: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* buyruğunu indirince Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem), Safa tepesine gidip üzerine çıktı, sonra yüksek sesle: *"Ey halk, sabah baskını..."* diye seslendi. İnsanlar kimi bizzat kendisi yanına gelerek, kimi kendi elçisini göndererek etrafında toplandılar. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Abdulmuttalib oğulları, ey Fihr oğulları, ey Luey oğulları! Söyleyin bana, ben sizlere bu dağın öbür tarafında size baskın yapmak iste-*

418 Daha önce Âl-i İmrân sûresi 20. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

*yen atlılar vardır, diyecek olursam benim doğru söylediğime inanır mısınız?"* diye sordu. Onlar: Evet, dediler. Bu sefer Allah Rasûlü: *"İşte ben sizi pek çetin bir azabın öncesinde uyaran bir nezîrim"* buyurdu. Bu sefer Ebû Leheb: Bugünün geri kalan zamanında kuruyasın, ne diye bizi bunun için çağırdın ki, dedi. Bunun üzerine Allah da: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun. (Kendisi de) kurudu zaten"* (Tebbet, 1) buyruğunu indirdi.[419] Buhârî, Müslim, Nesâî ve Tirmizî, A'meş'ten gelen çeşitli yollardan böylece rivayet etmişlerdir.

[5054] *İkinci hadis:* İmam Ahmed dedi ki: Âişe dedi ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* âyeti nâzil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayağa kalkıp şöyle buyurdu: *"Ey Muhammed'in kızı Fâtıma, ey Abdulmuttalib'in kızı (halam) Safiyye, ey Abdulmuttalib oğulları! Allah'ın azabına karşı benim size herhangi bir fayda sağlayabilmeme imkân yok, ama malımdan neyi isterseniz benden isteyebilirsiniz."*[420] Bunu (Sahihayn arasında) yalnızca Müslim rivayet etmiştir.

[5055] *Üçüncü hadis:* Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* âyeti inince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kureyş'i çağırdı. Genel ve özel seslenerek şöyle buyurdu: *"Ey Kureyşliler, kendinizi ateşten kurtarın. Ey Ka'b oğulları, kendinizi ateşten kurtarın. Ey Abdi Menaf oğulları, kendinizi ateşten kurtarın. Ey Haşim oğulları, kendinizi ateşten kurtarın. Ey Abdulmuttalib oğulları, kendinizi ateşten kurtarın. Ey Muhammed'in kızı Fâtıma, kendini ateşten kurtar. Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın azabına karşı size hiçbir fayda sağlayamam. Ancak sizin benimle bir akrabalığınız vardır. Ben de onun gereğini yerine getireceğim."*[421] Bunu Müslim ve Tirmizî, Abdulmelik b. Umeyr'den böylece gelen bir hadis olarak rivayet etmişler ve Tirmizî: Bu yoldan gariptir, demiştir. Nesâî de bunu Müslim b. Talha yoluyla mürsel olarak rivayet etmiş, senedinde Ebû Hureyre'yi zikretmemiştir. Ancak mevsul olan rivayet sahih olan rivayettir. Bunu Buhârî ve Müslim Sahih'lerinde Zührî'nin, Said b. el-Müseyyeb ve Ebû Seleme b. Abdurrahman'dan, onlar Ebû Hureyre'den diye rivayet etmişlerdir.

---

419 Buhârî, 3525, 4971; Müslim, 208; Tirmizî, 3363; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10819; Ahmed, I, 281, 307; İbn Hibbân, 655

420 Müslim, 205; Tirmizî, 3184; Nesâî, VI, 250; Ahmed, VI, 187; İbn Hibbân, 6548

421 Müslim, 204; Tirmizî, 3185; Nesâî, VI, 248; Ahmed, II, 333. Ayrıca bunu Buhârî, 2753 ve 4771; Müslim, 206; İbn Hibbân, 6549'da bir başka yoldan Ebû Hureyre'nin buna yakın rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

Scanned with CamScanner

[5056] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Muttalib oğulları, Allah'tan canlarınızı satın alınız. Ey Rasûlullah'ın halası Safiyye, ey Rasûlullah'ın kızı Fâtıma, canlarınızı Allah'tan satın alınız. Allah'ın azabına karşı size hiçbir faydam olmayacaktır. Malımdan dilediğinizi benden isteyiniz."*[422]

Ahmed bu hadisi bu yoldan tek başına rivayet etmiştir. Bunu aynı şekilde Muâviye'den, o Zaide'den, o Ebu'z-Zinad'dan, o Arec'den, o Ebû Hureyre'den, o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den buna yakın olarak yine tek başına rivayet etmiştir. Yine bu hadisi Hasen'den rivayet etmiştir: Bize İbn Lehia, A'rec'den tahdis etti. O Ebû Hureyre'den Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e merfu bir hadis olarak nakletti.

[5057] Ebû Ya'lâ da dedi ki: Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Ey Kusayy oğulları, ey Haşim oğulları, ey Abdi Menaf oğulları. Ben uyaranım, ölüm de aniden baskın yapandır, kıyâmet de vaat edilen vakittir."*[423]

[5058] *Dördüncü hadis:* Ahmed dedi ki: Kabisa b. Muharik ve Zuheyr b. Amr dediler ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* âyeti nâzil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), kayalıkların üstüste yığılı olduğu bir dağın üzerindeki bir kayanın üzerine çıktı ve yüksek sesle: *"Ey Abdi Menaf oğulları! Ben ancak bir uyarıcıyım. Benim örneğimle sizin örneğiniz, düşmanı gördüğü için yakınlarını yüksek sesle uyarmaya koyulan ve düşmanının kendisinden önce varmalarından korktuğundan ötürü de yine yüksek sesle bağırıp: Sabah baskınına uğradık, diye seslenen kimsenin örneğine benzer"* buyurdu.[424] Bunu Müslim ve Nesâî, Süleyman b. Tarhan et-Teymi'den, o Ebû Osman b. Abdurrahman b. Mull en-Nehdi, o Kabisa ve Zuheyr b. Amr el-Hilali'den böylece gelen bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.

[5059] *Beşinci hadis:* İmam Ahmed dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* âyeti nâzil olunca Nebî (sallallâhu aleyhi ve

422 Buhârî, 3527; Müslim, 206 h. no: 352; Ahmed, II, 398, 350

423 Zayıftır. Ebû Ya'la, 6149 senedinde Suveyd b. Said vardır. Zayıf bir ravidir. Heysemi, Mecma, X, 227'de ravileri Dımam b. İsmail dışında Sahih'in ravileridir. O da sika birisidir diyerek. Doğrusu bu hadisin bu senet ve lafız ile zayıf olduğudur.

424 Müslim, 227; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 10815, 11379; Ahmed, V, 60

Scanned with CamScanner

sellem) Ehli Beyt'inden olan birtakım kimseleri topladı. Otuz kişi bir araya geldi. Yediler, içtiler. (Ali) dedi ki: Allah Rasûlü onlara şöyle dedi: *"Benim dinimi ve benim vaatlerimi benim adıma kim teminat altına alır. Buna karşılık cennette benimle birlikte olacak, aile halkım arasında benim halefim olacaktır."* -(Ravilerden) Şerik'in adını vermediği- bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bir deniz gibisin. Bu dediklerini kim yapabilir ki? dedi. (Ali) devamla dedi ki: Sonra diğeri kalktı, (Ali) dedi ki: Sonra aynı teklifi ehl-i Beyt'ine yaptı, Ali: Ben (garanti ederim), dedi.[425]

[5060] Bundan daha geniş bir başka rivayet yolu: Ahmed dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Muttalib oğullarını -onlar ise dokuz on kişi idiler- topladı -yahut davet etti.- Hepsi de (ancak) iki yaşında bir koyunu bitirebilir ve bir ferak su içerdi. (Ali) dedi ki: Onlara bir mudd yiyecek yaptı, hepsi de doyuncaya kadar yediler. (Ali) dedi ki: Geriye de yemek sanki ona hiç el değmemiş gibi kaldı, sonra küçük bir kâse su getirilmesini istedi, hepsi de kanıncaya kadar su içtiler. Su geride sanki ona kimse dokunmamış gibi kaldı.

Sonra şöyle buyurdu: *"Ey Muttalib oğulları, ben özel olarak size, genel olarak da bütün insanlara peygamber olarak gönderildim ve siz şu mucizeyi görmüş bulunuyorsunuz. Benim kardeşim ve arkadaşım olmak üzere hanginiz bana bey'at edecek?"* (Ali): Kimse ayağa kalkmadı, dedi. (Devamla) dedi ki: Hazır bulunanların en küçükleri ben idim. Kalktım (Allah Rasûlü): *"Otur"* buyurdu. Sonra sözlerini üç defa tekrarladı. Her seferinde ben onun huzurunda ayağa kalkıyor, o bana: Otur, diyordu. Üçüncüsünde ise sonunda elini elime vurdu.[426]

---

425 Oldukça zayıftır. Ahmed, 883 -Ahmed Şakir'in numaralandırması ile-; Heysemi, Mecma, 14665'te: Senedi ceyyiddir demektedir. Derim ki: Senedinde Şerik vardır. Müslim onun mutabaat olan bir rivayetini nakletmiştir ve o hıfzı kötü birisidir. Yine bunun senedinde el-Minhal b. Amr vardır. Hakkında tenkitler yapılmıştır. Onun hocası olan Abbad b. Abdullah el-Esedi hakkında da Mizan, 4126'da şu ifadeler yer almaktadır: Buhârî: Rivayeti tartışılır, İbnu'l-Medînî zayıftır, demektedir. İbn Hibbân bunu Sikat'ında söz konusu etmiştir. Zehebî de onun: "Ben en büyük sıddıkım" şeklindeki hadisini zikrederek: Bu Ali (radıyallâhu anh) hakkında uydurulmuş bir yalandır, demektedir. Ayrıca bu senette A'meş an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. O halde bu senet karanlıklarla dolu bir senettir.

426 Senedi zayıftır. Ahmed, 1371, I, 159'da Ali'den gelen bir hadis olarak rivayet etmiştir. Heysemi, Mecma, 14109'da ravileri sikadırlar demektedir. Ancak bu tartışılır. Çünkü

Scanned with CamScanner

[5061] Bundan daha geniş anlatımlı ve daha başka birtakım fazlalıklarla daha da garip bir başka rivayet de şöyledir: Hâfız Ebû Bekr el-Beyhakî, *Delailu'n-Nübüvve*'de dedi ki: Ali b. Ebî Tâlib (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar. Sana uyan mü'minlere de kanadını indir"* âyetleri Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e nâzil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ben bunu kavmime açacak olursam onlardan hoşuma gitmeyecek şeyler göreceğimi anladığımdan ötürü susup sesimi çıkarmadım"* dedi. Cebrâil (a.s) bana gelerek: Ey Muhammed! eğer sen Rabbinin sana emrettiğini yerine getirmeyecek olursan, Rabbin seni azaplandıracaktır, dedi.

Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: (Allah Rasûlü) beni çağırdı ve şöyle dedi: *"Ey Ali! şüphesiz Allah bana aşiretimi, en yakın akrabalarımı uyarmamı emretti, ama ben bunu onlara açacak olursam onlardan hoşuma gitmeyecek şeyler göreceğimi anladığımdan susup bunu onlara açıklamadım. Sonra Cebrâil yanıma gelerek: Ey Muhammed! eğer sana emrolunanı yapmayacak olursan, Rabbin seni azaplandıracaktır, dedi. Bunun için ey Ali! sen bize bir sa' yemek üzerine bir koyun pişir ve büyükçe bir kapla süt hazırla, sonra bana Abdulmuttalib oğullarını topla."*

Dediğini yaptım, Abdulmuttalib oğulları yanında toplandı. O sırada -ya bir kişi fazla, ya bir kişi eksiği ile- kırk kişi idiler. Aralarında amcaları Ebû Tâlib, Hamza, Abbâs, o kötü kâfir Ebû Leheb de vardı. Onlara o yemek kabını takdim ettim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ondan bir parça alıp dişleriyle ayırdıktan sonra kabın etrafına dağıtarak attı ve *"bismillah diyerek yiyiniz"* dedi. Gelenler doyuncaya kadar yediler ama sadece parmaklarının izleri görülüyordu. Allah'a yemin ederim ki, onlardan bir kişi dahi bu kadar yemeyi yiyebiliyordu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Ali, onlara içeceklerini ver"* dedi. Ben de o kabı getirdim, hepsi de kanıncaya kadar ondan içtiler. Allah'a yemin olsun ki onlardan bir kişi dahi o kadarını

---

Rabia'nın İbn Hibbân sika olduğunu söylese dahi Zehebî, Mizan, 3758'de onun hakkında: Hemen hemen tanınmayan (meçhul) birisidir demektedir. Ondan da Ebû Sadık "Ali benim kardeşim ve mirasçımdır" diye münker bir hadisle rivayet etmiştir. Ayrıca senette Osman b. Muğîre vardır. O sika birisidir ama Zehebî, Mizan'da: Ebû Avane'nin ondan münker görülen rivayetleri vardır, demiştir. Bu haber ise garip bir haberdir. Bunda en garip olan lafız ise: "Hanginiz bana kardeşim ve arkadaşım olmak üzere bey'at eder" lafızlarıdır. Çünkü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) insanlarla kardeşlik ve arkadaşlık, sahabilik üzere bey'atleşmez idi.

Scanned with CamScanner

içebiliyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla konuşmak isteyince Ebû Leheb erken davranarak konuştu ve şöyle dedi: Bu adamınızın size yaptığı sihire hayret doğrusu! Bunun üzerine onlar da dağıldılar ve Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla konuşamadı.

Ertesi gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana: *"Ey Ali! dün hazırladığın yemeğin ve içeceğin aynısını bir daha tekrar hazırla. Çünkü bildiğin gibi o adam ben onlarla konuşmadan önce senin de dinlediğin sözleri acele davranıp benden önce söyleyiverdi"* dedi. Ben de onun dediğini hazırladıktan sonra onları yanına topladım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün önce yaptığının aynısını yaptı, onlar da doyuncaya kadar yemek yediler. Allah'a yemin ederim ki onlardan bir kişi dahi o kadar yemeyi yiyebiliyordu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Ali onlara içeceklerini ver"* buyurdu. Ben de o içecek kabını getirdim ve hepsi de kanıncaya kadar ondan içtiler. Allah'a yemin ederim ki onlardan herhangi birisi bu kadarını tek başına içebiliyordu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla konuşmak isteyince Ebû Leheb erken davranıp sözü aldı ve: Sizin bu arkadaşınızın size yaptığı bu sihir amma da şaşırtıcıdır, dedi. Tekrar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlarla konuşamadan dağılıverdiler.

Bir sonraki gün Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ey Ali! bir önceki gün hazırladığın yemeğin ve içeceğin aynısını tekrar hazırla. Çünkü o adam senin de duyduğun şekilde ben onlarla konuşmadan önce sözü ağzımdan alıp konuşuverdi"* dedi.

Allah Rasûlü'nün dediklerini yaptım, sonra onun yanına onları topladım. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir önceki gün yaptığının aynısını yaptı. Onlar da doyuncaya kadar yemek yediler sonra yine kanıncaya kadar o kaptan onlara içeceklerini verdim. Allah'a yemin olsun ki onlardan bir kişi bile bu kadarını içebiliyor, yiyebiliyordu. Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey Abdulmuttalib oğulları, ben Allah'a yemin ederek söylüyorum ki, benim size getirdiğimden daha üstün ve değerlisini herhangi bir Arap gencinin kavmine getirdiğini bilmiyorum. Ben size dünya ve ahiretin hayrıyla gelmiş bulunuyorum."*[427]

427 Oldukça zayıftır. Metin bu lafızlarıyla münkerdir. Bunu Beyhakî, Delailu'n-Nubuvve, II, 178-180'de rivayet etmiştir. Senedinde adı verilmeyen bir ravi vardır. İbn İshâk'ın adını vermeyişinin sebebi yalancılıkla itham edilmiş olmasıdır. Ahmed b. Abdulcebbar

Scanned with CamScanner

Ahmed b. Abdulcebbar dedi ki: Bana ulaştığına göre İbn İshâk bu hadisi Abdulgaffar b. el-Kâsım Ebû Meryem'den, o el-Minhal b. Amr'dan, o Abdullah b. el-Haris'den dinlemiştir.

[5062] Ebû Câfer b. Cerîr de bunu rivayet etmiş bulunmaktadır. Buna göre Ali b. Ebî Tâlib deyip, hadisi aynen zikrettikten sonra: *"Ben size dünya ve ahiretin hayrını getirdim"* sözlerinden sonra şunları da söylediğini zikretmektedir:

*"Allah bana sizi ona davet etmemi emir buyurdu. Benim kardeşim olmak üzere ve şu şu olarak bu işte hanginiz bana yardımcı ve destek olur."* (Ali) dedi ki: Oradakilerin hepsi buna yanaşmayıp, geri durdular. Aralarında yaşça en küçükleri, gözleri en çapaklı olanları, karnı en büyük, bacakları en ince olanları ben idim. Dedim ki: Ey Allah'ın Nebîsi! Ben bu hususta senin yardımcın olurum. Allah Rasûlü bana dikkatle bakmaya başladı sonra: *"Bu benim kardeşimdir, şöyledir şöyledir"* dedi. Onu dinleyin ve ona itaat edin. (Ali devamla) dedi ki: Gelenler gülerek ve Ebû Tâlib'e de: Sana da oğlunu dinleyip, ona itaat etmeni emretti, diyerek kalkıp gittiler.[428]

Bu anlatımı yalnızca Abdulgaffar b. el-Kâsım Ebû Meryem zikretmiştir. O da terkedilmiş, yalancı ve şii bir ravidir. Ali İbnu'l-Medînî ve başkaları onu hadis uydurmakla itham etmiş, hadis İmamları -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- zayıf olduğunu söylemişlerdir.

[5063] Bir başka rivayet yolu: İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah b. el-Haris dedi ki: Ali (radıyallâhu anh) dedi ki: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* âyeti nâzil olunca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana şöyle dedi: *"Sen bana bir sa' buğday ile birlikte bir koyun bacağı yap ve bir kap süt hazırla."* Ali dedi ki: Ben de onun dediğini yaptım. Sonra: *"Haşim oğullarını çağır"* dedi. Ben de onları çağırdım. O sırada onlar ya kırk kişiden bir kişi eksik ya da bir kişi fazla idiler. Aralarında on kişi vardı ki, onların her biri iki yaşında bir koyunu suyu ile beraber yiyebiliyordu. (Ali devamla) dedi ki: Yemek ka-

---

-ravilerden birisi-nin zikrettiğine göre İbn İshâk bunu Abdulgaffar b. el-Kâsım'dan rivayet etmiştir. O ise İbn Kesir'in de zikrettiği gibi yalancılıkla itham edilmiş ve metruk bir ravidir. Bunu ayrıca Taberî, 26806'da İbn İshâk, Abdulgaffar'dan, o el-Minhal'den, o Abdullah b. el-Haris'den yoluyla bu senetle uzunca rivayet etmiş olması da bunu pekiştirmektedir.

428 Senedi oldukça zayıftır. Bir öncekine de bakınız.

Scanned with CamScanner

bını getirdiklerinde Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) üstünden biraz aldıktan sonra *"yiyin"* buyurdu. Onlar da doyuncaya kadar yedikleri halde tencere -aldıkları görünen çok az bir miktar dışında- olduğu gibi duruyordu.

(Ali) dedi ki: Sonra onlara içecek kabını getirdim, kanıncaya kadar içtiler ve geride bir miktar da arttı. Yiyip içmelerini bitirince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) konuşmak istedi, ama onlar ondan önce konuşarak: Biz bugünkü gibi büyük bir büyü görmedik, dediler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de sesini çıkarmadı, sonra: *"Bana bir sa' yiyecek ile birlikte bir koyun bacağı hazırla"* dedi, ben de hazırladım. Allah Rasûlü onları davet etti. Yemeklerini yiyip, içeceklerini içtikten sonra yine ondan önce söze başladılar ve önceki sözlerinin aynısını tekrar ettiler.

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) sesini çıkarmadı. Sonra: *"Bana bir sa' yiyecek ile birlikte bir koyun bacağı pişir"* dedi, ben de pişirdim. (Ali devamla) dedi ki: Onları topladım. Yemeklerini yiyip, içeceklerini içtikten sonra bu sefer Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onlardan önce konuşup şöyle buyurdu: *"Hanginiz benim borcumu öder ve aile halkım üzerinde benim halefim (vekilim) olur."* Hepsi sustular, Abbâs da bu işin bütün malını alıp, götüreceğinden korktuğu için sesini çıkarmadı. Ben de Abbâs'ın yaşına saygımdan ötürü sesimi çıkarmadım.

Allah Rasûlü aynı sözünü bir daha tekrar etti, yine Abbâs sesini çıkarmadı. Ben bu hali görünce: Ben, Ey Allah'ın Rasûlü! dedim. Allah Rasûlü: *"Sen mi?"* buyurdu. O gün ben görünüşü itibariyle en kötü halde olanları idim. Gözlerim ışıktan kamaşıyor, karnım büyük, bacaklarım incecikti.[429] İşte bunlar bu hadisin Ali (radıyallâhu anh)'dan gelen birkaç rivayet yoludur. [430]

Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), amcalarına ve onların çocuklarına borcunu ödeyip ödemeyeceklerini ve ailesi hakkında kendisinin halefi olup olmayacaklarını sorup, bunu öğrenmek istemekle, şayet Allah yolunda öldürülecek olursa bu işleri kimlerin üstleneceğini öğrenmek istemişti. Çünkü o

429 Senedi oldukça zayıftır. İlleti ise Abdullah b. Abdulkuddus'tür. Mizan, 4431'de: A'meş ve başkalarından rivayet nakletmiştir. Yahyâ bir şey değildir, Nesâî ve başkaları sika değildir derken, Dârekutnî zayıftır demiştir demektedir.

430 Bu rivayet yollarının hiçbir değeri yoktur. Çünkü ravilerinin oldukça zayıf olması toplam olarak bu zayıflıkların telafi edilmesi sonucuna götürememektedir. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

uyarıp, korkutma yükümlülüklerini yerine getirmeye kalkacak olursa öldürüleceğinden korkmuştu. Aziz ve celil olan Allah: *"Ey Rasûl! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer yapmayacak olursan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah da seni insanlara karşı koruyacaktır"* (Mâide, 67) buyruğu nâzil olunca o vakit kendisini güvende hissetti. Önceleri ise *"Allah seni insanlara karşı koruyacaktır"* âyeti nâzil oluncaya kadar gece bekçileri tarafından korunuyordu.

O sırada Haşim oğulları arasında Ali (radıyallâhu anh)'dan daha ileri derecede Allah Rasûlü'ne iman eden, ona kesin inanan ve tasdik eden başka bir kimse yoktu. Bundan dolayı Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in kendilerinden istediklerini kabul etmekte Haşim oğulları arasında en erken o davranıp öne atıldı.

İşte bundan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- insanları Safa tepesi üzerinde açıktan açığa davet etti ve özeliyle, geneliyle Kureyş'in kollarını, amcalarının, halalarının ve kızlarının da isimlerini vererek uyarmaya kalktı. Böylelikle kendisine en yakın olanlar hakkında söyledikleriyle daha uzaktakilerin dikkatini çekmek istemişti. Yani ben ancak uyaran bir kimseyim, ama Allah da dilediği kimseyi dosdoğru yola iletir.

[5064] Hâfız İbn Asâkir -nesebini belirtmeksizin- Abdulvahid ed-Dımaşki'nin biyografisini kaydederken Amr b. Semura yoluyla Muhammed b. Sûka'dan, o Abdulvahid ed-Dımaşki'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ebu'd-Derdâ (radıyallâhu anh)'ı insanlara hadis nakledip, fetva verirken gördüm. Oğlu da yanında bulunuyordu. Aile halkı da mescidin bir tarafında oturmuş konuşuyorlardı. Ona: Neden insanlar senin yanında bulunan ilmi öğrenmeyi arzu ederlerken, senin aile halkın oturmuş başka şeylerle oyalanıyorlar, diye sorulunca o şöyle dedi: Çünkü ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"Dünyaya karşı insanlar arasında en zahid (dünyaya rağbeti en az) olan kimseler nebîlerdir. Onlara karşı en sert ve çetin çıkanlar ise yakın akrabalarıdır."* Hem bu husus, yüce Allah'ın indirdiği buyruklar arasında *"aşiretini, en yakın akrabanı uyar"* buyruğunda dile getirilmiştir. Sonra şöyle dedi: "Âlime de insanlar arasında en az rağbet eden kişiler onlardan ayrılıncaya kadar onun aile halkıdır. Bundan dolayı da yüce Allah: *"Aşiretini, en yakın akrabanı uyar. Sana uyan mü'minlere de*

Scanned with CamScanner

*kanadını indir. Sana isyan ederlerse: Muhakkak ben yaptıklarınızdan uzağım de"* buyurmaktadır."[431]

*"Ve Azîz ve Rahîm olana"* bütün işlerinde *"tevekkül et"* çünkü o sana destek verecek, yardım edecek, seni koruyacak, seni zafere götürecek ve sözünü yükseltecek olandır.

*"O seni kalkınca da görür."* Yani o seni son derece önemser. Nitekim bir başka yerde de yüce Allah: *"Rabbinin hükmü gelene kadar sabret. Muhakkak ki sen bizim gözetimimiz altındasın"* (Tûr, 48) buyurmaktadır.

İbn Abbâs dedi ki: *"O seni kalkınca da görür."* Namaza kalkınca da görür demektir. İkrime ise onun kıyamını, rükûunu ve sücudunu görür, diye açıklamıştır. Hasen de şöyle demiştir: Tek başına namaz kıldığın vakit seni görendir. Dahhâk da: *"O seni"* yatağından ya da meclisinden *"kalkınca da görür"* diye açıklamış, Katâde ise: O seni ayakta iken, otururken ve diğer bütün hallerinde görendir, diye açıklamıştır.

*"Secde edenler arasındaki dolaşmanı da"* buyruğuna gelince: Katâde dedi ki: *"O seni kalkınca da görür, secde edenler arasındaki dolaşmanı da"* namazda yalnızken de seni görür, cemaat arasında iken de seni görür. Bu İkrime'nin, Atâ el-Horasânî'nin ve Hasan-ı Basrî'nin de görüşüdür. Mücâhid dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) önündekileri gördüğü gibi arkasındakileri de görürdü.

[5065] Buna sahih olan şu hadis de tanıklık etmektedir: *"Saflarınızı düzgün tutunuz. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından görüyorum."*[432]

Bezzâr ve İbn Ebî Hâtim iki yoldan Ebû Abbâs'tan bu âyet-i kerime hakkında şöyle dediğini rivayet etmektedirler: Bu buyrukla bir nebînin sulbünden, öbür nebînin sulbüne geçişini ve nihayet Allah onu bir nebî olarak dünyaya getirişine kadarki halini kastetmektedir.

---

431 Zayıftır. Zehebî, Mizan, 5305'te: Abdulvahid, Ebu'd-Derdâ'dan diye zikredilen bu Abdulvahid'in kim olduğu bilinmemektedir. Kendisinden Muhammed b. Suka dışında hadis nakleden de olmamıştır demektedir. Yine bu hadisin senedinde Amr b. Semura vardır ki biyografisini kaydedeni görmedim. Bu Câbir'in rivayet ettiği bir hadis olarak da gelmiş olup, bunu İbn Adiyy, VI, 386'da zikretmiş ve Ahmed b. el-Munzir'den ötürü illetli olduğunu belirtmiştir. el-Fellas da onun yalancı olduğunu söylemiştir.

432 Buhârî, 718, 725; Müslim, 434; Nesâî, II, 91; Ahmed, III, 286; Ebû Ya'la, 3291; İbn Hibbân, 2173. Enes'in rivayet ettiği bir hadis olarak kaydetmişlerdir.

Scanned with CamScanner

*"Muhakkak o her şeyi işitendir, bilendir."* Kullarının sözlerini işitendir, onların hareketlerini, duruşlarını çok iyi bilendir. Nitekim bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Herhangi bir işte bulunsan, ona dair Kur'ân'dan herhangi bir şey okusan ve siz her ne yaparsanız yapınız o işe daldığınızda biz mutlaka üzerinize şahidiz..."* (Yunus, 61)

**Şâirlere Uyanlar:**

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ
أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَاءُ
يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾
وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ
الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

*221. Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?*

*222. Her yalancı günahkâr üzerine inerler.*

*223. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler.*

*224. Şairlere de azgınlar uyar.*

*225. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler?*

*226. Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler.*

*227. Ancak iman edip, salih amel işleyen, Allah'ı çokça zikreden ve kendilerine zulmedildikten sonra öçlerini alanlar müstesna. Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşrikler arasından Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in getirdiklerinin hak olmadığını, onun kendiliğinden uydurduğu bir şey olduğunu yahut cinlerden birisinin ona gelerek bunu telkin ettiğini iddia eden kimselere hitap etmektedir. Şanı yüce Allah, yüce Rasûlünü onların söylediklerinden ve iftiralarından tenzih etmekte, onun getirdiğinin ancak Allah tarafından gön-

Scanned with CamScanner

derildiğine, onun indirmesi ve vahyi olduğuna, onu pek şerefli ve büyük bir meleğin indirdiğine, şeytanlar tarafından gelmediğine dikkat çekmektedir.

Çünkü onlar bu Kur'ân-ı azimuşşan gibi bir şeyi arzulamaları, beğenmeleri söz konusu değildir. Onlar ancak kendilerini andıran, kendilerine benzeyen, yalancı, iftiracı kâhinlerin üzerine inerler. Bu sebeple yüce Allah: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi?"* Onlar sözlerinde çok yalan söyleyen *"her yalancı"* davranışlarında da günah işleyip duran *"günahkâr üzerine inerler."* İşte şeytanların üzerlerine indikleri kişiler bunlardır. Kâhinler ve onların durumunda olan diğer yalancı ve fasıklar gibi. Şeytanların kendileri de -çünkü- aynı şekilde çok yalancı ve fasıktırlar.

*"Onlar kulak verirler"* yani semadan hırsızlık yaparak gizlice (semadan aldıkları haberleri) dinlemeye çalışırlar. Gayb ilminden olan bir sözü işitir, ona yüz yalan daha kattıktan sonra insanlardan kendi dostlarına onu telkin ederler. Onlar da bunu söyleyince sair (diğer) insanlar semadan dinlenmiş bulunan o doğru söz sebebiyle bütün söylediklerinde doğru olduklarını kabul ederler. Nitekim bu hususta hadis de sahih olarak gelmiştir.

[5066] Buhârî'nin rivayetine göre Âişe (radıyallâhu anhâ) şöyle dedi: Bazı kimseler Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e kâhinler hakkında soru sordu. O: *"Onlar bir şey değildir"* buyurdu. Soranlar: Ey Allah'ın Rasûlü! Onlar birtakım şeyler söylüyorlar ve hak olduğu ortaya çıkıyor, dediler. Bu sefer Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Haktan olan o bir sözü cinlerden olan kişi belliyor ve onu dostunun kulağına tavuğun çıkardığı ses gibi bırakıyor. Onlar da o sözle birlikte yüzden fazla yalan katarlar."*[433]

[5067] Yine Buhârî dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki: Allah'ın Nebîsi (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bir iş hakkında semadan hüküm verip takdir ettiği vakit melekler onun sözüne boyun eğerek kanatlarını çırparlar. Sanki düz kayalık üzerinde sürüklenen zincir sesi gibi bir sesleri çıkar. Nihayet kalpleri üzerinden korku giderilince: Rabbiniz ne buyurdu? derler. Diğerleri böyle sorana: Hak buyurdu, o pek yücedir, pek büyüktür, derler."*

(Cinlerden) hırsızlama yoluyla semanın haberini duymak isteyenler o sözü duyar. Hırsızlama yoluyla semanın haberini dinleyenler, işte bu şekilde birbirlerinin üstünde bulunurlar. -(Ravilerden) Süfyân eliyle bunu gösterdi,

433 Buhârî, 5762, 6213; Müslim, 2228; Ahmed, VI, 87; İbn Hibbân, 6136

Scanned with CamScanner

elini biraz yan yatırarak parmaklarının arasını da açtı.- (Bunlardan biri) o sözü işitir, altındakine telkin eder. O diğeri de kendi altındakine onu telkin eder ve nihayet o sözü sihir yapanın ya da kâhinin diline telkin eder. Bazen de o sözü bir altındakine telkin edemeden alevli ateş ona yetişir, bazen de ona yetişmeden önce o sözü telkin eder, onunla birlikte yüz yalan daha katar. Bu sefer (insanlar arasında): Filan filan günü bize şöyle şöyle dememiş miydi? denilir. İşte semadan işitilmiş o söz sebebiyle o kişi de tasdik edilir."[434] Bunu (sahihlerden) sadece Buhârî rivayet etmiştir. Müslim de Zührî'nin Ali b. el-Huseyn'den, onun İbn Abbâs'tan, onun ensardan birtakım kimselerden buna yakın bir hadis rivayet etmiştir. Bu da ileride yüce Allah'ın: *"Nihayet kalplerinden korku giderilince..."* (Sebe, 23) âyetinin tefsirinde -inşaallah- gelecektir.

[5068] Yine Buhârî dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Melekler, bulutlar arasında yeryüzündeki bir iş ile ilgili olarak konuşurlar. Şeytanlar bir kelime işitir, onu kâhinin kulağına (içine bir şey boşaltılan) şişenin çıkardığı ses gibi kulağına bırakır. O söze yüz yalan daha katarlar."*[435]

*"Şairlere de azgınlar uyar."* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Yani kâfir (şair)lere insanların ve cinlerin yolunu şaşırmış olanları, sapıkları uyar. Mücâhid de (r.h) Abdullah b. Zeyd b. Eslem de, başkaları da böyle demiştir. İkrime de şöyle demektedir: İki şair karşılıklı olarak hicivleşirlerdi. İnsanların bir grubu bunu destekler, diğer grubu ötekini desteklerdi. Bu sebeple Allah da: *"Şairlere de azgınlar uyar"* buyruğunu indirdi.

[5069] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Said dedi ki: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte el-Arc denilen yerde[436] yürüyorken karşımıza şiir okuyan bir şair çıkıverdi. Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Bu şeytanı yakalayın. Çünkü sizden birinizin karnının ilim ile dolması onun için şiir ile dolmasından hayırlıdır"* buyurdu.[437]

---

434 Buhârî, 4701; Ebû Dâvûd, 3989; Tirmizî, 3223; İbn Mâce, 194; İbn Hibbân, 36

435 Buhârî, 3288. Buhârî bunu Bedu'l-Vahiy bölümünün bir başka yerinde Said b. Ebî Meryem'den, o Leys'den, o Abdullah b. Câfer'den, o Ebu'l-Esved Muhammed b. Abdurrahman'dan, o Urve'den, o Âişe'den buna yakın olarak rivayet etmiştir.

436 Medine'den 78 mil kadar uzaklıkta kırsal bir alanda büyükçe bir yerleşim yeridir.

437 Ahmed, III, 8, 41; Müslim, 2259

Scanned with CamScanner

*"Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler?"* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Onlar her boş işe dalarlar. Dahhâk da, İbn Abbâs'tan: Her türlü söze dalarlar dediğini nakletmektedir. Mücâhid ve başkaları da böyle demiştir. Hasan-ı Basrî de şöyle demektedir: Allah'a yemin olsun ki bizler onların gelişigüzel daldıkları vadilerini gördük. Bir defasında filana sövüp sayarlar, bir diğerinde filanı överler.

Katâde dedi ki: Şair bir kavmi haksızca över, bir başkasını da haksızca yerer.

Yüce Allah'ın: *"Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler"* buyruğu hakkında Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde iki adam vardı. Biri ensardan, diğeri başka bir kavimden idi. Her ikisi de birbirini yerdi. Onların her birisi yanında kendi kavminden -ki onlar ayak takımlarıdır- haddi aşmış, azgın kimseler de vardı. Bu sebeple yüce Allah: *"Şairlere de azgınlar uyar. Görmedin mi onlar her vadide serserice gezerler ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler"* buyurdu.

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Onlar söylediklerinin çoğunda yalan konuşurlar.

İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'ın bu söylediği gerçekten de vakıanın kendisidir. Çünkü şairler kesinlikle söylemedikleri ve yapmadıkları birtakım söz ve fiillerle böbürlenir, büyüklenirler. Hiç de sahip olmadıkları şeylerden çokça sahip olduklarını ileri sürerler. Bu sebeple ilim adamları -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- şair şiirinde had uygulamayı gerektiren bir itirafta bulunacak olursa bu itiraf sebebiyle ona had uygulanır mı uygulanmaz mı hususunda iki farklı görüşe sahiptirler. Çünkü şairler yapmadıkları işleri de söylerler.

Muhammed b. İshâk, *Tabakat* adlı eserinde Muhammed b. Sa'd ve *Kitabu'l-Fukâhe* adlı eserinde Zubeyr b. Bekkâr'ın zikrettiklerine göre mü'minlerin emiri Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh), Numan b. Adiyy b. Nadla'yı Basra topraklarında bulunan Meysan'a amil olarak göndermişti. Numan şair birisi idi. O şöyle demişti:

*O güzele kocasının Meysan'da*

*Cam kâselerden ve yeşil testilerden kendisine sakilik edildiği haberi acaba ulaştı mı?*

Scanned with CamScanner

*Arzu edersem bir kasabanın ileri gelenleri bana şarkı söyler*
*Bir de parmak uçları üzerinde yükselen bir rakkase (rakseder)*
*Eğer sen benim içki arkadaşım isen, büyük olanla bana içki ver*
*Ağzı kırık, küçük kâse ile bana içki verme,*
*Belki de mü'minlerin emirinin hoşuna gitmez*
*Bizim eski saray yıkıntısındaki şarap meclisimiz.*

Bu sözleri mü'minlerin emirine ulaşınca şöyle dedi: Evet, Allah'a yemin ederim ki bu hoşuma gitmez. Onunla kim karşılaşırsa ona benim kendisini görevden aldığımı söylesin, dedi ve Ömer ona şu mektubu yazdı:

"Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla! *'Ha, mim. Kitabın indirilmesi hükmünde galip, her şeyi en iyi bilen Allah'tandır. O günahları bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı çetin ve nimeti pek bol olandır. Ondan başka ilah yoktur, dönüş yalnız onadır.'* (Mü'min, 1-3) Şimdi şunu bil ki senin: 'Belki de mü'minlerin emirinin hoşuna gitmez. Eski saray yıkıntılarındaki şarap meclisimiz' şeklindeki sözlerin bana ulaştı. Evet, Allah'a yemin ederim ki bu benim hoşuma gitmiyor. Seni görevinden aldım."

Numan b. Adiyy, Ömer'in yanına geldiği vakit bu şiiri sebebiyle ona sitem etti, o da: Allah'a yemin ederim ki ey mü'minlerin emiri, ben asla içki içmiş değilim ve o şiir sadece dilimden dökülüveren sözlerden başka bir şey değildir, dedi. Ömer: Ben de böyle olduğunu düşünüyorum ama Allah'a yemin ederim ki sen bu sözleri söylemişken ebediyen benim hiçbir görevimde çalışmayacaksın. O şiirinde içki içmeyi söz konusu etmekle birlikte, ona içki içme haddi uyguladığı zikredilmemektedir. Çünkü şairler yapmadıkları şeyleri söylerler ama Ömer (radıyallâhu anh) böyle bir şey söylediği için onu yerdi, onu kınadı ve bu sebeple de onu görevinden aldı.

[5070] Bundan dolayı hadis-i şerifte: *"Sizden birinizin karnının bedenini ifsad edecek şekilde irinle dolması onun için şiirle dolmasından hayırlıdır"*[438] buyurulmuştur.

Bu buyruklardan maksat da şudur: Kendisine Kur'ân-ı Kerîm'in indirildiği Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ne kâhindir, ne de şair. Çünkü açıkça

438 Müslim, 2258; Tirmizî, 2856; İbn Mâce, 3760; Ahmed, I, 174, 177; Ebû Ya'la, 797'de Sâd b.Ebi Vakkas'tan gelen bir hadis olarak rivayet etmektedir.

Scanned with CamScanner

belli olan çeşitli bakımlardan dolayı onun hali onlarınkine aykırıdır. Nitekim bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Biz ona şiiri öğretmedik, ona yakışmaz da. O ancak bir zikir (öğüt) ve apaçık bir Kur'ân'dır."* (Yâsin, 69); *"Muhakkak ki o şerefli bir elçinin okuduğu sözüdür. O bir şair sözü de değildir, ne kadar az inanırsınız. Bir kâhin sözü de değildir, ne kadar az düşünüp ibret alırsınız. O âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir."* (Hâkka, 40-43) İşte burada da yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak bu âlemlerin Rabbinin indirdiğidir. Onu Ruhu'l-Emin indirdi. Uyarıcılardan olasın diye kalbin üzere, apaçık bir Arapça lisan ile"* (Şuarâ, 192-195) ve sonra yüce Allah: *"Onu şeytanlar indirmemiştir. Bu onlara yaraşmaz ve zaten buna güçleri de yoktur. Çünkü onlar işitmekten kesinlikle uzak tutulmuşlardır"* buyurmakta ve sonra da: *"Size şeytanların kimin üzerine indiğini haber vereyim mi? Her yalancı günahkâr üzerine inerler. Onlar kulak verirler ve onların çoğu yalan söylerler. Şairlere de azgınlar uyar. Görmedin mi? onlar her vadide serserice gezerler ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler."* buyurmaktadır.

Yüce Allah'ın: *"Ancak iman edip, salih amel işleyen... müstesna"* buyruğuna gelince:

[5071] Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Abdullah b. Kusayt'tan, o Temim ed-Dari'nin azatlısı Ebu'l-Hasen Sâlim el-Berrad'dan şöyle dediğini nakletti: *"Şairlere de azgınlar uyar"* âyeti nâzil olunca, Hassan b. Sabit, Abdullah b. Revaha ve Ka'b b. Mâlik Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna ağlayarak geldiler ve: Allah bu âyeti indirdiği vakit bizim şair olduğumuzu bilerek indirmiştir, dediler. Bunun üzerine Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ancak iman edip salih amel işleyen"* (buyruğunu okudu), *"işte bunlar sizlersiniz"* buyurdu. *"Allah'ı çokça zikreden"* (buyruğunu okudu), *"bunlar da sizlersiniz"* buyurdu *"ve kendilerine zulmedildikten sonra öclerini alanlar müstesna"* (buyruğunu okuyup), *"işte bunlar da sizlersiniz"* buyurdu.[439] Bunu İbn Ebî Hâtim ve İbn Cerîr, İbn İshâk'ın rivayeti olarak nakletmişlerdir.

[5072] Yine İbn Ebî Hâtim, Ebû Said el-Eşec'dan rivayet ettiğine göre Nevfel oğullarının azatlısı Ebu'l-Hasen'den rivayete göre Hassan b. Sabit ve Abdullah b. Revaha Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e *"Şairlere de azgınlar*

439 Zayıftır. Taberî, 26848'de Sâlim el-Berrad'dan rivayet etmiştir. Mürseldir. Ayrıca İbn İshâk bu rivayeti an lafzını kullanarak aktarmıştır. Metin gariptir çünkü sûre Mekke'de inmiştir, bu haber ise Medine'de olmuş bir olay ile ilgilidir.

Scanned with CamScanner

uyar" âyeti nâzil olunca ağlayarak gittiler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de bu âyeti onlara okudu ve: *"Şairlere de azgınlar uyar"* buyruğundan başlayıp *"ancak iman edip salih amel işleyenler... müstesna"* buyruğuna kadar okumaya devam etti ve: *"İşte bunlar sizlersiniz"* buyurdu.[440]

[5073] Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Urve dedi ki: *"Şairlere de azgınlar uyar"* buyruğu: *"Ve gerçekten onlar yapmadıkları şeyi söylerler"* buyruğuna kadar nâzil olunca Abdullah b. Revaha: Ey Allah'ın Rasûlü! Allah benim onlardan olduğumu elbette ki biliyor, dedi. Bu sefer yüce Allah: *"Ancak iman edip salih amel işleyenler... müstesna"* âyetini sonuna kadar indirdi.[441]

İbn Abbâs, İkrime, Mücâhid, Katâde, Zeyd b. Eslem ve başkaları bunun önceki buyruktan istisna olduğunu söylemişlerdir. İstisna olduğunda şüphe yoktur, ama bu sûre Mekke'de inmiştir. Nasıl olur da bu âyetin nüzul sebebi ensarın şairleri hakkında söz konusu olabilir? Bu tartışılabilir bir konudur. Bu hususta itimat edilemeyecek türden mürsel bir takım rivayetlerden başkası da gelmemiştir. Doğrusunu Allah, en iyi bilendir, ama bu istisnanın kapsamına elbetteki ensar şairleri de, başkaları da girer. Hatta bunun kapsamına cahiliye dönemi şairlerinden olup, İslam'a ve Müslümanlara dil uzattıktan sonra tevbe eden, dönen, vazgeçen, eski yaptıklarını terk eden, salih amel işleyen ve daha önce söyledikleri kötü sözlerine mukabil Allah'ı çokça zikreden, daha önce yermesinin karşılığında İslam'ı ve Müslümanları öven kimseler de girer. Çünkü iyilikler kötülükleri giderir. Nitekim Abdullah b. ez-Ziba'ra İslam'a girince şöyle demişti:

يَا رَسُولَ المَليك ، إنّ لسَاني  رَاتِقٌ مَا فَتَقْتُ إذْ أنا بُورُ

إذْ أجَاري الشَّيْطانَ في سَنن الغَيْ  يِ وَمَن مَالَ مَيْلَه مَثْبُور

*Ey mutlak egemenin ve her şeyin sahibinin Rasûlü!*

*İşte benim dilim (ben helak olmuş iken) söktüklerinin hepsini dikiyor (neyi bozduysa düzeltiyor)*

*Dalalet yollarında şeytan ile birlikte yürüdüğüm zamanlarda*

*Esasen kim onunla birlikte saparsa helak olmuş demektir.*

440 Zayıftır. Mürsel bir rivayettir. Bir sonrakine de bakınız.

441 Bu da mürsel bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

Aynı şekilde Ebû Süfyân b. el-Haris b. Abdulmuttalib de -ki Allah Rasûlü'nün amcasının oğlu idi- Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e insanlar arasında en ileri derecede düşmanlık eden ve onu en çok hicveden kişi idi ama Müslüman olduktan sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den çok, hiç kimseyi sevmez oldu. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e önceleri hicvederken onu övmeye başladı. Ona önceleri düşmanlık etmişken bu sefer onu dost edindi.

[5074] Aynı şekilde Müslim de Sahih'inde İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Ebû Süfyân Sahr b. Harb Müslüman olunca: Ey Allah'ın Rasûlü! bana üç şey verebilir misin? dedi. Allah Rasûlü *"evet"* dedi. Ebû Süfyân: Muâviye'yi elinin altında kâtip olarak çalıştır, dedi. Allah Rasûlü *"olur"* buyurdu. Önceden Müslümanlarla savaştığım gibi, kâfirlerle savaşayım diye beni komutan yap, dedi. Allah Rasûlü *"evet"* buyurdu ve üçüncüsünü de zikretti.[442]

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Ancak iman edip, salih amel işleyen, Allah'ı çokça zikredenler müstesna"* buyurmaktadır. Bunun: Sözlerinde Allah'ı çokça zikreden kimseler demek olduğu gibi, şiirlerinde onu çokça ananlar demek olduğu da söylenmiştir. Her iki açıklama da doğrudur ve önceden yapılmış olanlar için kefaret olur.

*"Ve kendilerine zulmedildikten sonra öclerini alanlar"* İbn Abbâs dedi ki: Kâfirlerin mü'minleri hicvederek yerdikleri sözlerine karşılık verenler, cevap verenlerdir. Mücâhid, Katâde ve başkaları da böyle demiştir.

[5075] Bu da sahihte sabit olan şu rivayet gibidir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hassan'a: *"Onları hicvet -ya da onların hicivlerine cevap ver.- Cebrâil de seninle beraberdir"* buyurdu.[443]

[5076] İmam Ahmed dedi ki: Abdurrahman b. Ka'b b. Mâlik'in babasından rivayet ettiğine göre babası Ka'b b. Mâlik Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: "Şüphesiz ki aziz ve celil olan Allah şiir hakkında bildiğim buyrukları indirmiş bulunuyor" dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) de şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki mü'min kılıcıyla ve diliyle de cihad eder. Nefsim elinde olana yemin ederim ki onlara (hicvederek söylediğiniz sözlerle) tıpkı ardı arkasına ok atıyor gibisiniz."*[444]

---

442 Müslim, 2501

443 Daha önce Bakara sûresi 87. âyetin tefsirinde geçti.

444 Ahmed, VI, 387; Beyhakî, X, 239; İbn Hibbân, 5786. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir.

Scanned with CamScanner

*"Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir."* Başka bir âyeti kerimede'de: *"O günde özür beyan etmeleri zalimlere fayda vermez. Hem lanet onlaradır, hem de kötülük onlarındır."* (Mü'min, 52) buyurulmuştur.

[5077] Sahihteki hadise göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Zulümden çokça sakınınız. Çünkü zulüm kıyâmet gününde zulumat (karanlıklar) olacaktır."*[445]

Katâde b. Diâme de yüce Allah'ın: *"Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir"* buyruğu hakkında maksat şairlerden ve başkalarından zulmedenlerdir diye açıklamıştır.

Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Bize İyas b. Ebî Temime tahdis edip dedi ki: Hasan'ın yanında idim. Onun önünden bir Hıristiyan cenazesi geçirildi. Bunun üzerine Hasan: *"Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir"* dedi.

Abdullah b. Rebâh da Safvân b. Muhris'den rivayet ettiğine göre o bu âyeti okuduğunda ağlar dururdu. Öyle ki ben: Onun göğsünün iman tahtası ezildi diyordum. Bu âyet: *"Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir"* âyetidir.

İbn Vehb dedi ki: Bana İbn Süreyc el-İskenderani ilim adamlarından birisinden haber verdiğine göre Rum diyarında idiler. Bir gece bir ateş etrafında toplanmış, ısınıyorlarken ansızın karşıdan gelen atlılar gördüler. Onların karşısına çıkmak üzere kalktıklarında aralarında Fedale b. Ubeyd'in olduğunu da gördüler. Onu indirdiler, o da onlarla birlikte oturdu. Bizim bir arkadaşımız da ayakta durmuş namaz kılıyordu. Nihayet *"Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir"* âyetini okudu. Fedale b. Ubeyd şöyle dedi: İşte bunlar evi yıkan kimselerdir.

Bunlardan maksadın Mekkeliler olduğu söylendiği gibi müşriklerden zalim olanlar olduğu da söylenmiştir. Sahih olan ise bu âyet-i kerimenin her zalim hakkında genel olduğudur.

445 Daha önce Tâhâ sûresi 11. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[5077/1] Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Babam vasiyetinde şu iki satırı yazdı: Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla. Bu Ebû Bekr b. Kuhafe'nin dünyadan çıkarken ve mü'minin emin olduğu, günahkârın artık günah işleyemediği, yalanlayıcının da tasdik ettiği bir zamanda yaptığım vasiyettir: Ben size Ömer b. el-Hattab'ı halife olarak tavsiye ediyorum. Eğer adaletli olursa zaten benim onun hakkındaki zannım budur. Ondan ümit ettiğim de adaletli olacağıdır. Şayet zulmeder ve halini değiştirirse ben gaybı bilmem. *"Zulmedenler de yakında nasıl bir yere devrileceklerini bileceklerdir."*[446]

Şuarâ sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamdolsun.

446 Mevkuf ve senedi zayıftır. Senedinde Muhammed b. Abdurrahman el-Umeri vardır ki zayıf bir ravidir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# NEML SÛRESİ

[93 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

**Apaçık Kitabın Âyetleri:**

طٰسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ أَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ ﴿٤﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْأَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَإِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Tâ, Sîn. Bunlar Kur'ân'ın ve apaçık kitabın âyetleridir.*

*2, 3. Namazlarını dosdoğru kılan, zekâtı veren ve âhirete kesin olarak inananların ta kendileri olan iman edenlere doğru yolu gösterici ve müjde olmak üzere (indirilmişlerdir.)*

*4. Ahirete iman etmeyenlerin amellerini kendilerine süslü göstermişizdir. Bu sebepten onlar körelmişler ve şaşırmışlardır.*

*5. İşte bunlaradır azabın en kötüsü bunlara. Âhirette en çok ziyanda olacaklar da bizzat onlardır.*

*6. Muhakkak sen Kur'ân'ı Hakîm, Alîm olandan almaktasın.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Sûrenin baş taraflarında geçen Mukatta harflere dair açıklamalar daha önce Bakara sûresinde geçmiş bulunmaktadır.

*"Bunlar Kur'ân'ın ve apaçık kitabın âyetleridir. İman edenler için doğru yolu gösterici ve müjde olmak üzere indirilmişlerdir."* Yani bu Kur'ân'a iman edip, onu takip eden, onu doğrulayan, içindeki hükümler gereğince amel eden, farz olan namazı kılan, farz olan zekâtı eksiksiz ödeyen, ahiret yurduna, ölümden sonra dirilişe, hayrıyla şerriyle amellerin karşılıklarının verileceğine, cennete ve cehenneme kesin olarak inanan kimseler için -bu Kur'ân sayesinde- hem doğru yolu bulmak olan hidayet, hem de müjdelediklerine kavuşmak hâsıl olur. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"De ki: O iman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin ise kulaklarında bir ağırlık vardır ve o onlar için bir körlüktür. İşte onlar kendilerine uzak bir yerden seslenilir (gibidirler.)"* (Fussilet, 44); *"Onunla takva sahiplerini müjdeleyesin, inat edenleri de uyarasın diye senin dilinle kolaylaştırdık."* (Meryem, 97)

Bundan dolayı yüce Allah burada da: *"Ahirete iman etmeyenlerin"* yani ahireti yalanlayıp, gerçekleşmesini uzak görenlerin *"amellerini kendilerine süslü göstermişizdir. Bu sebepten onlar körelmişler ve şaşırmışlardır."* Onlara içinde bulundukları hali güzel göstermiş, azgınlıklarında onlara uzun uzadıya mühlet vermişizdir. Bundan dolayı onlar sapıklıklarında kaybolup gitmektedirler. Bu ise onların ahiret yurdunu yalanlamalarının bir cezasıdır. Tıpkı yüce Allah'ın şu buyruğunda dile getirdiği gibi: *"İlk defa ona iman etmedikleri gibi (yine iman etmezler). Biz de onların kalplerini ve gözlerini çevririz de azgınlıkları içerisinde onları kör ve şaşkın terk ederiz."* (En'âm, 110)

*"İşte"* dünyada da, ahirette de *"azabın en kötüsü bunlaradır. Ahirette en çok ziyanda olacaklar da bizzat onlardır."* Yani mahşerde bulunacaklardan hem kendilerini, hem mallarını kaybedecekler onlardan başka kimse olmayacaktır.

*"Muhakkak sen Kur'ân'ı Hakîm, Alîm olandan almaktasın."* Yani *"muhakkak sen"* Ey Muhammed! *"Kur'ân'ı Hakîm, Alîm olandan"* yani emir ve yasaklarında hikmeti sonsuz, küçük büyük her işi çok iyi bilen Allah"tan *"almaktasın."* Onun verdiği haber katıksız doğrudur, onun koyduğu hüküm tam

Scanned with CamScanner

adaletlidir. Nitekim yüce Allah: *"Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından eksiksizdir. Onun sözlerini değiştirebilecek yoktur"* (En'âm, 115) buyurmaktadır.

**Hz. Mûsâ ve Ailesi:**

إِذْ قَالَ مُوسَىٰ لِأَهْلِهِ إِنِّي آنَسْتُ نَارًا سَآتِيكُم مِّنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ آتِيكُم
بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَاءَهَا نُودِيَ أَنْ بُورِكَ مَن
فِي النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَا وَسُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسَىٰ إِنَّهُ أَنَا
اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٩﴾ وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّىٰ
مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَىٰ لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ
﴿١٠﴾ إِلَّا مَن ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُوءٍ فَإِنِّي غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿١١﴾
وَأَدْخِلْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَاءَ مِنْ غَيْرِ سُوءٍ فِي تِسْعِ آيَاتٍ إِلَىٰ
فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهِ إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ آيَاتُنَا
مُبْصِرَةً قَالُوا هَٰذَا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ
ظُلْمًا وَعُلُوًّا فَانظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤﴾

*7. Hani Mûsâ aile halkına demişti ki: "Ben gerçekten bir ateş gördüm. Size ondan bir haber getirir yahut ısınmanız için size parlak bir parça ateş getiririm."*

*8. Onun yanına gelince ona: "O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah münezzehtir" diye seslenildi.*

*9. Ey Mûsâ, şüphesiz ki ben Azîz ve Hakîm olan Allah'ım.*

*10. Asanı bırak. Onun ince yılanmış gibi hareket ettiğini görünce arkasına bakmaksızın dönüp gitti. Korkma ey Mûsâ! çünkü benim katımda rasûller korkmaz.*

*11. Zulmedenler müstesnâ. Sonra da kötü halini iyilikle değiştirene muhakkak ben mağfiret ve rahmet ediciyim.*

Scanned with CamScanner

*12. Elini de yakana sok. Firavun'a ve kavmine dokuz mucize arasında olmak üzere kusursuz, bembeyaz çıkacaktır. Şüphesiz onlar fâsık bir toplulukturlar.*

*13. Âyetlerimiz kendilerine apaydınlık geldiğinde onlar: "Bu, apaçık bir sihirdir" dediler.*

*14. Kalpleri onlara inandığı halde zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları inkâr ettiler. Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mûsâ'nın durumunu hatırlatarak onu nasıl seçtiğini, onunla konuştuğunu, onunla söyleştiğini ve ona göz kamaştırıcı pek büyük âyetler (mucizeler) ve karşı konulamaz deliller verdiğini hatırlatmaktadır. Firavun'a ve onun ileri gelenlerine onu nasıl peygamber gönderdiğini onların ise bu âyetleri bile bile inkâr edip, ona uymayı ve emrine bağlanmayı büyüklüklerine yedirmediklerini dile getirerek şöyle buyurmaktadır:

*"Hani Mûsâ, aile halkına demişti ki:..."* Yani hatırla ki, Mûsâ aile halkıyla birlikte yola koyulmuş, yolunu şaşırmıştı. Çünkü hem gece, hem karanlıktı. Tûr dağının yan tarafından alev alev yanan bir ateş gördü.

Mûsâ *"aile halkına demişti ki: Ben gerçekten bir ateş gördüm. Size ondan"* yola dair *"bir haber getirir yahut"* ondan *"ısınmanız için size parlak bir parça ateş getiririm"* siz de onunla ısınırsınız. Nitekim dediği gibi oldu. O, oradan pek büyük bir haber getirerek geldi. O ateşten pek büyük bir nur aldı. Bundan dolayı yüce Allah da şöyle buyurmaktadır:

*"Onun yanına gelince ona: O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı."* Yani Mûsâ o ateşin yanına varınca pek büyük ve pek dehşetli bir manzara gördü. Ateş yemyeşil bir ağaçta alev alev yanıyordu. Ateşin alevi sürekli olarak artıp duruyor, diğer taraftan ağaç gittikçe daha da yeşilleniyor, tazeliğinin parıltısı daha da artıyordu. Başını kaldırınca nurunun semanın tepesine kadar vardığını gördü. İbn Abbâs ve başkaları dedi ki: O gördüğü ateş değildi. O etrafa aydınlık saçan bir nurdu.

İbn Abbâs'tan gelen bir rivayette de, o âlemlerin Rabbinin nuru idi, dediği nakledilmektedir. Mûsâ gördüklerinden hayrete düşmüş olarak yerinde durdu. Ona şöyle seslenildi: *"O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar"*

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs, İkrime, Said b. Cübeyr, Hasen ve Katâde'nin dediği üzere melekler *"mübarek kılındı."* İbn Abbâs mukaddes kılındı, diye açıklamıştır.

[5078] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Mûsâ (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah uyumaz, uyuması da gerekmez. O teraziyi alçaltır ve yükseltir. Geceleyin yapılan ameller gündüzün ona yükseltilir, gündüzün yapılan ameller de geceleyin yükseltilir."* -(Ravilerden) Mesudi şu ilaveyi de zikretmiştir:- *"Onun hicabı nurdur. Eğer onu açacak olursa yüzünün parıltıları gözünün değdiği her bir şeyi mutlaka yakardı."* Sonra (ravilerden) Ebû Ubeyde: *"O ateşin yanında ve onun çevresinde olanlar da mübarek kılındı"* buyruğunu okudu.[447] Bu hadisin aslı da Müslim'in Sahih'inde Amr b. Murre'nin böylece naklettiği bir hadis olarak rivayet edilmiştir.

Yüce Allah'ın: *"Âlemlerin Rabbi Allah münezzehtir"* buyruğuna gelince: Yani o dilediği her şeyi yapandır. Yarattıklarından hiçbir şeye benzemez. Onun var ettiği hiçbir varlık onu kuşatamaz. O pek yücedir, pek büyüktür. Bütün yaratılmışlardan ayrıdır. Arz da, sema da onu barındırmaz. Aksine o Ehaddir, Sameddir, sonradan yaratılmışlara benzemekten münezzehtir.

*"Ey Mûsâ! şüphesiz ben Azîz, Hakîm olan Allah'ım"* Bu buyruklarıyla kendisine hitap edenin, onunla konuşanın Rabbi olan Allah olduğunu bildirmektedir.

*"Azîz"* her şeyden güçlü ve kuvvetli olan, her şeyi mağlup eden, emir ve hükmü altına alan yenik düşüren demektir. *"Hakîm"* de fiil ve sözlerinde hikmeti sonsuz olan demektir.

Sonra ona elinde bulunan asasını yerine bırakmasını emretti. Böylelikle kendisinin istediğini yapan ve her şeye gücü yeten Rabb olduğuna dair apaçık bir delil göstermek istemişti. Mûsâ elindeki o asayı yere bırakınca derhal son derece büyük, dehşet verici, kocaman bir yılan oluverdi. Bununla birlikte çok da hızlı hareket ediyordu. Bu sebeple yüce Allah: *"Onun ince yılanmış gibi hareket ettiğini görünce"* buyurmaktadır. *Cânn* (mealde: ince yılan) yılanlardan bir türdür. En hızlı hareket edenleri ve hareket ederken de en çok kıpırdayanı odur. Hadis-i şerifte de evlerde bulunan bu tür yılanların öldürülmesi yasaklanmıştır.[448]

447 Mesudi dışında ravileri sikadırlar. Çünkü onun hafızası (son zamanlarında) karışmıştır. Hadis daha önce Bakara sûresi 255. âyetin tefsirinde geçti.

448 Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilmiş olup, daha önceden geçmiş bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

Mûsâ bu manzarayı görünce *"arkasına bakmaksızın dönüp gitti."* Aşırı korktuğundan ötürü arkasına bakmadı.

*"Korkma ey Mûsâ! Çünkü benim katımda rasûller korkmaz."* Yani bu gördüğün manzaradan korkma! Çünkü ben seni bir rasûl olarak seçmek ve seni oldukça değerli, hatırı sayılır bir nebî olarak görevlendirmek istiyorum.

*"Zulmedenler müstesnâ; sonra da kötü halini iyilikle değiştirene muhakkak ben mağfiret ve rahmet ediciyim."* Bu munkatı' bir istisnadır. Bu buyrukta insanlığa pek büyük bir müjde vardır. Çünkü bir kimse, herhangi bir kötü hal üzere bulunup da sonra onu bırakıp, Allah'a dönüp ona yönelirse şüphesiz Allah da onun tevbesini kabul buyurur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Muhakkak ben tevbe eden, iman eden ve salih amel işleyip hidayet üzere olana da çok çok mağfiret ediciyim."* (Tâhâ, 82); *"Kim bir kötülük yapar yahut nefsine zulmeder de sonra Allah'tan mağfiret dilerse Allah'ın çok mağfiret edici, çok merhametli olduğunu görür."* (Nisâ, 110) Bu hususta âyetler oldukça fazladır.

*"Elini de yakana sok. Kusursuz, bembeyaz çıkacaktır."* Bu da dilediğini yapan Allah'ın kudretine ve bunun kendisine mucize olarak verilenin doğruluğuna dair bir başka âyet (belge ve mucize) ve göz kamaştırıcı bir delildir. Çünkü yüce Allah kendisine elini gömleğinin yakasına sokmasını emir buyurdu. Elini yakasına sokup, çıkartınca da nur saçan, bembeyaz bir el olarak adeta bir ay parçasıymış gibi ve göz kamaştıran bir şimşek gibi parıltısı olan bir halde çıktı.

*"Dokuz mucize arasında"* buyruğuna gelince: İşte bunlar benim kendileriyle seni destekleyeceğim ve Firavun'a ve kavmine karşı senin lehine kesin bir delil yapacağım dokuz âyetten iki tanesidir.

*"Şüphesiz onlar fasık bir toplulukturlar."* İşte bunlar yüce Allah'ın: *"Andolsun ki biz Mûsâ'ya apaçık dokuz âyet verdik"* (İsrâ, 101) buyruğunda söz konusu edilen dokuz âyet (mucize)dir. Nitekim buna dair açıklamalar o âyetin tefsirinde geçmiş bulunmaktadır.

*"Âyetlerimiz kendilerine apaydınlık"* yani açık seçik ve belirgin bir halde *"geldiğinde onlar: Bu apaçık bir sihirdir, dediler."* Böylelikle de kendi sihirleriyle ona karşı çıkmak istediler ama *"artık oracıkta yenilmiş oldular, küçülmüşler olarak geri döndüler."* (A'râf, 119)

Scanned with CamScanner

*"Kalpleri onlara inandığı halde"* yani iç dünyalarında bunların Allah'tan gelmiş hak olduklarını bildikleri halde *"zulümle büyüklenmeleri sebebi ile onları"* yani dışardan görünen halleriyle *"inkâr ettiler."* Evet, iç dünyalarındaki hali böyle iken onları inkâr ettiler, inatlaştılar, bile bile karşı çıktılar.

*"Zulümle"* yani nefislerindeki lanetli bir karakter olan zulümle *"büyüklenmeleri sebebiyle"* hakka uymayı büyüklüklerine yedirmedikleri için demektir. İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Bozguncuların sonunun nasıl olduğuna bir bak"* buyurmaktadır. Yani: Ey Muhammed! Allah'ın onları helak etmesi ve tek bir sabah vaktinde son fertlerine varıncaya kadar onları suda boğması neticesinde akıbetlerinin nasıl olduğuna bir bak!

Bu hitap, muhtevası itibariyle ayrıca şunu söylemektedir: Ey Muhammed'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) yalanlayan, Rabbinden getirdiklerini bile bile inkâr eden kimseler! Daha da öncelikle ve daha layık olmanız sebebiyle onların başına gelen musibetin sizin de başınıza gelmesinden sakınınız, çekininiz. Çünkü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mûsâ'dan daha şerefli ve daha büyük bir peygamberdir. Onun getirdiği kesin delili, mucizesi, Mûsâ (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in delilinden daha kesin, açık ve daha güçlüdür. Bunların yanında yüce Allah ona hem kendi şahsında, hem onun şemâilinde (niteliklerinde) çok sayıda bulunan deliller ile ondan önceki nebîlerin onu müjdelemesi Allah'ın onlardan ona iman edeceklerine dair ahitler, sözler almış olması da, diğer mucizeleriyle birlikte ayrı mucizelerdir. Rabbinin en üstün salât ve selâmları ona olsun.

**Hz. Dâvûd ve Süleyman:**

وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُدَ وَسُلَيْمَانَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي فَضَّلَنَا عَلَىٰ
كَثِيرٍ مِنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٥﴾ وَوَرِثَ سُلَيْمَانُ دَاوُدَ وَقَالَ يَا أَيُّهَا
النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَأُوتِينَا مِنْ كُلِّ شَيْءٍ ۖ إِنَّ هَٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ
الْمُبِينُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمَانَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَالطَّيْرِ
فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿١٧﴾ حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادِي النَّمْلِ ۙ قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا
أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ ۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ ۙ وَهُمْ لَا

Scanned with CamScanner

يَشْعُرُونَ ﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ أَوْزِعْنِي أَنْ أَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِي أَنْعَمْتَ عَلَيَّ وَعَلَى وَالِدَيَّ وَأَنْ أَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضَاهُ وَأَدْخِلْنِي بِرَحْمَتِكَ فِي عِبَادِكَ الصَّالِحِينَ ﴿١٩﴾

*15. Andolsun biz Dâvûd'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. İkisi de: "Bizi mü'min kullarının pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun" dediler.*

*16. Süleyman, Dâvûd'a mirasçı oldu. Dedi ki: "Ey insanlar! bize kuşların dili öğretildi. Her şeyden bize verildi. Muhakkak ki bu apaçık üstünlüğün ta kendisidir."*

*17. Süleyman'ın cin, insan ve kuşlardan orduları huzuruna topladı. Onlar topluca yol alır ve idare olunurlardı.*

*18. Nihayet karıncalar vadisine geldiklerinde bir karınca: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin. Süleyman ve askerleri fark etmeyip sizi çiğnemesin" dedi.*

*19. Sözünden dolayı gülercesine tebessüm edip dedi ki: "Rabbim, bana ve ana babama ihsan ettiğin nimetine şükür etmeyi ilham et. Razı olacağın salih amel işlemeye de muvaffak kıl. Rahmetinle beni salih kullarının arasına kat."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu buyruklarda iki kulu ve iki nebîsi Dâvûd'a ve onun oğlu Süleyman'a -Allah'ın selamı her ikisine olsun- ihsan etmiş olduğu pek büyük nimetleri, pek değerli bağışları, pek güzel nitelikleri, onlara birlikte dünya ve ahiret saadetini, dünyada tam bir mülk ve iktidar verdiğini, dinde de nübüvvet ve risalet ihsan etmiş olduğunu haber vermektedir.

İşte bundan dolayı da: *"Andolsun biz Dâvûd'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. İkisi de: Bizi mü'min kullarının pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun, dediler."* İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ömer b. Abdulaziz şu mektubu yazdı: Allah bir kula bir nimet ihsan ederse, o kul da o nimetten ötürü Allah'a hamd ederse, mutlaka onun Allah'a hamdetmesi o nimetinden daha üstündür. Eğer sen bunu Allah'ın kitabındaki buyruktan başka bir yerden bilmiyorsan, (yani Allah'ın kitabından delilini öğrenmek istiyorsan) şunu bil ki, yüce Allah:

Scanned with CamScanner

*"Andolsun biz Dâvûd'a ve Süleyman'a bir ilim verdik. İkisi de: Bizi mü'min kullarının pek çoğuna üstün kılan Allah'a hamdolsun dediler"* buyurmaktadır. Acaba Dâvûd ve Süleyman'a -ikisine de selam olsun- verilenden daha üstün hangi nimet vardır?

*"Süleyman, Dâvûd'a"* hükümdarlıkta ve nübüvvette *"mirasçı oldu."* Maksat mal mirasçılığı değildir. Böyle olsaydı Dâvûd'un diğer çocukları arasında özel olarak Süleyman'ı söz konusu etmezdi. Çünkü Dâvûd'un yüz tane hanımı vardı. Bu mirasçılıktan maksat, hükümdarlığa ve nübüvvete mirasçı olmaktır. Ayrıca nebîler mallarını miras bırakmazlar. Nitekim bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu buyruğuyla haber vermiş bulunmaktadır:

[5079] *"Biz nebîler topluluğuna mirasçı olunmaz. Ne bırakırsak o bir sadakadır."*[449]

*"Ey insanlar! bize kuşların dili öğretildi. Her şeyden bize verildi."* Yani Süleyman, yüce Allah'ın kendisine vermiş olduğu mükemmel hükümdarlık ve pek büyük iktidar içerisinde ona bağışlanmış olan Allah'ın üzerindeki nimetlerini haber verdi. İnsanlar, cinler ve kuşlar ona musahhar kılınmış, emrine verilmişti. Aynı zamanda kuşların ve hayvanların dilini de biliyordu.

Bu ise bizim bildiğimiz kadarıyla Allah'ın ve Rasûlü'nün haber verdikleri arasında hiçbir insana verilmemiş bir şeydir. Bazı cahillerin ve sıradan kimselerin iddia ettikleri gibi Dâvûd oğlu Süleyman'dan önce hayvanların da Âdemoğulları gibi konuştuklarını ileri süren ve pek çok kimsenin dediğini ağzına dolayan kimseler bilmeli ki, bu hiçbir bilgiye dayanmayan bir sözdür. Şayet durum böyle olmuş olsaydı, Süleyman'a böyle bir özellik vermenin de bir anlamı olmazdı. Çünkü hepsi de kuşların ve hayvanların konuşmalarını duyuyor, ne söylediklerini anlıyordu. Durum böylelerinin iddia ettikleri gibi de değildir, söyledikleri gibi de değildir. Aksine hayvanlar, kuşlar ve sair (diğer) mahlûkat, yaratıldıkları zamandan şu zamanımıza kadar aynı şekil ve aynı hal üzeredirler, ama şanı yüce Allah Süleyman (a.s)'a havada uçan kuşların birbirleriyle neler konuştuklarını ve farklı türleriyle sair (diğer) hayvanların konuşmalarını anlama imkânını vermişti. Bu sebeple yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Bize kuşların dili öğretildi" hükümdarlık için gerekli olan "her şeyden bize verildi. Muhakkak ki bu"* Allah'ın, üzerimizde apaçık görülen *"apaçık üstünlüğün ta kendisidir."*

449 Daha önce Meryem sûresi 5. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

[5080] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dâvûd (a.s) ileri derecede eşlerini kıskanan birisi idi. Bu sebeple dışarı çıktı mı kapılar kapatılırdı. Kendisi dönünceye kadar hanımlarının yanına kimse girmezdi. Bir gün dışarı çıkmış, kapılar kapatılmıştı. Bir kadın eve gelip bakınca evin ortasında ayakta dikilen bir adam gördü. Evde bulunanlara: Ev kapalı iken bu adam nereden girdi? Allah'a yemin olsun ki Dâvûd'a karşı rüsvay olacaksınız, dedi. Dâvûd (a.s) gelince, adamın evin ortasında ayakta dikildiğini gördü. Dâvûd ona: Sen kimsin? dedi: Hükümdarlardan korkmayan ve teşrifatçıların da kendisini alıkoymadığı kişiyim, dedi. Dâvûd: O halde Allah'a yemin olsun ki sen ölüm meleğisin. Allah'ın emrine merhaba, hoş safa geldi, dedi. Sonra Dâvûd (a.s) olduğu yerde elbisesine büründü ve ruhu kabz edildi. Onun techiz ve tekfini bitirilip, üzerine güneş doğunca, Süleyman (a.s) kuşlara: Dâvûd'a gölge yapın, dedi. Kuşlar yer kararacak kadar gölge yaptılar. Süleyman kuşlara: Kanatlarınızı birer birer kapatın, dedi."* Ebû Hureyre: Ey Allah'ın Rasûlü! Kuşlar (bunu) nasıl yaptı? dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) elini kapattı ve *"O gün kırmızı kartallar onun gölgesini yaptı."* buyurdu.[450]

*"Süleyman'ın cin, insan ve kuşlardan orduları huzuruna toplandı."* Süleyman cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduları toplandı. Yani Süleyman, insanlardan askerleri arasında oldukça ihtişamlı ve pek büyük bir azamet ile bindi. Çünkü hemen onun yanıbaşında olanlar insanlardı. Cinler ise mevki itibariyle onlardan sonra gelirdi. Kuşların bulunduğu yer ise başının üstü idi. Eğer sıcak olursa kanatlarıyla onu sıcağa karşı gölgelendirirlerdi.

*"Onlar topluca yol alır ve idare olunurlardı."* Yani önlerinde olanlar, arkada olanları kolluyorlardı. Böylelikle herhangi bir kimsenin kendisi için tespit edilmiş mertebenin ifadesi olan mevkinin yerinin önüne geçmemesi sağlanırdı.

Mücâhid dedi ki: Her bir türün başında onları düzenleyen görevliler tayin edilmişti. Bunlar ileri geçenleri geriye alıyordu. Böylelikle yürüyüşlerinde

450 Ahmed, II, 419; Heysemi, Mecma, VIII, 207'de hadisi kaydettikten sonra: Senedinde el-Muttalib b. Hantab vardır. Ebû Zur'a ve başkaları sika olduğunu söylemiştir. Geri kalan ravileri Sahih'in ravileridir demektedir. Derim ki: Ancak hadis illetlidir. Her ne kadar Buhârî ve Müslim, Amr'ın rivayetini kaydetmiş ise de, bir parça zayıftır ve münker rivayetleri de vardır. Onun hocası ise sikadır ama genel olarak ashab-ı kiram'dan naklettiği rivayetleri mürseldir ve burada da semaı (bizzat dinlemeyi) söz konusu etmemektedir.

Scanned with CamScanner

ileri geçmemeleri sağlanıyordu. Tıpkı günümüz hükümdarlarının yaptığı gibi yapıyorlardı.

*"Nihayet karıncalar vadisine geldiklerinde"* yani Süleyman (a.s) beraberinde bulunan ordu ve askerleriyle karıncalar vadisinden geçerken *"bir karınca dedi ki: Ey karıncalar yuvalarınıza girin! Süleyman ve askerleri fark etmeyip sizi çiğnemesin."* İbn Asâkir, İshâk b. Bişr, Said'den, o Katâde'den, o el-Hasen'den yoluyla bu karıncanın adının Hares olduğunu ve bunun Şeysan oğulları denilen bir kabileden olup, topal olduğunu ve bir kurt büyüklüğünde olduğunu nakletmektedir.

Yani bu karınca, atların toynaklarıyla diğer karıncaları ezmesinden korktu. Bu sebeple yuvalarına girmelerini onlara emretti. Süleyman (a.s) onun bu söylediklerini anlayınca *"gülercesine tebessüm edip dedi ki: Rabbim! bana ve ana babama ihsan ettiğin nimetine şükür etmeyi ilham et, razı olacağın salih amel işlemeye de muvaffak kıl."* Yani bana lütfetmiş olduğun kuşların ve hayvanların dilini öğrenmek, bana ve ana babama İslam ve sana iman nimetini ihsan ettiğin için nimetlerine şükür etmek ilhamını ver. *"Razı olacağın"* yani seveceğin ve hoşnut olacağın *"bir amel işlemeye de muvaffak kıl, rahmetinle beni salih kullarının arasına kat."* Yani canımı alacağın vakit beni salih kullarına ve dostlarından en yüksek arkadaşlar arasına kat.

Bazı müfessirlerin söyledikleri, bu vadinin Şam topraklarında ya da bir yerde olduğu, bu karıncaların sinekler gibi iki kanadı bulunduğu gibi sözler ile bunların dışında diğer söylenenlerin hiçbir anlamı yoktur.

Nevf el-Bikâlî'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Süleymanın karıncaları ziyab (kurtlar) gibi idi. Evet ben bu kelimenin alttan iki noktalı yazılı olduğunu gördüm, ama doğrusu bunun tek noktalı be (zubâb şeklinde) olduğudur. Bu bir harf değiştirmesi (tashîf)dir. Allah en iyi bilendir. (Be harfine göre; sinekler gibiydi demek olur.)

Maksat ise Süleyman (a.s)'ın onun sözünü anladığı ve bundan dolayı gülercesine tebessüm ettiğidir. Bu da gerçekten büyük bir iştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebu's-Sıddîk en-Naci dedi ki: Süleyman b. Dâvûd -ona ve babasına selam olsun- yağmur duası için çıkmıştı. Sırtüstü yatmış ve ayaklarını semaya doğru uzatmış bir karınca gördü. Karınca: Allah'ım! biz de senin yarattıklarından bir yaratık çeşidiyiz. Senin yağmur yağdırmana ihti-

Scanned with CamScanner

yacımız vardır. Eğer bize yağmur yağdırmayacak olursan bizi helak edersin, diye dua ediyordu. Bunun üzerine Süleyman (a.s): Dönün, sizden başkalarının duası sayesinde size yağmur yağdırılacak, dedi.

[5081] Müslim'in Sahih'inde de Abdurrezzak yoluyla sabit olduğu üzere Ebû Hureyre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu naklet-mektedir: *"Bir karınca nebîlerden bir nebîyi ısırdı. Onun verdiği emir üzerine oradaki karınca yuvaları yakıldı. Bu sefer Allah ona: Tek bir karınca seni ısırdı diye mi tesbih eden ümmetlerden bir ümmeti helak ettin? Neden (o) tek karıncayı cezalandırmadın, diye vahyetti."*[451]

**Kuş Dili:**

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾
لَأُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا أَوْ لَأَذْبَحَنَّهُ أَوْ لَيَأْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾

*20. Bir de kuşları araştırdı ve dedi ki: "Neden hüdhüd'ü göremiyorum, yoksa o kayıplara karışanlardan mı oldu?"*

*21. Ben onu elbette ya şiddetli bir azap ile azaplandırırım yahut muhakkak onu kestiririm ya da bana apaçık bir delil getirir.*

**Tefsiri:**

Mücâhid, Said b. Cübeyr ve başkaları İbn Abbâs'tan ve başkalarından naklen şöyle demişlerdir: Hüdhüd mühendis bir kuştu. Süleyman (a.s)'a suyun bulunduğu yeri gösteriyordu. O geniş düzlük bir yerde olduğu zaman su arayacak olursa Hüdhüd de onun için yerin altında suya bakar ve insanın yeryüzünde görülen bir şeyi görmesi gibi o suyu görür ve yeryüzünden ne kadar uzak olduğunu da bilirdi. Onlara suyun bulunduğu yeri gösterecek olursa Süleyman (a.s) da cinlere emir verir, onlar da onun için o yeri su bulunduğu yerden çıkartılıncaya kadar kazırlardı. Süleyman (a.s) bir gün böyle bir düzlük ve geniş bir yerde konakladı. Hüdhüd'ü görmek için kuşları teftiş edince onu göremedi. Bunun üzerine *"neden hüdhüd'ü göremiyorum. Yoksa o kayıplara karışanlardan mı oldu? dedi."*

451 Buhârî, 3319; Müslim, 2241; Ebû Dâvûd, 266; Nesâî, VII, 210-211; İbn Mâce, 3225; Ahmed, II, 313, 449; İbn Hibbân, 5614

Scanned with CamScanner

Abdullah b. Abbâs, bir gün buna yakın açıklamalar yaparken dinleyenler arasında Haricilerden Nafi b. el-Ezrak adında birisi de vardı. İbn Abbâs'a çokça itiraz eden birisi idi. Ona: Dur, ey İbn Abbâs! işte bugün yenildin, dedi. İbn Abbâs: Neden? dedi, Nafi: Sen hüdhüd'ün yerin altındaki suyu gördüğünü haber veriyorsun. Halbuki küçük bir çocuk ağa küçük bir tane koyuyor, ağın üzerine de toprak saçıyor. Hüdhüd o taneyi almak üzere gelince tuzağa düşüveriyor, küçük çocuk da onu avlamış oluyor deyince, İbn Abbâs ona şu cevabı verdi: Şayet bu kişi buradan ayrılıp da ben İbn Abbâs'a karşı çıkıp soru sordum, bana cevap veremedi, demeyecek olsaydı ona cevap vermeyecektim. Sonra ona şöyle dedi: Yazıklar olsun sana, kader geldi mi göz görmez, tedbirin de faydası olmaz olur. Bu sefer Nafi ona, Allah'a yemin ederim, artık ebediyen Kur'ân'a dair bir hususta seninle tartışmayacağım, dedi.

Hâfız İbn Asâkir de Dımaşk çevresindeki kasabalardan birisi olan Berze halkından olan, pazartesi, perşembe günlerini oruçla geçiren salihlerden seksen yaşlarına ulaşmış bir gözü kör bir kişi olan Ebû Abdullah el-Berzî'nin biyografisinde Ebû Süleyman b. Zeyd'e kadar ulaşan senediyle şu rivayeti nakletmektedir: Neden bir gözünün kör olduğunu ona sormuş, o da ona anlatmak istememişti. Aylarca ona ısrarla sorup durdu. Sonra ona şu haberi verdi: Bir cuma günü Horasanlılardan iki adam Berze kasabasında yanına misafir olmuş ve kendisine orada bulunan bir vadi hakkında soru sormuşlardı. O da onlara o vadiyi gösterince onlar buhurdanlıklarını çıkardılar ve orada çok miktarda buhur yaktılar. Öyle ki vadi duman ile doldu. Bu sefer bir şeyler okumaya başladılar. Her taraftan yılanlar onların yanlarına geliyordu, ama kendileri bu yılanların hiçbirisine dönüp bakmıyorlardı bile. Nihayet bir kol kadar büyüklükte bir yılan geldi. Gözleri ise adeta dinar büyüklüğünde ateş saçıyordu. Bu yılanın gelişine çokça sevindiler ve: Bir yıldan beri çıkmış olduğumuz bu yolculuğumuzu boşa çıkarmayan Allah'a hamdolsun deyip, buhurdanlıklarını kırdılar. O yılanı yakalayıp, gözüne bir mil soktular, sonra onu sürme gibi kendi gözlerine çektiler. Onlardan benim gözüme de sürme çekmelerini istedim, kabul etmediler. Onlara ısrar ettim ve: Mutlaka bunu yapacaksınız diyerek, yapmazlarsa elime fırsat geçince neler yapacaklarımı söyleyerek onları tehdit ettim. Bunun üzerine sağ gözüme sürme çektiler. Sürme gözüme değince altımda yeri ayna gibi görmeye başladım, aynada nasıl görünüyorsa yerin altını öyle gördüm. Sonra bana: Bizimle birlikte biraz

Scanned with CamScanner

yürü, dediler. Onlarla yürüdüm, kendi aralarında konuşuyorlardı. Nihayet kasabadan uzaklaşınca beni yakalayıp, kollarımı bağladılar. Onlardan biri elini gözüme sokup çıkardı ve onu bir kenara attıktan sonra çekip gittiler. Birkaç kişi gelip de benim elimi kolumu çözünceye kadar bu şekilde bağlı olarak olduğum yerde kalmıştım. İşte benim gözüme dair olan biten budur, dedi.[452]

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Hasan dedi ki: Süleyman (a.s)'ın hüdhüd'ünun adı Anber idi. Muhammed b. İshâk dedi ki: Süleyman (a.s) sabahleyin âdeti üzere meclisine gitti. Kuşları araştırdı. İddia ettiklerine göre her kuş türünden her gün nöbetleşe birer kuş geliyordu. Etrafına bakıp huzuruna gelen bütün kuş türlerini görmekle birlikte hüdhüd'ü göremeyince: *"Neden hüdhüd'ü göremiyorum yoksa o kayıplara karışanlardan mı oldu? dedi."* Yani kuşlar arasında onu ben mi göremedim yoksa o huzura gelmediği için mi göremiyorum?

*"Ben onu elbette ya şiddetli bir azap ile azaplandırırım."* A'meş, el-Minhal b. Amr'dan, o Said'den, o İbn Abbâs'tan tüylerini yolmayı kastetmektedir, dediğini nakletmiştir. Abdullah b. Şeddad, tüylerini yolup, onu güneşte bekletmek, diye açıkladı. Seleften başkaları da bunun tüylerini yolup, onu küçücük karıncaların yemesi için öylece bırakmak olduğunu söylemişlerdir.

*"Yahut muhakkak onu kestiririm"* onu öldüreceğini kastetmektedir. *"Ya da bana apaçık bir delil getirir."* Yani oldukça açık ve kabul edilebilir bir mazeret söyler. Süfyân b. Uyeyne ve Abdullah b. Şeddad dedi ki: Hüdhüd gelince kuşlar ona: Neden geri kaldın? Süleyman senin kanını akıtacağını adadı, dediler. Hüdhüd: Bir istisna yapmadı mı? diye sordu. Kuşlar, yaptı dediler ve: *"Ben onu elbette ya şiddetli bir azap ile azaplandırırım yahut muhakkak onu kestiririm ya da bana apaçık bir delil getirir dedi"* diye cevap verdiler. Bu sefer Hüdhüd: O halde kurtuldum, dedi. Mücâhid dedi ki: Allah onu bu beladan annesine karşı çok iyi davrandığından ötürü kurtardı.

452 Musannif İbn Asâkir'in isnadını zikretmemektedir. Göründüğü kadarıyla bu rivayet meçhul kimselerden nakledilmiştir. Hatta ravisi bilinen birisi değildir. Haber oldukça şaşırtıcıdır hatta uydurmadır.

Scanned with CamScanner

فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَإٍ
بِنَبَإٍ يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ إِنِّي وَجَدْتُ امْرَأَةً تَمْلِكُهُمْ وَأُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ
وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ
دُونِ اللهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا
يَهْتَدُونَ ﴿٢٤﴾ أَلَّا يَسْجُدُوا لِلهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَاوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اللهُ لَا إِلٰهَ إِلَّا هُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾

*22. Çok eğlenmeden geldi ve dedi ki: "Senin bilmediğin şeyi ben gördüm ve Sebe'den sana kesin bir haber ile geldim."*

*23. Gerçekten ben bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum. Kendisine her şeyden verilmiş, onun bir de büyük bir tahtı var.*

*24. Onu ve kavmini Allah'tan başka güneşe secde eder buldum. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş ve onları doğru yoldan alıkoymuş. Onun için onlar doğru yola gelemiyorlar.*

*25. Göklerde ve yerde olan gizliyi açığa çıkartan, gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen Allah'a secde etmesinler diye.*

*26. Allah odur ki, ondan başka ilâh yoktur. Çok büyük Arş'ın Rabbidir.*

**Tefsiri:**

Hüdhüd *"çok eğlenmeden"* yani kısa bir süre sonra *"geldi."* Sonra Süleyman'a: *"Senin bilmediğin bir şeyi ben gördüm"* dedi. Yani senin de, askerlerinin de görmediğiniz bir şeyi kendim gördüm *"ve Sebe'den sana kesin"* doğru olan *"bir haber ile geldim."* Sebe, Himyerlilere denir. Bunlar da Yemen hükümdarlarıdır. Hüdhüd devamla şunları söyledi:

*"Gerçekten ben bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum."* Hasan-ı Basrî dedi ki: Hükümdarları olan bu kadın, Sebe kraliçesi Şerahil kızı Belkıs'dır. Katâde ise: Annesi cinlerden bir kadın idi, ayaklarının arka tarafı atın toynağını andırıyordu, krallık ailesinden geliyordu, dedi. Zuheyr b.

Scanned with CamScanner

Muhammed dedi ki: O Şerahil b. Mâlik b. er-Reyyan'ın kızı Belkıs'dır. Annesinin adı ise cinlerden bir kadın olan Fâria'dır. İbn Cüreyc: O Zu Şerh kızı Belkıs'dır. Annesinin adı da Belteka'dır demiştir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Süleyman ile birlikte sözü edilen o kadın hükümdarla birlikte bin tane hükümdar (prens) vardı. Onların her birisinin emri altında da yüz bin savaşçı vardı.

A'meş, Mücâhid'den şöyle dediğini nakletmektedir: Sebe kraliçesinin emri altında on iki bin prens vardı. Bunların her birisinin emri altında da yüz bin savaşçı vardı.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Ma'mer, Katâde'den yüce Allah'ın: *"Gerçekten ben bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum"* buyruğu hakkında şöyle dediğini nakletmektedir: Bu kadın hükümdarlık ailesinden geliyordu. Danışma meclisindekilerin sayısı da üç yüz on iki adamdı. Onların her birisi on bin kişinin başında idi. Bu kadın hükümdar, San'a'dan üç mil uzaklıkta Me'rib denilen bir yerdeydi. Bu görüş Yemen ülkesi hakkında yüksek bir rakam olmakla birlikte, görüşlerin doğruya en yakın olanı görülmektedir. Allah en iyi bilendir.

*"Kendisine"* güçlü, muktedir bir hükümdarlık için ihtiyaç duyulan dünyalıklardan *"her şeyden verilmiş, onun bir de büyük bir tahtı var"* yani üzerinde oturduğu altın, çeşitli mücevher ve incilerle süslenmiş oldukça büyük bir tahtı da var. Zuheyr b. Muhammed dedi ki: Onun bu tahtı altındandır. Her iki tarafı yakut ve zümrüt ile süslenmişti. Uzunluğu seksen zira', eni kırk zira' idi.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Bu yakut, zümrüt ve inci takılarıyla süslenmiş altından bir tahttı. Onun hizmetinde yalnızca kadınlar çalışırdı. Onun hizmetini gören altı yüz kadın vardı.

Tarih bilginleri dedi ki: Bu tahtı oldukça yüksek yapılmış, yapısı sağlam, büyükçe bir sarayda idi. Sarayın doğu tarafında üç yüz altmış tane pencere vardı. Batısında da o kadar penceresi vardı. Yapısı her gün bir pencereden güneş ışıkları girecek ve onun karşısındaki pencereden batacak şekilde planlanmıştı. Böylelikle sabah akşam o güneşe secde ediyorlardı. İşte bundan dolayı: *"Onu ve kavmini Allah'tan başka güneşe secde eder buldum. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş ve onları doğru yoldan"* hak yoldan *"alıkoymuş, onun için onlar doğru yola gelemiyorlar"* buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

*"Allah'a secde etmesinler diye"* yani secdeyi ihlâslı olarak sadece bir ve tek olarak Allah'a yapmak, onun dışında kendisinin yaratmış olduğu yıldızlara ve daha başka varlıklara secde etmemek şeklindeki hak yolu bilmiyorlar. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Onun âyetlerinden bazıları da gece ile gündüz, güneş ve aydır. Güneşe de secde etmeyin, aya da eğer yalnız ona ibadet ediyorsanız onları yaratan Allah'a secde edin."* (Fussilet, 37)

Bazı kıraat âlimleri "ألا يا اسجدوا لله/*Aklınızı başınıza toplayın, ey bu kimseler, yalnız Allah'a secde edin*" diye okuyarak, (ألا) edatını başlangıçta kullanılan uyarı edatı, (يا) edatını nidâ için kabul etmiş, münadayı (kendisine seslenileni) hazfedilmiş diye okumuştur. Bu şekilde okuyan(lar)a göre ifade: "ألا يا قوم، اسجدوا لله/*Aklınızı başınıza alın ey kavim ve yalnız Allah'a secde edin*" takdirindedir.

*"Göklerde ve yerde olan gizliyi açığa çıkartan"* Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: O gökte ve yerde gizli olan ne varsa hepsini bilir. İkrime, Mücâhid, Said b. Cübeyr, Katâde ve başkaları da böyle demiştir. Said b. el-Müseyyeb de, burada gizli anlamı verilen: (الخَبْء) kellimesi *su* demektir, demiştir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle demiştir: Göklerin ve yerin gizlilikleri, orada takdir edilmiş bulunan semadan yağmur, yerden çıkan bitki sûretindeki rızıklardır.

Böyle bir açıklama İbn Abbâs'ın ve başkalarının sözünü ettiği hüdhüd'ün yerin içlerindeki ve derinliklerindeki suyu görmesi şeklinde, Allah'ın ona vermiş olduğu özelliğe sahip hüdhüd'ün söylediklerine uygun açıklamalardır.

*"Gizlediğiniz ve açıkladığınız şeyleri bilen"* O kulların gizlediklerini de, açığa vurdukları söz ve davranışlarını da bilir. Bu da yüce Allah'ın: *"İçinizden birisi ister sözünü gizlesin, ister onu açıklasın, gece gizlensin ve(ya) gündüzün yoluna gitsin hepsi (onun ilminde) birdir"* (Ra'd, 10) buyruğuna benzemektedir.

*"Allah odur ki ondan başka ilah yoktur. Çok büyük Arşın Rabbidir"* buyruğu da şu demektir. O Allah diye çağrılına ve kendisine dua edilendir. O yaratılmışlar arasında daha büyüğü bulunmayan pek büyük Arşın da Rabbi olan ve kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Bu Hüdhüd kuşu hayra ve bir ve tek olarak Allah'a ibadet edip, yalnızca ona secde etmeye çağıran bir kuş olduğundan ötürü öldürülmesi yasaklanmıştır.

Scanned with CamScanner

[5082] Nitekim İmam Ahmed, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce, Ebû Hureyre (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini rivayet etmektedirler: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört canlı hayvanın: Karıncanın, arının, hüdhüd'ün ve göçegen kuşunun öldürülmesini yasakladı.[453] Senedi sahihtir.

قَالَ سَنَنْظُرُ أَصَدَقْتَ أَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اِذْهَبْ بِكِتَابِي هٰذَا فَأَلْقِهْ إِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ إِنِّي أُلْقِيَ إِلَيَّ كِتَابٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾ أَلَّا تَعْلُوا عَلَيَّ وَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾

*27. Bakalım, doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın? dedi.*

*28. Bu mektubumu al götür ve onu kendilerine bırak. Sonra da onlardan geri çekilip, ne şekilde karşılık vereceklerine bak.*

*29. Dedi ki: "Ey ileri gelenler, gerçekten bana çok şerefli bir mektup bırakıldı."*

*30. O gerçekten Süleyman'dandır ve gerçekten o Rahmân, Rahîm Allah'ın adı ile (diye başlıyor).*

*31. Bana karşı büyüklenmeyin ve Müslümanlar olarak bana gelin, diye yazıyor.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Süleyman (a.s)'a hüdhüd'ün gelip Sebe'lilerle onların hükümdarları olan kadına dair verdiği habere karşılık neler söylediklerini bildirmektedir: *"Bakalım, doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın? dedi."* Yani sen verdiğin bu haberinde doğru mu söyledin, yoksa senin için yaptığım tehditten kurtulmak için bu sözlerini söylerken *"yalancılardan mısın? dedi. Bu mektubumu al, götür ve onu kendilerine bırak, sonra da onlardan geri çekilip ne şekilde karşılık vereceklerine bak."*

Çünkü Süleyman (a.s) Belkıs'a ve onun kavmine bir mektup yazmış ve onu o Hüdhüd'e vermişti. Hüdhüd o mektubu taşıyıp götürdü. Denildiğine göre bunu kuşların âdeti üzere kanatları arasına aldı, gagasıyla aldığı

453 Sahihtir. Ebû Dâvûd, 5267; İbn Mâce, 3224; Ahmed, I, 332; Beyhakî, IX, 317; İbn Hibbân, 5646

Scanned with CamScanner

da söylenmiştir. Mektubu alıp onların ülkesine gitti, Belkıs'ın sarayına geldi. Belkıs'ın tek başına kaldığı odaya varıp, mektubu oradaki bir pencereden önüne bıraktı. Sonra da edepli bir şekilde ve kadının başkanlığına saygı göstererek bir kenara çekildi. Kadın gördüğüne şaşırdı ve dehşete düştü. Sonra gidip mektubu aldı, mührünü söküp mektubu okuyunca onda: *"O gerçekten Süleyman'dandır ve gerçekten o Rahmân, Rahîm Allah'ın adı ile (başlıyor). Bana karşı büyüklenmeyin ve Müslümanlar olarak bana gelin"* diye yazdığını gördü. Bu sefer o emirlerini, vezirlerini, devletinin ve krallığının ileri gelenlerini toplayıp onlara: *"Ey ileri gelenler, gerçekten bana çok şerefli bir mektup bırakıldı"* dedi.

Onun şerefli olduğunu söylerken kast ettiği, gördüğü hayret verici durumdu. Bir kuşun gelip onu kendisine bırakıvermesi, sonra da edebinden geri çekilmesi idi. Böyle bir işi, hiçbir hükümdar yapamaz ve buna güç ve imkânları olmaz.

Sonra mektubu onlara okudu: *"O gerçekten Süleyman'dandır ve gerçekten o Rahmân, Rahîm Allah'ın adı ile (diye başlıyor). Bana karşı büyüklenmeyin ve Müslümanlar olarak bana gelin diye yazıyor"*du. Meclisindekiler gelen mektubun Allah'ın nebîsi Süleyman'dan geldiğini ve ona karşı koyacak güçlerinin bulunmadığını anladılar.

Onun yazdığı bu mektup son derece belağatlı, özlü ve fasih (oldukça anlaşılır) bir mektuptu. Çünkü en az ve en güzel ibarelerle maksadı ifade etmişti. İlim adamları dedi ki: Süleyman (a.s)'dan önce kimse *"Rahmân, Rahîm Allah'ın adıyla"* diye yazmış değildir.

[5083] İbn Ebî Hâtim bu hususta tefsirinde bir hadis rivayet ederek şöyle demektedir: Bize babam tahdis etti. İbn Büreyde babasından şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ile birlikte yürüyordum. Şöyle buyurdu: *"Ben Dâvûd oğlu Süleyman'dan sonra ve benden önce hiçbir nebîye indirilmemiş bir âyet biliyorum."* Büreyde dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü! O hangi âyettir? dedim. Allah Rasûlü: *"Mescitten çıkmadan önce onu sana bildireceğim"* buyurdu. (Büreyde) dedi ki: Kapının yanına geldi ve bir ayağını dışarı atınca ben, unuttu, dedim. Sonra bana dönerek: *"O gerçekten Süleyman'dandır ve gerçekten o Rahmân, Rahîm Allah'ın adı ile (başlıyor)"* buyruğunu okudu.[454] Bu garip bir hadistir, senedi de zayıftır.

454 Vahi bir rivayettir. Senedindeki illeti Abdulkerim b. Ebi'l-Muharik'dir. Metruk birisidir.

Scanned with CamScanner

Meymun b. Mihran dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu âyet-i kerime nâzil oluncaya kadar (mektuplarının başına) "bismikellahumme: Senin adınla Allah'ım" diye yazıyordu. Bu âyet nâzil olduktan sonra "bismillahirrahmanirrahim: Rahmân, Rahîm, Allah'ın adıyla" diye yazmaya başladı.

*"Bana karşı büyüklenmeyin"* buyruğu ile ilgili olarak Katâde: Bana karşı baş kaldırmayın ve Müslümanlar olarak bana gelin, demektir diye açıklamıştır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de: Bana karşı durmayın, bana karşı büyüklenmeyin, bana Müslümanlar olarak (teslimiyet göstererek, teslim olarak) gelin, diye açıklamıştır. İbn Abbâs da: Muvahhidler olarak gelin, başkaları ihlâs sahipleri (yalnız Allah'a ibadet edenler) olarak gelin, diye açıklamış, Süfyân b. Uyeyne de: İtaat edenler olarak, diye açıklamıştır.

قَالَتْ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ أَفْتُونِي فِي أَمْرِي ۚ مَا كُنْتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا نَحْنُ أُولُوا قُوَّةٍ وَأُولُوا بَأْسٍ شَدِيدٍ وَالْأَمْرُ إِلَيْكِ فَانْظُرِي مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ إِنَّ الْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوا أَعِزَّةَ أَهْلِهَا أَذِلَّةً ۚ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّي مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾

*32. Dedi ki: "Ey ileri gelenler! Benim bu işim hakkında bana görüş belirtin. Zaten ben sizler yanımda hazır olmadıkça hiçbir işi kestirip atmış değilim."*

*33. Dediler ki: "Biz güç sahibi kimseleriz, çetin savaşçılarız. Bununla beraber emir senindir. Artık ne emredeceğini sen düşün, karar ver."*

*34. Şüphesiz hükümdarlar bir şehre girdiklerinde onu harap ederler. Ahalisinin şereflilerini zelil kılarlar. Gerçekten de onlar böyle yaparlar.*

*35. Muhakkak ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne ile döneceklerine bir bakayım.*

**Tefsiri:**

Kadın ileri gelenlerine Süleyman'ın mektubunu okuduktan sonra karşı karşıya kaldığı bu durum ve hadise ile ilgili olarak ne yapacağı hususunda

Scanned with CamScanner

onlarla danıştı. Bu sebeple de: *"Ey ileri gelenler, benim bu işim hakkında bana görüş belirtin. Zaten ben sizler yanımda hazır olmadıkça"* ve bana görüşünüzü belirtmedikçe *"hiçbir işi kestirip atmış değilim. Dediler ki: Biz güç sahibi kimseleriz, çetin savaşçılarız."* Yani ona sayılarının, araç ve gereçlerinin çok olduğunu, güçlü olduklarını söylediler. Bundan sonra da işi ona bırakarak: *"Bununla beraber emir senindir. Artık ne emredeceğini sen düşün, karar ver"* dediler. Yani biz sana karşı gelmeyiz, bundan herhangi bir şekilde de çekinmeyiz. Eğer sen onun üzerine yürüyüp, onunla savaşmak istiyorsan bundan bizi alıkoyacak hiçbir sebep yok. Artık bundan sonra iş sana kalmıştır. Hakkımızda neyi uygun görürsen biz onu yerine getirir, ona itaat ederiz.

Hasan-ı Basrî (r.h) dedi ki: Onlar işlerini göğüsleri sallanan kâfir bir kadına havale ettiler. Bu söylediklerini ifade ettikten sonra o kadın onlardan daha kesin ve kararlı görüşlü, Süleyman'ın durumunu daha iyi bilen birisi idi. Onun askerlerine, ordularına karşı koyamayacağını, onun emri altındaki cinlere, insanlara ve kuşlara karşı duramayacağını anlamıştı. Ayrıca Hüdhüd ile birlikte gönderilen mektup ile de oldukça harika ve şaşırtıcı bir hal görmüştü. Bundan dolayı onlara şöyle dedi: Korkarım, biz onunla savaşır ve ona karşı direnecek olursak, ordularıyla üzerimize gelir, beraberindekilerle bizi helak eder, biz başkalarımızı korumak isterken ben de, siz de helak olur ve her şey harap olur. Bundan dolayı kadın: *"Şüphesiz hükümdarlar bir şehre girdiklerinde onu harap ederler."* dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Yani onlar bir ülkeye zorla girecek olurlarsa orayı bozarlar yani tahrip eder, yıkarlar. *"Ahalisinin şereflilerini zelil kılarlar."* Yani o ülkedeki yöneticileri ve orduları ele geçirir, onları ya öldürerek ya da esir alarak alabildiğine alçaltırlar.

İbn Abbâs dedi ki: Belkıs: *"Şüphesiz hükümdarlar bir şehre girdiklerinde onu harap ederler, ahalisini şereflilerini zelil kılarlar"* dedi. Aziz ve celil olan Rabbimiz de: *"Gerçekten de onlar böyle yaparlar"* buyurdu.

Sonra kadın barış yapmaya, antlaşma yapmaya hatta yapmacık yollarla aldatma yoluna giderek şöyle dedi: *"Muhakkak ben onlara bir hediye gönderip, elçilerin ne ile döneceklerine bir bakayım."* Yani ben böylesine yakışan bir hediye göndereceğim ve bundan sonra da onun ne şekilde cevap vereceğine bakacağım. Belki de bu hediyeyi kabul eder, bize ilişmez ya da

Scanned with CamScanner

her yıl kendisine teslim edeceğimiz bir haraç (bir vergi) bize tayin eder, biz de bu vergiyi ona ödeyeceğimizi kabul ederiz, bizimle savaşmayı da bırakır.

Katâde dedi ki: Allah'ın rahmeti ona olsun ve Allah ondan razı olsun. O İslam'ı kabul ederken de, müşrik iken de ne akıllıydı. Hediyenin insanları belli bir şekilde etkileyeceğini biliyordu.

İbn Abbâs ve başkaları da şöyle demiştir: Kadın kavmine şöyle demişti: Şayet hediyeyi kabul ederse o bir kraldır, siz de onunla savaşırsınız. Eğer hediyeyi kabul etmezse o bir nebîdir, ona uyunuz.

فَلَمَّا جَآءَ سُلَيْمَانَ قَالَ أَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَآ ءَاتَىٰنِيَ ٱللَّهُ خَيْرٌ مِّمَّآ ءَاتَىٰكُم بَلْ أَنتُم بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ ٱرْجِعْ إِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَّا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُم مِّنْهَآ أَذِلَّةً وَهُمْ صَٰغِرُونَ ﴿٣٧﴾

*36. (Elçi) Süleyman'a geldiğinde dedi ki: "Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz? Halbuki Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha hayırlıdır. Siz ise bu hediyeniz sebebiyle böbürleniyorsunuz."*

*37. Dön onlara! Andolsun üzerlerine karşı duramayacakları ordularla geleceğiz ve onları -andolsun- oradan zelil ve küçük düşmüşler olarak çıkartacağız.*

**Tefsiri:**

Seleften olan ve olmayan müfessirlerden çoğu kimsenin zikrettiğine göre Belkıs ona altın, mücevher, inci ve daha başka değerli şeylerden oluşan pek büyük bir hediye gönderdi. Bazıları: Ona altından bir kerpiç gönderdi, demiştir. Sahih olan ise onun kendisine altın kaplar gönderdiğidir. Mücâhid, Said b. Cübeyr ve başkalarının dediklerine göre de ona erkek kıyafeti giydirilmiş kızlar ve kız kıyafetleri giydirilmiş erkekler gönderip şöyle demişti: Eğer bunları ötekilerinden ayırt edebilirse o bir nebîdir. Dediler ki: Süleyman (a.s) onlara abdest almalarını emir buyurdu. Kızlar ellerine suyu boşaltırken, erkekler avuçlarını suya daldırarak su almaya başladı. Süleyman da böylelikle onları birbirinden ayırdı.

Bir başka görüşe göre, kızlar ellerini dışından önce avuç içlerini yıkamaya başladı, erkekler de bunun aksini yaptı. Bir başka açıklamaya göre kızlar

Scanned with CamScanner

ellerini avuçlarından dirseklerine doğru yıkadı, erkekler ise dirseklerinden avuçlarına doğru yıkadı. Bütün bunlar arasında bir aykırılık yoktur, Allah en iyi bilendir.

Bazılarının zikrettiğine göre Belkıs, semadan da yağmamış, yerden de çıkmamış bir sudan doldurmak üzere ona bir kâse gönderdi. Süleyman (a.s) da iyice terleyinceye kadar atları koşturdu, sonra o kaba o teri doldurdu. Yine ona bir boncuk ve ona geçirilmek üzere de bir ip göndermişti. O da bu istediklerini yaptı. Bunlar olmuş mu olmamış mı en iyi bilen Allah'tır.

Bu bilgilerin çoğu da İsrâiliyattan alınmadır ama göründüğü kadarıyla Süleyman (a.s) onların getirdiklerine hiçbir şekilde bakıp, iltifat etmedi. Ona önem vermedi. Aksine o gönderilenlerden yüz çevirdi. Hem de onlara tepki göstererek: *"Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz?"* dedi.

Yani siz, sizi şirk haliniz üzere ve hükümdarlığınızı da bu haliyle bırakayım, ilişmeyeyim diye mal ile mi bana şirin görünmeye çalışıyorsunuz? *"Halbuki Allah'ın bana verdiği size verdiğinden daha hayırlıdır."* Allah'ın'ın bana verdiği krallık, mal ve askerler sizin sahip olduklarınızdan çok daha üstündür, iyidir. *"Siz ise bu hediyeniz sebebiyle böbürleniyorsunuz."* Yani hediyelerle armağanlara boyun eğen sizlersiniz. Bana gelince sizin İslam'a girmenizden ya da sizinle savaşmaktan başka bir şeyi kabul etmiyorum.

A'meş, el-Minhal b. Amr'dan, o Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan naklen dedi ki: Süleyman şeytanlara emir verdi, onlar da derhal altın ve gümüşle sıvanmış bin tane köşk yaptılar. Kraliçenin elçileri bunları görünce, bu adam bizim hediyemizi ne yapsın ki? dediler.

İşte bu, hükümdarların elçilere ve huzurlarına geleceklere karşı hazırlık yapmalarının ve ziynetlerini, güçlerini açığa vurmalarının caiz oluşuna delildir.

*"Dön onlara"* yani hediyeleriyle birlikte geri dön. *"Andolsun üzerlerine karşı duramayacakları ordularla geleceğiz."* Onların bu ordularla savaşacak güçleri *yoktur "ve onları -andolsun- oradan"* ülkelerinden *"zelil ve küçük düşmüşler"* küçültülmüş, hakir düşürülmüşler *"olarak çıkartacağız."*

Elçileri gönderdiği hediyelerle ve Süleyman'ın söyledikleri mesajı getirerek dönünce kendisi de, kavmi de dinleyip itaat etti ve zilletle boyun eğmiş

Scanned with CamScanner

olarak, Süleyman'ı tazim ederek, İslam'a girip ona uymayı niyet ederek askerleriyle birlikte ona doğru gitmek üzere yola koyuldu. Süleyman (a.s) da onların yanına geleceklerini haber alıp, bundan emin olunca, buna oldukça sevindi, memnun oldu.

قَالَ يَآ أَيُّهَا الْمَلَأُ أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَنْ يَأْتُونِي مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِنَ الْجِنِّ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ تَقُومَ مِنْ مَقَامِكَ وَإِنِّي عَلَيْهِ لَقَوِيٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ الَّذِي عِنْدَهُ عِلْمٌ مِنَ الْكِتَابِ أَنَا آتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ فَلَمَّا رَآهُ مُسْتَقِرًّا عِنْدَهُ قَالَ هَٰذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَبْلُوَنِي أَأَشْكُرُ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾

*38. Dedi ki: "Ey ileri gelenler! onlar bana Müslümanlar olarak gelmezden önce kadının tahtını hanginiz bana getirebilirsiniz?"*

*39. Cinlerden bir ifrit dedi ki: "Ben onu sana sen yerinden kalkmazdan önce getirebilirim ve muhakkak ben buna gücü yeten ve güvenilir bir kimseyim."*

*40. Kendisinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi dedi ki: "Ben onu sana gözünü kırpmadan getiririm." Onun derhal yanında durduğunu görünce dedi ki: Bu benim Rabbimin lütfundandır. Acaba şükür mü ederim yoksa nankörlük mü ederim, diye beni sınaması içindir. Kim şükür ederse kendi lehine şükreder, kim de nankörlük ederse muhakkak Rabbin Ğanîdir, Kerîmdir.*

**Tefsiri:**

Muhammed b. İshâk dedi ki: Yezîd b. Rûmân dedi ki: Elçiler dönüp de Süleyman'ın neler söylediklerini kadına bildirince o da şöyle dedi: Allah'a yemin olsun ki, ben bunun bir kral olmadığını ve bizim ona karşı duracak gücümüzün bulunmadığını, ona karşı direnmemizin hiçbir faydasının olmayacağını anlamıştım, dedi. Sonra da ona: Ben sana kavmimin hükümdarları ile birlikte geliyorum. Senin durumunu ve bizi kendisine çağırdığın dinini görmek istiyorum, diye haber gönderdi.

Scanned with CamScanner

Sonra üzerinde oturduğu krallık tahtının -ki yakut, zümrüt ve inci kakmalarla süslenmiş altından idi- iç içe yedi odanın en içerisindekine konulmasını emretti, sonra üzerine kapıları kilitledi. Kendi yerine vekil bıraktığı kimseye de: Sen bundan sonrasını gerektiği gibi koruyup kolla. Benim hükümdarlık tahtımı koru. Allah'ın kullarından sakın kimse ona yaklaşmasın ve ben senin yanına geri gelinceye kadar sakın kimse onu görmesin, diye talimat verdi.

Sonra Yemen hükümdarları (emirleri/prensleri) arasından on iki bin hükümdar ile Süleyman'a gitmek üzere yola çıktı. O hükümdarların (prenslerin) her birisinin eli altında binlerce kişi vardı. Süleyman da cinleri göndermeye başladı. Onlar da kendisine yol alışını ve nereye vardığını her gece ve gündüz haber veriyorlardı. Nihayet yaklaştığı sırada yanında bulunan emri altındaki cin ve insanları topladı ve: *"Ey ileri gelenler! onlar bana Müslümanlar olarak gelmezden önce kadının tahtını hanginiz bana getirebilirsiniz?"* dedi.

Katâde dedi ki: Süleyman'a onun gelmekte olduğu haberi ulaşınca -ki daha önceden kendisine tahtı söz konusu edilmiş ve tahtını beğenmişti- tahtın altından bacaklarının inci ve mücevherden olduğu, üstünün ipeklerle, atlaslarla örtülü olduğu söylenmişti. Tahtın üzerine dokuz oda kilitlenmişti. Müslüman olmalarından sonra tahtı almak hoşuna gitmedi. Çünkü Allah'ın Nebîsi Müslüman olacakları vakit kanları ile birlikte mallarının da kendisine haram olduğunu biliyordu. Bu sebeple: *"Ey ileri gelenler! onlar bana Müslümanlar olarak gelmezden önce kadının tahtını hanginiz bana getirebilirsiniz"* demişti. Atâ el-Horasânî, Süddî ve Zuheyr b. Muhammed de böyle demişlerdir: *"Onlar bana Müslümanlar olarak gelmeden"* ve malları Müslüman olmaları sebebiyle bana haram olmadan önce (tahtını bana hanginiz getirebilirsiniz?)

*"Cinden bir ifrit dedi ki:"* Mücâhid dedi ki: İfrit, cinlerden azgın olan kimseye denir. Şuayb el-Cebeî de: Bunun adı Kevzen idi, demiştir. Muhammed b. İshâk da Yezîd b. Rûmân'dan naklen böyle dediği gibi, Vehb b. Münebbih de böyle demiştir. Ebû Sâlih ise o (tahtı) adeta bir dağı gibiydi, demiştir.

*"Ben onu sana sen yerinden kalkmazdan önce getirebilirim."* İbn Abbâs: Bulunduğun bu meclisten kalkmadan önce getirebilirim, demek istiyor. Mücâhid oturduğun yerden, Süddî ve başkaları da: İnsanlar arasında hüküm vermek, anlaşmazlıklarını çözmek ve yemek yemek maksadıyla gündüzün ilk saatlerinden, güneşin zevaline kadar oturuldu, demişlerdir.

Scanned with CamScanner

*"Ve muhakkak ben buna gücü yeten ve güvenilir bir kimseyim."* İbn Abbâs dedi ki: Ben onu taşıyacak kadar güçlü, onda bulunan mücevherat hususunda da güvenilir birisiyim, diye açıklamıştır.

Süleyman (a.s): Ben bundan daha çabuk getirilmesini istiyorum, dedi.

İşte buradan açıkça anlaşıldığı üzere Süleyman peygamber bu tahtı getirmekle Allah-u Teala'nın kendisine bağışlamış olduğu mülk ve hükümdarlığın büyüklüğünü onun emrine vermiş olduğu ve kendisinden önce kimseye vermemiş ve kendisinden sonra kimseye de vermeyecek olduğu orduları göstermek istemişti.

Aynı zamanda bunu da Belkıs ve kavmine karşı nübüvvetinin bir delili olarak göstermek istemişti. Çünkü onlar kendisinin yanına gelmeden önce Belkıs'ın ülkesinden tahtını olduğu gibi getirmesi pek büyük ve olağanüstü bir hadisedir. Üstelik kadın kendi tahtını kilitlerle ve bekçilerle koruma altına almış, saklamıştı. Süleyman: Ben bundan daha çabuk getirilmesini istiyorum, deyince *"kendinde kitaptan bir bilgi bulunan kişi dedi ki"* İbn Abbâs dedi ki: O kişi Süleyman'ın özel kâtibi Asaf idi. Muhammed b. İshâk da Yezîd b. Rûmân'dan böylece rivayet etmiş bulunmaktadır: Ona göre adı Asaf b. Berhiya idi. Kendisi ism-i azamı bilen sıddîk birisi idi.

Katâde: İnsanlardan iman etmiş ve adı Asaf olan birisi idi demiştir. Ebû Sâlih, Dahhâk ve Katâde de aynı şekilde o insandı demişlerdir. Katâde ayrıca İsrâil oğullarındandı fazlalığını eklemiştir. Mücâhid ise: Adı Estûm idi, derken, Katâde kendisinden gelen bir rivayete göre adı, Beliha idi, demiştir. Zuheyr b. Muhammed de şöyle demektedir: O Zunnûr diye anılan insanlardan bir adam idi. Abdullah b. Lehia ise o kimsenin Hızır olduğunu söylemiştir.[455] Bu oldukça garip bir görüştür.

*"Ben onu sana gözünü kırpmadan getiririm."* Gözünü yukarı kaldır ve gücün yettiği kadarıyla uzağa bak. Senin bu bakıştan dolayı gözün daha yorulmadan bu taht senin huzuruna gelmiş olacaktır. Vehb b. Münebbih dedi ki: Gözünü uzağa dik ve bak, daha gözün uzanabileceği en uzak yere varmadan, ben onu sana getirmiş olacağım. Naklettiklerine göre o Süleyman (a.s)'a istenen bu tahtın bulunduğu Yemen'e doğru bakmasını söyledi, sonra kalkıp abdest aldı, aziz ve celil olan Allah'a dua etti.

455 İbn Lehia hadisi mevsul olarak rivayet ettiğinde bile zayıfken ya mürsel rivayet etmişse durumu ne olur?

Scanned with CamScanner

Mücâhid dedi ki: Dua ederken "ya ze'l-celali ve'l-ikram" Ey celal ve ikram sahibi! diye dua etmiş, Zührî de: Ey bizim ilahımız ve her şeyin ilahı, bir ve tek olan ilahı! senden başka ilah yoktur. O kadının tahtını bana getir, diye dua etmişti. (Mücâhid) dedi ki: Derhal tahtı önüne geliverdi.

Mücâhid, Said b. Cübeyr, Muhammed b. İshâk, Zuheyr b. Muhammed ve başkaları da şöyle demişlerdir: Aziz ve celil olan Allah'a dua edip de -Yemen'de bulunan- Belkıs'ın tahtını -Beytu'l-Makdis'te bulunan- Süleyman (a.s)'ın yanına getirmesini isteyince, taht kayboldu ve yerin içine girdi. Sonra da Süleyman (a.s)'ın önünde çıkıverdi.

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de dedi ki: Süleyman hiçbir şeyin farkına varmadan kadının tahtının önünde taşınmakta olduğunu görüverdi. (Devamla) dedi ki: Onun tahtını getirenler denizde ibadet eden kullardan idi. Süleyman ve etrafındaki ileri gelenler bunu görüp tahtın huzurunda yerini aldığını da müşahede edince, Süleyman (a.s): *"Bu benim Rabbimin lütfundandır"* yani Allah'ın benim üzerimdeki nimetlerindendir *"acaba şükür mü ederim yoksa nankörlük mü ederim diye beni sınaması"* denemesi, imtihan etmesi *"içindir."*

Bu da yüce Allah'ın: *"Kim salih bir amel işlerse kendi lehinedir, kim kötülük yaparsa kendi aleyhinedir"* (Fussilet, 36) buyruğu ile: *"Kim de salih amel işlerse onlar da kendileri için (iyi bir yer) hazırlamış olurlar."* (Rûm, 44) buyruğuna benzemektedir.

*"Kim de nankörlük ederse muhakkak Rabbim Ğanîdir"* yani kullara ve ibadetlerine ihtiyacı olmayandır *"Kerimdir"* hiç kimse ona ibadet etmese dahi bizatihi kerimdir, pek kerem sahibidir, cömerttir. O azameti ile hiç kimseye muhtaç olmayandır. Bu da Mûsâ'nın söylediği nakledilen şu buyruklara benzemektedir: *"Siz ve yeryüzündekilerin hepsi inkâr etseniz şüphe yok ki Allah Ğanîdir, Hamiddir."* (İbrâhim, 8)

[5084] Müslim'in Sahih'inde yer alan rivayette şöyle denilmektedir: *"Yüce Allah buyuruyor ki: Kullarım, öncekilerinizle, sonrakilerinizle, insanlarınızla, cinlerinizde aranızdan en takvalı adamın kalbi gibi bir kalbe sahip olsanız bu bile benim mülkümde hiçbir şeyi arttırmaz. Kullarım, ilkinizle, sonrakilerinizle, insanlarınızla cinlerinizle aranızdan en günahkâr kişinin kalbine sahip olsanız bu bile benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez. Kullarım,*

Scanned with CamScanner

*bunlar sizin amellerinizdir ve ben bunları sizin için sayıp tespit ediyorum. Hayr ile karşılaşan bundan dolayı Allah'a hamdetsin. Bundan başkasını bulan ise kendisinden başkasını da kınamasın."*[456]

قَالَ نَكِّرُوا لَهَا عَرْشَهَا نَنْظُرْ أَتَهْتَدِي أَمْ تَكُونُ مِنَ الَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَاءَتْ قِيلَ أَهَكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُ هُوَ ۚ وَأُوتِينَا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِنْ قَوْمٍ كَافِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ادْخُلِي الصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَنْ سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَانَ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٤﴾

*41. Dedi ki: "Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin. Bakalım o yol bulacak mı, yoksa yol bulamayacaklardan mı olacak?"*

*42. (Kadın) geldiğinde (ona) şöyle denildi: "Senin tahtın böyle midir?" O da: "Sanki bu odur" dedi "ve bize bundan önce ilim verilmiş olup, biz teslim olanlardan olmuştuk."*

*43. Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o kâfir bir kavimden idi.*

*44. O kadına: "Köşke gir" denildi. Onu görünce derin bir su sanıp, ayaklarının üzerini açtı. (Süleyman): "Gerçekten o billurdan yapılmış, iyice düzeltilmiş bir köşktür" dedi. (O kadın) dedi ki: "Rabbim, ben nefsime zulmettim ve Süleymanla birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."*

**Tefsiri:**

Süleyman (a.s)'a, Belkıs'ın gelişinden önce tahtı getirilince bazı niteliklerinin değiştirilmesini istedi. Böylelikle onu göreceği vakit bilgi ve sebatını de-

456 Müslim, 2577; Buhârî, el-Edebu'l-Müfred, 490; Tirmizî, 2495; İbn Mâce, 4257; Ahmed, V, 160; İbn Hibbân, 619 Ebû Zerr'in rivayet ettiği uzunca bir hadisin bir bölümüdür.

Scanned with CamScanner

nemek istemişti. Acaba onun kendi tahtı olduğunu anlayacak mıydı, yoksa tahtı olduğunu tanımayacak mıydı? Bunun için: *"Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin. Bakalım yol bulacak mı yoksa yol bulamayacaklardan mı olacak"* dedi. İbn Abbâs dedi ki: Tahtın üzerinden kakılmış bulunan mücevherleri ve diğer tamamlayıcı unsurları sökülüp çıkarıldı. Mücâhid dedi ki: Verdiği emir ile kırmızı olan sarı yapıldı, sarı olan kırmızı yapıldı. Yeşil olan kırmızı yapıldı. Böylelikle her şeyin durumu değiştirilmiş oldu.

İkrime de: O tahta birtakım şeyler eklediler, bazı şeyler de çıkardılar, dedi. Katâde: Alt tarafı üst tarafına, ön kısmı arka tarafına getirildi, ona bazı ilaveler yaptılar, bazı taraflarını eksilttiler.

*"(Kadın) geldiğinde (ona) şöyle denildi: Senin tahtın böyle midir?"* Yani tahtı ona değiştirilmiş, tanınmaz hale getirilmiş, ilaveler yapılmış, eksiltmeler yapılmış olduğu haliyle ona gösterildi. Kadın dirençli ve akıllı birisi idi. İyi düşünen, zeki ve kararlı idi. O odur, diyemedi. Çünkü kendisinden oldukça uzaktı. Başkasıdır da diyemedi. Çünkü -her ne kadar bazı tarafları değiştirilmiş ve tanınmaz hale getirilmiş ise de- kendi tahtının izlerini ve niteliklerini görüp tanımıştı. Bunun için: *"Sanki bu odur"* dedi. Yani ona benziyor ve ona yakındır. Bu ise oldukça zekice verilmiş ve tutarlı bir cevaptı.

*"Ve bize bundan önce ilim verilmiş olup, biz teslim olanlardan olmuştuk."* Mücâhid: Bu sözler Süleyman'ın sözleridir demiştir.

*"Daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler ona engel olmuştu. Çünkü o kâfir bir kavimden idi."* Mücâhid ve Said b. Cübeyr'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüne göre bunlar Süleyman'ın sözlerinin geri kalan bölümüdür. Yani Süleyman şöyle demişti: *"Ve bize bundan önce ilim verilmiş olup, biz teslim olanlardan olmuştuk."* Kendisini ise bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmekten alıkoyan şey ise *"daha önce Allah'tan başka taptığı şeyler"* idi. *"Çünkü o kâfir bir kavimden idi."* Mücâhid ve Said b. Cübeyr'in bu açıklamaları güzeldir. İbn Cerîr de böyle demiştir.

Sonra İbn Cerîr şunları söylemektedir: Yüce Allah'ın: *"Ona engel olmuştu"* buyruğunda Süleyman (a.s)'a yahut aziz ve celil olan Allah'a ait bir zamirin bulunması ihtimali de vardır. Bunun da takdiri şöyle olur: O, o kadının *"Allah'tan başka şeylere tapmasına engel oldu"* yani Allah'tan başkasına ibadet etmesini engelledi, *"çünkü o kâfir bir kavimden idi."*

Scanned with CamScanner

Derim ki: Mücâhid'in açıklamasını, onun ileride geleceği üzere köşke girişinden sonra Müslüman olduğunu açıklaması desteklemektedir.

*"O kadına: Köşke gir, denildi. Onu görünce derin bir su sanıp ayaklarının üzerini açtı."* Çünkü Süleyman (a.s) şeytanlara emir vermiş, ona da camdan pek büyük bir köşk inşa etmişlerdi. Altından da su akıtmıştı. Durumunu bilmeyen kişi önünün su olduğunu sanırdı. Gerçekte ise cam su ile yürüyen arasında engel bir tabaka oluşturuyordu. Süleyman (a.s)'ın böyle bir köşk yaptırmasının sebebi hususunda ihtilaf edilmiştir. Onunla evlenmeyi kararlaştırıp, kendisine zevce olarak seçmek isteyince, ona güzelliğinden de söz edilmişti. Ancak bacakları çok kıllı idi, ayaklarının arka tarafı da atın toynaklarının arka kısmını andırıyordu. Bu onun hoşuna gitmemişti. İşte bunun doğru olup olmadığını anlamak maksadıyla böyle bir köşk yaptırmıştı.[457] Bu, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'nin ve başkalarının açıklamasıdır.

İçeri girip de bacaklarının üzerini açınca insanların arasında bacakları en güzel, ayakları en güzel birisi olduğunu, ancak ayakları üzerinde bir miktar kıl olduğunu gördü. Çünkü o kocası olmayan bir kraliçe idi. Süleyman bu tüylerin ondan giderilmesini arzu etti, ona ustura kullanması tavsiye edildi, bunu yapamam dedi. Süleyman da bundan hoşlanmadı. Bu sebeple cinlere: Bu şeyleri giderecek ustura dışında bir şey yapınız, dedi. Onlar da ona (kireç ve zırnıktan yapılan) hamamotunu yaptılar. Böylelikle bu amaçla hamamotunu ilk edinen o oldu. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Muhammed b. Ka'b el-Kurazî, Süddî, İbn Cüreyc ve başkaları yapmıştır.

Muhammed b. İshâk, Yezîd b. Rûmân'dan naklen dedi ki: Sonra Belkıs'a köşke gir, dedi. Böylelikle ona kendi mülkünden daha değerli bir mülk, onun saltanatından daha büyük bir saltanat göstermek istemişti. Belkıs köşkü görünce onu büyük bir su zannetti. Bacaklarının üzerini açtı. Çünkü su olduğundan şüphesiz yoktu ve ona dalacaktı. Ona: Bu gördüğün camdan düzeltilmiş bir köşktür, denildi. Süleyman'ın yanına gelip durunca onu Allah'a ibadet etmeye çağırdı ve Allah'ı bırakıp güneşe tapınmasından dolayı ona sitem etti.

457 İbn Abbâs'tan ve tabiinden bir topluluktan diye rivayet edilse dahi doğru değildir. Bu bilgilerin kaynağı öncekilerin kitaplarıdır. Bunların hiçbirisinin delil olacak bir tarafı yoktur. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

Hasan-ı Basrî dedi ki: O inkârcı kadın köşkü görünce, Allah'a yemin ederim ki kendi mülkümden daha büyük bir mülk görmüş olduğunu anlamış oldu.

Muhammed b. İshâk da bazı ilim adamlarından, o Vehb b. Münebbih'den şöyle dediğini nakletmektedir: Süleyman köşkün yapılmasını emretti. Şeytanlar o köşkü camdan yapmışlardı, bembeyaz bir suyu andırıyordu. Sonra o köşkün altından suyu saldı, sonra da onun tahtı oraya konuldu, o da tahtına oturdu. Kuşlar, cinler ve insanlar onun huzuruna geldi, sonra Belkıs'a: Köşke gir, dedi. Böylelikle ona kendi mülkünden daha güçlü bir mülk, saltanatından daha büyük bir saltanat göstermek istemişti.

*"Onu görünce derin bir su sanıp, ayaklarının üzerini açtı."* Çünkü onun su olduğundan şüphe etmiyordu, ona dalmak istemişti. Bu sefer ona: *"Gerçekten o billurdan yapılmış, iyice düzeltilmiş bir köşktür"* denildi. Süleyman'ın huzuruna gelip yanında durunca Süleyman onu aziz ve celil olan Allah'a ibadete çağırdı, Allah'ı bırakıp güneşe ibadet ettiği için de ona sitem etti. Kadın zındıkların inançlarını dile getirince, Süleyman söylediklerinin çok ağır olduğunu görerek Allah'a secdeye vardı, diğer insanlar da onunla birlikte secde etti. Süleyman'ın bu yaptıklarını görünce artık o da çaresiz kaldı. Süleyman başını kaldırınca, yazıklar olsun sana, sen ne demiştin? dedi. Belkıs: Dediğimi unuttun mu? diye sordu sonra da: *"Rabbim ben nefsime zulmettim ve Süleymanla birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum"* deyip, Müslüman oldu ve İslam'a güzel bir şekilde bağlandı.

İmam Ebû Bekr b. Ebî Şeybe bu hususta İbn Abbâs'tan garip bir rivayet nakletmiş bulunmaktadır: Atâ b. es-Sâib tahdis etti. Biz, Ezd'de bulunuyorken Mücâhid bize tahdis edip dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: Süleyman (a.s) tahtı üzerine oturur sonra onun etrafında diğer koltuklar yerleştirildi. Üzerlerine insanlar otururdu. Sonra cinler, sonra da şeytanlar oturur, sonra rüzgâr gelip onları kaldırır, arkasından bulutlar onları gölgelendirirdi. Sonra bir bineklinin inmeyi arzu edeceği kadar bir süre sabahleyin yol alırdı. Bu sabahleyin alınan yol bir aylık mesafe idi, onun dönüşü de bir aylık mesafe idi.

(İbn Abbâs devamla) dedi ki: Süleyman bir gün böyle bir yolculukta iken kuşları araştırdı. Ancak hüdhüd'ü göremeyince: *"Neden hüdhüd'ü göremiyorum yoksa o kayıplara karışanlardan mı oldu? Ben onu elbette ya şiddetli*

Scanned with CamScanner

*bir azap ile azaplandırırım yahut muhakkak onu kestiririm ya da bana apaçık bir delil getirir"* dedi. Ona yapacağı azap ise tüylerini yolduktan sonra yere atması şeklinde olacaktı. Böylelikle karıncalardan da, yeryüzündeki diğer haşerattan da kendisini koruyamayacaktı.

Atâ dedi ki: Said b. Cübeyr de İbn Abbâs'tan Mücâhid'in naklettiği rivayetin aynısını nakletti. *"Çok eğlenmeden geldi"* buyruğundan itibaren okumaya başladı ve: *"Bakalım doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın? dedi. Bu mektubumu al, götür"* buyruğuna kadar okudu. Mektubuna: *"Rahmân, Rahîm, Allah'ın adıyla Belkıs'a "Bana karşı büyüklenmeyin ve Müslümanlar olarak bana gelin"* diye yazdı. Hüdhüd bu mektubu kadına bırakınca kadının içine: Bu gerçekten çok şerefli bir kitaptır, bu Süleyman'dan gelmiştir, bana karşı büyüklenmeyin ve Müslümanlar olarak bana gelin (diyordu). *"Biz güç sahibi kimseleriz"* dediler. Kendisi de: *"Şüphesiz hükümdarlar bir şehre girdiklerinde onu harap ederler"* dedi ve sonra da: *"Muhakkak ben onlara bir hediye göndereceğim"* diye ekledi. Hediye Süleyman'a gelince, Süleyman: *"Bana mal ile mi yardım ediyorsunuz? dedi. Dön onlara"* Süleyman toza bakınca -İbn Abbâs bize haber verip dedi ki: Süleyman toza baktığı zaman kendisi ve beraberindekilerle Sebe kraliçesi arasındaki uzaklık, bizimle Hire arasındaki mesafe kadardı. Atâ dedi ki: Mücâhid de o vakit Ezd (kabilesin)de idi.- Süleyman: *"Kadının tahtını hanginiz bana getirebilir"* dedi. Kadının tahtı ile Süleyman arasında toza baktığı zaman iki aylık bir mesafe vardı, dedi. *"Cinlerden bir ifrit dedi ki: Ben onu sana sen yerinden kalkmazdan önce getirebilirim."* (İbn Abbâs devamla) dedi ki: Süleyman'ın hükümdarların oturduğu gibi insanların işlerini görmek için oturduğu bir meclisi vardı. İşte cinlerden bir ifrit ona: *"Ben onu sana sen yerinden kalkmazdan önce getirebilirim"* demişti. Süleyman da: Ben bundan daha hızlı gelmesini istiyorum, dedi. Bu sefer kitap bilgisine sahip olan kişi: Ben Rabbimin kitabına bir bakayım, sonra da onu gözünü kırpmadan sana getireyim, dedi. Süleyman ona baktı, sözünü bitirince Süleyman gözünü kırptı, kadının tahtı da Süleyman'ın ayağı altından -Süleyman'ın ayağıyla basıp sonra da tahtına çıktığı koltuğun altından- çıkıverdi. Süleyman kadının tahtını görünce *"bu benim Rabbimin lütfundandır"* dedi. *"Tahtını onun tanıyamayacağı bir şekilde değiştirin dedi."* Kadın gelince ona: *"Senin tahtın böyle midir"* diye soruldu, *"o da: Sanki bu odur, dedi."*

Scanned with CamScanner

(İbn Abbâs devamla) dedi ki: Belkıs yanına gelince iki hususa dair ona soru sorup Süleyman'a: Semadan da, arzdan da olmayan, halis köpükten olan su nedir? dedi. Süleyman da herhangi bir husus sorulacak olursa, insanlara sonra cinlere sonra şeytanlara sorardı. Şeytanlar: Bu kolay, atları koştur, sonra onların terlerini topla, sonra onunla kapları doldur, dediler. Süleyman da emir vererek atlar koşturuldu sonra terleri alındı ve o terleriyle kapları doldurdu. Sonra Süleyman'a aziz ve celil olan Allah'ın rengini sordu. Süleyman tahtından derhal kalkıp, secdeye kapandı ve: Rabbim, bana öyle bir hususa dair soru sordu ki, onu ağzıma alamayacağım kadar kalbimde büyüyor, dedi. *"Allah: Dön, bu hususta ben senin bir şey yapmana gerek bırakmadım"* buyurdu. Süleyman tahtına döndü, sen neyi sormuştun? dedi. Belkıs, ben sana sadece su hakkında sormuştum, dedi. Askerlerine, bu neyi sormuştu? dedi, onlar da: Sana sudan başka bir şeye dair soru sormadı, dediler. Hepsi onun ne sorduğunu unuttu. Şeytanlar (birbirlerine), Süleyman bu kadın ile evlenmek istiyor, eğer onunla evlenir de ikisinden bir çocuk doğarsa, onun kulluğundan kendimizi kurtaramayacağız, dediler. Bunun üzerine camdan oldukça iyi düzeltilmiş bir köşk yaptılar. İçinde de balıklar vardı. Belkıs'a: Köşke gir, denildi. Onu görünce onu su zannederek bacaklarının üzerini açtı. Bacaklarının çok tüylü olduğu görüldü. Bu sefer Süleyman: Bu çirkin bir şey, bunu ne yok edebilir, dedi. Etrafındakiler ustura onu alır, dediler. Süleyman: Usturanın etkisi güzel olmaz, dedi. Bu sefer şeytanlar ona hamamotunu hazırladılar. İşte kendisi için hamamotu hazırlanan ilk kişi o oldu.[458] Sonra Ebû Bekr b. Ebî Şeybe şöyle dedi: Bu hadis ne kadar da güzeldir!

Aksine bu oldukça garip ve münker bir hadistir. Muhtemelen bu Atâ b. es-Saib'in, İbn Abbâs'tan diye vehmedip, yanılarak naklettiği rivayetlerdendir. Allah en iyi bilendir.

Bu gibi anlatımlar ile ilgili en kuvvetli ihtimal, bunların kitap ehlinin sahifelerinde bulunan bilgilerden alınmış olduğudur. Ka'b'ın ve Vehb'in -Allah onları affetsin- bu ümmete İsrâiloğullarından nakletmiş oldukları rivayetler gibi. Onlar olmuş olmamış, tahrif edilmiş, değiştirilmiş, nesh edilmiş, hiçbir şekilde akla hayale sığmayan, acaip garaib pek çok İsrâiloğulları rivayeti nakletmişlerdir.

458 Böyle bir rivayet İbn Abbâs'tan sahih olarak gelmiş değildir. Metin oldukça gariptir, İsrâiliyattandır şüphesiz. Atâ b. es-Saib de son dönemlerinde hafızası karışmıştır. Merhum İbn Kesir'in birkaç satır sonra söyleceklerine de bakınız.

Scanned with CamScanner

Halbuki aziz ve celil olan Allah da onlardan daha sahih, daha faydalı, daha açık ve daha beliğ bilgilerle bizi onlara muhtaç olmaktan kurtarmıştır. Hamd Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız onadır.

Arap dilinde "sarh" köşk ve yüksek olan her türlü binaya denilir. Şanı yüce Allah lanetli Firavun'dan bize naklettiği haberde onun veziri Haman'a: *"Ey Haman! benim için yüksek bir köşk (sarh) yap. Belki o yollara ulaşırım, göklerin yollarına sonunda belki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım."* (Mü'min, 36) demişti.

Yine "sarh" Yemen'de oldukça yüksek bir köşktür. "Mumerred: Düzeltilmiş" ise oldukça düzgün ve sağlam yapılmış bina demektir. "Kavârîr: billur" cam demektir. Binanın mumerred yapılması (temrîd) ise, onun düzgün ve pürüzsüz yapılması demektir. Mârid ise Devmetu'l-Cendel'de bir kalenin adıdır.

Anlatılmak istenene gelince, Süleyman (a.s) bu kraliçe için camdan oldukça yüksek ve büyük bir köşk yaptırdı. Böylelikle ona saltanatının büyüklüğünü ve güçlü iktidarını göstermek istemişti. Kraliçe yüce Allah'ın ona verdiklerini, içinde bulunduğu halin üstünlüğünü azametini görüp de onun durumunu basiretiyle iyice kavrayınca, yüce Allah'ın emrine boyun eğdi ve onun pek şerefli bir nebî, pek büyük bir kral olduğunu anlayarak aziz ve celil olan Allah'a teslim oldu ve: *"Rabbim ben nefsime zulmettim"* dedi. Bununla daha önceki küfrünü, şirkini, kavmi ile birlikte Allah'ı bırakıp güneşe ibadetlerini kastediyordu. *"Ve Süleymanla birlikte âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum."* Yani bir ve tek olarak ve hiçbir ortağı bulunmaksızın her şeyi yaratıp, inceden inceye takdir eden Allah'a ibadet yolunda Süleyman'ın dinine uydum.

**Semûd Kavmi ve Sâlih Peygamber:**

وَلَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلَىٰ ثَمُودَ أَخَاهُمْ صَالِحًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ فَإِذَا هُمْ فَرِيقَانِ
يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ
لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ وَبِمَنْ
مَعَكَ ۚ قَالَ طَائِرُكُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَلْ أَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾

Scanned with CamScanner

*45. Andolsun ki Semud'a kardeşleri Sâlih'i: "Allah'a ibadet edin" diye gönderdik. Bunlar iki fırka olup, birbirleri ile çekişmeye başlayıverdiler.*

*46. Dedi ki: "Kavmim, iyilikten önce ne diye kötülüğün çabuk gelmesini istersiniz? Allah'tan mağfiret dilemelisiniz değil mi? Belki size merhamet olunur."*

*47. Dediler ki: "Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz. Dedi ki: Sizin uğurunuz Allah nezdindedir. Esasen siz denenen bir kavimsiniz."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah bizlere Semud kavmini ve nebîleri Sâlih (a.s)'ı kendilerine peygamber olarak gönderip, onları Allah'a ortak koşmaksızın bir ve tek olarak ibadete çağırınca onunla aralarında geçenleri haber vermekte *"bunlar iki fırka olup, birbirleri ile çekişmeye başlayıverdiler"* diyerek hallerini bildirmektedir.

Mücâhid dedi ki: İki fırkadan maksat, mü'min ve kâfir olarak ayrıldıklarıdır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kavminden müstekbir olanların ileri gelenleri kendilerince zayıf kabul ettiklerine yani aralarından iman edenlere şöyle dediler: Sâlih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyor musunuz? Onlar da: Doğrusu biz onunla gönderilene iman edenleriz, dediler. O müstekbirler: Doğrusu biz şu sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz, dediler."* (A'râf, 75-76)

*"Dedi ki: Kavmim iyilikten önce ne diye kötülüğün çabucak gelmesini istersiniz."* Niçin azabın gelivermesini istiyorsunuz da Allah'tan rahmetini dilemiyorsunuz? Bunun için: *"Allah'tan mağfiret dilemelisiniz değil mi? Belki size merhamet olunur. Dediler ki: Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz."* Yani biz senin ve sana uyanların yüzünden hayır namına bir şey görmedik. Onlar, bedbahtlıklarından ötürü birilerine bir kötülük isabet etti mi mutlaka: Bu Sâlih ve arkadaşının yüzündendir. Onlardan başımıza bu geliyor, diyorlardı. Mücâhid: Onları uğursuz belleddiler ,diye açıklamıştır. Bu da yüce Allah'ın Firavun'un kavmine dair vermiş olduğu şu habere benzemektedir: *"Fakat onlara iyilik geldiğinde: Bu zaten bizim hakkımızdır, dediler. Eğer kendilerine bir fenalık gelirse Mûsâ ve beraberindekilerin uğursuzluğu*

Scanned with CamScanner

*olarak kabul ederlerdi. İyi bilin ki onların uğradığı uğursuzluk ancak Allah tarafındandır."* (A'râf, 131); *"Şayet onlara bir kötülük dokunursa: Bu sendendir, derler. De ki: Hepsi Allah'tandır."* (Nisâ, 78) Yani Allah'ın kaza ve kaderinin bir gereğidir.

Yüce Allah kendilerine rasûllerin geldiği kasaba halkı hakkında da şöylece haber vermektedir: *"Dediler ki: Gerçekten biz sizi uğursuz belledik. Şayet vazgeçmezseniz sizi elbetteki taşlarız ve hiç şüphesiz size bizden çok acıklı bir azap dokunur. Dediler ki: Sizin uğursuzluğunuz sizinle beraberdir."* (Yâsin, 18-19)

Semud kavminden olanlar ise: *"Sen ve sana uyanlar bize uğursuzluk getirdiniz"* dediler. *"Dedi ki: Sizin uğurunuz Allah nezdindedir."* Yani bunun karşılığını size Allah verecektir. *"Esasen siz denenen bir kavimsiniz."* Katâde: İtaat ile ve masiyet ile sınanmaktasınız, diye açıklamıştır. Ancak daha açık görülen ise *"denenen bir kavimsiniz"* buyruğu ile sizler içinde bulunduğunuz bu dalalete derece derece (tedrici olarak, istidrâc ile) azaba yaklaştırılıyorsunuz anlamında zikredildiğidir.

وَكَانَ فِي الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللَّهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَأَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ مَكْرِهِمْ أَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَنْجَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

*48. O şehirde yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı.*

*49. Onlar kendi aralarında Allah adına yemin ederek dediler ki: "Ona ve aile halkına gece baskın yapalım." Sonra da velisine: Biz aile halkının helak edildikleri yere bile tanık olmadık. Biz gerçekten doğru söyleyenlerdeniz, diyelim.*

Scanned with CamScanner

*50. Onlar tuzak kurdular. Biz de -onlar fark etmeksizin- bir tuzak kurduk.*

*51. Tuzaklarının akıbeti nasıl oldu? Bir bak. Çünkü biz onları da, kavimlerini de hep birlikte helak ettik.*

*52. İşte zulümleri sebebi ile onların bomboş ve harap olmuş evleri. Artık bunda bilen bir topluluk için bir âyet vardır.*

*53. İman edenleri ve sakınmakta olanları da kurtardık.*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah, Semud kavminin azgınları ve ele başıları hakkında haber vermektedir. Bunlar kendi kavimlerini dalalete, küfre ve Sâlih'i yalanlamaya davet edenlerdi. İş dişi deveyi kesmek ve Sâlih'i de öldürmeyi kararlaştırmak noktasına kadar vardı. Bunun için ailesi ile birlikte iken geceleyin ona baskın yapacaklar, onu gizlice öldürecekler sonra da akrabalarından velisi olanlara (hakkını arayacak olanlara) onun durumu hakkında hiçbir şey bilmediklerini ve böyle bir şeye tanık olmadıkları şeklinde kendilerine verdikleri haberde doğru söylediklerini söylemeyi planlayıp, kararlaştırdılar.

Yüce Allah da: *"O şehirde"* yani Semud şehrinde *"yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat islah etmeyen dokuz kişi vardı."* Bunlar ise Semud kavminin işlerini, dizginlerini ellerinde tutup yönlendiren kimselerdi. Çünkü bunlar aralarında büyükleri ve başkanları idi. Avfî, İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: İşte dişi deveyi kesenler de bunlardır. Yani görüşleri alınarak ve kendileriyle danışılarak bu karar verilmiştir. Allah onları kahretsin, onları lanetlesin. Nitekim Allah bunu da yapmıştır.

Süddî, Ebû Mâlik'ten, o İbn Abbâs'tan naklen dedi ki: Bu dokuz kişinin isimleri şöyleydi: Za'ma, Zaim, Herim, Heriym, Dabb, Savab, Riyad, Satik ve dişi deveyi eliyle bizzat kesen Kudar b. Sâlih. Bu kişi hakkında da yüce Allah: *"Bunun üzerine onlar arkadaşlarını çağırdılar. O da alacağını dişi deveyi önce ayaklarını biçip devirdi."* (Kamer, 29); *"Onların en bedbahtları kalkıp gittiği zaman"* (Şems, 12) buyurmaktadır.

Abdurrezzak dedi ki: Bize Yahyâ b. Rabia es-San'ani bildirdi. Ben Atâ b. Ebî Rebâh'ı şöyle derken dinledim: *"Şehirde yeryüzünde bozgunculuk yapan fakat ıslah etmeyen dokuz kişi vardı"* buyruğu hakkında dedi ki: Bunlar

Scanned with CamScanner

dirhemleri kırpıyorlardı yani bunlar dirhemlerden bir miktar kesip alıyorlardı. Anlaşıldığı kadarıyla onlar da Arapların kendi aralarındaki alışverişlerde yaptıkları gibi paraları sayarak alışveriş yaparlardı. İmam Mâlik, Yahyâ b. Said'den, o Said b. el-Müseyyeb'den şöyle dediğini nakletmektedir: Altın ve gümüş paraları kesmek yeryüzünde fesat çıkartma şekillerindendir.

[5085] Ebû Dâvûd'un ve başkalarının rivayet ettiği hadis-i şerife göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) herhangi bir sıkıntı olmaksızın Müslümanlar arasında geçerli olan sikkeyi kırmayı yasaklamıştır.[459]

Maksat ise bu kâfir ve bozguncu (fasık) kimselerin güçlerinin yettiği her bir yolla yeryüzünde fesat çıkardıklarıdır. İşte bunlardan birisi de bu İmamların sözünü ettikleri iştir ve daha başka yollarla da fesat çıkartıyorlardı.

*"Onlar kendi aralarında Allah adına yemin ederek dediler ki: Ona ve aile halkına gece baskın yapalım."* Yani kendi aralarında Allah'ın nebîsi Sâlih'i geceleyin baskın yaparak suikast ile onu öldüreceklerine dair birbirleriyle ahitleştiler, yeminleştiler ama Allah onlara karşı tuzak hazırladı ve tedbiri kendi başlarına geçirdi.

Mücâhid dedi ki: Onu öldürmek üzere birbirleriyle yeminleşip sözleştiler ama kendileri ve kavimleri hep birlikte helak oldular ve ona ellerini uzatamadılar. Katâde dedi ki: Geceleyin onu yakalayıp öldürmek üzere birbirleriyle anlaştılar. Bize zikredildiğine göre, onlar onu ansızın öldürmek üzere ona doğru eğilmişken yüce Allah, onların üzerlerine bir kaya saldı ve hepsini hareketsiz bırakıverdi.

Avfî, İbn Abbâs'tan naklen şöyle dedi: Bunlar dişi deveyi de kesenlerdir. Dişi deveyi kestikleri vakit: Geceleyin Sâlih'e ve ailesine baskın yapıp onları öldürelim sonra Sâlih'in yakın akrabalarından velilerine: Biz bu kabilden bir şeyi görmedik ve biz böyle bir şeyi bilmiyoruz, dediler. Allah da onların hepsini helak etti.

Muhammed b. İshâk dedi ki: Bu dokuz kişi deveyi kestikten sonra, haydi gidip Sâlih'i öldürelim, eğer doğru söylüyor ise bizden önce onu göndermiş

459 Zayıftır. Ebû Dâvûd, 3449'da Alkame b. Abdullah'ın babasından diye naklettiği bir hadis olarak rivayet etmiştir. Senedi zayıftır. Çünkü senedinde Muhammed b. Feda vardır. O babasından rivayetinde zayıftır. Babası da meçhul birisidir. Bu hadisin senedinin zayıf olduğunu Şuayb el-Arnavut, Camiu'l-Usul, 9504'de ifade etmiştir.

Scanned with CamScanner

oluruz. Şayet yalan söylüyor ise, onu dişi devesinin yanına yollamış oluruz, dediler. Ailesi arasında geceleyin ona baskın yapmak üzere gittiler. Melekler taşlarla onların beyinlerini parçaladı. Arkadaşlarının yanına gelmeleri gecikince Sâlih'in evine gittiler. Kafalarının yarılmış olduğunu, taşlarla kafalarının ezilmiş olduğunu görünce Sâlih'e: Bunları sen öldürdün, deyip onu öldürmek istediler. Sâlih'in aşireti ayaklanıp buna engel oldu ve silahlarını kuşanarak Allah'a yemin olsun ki, ebediyen onu öldüremeyeceksiniz. O üç gün içerisinde azabın başınıza geleceğini size vaat etti. Şayet doğru söylüyor ise üzerinizdeki Rabbinizin gazabını daha da arttırmayınız. Eğer yalan söylüyorsa, o vakit siz istediğinizi yapabilirsiniz, dediler. Onlar da o gece yanlarından ayrılıp geri gittiler.

Abdurrahman b. Ebî Hâtim dedi ki: O kişiler dişi deveyi kesince Sâlih onlara: *"Yurdunuzda üç gün daha yaşayın işte bu yalanı olmayan bir tehdittir"* (Hûd, 65) dedi. Onlar: Sâlih üç güne kadar bizim işimizin bitirileceğini ileri sürdü. Biz ise üç günden önce işlerini bitirip ondan ve ailesinden kurtulacağız, dediler. Sâlih'in Hicr'de oradaki bir dağ yolunda bir mescidi vardı. Onlar da bir mağaraya yani oradaki bir mağaraya geceleyin giderek şöyle dediler: Namaz kılmaya gelecek olursa biz de onu öldürürüz. Onu öldürdükten sonra da ailesinin yanına gideriz. Ailesini de öldürüp, işlerini bitiririz. Allah yüksekten karşılarına bir kaya gönderdi. Bu kayanın başlarını ezmesinden korktukları için hızlıca (mağaraya) gittiler. Onlar o mağaranın içerisinde iken kaya onların üzerini kapattı. Kavimleri nerede olduklarını bilemediler. Kendileri de kavimlerine ne yapıldığını bilemediler. Allah bunları burada, öbürlerini orada azaba uğrattı, Sâlih'i ve onunla beraber olanları da kurtardı. Sonra şu buyrukları okudu: *"Onlar tuzak kurdular, biz de -onlar fark etmeksizin- bir tuzak kurduk. Tuzaklarının akıbeti nasıl oldu, bir bak. Çünkü biz onları da, kavimlerini de hep birlikte helak ettik. İşte zulmetmeleri sebebiyle onların bomboş ve harap olmuş evleri."* Evlerinde artık hiç kimse yoktur, evleri bomboştur. *"Artık bunda bilen topluluk için bir âyet (ibret) vardır. İman edenleri ve sakınmakta olanları da kurtardık."*

Scanned with CamScanner

**Lût Kavmi:**

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ
لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾
فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوٓا۟ ءَالَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ
إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَٰهَا مِنَ
ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا ۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾

*54. Lut'u da (peygamber gönderdik). Hani o kavmine demişti ki: "Siz bu hayâsızlığı bile bile mi işlersiniz?"*

*55. Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere mi yaklaşırsınız? Doğrusu siz cahillik eden bir kavimsiniz.*

*56. Kavminin cevabı: "Lut ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temizlik taslar kimselerdir" demelerinden başka bir şey olmadı.*

*57. Biz de onu ve ailesini kurtardık, karısı müstesnâ. Onun kalanlardan olmasını takdir etmiştik.*

*58. Biz üzerlerine bir yağmur yağdırdık. Korkutulanların yağmuru ne kötüdür!*

**Tefsiri:**

Yüce Allah, kulu Lut (a.s)'ın kavmini Allah'ın kendilerine gelecek olan azabını hatırlatarak uyardığını haber vermektedir. Çünkü onlar Ademoğulları arasından kendilerinden önce kimsenin işlemediği bir hayâsızlık işliyorlardı. Bu hayâsızlık kadınları bırakıp, erkeklere yaklaşmaktı. Bu ise pek büyük çirkin bir iştir. Erkekler erkeklere, kadınlar kadınlara yaklaşarak bir cinsin diğerine ihtiyacı kalmamıştı. Bu sebeple kavmine: *"Siz bu hayâsızlığı bile bile mi işlersiniz?"* Yani biriniz diğerini görerek ve meclislerinizde münkeri işleyerek mi yapıyorsunuz? *"Siz kadınları bırakıp, şehvetle erkeklere mi yaklaşırsınız? Doğrusu siz cahillik eden bir kavimsiniz."* Yani siz ne insan tabiatını, ne şeriatı hiçbir şeyi tanımayan kimselersiniz. Nitekim bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Âlemler arasından erkeklere yaklaşırsınız öyle mi? Rabbinizin sizin için yarattığı eşlerinizi terk edersiniz demek. Hayır siz haddi aşan bir kavimsiniz."* **(Şuarâ, 165-166)**

Scanned with CamScanner

*"Kavminin cevabı Lut ailesini memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temizlik taslar kimselerdir demelerinden başka bir şey olmadı."* Yani onlar sizin yaptığınız işi yapmaktan uzak durdukları gibi, sizin bu işi yapmanızı da kabul etmiyorlar. O halde onları aranızdan çıkarın, sürün. Çünkü onların sizin şehirlerinizde size komşuluk etmeleri uygun değildir. Buna dair karar verdiler ama Allah onları helak etti. Kâfirleri zaten benzerleriyle de helak etmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Biz de onu ve ailesini kurtardık. Karısı müstesna, onun kalanlardan"* kavmiyle birlikte helak olanlardan *"olmasını takdir etmiştik."* Çünkü karısı dinleri hususunda ve onların izledikleri yolda yaptıkları çirkin işlere rıza göstererek onları destekliyordu. Lut (a.s)'a gelen misafirlerden onlara gelsinler diye kavmini haberdar ediyordu. Yoksa bizzat kendisi bir hayâsızlık işlemiyordu. Ama bu onun için bir ikram ve haysiyetini korumak değil, Allah'ın nebîsinin haysiyetini koruyup, ona ikram olmak içindi.

*"Biz üzerlerine bir yağmur yağdırdık"* buyruğunu *"Ve üzerlerine pişirilmiş balçıktan birbiri ardınca taşlar yağdırdık. Rabbinin yanında hep işaretlenmişlerdi. Bu zalimlerden uzak değildir"* (Hûd, 82-83) buyruğu açıklamaktadır. Bu sebeple yüce Allah daha sonra: *"Korkutulanların yağmuru ne kötüdür"* buyurmaktadır. Yani kendilerine karşı delil ortaya konulup da uyarı kendilerine ulaştığı halde Rasûle muhalefet edip, onu yalanlayan ve o rasûlü aralarından çıkartmaya çalışanların (yağmuru ne kötüdür)!

**Allah'a Hamdolsun De:**

قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ ۗ آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ﴿٦٠﴾

*59. "Allah'a hamdolsun, seçtiği kullarına da selâm olsun" de. Allah mı hayırlıdır, yoksa koştukları ortaklar mı?*

*60. Göklerle yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indirendir. Onunla göz alıcı bahçeler bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin için mümkün olmaz. Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır, onlar sapan bir topluluktur.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne *"Allah'a hamdolsun"* demesini emir buyurmaktadır. Yani kullarına sayılamayacak, dökümü yapılamayacak kadar pek çok nimetler ihsan ettiği için, sahip olduğu pek yüce sıfatlar ve pek güzel isimler için Allah'a hamdolsun. Ayrıca Allah'ın kendilerini seçip beğendiği kullarına selam söylemesini de emir buyurmaktadır. Bu seçkin kullar ise onun rasûlleri ve şerefli nebîleridir. Allah'tan hepsine salât ve selamlar olsun.

İşte Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ve başkaları böyle demişlerdir. Allah'ın seçtiği kullarından maksat nebîlerdir. Abdurrahman dedi ki: Bu da yüce Allah'ın: *"İzzet sahibi Rabbin onların niteleye geldiklerinden münezzehtir. Gönderilmiş rasûllere selam olsun, âlemlerin Rabbi Allah'a da hamd olsun."* (Sâffât, 180-182) buyrukları gibidir.

Sevrî ve Süddî ise şöyle demişlerdir: Bunlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıdır. Allah hepsinden razı olsun. Buna yakın bir açıklama İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir. Bu görüşler arasında bir aykırılık yoktur. Çünkü ashab Allah'ın seçilmiş kullarından iseler enbiyanın böyle olması öncelikle söz konusudur ve daha uygundur. Maksat şudur: Yüce Allah Rasûlü'ne ve ona uyanlara gerçek dostlarını kurtarıp, onlara yardımını gönderip, onları desteklediğini söz konusu ettikten, buna karşılık düşmanlarını rezil ve rüsvay edip, ibretli bir şekilde cezalandırarak kahrettiğini bildirdikten sonra Allah'a bütün fiillerine karşılık hamd etmelerini ve hayırlı ve seçkin kullarına da selam etmelerini emir buyurdu.

Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: İbn Abbâs dedi ki: *"Seçtiği kullarına da selam olsun."* Bunlar Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabıdır. Allah onları nebîsi için seçti. Allah hepsinden razı olsun.

Yüce Allah'ın: *"Allah mı hayırlıdır yoksa koştukları ortakları mı?"* buyruğu müşriklerin Allah ile birlikte başka ilahlara tapınmalarını reddedip, kabul etmemek anlamında bir sorudur.

Sonra da yüce Allah yaratanın, rızık verenin ve kâinatın işlerini yönetenenin, düzenleyenin yalnız kendisi olduğunu anlatmak üzere şöyle buyurmaktadır: *"Göklerle yeri yaratan"* Yüksekliği ile berraklığıyla bu semayı yükselterek, orada ışık saçan gezegenleri, parlak yıldızları, yıldızların döndükleri yörüngeleri yaratan, yeri ise aşağıda oluşuyla ve yoğunluğu ile yaratıp, orada

Scanned with CamScanner

dağlar, sarp kayalıklar, ağaçlıklı yerler, kurak yerler, ağaçlar, ekinler, mahsuller, denizler, farklı türleri, şekilleri ve renkleriyle hayvanlar ve bunun dışında pek çok şeyler yaratan...

*"Ve sizin için"* kullara rızık kıldığı *"bir su indiren mi? Onunla göz alıcı bahçeler"* görünüşü güzel, şekli alımlı bahçeler *"bitirdik. Onların ağaçlarını bitirmek sizin için mümkün değildir."* Sizler oranın ağaçlarını bitirme kudretine sahip değilsiniz. Bunu ancak yaratan, rızık veren ve bütün bunları tek başına yapan güç yetirebilir. Onun dışındaki putların, ona ortak koşulanların bunu yapabilme imkânları yoktur. Zaten bu müşrikler de bunu öyle kabul etmektedirler.

Nitekim yüce Allah başka âyetlerde şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun ki sen onlara kendilerini kimin yarattığını sorarsan, elbette: Allah diyeceklerdir."* (Zuhruf, 87); *"Eğer sen onlara: Gökten suyu indirip, onunla yeri ölümünden sonra dirilten kimdir diye sorsan, onlar elbette: Allah'tır derler."* (Ankebût, 63) Yani onlar bütün bunları bir ve tek olarak, ortağı bulunmaksızın yapanın o olduğunu itiraf etmektedirler. Sonra da onunla birlikte hiçbir şeyi yaratamadığını, rızık veremediğini kabul ettikleri başka varlıklara ibadet ediyorlar. Oysa yalnızca ibadete layık olan ve bunu hak eden tek başına yaratan ve rızık verendir, başkası olamaz.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Allah ile birlikte bir ilah mı var?"* buyurmaktadır. Yani Allah ile birlikte kendisine ibadet edilecek olan bir ilah olabilir mi? O sizlere ve aklı başında olan herkese yaratanın ve rızık verenin yalnız kendisi olduğunu bilebilecekleri gerekli açıklamaları yapmış bulunmaktadır.

Müfessirlerden yüce Allah'ın: *"Allah ile birlikte"* bunları yapan *"bir ilah mı var?"* diye anlamlandıranlar da vardır. Bu anlam da birinci anlamın kapsamı içerisindedir. Aynı şekilde verecekleri cevabın takdiri şöyle demeleri olur: Hayır! onunla birlikte bunları yapan başka bir kimse yoktur. Aksine bunları tek başına yapan odur. O takdirde onlara şöyle denilir: Tek başına ve bağımsız olarak yaratıp, kâinatı idare eden, çekip çeviren o olduğuna göre nasıl olur da onunla birlikte başkasına ibadet edersiniz? Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Hiç yaratan yaratamayan gibi olur mu?"* (Nahl, 17) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

Burada "gökleri ve yeri yaratan... mı" buyruğundaki "(أمَّنْ): ... *an mı*" sorusunun bütün bu âyetlerdeki takdiri şöyledir: Bunca işleri yapan, bunların hiçbirisini yapmaya gücü yetmeyen gibi olabilir mi?

Diğer kasem söz konusu edilmese dahi ifadelerin bağlamından çıkan anlam budur. Çünkü ifadelerdeki güç bunu göstermektedir. Zaten yüce Allah: *"Allah mı hayırlıdır yoksa koştukları ortaklar mı?"* buyurduktan sonra (diğer) âyetin sonunda: *"Hayır! onlar sapan bir topluluktur"* buyurmaktadır. Yani onlar Allah'a bir denk ve bir benzer iddia ediyor, ortak koşuyorlar demektir.[460] İşte yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Yoksa ahiretten korkarak Rabbinin rahmetini umarak, gece saatlerinde kıyamda durarak, secde ederek ibadette bulunan kimse mi (hayırlıdır)?"* (Zümer, 9) Yani hiç bu halde olan kişi böyle olmayan kişi gibi olabilir mi? Bundan dolayı daha sonra yüce Rabbimiz: *"De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" Ancak özlü akıl sahipleri öğüt alır."* (Zümer, 9); *"Acaba -kendisi Rabbinden gelmiş bir nur üzere bulunup da- Allah'ın göğsünü İslam için genişlettiği bir kimse (sapıklıkta olan gibi) midir? Allah'ı anmaktan (yüz çevirdikleri için) kalpleri kaskatı olanların vay haline! İşte bunlar apaçık bir sapıklık içindedirler."* (Zümer, 22); *"Her nefsin bütün kazandığını gözetleyen (Allah müşriklerin putları) gibi midir?"* (Ra'd, 33)

Yani yaratılmışların yaptıkları işlere, hareketlerine, duraklarına tanık olup gören, küçüğüyle büyüğüyle gaybı bilen hiç tapındıkları bu putların hali gibi bir şey bilmeyen, duymayan ve görmeyen gibi olabilir mi? Bundan dolayı yüce Allah: *"De ki: Bunların adlarını söyleyin (bakalım)"* (Ra'd, 33) buyurmaktadır. İşte bütün bu âyet-i kerimelerin tamamı hep böyledir.

أَمَّنْ جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦١﴾

***61. (Putları mı hayırlıdır), yoksa yeri barınılabilir halde yaratan, aralarında akarsular var eden, orada sabit dağlar yaratan ve iki deniz arasında engel kılan mı? Allah ile birlikte bir ilah mı var? Hayır! onların çoğu bilmezler.***

460 Dikkat edilecek olursa merhum İbn Kesir âyet-i kerimedeki (يَعْدِلُونَ) kelimesini Allah'a eş koşmak, denk koşmak anlamından hareketle tefsir etmiştir ki bu, fiilin ihtiva ettiği iki anlamdan birisidir. Diğeri mealde verilen şekilyle "doğru yoldan sapıp uzaklaşmak" anlamıdır. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah: *"Yoksa yeri barınılabilir halde yaratan"* buyruğu şu demektir: Orayı kararlı, sakin ve sabit olarak çalkalanmayan, üzerindekiler ile birlikte hareket edip, deprenmeyen, sarsılmayan bir halde yaratan... Çünkü yer bu şekilde hareketli yaratılmış olsaydı onun üzerinde yaşamak ve hayat da iyi olmazdı. O yerin lütfuyla, rahmetiyle sarsılmayan ve hareket etmeyen bir döşek, sabit yayılmış bir şekilde yarattı. Nitekim bir başka âyet-i kerimede: *"Allah odur ki yeri sizin için bir karargâh, göğü üstünüze yüksek bir bina yapandır"* (Mü'min, 64) buyurmaktadır.

*"Aralarında akarsular var eden"* yani o yerde yeri yarıp geçen hoş ve suları tatlı ırmaklar yarattı, bunların kimisini küçük, kimisini büyük, kimisini ikisi arasında ırmaklar halinde akıttı, doğu, batı, kuzey, güney yönlerinde onları yürüttü ve bunu kullarını yeryüzünde dağıtmasına uygun olarak yaşadıkları kıtalarında ve bölgelerinde var etti. Duydukları ihtiyaca göre de rızıklarının onlara ulaşmasını sağladı.

*"Orada sabit dağlar yaratan"* yani arzı güçlendiren ve sizi çalkalamasın diye sağlamlaştıran yüksek dağlar yaratan *"ve iki deniz arasında engel kılan mı?"* Yani tatlı ve tuzlu sular arasında bir engel, onların birbirine karışmalarını önleyen bir mania koyan mı? Böylelikle biriyle öteki bozulmasın diye çünkü ilahi hikmet bu her iki su türünün de maksadına uygun niteliği üzere kalmasını gerektirmektedir. Tatlı denizden maksat insanlar arasında akan ırmaklardır. Bunlardan kasıt ise onların hayvanların, bitkilerin ve mahsullerin su ihtiyaçlarını karşılamak üzere tatlı ve bu varlıklara faydalı olmalarıdır. Tuzlu denizler ise her bir yönden kıtaları kuşatan denizlerdir. Onlardan kasıt da sularının içilemez ve tuzlu olmasıdır. Böylelikle hava onların kokusundan bozulmasın. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"İki denizi salıveren odur. Bu tatlı mı tatlı, bu ise tuzlu ve acıdır. Bu ikisi arasında da bir perde ve belirli bir sınır kıldı."* (Furkân, 53) Bundan dolayı da yüce Allah: *"Allah ile birlikte bir ilah mı var?"* buyurmaktadır. Diğer görüşe göre yani bunu yapan ve kendisine ibadet olunacak bir başka ilah mı var, demektir. Her iki görüş de birbiri ile alakalıdır ve doğrudur.

*"Hayır! onların çoğu"* ondan başkasına ibadet etmek sûretiyle *"bilmezler."* (cahillik ediyorlar).

Scanned with CamScanner

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ ۗ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ ۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٦٢﴾

*62. Yoksa bunalmış olana kendisine dua ettiğinde duasını kabul edip, o kötülüğü gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan Allah ile birlikte bir ilah mı vardır? Ne kadar az düşünüyorsunuz!*

**Tefsiri:**

Yüce Allah zorluk ve sıkıntı hallerinde kendisine dua edilenin, musibetler halinde kendisine umut bağlananın o olduğuna dikkat çekmektedir. Yüce Allah'ın: *"Denizde size bir sıkıntı dokunduğu zaman ondan başka taptığınız herkes kaybolur."* (İsrâ, 67); *"Sonra size herhangi bir sıkıntı gelip çattığında ona yalvarıp yakarırsınız."* (Nahl, 53) buyrukları gibidir. İşte burada da *"yoksa bunalmış olana kendisine dua ettiğinde duasını kabul edip... mı"* buyurmaktadır. Yani çaresiz kalmış, bunalmışın ondan başka sığınağı kimdir? Çaresizlerin, darda kalmışların darlıklarını ondan başka kim giderir?

[5086] İmam Ahmed dedi ki: Ebû Temime el-Huceymî, Belhuceym'den bir adamdan şöyle dediğini nakletmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! Sen kime dua (ve ibadet) ediyorsun? dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Bir ve tek olan Allah'a dua ediyorum. O Allah ki sana bir darlık ve sıkıntı isabet ettiği zaman ona dua edersin, senin o sıkıntını giderir. Uçsuz bucaksız bir yerde bir şeyini kaybedecek olursan kendisine dua ettiğin vakit o kaybettiğini sana geri veren, sana bir kıtlık musibeti gelip çattığında kendisine dua ettiğin vakit sana ihtiyacın olan ekini yeşertene dua ediyorum."*

Bu adam: Bana tavsiyede bulun, dedim dedi. Allah Rasûlü: *"Kimseye sövme, hiçbir marufu işlemekten geri kalma. İsterse kardeşini güleryüzle karşılamak dahi olsun, isterse bu su doldurmak isteyenin kabına kendi kovandan su boşaltman olsun. İzarını baldırının ortasına kadar sarkıt. Bunu istemezsen topuklarına kadar sarkıt. Sakın (büyüklenerek) izarını aşağıya kadar sarkıtma. Çünkü bu şekilde izarını (elbiseni) uzatıp sarkıtman kibirlenmekten ileri gelir ve elbette Allah kibirlenmeyi sevmez."*[461]

461 Sahihtir. Ahmed, V, 64. Senedi Buhârî ve Müslim'in şartına göre sahihtir. Sahabinin kimliğinin bilinmemesinin zararı yoktur.

Scanned with CamScanner

[5087] Bunu İmam Ahmed bir başka yoldan da rivayet etmiş ve sahabinin de ismini zikrederek şöyle demektedir: Ebû Temime el-Huceymî, Câbir b. Suleym el-Huceymî'den şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in yanına bir elbiseye bürünmüş olarak gittim. O elbisesinin saçakları ayaklarının üzerine düşmüştü. Ben: Muhammed hanginiz? -yahut: Rasûlullah hanginiz?- dedim. Eliyle kendisine işaret etti. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben çölde yaşayan birisiyim ve onların katılıkları bende de var, bana tavsiyede bulun, dedim. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: *"Hiçbir iyiliği asla küçük görme. İsterse bu, kardeşini güler bir yüzle karşılamak olsun, kendi kovandan su almak isteyen kişinin kabına su boşaltman olsun. Bir kimse sana sende bulunduğunu bildiği bir husus dolayısıyla ağır söz söyleyecek olursa, sen de ona kendisinde olduğunu bildiğin bir hususu söyleyerek ağır sözler söyleme. Çünkü bu durumda onun ecri senin olur, onun da günahı ona olur. Sakın izarını (belden aşağısını örten elbiseni) sarkıtma. Çünkü izarı sarkıtmak kibirlenmektendir ve muhakkak Allah kibirlenmeyi sevmez. Kimseye de sövme."* (Câbir b. Süleym el-Huceymi) dedi ki: Bundan sonra hiç kimseye ağır söz söylemedim. Ne bir koyuna, ne de bir deveye.[462] Ebû Dâvûd ve Nesâî de bu hadisin değişik yollarını rivayet etmiş, her ikisinde bundan azımsanmayacak bir bölüm yer almış bulunmaktadır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ubeydullah b. Ebî Sâlih dedi ki: Hastalığım dolayısıyla beni ziyaret etmek için Tâvûs yanıma geldi. Ben ona: Ey Ebû Abdurrahman! benim için Allah'a dua et, dedim. O: Sen kendine dua et. Çünkü o darda kalmış olanın kendisine dua etmesi halinde duasını kabul buyurur, dedi.

Vehb b. Münebbih de dedi ki: Ben önceki kitapta şunu okudum: Allah buyuruyor ki: İzzetim hakkı için kim bana sığınırsa isterse gökler içindekilerle birlikte, yer de içindekilerle birlikte ona kötülük yapmak için tuzak hazırlasın. Ben de ona bütün bunlar arasından bir çıkış yolu yaratırım. Kim de bana sığınmayacak olursa ayaklarının bastığı yeri ayaklarının altından çekerim, onu havada bırakırım ve onu kendi kendisine havale ederim.

462 Ceyyiddir. Ebû Dâvûd, 4084; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 9694, 9696; Ahmed, V, 64. Müsned'deki senetten sahabinin ismi düşmüştür. Ebû Dâvûd'un senedi ise ceyyiddir. (Ancak İbn Kesir bu rivayetinde sahabinin adını vermiş bulunmaktadır. (Çeviren))

Scanned with CamScanner

Hâfız İbn Asâkir de bir adamın biyografisinde zikrettiğine göre ed-Dukki es-Sufi diye bilinen, Ebû Bekr Muhammed b. Dâvûd ed-Dineveri denilen zat o adamdan şunu nakletti: Ben Dımaşk'tan Zebedani'ye giden yol üzerinde katırım üzerinde ücretle yolcu taşıyordum. Bir sefer benimle bir adam bindi. Yolun bir yerinden geçerken izlenmeyen bir yolu bana göstererek: Bu yoldan git dedi. Çünkü orası daha yakındır. Ben: Ben bu yolu bilmiyorum, dedim. O: Hayır, burası daha yakındır dedi. Biz de o yoldan gittik. Derin bir vadide oldukça sarp bir yere vardık. Orada öldürülmüş çok sayıda kimse de vardı. Bana: İnmem için katırın başını tut, dedi, sonra indi kollarını sıvadı, elbiselerini topladı ve beraberindeki bir bıçağı çekerek üzerime geldi. Önünden kaçtım, Allah adına ona and vererek: Katırı üzerindekilerle al git, dedim. O: Zaten benimdir. Ayrıca ben seni de öldürmek istiyorum, dedi. Allah'tan korkmasını, bunun cezasının olduğunu söyleyerek korkuttumsa da kabul etmedi. Çaresiz önünde teslim oldum ve ona: Eğer izin verirsen bırak da iki rekât namaz kılayım, dedim. O da çabuk ol, dedi. Namaz kılmak üzere kalktım fakat Kur'ân'dan tek bir harf dahi hatırlayamadım. Şaşkın bir şekilde kalakaldım. O ise, hadi çabuk bitir deyip duruyordu. Derken Allah, *"bunalmış olana kendisine dua ettiğinde duasını kabul edip, o kötülüğü gideren mi"* buyruğunu okuyuverdim. Ansızın vadinin ağzından elinde harbe bulunan bir atlının geldiğini gördüm. Elindeki harbeyi adama attı ve tam kalbine isabet ettirdi. Yere ölü olarak yığılıverdi. Ben o atlıya yapışıverdim ve: Allah adına söyle sen kimsin, dedim. O: Ben bunalmış olana kendisine dua ettiğinde duasını kabul edip de kötülüğü açıp, giderenin elçisiyim dedi. O adam dedi ki: Ben de katırı ve yükü alıp selametle geri döndüm.[463]

Fâtıma bintel-Hasen Ümmü Ahmed el-Icliyye denilen hanımın biyografisinde de (İbn Asâkir) şöyle dediğini zikretmektedir: Bir gazada bir gün kafirler müslümanları yenilgiye uğrattı. Süvarisiyle birlikte çok asil bir at yerinde durdu. Bu kişi varlıklı ve salih kimselerdendi. Ata: Neyin var, ne oluyor sana? Ben seni ancak böyle bir gün için hazırlıyordum, dedi. At ona: Bana yem vermeyi seyislere bırakıp, onlar bana haksızlık ederek ancak çok az yem verirken ne diye ileri atılayım ki, dedi. Adam ona şöyle dedi: Sana Allah adına yemin veriyorum. Artık bugünden itibaren senin yemini ancak kendi

463 Bu haberin (ilmi) bir değeri yoktur çünkü bu haberin asıl kahramanının adı belli değil, tanınmayan birisidir. Bu sebeple bir değer ifade etmez.

Scanned with CamScanner

himayem ve gözetimim altında vereceğim, dedi. O vakit at koştu ve sahibini kurtardı. Sahibi de o günden sonra ancak kendi himayesi ve gözetimi altında yemini veriyordu. Onun bu hali insanlar arasında yayıldı. Bizzat kendisinden bu olayı dinlemek üzere onun yanına gitmeye başladılar. Bu durumu Bizans hükümdarına kadar ulaştı ve şöyle dedi: İçerisinde böyle bir adamın yaşadığı bir şehire asla zarar verilemez. Sonra da onu kendi ülkesine getirebilmek için yollar aramaya başladı, ona yanındaki mürtetlerden bir adam gönderdi. Bu mürtet onun yanına ulaşınca İslam ve Müslümanlar hakkındaki niyetinin artık güzelleştiği izlenimini verdi. Sonunda adam ona güvendi. Sonra bir gün sahilin kıyısında çıkıp yürüdüler. Daha önce de Bizans hükümdarı tarafından bir kişi ile sözleşmişti. Böylelikle onunla yardımlaşarak bu kişiyi esir alacaklardı. İkisi onu yakalamak üzere üzerine atılınca, gözünü semaya kaldırarak şöyle dua etti: Allah'ım! bu beni senin ile aldattı. Sen dilediğin bir yolla bu ikisinin şerrinden beni koru. Bu kişi dedi ki: İki tane arslan çıktı ve gelip bunları alıp gitti. Adam da selametle geri döndü.

*"Ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan"* yani bir nesli kendilerinden önceki bir neslin yerine halef yapan, bir selefin arkasından haleflerini var eden demektir. Yüce Allah'ın şu buyrukları gibi: *"Eğer dilerse sizi giderir, yerinize sizden sonra dilediğini getirir. Nitekim sizi de başka bir kavmin soyundan yaratmıştır."* (En'âm, 133); *"O sizi yeryüzünün halifeleri yapan ve size verdikleriyle sizi sınamak için kiminizi kiminizden derecelerle üstün kılandır."* (En'âm, 165); *"Hani Rabbin meleklere ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti."* (Bakara, 30)

Yani o daha önce açıkladığımız şekilde biri diğerinin yerine geçecek (halef olacak) kavimler olarak yaratan demektir. İşte bu âyetteki: *"Sizi yeryüzünün halifeleri yapan"* buyruğu da bu anlamdadır. Bir ümmetten sonra bir diğer ümmet, bir nesilden sonra bir başka nesil, bir kavmin arkasından bir diğer kavim olarak yaratan demektir. Eğer dileseydi onların hepsini aynı zamanda yaratırdı, onların kimini kiminin soyundan yaratmazdı. Hatta dileseydi Âdem'i topraktan yarattığı gibi, hepsini toptan yaratırdı. Dileseydi onları birbirlerinin soyundan yaratmakla birlikte hiç kimseyi öldürmez ve herkes aynı zamanda bir arada toplanmış olurdu. O vakit de yer onlara dar gelir, geçim ve kazanç yolları aleyhlerine olmak üzere daralırdı. Birileri diğerlerinden zarar görürdü, ama onun hikmet ve kudreti kendilerini tek bir candan yarattık-

Scanned with CamScanner

tan sonra onları alabildiğine çoğaltıp, yeryüzünün her tarafına yaymayı, bir nesilden sonra diğerini, bir ümmetten sonra ötekini getirmeyi gerektirmiştir. Ta ki tayin edilen ecel bitinceye ve şanı yüce ve mübarek olan Allah'ın takdir ettiği şekilde yaratma tamamlanıncaya kadar. Aynı şekilde yüce Allah onların tek tek sayılarını bilmiştir. Sonra kıyâmet kopacak ve her amel edene yazılan vadenin süresi gelince amelinin karşılığını eksiksiz olarak verecektir.

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Yoksa bunalmış olana kendisine dua ettiğinde duasını kabul edip, o kötülüğü gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan mı? Allah ile birlikte bir ilah mı vardır?"* buyurmaktadır. Yani bunlara gücü yeten, Allah ile birlikte kendisine ibadet olunan başka bir ilah mı vardır?

Bütün bunları yapanın yalnızca Allah olduğu bilinen bir gerçektir artık. *"Ne kadar az düşünüyorsunuz!"* Onlara hakkı gösterip, ona iletecek ve kendilerini dosdoğru yola hidayet edecek şekilde düşünüp öğüt almaları ne kadar da azdır!

أَمَّنْ يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٣﴾

*63. (Putları mı hayırlıdır?) Yoksa kara ve denizin karanlıklarında size yol gösteren ve rahmetinin önünde müjde olarak rüzgârları gönderen mi? Allah ile birlikte bir ilah mı var? Allah koştukları ortaklardan çok yücedir.*

**Tefsiri:**

*"Yoksa kara ve denizin karanlıklarında"* hem semada, hem arzda yaratmış olduğu yol gösterici delillerle *"size yol gösteren..."* Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Ve nice alametler de (yarattı). Onlar yıldızlarla da yollarını bulurlar."* (Nahl, 16); *"Karanın ve denizin karanlıklarında kendileri ile doğru yolu bulasınız diye sizin için yıldızları yaratan odur."* (En'âm, 97)

*"Ve rahmetinin önünde müjde olarak rüzgârları gönderen mi?"* Yani darlık içinde kalmış, ümitlerini kesmiş, kuraklıkla baş başa kalmış kullarının imdadına yetişen, yağmur taşıyan bulutların öncesinde o rüzgârları gönderen mi? *"Allah ile birlikte bir ilah mı var? Allah koştukları ortaklardan çok yücedir."*

Scanned with CamScanner

أَمَّنْ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ أَإِلَٰهٌ مَعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٦٤﴾

*64. (Putları mı hayırlıdır?) Yoksa ilkin yaratan sonra da onu tekrar var edecek olan, gökten ve yerden size rızık veren mi? Allah ile birlikte başka bir ilah mı var? De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz haydi delilinizi getirin."*

**Tefsiri:**

Yani kudret ve saltanatıyla yaratmayı ilkin başlatan sonra onu tekrar yeniden var edecek olan odur. Nitekim bir başka âyette şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki Rabbinin azapla yakalayıverişi pek çetindir. Çünkü ilkin var eden de, diriltecek olan da yalnız odur."* (Burûc, 12-13); *"Yaratıkları ilkin yoktan var eden sonra da onu tekrar iade eden odur ve bu ona göre daha kolaydır."* (Rûm, 27)

*"Gökten ve yerden size rızık veren"* Yani gökten indirdiği yağmur ile yerden yetiştirip, bitirdiği bereketler ile sizi rızıklandıran. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun dönüşlü olan semaya, yarılan yere"* (Târık, 11-12); *"Yere gireni, ordan çıkanı, gökten ineni ve oraya yükseleni bilir."* (Sebe, 2) O şanı yüce ve mübarek olan Rabbiniz semadan mübarek bir su indirir ve onun yerde kalmasını sağlar sonra o su ile türlü ekinler, mahsuller ve çiçekler ve daha başka pek çok çeşitler bitirir. *"Siz de yiyiniz, davarlarınıza da yediriniz. Şüphe yok ki bunlarda tam akıl sahipleri için âyetler (belgeler) vardır."* (Tâhâ, 54)

İşte bundan dolayı yüce Allah: *"Allah ile birlikte başka bir ilah mı var?"* buyurmaktadır. Yani onunla birlikte bunları yapan başka bir ilah mı var? Diğer görüşe ise kendisine ibadet olunacak başka bir ilah mı var?

*"De ki: Eğer"* bu hususta *"doğru söyleyenler iseniz"* Allah'tan başka ilahlara ibadet hususunda iddia ettiğinizin doğruluğu hakkında *"haydi delilinizi getirin."* Onların buna dair herhangi bir delil ve bir belgelerinin olmadığı ise bilinen bir husustur.

Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Kim hakkında hiçbir delili bulunmaksızın Allah ile birlikte başka bir ilaha ibadet ederse*

Scanned with CamScanner

*onun hesabı ancak Rabbinin katındadır. Kâfirler -hiç şüphesiz- kurtuluşa eremezler."* (Mü'minûn, 117)

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادَّارَكَ عِلْمُهُمْ فِي الْآخِرَةِ ۖ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا ۖ بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ۚ ﴿٦٦﴾

*65. De ki: "Göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka kimse bilmez. Onlar ne vakit diriltileceklerini de bilmezler."*

*66. Halbuki âhirete dair bilgileri ardarda (kendilerine) ulaştırılmıştır. Onlar ise ondan yana şüphe içindedirler. Bilakis onlar ona karşı kördürler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) emrederek bütün insanlara öğretmek üzere şöyle buyurmasını istemektedir: Göklerde ve yerde bulunanlardan hiçbir kimse gaybı bilmez. *"Allah'tan başka"* anlamındaki buyruk munkatı' bir istisnadır. Yani bunu aziz ve celil olan Allah'tan başka hiçbir kimse bilemez. Böyle bir bilgiyi bilen yalnızca odur. Onun hiçbir ortağı yoktur. Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurulmuştur:

*"Gaybın anahtarları onun yanındadır, ondan başkası bunları bilmez."* (En'âm, 59); *"Kıyametin ilmi muhakkak Allah'ın yanındadır. Yağmuru o indirir, rahimlerde olanı o bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiçbir nefis de hangi yerde öleceğini bilemez. Muhakkak Allah her şeyi bilendir, her şeyden haberdardır."* (Lokman, 34) Bu hususta âyet-i kerimeler oldukça fazladır.

*"Onlar ne vakit diriltileceklerini de bilmezler."* Yani göklerde ve yerde bulunan yaratılmışlar kıyâmetin ne zaman kopacağını bilemezler. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Göklerde ve yerde ağır basmıştır, o size ancak ansızın gelir."* (A'râf,187) Yani göklerde ve yerde bulunanlara onun bilgisi ağır gelir.

[5088] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Âişe (radıyallâhu anhâ) dedi ki: Kim onun -Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kastetmektedir- yarın ne olacağını bildiğini iddia ederse şüphesiz Allah hakkında pek büyük bir iftirada bulunmuş olur.

Scanned with CamScanner

Çünkü yüce Allah: *"Göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka kimse bilmez"*[464] buyurmaktadır.

Katâde dedi ki: Yüce Allah bu yıldızları şu üç husus için yaratmıştır: Onları göğün süsü olsunlar diye yarattı, onlarla yol bulunsun diye yarattı ve onları (şeytanlara) atış taneleri olarak yarattı. Her kim bu yıldızlar hakkında bunun dışında bir şeyler söylemeye kalkışacak olursa kendi görüşüne dayanarak söyler ve haddinin dışına çıkar, payını kaybeder, hakkında bilgisi olmadığı bir hususta bir şeyler söylemeye de kendisini zorlamış olur. Gerçek şu ki, insanlar Allah'ın emri hususunda bilgisizdirler. Onlar bu yıldızlardan hareketle kâhinlik ihdas ettiler. Şu yıldızın doğuşu zamanında evlenirse şöyle ve şöyle olur, şunlar ve şunlar meydana gelir. Şu yıldızın doğuşu zamanında yolculuğa çıkan şunu şunu elde eder. Şu yıldızın doğuşuyla birlikte dünyaya gelen şöyle şöyle olur. Yemin ederim ki her bir yıldızın doğuşu ile birlikte mutlaka kırmızı tenlisi de, siyahı da, uzun boylusu da, kısası da, güzeli de, çirkini de dünyaya gelir. Ne bu yıldızın, ne bu hayvanın, ne bu kuşun gaybe dair hiçbir bilgisi yoktur. Şanı yüce Allah da *"göklerde ve yerde olanlardan gaybı Allah'tan başka bilmez. Onlar ne vakit diriltileceklerini de bilmezler"* hükmünü vermiştir. Bunu İbn Ebî Hâtim harfi harfine Mücâhid'den rivayet etmiştir. Oldukça değerli, sağlam ve doğru bir sözdür.

Yüce Allah'ın: *"Halbuki ahirete dair bilgileri ardarda ulaştırılmıştır"* anlamındaki buyruğun (بل أدرك علمهم فِي الآخِرَةِ) şeklindeki kıraati, onların ahirete dair bilgileri/ilmi varacağı son yerine kadar varmış ve onun zamanını bilmekten yana acze düşmüştür, demek olur. Başkaları da: (بل أدرك علمهم) diye okumuşlardır ki bu da: Bu hususlaki bilgileri birbirine eşittir, demek olur.

[5089] Nitekim Müslim'in Sahih'indeki rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendisine kıyâmetin kopacağı zamanı soran Cebrâil'e: *"Onun hakkında kendisine soru sorulan soru sorandan daha bilgili değildir"* diye cevap vermiştir.[465]

Yani böyle bir bilgiye sahip olmak hususundaki acizlik bakımından soranın da, sorulanın da bilgisi aynıdır.

464 Hasendir. Senedi Ebû Câfer er-Râzî dolayısıyla kavi değildir ama aslı Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde yer almıştır. İleride Lokman sûresinde gelecektir.

465 Cebrâil'in bazı sorular sorduğu bir hadisin bir bölümüdür. Daha önce defalarca geçmiştir.

Scanned with CamScanner

Ali b. Ebî Talha, İbn Abbâs'tan: *"Hayır! onların ahiret hakkındaki bilgileri sona ermiştir ve o zamanı bilmekten yana acze düşmüşlerdir"* anlamındaki kıraate göre böyle bir bilgileri yoktur diye açıklama yapmıştır. Katâde ise: Kasıt onların Rableri hakkındaki bilgileridir yani onların ahirete dair bir bilgileri yoktur. Bu buyruk ile ilgili açıklamalar hakkındaki görüşlerden birisidir.

İbn Cüreyc, Atâ el-Horasânî'den, o İbn Abbâs'tan naklen: *"Hayır! onların ahiret hakkındaki bilgileri varabileceği kadar varmıştır"* buyruğu bilginin kendilerine fayda vermeyeceği bir zamanda bu bilgiye ulaşacaklardır, diye açıklamıştır. Atâ el-Horasânî ve Süddî de böyle demiştir. Yani onların bilgisi kıyâmet gününde bu bilginin kendilerine fayda vermeyeceği bir zamanda olgunlaşacak ve tamamlanacaktır. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Bize gelecekleri günde nasıl işitirler, ne biçim görürler fakat zulmedenler o günde apaçık bir sapıklık içindedir."* (Meryem, 38)

Süfyân, Amr b. Ubeyd'den, o el-Hasen'den bu buyruğu: (بَلِ ادَّرَكَ عِلْمُهُمْ) diye okuduğunu nakletmektedir. Onlar ahireti görecekleri zaman dünyadaki bilgileri yok olup gitmiş olacaktır, demektir.[466]

*"Onlar ise ondan yana şüphe içindedirler."* Bu da tür olarak onlar hakkında bir ifadedir. Maksat kâfirlerdir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Saf halinde Rabbine arz edilecekler. Andolsun ki ilk kez sizi nasıl yaratmış idiysek öylece bize geldiniz. Hatta size vaat ettiğimizi yerine getireceğimiz bir zaman tayin etmediğinizi ileri sürmüştünüz."* (Kehf, 48) Yani onların arasından kâfir olanların durumu bu idi. İşte yüce Rabbimiz burada da: *"Onlar ise ondan yana şüphe içindedirler."* Yani var olacağında ve meydana geleceğinde şüphe ederler. *"Bilakis onlar ona karşı kördürler."* Onun hakkında onun durumu ile ilgili bir körlük ve büyük bir bilgisizlik içindedirler.

---

466 Merhum İbn Kesir *mealde verilen manaya işaret eden bir açıklamada bulunmamış* olmakla birlikte, âyetin bu bölümüne verilen anlamlardan birisi de, mealde verilen anlamdır. Bu anlamları derli toplu bir şekilde merhum Şevkânî, *Fethu'l-Kadir*'de kaydetmiş bulunmaktadır ve mealde yansıtılan anlamı da anlamlardan birisi olarak kaydetmiştir. Ayrıca İbn Kesir'in de yaptığı gibi kıraat farklılıklarına göre anlamın ne olabileceğine dair görüşleri de kaydetmiştir. Bu farklı anlamları bir arada veren tefsirlere örnek olmak üzere oraya bakılabilir. (Çeviren)

Scanned with CamScanner

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوٓا أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا وَءَابَآؤُنَآ أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ
وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾
قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾
وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِي ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾

*67. Kâfirler dediler ki: "Biz ve babalarımız toprak olduktan sonra mı gerçekten tekrar çıkartılır mıyız?"*

*68. Andolsun ki bundan önce biz de, atalarımız da bununla tehdit olunmuştuk. Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir.*

*69. De ki: "Yeryüzünde gezip, günahkârların sonunun nasıl olduğunu bir görün."*

*70. Onlara üzülme, kurdukları düzenlerden dolayı da sıkılma!*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşrikler arasından ölümden sonra dirilişi inkâr edenler hakkında onların çürümüş kemik ve toprak oluşundan sonra cesetlerin yeniden yaratılmasını uzak bir ihtimal olarak gördüklerini haber vermekte sonra da onların: *"Andolsun ki bundan önce biz de, atalarımız da bununla tehdit olunmuştuk"* dediklerini aktarmaktadır. Yani atalarımız da, bizler de bunu hep işitip duruyoruz ama böyle bir şeyin gerçekleştiğini, meydana geldiğini de görmüyoruz.

Onların: *"Bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir"* sözlerinden maksatları da: Bu cesetlerin yeniden yaratılacağı vaadi eskilerin masallarından başkası değildir, demek istemektedirler. Bununla da şunu anlatmak istiyorlardı: Birtakım kimseler bunu kendilerinden öncekilerin kitaplarından aldılar ve böylelikle biri diğerinden bunu alıp aktarıyor. Bunun hiçbir gerçeği yoktur.

Yüce Allah onların zanlarının ifadesi olan bu küfür ve ölümden sonra dirilişin olmayacağı şeklindeki iddialarına cevap vermek üzere şöyle buyurmaktadır: Ey Muhammed! bunlara *"de ki: Yeryüzünde gezip, günahkârların sonunun nasıl olduğunu bir görün."* Yani rasûlleri ve onların getirdikleri ölümden sonra diriliş ve diğer hususları yalanlayan kimselere Allah'ın intika-

Scanned with CamScanner

mının, azabının ve ibretli cezalarının nasıl gelip isabet ettiğini, Allah'ın onların aralarından şerefli rasûllerini ve onlara uyan mü'minleri nasıl kurtardığını bir görün. İşte bu hal, rasûllerin getirdiklerinin doğruluğunun ve gerçek oluşunun bir delilidir.

Sonra yüce Allah Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e teselli olmak üzere şöyle buyurmaktadır: *"Onlara"* senin getirdiklerini yalanlayanlara *"üzülme!"* onlar için kederlenerek, hasretler duyarak kendini onlar için helak etme. Sana tuzak kurmak ve getirdiklerini reddetmek için *"kurdukları düzenlerden dolayı da sıkılma!"* Çünkü Allah senin destekleyicin, senin yardımcındır. O dinine muhalefet eden ve ona karşı inatla duranlara karşı dünyanın doğusunda da, batısında da dinine üstünlük sağlayacaktır.

وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ عَسَىٰ أَنْ يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٧٥﴾

*71. Derler ki: "Eğer doğru söylüyor iseniz bu tehdidiniz ne zaman?"*

*72. De ki: "O acele ettiğinizin bir bölümü hemen ardınızda bulunuyordur belki."*

*73. Şüphesiz Rabbin insanlara bir lütuf sahibidir, fakat onların çoğu şükretmezler.*

*74. Muhakkak Rabbin göğüslerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da elbette bilir.*

*75. Gökte ve yerde gizli olan her şey mutlaka apaçık bir kitaptadır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah müşriklerin kıyâmet gününe dair soru sorduklarını ve bunun gerçekleşmesini uzak bir ihtimal olarak gördüklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır: ***"Derler ki: Eğer doğru söylüyor iseniz bu tehdidiniz ne za-***

Scanned with CamScanner

*man?"* Yüce Allah da onlara cevap olmak üzere şöyle buyurmaktadır: Ey Muhammed! *"de ki: O acele ettiğinizin bir bölümü hemen arkanızda bulunuyordur belki."* İbn Abbâs: Acele gelmesini istediğinizin bir kısmı belki size çok yaklaşmış olabilir, diye açıklamıştır. Mücâhid, Dahhâk, Atâ el-Horasânî, Katâde ve Süddî de böyle açıklamışlardır. Yüce Allah'ın: *"O ne vakit olacak derler. De ki: Yakın olması umulur"* (İsrâ, 51) buyruğunda kastedilen de budur. Bir başka yerde yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Senden azabı çabucak isterler. Muhakkak cehennem kâfirleri kuşatıcıdır."* (Ankebût, 54)

"(رَدِفَ لَكُمْ): Hemen ardınızda" buyruğunda lam harfinin geliş sebebi bu fiile: (عَجِلَ لكم) Sizin için pek çabuk ve tez gelecektir, anlamını ihtiva etmesinden dolayıdır. Nitekim Mücâhid de ondan nakledilen bir rivayete göre: *"Hemen ardınızda bulunabilir"* anlamındaki buyruğu çabucak sizi gelip bulabilir diye açıklamıştır.

*"Şüphesiz Rabbin insanlara"* kendilerine zulmetmelerine rağmen onlara bol bol nimetlerini ihsan etmek sûretiyle*"bir lütuf sahibidir."* Bununla birlikte onlar -pek azı müstesna- bundan dolayı ona şükretmemektedirler.

*"Muhakkak Rabbin göğüslerinin gizlediklerini de, açığa vurduklarını da elbette bilir."* O gizlenenleri, kalpte saklı tutulanları da bilir. Tıpkı dışa vurulanları, zahir olanları bildiği gibi. *"İçinizden birisi ister sözünü gizlesin, ister onu açıklasın hepsi birdir."* (Ra'd, 10); *"Sen sözünü açığa vursan bile muhakkak o saklı olanı da, ondan gizli olanı da bilir."* (Tâhâ, 7); *"Elbiseleriyle örtündükleri zaman da onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir."* (Hûd, 5)

Sonra yüce Allah göklerin ve yerin gizliliklerini bildiğini, onun gizli ve açık olan her şeyin -yani kullar için gizli olan ve onlar tarafından açıkça görülen her şeyi- bildiğini haber vererek: *"Gökte ve yerde gizli olan her şey"* İbn Abbâs: Yani her ne varsa *"apaçık bir kitaptadır"* buyurmaktadır. Bu da yüce Allah'ın şu buyruğu gibidir: *"Bilmez misin ki Allah gökte ve yerde olan her şeyi bilir. Şüphesiz ki bütün bunlar bir kitaptadır. Gerçekten bu Allah'a çok kolaydır."* (Hac, 70)

Scanned with CamScanner

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلَى بَنِيٓ إِسْرَٰٓئِيلَ أَكْثَرَ الَّذِي هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِۦ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَآ أَنتَ بِهَٰدِي الْعُمْيِ عَن ضَلَٰلَتِهِمْ ۖ إِن تُسْمِعُ إِلَّا مَن يُؤْمِنُ بِـَٔايَٰتِنَا فَهُم مُّسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

*76. Gerçekten bu Kur'ân İsrâiloğullarına, hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin çoğunu anlatır.*

*77. Muhakkak o mü'minlere bir hidayet ve bir rahmettir.*

*78. Elbette Rabbin aralarında hükmünü verecektir ve o Azîzdir, Alîmdir.*

*79. O halde sen Allah'a tevekkül et. Çünkü sen şüphesiz apaçık hak üzeresin.*

*80. Çünkü sen ölülere de işittiremezsin, arkalarını dönüp gittikleri takdirde sağırlara da işittiremezsin.*

*81. Körleri de sapıklıklarından doğru yola erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip, teslimiyette olanlara dinletirsin.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah aziz kitabı, bu kitabın ihtiva ettiği hidayet, apaçık delil ve belgeler ile Furkân olma özelliğine sahip olduğunu haber vererek Tevrat'ın ve İncil'in taşıyıcıları olan İsrâiloğullarına: *"Hakkında anlaşmazlığa düştükleri şeylerin çoğunu"* anlattıklarını da bildirmektedir. İsa hakkındaki anlaşmazlıkları, onların bu konudaki farklı yaklaşımları buna örnektir. Yahudiler bu hususta iftira ettiler, Hıristiyanlar aşırıya gittiler. Kur'ân-ı Kerîm ise hak, adil ve dengeli olan sözü getirerek onun Allah'ın kullarından bir kul, nebîlerinden bir nebî ve şerefli rasûllerinden bir rasûl -hepsine salât ve selam olsun- olduğunu bildirdi. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"İşte hakkında şüpheye düştükleri Meryem oğlu İsa hak söze göre budur"* (Meryem, 34) buyurmaktadır.

Scanned with CamScanner

*"Muhakkak o mü'minlere bir hidayet ve bir rahmettir."* Yani mü'minlerin kalplerine doğru yolu gösteren bir hidayet, ameli hususlarda onlar için bir rahmettir. Daha sonra yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Elbette Rabbin"* kıyâmet gününde *"aralarında hükmünü verecektir. O"* intikamında güçlü olan *"Azizdir"* kullarının söz ve davranışlarını çok iyi bilen *"Alimdir."*

*"O halde sen"* bütün işlerinde *"Allah'a tevekkül et"* ve Rabbinin risaletini tebliğ et. *"Çünkü sen şüphesiz apaçık hak üzeresin."* Yani sen apaçık hak üzeresin. İsterse bedbaht oldukları yazılıp, takdir edilmiş ve kendilerine her türlü âyet ve belgeyi getirsen dahi iman etmeyeceklerine dair haklarında Rabbinin sözü hak olmuş olan kimseler sana muhalefet etsin. Bundan dolayı yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*"Çünkü sen ölülere de işittiremezsin."* Onlara faydası dokunacak bir şey duyuramazsın. Bunlar da böyledir. Kalpleri perdeli, kulaklarında ağırlık vardır.

Bunun için yüce Allah: *"Sen arkalarını dönüp gittikleri takdirde sağırlara da işittiremezsin, körleri de sapıklıklarından doğru yola erdiremezsin. Sen ancak âyetlerimize iman edip, teslimiyette olanlara dinletirsin"* buyurmaktadır. Yani senin davetini ancak işiten ve gören kimseler kabul eder. Fayda sağlayan işitmek ve görmek Allah'a ve rasûllerinin getirdiklerine itaatle boyun eğen kalpteki ve basiretteki işitmek ve görmektir.

**Söylenenler Başlarına Gelince:**

وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾

*82. O söz aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir dâbbe çıkartırız. Onlara: "İnsanlar âyetlerimize inanmıyorlardı" diye söyler.*

**Tefsiri:**

Bu dâbbe insanların bozulacağı, Allah'ın emirlerini terk edip, hak dini değiştirecekleri ahir zamanda çıkacaktır. Allah onlara yerden bir dâbbe çıkartacaktır. Bunun Mekke'den çıkacağı söylendiği gibi başka yerlerden çıkacağı da söylenmiştir. Yüce Allah'ın izniyle ilerideki açıklamalarda geleceği gibi. Bu dâbbe insanlarla bu husus hakkında konuşacaktır.

Scanned with CamScanner

İbn Abbâs, Hasan ve Katâde -aynı zamanda Ali (radıyallâhu anh)'dan da rivayet edilmiştir- dedi ki: Onlarla hitap ederek konuşacaktır. Atâ el-Horasânî ise: Onlarla konuşacak onlara insanlar bizim âyetlerimize inanmıyorlardı, diyecektir demiştir. Bu Ali'den de rivayet edildiği gibi İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir. Ancak bu görüşün tartışılabilir bir görüş olduğu açıkça ortadadır. Doğrusunu en iyi bilen de Allah'tır.

Bir rivayete göre de İbn Abbâs, onları yaralar demiştir. Yine ondan gelen bir rivayette: Bunların hepsini yapacaktır dediği nakledilmektedir yani hem bunu, hem de ötekini yapacaktır. Bu da güzel bir açıklamadır, aralarında da bir çelişki yoktur. Allah en iyi bilendir.

Dâbbe hakkında çok sayıda hadis ve ashab ile tabiinden gelen rivayetler (eserler) bulunmaktadır. Bunlardan elimizden geldiği kadarıyla bir kısmını zikredelim. Yardım Allah'tandır.

[5090] İmam Ahmed dedi ki: Huzeyfe b. Esid el-Ğıfari dedi ki: Bizler kıyâmet hakkında birbirimizle konuşurken Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yüksekçe bir odadan bize bakarak şöyle buyurdu: *"Sizler on tane alamet görmedikçe kıyâmet kopmayacaktır: Güneşin batıdan doğması, duman, dâbbe, Ye'cuc (ile Me'cuc)'un çıkması, Meryem oğlu İsa'nın çıkması, deccal, biri batıda, biri doğuda, biri de Arap yarımadasında olmak üzere üç tane kara parçasının batması, Aden'in diplerinden çıkacak ve insanları önüne katıp yürütecek -yahut toplayacak- bir ateşin çıkıp geceledikleri yerde o ateşin de gece durması, gündüzün dinlenecekleri yerde onlarla birlikte durması."*[467]

Bunu bu şekilde Müslim ve Sünen sahipleri değişik yollardan Furad el-Kazzaz'dan, o Ebu't-Tufayl Amir b. Vasile'den, o Huzeyfe'den böylece merfu olarak rivayet etmişlerdir. Tirmizî: Hasen, sahihtir demiştir. Yine Müslim bunu Abdulaziz b. Nufey'in Ebu't-Tufayl'den, onun Huzeyfe'den mevkuf bir hadis olarak da rivayet etmiştir.[468]

---

467 Müslim, 2901; Ebû Dâvûd, 4311; Tirmizî, 2183; İbn Mâce, 441; Ahmed, IV, 6, 7; İbn Hibbân, 6843

468 Mevkuf olan bir rivayet, merfu olan bir rivayet ile illetli görülemez. Çünkü merfuun isnadı sahihtir. Bu durumda sikanın ziyadesi olur ki bu da makbuldür. Diğer taraftan bu mevkuf rivayette sözü edilen hususlar ve benzerleri kişisel görüşe dayanılarak söylenemez. Allah en iyi bilendir.

Scanned with CamScanner

[5091] Bir başka rivayet yolu: Ebû Dâvûd et-Tayalisi, Talha b. Amr ile Cerîr b. Hazim'den şu rivayeti nakletmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) dâbbeyi söz konusu ederek şöyle buyurdu: *"Bu dâbbe zaman içerisinde üç defa çıkacaktır. Bir defasında çölün en uzak yerinden çıkacaktır. Ondan bu şehirde* -yani Mekke'de- *söz edilmeyecektir."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Sonra insanlar Allah için en saygıdeğer ve en şerefli olan mescitlerin en büyüklerinde yani Mescid-i Haram'da bulunuyorlarken ansızın onun rükün (Hacer-i Esved) ile makam(-ı İbrâhim) arasında ses çıkardığını ve başının üzerinden toprağı silkelediğini görüverecekler. İnsanlar da teker teker ve topluca etrafından dağılacaklar. Geriye mü'minlerden bir topluluk kalacak ve Allah'ı aciz bırakamayacaklarını (onun azabı gelmişse ondan kurtulamayacaklarını) anlayacaklar. Dâbbe onlardan başlayarak yüzlerini parıldayan bir yıldız gibi yapıncaya kadar cilalayacak. Sonra yeryüzünde hızlıca koşup gidecek, arkasından koşacak hiç kimse ona yetişemeyecek, kaçan hiçbir kimse de ondan kurtulamayacak. Öyle ki kişi namaza durarak ondan korunmaya çalışacak, arkasından yanına yaklaşarak: Ey filan kişi! şimdi mi namaz kılıyorsun? diyecek. Ona dönüp bakınca hemen yüzüne damga vuracak, sonra da çekip gidecek. İnsanlar mallarda birbirlerine ortak olacaklar, şehirlerde birlikte yaşayacaklar. Mü'min kâfirden ayırt edilerek tanınabilecek. Öyle ki mü'min: Ey kâfir! hakkımı ver diyecek. Kâfir de: Ey mü'min! hakkımı ver, diyecek."*[469]

Bunu İbn Cerîr iki ayrı yoldan Huzeyfe b. Esid'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir. Ayrıca Huzeyfe b. el-Yeman'dan merfu olarak rivayet etmiş ve bunun Meryem oğlu İsa zamanında o Beyt'i tavaf ederken gerçekleşeceğini bildirmiştir ama senedi sahih değildir.

[5092] Bir başka hadis: Müslim b. el-Haccac dedi ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bir hadis ezberlemiştim. Hala onu unutmuş değilim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken dinledim: *"İlk çıkacak âyet (kıyâmet alameti) güneşin batısından doğması ve bir kuşluk vaktinde dâbbenin insanların önüne çıkması olacaktır. Bunların hangisi diğerinden önce olursa öbürü de kısa bir süre sonra hemen arkasından meydana gelecektir."*[470]

469 Kaynakları daha önceden gösterilmişti.

470 En'âm sûresi 158. âyetin tefsirinde kaynakları gösterildi.

Scanned with CamScanner

[5093] Bir başka hadis: Müslim'in Sahih'indeki rivayete göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: *"Altı alamet ortaya çıkmadan önce elinizi çabuk tutup (hayırlı) amel işleyiniz: Güneşin batıdan doğması, duman, deccal, dâbbe, her birinizin özel hali (ölümü) veya genel durum (kıyâmetin kopması)"*[471] Bunu Müslim tek başına rivayet etmiştir.

[5094] Yine Müslim'in rivayetine göre Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletmektedir: *"Altı husus meydana gelmeden önce (salih) amel işlemekte elinizi çabuk tutunuz: Deccal, duman, dâbbetu'l-ard, güneşin batıdan çıkması yahut genelin durumu (kıyâmetin kopması) ya da sizden her birinizin özel durumu (ölüm)"*[472]

[5095] Bir başka hadis: İbn Mâce dedi ki: Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh) Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den şöyle buyurduğunu nakletti: *"Altı şey meydana gelmeden elinizi çabuk tutarak (salih) amel işleyiniz: Güneşin batıdan doğması, duman, dâbbetu'l-arz, deccal, sizden her birinizin özel durumu (ölümü) ve genel durum (kıyâmet)"*[473] Bunu sadece İbn Mâce (münferid olarak) rivayet etmiştir.

[5096] Bir başka hadis: Yine Ebû Dâvûd et-Tayalisi dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Dâbbetu'l-arz beraberinde Mûsâ'nın asası ve Süleyman'ın mührü -ikisine de selam olsun- olduğu halde çıkacak, kâfirin burnunu asa ile işaretleyecek, mü'minin yüzünü de mühür ile cilalayacaktır. Öyle ki insanlar bir masa etrafında toplanacakları vakit kimin mü'min, kimin kâfir olduğu bilinecektir."*[474]

[5097] Bunu İmam Ahmed de Behz, Affan ve Yezîd b. Harun'dan diye rivayet etmiştir. Üçü de Hammad b. Seleme'den böylece nakletmiş olup, bu senede göre (Allah Rasûlü) şöyle buyurmuştur: *"Kâfirin burnunu mühürle işaretleyecek, mü'minin yüzünü asa ile cilalayacak. Öyle ki aynı masa etrafında toplanacak olan kimselerden birisi: Ey mü'min! diyecek, diğeri ey kâfir! diyecektir."* Bunu İbn Mâce de Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'den, o Yunus

471 Müslim, 2947, h. no: 128; Ahmed, II, 337

472 Müslim, 2947; Ahmed, II, 324, 407; İbn Hibbân, 2790

473 İbn Mâce, 4056 senedinde Sinan b. Sâd vardır ki zayıf birisidir ama bu rivayet ettiği hadisin görüldüğü gibi kendileriyle hasen mertebesine yükseleceği şahitleri de vardır.

474 Tayalisi, 2564 senedi zayıftır. Bir sonraki rivayete de bakınız.

Scanned with CamScanner

b. Muhammed el-Müeddeb'den, o Hammad b. Seleme'den böylece rivayet etmiştir.[475]

[5098] Bir başka hadis: İbn Mâce dedi ki: Abdullah b. Bureyde babasından (Bureyde'den) şöyle dediğini nakletti: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) beni çölde Mekke'ye yakın bir yere götürdü. Etrafında kurt bulunan kuru bir yer idi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Dâbbe buradan çıkacaktır"* buyurdu. Baktım ki orası bir karışa bir serçe parmağı ile başparmağı arasındaki açıklık kadar olduğunu gördüm. İbn Bureyde dedi ki: O seneden seneler sonra hac ettim, bu sefer bize bir asasını gösterdi. (Bu sefer de şöyle dedi): Orasının benim şu asamla şu kadara şu kadar olduğunu gördüm, dedi.[476]

Abdurrezzak, Ma'mer'den, onun Katâde'den rivayetine göre İbn Abbâs dedi ki: Bu küçük tüyleri bulunan, dört ayaklı Tihame vadilerinden birisinden çıkacak olan bir dâbbedir.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud) dedi ki: Dâbbe Safa tepesinin çatlağından atın yürümesi gibi üç gün boyunca çıkacak (ama bu süre içerisinde) onun ancak üçte biri çıkmış olacak.

Muhammed b. İshâk, Eban b. Sâlih'ten şöyle dediğini nakletmektedir: Abdullah b. Amr'a dâbbeye dair soru soruldu, o şu cevabı verdi: Dâbbe Ciyad kayasının alt tarafından çıkacaktır. Allah'a yemin ederim ki şayet onlarla birlikte olsaydım -yahut istesem- bu asam ile dâbbenin altından çıkacağı kayaya vurabilirdim. Ona: Ey Abdullah b. Amr! dâbbe ne yapacak? diye soruldu, o şöyle dedi: Doğuya dönerek yüksek sesle bir defa bağıracak ve sesini duyuracak sonra yüzünü Şam tarafına doğru dönecek yine bir defa bağıracak ve sesini duyuracak sonra batıya dönecek bir defa bağıracak sesini

475 Zayıftır. Ahmed, II, 295, 491; Tirmizî, 3187; İbn Mâce, 4066; Hakim, IV, 485 Ebû Hureyre'den gelen bir hadis olarak. Tirmizî hasen olduğunu söylemiş, Hakim ve aynı şekilde Zehebî hakkında bir değerlendirme yapmamışlardır. Senedi zayıftır, iki tane illeti vardır. Evs b. Halid, Mizan'da belirtildiği gibi zayıf, Takrib'de kaydedildiği gibi de meçhul bir ravidir. Ondan rivayet nakleden Ali b. Zeyd b. Cud'an da Takrib'de belirtildiği üzere zayıftır, metin de gariptir.

476 İbn Mâce, 4067 senedi oldukça zayıftır. Bûsırî, Zevâidu İbn Mâce adlı eserinde: Bu zayıf bir senettir çünkü Halid b. Ubeyd hakkında Buhârî: Hadisi su götürür derken, İbn Hibbân ve Hakim: Enes'ten uydurma hadisler nakletmektedir demişlerdir.

Hâfız İbn Hacer de Takrib'de: Değerli olmakla birlikte hadisi terkedilmiş (metruk) birisidir demektedir.

Scanned with CamScanner

duyuracak sonra Yemen'e doğru dönecek bir defa bağıracak sesini duyuracak sonra Mekke'den ayrılacak Usfan'da sabahı edecek. Sonra ne olacak diye sorulunca, o sonrasını bilmiyorum, dedi.

Abdullah b. Ömer'den de şöyle dediği rivayet edilmektedir: Dâbbe Müzdelife'de kalınacak olan gece dışarıya çıkacaktır. Bunu İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir, senedinde İbnu'l-Beylemânî vardır.

Vehb b. Münebbih'ten gelen rivayete göre de o Üzeyr (a.s)'ın şunları söylediğini nakletmektedir: Sedum'un altından insanlarla konuşacak bir dâbbe çıkacaktır. Herkes onun konuştuğunu duyacak. Gebeler gebelik süreleri tamamlanmadan yavrularını düşürecekler. Tatlı su, içilemez acı su oluverecek. Candan dostlar birbirine düşman olacak. Hikmet yakılacak, ilim kaldırılacak, yer kendisine bitişik olanla konuşacak. O zamanda insanlar erişemeyecekleri umutlar besleyecek, ele geçiremeyecekleri şeyler uğrunda yorulacak, yemeyecekleri şeyleri kazanmak için çalışıp duracaklar. Bunu ondan İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

Yine İbn Ebî Hâtim dedi ki: Bize babam tahdis etti. Ebû Hureyre (radıyallâhu anh) şöyle dedi: Dâbbede her türlü renk vardır. Onun iki boynuzu arasında binen bir kimse için bir fersahlık mesafe vardır.

İbn Abbâs da şöyle demiştir: Dâbbe büyük bir harbe gibidir. Mü'minlerin emiri Ali (radıyallâhu anh)'dan da şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bu tüyleri hafif tüyleri, toynağı, kuyruğu, sakalı olan bir dâbbedir. O üç gün süreyle atın koşusu gibi çıkacak fakat buna rağmen ancak üçte ikisi dışarı çıkmış olacaktır. İbn Ebî Hâtim rivayet etmiştir.

İbn Cüreyc de Ebu'z-Zubeyr'den dâbbenin niteliklerini anlatarak şunları söylediğini nakletmektedir: Başı öküz başı, gözleri domuz gözü, kuyruğu fil kuyruğu, boynuzu dağ keçisi boynuzu, boynu deve kuşu boynu, göğsü arslan göğsü, rengi kaplan rengi, böğrü kedi böğrü, kuyruğu koç kuyruğu, ayakları deve ayakları gibidir. Her iki eklemi arasında on iki zira' vardır. Beraberinde Mûsâ'nın asası ve Süleyman'ın mührü olacaktır. Mûsâ'nın asası ile yüzüne beyaz bir işaret koymadığı hiçbir mü'min kalmayacaktır. Sonra o beyaz işaret yayılacak ve yüzünün tamamı bembeyaz olacaktır. Yüzüne de Süleyman'ın mührüyle siyah bir işaret koymayacağı hiçbir kâfir kalmayacaktır. Bu siyah işaret yayılacak ve sonunda yüzü tamamen simsiyah kesilecektir.

Scanned with CamScanner

Öyle ki insanlar çarşı pazarlarda, ey mü'min! bu kaça? ey kâfir! bu kaça? diye alışveriş yapacaklar. Hatta bir aile halkı sofralarının etrafında oturacaklar, aralarında kimin mü'min, kimin kâfir olduğunu bileceklerdir. Sonra dâbbe onlara, ey filan! müjdeler sana sen cennetliksin, ey filan sen de cehennemliksin, diyecektir.[477]

İşte yüce Allah'ın: *"O söz aleyhlerine gerçekleşince biz onlara yerden bir dâbbe çıkartırız. Onlara: İnsanlar âyetlerimize inanmıyorlardı diye söyler."*

**Âyetlerimizi Yalanlayanlar İleriye İtilirler:**

وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتَّىٰ إِذَا جَاءُوا قَالَ أَكَذَّبْتُمْ بِآيَاتِي وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا أَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ ﴿٨٥﴾ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا جَعَلْنَا اللَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾

*83. Âyetlerimizi yalanlayan her ümmetten bir topluluk haşredeceğimiz gün onlar ileriye itilirler.*

*84. Nihayet geldiklerinde der ki: "Benim âyetlerimi -onları bir bilgiye dayanarak kavramadığınız halde- yalanladınız ha! Yoksa ne yapıyordunuz?"*

*85. Zulmetmeleri sebebi ile söz aleyhlerine gerçekleşti. Artık konuşamazlar.*

*86. Bizim geceyi o vakitte dinlensinler diye yarattığımızı, gündüzü de aydınlık kıldığımızı görmediler mi? Muhakkak bunda inanan bir topluluk için âyetler vardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kıyâmet günü hakkında ve Allah'ın âyetlerini ve rasûllerini yalanlayıcı zalimlerin aziz ve celil olan Allah'ın huzuruna dünya yurdunda yaptıklarına dair azarlamak, küçültmek ve tahkir etmek amacıyla onlara soru

477 Kitap ehlinden alınmış bir rivayettir. Açıkça görüldüğü gibi ifade bozuklukları da vardır.

Scanned with CamScanner

sormak için haşredip, toplayacağını haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Âyetlerimizi yalanlayan her ümmetten"* her kavimden ve nesilden *"bir topluluk haşredeceğimiz gün..."* Bu yüce Allah'ın şu buyrukları gibidir: *"Toplayınız zulmedenleri ve onlara eş olanları"* (Sâffât, 22); *"Ve nefisler eşleştirildiği zaman"* (Tekvîr, 7)

*"Onlar ileriye itilirler."* İbn Abbâs (radıyallâhu anh) arkadan itilirler, Katâde ileri gidenleri, arkada kalanlara katacak sürücüler diye açıklamıştır. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de onlar arkadan yürütüleceklerdir diye açıklamıştır.

*"Nihayet geldiklerinde"* yani aziz ve celil olan Allah'ın huzurunda sorgulanacakları makama getirilip, durdurulacaklarında *"der ki: Benim âyetlerimi -onları bir bilgiye dayanarak kavramadığınız halde- yalanladınız ha! Yoksa ne yapıyordunuz?"* Yani onlara itikatları ve amellerine dair soru sorulacak. Mutlulardan olmadıkları aksine yüce Allah'ın onlara dair buyurduğu: *"O tasdik de etmemiş, namaz da kılmamış fakat yalanlamış ve yüz çevirmişti"* (Kıyâmet, 31-32) dediği gibi olduklarından o vakit onlara karşı delil ortaya konulmuş ve ileri sürecekleri herhangi bir mazeretleri de kalmamış olacaktır. Tıpkı yüce Allah'ın dile getirdiği şu halde bulunacaklardır: *"Bu onların konuşamayacakları bir gündür. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler. Yalanlayanların o gün vay haline!"* (Mürselât, 35-37) İşte yüce Allah burada da: *"Zulmetmeleri sebebi ile söz aleyhlerine gerçekleşti, artık konuşamazlar"* buyurmaktadır. Yani dehşete düşmüşlerdir. Söyleyecek bir cevapları kalmamıştır çünkü onlar dünya hayatında kendilerine zulmeden kimselerdi. İşte kendisine hiçbir şeyin gizli kalmadığı, gizli açık her şeyi bilenin huzuruna da getirilmiş bulunmaktadırlar.

Daha sonra yüce Allah eksiksiz kudretine, muazzam saltanat ve egemenliğine, emirlerine bağlanıp itaat etmenin, nebîlerini getirdikleri ve kabul edilmesi kaçınılmaz olan hakkı da tasdik etmenin gerektiği Rabbimizin yüce şanına dikkat çekmek üzere şöyle buyurmaktadır: *"Bizim geceyi o vakitte dinlensinler diye yarattığımızı"* yani gece karanlıktır. Ondan dolayı da hareketsiz kalırlar, ruhları da dinlenir, gündüzün yorgunluklarından dinlenmek imkânını bulurlar. *"Gündüzü de aydınlık kıldığımızı"* aydınlık ve parlak yarattığımızı *"görmediler mi?"* İşte bu sebeple de gündüzün geçimleri, kazançları, yolculukları, ticaretleri ve bunun dışında gerek duyacakları diğer işlerini görürler. *"Muhakkak bunda inanan bir topluluk için âyetler vardır."*

Scanned with CamScanner

**Sûra Üfürüldüğünde:**

وَيَوْمَ يُنْفَخُ فِي الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَآءَ اللهُ وَكُلٌّ أَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللهِ الَّذِي أَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ إِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ ﴿٨٨﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ آمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

*87. Sura üfürüleceği günde -Allah'ın dilediği kimseler dışında- göklerde olanlar da, yerde olanlar da dehşetle korkarlar. Hepsi de huzuruna küçülmüşler olarak gelecektir.*

*88. Sen dağları görür ve onları yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler. Allah'ın her şeyi sapasağlam yapan yaratmasına bak. Muhakkak o yaptıklarımızdan haberdardır.*

*89. Kim iyilikle gelirse ona ondan hayırlısı vardır. Hem onlar o gün dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler.*

*90. Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler. İşlediğinizden başkası ile mi cezalandırılırsınız ki?*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Sur'a korku ve dehşet üfürüşü ile üfürüleceği günün dehşetini haber vermektedir. O sur da hadiste belirtildiği üzere:

[5099] *"İçine üflenecek olan bir boynuzdur."*[478]

[5100] Sur hadisinde de[479] yüce Allah'ın emri ile İsrâfil'in Sur'a üfleyeceği belirtilmektedir. O bu Sur'a önce feza' (korku ve dehşet) nefhasını üfleyecek ve bunu uzatacaktır. Bu da dünya hayatının sonunda kıyâmetin hayatta olan en şerli insanların başına kopacağı zaman olacaktır. İşte o vakit *"Allah'ın dilediği kimseler dışında"* göklerde ve yerde bulunan herkes korka-

478 Kaynakları daha önce gösterildi. Hasen, sahih bir hadistir.

479 Daha önce buna dair yeterli açıklamalar geçti. Başarı Allah'tandır.

Scanned with CamScanner

cak, dehşete kapılacaktır. Allah'ın diledikleri kimseler ise şehitlerdir. Çünkü onlar Rablerinin yanında diridirler, rızıklanırlar.

[5101] İmam Müslim b. Haccac dedi ki: Abdullah b. Amr (radıyallâhu anh)'a bir adam gelerek: Şu naklettiğin hadis neyin nesidir? Sen kıyâmet şu şu vakte kadar kopacaktır, diyorsun dedi. Abdullah b. Amr: Subhanallah -yahut la ilahe illallah ya da onun gibi bir söz- söyledi (ve şöyle devam etti): Hiç kimseye ebediyen hiçbir şey söylememeyi istedim. Benim söylediğim şunlardan ibaretti: Sizler kısa bir süre sonra evin yakıldığını göreceksiniz ve şunlar şunlar olacak. Sonra şunları ekledi: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Deccal ümmetim arasında çıkacak. Kırk* -kırk gün mü kırk ay mı kırk yıl mı dedi bilemiyorum- *kalacak. Sonra Allah Meryem oğlu İsa'yı* -ki o sanki Urve b. Mes'ud gibidir- *gönderecek. İsa Deccal'in arkasından gidecek ve onu öldürecek. Sonra insanlar yedi yıl kalacaklar. İki kişi arasında hiçbir düşmanlık görülmeyecek, sonra Allah Şam taraflarından bir rüzgâr gönderecek. Yeryüzünde kalbinde hayır namına ya da iman namına bir zerre ağırlığı bir şey bulunup da ruhunu almadık hiçbir kimse kalmayacak. Hatta onlardan birisi bir dağın tam ortasına girip saklansa dahi onun ruhunu alıncaya kadar onun yanına oraya girecek."*

(Abdullah b. Amr) dedi ki: Ben bunu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat dinledim. O şöyle buyurdu: *"Geriye insanlar kuş kadar hafif, yırtıcı hayvanlar kadar akıl ile kalacak, neyin iyi, neyin münker olduğunu bilmeyecekler. Şeytan onlara görünerek: Çağrımı kabul etmeyecek misiniz? diyecek, onlar, bize ne emredersin? diye soracaklar. Onlara: Putlara ibadet etmelerini emredecek. Onlar bu halde iken kendilerine rızıkları bol bol verilecek, yaşantıları da güzel olacaktır. Sonra Sur'a üfürülecek. Onu duyup da boynunu çevirip de kulak kabartmayacak, bunun için yukarılara doğru boynunu uzatmaya kalkışmayacak kimse kalmayacak. Onun sesini duyacak ilk kişi de devesinin havuzunu sıvayan bir adam olacaktır."* (Allah Rasûlü devamla) buyurdu ki: *"O kişi de baygın düşecek, insanların hepsi de bayılacaklar. Sonra Allah çisinti gibi* -ya da gölge gibi dedi şüphe eden ravilerden Numan'dır- *bir yağmur gönderecek* -yahut indirecek- *o yağmur neticesinde insanların cesetleri (bitki gibi) yeşerecek sonra Sur'a bir defa daha üflenecek, onlar da derhal ayağa kalkıp bakacaklar. Arkasından: Ey insanlar! Rabbinizin huzuruna toplanınız. Onları durdurunuz. Çünkü onlara soru sorulacaktır,*

Scanned with CamScanner

*denilecek. Sonra cehennem ateşi kafilesini çıkartın, denilecek. Kaç (kişi)den (kaç kişi) denilecek, her bin kişiden 999 kişi diye cevap verilecek."* (Allah Rasûlü) buyurdu ki: *"İşte küçük çocukların dahi saçlarının ağaracağı gün o gündür. İşte baldırın açılacağı gün, o gündür."*[480]

Hadisteki: *"Sonra Sur'a üfürülecek, onu işitip de boynunu uzatarak kulak kabartmayacak kimse kalmayacak"* diye bahsedilen bu nefha, dehşete kapılıp, korkma nefhasıdır. Bundan sonra ise baygın yani ölü düşme nefhasıdır. Bundan sonra ise âlemlerin Rabbinin huzuruna kalkılacak nefhadır ki, bu da bütün yaratılmışların kabirlerden çıkarılması (nuşûr) olacaktır. Bundan dolayı yüce Allah: *"Hepsi de huzuruna küçülmüşler olarak geleceklerdir"* buyurmaktadır. *"Küçülmüşler"* yani hiç kimse emrinden geri kalmamak üzere küçülerek itaat edenler olarak demektir. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sizi çağıracağı gün ona hamd ederek çağrısına uyup geleceksiniz."* (İsrâ, 52); *"Bundan sonra sizi tek bir çağırışla çağırınca hemen yerden çıkıverirsiniz."* (Rûm, 25)

[5102] Sur hadisinde belirtildiği üzere Sur'a üfürüleceği zaman Allah'ın emri üzerine ruhlar Surun boşluğuna yerleştirilecek. Sonra İsrâfil cesetlerin kabirlerinden ve yerlerinden bitki gibi yeşermesinden sonra ona üfleyecek. Sur'a üfüreceği zaman da mü'minlerin ruhları etrafa nur saçarak, kâfirlerin ruhları da karanlık bir halde uçuşacak. Aziz ve celil olan Allah da şöyle buyuracak: İzzetim ve celalim hakkı için her bir ruh kendisine ait olan cesede dönecek. Ruhlar cesetlerine dönecek, cesetlere, zehirin zehirli bir hayvan tarafından sokulmuş kimsenin vücuduna sirayet etmesi gibi yayılacak sonra da kabirlerinden (üzerlerindeki) toprağı silkeleyerek kalkacaklar.[481]

Yüce Allah da: *"O gün onlar sanki dikilmiş putlara süratle gidiyorlarmış gibi kabirlerinden hızlıca çıkarlar"* (Meâric, 43) buyurmaktadır.

*"Sen dağları görür ve onları yerinde duruyor sanırsın. Halbuki onlar bulutların gitmesi gibi giderler."* Sen dağları bulundukları halde kaldıklarını, sabit olduklarını görürsün halbuki onlar bulutlar gibi yol alırlar. Yani dağlar yerlerinden kaybolup gidecektir. Nitekim başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"O gün gök döne döne çalkalanıp sallanır, dağlar da havada yürür."* (Tûr,

480 Müslim, 2940; Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, 11629; Ahmed, II, 166; İbn Hibbân, 7353
481 Daha önce etraflı bir şekilde kaynakları gösterildi.

Scanned with CamScanner

9-10); *"Sana dağları sorarlar. Rabbim onları kökünden koparıp, parça parça dağıtacak de. Yerlerini de dümdüz edecektir. Sen orada alçaklıkta, yükseklik de göremeyeceksin."* (Tâhâ, 105-107); *"O günde dağları yürüteceğiz ve sen yeryüzünü çırılçıplak göreceksin."* (Kehf, 47)

*"Allah'ın her şeyi sapasağlam yapan yaratmasına bak!"* Yani yüce Allah bunu her şeyi sapasağlam yapan ve her bir şeyde kendisine ait hikmeti tevdi edip, bırakan pek büyük kudretiyle bunları yapar.

*"Muhakkak o yaptıklarınızdan haberdardır."* O hayır olsun, şer olsun kullarının yaptıklarını çok iyi bilir. Onların yaptıklarına da en eksiksiz şekliyle karşılıklarını verecektir.

Sonra yüce Allah o gündeki bahtiyarların ve bedbahtların durumunu açıklamak üzere şöyle buyurmaktadır: *"Kim iyilikle gelirse ona ondan hayırlısı vardır."* Katâde ihlâsla gelirse, Zeynu'l-Abidin o la ilahe illallahtır diye açıklamışlardır. Başka yerlerde ise yüce Rabbimiz iyiliğe on kat ile mükâfat vereceğini açıklamıştır.

*"Hem onlar o günde dehşetli bir korkudan yana güvenlik içindedirler."* Nitekim başka âyetlerde de şöyle buyurmaktadır: *"O en büyük korku onları üzmez."* (Enbiyâ, 103); *"O halde ateşe atılacak kimse mi hayırlıdır yoksa kıyâmet gününde emin olarak gelen kimse mi?"* (Fussilet, 40); *"Onlar yüksek köşklerde güven içinde olacaklardır."* (Sebe, 37)

*"Kim de kötülükle gelirse yüzleri üzere ateşe dökülürler."* Yani hiçbir iyiliği bulunmaksızın yahut da kötülükleri iyiliklerinden ağır basmış olarak Allah'ın huzuruna çıkarsa -herkesin durumu kendisine göre olacaktır.- *"İşlediğinizden başkası ile mi cezalandırılırsınız?"*

İbn Mes'ud, Ebû Hureyre ve İbn Abbâs -Allah onlardan razı olsun- Enes b. Mâlik, Ata, Said b. Cübeyr, İkrime, Mücâhid, İbrâhim en-Nehâi, Ebû Vail, Ebû Sâlih, Muhammed b. Ka'b, Zeyd b. Eslem, Zührî, Süddî, Dahhâk, Hasen, Katâde ve İbn Zeyd yüce Allah'ın: *"Kim de kötülükle gelirse"* buyruğundan kasıt şirktir, demişlerdir.

Scanned with CamScanner

إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هَٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوَ الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَآ أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

*91. Ben ancak bu şehri saygıdeğer kılan ve her şey kendisinin olan bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum, Müslümanlardan olmakla da emrolundum.*

*92. Kur'ân'ı okumakla da. Kim hidayet bulursa ancak kendi lehine hidayet bulur. Kim de sapıklığa düşerse de ki: "Ben ancak uyarıcılardanım."*

*93. Ve de ki: "Hamdolsun Allah'a. O size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız. Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne hem haber vererek, hem de şöyle buyurmasını emrederek buyuruyor ki: *"Ben ancak bu şehri saygıdeğer kılan ve her şey kendisinin olan bu beldenin Rabbine ibadet etmekle emrolundum."* Nitekim bir başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Ey insanlar! eğer benim dinimden bir şüphe içinde iseniz (bilin ki) ben sizin Allah'tan başka taptıklarınıza tapmam. Ancak canınızı alacak olan Allah'a ibadet ederim."* (Yunus, 104)

Allah'ın rububiyetinin o beldeye izafe edilmesi onun için bir şereflendirme ve ona gereken itinayı göstermenin ifadesidir. Nitekim başka yerde de şöyle buyurmaktadır: *"Artık bu Beyt'in (Kâbe'nin) Rabbine ibadet etsinler. O ki kendilerini açlıktan doyuran ve korkudan kendilerine güvenlik verendir."* (Kureyş, 3-4)

*"Bu şehri saygıdeğer kılan"* yani onun haram kılmasıyla hem şer'an, hem ilahi takdir gereği saygıdeğer olmuş bir şehirdir.

[5103] Nitekim Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde İbn Abbâs'ın şöyle dediği sabittir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Mekke'yi fethettiği günü

Scanned with CamScanner

şöyle buyurdu: *"Şüphesiz ki bu şehri Allah gökleri ve yeri yarattığı gün haram kılmıştır. (Ona hükümlerini belirterek saygı duyulmasını emretmiştir.) Bu sebeple o kıyâmet gününe kadar Allah'ın haram kılması ile haramdır. Dikenleri yolunmaz, av hayvanları ürkütülmez. Onu tanıtacak (ve sahibine verecek) kimse dışında orada kaybedilmiş bir mal alınmaz. Yaş bitkileri de koparılmaz."*[482]

Yine sahih ve hasen hadis kaynaklarında, müsnedlerde -ahkâm bölümlerinin ilgili yerlerinde açıklandığı gibi- kesinlik ifade edecek şekilde birçok yoldan bir topluluktan da bu sabittir. Hamd Allah'a mahsustur. Minnet duygularımız yalnız onadır.

*"Ve her şey kendisinin olan"* Bu umum bildiren bir ifadenin, husus bildiren bir ifadeye atfedilmesi kabilindendir. Yani o hem bu beldenin Rabbidir, hem de her şeyin Rabbi ve mutlak malikidir. Ondan başka hiçbir ilah yoktur.

*"Müslümanlardan"* yani onun emrine itaat eden, emrine boyun eğen, ihlâslı muvahhidlerden *"olmakla da emrolundum. Kur'ân'ı okumakla da"* onu insanlara okuyup, tebliğ etmekle de emrolundum.

Bir başka yerdeki şu buyruklar da bunun gibidir: *"Bunlar sana okuduğumuz âyetlerden ve hikmet dolu zikirdendir."* (Âl-i İmrân, 20); *"İman eden bir topluluk için biz sana Mûsâ ve Firavun'un haberinden bazısını hak ile okuyacağız."* (Kasas, 3) Yani ben risaletimi tebliğ eden ve uyarıp, korkutanım.

*"Kim hidayet bulursa ancak kendi lehine hidayet bulur. Kim de sapıklığa düşerse de ki: Ben ancak uyarıcılardanım."* Benim de kendi kavimlerini uyarıp, korkutan, üzerlerindeki risalet görevini onlara eksiksiz tebliğ eden, böylelikle sorumluluklarını yerine getirmiş olan rasûllerden farkım yoktur. Onlarla aynı durumdayım. Ümmetlerinin hesabını görmek ise yüce Allah'a aittir. Şu buyruklarda olduğu gibi: *"Sana düşen ancak tebliğ etmektir. Hesaba çekmek de bize aittir."* (Âl-i İmrân, 20); *"Ben ancak bir uyarıcıyım, Allah ise her şeye vekildir."* (Hûd, 12)

*"Ve de ki: Hamdolsun Allah'a o size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız."* Yani kendisine karşı delil ortaya konulmadan ve ileri süreceği bir mazereti bırakılmadan hiçbir kimseyi azaplandırmayan Allah'adır

482 Daha önce Bakara sûresi 126. âyetin tefsirinde geçti.

Scanned with CamScanner

hamd. Ona mahsustur. Bundan dolayı: *"O size âyetlerini gösterecek, siz de onları tanıyacaksınız"* buyurmaktadır ki bu da: *"Onun gerçeğin ta kendisi olduğu kendilerine apaçık belli oluncaya kadar âyetlerimizi onlara hem dış dünyalarında, hem kendi nefislerinde göstereceğiz."* (Fussilet, 53)

*"Rabbin yaptıklarınızdan gafil değildir."* Aksine o her şeyi görendir, her şeye tanıktır.

[5104] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ebû Hureyre dedi ki. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! sakın sizden hiçbir kimse Allah hakkında aldanışa düşmesin. Çünkü eğer Allah herhangi bir şeyi ihmal edecek olsaydı, elbetteki sivrisineği, hardal tanesini, zerreyi ihmal ederdi."*[483] Yine dedi ki: Bize Muhammed b. Yahyâ tahdis etti, Ömer b. Abdulaziz dedi ki: Eğer Allah herhangi bir şeyi ihmal edecek olsaydı rüzgârların Âdemoğlunun ayaklarının bıraktığı izi silişini ihmal edecek (hesaba katmayacak)ti.

İmam Ahmed'in (r.h) -kendisinin ya da başkasının olabilir- şu iki beyiti (yeri geldikçe) okuduğu zikredilmektedir:

*"Bir gün yalnız başına kalsan deme sakın:*
*Yalnız kaldım (ama) beni gözeten vardır, de*
*Allah'ın bir an dahi gafil kaldığını sanmayasın*
*Ve sakın ona bir şeylerin gizli kalıp kaybolacağını da (zannetme)"*

Neml sûresinin tefsiri burada sona ermektedir.

Hamd Allah'a mahsustur, minnet duygularımız yalnız O'nadır.

483 İbn Ebî Hâtim muallâk olarak rivayet etmiştir. Hadis temrid sigasıyla nakledilmiştir. Dolayısıyla haber senedi bakımından vahidir.

Scanned with CamScanner

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

# KASAS SÛRESİ

[88 âyettir. Mekke'de inmiştir.]

[5105] İmam Ahmed b. Hanbel (r.h) dedi ki: Ma'di Kerib dedi ki: Abdullah (b. Mes'ud)'un yanına gittik. Bize 200 âyetlik *"Tâ, Sîn, Mîm"* diye başlayan sûreyi okumasını istedik. O: Ben o sûreyi ezbere bilmiyorum ama ben size o sûreyi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'den bizzat öğrenmiş bir kişi olan Habbab b. el-Eret'i tavsiye ediyorum dedi. (Ma'dî Kerib) dedi ki: Bunun üzerine biz de Habbab b. el-Eret'e gittik, o (radıyallâhu anh) da bize o sûreyi okudu.[484]

**Hz. Mûsâ ile Firavun'un Haberi:**

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ
مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ إِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي
الْأَرْضِ وَجَعَلَ أَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ أَبْنَآءَهُمْ
وَيَسْتَحْيِي نِسَآءَهُمْ إِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى
الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ

484 Ahmed, 3980; Taberânî, 3614; Heysemi, Mecma, VII, 84'te ravileri sikadırlar demektedir. [Ta, sin, mim diye başlayıp âyet sayısı 200'den fazla olan sûre Şuarâ sûresidir. Dolayısıyla burada kastedilen sûre de o olmalıdır. Nitekim Heysemi de bu rivayeti Mecmau'z-Zevaid'de tefsir bölümünün Şuarâ sûresi ile ilgili gelen rivayetlerin başında zikretmektedir. Aynı şekilde yine bu harflerle başlayan bu Kasas sûresinin âyet sayısı ise 88'dir. Buna göre merhum İbn Kesir bu rivayeti burada Şuarâ sûresinde zikretmemiş olması hasebiyle telafi etmek için zikretmiş olmalıdır. (Çeviren)]

Scanned with CamScanner

﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

*Rahmân ve Rahîm Allah'ın adıyla;*

*1. Tâ, Sîn, Mîm.*

*2. Bunlar açıklayıcı kitabın âyetleridir.*

*3. İman eden bir topluluk için biz sana Mûsâ'nın ve Firavun'un haberinden bazısını hak ile okuyacağız.*

*4. Şüphe yok ki Firavun arzda üstünlük sağlamaya kalkıştı ve ora ahalisini bölük bölük ayırıp onlardan bir kesimi zayıf düşürmek istiyordu. Oğullarını boğazlatıp, kadınlarını hayatta alıkoyuyordu. Gerçekten o bozgunculardan idi.*

*5. Biz ise o arzda mustazaflara lütuf etmek, onları önderler yapmak ve onları mirasçılar kılmak istiyorduk.*

*6. Ve onlara arzda güç ve imkân verelim, Firavun'a, Haman'a ve ordularına da onlardan korka geldiklerini gösterelim.*

**Tefsiri:**

Mukatta harflere dair açıklama daha önceden geçmiş bulunmaktadır. Yüce "(تلك): *Şunlar, bunlar*" demektir. *"Açıklayıcı"* yani kendisi açık seçik, işlerin gerçek yüzünü açığa çıkartan, olmuş ve olacakların bilgisini dile getiren *"kitabın âyetleridir. İman eden bir topluluk için biz sana Mûsâ'nın ve Firavun'un haberinden bazısını hak ile okuyacağız."* Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Biz sana en güzel kıssayı anlatacağız."* (Yusuf, 3) buyurmaktadır. Yani biz sana durumu olduğu gibi gerçek şekliyle bizzat sen orada bulunuyor, orada tanık imişçesine *"hak ile okuyacağız"* demektir. Devamla yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Şüphe yok ki Firavun arzda üstünlük sağlamaya kalkıştı."* Büyüklük tasladı, zorbalık etti, azdı.

*"Ve ora ahalisini bölük bölük"* sınıf sınıf *"ayırıp"* o sınıfların her birini devlet ve yönetiminin arzu ettiği işinde kullanıp *"onlardan bir kesimi zayıf düşürmek istiyordu."* Kastedilenler İsrâil oğullarıdır. Halbuki onlar o zamanda dönemlerinin en hayırlı insanları idiler. Bu böyle olmakla birlikte bu inatçı zorba kral onların başında otorite sahibi olarak en adi ve sıradan işlerde

Scanned with CamScanner

kendilerini çalıştırıyor, kendisinin ve kavminden yönettiği kimselerin işlerinde gece gündüz onları çalıştırıp, uğraştırıyor. Bununla beraber erkek çocuklarını öldürüyor, kız çocuklarını hayatta bırakıyordu. Bunu da bir taraftan onları küçük düşürmek, onları tahkir etmek ve kendisinin ve krallığı ahalisinin ortaya çıkacağından korktukları yeni doğacak erkek çocuğun dünyaya gelmesinden korkarak bu işi yapıyordu. Çünkü o çocuğun elleri vasıtası ile kendisinin helak olacağından ve devletinin yıkılıp gideceğinden korkuyor, çekiniyordu. Kıptiler de bunun İbrâhim el-Halil'in Mısır topraklarına geldiği vakit söylediği sözler arasında ders okurken söz konusu eden İsrâil oğullarından öğrenmişlerdi. İbrâhim (a.s)'ın başından o dönemin Mısır zorbası Sare'yi cariyesi edinmek üzere almak istediği vakit Allah'ın onu o zorbaya karşı koruyup, kudret ve egemenliği ile ona ilişememesi esnasında cereyan eden olaylar sırasında İbrâhim (a.s) da (sonraları) çocuklarına kendi sulbünden ve soyundan Mısır kralının kendi eliyle helak olacağı birisinin doğup dünyaya geleceği müjdesini vermişti. Bu sebeple Kıptiler de Firavun'un meclisinde bunu söz konusu ederlerdi. Firavun da bundan kendisini korumak istemiş ve İsrâil oğullarının erkek çocuklarının öldürülmesini emretmiş idi. Ancak korkunun ecele faydası olmaz çünkü Allah'ın eceli geldi mi asla geciktirilemez ve her bir vadenin de yazılı bir vakti vardır.

Bundan dolayı yüce Allah: *"Biz ise o arzda mustazaflara lütuf etmek, onları önderler yapmak ve onları mirasçılar yapmak istiyorduk ve onlara arzda güç ve imkân verelim, Firavun'a, Haman'a ve ordularına da onlardan korka geldiklerini gösterelim"* buyurmaktadır. Nitekim yüce Allah onlar için bunu gerçekleştirmiştir. Bir başka yerde ise şöyle buyurmaktadır: *"Zaafa uğratıla gelmiş (mustazaf düşürülmüş) kavmi de bereketlendirdiğimiz yerin doğularına da, batılarına da mirasçı kıldık. (Böylece) Rabbinin İsrâil oğullarına olan o pek güzel vaadi sabretmelerinden ötürü bütünüyle yerini buldu. Firavun ve kavminin yapmakta ve yükseltmekte olduklarını ise darmadağın ettik."* (A'râf, 137) Yüce Allah bir diğer yerde de: *"İşte böyle ve biz onlara İsrâil oğullarını mirasçı kıldık."* (Şuarâ, 59) buyurmaktadır.

Firavun güç ve imkânlarıyla Mûsâ'dan kurtulmak istemişti ama kader olarak takdir etmiş olduğu emrine asla muhalefet olunamayan, kesinlikle yenik düşürülemeyen o en büyük melik (hükümdar)ın kaderine karşı tedbirlerinin ona bir faydası olmadı. Aksine onun hükmü gerçekleşti, onun ezelde kaleminin yazdığı gibi Firavun, Mûsâ (a.s)'ın elleriyle helak oldu. Hatta dün-

Scanned with CamScanner

yaya gelmemesi için tedbir aldığı, bunun için de binlerce çocukları öldürmesine sebep olan o küçük bebek Firavun'un evinde ve onun oturup kalktığı yerde yetişti, büyütüldü. Firavun'un yemeğinden yiyip beslendi. Firavun onu terbiye etti, nazlandırdı, canım sana feda olsun dedi. Halbuki onun ve askerlerinin yok olup helak olması onun elleriyle olmuştu. Böylelikle ona şöyle denilmiş oluyordu: Yüce göklerin Rabbinin galip gelen azametli, aziz, kavi, dilediği olan ve dilemediği olmayan, kudreti pek güçlü ve çetin olanın o olduğunu bilesin diye böyle oldu.

**Hz. Mûsâ'nın Annesi:**

وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنْ أَرْضِعِيهِ ۖ فَإِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَأَلْقِيهِ فِي الْيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحْزَنِي ۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهُۥٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًا ۗ إِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ ۖ لَا تَقْتُلُوهُ ۖ عَسَىٰٓ أَنْ يَنْفَعَنَآ أَوْ نَتَّخِذَهُۥ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾

*7. Mûsâ'nın anasına: 'Onu emzir, onun adına bir tehlikeden korkarsan onu hemen denize bırak. Korkma ve üzülme. Şüphesiz biz onu sana döndürecek ve onu peygamberlerden kılacağız' diye vahyettik.*

*8. Sonra Firavun hanedanı onu aldılar. Çünkü sonunda onlara bir düşman, bir tasa olacaktı. Muhakkak Firavun, Haman ve orduları suçlu kimselerdi.*

*9. Firavun'un hanımı dedi ki: 'Benim için de, senin için de bir gözbebeğidir. Onu öldürmeyin belki bize faydalı olur yahut onu evlat ediniriz.' Onlarsa farkında değillerdir.*

**Tefsiri:**

Rivayet âlimlerinin zikrettiklerine göre Firavun'un İsrâil oğullarının erkek çocuklarından öldürdüklerinin sayısı artıp çoğalınca Kıptiler İsrâil oğulları-

Scanned with CamScanner

nın yok olup gitmelerinden ve böylelikle onların yapmış oldukları ağır işleri artık kendilerinin yapmak zorunda kalacaklarından korktular. Bunun için Firavun'a şöyle dediler: Eğer bu hal devam edecek olursa kısa bir zaman sonra onların yaşlı olanları ölecek, çocukları ise yaşayamayacak. Kadınlarının ise erkeklerinin yaptıkları işleri yapmalarına imkânları yok. Böylelikle bu işler kendilerine kalacak.

Bunun üzerine Firavun erkek çocukların bir sene öldürülüp, bir sene öldürülmemelerini emretti. Harun (a.s) erkek çocukların öldürülmedikleri yıl dünyaya gelmiş, Mûsâ (a.s) ise erkek çocukları öldürdükleri sene dünyaya gelmişti. Firavun'un bu işi yapmak üzere görevlendirdiği kimseler vardı. Kadınları dolaşan doğum ebeleri vardı. Gebe kaldığını gördükleri kadının ismini kaydediyorlardı. Doğum zamanı geldiği vakit ise bu Kıpti kadınlar dışında kimse onlara ebelik etmiyordu. Kadın eğer kız çocuk doğurursa ona ilişmez, bırakıp giderlerdi. Erkek çocuk doğurmuşsa bu sefer ellerinde keskin bıçaklar bulunan boğazlayıcı cellâtlar içeri girer çocuğu öldürüp, giderlerdi. -Allah kahretsin onları-

Mûsâ'nın (a.s) annesi Mûsâ'ya gebe kalınca başka kadınlarda görüldüğü şekilde hamileliğin belirtileri onda görülmedi ve ebeler onun farkına varmadı. Fakat erkek doğurduğunu görünce çokça üzüldü ve onun için aşırı derecede korktu, haddinden fazla da onu sevdi. Mûsâ (a.s)'ı kim görürse mutlaka onu severdi. Bu sebeple mutlu kişi hem tabiatı gereği, hem şeriatın gereği olarak onu seven kimsedir. Nitekim yüce Allah: *"Ve ben tarafımdan senin üzerine bir muhabbet bıraktım."* (Tâhâ, 39) buyurmuştur.

Annesi ona gelecek zararlara karşı nasıl bir tedbir alacağını kestiremeyip, çaresiz kalınca onun içine bir ilham verildi, kalbine doğdu ve ona telkinde bulunuldu. Nitekim yüce Allah bunu şöyle dile getirmektedir: *"Mûsâ'nın anasına: 'Onu emzir, onun adına bir tehlikeden korkarsan onu hemen denize bırak, korkma ve üzülme! Şüphesiz biz onu sana döndürecek ve onu peygamberlerden kılacağız' diye vahyettik"* buyurmaktadır. Çünkü annesinin evi Nil'in kıyısında idi. Bunu gerçekleştirmek için bir sanduka yaptı ve ona bir döşek koydu. Çocuğunu emzirmeye başladı. Kendisinden korktuğu bir kimse yanına girecek olursa çocuğu o sandukaya koyuyor ve onu nehire bırakıyordu. Sandukayı da bir ucu kendi tarafında bulunan bir ipe bağlamıştı. Günün birinde onun yanına zarar vereceğinden korktuğu bir kişi girdi. Der-

Scanned with CamScanner

hal Mûsâ'yı o sandukaya yerleştirdi ve sandukayı da nehire bıraktı. Ancak onu bağlamayı unutuverdi. Sandukayı su alıp götürdü ve nihayet Firavun'un sarayının yakınına getirdi. Cariyeler o sandukayı alıp Firavun'un hanımına götürdüler. Sandukanın içinde ne olduğunu bilmiyorlardı. Ondan önce sandukayı açmaktan da çekindiler. Firavun'un hanımı üzerini açınca yaratılmışların en güzellerinden, en tatlı ve en göz alıcılarından bir çocuk olduğunu görüverdi. Ona bakar bakmaz Allah Mûsâ'nın sevgisini kalbine yerleştirdi. Bu ise Allah'ın onun mutlu ve bahtiyar olmasını, Allah'ın onu yüceltip, ona ihsanda bulunmayı murat etmiş, kocasını da bedbaht etmeyi dilemiş olması idi. Bundan dolayı yüce Allah:

*"Sonra Firavun hanedanı onu aldılar. Çünkü sonunda onlara bir düşman, bir tasa olacaktı"* buyurmaktadır. Muhammed b. İshâk ve başkaları şöyle demişlerdir: Burada: "(لِيَكُونَ): *olması için*" buyruğunun başındaki lam, lam-ı ta'lil (sebep bildiren) lam değil, lam-ı akıbettir (neticede ne olacağını bildirmek için kullanılan lam)'dır. (Mealde bunun için: sonunda denilmiştir.) Çünkü onlar onu kendilerine düşmanlık etsin ve tasa sebebi olsun diye almamışlardı.

Şüphe yok ki lafzın zahiri onların bu söylediklerini gerektirmektedir. Ancak siyakın anlamına bakılacak olursa lam'ın talil için olduğu görülür. Çünkü buyruğun anlamı şudur: Yüce Allah'ın onları Mûsâ'yı ırmaktan almaları için musahhar kılması onlara düşman olsun, tasa sebebi olsun diye idi. Böylelikle bu anlamı ile onların Mûsâ'dan çekinmelerinin, tedbirlerinin geçersizleştirilmesini anlatmakta daha beliğ bir ifade olur. Bundan dolayı da yüce Allah: "Muhakkak Firavun, Haman ve orduları suçlu kimselerdi" buyurmaktadır.

Mü'minlerin emiri Ömer b. Abdulaziz'in yüce Allah'ın kaderi yazmış olmasını ve onun gerçekleşen kaderlerinin bilgisinin ezeli bilgisinde yer almış olduğunu yalanlayan Kaderiye'ye mensup birtakım kimselere şunu yazdığı rivayet edilmiş bulunmaktadır: Mûsâ da Allah'ın ezeli ilminde Firavun için bir düşmanlık ve bir tasa sebebi idi. Nitekim yüce Allah: *"Firavun'a, Haman'a ve ordularına da onlardan korka geldiklerini gösterelim"* buyurmuştur. Halbuki sizler: Firavun dileseydi Mûsâ'ya bir dost ve onun bir yardımcısı olabilirdi diyorsunuz. Yüce Allah ise: *"Çünkü onlara bir düşman, bir tasa olacaktı"* buyurmaktadır."

Scanned with CamScanner

Yüce Allah'ın: *"Firavun'un hanımı dedi ki: Benim için de, senin için de bir gözbebeğidir, onu öldürmeyin. Belki bize faydalı olur yahut onu evlat ediniriz. Onlarsa farkında değillerdi"* buyruğu da şu demektir: Firavun onu görünce bu çocuğun İsrâil oğullarından birisi olması korkusuyla onu öldürmek istedi. Ancak hanımı Müzahim kızı Asiye onu savunup, korumaya, Firavun'a sevdirmeye koyularak: "Benim için de, senin için de bir gözbebeğidir" dedi. Firavun: Senin için olabilir, benim ise değildir dedi. Gerçekten de böyle oldu. Allah Mûsâ sayesinde Asiye'ye hidayet verdi ve Mûsâ elleriyle Firavun'u da helak etti. Daha önce Tâhâ sûresinde fütun hadisinde[485] bu kıssa İbn Abbâs'tan merfu bir rivayet olarak uzun uzadıya geçmiş bulunmaktadır. Söz konusu bu rivayet Nesâî ve başka hadis kaynaklarında zikredilmiştir.

*"Belki bize faydalı olur"* buyruğunda söz konusu olan bu fayda Firavun'un hanımı için gerçekleşmiş, Allah Mûsâ sebebiyle ona hidayet vermiş yine onun vesilesiyle cennette ona yer ayırmıştır. *"Yahut onu evlat ediniriz"* buyruğuna gelince: Hanımı onu evlat edinmek istemişti. Çünkü onun Firavun'dan çocuğu olmamıştı.

Yüce Allah'ın: *"Onlarsa farkında değillerdi"* yani onların Mûsâ'yı almalarından gerçekleştirmeyi dilediği pek büyük hikmeti ve son derece kesin ve etkileyici delilin ne olduğunu bilememişlerdi.

وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾

*10. Mûsâ'nın annesi kalbi bomboş sabahı etti. Şayet inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik az kalsın onu açıklayıverecekti.*

485 Tâhâ sûresi 40. âyetin tefsirinde geçen bu hadis vahi bir hadistir.

Scanned with CamScanner

*11. Anası (Mûsâ'nın) kız kardeşine: "Git, onu izle" dedi. Onlar farkında olmaksızın onu uzaktan gözetledi.*

*12. Önceden biz onun sütanalarının memesini almamasını sağlamıştık. Bunun üzerine (kız kardeşi) dedi ki: "Sizin için ona bakacak, hem de ona iyilikte bulunacak bir aile göstereyim mi?"*

*13. Biz onu böylece anasına geri çevirdik ki (onunla) gözü aydın olup, üzülmesin ve gerçekten Allah'ın vaadinin hak olduğunu da bilsin diye fakat onların çoğu bilmezler.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah çocuğu denizde başını alıp gidince Mûsâ'nın annesinin kalbinin Mûsâ dışında dünya ile ilgili hiçbir hususu hatırına getirmeyip, düşünmeyen bomboş bir şekilde sabahı ettiğini bildirmektedir. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Mücâhid, İkrime, Said b. Cubeyr, Ebû Ubeyde, Dahhâk, Hasan-ı Basrî, Katâde ve başkaları yapmıştır.

*"Şayet inananlardan olsun diye kalbini pekiştirmeseydik az kalsın onu açıklayıverecekti."* İleri derecedeki üzüntü, keder ve esefinden ötürü nerdeyse bir çocuğunun gittiğini açığa vuracak, durumunu haber verecekti. Evet, Allah ona sabır ve sebat vermemiş olsaydı böyle yapacaktı.

*"Anası kız kardeşine, git onu izle, dedi."* Yani anası kızına -ki kendisine söyleneni belleyecek yaşta idi- emrederek: *"Git, onu izle"* dedi. Onu takip et ve ona dair haberleri topla. Şehirde çeşitli yerlerde onun durumunun ne olduğunu öğren. Kız kardeşi de bu maksatla çıktı. "Onlar farkında olmaksızın onu uzaktan gözetledi." İbn Abbâs yan taraftan gözetledi derken, Mücâhid uzaktan gözetledi diye açıklamıştır. Katâde: Asıl maksadı ona bakmak değilmişçesine ona bakmaya koyuldu. Çünkü Mûsâ (a.s) Firavun'un sarayında yerleşip, kralın hanımı onu sevip, Firavun'un elinden onu kurtarınca evlerinde bulunan sütannelerini ona süt emzirmesini sağlamaya çalıştılar ama kendisi hiçbir memeyi almadı ve onlardan süt emmeyi bir türlü kabul etmedi. Ona süt verebilecek uygun bir kadını bulmak ümidiyle onu alıp çarşıya çıktılar. Kız kardeşi de Mûsâ'yı ellerinde görünce onu tanıdı ama o bunu açığa vurmadığı gibi, onlar da onu fark etmediler.

Yüce Allah: *"Önceden biz onun sütanalarının memesini almasını haram kılmıştık."* Buradaki haram kılış kaderi bir haram kılıştır (almamasını sağ-

Scanned with CamScanner

lamak anlamında). Bu Allah'ın ona bir ikramı idi, onu başka bir kadının memesinden emmekten korumuştu. Diğer taraftan yüce Allah bunu önceleri korku içerisinde iken, daha sonra güven içerisinde oğluna süt vermesi için annesine dönmesi için bir sebep olarak bunu takdir buyurmuştu. Kız kardeşi ona süt verecek kimse bulmak hususundaki şaşkınlıklarını görünce *"dedi ki: Sizin için ona bakacak, hem de ona iyilikte bulunacak bir aile göstereyim mi?"* İbn Abbâs dedi ki: Kız kardeşi bu sözleri söyleyince onu yakaladılar ve onun durumundan şüphelenerek: Bunların ona iyilik yapacaklarını, ona şefkatli ve merhametli davranacaklarını nereden biliyorsun dediler. O da: Ona iyilikte bulunmaları, şefkat ve merhamet göstermeleri, hükümdara sütannelik yapmaları ve böylelikle ondan yararlanacaklarını düşünmeleridir deyince onu serbest bıraktılar. Kız kardeşi onlara bu sözleri söyleyip, onların kendisine verebilecekleri eziyetlerden kurtulunca onunla birlikte evlerine gittiler. Onu alıp Mûsâ'nın annesinin yanına gittiler. Annesi ona memesini verince hemen memesini aldı. Bundan dolayı son derece sevindiler, müjdeci kişi hükümdar Firavun'un hanımının yanına gitti (müjdeyi verdi). O da Mûsâ'nın annesini çağırdı, ona ikram ve ihsanda bulundu, ona çok miktarda bağışlar yaptı. Gerçekte onun annesi olduğunu da bilmiyordu. Bunu yapmasının sebebi ise memesini kabul etmesi idi. Daha sonra Asiye ondan yanında kalarak Mûsâ'yı emzirmesini istedi. Annesi bunu kabul etmeyip: Benim kocam ve çocuklarım var, senin yanında kalamam dedi ama eğer evimde onu emzirmemi arzu ediyorsan emziririm dedi. Firavun'un hanımı da onun bu isteğini kabul etti, ona devamlı nafaka verdi, onu koruyup gözetti, elbiseler ve bol ihsanlar, bağışlarda bulundu. Böylelikle Mûsâ'nın annesi çocuğuyla birlikte halinden memnun ve hoşnut edilmiş olarak geri döndü. Allah da korkusundan sonra ona izzet, mevki, bol gelen bir rızık ile güvenliğe kavuşturdu.

[5106] Bundan dolayı hadiste şöyle denilmektedir: *"Bir iş yapıp da yaptığı o işinde hayır ümit eden bir kimsenin misali kendi çocuğunu emzirip, ücretini de alan Mûsâ'nın annesinin misaline benzer."*[486]

Mûsâ'nın bu darlığı ile sıkıntıdan kurtulması arasında ancak bir gün bir gece gibi ya da ona yakın kısa bir süre geçmişti. Doğrusunu da en iyi bilen

486 Bu hadisi bu lafız ile müsned olarak görmedim. İbn Adiyy, I, 295'te Muaz'dan merfu olarak şu rivayeti nakletmiştir: "Benim ümmetim arasından ümmetimden (birileri adına) hac yapanın misali Mûsâ'nın annesinin misaline benzer..." Bununla birlikte senedi zayıftır.

Scanned with CamScanner

Allah'tır. Bütün işler elinde ve tasarrufunda bulunan Allah'ın şanı ne yücedir. O her türlü eksiklikten münezzehtir. Onun dilediği her şey olur. O kendisine karşı takvalı olan herkes için keder ve üzüntüden sonra bir kurtuluş, her darlıktan sonra bir çıkış yolu gösterir. Bundan dolayı yüce Allah: *"Biz onu böylece anasına geri çevirdik ki (onunla) gözü aydın olup"* onun için *"üzülmesin ve gerçekten Allah'ın vaadinin hak olduğunu da bilsin diye"* yani Allah'ın onu kendisine geri çevireceği ve onu rasûllerden kılacağına dair vaadinin hak olduğunu bilsin diye. İşte o da Mûsâ'nın kendisine geri gelmesi ile birlikte artık onun rasûllerden bir rasûl olacağından kesin olarak emin oldu. Bundan dolayı onu terbiye ederken hem tabiat gereği, hem şeriat gereği gerektiği gibi ona davrandı.

Yüce Allah'ın: *"Fakat onların çoğu bilmezler"* buyruğuna gelince: Onlar Allah'ın fiillerindeki hikmetlerini ve övülmeye değer akıbetlerini bilmezler. Şanı yüce Allah fiilleri dolayısıyla dünyada da, ahirette de kendisine hamdedilendir. Bazen nefislerin hoşuna gitmeyen birtakım hususlar olmakla birlikte aslında onun akıbeti çok hoş ve güzeldir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde şöyle buyurmaktadır: *"Bazen hoşlanmadığınız bir şey sizin için hayırlı olur."* (Bakara, 216); *"Çünkü hoşunuza gitmeyen bir şeyde Allah pek çok hayır takdir etmiş olabilir."* (Nisâ, 19)

وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰٓ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًاۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي
الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾ وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ
فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِۖ هَٰذَا مِنْ شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِۦۖ فَاسْتَغَٰثَهُ ٱلَّذِي
مِنْ شِيعَتِهِ عَلَى ٱلَّذِي مِنْ عَدُوِّهِۦ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِۖ قَالَ هَٰذَا
مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِۖ إِنَّهُ عَدُوٌّ مُضِلٌّ مُبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ
نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُۥٓۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾ قَالَ رَبِّ بِمَآ
أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾

***14. Kıvamına erip, olgunlaşınca biz ona hüküm ve ilim verdik. Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız.***

Scanned with CamScanner

*15. Şehre ahalisinin olmadığı bir vakitte girdi. Orada birbiri ile dövüşen iki adam buldu. Şu kendi taraftarından, öbürü düşmanından. Taraftarlarından olan, düşmanından olana karşı kendisinden yardım istedi. Mûsâ ona bir yumruk vurmakla ölümüne sebep olunca "bu şeytanın işindendir. Şüphesiz ki o apaçık saptırıcı bir düşmandır" dedi.*

*16. "Rabbim gerçekten ben nefsime zulmettim. Onun için bana mağfiret eyle" dedi. O da ona mağfiret etti çünkü o gafurdur, rahimdir.*

*17. Dedi ki: "Rabbim bana verdiğin nimet hakkı için artık günahkarlara arka çıkmam."*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz Mûsâ (a.s)'ın ilk hallerini söz konusu ettikten sonra ve kuvvetleri itibariyle kıvam bulup olgunlaşınca Allah'ın kendisine hüküm ve ilim verdiğini söz konusu etmektedir. Mücâhid "kasıt nübüvvettir" demiştir.

*"Biz iyi davrananları işte böyle mükâfatlandırırız."* Sonra yüce Allah kendisi için takdir etmiş olduğu nübüvvet ve onunla konuşmak mertebesine varış sebebi olan Kıpti bir kişiyi öldürmesi meselesini zikretmektedir. Onu öldürmesi de Mısır topraklarından Medyen topraklarına çıkıp gitmesine sebep olmuştu. Yüce Allah bunun için: *"Şehre ahalisinin haberi olmadığı bir vakitte girdi"* buyurmaktadır. İbn Cureyc, Atâ el-Horasânî'den, o İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletti: Şehre girdiği vakit akşam ile yatsı arası idi. İbnu'l-Münkedir de Atâ b. Yesar'dan, o İbn Abbâs'tan: Bu günün tam orta vakti idi dediğini nakletmektedir. Said b. Cubeyr, İkrime, Süddî ve Katâde de böyle demiştir.

Mûsâ şehirde birbiriyle dövüşen yani vuruşan ve birbiriyle çekişen iki adam buldu. Onlardan birisi kendi taraftarlarından yani İsrâil oğullarından idi, öteki ise düşmanlarından yani Kıpti birisi idi. Bu açıklamayı İbn Abbâs, Katâde, Süddî ve Muhammed b. İshâk yapmıştır. İsrâil oğullarından kişi Mûsâ (a.s)'dan kendisine yardım etmesini istedi. Mûsâ da insanların bir şeylerden haberlerinin olmadığı bu zamanı fırsat buldu ve Kıpti olanın üzerine hücum etti. *"Mûsâ ona bir yumruk vurmakla ölümüne sebep oldu."* Mücâhid dedi ki: Yani elini kapatıp, yumruk yaparak ona vurdu. Katâde ise: Beraberindeki bir asa ile ona vurdu diye açıklamıştır. Bu da onun ölümüne sebep oldu.

Scanned with CamScanner

Mûsâ: *"Bu şeytanın işindendir. Şüphesiz ki o apaçık, saptırıcı bir düşmandır dedi. Rabbim gerçekten ben nefsime zulmettim, onun için bana mağfiret eyle dedi. O da ona mağfiret etti çünkü o gafurdur, rahimdir. Dedi ki: Rabbim bana verdiğin nimet hakkı için"* bana lütfettiğin yüksek makam, güç ve ihsanların hakkı için yemin ediyorum *"artık günahkârlara"* seni inkâr eden, emrine muhalefet eden kâfirlere *"arka çıkmam"* yardımcı olmam.

فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا الَّذِي اسْتَنْصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُۥ قَالَ لَهُ مُوسَىٰٓ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّآ أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا ۚ قَالَ يَا مُوسَىٰٓ أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًۢا بِالْأَمْسِ ۖ إِنْ تُرِيدُ إِلَّآ أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾

*18. Nihayet şehirde korku ile gözetleyerek sabahı etti. Baktı ki dün kendisinden yardım isteyen yine ona feryat ediyordu. Mûsâ ona: "Gerçekten sen apaçık azgın bir kimsesin" dedi.*

*19. İkisinin de düşmanı olanı yakalamak isteyince dedi ki: "Ey Mûsâ dün bir kişiyi öldürdüğün gibi, beni de mi öldürmek istiyorsun. Sen ancak yeryüzünde bir zorba olmak istersin fakat ıslah edicilerden olmak istemezsin."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Kıpti'yi öldürdükten sonra Mûsâ (a.s)'ın durumunu haber vererek onun şehirde *"korku ile gözetleyerek sabahı etti"*ğini yani yaptığından ötürü kederli ve endişeli olup, bundan dolayı nelerin olabileceğini dikkatle izleyip, gözlemlemeye koyulduğunu haber vermektedir.

Bir yoldan geçerken dün kendisinden o Kıpti olana karşı yardım isteyen kişinin bir başkası ile kavga etmekte olduğunu gördü. Mûsâ yoldan geçince bu sefer yine ondan diğerine karşı yardımını istedi. Buna karşılık Mûsâ kendisine: *"Gerçekten sen apaçık, azgın bir kimsesin"* dedi. Yani sen azgınlığı açıkça ortada olan, çok şerli birisisin dedikten sonra o Kıpti'yi yakalamayı kararlaştırdı. İsrâil oğullarından olan kişi güçsüz, çaresiz ve zelil olduğundan ötürü bu sözleri de söylediğini işittiği Mûsâ'nın üzerine gelmek maksadı ile

Scanned with CamScanner

yürüdüğüne inandı. Bundan dolayı kendisini korumak amacıyla: *"Ey Mûsâ, dün bir kişiyi öldürdüğün gibi beni de mi öldürmek istiyorsun"* dedi. Böyle demesinin sebebi bu durumu bir kendisinin, bir de Mûsâ (a.s)'ın bilmesi idi. Kıptilerden olan diğeri onun bu sözünü işitir işitmez ağzından kaptığı gibi derhal Firavun'un kapısına gitti ve oradakilere bunu söyledi. Firavun da bunu öğrenince kızgınlığı arttı ve Mûsâ'yı öldürmeyi kararlaştırdı. Bunun için takip edilmesini istediler, bu maksatla huzura getirilmesi için arkasından da takipçiler gönderdiler.

وَجَآءَ رَجُلٌ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾

*20. Derken şehrin uzak tarafından bir adam seğirterek geldi. Dedi ki: "Ey Mûsâ! İleri gelenler seni öldürmek için hakkında danışıyorlar. Çık, git muhakkak ben sana öğüt verenlerdenim."*

**Tefsiri:**

*"Derken şehrin uzak tarafından bir adam seğirterek geldi."* Bu kişiyi *"adam"* olmakla nitelendirmesi farklı bir yoldan gelmesi idi. Bu kişi Mûsâ'nın arkasından gönderilenlerin izledikleri yoldan ayrı en yakın olan yolu takip etti ve onlardan önce Mûsâ'nın yanına vardı. Mûsâ'ya: Ey Mûsâ *"ileri gelenler seni öldürmek için hakkında danışıyorlar"* bu hususta birbirleriyle istişare ediyorlar. Bunun için şehirden *"çık, git muhakkak ben sana öğüt verenlerdenim."*

فَخَرَجَ مِنْهَا خَآئِفًا يَتَرَقَّبُ قَالَ رَبِّ نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَآءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّي أَنْ يَهْدِيَنِي سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتَّىٰ يُصْدِرَ الرِّعَآءُ وَأَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقَىٰ لَهُمَا ثُمَّ تَوَلَّىٰ إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَآ أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾

Scanned with CamScanner

*21. Bunun üzerine korku ile etrafı gözeterek o şehirden çıkıp: "Rabbim beni zalimler topluluğundan kurtar" dedi.*

*22. Medyen'e doğru yönelince: "Umarım Rabbim beni doğru yola iletir" dedi.*

*23. Medyen suyuna varınca üst tarafında (davarlarını) sulayan bir grup insan buldu. Onların berisinde ise karışmasın diye (koyunlarını) kollayan iki hanım buldu. "Haliniz nedir" dedi. "Çobanlar gidinceye kadar biz sulamayız. Babamız ise çok yaşlı bir ihtiyardır" dediler.*

*24. Nihayet onların yerine davarlarını suladıktan sonra bir gölgeye varıp: "Rabbim doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım" dedi.*

**Tefsiri:**

O adam Mûsâ'ya Firavun'un ve devlet erkânının onun hakkında almış oldukları kararı haber verince tek başına Mısır'dan çıktı. Bundan önce böyle bir alışkanlığı yoktu. Aksine refah, nimet içerisinde ve başkanlık makamında olan birisi idi. *"Bunun üzerine korku ile etrafı gözeterek"* etrafına dikkatle bakarak *"o şehirden çıkıp: 'Rabbim beni zalimler topluluğundan kurtar' dedi."* Firavun'dan ve benzerlerinden kurtar demektir. İlim adamlarının naklettiklerine göre şanı yüce Allah ona at üzerinde bir melek gönderdi ve ona yolu gösterdi. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

*"Medyen'e doğru yönelince"* yani geniş ve rahat bir yola koyulunca sevindi ve *"umarım Rabbim beni doğru yola iletir dedi."* Beni en doğru olan yola ileteceğini ümit ederim dedi. Allah da ona beklentisini verdi. Dünyada da, ahirette de onu en doğru yola iletti. Onu hem hidayete ileten, hem hidayete erdirilmiş birisi yaptı.

*"Medyen suyuna varınca"* yani Medyen'e varınca suyuna gitti. Medyen'in davar çobanlarının gittikleri bir kuyuları vardı. *"Üst tarafında (davarlarını) sulayan bir grup insan"* yani bir topluluk *"buldu. Onların gerisinde ise karışmasın diye (koyunlarını) kollayan iki hanım buldu."* Bu hanımlar koyunlarının kendilerine bir rahatsızlık verilmemesi için o çobanların koyunlarıyla karışmamasına dikkat ediyor, koyunlarını kolluyorlardı. Mûsâ (a.s) onları görünce onlara acıdı, merhamet etti. *"Haliniz nedir dedi."* Yani siz de neden bunlarla birlikte sulanıyorsunuz. *"Çobanlar gidinceye kadar biz sulamayız."* Yani biz ancak bunlar sulama işlerini bitirdikten sonra sulayabiliriz. *"Babamız ise çok*

Scanned with CamScanner

*yaşlı bir ihtiyardır dediler."* Yani bizi gördüğün duruma iten sebep budur dediler. Yüce Allah *"nihayet onların yerine davarlarını suladıktan sonra..."* buyurmaktadır.

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe dedi ki... Ömer b. el-Hattab (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Mûsâ (a.s) Medyenlilerin suyuna varınca o suyun başında davarlarını sulayan bir grup insan buldu. Onlar sulama işlerini bitirince tekrar kuyunun ağzını taşla kapattılar. O taşı ancak on kişi kaldırabiliyordu. Mûsâ koyunlarını karışmasın diye kollayan iki hanımı görünce haliniz nedir dedi. Onlar da durumlarını ona anlattılar. Mûsâ gidip taşı kaldırdı. Sonra da sadece çektiği bir kova koyunların suya kanmalarına yetti. Rivayetin senedi sahihtir.

*"Sonra bir gölgeye varıp: Rabbim doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım dedi."* İbn Abbâs dedi ki: Mûsâ Mısır'dan Medyen'e beraberinde sebze ve ağaç yaprağı dışında yiyecek hiçbir şey olmadığı bir halde çıktı. Ayakkabısı da yoktu. Medyen'e vardığında aşırı derecede yorgun ve bitkin düşmüştü. Allah'ın yarattıklarının seçkinlerinden olduğu halde gölgeye çekilip oturdu. Karnı ise açlıktan sırtına yapışmıştı. Adeta yediği bakliyatın yeşilliği karnının içinde görülüyor gibiydi. Kendisinin bir yarım hurmaya dahi ihtiyacı vardı.

*"Gölgeye varıp"* buyruğu ile ilgili olarak İbn Abbâs, İbn Mes'ud ve Süddî dediler ki: O bir ağacın gölgesi altında oturdu. İbn Cerîr dedi ki: Bana el-Huseyn b. Amr el-Ankazi tahdis ettiğine göre Abdullah b. Mes'ud şöyle dedi: Ben bir deve sırtında iki gece hızlıca yol aldım. Nihayet Medyen'de sabahı ettim. Mûsâ'nın gölgesine sığındığı ağacı sordum. Onun yeşil bir ağaç olduğunu gördüm. Acıkmış olan devem o ağaca gidip ondan ağzına birkaç yaprak aldı. Bir süre ağzında çiğneyip durduktan sonra onları çıkardı. Bunun üzerine Mûsâ (a.s) için Allah'a dua ettim sonra da ayrılıp gittim.[487]

İbn Mes'ud'dan gelen bir rivayette belirtildiğine göre o -ileride geleceği üzere- yüce Allah'ın kendisinden Mûsâ ile konuştuğu ağacın yanına gitmişti... Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Süddî dedi ki: Bu ağaç bir Arabistan kirazı ağacı idi.

---

487 Mevkuf, zayıf bir senettir. el-Huseyn b. Amr hakkında Ebû Zur'a: Doğru söz söylemeyen birisi idi demiştir. Ayrıca Ebû İshâk an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. O tedlis yapan bir ravidir.

Scanned with CamScanner

Atâ b. es-Saib dedi ki: Mûsâ: *"Rabbim, doğrusu bana indireceğin hayra muhtacım"* dediği zaman sözlerini o kadına duyurmuş oldu.

فَجَآءَتْهُ إِحْدَاهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَآءٍ قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ
لِيَجْزِيَكَ أَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا
تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ إِحْدَاهُمَا يَآ أَبَتِ
اسْتَأْجِرْهُ ۖ إِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَأْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْأَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنِّي أُرِيدُ
أَنْ أُنْكِحَكَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ ۖ فَإِنْ
أَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ۖ وَمَآ أُرِيدُ أَنْ أَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِي إِنْ
شَآءَ اللَّهُ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذَٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ أَيَّمَا الْأَجَلَيْنِ
قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللَّهُ عَلَى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

*25. Sonra onlardan birisi utana utana yürüyerek ona gelip: "Bize suladığının ücretini sana vermek üzere babam seni çağırıyor" dedi. Onun yanına gelip kıssayı ona anlatınca: "Korkma o zalimler topluluğundan kurtuldun" dedi.*

*26. İkisinden biri dedi ki: "Babacığım onu ücretle tut. Çünkü senin ücretle tuttuklarının en iyisi kudretli ve emin bir kişidir."*

*27. Dedi ki: "Sekiz yıl bana hizmet etmen üzere bu iki kızımdan birini sana nikâh edeyim istiyorum. Eğer ona tamamlarsan bu senin bir lütfun olur. Bununla beraber sana zorluk çektirmek de istemem. İnşallah beni iyilerden bulacaksın."*

*28. Dedi ki: "Bu seninle benim aramdadır. İki vadeden hangisini bitirirsem aleyhime bir düşmanlık olmasın. Allah da bu söylediğimize vekildir."*

**Tefsiri:**

Hanımlar koyunlarıyla birlikte babalarının yanına çabucak geri dönünce onların durumunda ve çabuk gelişlerinde bir farklılık olduğunu anladı ve kendilerine durumu sorunca onlar da Mûsâ (a.s)'ın yaptığını ona anlattılar.

Scanned with CamScanner

Babaları kızlarından birisini Mûsâ'yı babasının yanına davet etmek üzere gönderdi. Yüce Allah bunu dile getirmek üzere: *"Sonra onlardan birisi utana utana yürüyerek ona geldi"* buyurmaktadır. Yani mü'minlerin emiri Ömer (radıyallâhu anh)'dan rivayet edildiği üzere gömleğinin yeni ile yüzünü örterek gelip hür kadınların asil ve iffetli yürüyüşüyle yürüyordu.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Amr b. Meymun dedi ki: Ömer (radıyallâhu anh) dedi ki: Kadın utanarak elbisesi ile yüzünü örterek geldi. O sıradan bir kadın gibi çokça girip çıkan bir kadın değildi. Bu senedi sahih bir rivayettir.

Cevherî dedi ki: (*Sıradan* anlamını verdiğimiz) selfa erkek cesur erkekler için kullanılır. Kadınlar için ise cüretkâr ve bozuk davranışlı kadın hakkında kullanılır, dişi develer için de hızlıca yürüyenler için kullanılır.

*"Bize suladığının ücretini sana vermek üzere babam seni çağırıyor dedi."* Bu oldukça edeplice kullanılmış bir ifadedir. Şüpheli bir anlamın hatıra gelmemesi için ondan mutlak olarak gelmesini istemeyip, aksine: *"Bize suladığının ücretini sana vermek üzere babam seni çağırıyor"* dedi. Yani koyunlarımızı suladığının karşılığını vererek seni mükâfatlandırmak istiyor. *"Onun yanına gelip kıssayı ona anlatınca"* yani Mûsâ ona durumunu anlatıp, kendi şehrinden çıkmasına sebep olan olayı da aktarınca *"korkma, o zalimler topluluğundan kurtuldun dedi."* Müfessirler bu adamın kim olduğu hususunda çeşitli farklı görüşlere sahiptirler. Bu görüşlerden birisine göre bu Medyenlilere peygamber olarak gönderilmiş Nebî Şuayb (a.s)'dır. Çoğunun kabul ettiği meşhur görüş de budur. Hasan-ı Basrî ve başkaları böyle demişlerdir. Ayrıca İbn Ebî Hâtim de bunu rivayet ederek Mâlik b. Enes'ten Mûsâ'nın kendisine kıssayı anlatmış olduğu kişinin Şuayb olduğuna dair bir rivayet kendisine ulaşmıştır.

*"Korkma o zalimler topluluğundan kurtuldun, dedi."*

[5107] Taberânî'nin, Seleme b. Sa'd el-Anezi'den rivayet ettiğine göre o Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna bir heyet ile birlikte gitmiş. Allah Rasûlü kendisine: *"Şuayb'ın kavmi ve Mûsâ'nın dünürlerine merhaba! Sen hidayete erdirilmiş birisi olasın."* dedi.[488]

488 Senedi zayıftır. Bezzâr, 2828; Taberânî, 6364'de Seleme b. Sâd'ın rivayet ettiği senedi zayıf bir hadis olarak kaydetmiştir. Mecma, 6590'da: Senedinde kendilerini tanımadığım raviler vardır demektedir. Hâfız İbn Hacer de el-İsabe, II, 65'de böyle demiştir.

Scanned with CamScanner

Başkaları da: Hayır, bu kişi Şuayb'in kardeşinin oğlu idi demiştir. Şuayb'in kavminden iman etmiş bir adamdır da söylenmiştir. Daha başkaları: Şuayb, Mûsâ (a.s) zamanından uzun bir süre önce yaşamıştır demişlerdir. Çünkü o kendi kavmine: *"Lut kavmi de sizden uzak değildir."* (Hûd, 89) demişti. Lut kavmi ise Kur'ân nassı ile İbrâhim el-Halil (a.s) zamanında helak edilmişlerdi. İbrâhim (a.s) ile Mûsâ (a.s) arasında ise birden çok kimsenin zikrettiği üzere 400 yıldan daha fazla bir süre geçmiştir. Şuayb'ın uzun bir süre yaşadığına dair söylenenlere gelince -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- böyle bir çıkmazdan kurtulmak için söylenmiş olmalıdır. Diğer taraftan bu zatın Şuayb olmadığını güçlendiren hususlardan birisi de şudur: Eğer bu zat Şuayb (a.s) olsaydı burada Kur'ân-ı Kerim'de onun adının zikredilmesine çok yaklaşılmış bulunmaktadır. Bazı hadislerde Mûsâ (a.s) ile ilgili kıssada Şuayb'ın adının açıkça zikredilmesine dair gelen rivayetlerin ise senedi sahih değildir. Biraz sonra yüce Allah'ın izniyle zikredeceğimiz gibi.

Diğer taraftan İsrâiloğullarının kaynaklarında bulunan ifadelere göre bu adamın adı Yesrun idi. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Abdullah b. Mes'ud'un oğlu Ebû Ubeyde de: Yesrun, Şuayb (a.s)'ın kardeşinin oğludur demiştir. Ebû Hamza'nın, İbn Abbâs'tan rivayetine göre ise Mûsâ'yı ücretle çalıştıran (ve ona kızını veren) kişinin adı Medyen'in sahibi (lideri) Yesrâ idi demiştir. Bunu İbn Cerîr rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: Doğrusu bunun ancak nakledilen bir haber ile bilineceğidir. Bu hususta ise delil olarak görülmesi gereken bir haber bulunmamaktadır.

*"İkisinden biri dedi ki: 'Babacığım onu ücretle tut çünkü senin ücretle tuttuklarının en iyisi kudretli ve emin bir kişidir."* Yani o adamın iki kızından birisi -denildiğine göre bu Mûsâ (a.s)'ın arkasından onu çağırmak üzere gidenleri idi- babasına: *"Babacığım onu ücretle tut"* demişti. Bu koyunları otlatmak için onu tut. Ömer, İbn Abbâs, Kadı Şureyh, Ebû Mâlik, Katâde, Muhammed b. İshâk ve daha başkalarının dediklerine göre onlardan biri: *"Çünkü senin ücretle tuttuklarının en iyisi kudretli ve emin bir kişidir"* deyince, babası kızına: Bunu nereden biliyorsun diye sormuş, kızı da şöyle demişti: O ancak on kişinin kaldırabileceği kocaman bir taşı tek başına kaldırdı. Onunla birlikte geldiğim vakit de ben önünden gidiyordum. Bana: Sen arkamdan yürü, yol kavşağına gelecek olursak sen bir küçük taş at, ben de onunla yolun neresinden gideceğimi anlarım, dedi diyerek cevap vermişti.

Scanned with CamScanner

Süfyân es-Sevrî, Ebû İshâk'tan, o Ebû Ubeyde'den, o Abdullah b. Mes'ud'dan şöyle dediğini nakletti: İnsanlar arasında en ferasetli olanlar şu üç kişidir: Ömer hakkında (halife olarak) beklentilerini dile getirdiği sırada Ebû Bekir *"buna değer ver, iyi bak"* (Yusuf, 21) diyen Yusuf'u pazardan alan kişi ve Mûsâ (a.s) hakkında: *"Babacığım onu ücretle tut çünkü senin ücretle tuttuklarının en iyisi kudretli ve emin bir kişidir"* diyen o hanımdır.

Babası dedi ki: *"Sekiz yıl bana hizmet etmen üzere bu iki kızımdan birini sana nikâh edeyim istiyorum."* Yani bu yaşlı ve ihtiyar adam kendisinden koyunlarını otlatmasını ve iki kızından birisini onunla evlendirmeyi istedi. Şuayb el-Cebei dedi ki: Bu iki kızının adı Safura ile Leyya idi. Muhammed b. İshâk da: Safura ve Şerefa, Leyya da denilir demiştir.

Hanefi mezhebi âlimleri bu âyet-i kerimeyi ben sana bu iki köleden birisini yüze satıyorum deyip, diğerinin aldım demesi şeklindeki alışverişin sahih olduğuna delil göstermişlerdir. Doğrusunu en iyi bilen de Allah'tır.

*"Bana sekiz yıl hizmet etmen üzere... eğer onu tamamlarsan o senin lütfun olur."* Yani bana sekiz yıl hizmet etmen şartıyla bu iki kızımdan birisini sana nikâhlayayım istiyorum. Şayet sen kendiliğinden fazladan iki seneyi de (bağış olarak) hizmet edecek olursan bu sana kalmış bir şeydir. Yoksa sekiz yıl yeter. *"Bununla beraber sana zorluk çektirmek de istemem. İnşallah beni iyilerden bulacaksın."* Sana zorluk çıkarmayacağım, seni rahatsız etmeyeceğim, seninle tartışmayacağım.

İlim adamları bu âyet-i kerimeyi İmam Evzâî'nin bir kimsenin diğerine: Bunu sana peşine on ya da vadeli yirmiye satıyorum demesinin sahih olacağına, müşterinin de bunlardan birisini seçip almasının sahih olacağı şeklindeki görüşüne delil göstermişlerdir.

[5108] Ebû Dâvûd'un Sünen'inde rivayet edilmiş bulunan *"Kim bir alışverişte iki alışveriş yaparsa, ya onlardan daha düşük olanını kabul eder yahut faizi tercih etmiş olur."*[489] hadisi bu kanaate delil olarak yorumlanmıştır.

489 Ebû Dâvûd, 3461; Hakim, II, 45; İbn Hibbân, 4974; Beyhakî, III, 343 Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadis olarak. Senedi Muhammed b. Amr dolayısıyla hasendir. Hakim ise Müslim'in şartına göre senedinin sahih olduğunu belirtmiş, Zehebî de ona muvafakat etmiştir.

Scanned with CamScanner

Ancak bu âyetin ve bu hadisin bu kanaate delil gösterilmesi tartışılır. Uzun bir konu olduğundan dolayı bunun genişçe açıklanacağı yer burası değildir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Diğer taraftan İmam Ahmed mezhebine mensup olanlarla, onların izleyicileri işçinin yiyeceği ve giyeceği karşılığında ücretle tutulmasının sahih olduğuna bu âyeti delil göstermişlerdir. Ayrıca bu hususta Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd İbn Mâce'nin Sünen adlı eserinde zikretmiş olduğu rivayeti de destekleyici bir delil olarak almışlardır. İbn Mâce şöyle demektedir:

[5109] Ücretlinin yiyeceği karşılığında çalıştırılması bahsi: Bize Muhammed b. el-Mûsâffa el-Hımsi tahdis etti... Ali b. Rebâh dedi ki: Ben Utbe b. en-Nuder'i şöyle derken dinledim: Biz Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzurunda idik. O *"Ta, sin, mim"* (Kasas, 1) buyruğunu okudu. Nihayet Mûsâ'nın kıssasına kadar gelince şöyle buyurdu: *"Mûsâ fercinin iffetini korumak, karnını da doyurmak karşılığında sekiz yıl* -yahut on yıl- ücret ile çalışmayı kabul etti."[490]

Bu hadis bu yoldan zayıftır çünkü Mesleme b. Ali el-Huşeni ed-Dımaşki el-Bilati hadis imamları nezdinde rivayeti zayıf kabul edilmiş birisidir. Bununla birlikte bu hadis bir başka yoldan da rivayet edilmiştir. Bunun da senedinde tartışılacak taraflar vardır.

[5110] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Ali b. Rebâh el-Lahmi dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından Utbe b. Nuder es-Sulemi'yi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu diye tahdis ederken dinledim: *"Mûsâ fercinin iffetini korumak ve karnını doyurmak karşılığında ücretle çalıştı."*[491]

Yüce Allah Mûsâ (a.s) hakkında haber vererek şöyle buyurmaktadır: *"Dedi ki: 'Bu seninle benim aramdadır. İki vadeden hangisini bitirirsem aleyhime bir düşmanlık olmasın. Allah da bu söylediğimize vekildir."* Mûsâ kayınpederine şöyle demişti: Senin beni sekiz yıl çalıştırmak üzere ücretle tuttuğun hükmü dediğin gibi olsun. Yine dediğin gibi eğer ona tamamlayacak

490 İbn Mâce, 2444. Senedi oldukça zayıftır. İki illeti vardır: Senette Bakiyye b. el-Velid tedlis yapan bir ravidir ve burada an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Mesleme b. Ali el-Huşeni ise rivayet ettiği hadisleri metruk (terkedilmiş, alınmayan) birisidir. Çok sayıda münker rivayet nakletmiş birisidir. el-Mizan'a bakınız.

491 Senedinde İbn Lehia vardır, zayıf bir ravi olduğu için zayıftır.

Scanned with CamScanner

olursam bu benim kendiliğimden yapacağım bir iş olsun. Ben bu iki süreden daha kısa olanı yaptığım takdirde artık taahhüdümü yerine getirmiş ve şartı da gerçekleştirmiş olacağım. İşte bundan dolayı: *"İki vadeden hangisini bitirirsem aleyhime bir düşmanlık olmasın"* demişti. Yani mükemmel olan her ne kadar mubah ise de benim için bir sıkıntı olmamalıdır. Çünkü daha mükemmel olan süre (on yıl) konu ile ilgili sonradan zikredilen delil gereği bir başka açıdan da fazladan yapılacak olan bir iştir. Nitekim yüce Allah: *"Kim iki günde acele ederse ona günah yoktur. Kim de sonraya kalıp gecikirse ona da günah yoktur."* (Bakara, 203) buyurmaktadır.

[5111] Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de Eslemli Hamza b. Amr (radıyallâhu anh)'a -ki çokça oruç tutan birisi idi. Yolculukta oruç tutmaya dair ona soru sorması üzerine- şöyle buyurmuştu: *"Dilersen oruç tut, dilersen orucunu açabilirsin."*[492] Bununla birlikte bir başka delile göre oruç tutmak daha tercih edilmiştir. Diğer taraftan Mûsâ (a.s)'ın her iki vadeden daha mükemmel ve eksiksiz olanı yaptığına da delildir.

Buhârî dedi ki: Said b. Cubeyr dedi ki: Hire halkından bir Yahudi bana: Mûsâ iki vadeden hangisini tamamladı dedi. Ben: Arapların en bilgilinin yanına gidip, sorup öğreninceye kadar bilemeyeceğim dedim. Gidip İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'a sordum, o: Mûsâ o iki vadeden daha fazla olanını ve daha iyi olanını tamamladı. Çünkü Allah'ın Rasûlü bir şey dedi mi onu yapardı dedi. Bu hadisi Buhârî böylece rivayet ettiği gibi Hakim b. Cubeyr ve başkaları da aynı şekilde bunu Said b. Cubeyr'den böylece rivayet etmişlerdir. Bu husus ayrıca fütun hadisinde de[493] el-Kâsım b. Eyyûb'un, Said b. Cubeyr'den rivayetinde bu soruyu ona soran kimsenin Hıristiyanlardan birisinin olduğu zikredilmişti. Ancak birincisinin doğru olma ihtimali daha kuvvetlidir. Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.

İbn Abbâs'ın merfu olarak rivayet ettiği bir hadiste de şöyle denilmektedir:

[5112] İbn Cerîr dedi ki: İbn Abbâs (radıyallâhu anh)'dan rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Cebrâil'e: Mûsâ iki süre-*

492 Buhârî, 1942, 1943; Müslim, 1121; Ebû Dâvûd, 2402; Tirmizî, 711; Nesâî, IV, 187-188; İbn Mâce, 1662; Ahmed, VI, 46, 193; İbn Hibbân, 3560. Âişe (radıyallâhu anhâ)'ın rivayet ettiği bir hadis olarak.

493 Daha önce Tâhâ sûresinde geçmişti.

Scanned with CamScanner

*den hangisini tamamladı diye sordum. O: İkisinin daha tam ve daha mükemmel olanını, diye cevap verdi."*[494]

Bunu ayrıca İbn Ebî Hâtim de babasından diye Süfyân b. Uyeyne'den rivayet etmiştir: Bana İbrâhim b. Ebî Yahyâ b. Ebî Yakûb -ki o benim yaşıtlarımdan yahut da yaşça benden daha küçük idi- deyip hadisi zikretmektedir.

Derim ki: Burada sözü edilen İbrâhim (hadis rivayetiyle) tanınan birisi değildir.

Bunu ayrıca Bezzâr da Ahmed b. Eban el-Kuraşi'den, o Süfyân b. Uyeyne'den, o İbrâhim b. Ayen'den, o el-Hakem b. Eban'dan, o İkrime'den, o İbn Abbâs'tan, o Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) diye rivayet etmiş ve hadisi zikretmiş sonra da şöyle demiştir: Biz bu hadisi İbn Abbâs'tan ancak bu yoldan biliyoruz.

[5112 -mükerrer-] İbn Ebî Hâtim de dedi ki: Yusuf b. Serh'den rivayete göre Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Mûsâ iki süreden hangisini tamamladı, diye soruldu. O: *"Bilmiyorum"* dedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'e sordu, o da bilmiyorum dedi. Cebrâil kendi üstündeki bir meleğe sordu. O da bilmiyorum. O melek aziz ve celil olan Rabbine Cebrâil'in kendisine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in da Cebrâil'e sorduğu hususu

494 Taberî, 27409. İbrâhim b. Yahyâ dolayısıyla zayıf bir ravidir çünkü o meçhul birisidir. Yine bu hadisi bu senetle Humeydi, 535; Ebû Ya'la, 2408'de rivayet etmiştir. Ancak Ebû Ya'la'nın senedinde "İbrâhim b. Yahyâ" düşmüştür. Şeyh Selim Esed hadisin hasen olduğunu belirtmiş, Heysemi de Mecma, XI, 250'de: Ebû Ya'la'nın ravileri el-Hakem b. Eban dışında Sahih'in ravileridir ve o da sika birisidir demektedir. Bu her ikisinin de hadisin zahirine göre yaptıkları bir değerlendirme neticesinde verilmiş bir hükümdür. Bu hadisi ayrıca Bezzâr, 2245'te burada sözü edilen İbrâhim'i zikrederek rivayet etmiştir. Aynı şekilde hadis Hakim, II, 407'de yer almakta, ancak o: Hafs b. Ömer el-Adeni ve İbrâhim b. Yahyâ'dan her ikisi de el-Hakem'den diye rivayet etmişlerdir deyip, sahih olduğunu söylemiş, Zehebî ise: Hafs vahidir, İbrâhim ise tanınmayan (meçhul) birisidir demiştir. İbrâhim b. A'yen de her ikisine mutabaatta bulunmuş olmakla birlikte Mizan, 45'de belirtildiği üzere zayıf bir ravidir. Hadis ayrıca Ebû Zerr'in bir rivayeti olarak da gelmiş olup bu Taberânî, Sağir, 815; Bezzâr, 2244'te rivayet etmiş, Heysemi, Mecma, 11252'de: Bezzâr'ın senedinde İshâk b. İdris vardır ki o metruk bir ravidir demektedir. Taberânî'nin Sağir ve Evsat'taki senedi ise hasendir demiştir. Derim ki: Hayır, Taberânî'nin senedinde Huveyd el-Cevni vardır ki o metruk birisidir. İleride geleceği üzere bu mürsel olarak da rivayet edilmiştir. Muhtemelen hadis rivayet yollarının toplamı ve şahitleri ile daha da güçlenir. Ayrıca bk. Silsiletu'l-Ehadisi's-Sahiha, 1880

Scanned with CamScanner

sordu. Şanı yüce Rabbimiz: Onların daha iyi olanlarını ve daha kalıcı olanlarını -yahut da: o iki sürenin daha temiz olanlarını- buyurdu.[495] Bu mürsel bir rivayettir. Yine bir başka rivayette mürsel olarak gelmiş bulunmaktadır.

[5113] Sumeyd dedi ki: Mücâhid dedi ki: Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) Cebrâil'e: Mûsâ iki süreden hangisini tamamladı diye sordu. Cebrâil: İsrâfil'e soracağım dedi. İsrâfil'e sordu, o: Aziz ve celil olan Rabbimize soracağım dedi. Ona sordu, o da: İki vadenin en iyi olanlarını ve en tamam olanlarını buyurdu.[496]

[5114] Yine mürsel bir başka rivayet yolu: İbn Cerîr dedi ki: Muhammed b. Ka'b el-Kurazî dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Mûsâ iki vadenin hangisini tamamladı diye soruldu. O: *"En eksiksiz ve en tamam olanlarını"* buyurdu.[497]

İşte bunlar birbirlerini destekleyen rivayet yollarıdır. Ayrıca bu rivayet merfu olarak Ebû Zerr (radıyallâhu anh)'ın naklettiği bir hadis olarak da gelmiş bulunmaktadır.

[5115] Hâfız Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Abdullah b. es-Sâmit'in, Ebû Zerr'den rivayetine göre Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: Mûsâ iki vadeden hangisini tamamladı, diye soruldu. O: *"Onların en eksiksiz ve en iyi olanlarını"* diye cevap verdi. Ayrıca dedi ki: Sana iki hanımdan hangisiyle evlendiği sorulacak olursa küçük olanlarıyla diye cevap ver.[498]

Sonra Bezzâr dedi ki: Biz bunun bu senet ile Ebû Zerr'den başka birisinden rivayet edildiğini bilmiyoruz.

---

495 Senedi zayıftır, mürseldir. Bunu kimin mürsel rivayet ettiği de bilinmemektedir.

496 Oldukça zayıftır, mürsel bir rivayettir. Sumeyd de zayıf bir ravidir. İbn Cureyc'in, Mücâhid'den rivayeti ise munkatıdır.

497 Zayıftır. Taberânî, 27408'de mürsel olarak rivayet etmiştir. Mürsel rivayet zayıf hadisin kısımlarındandır. İbn Veki zayıf bir ravidir. Ebû Ma'şer'in de zayıf olduğunu birden çok kişi söylemiştir. Bir kısmı daha önce geçen rivayetlere de şahittir, diğer bölümü ise gariptir. Bir sonraki rivayete de bakınız.

498 Senedi oldukça zayıftır. Bezzâr, 2244'te rivayet etmiş olup, senedinde İshâk b. İdris vardır metruk bir ravidir. Onun hocası Avbet el-Cevni de metruk bir ravidir. "Onlardan küçük olanlarıyla"ı tek başına kendisi zikretmiştir. Hadisin aslının ise az önce geçtiği gibi şahitleri ve değişik rivayet yolları bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

İbn Ebî Hâtim de bunu Avbet b. Ebî İmran yoluyla rivayet etmiştir ki o zayıf bir ravidir. Yine buna yakın bir rivayet olarak Utbe b. en-Nuder'in oldukça garip bir fazlalık ile naklettiği bir hadis olarak da rivayet edilmiştir.

[5116] Ebû Bekr el-Bezzâr dedi ki: Utbe b. en-Nuder dedi ki: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e Mûsâ iki süreden hangisini tamamladı diye soruldu. O: *"En iyi ve en eksiksiz olanlarını"* diye buyurdu. Sonra Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Mûsâ (a.s), Şuayb (a.s)'dan ayrılmak isteyince hanımına babasından koyunlarından kendileri ile geçinebilecekleri birkaç koyun vermesini istemesini söyledi. O da kızına koyunlarının o yıl aynı renkte doğan yavrularını verdi."* (Devamla) dedi ki: *"Geçen her bir koyunun böğrüne Mûsâ mutlaka asası ile vurdu. Hepsi de aynı renkten yavruladı. 32 yavru doğdu. Bunların arasında sağılmadan sütü akan, meme ucu dar, avuca gelmeyecek kadar memesi küçük, meme uçlarının sayısı fazla tek bir koyun dahi yoktu."* Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ayrıca şöyle buyurdu: *"Sizler Şam'ı (Suriye'yi) fethedeceğiniz vakit bunlardan geriye kalan bazı koyunlar göreceksiniz ki bunlar da es-Sâmirîyye diye bilinen türdür."*[499]

Bunu Bezzâr böylece rivayet etmiştir. İbn Ebî Hâtim ise bunu bundan daha geniş olarak rivayet etmiş ve şöyle demiştir:

[5117] Bize Ebû Zur'a'nın tahdis ettiğine göre Ali b. Rebâh el-Lahmi şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in ashabından Utbe b. en-Nuber es-Sulemi'yi Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurdu diye tahdis ederken dinledim: *"Mûsâ (a.s) fercinin iffetini korumak ve karnını doyurmak karşılığında ücretle çalışmayı kabul etti. Süreyi tamamlayınca..."* (sözünün burasında): Ey Allah'ın Rasûlü! İki süreden hangisini tamamladı, diye soruldu. O: *"Onların en iyi ve eksiksiz olanlarını"* buyurdu (ve şöyle devam etti): *"Şuayb'den ayrılmak isteyince hanımına babasından kendileriyle geçinebilecekleri kadar kendisine koyun vermesini istemesini söyledi. O da kızına o yıl yavrulamış aynı renkteki koyun yavrularını ona verdi. Koyunları siyah ve güzel koyunlardı. Mûsâ (a.s) asasını aldı ve onun ucunu tutup havuzun en yakın yerine bıraktı. Sonra koyunları suya getirip onları suladı. Mûsâ havuzun karşısında durdu. Onlardan geçen her bir koyunu teker teker*

499 Senedi zayıftır. Bunu Bezzâr, 2246; Taberânî, XVII, 134-135'te rivayet etmiş olup, senedinde İbn Lehia vardır. Bu fazlalığı münferiden o zikretmiştir. Hâfız İbn Kesir'in de dediği gibi oldukça garip bir fazlalıktır. Baş tarafının ise az önce geçtiği gibi şahitleri bulunmaktadır.

Scanned with CamScanner

*mutlaka yan taraflarına vurdu. Hepsi de hamile kaldı ve hamilelik sürelerini bitirdikten sonra çifter çifter doğurdu. Hepsi de aynı renkten yavruladı. Bir ya da iki koyun yavrulamadı. Bunlar arasında sağılmadan sütü akan* -Yahyâ meme uçları dar anlamındaki kelimeyi dabub olarak değil, damub olarak, Safvân ise dabub olarak zikretti. Ebû Zur'a ise doğrusu tamub'dur dedi.- *(Bu koyunlar arasında) sütü az, meme uçları sayısı fazla, ele avuca gelmeyecek kadar memesi küçük hiçbir koyun yoktu."* (Ayrıca) Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Eğer Şam'ı (Suriye'yi) fethedecek olursanız o koyunlardan geri kalan koyunlar göreceksiniz. Bunlar es-Sâmirîyye diye bilinen koyun çeşididir."* buyurdu.[500]

Bize Ebû Zur'a tahdis etti, bize Safvân tahdis edip dedi ki: el-Velid'i şöyle derken dinledim: İbn Lehia'ya feşuş nedir dedim, o meme uçları geniş olup, sütünü şarıl şarıl akıtan koyundur dedi. Ben tamub nedir dedim, o: Memeleri sürükleyecek kadar uzun olan koyundur dedi. Peki azuz nedir dedim, o: Meme uçları dar olan koyundur dedi. Seul nedir dedim, memesi ancak iki tane meme ucu gibi olandır dedi. Peki kemşe nedir dedim, o ele gelmeyecek kadar küçük memeli koyundur dedi.

Bu hadis Mısırlı Abdullah b. Lehia etrafında dönüp durmaktadır. Hıfzı pek iyi değildir. Onun bu hadisi merfu olarak rivayetinin hatalı olduğundan endişeliyim. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır. Ayrıca bunun kusur kabul edilen zıt sıfatları ile birlikte zikredilmesi için feşuş, azuz, dabub, seul ve kemşe lafızları olmadan rivayet edilmelidir.

İbn Cerîr, Enes b. Mâlik (radıyallâhu anh)'ın kendi mevkuf sözü olarak bunun bir bölümüne yakın bir rivayeti ceyyid bir isnad ile zikrederek şöyle demiştir: Enes b. Mâlik bize tahdis edip dedi ki: Allah'ın Nebîsi Mûsâ (a.s) aralarındaki sözleşme süresi için kayınpederini çağırınca kayınpederi de ona: Rengi annesinin renginden farklı olan her yavru senin olsun dedi. O da suya bir gölge düşmesini sağladı. Koyunlar o gölgeyi görünce korktu ve bir tur attıktan sonra tek bir koyun dışında hepsi de iki renkli yavrular doğurdular. Mûsâ da o sene doğan yavrularını alıp gitti.

500 İbn Lehia zayıf bir ravi olduğundan dolayı senedi zayıftır. Oldukça münker birtakım lafızları da tek başına (münferid olarak) rivayet etmiş bulunmaktadır. Göründüğü kadarıyla o bunu hafızasının karışmasından sonra rivayet etmiştir. Son tarafları ise uydurmayı andırır, batıl bir rivayettir.

Scanned with CamScanner

**Hz. Mûsâ Süreyi Doldurunca:**

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا
قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوٓا إِنِّيٓ اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلِّيٓ اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ
النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّآ أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي
الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّيٓ أَنَا اللّٰهُ رَبُّ
الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَلّٰى
مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَىٰٓ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ ﴿٣١﴾
اُسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ
جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهٖ
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾

*29. Mûsâ süreyi tamamlayıp ailesi ile yola çıkınca Tûr'un yan tarafından bir ateş gördü. Ailesine: Siz durun. Çünkü ben bir ateş gördüm. Belki ateşten size bir haber yahut ısınmanız için size ateşten bir parça getiririm, dedi.*

*30. Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan ona şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ! Muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."*

*31. Ve asanı da yere bırak. Onu ufak bir yılan gibi hareket ediyor görünce arkasına bakmadan dönüp kaçtı. Ey Mûsâ, geri gel ve korkma. Çünkü sen güven altında olanlardansın.*

*32. Elini yakana sok. Hastalıksız, bembeyaz çıkacaktır ve ürkmeden dolayı koltuğunun altına koy. İşte bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki burhandır. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler.*

**Tefsiri:**

Bundan önceki âyetin tefsirinde Mûsâ (a.s)'ın iki vadinin en eksiksiz, en tam, en iyi, en mükemmel ve en temiz olanını tamamlamış olduğu geçti.

Scanned with CamScanner

**Hz. Mûsâ Süreyi Doldurunca:**

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا
قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوٓا إِنِّيٓ اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلِّيٓ اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ
النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّآ أَتَاهَا نُودِيَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِي
الْأَيْمَنِ فِي الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ أَنْ يَا مُوسَى إِنِّيٓ أَنَا اللّٰهُ رَبُّ
الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَأَنْ أَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَآنٌّ وَلّٰى
مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ يَا مُوسَىٰٓ أَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ إِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ ﴿٣١﴾
اُسْلُكْ يَدَكَ فِي جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُوٓءٍ وَاضْمُمْ إِلَيْكَ
جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ إِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَئِهٖ
إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾

*29. Mûsâ süreyi tamamlayıp ailesi ile yola çıkınca Tûr'un yan tarafından bir ateş gördü. Ailesine: Siz durun. Çünkü ben bir ateş gördüm. Belki ateşten size bir haber yahut ısınmanız için size ateşten bir parça getiririm, dedi.*

*30. Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan ona şöyle seslenildi: "Ey Mûsâ! Muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım."*

*31. Ve asanı da yere bırak. Onu ufak bir yılan gibi hareket ediyor görünce arkasına bakmadan dönüp kaçtı. Ey Mûsâ, geri gel ve korkma. Çünkü sen güven altında olanlardansın.*

*32. Elini yakana sok. Hastalıksız, bembeyaz çıkacaktır ve ürkmeden dolayı koltuğunun altına koy. İşte bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine Rabbin tarafından iki burhandır. Çünkü onlar fasık bir kavimdirler.*

**Tefsiri:**

Bundan önceki âyetin tefsirinde Mûsâ (a.s)'ın iki vadinin en eksiksiz, en tam, en iyi, en mükemmel ve en temiz olanını tamamlamış olduğu geçti.

Scanned with CamScanner

Yine bu husus yüce Allah'ın: *"Mûsâ süreyi tamamlayıp..."* buyruğundan da anlaşılmaktadır ki iki sürenin daha mükemmel olanını tamamladığı anlamındadır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

İbn Ebî Necih, Mücâhid'den naklen dedi ki: Mûsâ on yılı tamamladıktan sonra bir on yıl daha kaldı. Ben ondan başka bu görüşü ileri süreni görmedim. Bunu kendisinden İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim nakletmektedir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

*"Ailesi ile yola çıkınca"* İlim adamlarının dediklerine göre Mûsâ ülkesini ve ailesini özledi. Bunun için Firavun'dan ve kavminden gizli olarak onları ziyaret etmeyi kararlaştırdı. Ailesini ve kayınpederinin kendisine bağışlamış olduğu koyunları da beraberine alarak yola koyuldu. Yağmurlu, soğuk ve karanlık bir gecede onlarla birlikte yol aldı ve bir yerde konakladı. Beraberindeki çakmaktaşını çakmak istedikçe bir türlü etrafını aydınlatıp ışık vermiyordu. Buna hayret etti. O bu halde iken ansızın *"Tûr'un yan tarafından bir ateş gördü."* Yani uzaktan onu aydınlatan bir ateş gördü. *"Ailesine: Siz durun çünkü ben bir ateş gördüm."* Ben o ateşin yanına gideyim. *"Belki ateşten size bir haber"* çünkü yolunu şaşırmıştı *"yahut ısınmanız için ateşten bir parça getiririm"* soğuktan korunmak için onunla ısınırsınız *"dedi."*

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Oraya varınca o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından"* yani batı tarafından onun sağına düşen dağın bitişiğindeki vadinin kenarından demektir. Nitekim yüce Allah: *"Biz Mûsâ'ya o buyruğu vahyettiğimizde sen batı tarafında değildin."* (Kasas, 44) buyurmaktadır. İşte bu Mûsâ'nın ateşe gitmek üzere kıble yönüne doğru ilerlediğini, dağın sağının da onun sağ tarafına düştüğünü göstermektedir. Ateşin ise vadinin bitişik tarafında dağın kıyısında yemyeşil bir ağaçta yanıp tutuştuğunu görmüştü. Bundan dolayı bu duruma hayret ederek kalakalmıştı. Rabbi kendisine *"o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısından o ağaçtan"* ona seslenmişti.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Ubeyde (babası) Abdullah (b. Mes'ud)'tan şöyle dediğini nakletti: Mûsâ (a.s)'a kendisinden seslenilen ağacı parlak yapraklı, yemyeşil bir Arabistan kirazı ağacı olduğunu gördüm. Senedi sahihe yakındır.[501]

501 Aksine zayıftır. Senedinde üç illet vardır. Birincisi Süfyân b. Veki'in zayıf olduğunu birden çok kişi söylemiştir. İkincisi Ebû Ubeyde babası Abdullah b. Mes'ud'a yetişmemiştir. Üçüncüsü A'meş tedlis yapan bir ravidir ve burada an lafzını kullanarak rivayette bulunmuştur. Haber adeta uydurma gibidir.

Scanned with CamScanner

Muhammed b. İshâk itham etmediği birisinden, o Vehb b. Münebbih'ten şöyle dediğini nakletti: Bu ağaç bir böğürtlen ağacı idi. Bazı kitap ehli de bunun Sincan dikeni (bazı yerlerde Mûsâ ağacı da denir)den olduğunu söylemektedir. Katâde de: Bu ağaç da Sincan dikeni denilen ağaçtı, onun asası da aynı ağaçtandı.

Yüce Allah'ın: *"Ey Mûsâ, muhakkak ben âlemlerin Rabbi olan Allah'ım"* buyruğuna gelince: Seninle konuşan, sana hitap eden âlemlerin Rabbi dilediğini yapan, kendisinden başka ilah, kendisinden başka Rabb olmayan, şanı yüce, mukaddes, zat ve sıfatlarında, söz ve fiillerinde yaratılmışlara benzemekten münezzeh, her türlü eksiklikten uzak olan âlemlerin Rabbidir.

*"Asanı da yere bırak."* Elindeki asanı bırak demektir. Nitekim yüce Allah: *"O senin sağ elindeki nedir ey Mûsâ? O asamdır, ona dayanırım, onunla koyunlarıma yaprak silkerim ve ondan başka işlerimde de yararlanırım."* (Tâhâ, 17-18) buyruklarında elinde bulunanın asası olduğunu kendisine söyletmişti. Yani bu senin bildiğin asan var ya *"ey Mûsâ, onu bırak buyurdu, onu bıraktığı gibi hızlıca koşan bir yılan oluverdi."* (Tâhâ, 19-20) Böylelikle Mûsâ kendisine hitap edenin, kendisi ile konuşanın, dilediğine ol demekle oluveren yüce zat olduğundan emin oldu. Nitekim buna dair açıklamalar daha önce Tâhâ sûresinde geçmiş bulunmaktadır.

Yüce Allah burada da: *"Onu ufak yılan gibi hareket ediyor görünce"* yani hilkatinin büyüklüğü, ayakları, ağzının genişliği, yanından geçtiği her bir kaya parçasını mutlaka yutup ağzında bir vadide yuvarlanıyormuşçasına gürültüler çıkararak yuvarlanacak şekilde azı dişlerinin ve diğer büyük dişlerinin birbirlerine değinmesi bakımından muazzam bir hilkati bulunmakla birlikte hızlıca hareket edişinde küçücük bir yılan gibi hareket ettiğini görünce *"arkasına bakmaksızın dönüp kaçtı."*

İşte o vakit hiçbir tarafa dönmeden kaçıp gitti. Çünkü insanlık tabiatı böyle bir şeyden ürküp kaçmayı gerektirir ama yüce Allah kendisine: *"Ey Mûsâ, geri gel ve korkma çünkü sen güven altında olanlardansın"* buyurunca o da dönüp ilk durduğu yerde durdu. Sonra yüce Allah kendisine: *"Elini yakana sok, hastalıksız, bembeyaz çıkar"* buyurdu. Yani elini gömleğinin cebine soktuktan sonra çıkartacak olursan bir ay parçası gibi şimşek parıltısını andıracak şekilde parıl parıl çıkacaktır. Bundan dolayı *"hastalıksız"* yani baraş denilen hastalık söz konusu olmaksızın çıkacaktır buyurmuştur.

Scanned with CamScanner

*"Ve ürkmeden dolayı koltuğunun altına koy."* Mücâhid korkmaktan dolayı, Katâde ise dehşetten dolayı demiştir. Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ile İbn Cerîr de: Yılandan korktuğun için böyle yap diye açıklamışlardır. Göründüğü kadarıyla maksat bundan daha genel ve kapsamlıdır. Çünkü ona herhangi bir şeyden korktuğu takdirde elini koynuna sokmasını emir buyurmuştu. Böyle yapacak olursa hissettiği korku yok olup gidecekti. Muhtemelen bir kimse böyle bir işi ona uymak üzere yapacak olup, elini kalbinin üzerine koyacak olursa yüce Allah'ın izniyle o hissettiği duygu ya da korku zail olur. Güvenimiz Allah'adır.

İbn Ebî Hâtim dedi ki: Mücâhid dedi ki: Mûsâ (a.s)'ın kalbi Firavun korkusuyla dolmuştu. Bundan dolayı onu görünce şöyle derdi: Allah'ım! Sana sığınıyor ve senin ona musallat olmanı diliyorum, onun şerrinden sana sığınıyorum. Sonra yüce Allah Mûsâ (a.s)'ın kalbindeki korkuyu tamamen çıkartıp, Firavun'un kalbine koydu. Bundan dolayı Firavun onu görünce eşeğin küçük abdestini bozduğu gibi işerdi.

*"İşte bunlar Firavun'a ve ileri gelenlerine"* yani başkan, ileri gelen ve onlara uyan kavmine *"Rabbin tarafından iki burhandır."* İki burhandan kasıt asasını bırakıp hızlıca koşan bir yılan olması ile elini koynuna sokup, hastalıksız olarak bembeyaz çıkması idi. İşte bunlar dilediğini yapan yüce zatın kudretine ve elleriyle bu olağanüstü gösterenin nübüvvetinin doğruluğuna dair apaçık ve kesin iki delildir. Bundan dolayı yüce Allah *"Firavun'a ve ileri gelenlerine"* buyurmuştur. *"Çünkü onlar fasık bir kavimdirler."* Allah'ın itaatinin dışına çıkmış, Allah'ın dinine muhalefet eden bir kavimdirler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾

*33. Dedi ki: "Rabbim ben onlardan bir kişi öldürmüştüm de beni öldürmelerinden korkarım."*

Scanned with CamScanner

*34. Kardeşim Harun'un ise onun dili benden fasihtir, onu bana yardımcı olarak gönder ki beni tasdik etsin çünkü ben beni yalanlamalarından korkuyorum.*

*35. Buyurdu ki: "Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz ve size öyle bir güç vereceğiz ki âyetlerimiz sayesinde size ulaşamayacaklar. Siz ve size uyanlar galiplersiniz."*

**Tefsiri:**

Şanı yüce Allah kendisine ancak kendisinden kaçmak için baskı ve zulmünden korkarak Mısır diyarından çıkmış olduğu Firavun'a gitmesini emredince *"dedi ki: Rabbim ben onlardan bir kişi öldürmüştüm."* Bu sözleriyle öldürdüğü o Kıpti kişiyi kastetmektedir. Bu sebeple beni görecek olurlarsa *"beni öldürmelerinden korkarım. Kardeşim Harun'un ise onun dili benden fasihtir."* Çünkü Mûsâ (a.s)'ın dilinde bir ağırlık vardı. Buna sebep ise kor ateş ile hurma yahut da bir inci tanesinden birisini alması için önüne bırakıldığında o kor ateşi alıp, dilinin üzerine koyması idi. Bu sebeple konuşmakta bir ağırlık ve sıkıntı çekiyordu. Bunun için de Mûsâ (a.s): *"Bir de dilimden bağı çöz ki sözümü anlasınlar, bana ailemden bir yardımcı ver. Kardeşim Harun'u. Onunla sırtımı pekiştir ve onu işimde ortak yap"* (Tâhâ, 27-32) demişti. Yani böyle büyük bir konumda bana vermiş olduğun emirleri yerine getirmekte o benim yardımcım olsun. Bu büyük konum ise bu büyüklük taslayan zorba ve inatçı krala karşı nübüvvet ve risalet görevinin yüklerini taşıyıp, yerine getirebilmektir. Bu sebeple Mûsâ (a.s*): "Kardeşim Harun'un ise onun dili benden fasihtir, onu bana yardımcı olarak"* işimde bana yardım edecek, beni güçlendirecek bir kişi olarak *"gönder ki beni"* söyleyeceğim sözlerimde ve aziz ve celil olan Allah'tan vereceğim haberlerde *"tasdik etsin."* Çünkü iki kişinin verdiği haber insanları tek kişinin haberinden daha çok etkiler. Bu sebeple: *"Çünkü ben, beni yalanlamalarından korkuyorum"* demişti.

Muhammed b. İshâk dedi ki: *"Yardımcı olarak gönder ki beni tasdik etsin."* Yani benim kendilerine söyleyeceklerimi benim adıma onlara açıklasın. Çünkü o benden onların anlayamadıklarını anlar. Mûsâ (a.s) bu dilekte bulununca yüce Allah da: *"Buyurdu ki: Gücünü kardeşinle pekiştireceğiz"* yani seninle birlikte bir nebî olmasını dilediğin kardeşinle seni güçlendirecek ve senin gücüne güç katacağız. Nitekim bir başka âyet-i kerimede yüce Allah: *"İstediğin sana verildi ey Mûsâ"* (Tâhâ, 36); *"Ona rahmetimizden kar-*

Scanned with CamScanner

*deşi Harun'u peygamber olarak gönderdik."* (Meryem, 53) buyurmaktadır. Bu sebeple seleften bazıları şöyle demiştir: Mûsâ'nın Harun'a -ikisine de selam olsun- yaptığı iyilik ve lütuftan daha fazlasını hiç kimse kardeşine yapmış değildir. Çünkü o Harun hakkında Allah ona Firavun'a ve onun etrafındaki ileri gelenlerine onunla birlikte bir nebî ve bir rasûl yapsın diye dilekte bulunmuştu. Bundan ötürü şanı yüce Allah Mûsâ (a.s) hakkında: *"O Allah nezdinde itibarlı ve değerli idi."* (Ahzâb, 69) buyurmaktadır.

*"Ve size öyle bir güç"* yani karşı konulamayacak delil *"vereceğiz ki âyetlerimiz sayesinde size ulaşamayacaklardır."* Yani yüce Allah'ın âyetlerini tebliğ etmenizden ötürü sizlere eziyet etme imkânını, yolunu bulamayacaklardır. Nitekim yüce Allah Rasûlü Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e şöyle hitap etmiştir: *"Ey Rasûl, Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer böyle yapmazsan onun risaletini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."* (Mâide, 67) Yine yüce Rabbimiz şöyle buyurmaktadır: *"Onlar Allah'ın gönderdiklerini tebliğ ederler, ondan korkarlar, Allah'tan başka bir kimseden de korkmazlar. Hesap gören olarak Allah yeter."* (Ahzâb, 39) Yani yardımcı olarak, destekleyici olarak, güçlendirici olarak Allah yeter. Bundan ötürü şanı yüce Allah her ikisine de dünyada ve ahirette güzel akıbetin kendilerine ve onlara uyanların olacağını haber vermek üzere: *"Siz ve size uyanlar galiplersiniz"* müjdesini vermektedir. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Allah: Andolsun ki ben ve rasûllerim mutlaka galip geleceğim diye yazmıştır."* (Mücâdele, 21); *"Muhakkak biz rasûllerimize ve mü'minlere dünya hayatında ve şahitlerin ayağa kalkacakları günde mutlaka yardım ederiz. O günde özür dilemeleri zalimlere fayda vermez fakat lanet onlaradır. Hem de kötü yurt onlarındır."* (Mü'min, 51-52)

İbn Cerîr ise anlamın şöyle olduğunu açıklamıştır: *"Ve biz size öyle bir güç vereceğiz ki size ulaşamayacaklar."* Bu (anlamdaki buyrukları) bu şekilde okuduktan sonra (vakıf yapar) ve sonra da *"ayetlerimiz sayesinde siz ve size uyanlar galiplersiniz"* (anlamındaki buyruğu) diye okur. İfadenin de anlamı (takdiri) âyetlerimiz sebebiyle siz de, size uyanlar da galip geleceklersiniz, demektir. Şüphesiz ki bu mana doğrudur ve birinci şekildeki anlamın ifade ettiği mana da budur. Dolayısıyla ayrıca buna gerek yoktur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

فَلَمَّا جَآءَهُمْ مُوسَىٰ بِـَٔايَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هَٰذَآ إِلَّا سِحْرٌ مُّفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَٰذَا فِيٓ ءَابَآئِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسَىٰ رَبِّيٓ أَعْلَمُ بِمَن جَآءَ بِالْهُدَىٰ مِنْ عِندِهِۦ وَمَن تَكُونُ لَهُۥ عَاقِبَةُ الدَّارِ ۖ إِنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ الظَّٰلِمُونَ ﴿٣٧﴾

*36. Mûsâ onlara apaçık âyetlerimizle gelince dediler ki: "Bu ancak düzmece bir büyüdür. Biz önceki atalarımız arasında da böylesini işitmemişiz."*

*37. Mûsâ dedi ki: "Rabbim kimin nezdinden hidayet geldiğini ve yurdun akıbetinin de kimin olacağını bilir. Doğrusu zulmedenler kurtulamazlar."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Mûsâ'nın ve kardeşi Harun'un Firavun'a ve onun etrafındaki ileri gelenlerine gittiklerini, Allah'ın kendilerine vermiş olduğu ve Allah'tan onun tevhidine ve emirlerine uyma gereğine dair vermiş oldukları haberlerde doğruluklarını ortaya koyan göz kamaştırıcı mucizeler ile karşı konulamaz delil ve belgeleri ona sunduklarını haber vermektedir. Firavun ve çevresindeki ileri gelenler bunları görüp müşahede edince, bunların Allah'tan geldiğine kesin olarak inanıp, emin olunca bu sefer küfürleri ve azgınlıkları sebebiyle inatlaşmak ve iftiralarda bulunmak yolunu seçtiler. Böyle yapmalarının nedeni ise onların azgınlıkları ve hakka uymayı büyüklüklerine yediremeyişleridir. Bundan ötürü: *"Bu ancak düzmece bir büyüdür"* dediler. Yani bu uydurulmuş bir sanat mahareti ile ortaya konulmuş bir büyüdür. Böyle diyerek hileli bir yolla ona karşı çıkmak istediler ama bunun kendilerine bir faydası olmadı.

*"Biz önceki atalarımız arasında da böylesini işitmemişiz"* sözlerinden maksatları da ortaksız, bir ve tek olarak Allah'a ibadet etmeyi kastediyorlardı. Yani biz atalarımızdan bu din üzere bir kimseyi görmedik. Gördüğümüz insanlar da mutlaka Allah ile birlikte başka ilahları da ortak koşuyorlardı.

Mûsâ (a.s) onlara cevap vermek üzere: *"Rabbin kimin nezdinden hidayet getirdiğini"* yani benim mi, sizin mi bu hidayeti getirdiğini *"yurdun akıbetinin*

Scanned with CamScanner

*de kimin olacağını"* yardımın, zaferin ve ilahi desteğin kime olacağını *"bilir"* ve benimle sizin aranızda o hüküm verecektir demektir. *"Yurdun akıbetinin de kimin olacağını bilir"* demesi de bundan dolayıdır. *"Doğrusu zulmedenler"* Allah'a ortak koşanlar *"kurtulamazlar."*

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا أَيُّهَا الْمَلَأُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ إِلٰهٍ غَيْرِي فَأَوْقِدْ لِي
يَا هَامَانُ عَلَى الطِّينِ فَاجْعَلْ لِي صَرْحًا لَعَلِّي أَطَّلِعُ إِلَى إِلٰهِ مُوسَى
وَإِنِّي لَأَظُنُّهُ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُودُهُ فِي الْأَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ إِلَيْنَا لَا يُرْجَعُونَ ﴿٣٩﴾ فَأَخَذْنَاهُ وَجُنُودَهُ
فَنَبَذْنَاهُمْ فِي الْيَمِّ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنَاهُمْ
أَئِمَّةً يَدْعُونَ إِلَى النَّارِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يُنْصَرُونَ ﴿٤١﴾ وَأَتْبَعْنَاهُمْ
فِي هَذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ هُمْ مِنَ الْمَقْبُوحِينَ ﴿٤٢﴾

*38. Firavun dedi ki: "Ey ileri gelenler sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum. Artık ey Haman benim için çamura ateş yak. Bana yüksek bir kule yap olur ki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım. Hem ben onu kesinlikle yalancılardan sanıyorum."*

*39. O da, orduları da o arzda haksız yere büyüklendiler ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar.*

*40. Bunun üzerine onu ve ordularını yakalayıp denize attık. Zalimlerin akıbetinin nasıl olduğuna bir bak!*

*41. Biz onları ateşe çağıran önderler kıldık. Kıyamet gününde ise onlara yardım olunmaz.*

*42. Bu dünyada da arkalarına bir lanet taktık, kıyâmet gününde de onlar çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklardır.*

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz Firavun'un kâfirliğinden, azgınlığından kendi uğursuz şahsı adına -Allah'ın laneti üzerine olsun- ilahlık davasında bulunmak iftirasını yaptığından bizi haberdar etmektedir. Nitekim yüce Allah bir başka yerde: *"Kavmini böylece hafife aldı. Onlar da ona itaat ettiler çünkü onlar bir fasıklar*

Scanned with CamScanner

*topluluğu idi."* (Zuhruf, 54) buyurmaktadır. Çünkü Firavun onları ilahlığını kabul etmeye çağırmış, onlar da akıllarının kıtlığı, zihinlerinin basitliği sebebiyle onun bu çağrısını olumlu karşılamışlardır. Bundan dolayı yüce Allah burada: *"Ey ileri gelenler, sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum"* dediğini bildirmektedir. Yine yüce Allah onun durumu hakkında bize verdiği haberde şöyle buyurmaktadır: *"Arkasından toplayıp, bağırdı: Ben sizin en yüce Rabbinizim dedi. Bunun üzerine Allah onu hem ahiret, hem de dünya azabıyla yakaladı. Şüphe yok ki bunda korkan kimseler için elbette bir ibret vardır."* (Nâziât, 23-26) buyurmaktadır. Yani Firavun kavmini toplayıp, bir araya getirdi ve aralarında bu hususu yüksek sesiyle açıkça ilan edince onlar da dinleyip, itaat ederek onun bu çağrısını kabul ettiler. İşte bunun için yüce Allah ondan intikam alarak dünyada ve ahirette onu başkasına bir ibret yaptı. Hatta onun kelimullah (a.s)'ın yüzüne karşı da: *"Eğer benden başka ilah edinirsen, elbette seni zindana atılanlar arasına katarım."* (Şuarâ, 29) diye ilan etmiştir.

*"Artık ey Haman, benim için çamura ateş yak, bana yüksek bir kule yap. Olur ki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım"* buyruğuna gelince: Yani o veziri emri altındaki raiyesini (halkı) ve aşiretini idare edip, devlet işlerinde danışmanı olan Haman'a çamur üzerine ateş yakmasını emretti. Yani büyükçe kuleyi inşa etmek için kireç yapmasını söyledi. Nitekim bir başka âyet-i kerimede yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"Firavun dedi ki: Ey Haman benim için yüksek bir köşk yap. Belki o yollara, göklerin yollarına ulaşırım. Sonunda belki Mûsâ'nın ilahının yanına çıkarım. Doğrusu şu ki ben onu yalancı sanıyorum. İşte böylece Firavun'un kötü ameli kendisine süslü gösterildi ve doğru yoldan alıkonuldu. Firavun'un hilesi ancak bir hüsran ile içiçe idi."* (Mü'min, 36-37) Çünkü Firavun dünyada kendisinden daha yüksek bir yapı görülmemiş olan bu yüksek kuleyi bina ettirdi. Bundan tek maksadı ise yönetimi altındakilere Mûsâ'nın Firavun'dan başka bir ilahın bulunduğu iddiasının yalan olduğunu ortaya çıkarmak istemesi idi.

Bu sebeple onun: *"Hem ben onu kesinlikle yalancılardan sanıyorum"* demiştir. Yani Firavun Mûsâ'yı Allah'ın Rasûl olarak gönderdi iddiasını değil, kendisinden başka bir rabb bulunduğunu söylemesini yalanlıyordu. Çünkü yaratıcının varlığını zaten kabul etmiyordu. Çünkü o: *"Âlemlerin Rabbi dediğin nedir"* (Şuarâ, 23) ve: *"Eğer benden başka ilah edinirsen elbette seni*

Scanned with CamScanner

*zindana atılanlar arasına katarım"* (Şuarâ, 29) ile: *"Ey ileri gelenler, sizin benden başka ilahınız olduğunu bilmiyorum"* demiştir. Bu İbn Cerîr'in de görüşüdür.

*"O da, orduları da arzda haksız yere büyüklendiler ve bize döndürülmeyeceklerini sandılar."* Yani azgınlaştılar, zorbalık yaptılar, yeryüzünde çokça fesat çıkardılar, ölümden sonra dirilişin, kıyâmetin olmayacağına inandılar. *"Bundan dolayı Rabbin de onların üzerine bir azap kamçısı yağdırdı çünkü Rabbin gözetlemektedir."* (Fecr, 13-14) Bundan dolayı yüce Allah da burada: *"Bunun üzerine onu ve ordularını yakalayıp denize attık"* buyurmaktadır. Yani onları bir günün sabahında denizde suda boğduk ve onlardan hiçbir kimse kalmadı. *"Zalimlerin"* suçlu ve günahkârların *"akıbetinin nasıl olduğuna bir bak."*

*"Biz onları ateşe çağıran önderler kıldık."* Yani rasûlleri yalanlayıp, yaratıcıyı inkâr etmek hususunda arkalarından yürüyüp onların yollarından gidenleri böyle yaptık. *"Kıyamet gününde ise onlara yardım olunmaz."* Yani arada bir kopukluk olmaksızın dünyada rüsvay olmakla birlikte ahirette de zelil olacaklardır. Nitekim yüce Allah: *"Biz onları helak ettik, onlara yardım edecek hiçbir kimse yoktur."* (Muhammed, 13) buyurmaktadır.

*"Bu dünyada da arkalarına bir lanet taktık."* Yani Allah onlara lanet okumayı, onların kralları Firavun'u lanetlemeyi, rasûllerini izleyen mü'min kulları dili ile meşru kılmıştır. Nitekim onlar dünyada nebîler ve onların izinden gidenler dili ile lanetlendiği gibi aynı şekilde *"kıyâmet gününde de onlar çirkinleştirilmiş kimselerden olacaklardır."* Katâde dedi ki: Bu âyet-i kerime yüce Allah'ın: *"Bunda (dünyada) da, kıyâmet gününde de onlara lanet arkalarından yetiştirildi. Yapılan bu bağış ne kötü bir bağıştır."* (Hûd, 99) buyurmaktadır.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَآ أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٣﴾

*43. Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara basiretler, hidayet ve rahmet olmak üzere verdik. Olur ki öğüt alırlar.*

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Rabbimiz bu buyruğu ile Firavun'u ve onun ileri gelenlerini helak ettikten sonra kulu ve Rasûlü Mûsâ kelimullah'ın -salât ve selam ona- üzerine Tevrat'ı indirmek ile ona lütfetmiş olduğu nimetini haber vermektedir.

*"Önceki nesilleri helak ettikten sonra"* buyruğu da yüce Allah'ın Tevrat'ı indirmesinden sonra herhangi bir ümmeti geneli kapsayan bir azap ile helak etmediği anlamındadır. Bunun yerine yüce Allah mü'minlere Allah'ın düşmanı olan müşriklerle savaşmalarını emretmiştir. Nitekim: *"Firavun da, ondan öncekiler de, altı üstüne gelen kasabalar halkı da hep hata işlediler. Böylelikle Rablerinin rasûl(ler)ine isyan ettiler. Bundan ötürü o da kendilerini oldukça şiddetli bir yakalayış (azap) ile yakalayıverdi."* (Hâkka, 9-10) buyurmaktadır.

İbn Cerîr dedi ki: Ebû Said el-Hudri'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Yeryüzüne Tevrat'ın indirilmesinden sonra maymunlara dönüştürülen kasaba halkı dışında Allah herhangi bir kavmi gökten ve yerden gelen bir azap ile helak etmiş değildir. Nitekim yüce Allah'ın: *"Andolsun önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı insanlara basiretler, hidayet ve rahmet olmak üzere verdik"* âyetinin bunu ifade ettiğini görmüyor musunuz?

Bunu İbn Ebî Hâtim de Avf b. Ebî Cemile el-Arabî'nin naklettiği bir hadis olarak buna yakın lafızlarla rivayet etmiş bulunmaktadır. Aynı şekilde Ebû Bekr el-Bezzâr da bunu Müsned'inde Amr b. Ali el-Fellas yoluyla Ebû Said üzerine mevkuf bir rivayet olarak kaydetmiştir.

[5118] Sonra bunu Nasr b. Ali yolu ile Ebû Said'den Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e ref ederek şöyle buyurdu diye kaydetmektedir: *"Gökten ve yerden gelen bir azap ile Allah'ın helak ettiği bütün kavimler Mûsâ'dan önce helak edilmişlerdir."* Sonra da: *"Andolsun ki önceki nesilleri helak ettikten sonra Mûsâ'ya kitabı... verdik"* buyruğunu okudu.[502]

502 Sahih olan mevkuf rivayettir. Bezzâr, 2247, 2248'de mevkuf ve merfu olarak rivayet etmiş, Heysemi, Mecma, 11253'de her iki hadisin senedindeki raviler Sahih'in ravileridir demektedir. Derim ki: Bu hadisi yalnızca Abdula'la b. Abdila'la merfu olarak rivayet etmiştir. Her ne kadar hadis imamları onun rivayetini nakletmiş olsa da İbn Sâd onun leyyin olduğunu söylemiş, Muhammed ve Abdulvehhab da ona muhalefet edip bunu Taberî, Tefsir, 27460'da zikredildiği üzere Avf'dan, o Ebû Nadra'dan, o Ebû Said'den mevkuf olarak rivayet etmiştir. Sonra bu ikisine bu hususta Yahyâ b. Said el-Kattan da rivayette bulunmuştur. O ise Abdula'la'dan hıfzı daha güçlü ve daha sağlam bir ravidir.

Scanned with CamScanner

*"İnsanlara"* körlükten ve yolunu şaşırıp, sapıtmaktan kurtaran, hakkı görmeye sebep olan *"basiretler"*,hakka ileten*"hidayet ve rahmet olmak üzere"* yani salih amelleri gösteren bir kitap olmak üzere *"verdik. Olur ki öğüt alırlar."* Yani belki insanlar onunla öğüt alır ve bu sebeple de hidayet bulurlar.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ إِذْ قَضَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ
الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلَٰكِنَّآ أَنْشَأْنَا قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ ۚ وَمَا كُنْتَ
ثَاوِيًا فِيٓ أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا ۙ وَلَٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ ﴿٤٥﴾ وَمَا
كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ إِذْ نَادَيْنَا وَلَٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَآ
أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَآ أَنْ تُصِيبَهُمْ
مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَآ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا
فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

*44. Biz Mûsâ'ya o buyruğu vahyettiğimizde sen batı tarafında değildin. Sen hazır bulunanlardan da değildin.*

*45. Fakat biz çeşitli nesiller yarattık da onların ömürleri uzadıkça uzadı ve sen Medyenliler arasında kalan değildin ki âyetlerimizi onlara okuyasın, fakat (seni peygamber olarak) gönderenler gerçekten bizleriz.*

*46. Biz seslendiğimizde sen Tûr tarafında da değildin, fakat senden önce kendilerine hiçbir nezir gelmemiş bir kavmi inzar edesin diye Rabbinden bir rahmet olmak üzere (gönderildin). Umulur ki öğüt alırlar.*

*47. Eğer ellerinin önden gönderdikleri sebebi ile kendilerine bir musibet gelip çattığında: "Rabbimiz, sen bize bir rasûl göndermeli değil miydin? O takdirde biz de senin âyetlerine uyar ve mü'minlerden olurduk" demeyecek olsalardı (biz onlara rasûl göndermezdik).*

---

Bu sebeple doğru olan rivayet mevkuf olanıdır, merfu olan rivayet ise münker ve batıldır. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Scanned with CamScanner

**Tefsiri:**

Yüce Allah bu buyrukları ile Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in nübüvvetinin kesin ve tartışılmaz deliline dikkat çekmektedir. Çünkü bu buyruklarda geçmişteki gayblara dair öyle haber vermektedir ki bu haberi dinleyen kişi sanki önceden olmuş bu olaylara tanık olmuş, onları görmüş gibi oluyor. Halbuki o ümmi ve hiçbir kitap okumamış bir adamdı. Bunların hiçbirisini bilmeyen bir topluluk arasında yetişmişti. Nitekim şanı yüce Allah kendisine Meryem hakkında ve onun başından geçen olayları haber verdikten sonra şöyle buyurmaktadır: *"Onlar Meryem'in bakımını hangisi üzerine alacak diye kalemlerini (kura amacıyla) atarlarken sen yanlarında değildin. Onlar çekişirlerken de sen yanlarında değildin."* (Âl-i İmrân, 44) Yani sen bunlar olurken orada değildin ama Allah bunları sana vahiy ile bildirdi. Aynı şekilde Nûh ve kavmi hakkında Allah'ın onu kurtarıp, kavmini suda boğmasını haber verdikten sonra da yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu görmekteyiz: *"Bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Onları bundan evvel ne sen biliyordun, ne de kavmin. O halde sabret, akıbet hiç şüphesiz takva sahiplerinindir."* (Hûd, 49) Aynı sûrenin sonunda da: *"İşte bunlar sana kıssa olarak anlattığımız ülkelere dair haberlerdendir."* (Hûd, 100) buyurmaktadır. Yusuf (a.s)'ın kıssasını söz konusu ettikten sonra da: *"İşte bu sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Yoksa onlar (Yusuf'un kardeşleri) hile yaparak işlerini kararlaştırdıkları zaman sen yanlarında değildin."* (Yusuf, 102) buyurmaktadır. Tâhâ sûresinde de: *"İşte geçmiş olanların haberlerinden sana böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki sana tarafımızdan bir zikir (öğüt) verdik."* (Tâhâ, 99) buyurmaktadır. Yüce Allah burada da Mûsâ (a.s)'ın kıssasını başından sonuna kadar haber verip, ona ilk olarak nasıl vahyin gönderilip, onunla nasıl konuştuğunu bildirdikten sonra: *"Biz Mûsâ'ya o buyruğu vahyettiğimizde sen batı tarafında değildin"* buyurmaktadır. Yani: Ey Muhammed! Vadisinin kıyısında doğu tarafında bulunan ağaçtan Allah'ın Mûsâ ile konuştuğu dağın batı tarafında değildin. *"Sen hazır bulunanlardan da değildin."* Bunlara tanık olmamıştın ama yüce Allah sana bunları vahyetti. Böylelikle bu vahyi (peygamberlerin gönderilmesinden) sonra uzun zaman geçmiş Allah'ın kendilerine karşı delillerini ve önceki nebîlere vahyetmiş olduklarını unutmuş olan birtakım nesillere karşı bir delil ve bir belge kılmak istemiştir.

Scanned with CamScanner

*"Ve sen Medyenliler arasında kalan değildin ki âyetlerimizi onlara okuyasın."* Medyenlilere nebî olarak gönderilen Şuayb'ın kavmine söyledikleri ve onların kendisine verdikleri cevabın ne olduğunu haber vermekle birlikte Medyen halkı arasında ikamet edip onlara âyetlerimizi okuyan birisi değildin. *"Fakat gönderenler gerçekten bizleriz"* ama biz sana bunları vahyettik ve seni bütün insanlara bir rasûl olarak gönderdik.

*"Biz seslendiğimizde sen Tûr tarafında değildin."* Ebû Abdurrahman en-Nesâî Sünen(-i Kübra)'inin tefsir bölümünde dedi ki: Ebû Hureyre (radıyallâhu anh): *"Biz seslendiğimizde sen Tûr tarafında değildin"* buyruğu hakkında dedi ki: "Onlara, ey Muhammed ümmeti! Siz benden istemeden önce size verdim, bana dua etmeden önce duanızı kabul ettim, diye seslenildi."

İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim de bir topluluğun Hamza b. Habib ez-Zeyyad'dan, onun el-A'meş'ten diye naklettiği bir hadis olarak böylece rivayet etmiş bulunmaktadır. Ayrıca İbn Cerîr bunu Veki ve Yahyâ b. İsa'nın el-A'meş'ten, o Ali b. Mudrik'ten, o Ebû Zur'a b. Amr b. Cerîr'den bunu onun kendi sözü olarak söylediğini rivayet etmiştir. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Mukâtil b. Hayyân dedi ki: *"Biz"* ümmetim atalarının sulblerinde iken peygamber olarak gönderilecek olursan sana iman etmelerini söyleyip *"seslendiğimizde sen Tûr tarafında değildin."*

Katâde de: *"Biz"* Mûsâ'ya *"seslendiğimizde sen Tûr tarafında değildin"* diye açıklamıştır. Bu -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- yüce Allah'ın: "Biz Mûsâ'ya o buyruğu vahyettiğimizde sen batı tarafında değildin" buyruğuna çokça benzemektedir. İşte bundan sonra da bu âyet-i kerimede yüce Allah ondan daha özel bir başka ifade ile haber vermektedir ki bu da nidayı, seslenişi söz konusu etmektir. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Hani Rabbin Mûsâ'ya şöyle seslenmişti."* (Şuarâ, 10); *"Hani Rabbi ona mukaddes Tuva vadisinde şöyle seslenmişti..."* (Nâziât, 16); *"Biz ona Tûr'un sağ tarafından seslendik ve onu kendimize yaklaştırarak özel bir şekilde konuştuk."* (Meryem, 52)

*"Fakat senden önce kendilerine hiçbir nezir gelmemiş bir kavmi inzar edesin diye Rabbinden bir rahmet olmak üzere"* (gönderildin). Yani sen bunların hiçbirisine tanık olmamıştın ama Allah bunu sana vahyedip, sana ha-

Scanned with CamScanner

ber verdi. Bu ise onun sana ve seni de kendilerine rasûl olarak göndermek sûretiyle kullarına bir rahmettir.

*"Umulur ki öğüt alırlar."* Umulur ki böylelikle aziz ve celil olan Allah'tan kendilerine getirdiklerinle hidayet bulurlar.

*"Eğer ellerinin önden gönderdikleri sebebi ile kendilerine bir musibet gelip çattığında: Rabbimiz sen bize bir rasûl göndermeli değil miydin? O takdirde biz de senin âyetlerine uyar ve mü'minlerden olurduk demeyecek olsalardı."* Bizim seni onlara rasûl olarak göndermemiz, onlara karşı delili ortaya koymak ve böylelikle küfürleri sebebiyle Allah'tan kendilerine bir azap gelecek olursa ileri sürecekleri bir mazeretleri kalmasın diyedir. Bununla onlar kendilerine herhangi bir rasûl ve herhangi bir nezir (uyarıp, korkutan bir peygamber)in gelmediğini gerekçe olarak gösteremeyeceklerdir. Nitekim yüce Allah mübarek kitabı olan Kur'ân-ı Kerim'i indirdiğini söz konusu ettikten sonra şöyle buyurmaktadır: *"Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa (Yahudi ve Hıristiyanlara) indirildi ve biz onların okuduklarından habersiz kimseler idik demeyesiniz diye yahut: Bize de kitap indirilseydi elbette onlardan daha çok hidayet üzere olurduk demeyesiniz diye işte size Rabbinizden apaçık bir belge, bir hidayet ve bir rahmet gelmiştir."* (En'âm, 156-157); *"Müjdeleyici ve uyarıp korkutucu peygamberler olarak (gönderdik) ki insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın."* (Nisâ, 165); *"Ey kitap ehli peygamberlerin arasının kesildiği bir zamanda size (dinin hükümlerini) açıklayıp duran rasûlümüz gelmiştir. Bize bir müjdeleyici ve bir uyarıp korkutan gelmedi demeyesiniz diye. İşte size gerçekten müjdeleyici ve uyarıp korkutan (bir nebî) gelmiş bulunuyor. Allah her şeye gücü yetendir."* (Mâide, 19) Bu hususta âyet-i kerimeler oldukça çoktur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَآ أُوتِيَ مِثْلَ مَآ أُوتِيَ مُوسٰىٓ
أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ أُوتِيَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ ۖ قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا ۖ وَقَالُوا
إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ أَهْدٰى
مِنْهُمَآ أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ
أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ

Scanned with CamScanner

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

*48. Ama onlara nezdimizden hak gelince dediler ki: "Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi?" Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? "İki sihir birbirlerine yardım etti" dediler ve yine dediler ki: "Biz onların hepsini inkâr edenleriz."*

*49. De ki: "Eğer siz doğru söyleyenlerden iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."*

*50. Eğer sana cevap vermezlerse bil ki onlar ancak hevalarına uymaktadırlar. Allah'tan bir hidayet olmaksızın hevasına uyandan daha sapık kim olabilir ki? Muhakkak Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez.*

*51. Andolsun ki biz belki öğüt alırlar diye sözü onlara birbiri ardınca ulaştırdık.*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kendilerine karşı delil ortaya koymadan önce azaplandıracağı kavmin mutlaka kendilerine bir rasûl gelmemiş olduğunu delil diye göstereceklerini haber vererek şöyle buyurmaktadır: Kendilerine Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in dili üzere tarafından hak gönderilince işi yokuşa sürmek, inatlaşmak, küfür, inkar, bilgisizlik ve hakkı tanımamak üzere *"Mûsâ'ya verilenler gibi ona da verilmeli değil miydi?"* dediler. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır ama galiba bu sözleriyle asa, el, tufan, çekirge, kımıl, kurbağa, ekinlerin ve mahsullerin azaltılması gibi Allah'ın düşmanlarının aleyhine darlık olan denizin yarılması, bulutlarla gölgelendirmek, mennin ve selvanın indirilmesi ve bunların dışında yüce Allah'ın Mûsâ (a.s) vasıtasıyla Firavun'a, onun etrafındaki ileri gelenlere ve İsrâil oğullarına delil ve belge olarak göstermiş olduğu çok sayıdaki âyetleri (delil, belge ve mucizeleri) kastediyorlardı. Ama bütün bunlarla birlikte bu mucizelerin Firavun ve çevresindeki ileri gelenlere bir faydası olmamıştı. Aksine onlar Mûsâ'yı ve kardeşi Harun'u inkâr ile kâfir oldular. Nitekim her ikisine şöyle demişlerdi: *"Sen bizi atalarımızı üzerinde*

Scanned with CamScanner

*bulduğumuzdan döndürmek ve yeryüzünde de büyüklük ikinizin olsun diye mi bize geldiniz? Biz size inanmıyoruz."* (Yunus, 78) Bir başka yerde de yüce Allah: *"Bu sebeple onları yalanladılar ve sonunda helak edilenlerden oldular."* (Mü'minun, 48) buyurmaktadır. İşte bundan dolayı burada da yüce Allah: *"Ama onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi?"* Yani insanlar daha önce Mûsâ'ya verilmiş bulunan bu pek büyük âyetleri inkâr etmemişler miydi? Onlar *"iki sihirbaz birbirlerine yardım etti dediler."*[503]

*"Ve dediler ki: Biz onların hepsini inkâr edenleriz."* Yani biz onların her ikisini de inkâr ediyoruz. Mûsâ ile Harun'un arasındaki yakınlık, birliktelik ve ayrılmazlıklarının ileri derecede olmasından ötürü onlardan birisinin söz konusu edilmesi, diğerine de delildir. Nitekim şair şöyle demiştir:

فَمَا أَدْرِي إِذَا يَمَّمْتُ أَرْضًا أُرِيدُ الخَيْرَ أَيُّهُمَا يَلِينِي

*Ben bir yere doğru gitmek istediğim zaman hayrı dileyerek*
*Bilemiyorum o ikisinden hangisi gelip beni bulacağını.*

Yani beni hayır mı yoksa şer mi bulacağını bilemiyorum.

Mücâhid b. Cebr dedi ki: Yahudiler Kureyşlilere Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bu sözleri söylemelerini emretmişlerdi. İşte bundan dolayı yüce Allah da: *"Acaba onlar önceden Mûsâ'ya verilenleri inkâr etmemişler miydi? İki sihirbaz birbirlerine yardım etti dediler."* buyurmaktadır. Kastettikleri ise Mûsâ ve Harun'dur -ikisine de selam olsun-. *"Birbirlerine yardım etti"* yani onlar birbirleriyle yardımlaştı, dayanıştı ve her biri diğerinin doğru söylediğini söyledi. Said b. Cubeyr ve Ebû Rezin de yüce Allah'ın: *"İki sihirbaz"* buyruğu hakkında bu şekilde açıklamada bulunmuş ve Mûsâ ile Harun'u kastediyorlardı, demişlerdir. Bu da ceyyid (güzel) ve güçlü bir görüştür. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

Müslim b. Yesar da İbn Abbâs'tan: *"İki sihirbaz birbirlerine yardım etti dediler"* buyruğu hakkında Mûsâ ve Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'i kastetmektedir dediğini nakletmiştir. Bu aynı zamanda Hasan-ı Basrî'den de gelen bir rivayettir. Hasan ile Katâde'de: İsa ve Muhammed (sallallâhu aleyhi

503 Burada İbn Kesir, Nafi, Ebû Amr ve İbn Amir'in kıraati "iki sihirbaz" anlamında: "Sâhirâni" diye okumuşlardır. Geri kalan kıraat imamları ise "iki sihir" anlamında "sihrâni" diye okumuşlardır.

Scanned with CamScanner

ve sellem)'i kastetmektedir demişlerdir. Ancak bu açıklama bir parça uzak bir ihtimaldir. Çünkü burada İsa'dan söz edilmemiştir. Yine de Allah en iyi bilendir.

(Buyruğu: "İki sihir birbirine yardım etti" anlamında olmak üzere) "(سِحْرَانِ تَظَاهَرَا)" diye okuyanların kıraati ile ilgili olarak da Ali b. Ebî Talha ve el-Avfî, İbn Abbâs'tan şöyle dediğini nakletmektedir: Bu sözleriyle Tevrat'ı ve Kur'ân'ı kastetmektedir. Asım el-Cahderi, Süddî ve Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem de böyle açıklamışlardır. Süddî: Bunların her biri diğerini doğrulamaktadır demektir diye açıklamıştır. İkrime: Tevrat ve İncil'i kastediyorlardır demiştir. Aynı zamanda bu Ebû Zur'a'dan gelen bir rivayettir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Dahhâk ve Katâde: İncil ve Kur'ân'dır diye açıklamışlardır. Doğrusunu en iyi bilen şanı yüce Allah'tır.

Ancak: *"İki sihir"* kıraatinden daha güçlü olarak anlaşılan onların Tevrat ve İncil'i kastettikleridir. Çünkü bu buyruktan sonra: *"De ki: Eğer siz doğru söyleyenler iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."* Şanı yüce Allah'ın şu buyruklarda olduğu gibi Tevrat ile Kur'ân-ı Kerim'i bir arada çokça zikrettiğini görüyoruz: *"De ki: Mûsâ'nın insanlar için bir nur ve hidayet olmak üzere getirdiği... kitabı kim indirdi... Bu ise (sana) indirdiğimiz bir kitaptır."* (En'âm, 91-92) Aynı sûrenin sonlarında da: *"Sonra güzelce uygulayanlara (nimetimizi) tamamlamak, her şeyi ayrı ayrı açıklamak bir hidayet ve bir rahmet olmak üzere Mûsâ'ya kitabı verdik... İşte bu indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Öyleyse ona uyun ve (ona aykırılıktan) sakının ki merhamet olunasınız."* (En'âm, 154-155) Cinler de: *"Şüphesiz biz Mûsâ'dan sonra indirilmiş öyle bir kitap dinledik ki..."* (Ahkâf, 30) demişlerdi.

Varaka b. Nevfel de şöyle demişti: Bu Mûsâ'ya indirilen o namustur (Cebrâil'dir). Akıl sahibi kimseler tarafından kesin ve zorunlu olarak bilinmektedir ki şanı yüce Allah nebîlerine indirmiş olduğu çok sayıdaki kitaplar arasında Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in üzerine indirmiş olduğu Kur'ân'ı Kerim'den daha kapsamlı, daha fasih, daha muazzam ve daha şerefli bir kitap indirmemiştir. Şerefi ve büyüklüğü itibariyle ondan sonra gelen kitap ise İmran oğlu Mûsâ (selam ona)'a indirmiş olduğu Tevrat adındaki kitaptır ki yüce Allah da Tevrat hakkında şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Tevrat'ı biz*

Scanned with CamScanner

*indirdik ki onda bir hidayet ve nur vardır. (Allah'ın hükmüne) teslim olmuş olan nebîler, rabbaniler ve bilginler de Allah'ın kitabını korumaları istendiğinden onunla hükmederlerdi. Hepsi de onun üzerine şahittiler."* (Mâide, 44)

İncil ise ancak Tevrat'ı tamamlamak ve İsrâil oğullarına haram kılınmış bazı şeyleri helal kılmak üzere indirilmiştir. Bundan dolayı yüce Allah: *"De ki: 'Hakkı kendisiyle bertaraf etmek istediğiniz ve ona karşı çıkmak için ortaya koyduğunuz batıllarda' eğer doğru söyleyenler iseniz o halde Allah katından ikisinden daha doğru yol gösterici bir kitap getirin ki ben de ona uyayım."*

Daha sonra yüce Allah: *"Eğer sana cevap vermezlerse"* yani söylediklerinde sana cevap vermeyip, hakka da uymayacak olurlarsa *"bil ki onlar"* bir delil ve bir belgeleri bulunmaksızın *"ancak hevalarına uymaktadırlar."*

*"Allah'tan bir hidayet"* Allah'ın kitabından alınmış bir delil *"olmaksızın hevasına uyandan daha sapık kim olabilir ki? Muhakkak Allah zalimler topluluğunu doğruya iletmez."*

Yüce Allah'ın: *"Andolsun ki biz belki öğüt alırlar diye sözü onlara birbiri ardınca ulaştırdık"* buyruğu hakkında: Mücâhid sözü onlara geniş geniş açıkladık. Süddî: Sözü onlara gerektiği gibi beyan ettik diye açıklamışlardır. Katâde de: Yüce Allah kendilerine geçmişlere neler yaptığını ve neler yapacağını *"belki öğüt alırlar diye"* haber vermiş bulunmaktadır demiştir. Mücâhid ve başkaları da: *"Sözü onlara birbiri ardınca ulaştırdık"* buyruğunda kastedilenler Kureyşlilerdir demişlerdir. Zahiren anlaşılan da budur ama Hammad b. Seleme, Ammar b. Dinar'dan yoluyla Rifaa el-Kurazî'nin şöyle dediğini nakletmektedir: *"Andolsun ki biz... sözü onlara birbiri ardınca ulaştırdık"* buyruğu birilerinin ben olduğum on kişi hakkında inmiştir demiştir. Bunu İbn Cerîr ve İbn Ebî Hâtim onun rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَإِذَا يُتْلَى
عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾
أُولَئِكَ يُؤْتَوْنَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ
وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا
لَنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

Scanned with CamScanner

*52. Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar.*

*53. Onlara okunduğunda da dediler ki: "Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik."*

*54. İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir. Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.*

*55. Boş söz işittiklerinde de ondan yüz çevirirler ve derler ki: "Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Selam olsun sizlere bizim cahillerle işimiz yok."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah kitap ehlinden olan ilim adamlarının ve Allah'ın gerçek dostlarının Kur'ân-ı Kerim'e iman ettiklerini haber vermektedir. Nitekim yüce Allah başka yerlerde şöyle buyurmaktadır: *"Kendilerine verdiğimiz kitabı hakkıyla okuyanlar (var ya) işte bunlar ona iman ederler."* (Bakara, 121); *"Muhakkak kitap ehlinden öyleleri vardır ki Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene -Allah'a korku ve itaatle- iman ederler."* (Âl-i İmrân, 199); *"Çünkü bundan önce kendilerine ilim verilmiş olanlara okununca çenelerinin üzerine yüz üstü secdeye kapanırlar ve: Rabbimizi her türlü eksiklikten tenzih ederiz. Gerçekten Rabbimizin vaadi kesin olarak gerçekleşir derler."* (İsrâ, 107-108); *"Andolsun iman edenlere sevgi (beslemeleri) bakımından en yakınları da: Biz Hıristiyanlarız diyenleri bulacaksın. Bu aralarında keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır. Rasûle indirileni işittiklerinde bildikleri haktan ötürü gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. Derler ki: Rabbimiz iman ettik artık bizi şahit olanlarla beraber yaz."* (Mâide, 82-83)

Said b. Cubeyr dedi ki: Buyruk Necâşî'nin (Nebî -s.a-)'a göndermiş olduğu yetmiş keşiş hakkında inmiştir. Bunlar Nebî (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in huzuruna geldikleri vakit kendilerine: *"Yâsîn, o hikmeti sonsuz Kur'ân'a yemin olsun ki..."* sûresini sonuna kadar okudu. Onlar da ağlamaya başladılar ve Müslüman oldular. Aynı zamanda onlar hakkında şu diğer âyet-i kerimede nazil oldu: *"Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar. Onlara okunduğunda da dediler ki: Biz ona iman ettik çünkü o Rabbimiz*

Scanned with CamScanner

*tarafından (indirilmiş) haktır. Muhakkak biz ondan önce de Müslümanlardan idik."* Yani biz bu Kur'ân'dan önce de Müslümanlardık. Muvahhid, Allah'a ihlâsla ibadet eden ve onun çağrısını kabul edenlerdendik demektir.

Yüce Allah da: *"İşte bunlara sabrettikleri için ecirleri iki kere verilir."* Önce ilk kitaba sonra ikinci kitaba iman etmiş, bu niteliğe sahip olan kimselere *"ecirleri iki kere verilir."* Önceki ilk rasûle iman ettikleri ve sonra da ikincisine iman ettikleri için. Bundan dolayı yüce Allah: *"Sabrettikleri için"* buyurmuştur ki hakka uymakta kararlılıklarını sürdürdükleri için demektir. Çünkü böyle bir şeyi yapmaya kalkışmak nefislere oldukça ağır gelir.

[5119] Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde Amir eş-Şa'bî yoluyla Ebû Mûsâ el-Eş'ari (radıyallâhu anh)'ın şöyle dediği nakledilmektedir: Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Üç kişiye ecirleri iki defa (iki kat) verilir. Kitap ehlinden önce kendi nebîsine iman eden sonra da bana iman etmiş olan bir adam, Allah'ın üzerindeki hakkını ve efendilerinin hakkını eda eden mülkiyet altındaki bir köle ile bir cariyesi bulunup, onu güzel bir şekilde tedib ve terbiye ettikten sonra ona hürriyetini vererek onunla evlenen adam."*[504]

[5120] İmam Ahmed de dedi ki: Ebû Ümâme dedi ki: Ben Mekke'nin fethedildiği günü Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in devesinin altında iken çok iyi, çok güzel bir söz söyledi. Söyledikleri arasında şu da vardı: *"İki kitap ehlinden Müslüman olan bir kimseye ecri iki defa verilecektir. Bizim lehimize olan onun da lehinedir, bizim aleyhimize olan onun da aleyhinedir (hak ve vazifelerimiz aynıdır). Müşriklerden Müslüman olan kimseye de ecri verilecektir. Bizim lehimize olan da onun lehinedir, bizim aleyhimize olan da onun da aleyhinedir."*[505]

*"Hem onlar kötülüğü iyilikle savarlar."* Yani onlar kötülüğe aynısı ile karşılık vermezler. Bunun yerine affedip bağışlarlar *"ve kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler."* Allah'ın kendilerine vermiş olduğu helal rızıktan Allah'ın yarattıklarına kendi hanımlarına, akrabalarına farz olarak yapmaları

504 Buhârî, 97, 3011, 3446; Müslim, 154; Ebû Dâvûd, 2053; Tirmizî, 1116; Nesâî, VI, 115; İbn Mâce, 1956; Ahmed, IV, 395, 402; İbn Hibbân, 227

505 Senedi zayıftır. Ahmed, V, 259; Taberânî, 7786, 7856; Heysemi, Mecma, 334'te senedinde el-Kâsım Ebû Abdurrahman vardır ki Ahmed ve başkaları zayıf olduğunu söylemişlerdir demektedir. Aynı şekilde senedinde İbn Lehia da vardır. Cumhur zayıf olduğunu söylemiştir.

Scanned with CamScanner

gereken nafakaları infak ederler, farz olan zekâtı, müstehap olan tasadduku, nafile ve Allah'a yakınlaştırıcı diğer sadakaları da verirler.

*"Boş söz işittiklerinde de ondan yüz çevirirler."* O boş sözleri söyleyenlerle oturup kalkmazlar, onlarla birlikte olmazlar. Aksine yüce Allah'ın dediği gibi: *"Boş ve batıl şeylere rastladıklarında da şereflice yüz çevirip, geçerler."* (Furkân, 72)

*"Ve derler ki: Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Selam olsun sizlere bizim cahillerle işimiz yok."* Yani herhangi bir beyinsiz onlara karşı güzel olmayan davranışlar sergileyecek olup da cevap vermeleri yakışmayacak türden onlarla konuşacak olursa ondan yüz çevirirler ve ona aynı çirkin sözlerle karşılık vermezler. Onlardan ancak iyi ve güzel sözler çıkar. Bu sebeple yüce Allah onlar hakkında: *"Bizim amellerimiz bizim, sizin amelleriniz sizin olsun. Selam olsun sizlere bizim cahillerle işimiz yok."* Yani bizler cahillerin yolunu istemiyor ve sevmiyoruz derler.

Muhammed b. İshâk Siret'inde şöyle der: Sonra Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) henüz Mekke'de iken onun huzuruna Habeşistan'da nebî olarak ortaya çıktığına dair haber kendilerine ulaştığı zaman yirmi ya da ona yakın sayıda Hıristiyan geldi. Onu mescitte buldular. Yanına oturup onunla konuştular. Ona bazı sorular sordular. Kureyş'ten birtakım kimseler de Kâbe'nin etrafında kendi sohbet meclislerinde bulunuyorlardı. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e istedikleri soruları sorup bitirdikleri vakit Allah Rasûlü onları davet etti ve kendilerine Kur'ân-ı Kerim'i okudu. Onlar Kur'ân'ı dinleyince gözlerinden yaş aktı. Sonra da Allah'ın davetini kabul edip, ona iman edip, onu tasdik ettiler ve kitaplarında onun ile ilgili olarak yazılı olan niteliklerin onda bulunduğunu anladılar ve tespit ettiler. Yanından kalkıp gittiklerinde Ebû Cehil b. Hişam Kureyş'ten birkaç kişi ile birlikte onların karşısına dikildiler ve kendilerine: Hay Allah sizin gibi bir kafileyi kahretsin. Geride bıraktığınız dindaşlarınız sizi bu adamın haberini alıp kendilerine götüresiniz diye gönderdiler. Halbuki siz dininizi terk edinceye kadar ve onu tasdik edinceye kadar yanında oturmaya devam ettiniz. Sizden daha ahmak bir kafile görmedik dediler ya da buna benzer sözler söylediler. Bu gelen heyet: Selam olsun sizlere, biz sizlerle cahillik yarışına giremeyiz. Bizim yolumuz bizim olsun, sizin yolunuz da sizin olsun. Biz kendimize iyilik yapmaktan geri durmadık dediler. (İbn İshâk devamla) dedi ki: Denildiğine göre bu gelen heyet Nec-

Scanned with CamScanner

ranlılardan idi. Bunun hangisinin doğru olduğunu en iyi bilen Allah'tır. Yine dedi ki: Yine denildiğine göre -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- *"Ondan önce kendilerine kitap verdiğimiz kimseler ona inanıyorlar"* buyruğundan itibaren: *"Bizim cahillerle işimiz yok"* buyruğuna kadarki âyetler de onlar hakkında inmiştir. (İbn İshâk) dedi ki: Ben Zührî'ye bu âyet-i kerimelerin kimler hakkında indirildiğini sordum. O da şöyle dedi: Ben hep bizim ilim adamlarımızdan bunların Necâşî ve arkadaşları hakkında indiğini duymuşumdur. Aynı şekilde Mâide sûresinde geçen: *"Bu aralarında keşişlerin, rahiplerin olmasından ve onların büyüklük taslamamalarındandır..."* buyruğundan itibaren: *"Bizi şahit olanlarla beraber yaz"* (Mâide, 82-83) âyetlerinin de onlar hakkında indiklerini söylemişlerdir.[506]

**Allah Dilediğini Hidâyete Erdirir:**

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللهَ يَهْدِي مَنْ يَشَآءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾

*56. Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğine hidayet verir ve o hidayet bulanları daha iyi bilir.*

*57. Dediler ki: "Seninle birlikte hidayete uyarsak hemen yerimizden çıkarılırız. Biz onları tarafımızdan bir rızık olmak üzere her şeyin mahsullerinin toplandığı güven dolu bir haremde yerleştirmedik mi fakat onların çoğu bilmezler."*

**Tefsiri:**

Yüce Allah Rasûlü'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) hitaben şöyle buyuruyor: Şüphesiz ki ey Muhammed! *"sen sevdiğini hidayete erdiremezsin."* Bu sana bırakılan bir iş değildir. Senin görevin yalnızca tebliğ etmekten ibarettir. Allah da dilediğini hidayete erdirir. Sonsuz hikmet ve akıllara durgunluk verecek kadar kesin delil de onundur. Nitekim yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"On-*

506 Bu mudal bir rivayet olup, İbn İshâk bunun senedini zikretmemektedir.

Scanned with CamScanner

*ların hidayete ermesi senin üzerine bir borç değildir ama Allah dilediğini hidayete erdirir."* (Bakara, 172); *"Sen ne kadar gayret göstersen de insanların çoğu iman etmezler."* (Yusuf, 103) Bu âyet-i kerime ise bütün bunlardan daha özeldir. Çünkü yüce Allah: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğini hidayet verir ve o hidayet bulanları daha iyi bilir"* buyurmuştur. Yani kimin hidayet bulmayı hak ettiğini, kimin de yoldan çıkıp azmaya layık olduğunu en iyi bilen odur.

Buhârî ve Müslim'in Sahih'lerinde sabit olduğuna göre bu âyet-i kerime Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'in amcası Ebû Tâlib hakkında inmiştir. Ebû Tâlib Allah Rasûlünü kolluyor, ona yardım ediyor, onun safında duruyor ve şer'i şekliyle değil de tabiatı gereği onu seviyordu. Ölümü yaklaşıp da eceli gelince Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu imana ve İslam'a girmeye davet etti. Fakat onun hakkındaki kaderin hükmü öne geçti ve iman etmek fırsatını kaçırdı, önceki küfrünü sürdürdü. Sonsuz hikmet yalnız Allah'ındır.

[5121] Zührî dedi ki: Bana Said b. el-Museyyeb, babası el-Museyyeb b. Hazm el-Mahzumi (radıyallâhu anh)'dan şöyle dediğini tahdis etti: Ebû Tâlib'in ölümü yaklaşınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına geldi. Ebû Cehil b. Hişam ve Abdullah b. Umeyye b. el-Muğîre'nin de yanında olduklarını gördü. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Amcacığım kendisi ile Allah'ın huzurunda lehine şahadette bulunacağın bir söz olan la ilahe illallah'ı söyle"* dedi. Ebû Cehil ile Abdullah b. Ebî Umeyye: Ey Ebû Tâlib! Abdulmuttalib'in dininden yüz mü çevireceksin dediler. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) ona devamlı 'la ilahe illallah'ı teklif ediyor, kendileri de ona dönüp aynı sözlerini tekrar ediyorlardı. Sonunda da: O Abdulmuttalib'in dini üzere kalacaktır şeklindeki sözlerini söyledi ve la ilahe illallah demedi. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'de bunun üzerine: *"Andolsun ki sana mağfiret dilemem yasaklanıncaya kadar senin için mağfiret dileyip duracağım"* dedi. Sonra aziz ve celil olan Allah: *"O çılgın ateşlikler oldukları açıkça ortaya çıktıktan sonra akrabaları dahi olsalar müşriklere peygamberin de, mü'minlerin de mağfiret dilemeleri olur şey değildir."* (Tevbe, 113) buyruğunu indirdi. Ebû Tâlib hakkında da: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğine hidayet verir"* buyruğunu indirdi.[507] Buhârî ve Müslim bunu Zührî'nin rivayet ettiği bir hadis olarak tahriç etmişlerdir.

507 Buhârî, 1360, 3884; Müslim, 24; Nesâî, IV, 90; Ahmed, V, 433; İbn Hibbân, 982

Scanned with CamScanner

[5122] Bunu bu şekilde Sahih'inde Müslim ve Tirmizî de Yezîd b. Keysan'ın rivayet ettiği bir hadis olarak zikretmişlerdir. O Ebû Hazim'den, o Ebû Hureyre'den şöyle dediğini nakletti: Ebû Tâlib'in vefatı yaklaşınca Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına gelerek *"Amcacığım, la ilahe illallah de. Ben de kıyâmet gününde bunu söylediğine dair lehine şahitlik edeyim"* dedi. Ebû Tâlib: Eğer Kureyşliler bundan dolayı beni ayıplayarak onu ölüm korkusu dışında bir şey bu sözü söylemeye itmedi demeyecek olsalardı bunu söyleyerek senin gözünün aydın olmasını sağlardım ve ben bu sözü yalnızca senin gözünü aydınlatmak (seni mutlu etmek) için söyleyecektim dedi. Bunun üzerine yüce Allah: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğine hidayet verir ve o hidayet bulanları daha iyi bilir"* buyruğunu indirdi.[508] Tirmizî: Hasen, gariptir. Biz bunu ancak Yezîd b. Keysan'ın rivayet ettiği bir hadis olarak biliyoruz demiştir. Bunu ayrıca İmam Ahmed, Yahyâ b. Said el-Kattan'dan, o Yezîd b. Keysan'dan, bana Ebû Hazim, Ebû Hureyre'den tahdis etti deyip, hadisi buna yakın olarak zikretti.

İbn Abbâs, İbn Ömer, Mücâhid ve Şa'bî ile Katâde de aynı şekilde bu Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ebû Tâlib'e la ilahe illallah demesini teklif edip, onun bu sözü söylemeyi kabul etmeyerek kardeşimin oğlu benden önceki büyüklerimin dinine uyuyorum demesi üzerine inmiştir. Onun son söylediği sözü ise: Abdulmuttalib'in dini üzere(yim) demek olmuştur.

[5123] İbn Ebî Hâtim dedi ki: Said b. Ebî Raşid dedi ki: Kayser'in (Bizans imparatorunun) elçisi benim komşum idi. Dedi ki: Kayser, benimle Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e bir mektup gönderdi. Onun huzuruna gidip mektubu ona teslim ettim. Mektubu alıp koynuna koydu, sonra: *"Bu adam kimlerdendir"* dedi. Ben Tenuhlulardanım dedim. O: *"Atan İbrâhim'in hanif dinine girmeye ne dersin"* dedi. Ben: Ben bir kavmin elçisiyim ve onların yanına geri dönünceye kadar dinleri üzereyim, dedim. Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunun üzerine güldü ve ashabına bakarak: *"Muhakkak ki sen sevdiğini hidayete erdiremezsin fakat Allah dilediğine hidayet verir"* buyurdu.[509]

*"Dediler ki: Seninle birlikte hidayete uyarsak hemen yerimizden çıkarılırız."* Yüce Allah, bazı kâfirlerin Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"seninle*

508 Müslim, 25; Tirmizî, 3188

509 Senedinde Said b. Raşid vardır ki Zehebî, Mizan, 3170'de onun meçhul bir ravi olduğuna işaret etmektedir.

Scanned with CamScanner

*birlikte hidayete uyarsak hemen yerimizden çıkarılırız."* diyerek hidayete uymamak için gösterdikleri mazeretlerin ne olduğunu haber vermektedir. Onlar Rasûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem)'e: *"Seninle birlikte hidayete uyarsak hemen yerimizden çıkarılırız"* demişlerdi. Yani bizler senin getirdiğin hidayete uyacak ve çevremizi sarmış bulunan müşrik Arap kabilelerine muhalefet edecek olursak bizi rahatsız edeceklerinden, bizimle savaşacaklarından ve nerede olursak olalım bizi kapıp götüreceklerinden korkarız demişlerdi. Yüce Allah ise onlara cevap vererek şöyle buyurmaktadır: *"Biz onları güven dolu bir haremde yerleştirmedik mi?"* Yani onların gösterdikleri bu mazeret yalandır ve asılsızdır. Çünkü yüce Allah onları güvenilir bir şehirde ve yapıldığı günden beri tazim edilen, güvenilir bir haremde yerleştirdi. Peki, kâfir ve müşrik olmaları halinde bu harem bölgesi onlar için güvenilir bir yer iken nasıl olur da Müslüman olup, hakka uyacak olurlarsa kendileri için güvenilir bir yer olmasın.

Yüce Allah'ın: *"Biz onları tarafımızdan"* nezdimizden *"bir rızık olmak üzere her şeyin mahsullerinin toplandığı"* etrafında bulunan Taif'ten ve başka yerlerden çeşitli meyve ve mahsullerin geldiği, aynı şekilde çeşitli ticaret mallarının ve eşyalarının getirildiği *"güven dolu bir haremde yerleştirmedik mi?"*

*"Fakat onların çoğu bilmezler."* İşte bundan dolayı o sözlerini söylediler. Nesâî dedi ki: Amr b. Şuayb, İbn Abbâs'tan -ki bunu bizzat ondan dinlememiştir- şöyle dediğini nakletmektedir: *"Seninle birlikte hidayete uyarsak hemen yerimizden çıkarılırız"* sözlerini söyleyen kişi Haris b. Amir b. Nevfel'dir.

[Kasas sûresi 9. ciltten devam edecek.]

Scanned with CamScanner